James Harvey Robinson
Charles Austin Beard
Donnal Vore Smith

Yakın Çağ'dan Günümüze

Uygarlığın Öyküsü

retorik

Yakın Çağ'dan Günümüze

Uygarlığın Öyküsü

James Harvey Robinson

Charles Austin Beard

Donnal Vore Smith

retorik

UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ kitapları

1. İlk Çağ'dan Orta Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
2. Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
3. Yeni Çağ'dan Yakın Çağ'a Uygarlığın Öyküsü
4. Yakın Çağ'dan Günümüze Uygarlığın Öyküsü

Yakın Çağ'dan Günümüze
UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ

JAMES HARVEY ROBINSON
CHARLES AUSTIN BEARD
DONNAL VORE SMITH

İngilizceden Çeviren:
İBRAHİM ŞENER

retorik

retorik

retorik / tarih

Kitabın Özgün Adı:
History of Civilization, Our Own Age

Yazarlar:
James Harvey Robinson
Charles Austin Beard
Donnal Vore Smith

Çevirmen:
İbrahim Şener

Sayfa Tasarımı:
Çelebi Şenel

Kapak Tasarımı:
Doruk Can Koçak

ISBN: 978-605-74433-3-5

Baskı: Kasım 2022

Baskı Cilt:
Ertem Basım Yayım
Sertifika No: 48083

Doruk Yayınları
info@dorukyayinlari.com
www.dorukyayinlari.com
Sertifika no: 43738

İçindekiler

Kısım İki • DOĞA VE İNSANLIĞA DAİR BİLGİNİN ARTMASI, HAYRETE DÜŞÜRÜCÜ KEŞİFLER VE İCATLARIN YAPILMASI VE REFORM İÇİN YENİ PLANLARIN ORTAYA ÇIKMASI

Kısım Üç • SAVAŞIN AVRUPA'DA DÜZENİ BİR KEZ DAHA SARSMASI, HARİTALARIN DEĞİŞMESİ VE DÜNYA ÇAPINDA YÖNETİMLER, GELENEKLER VE FİKİRLERDE DERİN DEĞİŞİMLER YAPMASI

Haritalar Listesi

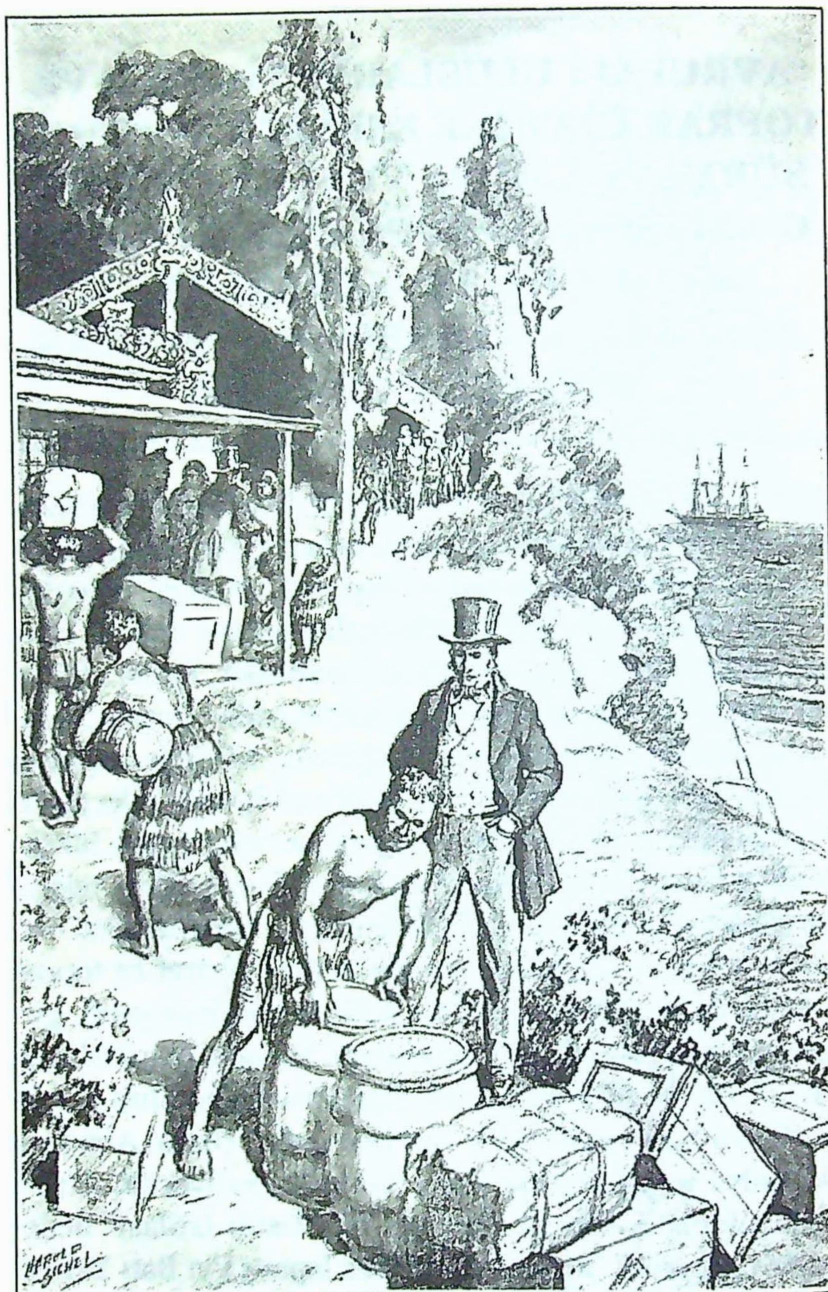
Yakın Çağ'dan Günümüze

UYGARLIĞIN ÖYKÜSÜ

Kısım Bir

AVRUPALI ULUSLARIN TİCARET VE TOPRAK ÜZERİNE ESKİ REKABETİNİN SÜRMESİ, YARIŞA YENİ RAKİPLERİN GİRMESİ VE AVRUPA UYGARLIĞININ MİSYONERLER, ASKERLER VE TÜCCARLAR TARAFINDAN EN UZAK YERLERE TAŞINMASI

Avrupa'da Demokrasi ve Milliyetçilik yayılırken misyonerler, askerler ve iş insanları uzun zaman önce başlatmış oldukları işlerini ileri noktalara taşımıştı. Makine endüstrilerinin yükselişiyle birlikte Avrupalı ulusların satacak daha çok malı –giysi, kimyasallar, lokomotifler, kesici aletler, vb.– vardı ve onlar daha fazla hammadde –pamuk, kauçuk, metaller ve petrol, vb.– istiyordu. Böylece mallarını satacakları piyasa arayışı ve hammadde elde edecekleri toprak arayışı her zaman olduğundan daha yoğun bir şekilde devam etmişti. Buharlı gemiler, demiryolları, telgraf ve kablolar yerkürenin tüm kesimlerine hızlı iletişimi olanaklı kılmıştı. Emperyalizm adı verilen ticaret ve toprak için bu rekabet yıllar geçtikçe daha keskin hale geldi. Yirminci yüzyıl başında sertlik artmıştı. Kanada, Avustralasya, Hindistan ve Afrika'da geniş imparatorluğa sahip Büyük Britanya bu konuda lider konumdaydı. Fransa, Almanya ve İtalya imparatorluk olma yolunda ilerliyordu. Afrika bölüşülmüştü. Çin ve Japonya bir "Batılı İstilası" nedeniyle tedirgindi. Birleşik Devletler İspanya'yı Batı Yarımküresininin dışına atmış ve Pasifik Okyanusu'nda dominyonlar elde etmişti. Uzak diyarlarda meydana gelen çok sayıda muharebe 1914'te başlayacak olan dünyayı sarsan savaş için "kapıyı aralayan" olaylar olmuştu.

Güney Denizlerinde Erken Dönem Ticaret Noktası

Ticaret mücadelesinde İmparatorluğa her küçük ilave üretilen mallar için daha fazla müşteri anlamına geliyordu

BÖLÜM I • AVRUPA TARİHİNİN DÜNYA TARİHİ İLE BİRLEŞMESİ

GELİŞEN İLETİŞİM ARAÇLARININ DÜNYANIN TÜM KESİMLERİNİ BİR ARAYA GETİRMESİ • TİCARET REKABETİ; EMPERYALİZM; MİSYONERLERİN ROLÜ • BÜYÜK BRİTANYA'NIN KENDİNE ÖZGÜ TİCARET POLİTİKASI – SERBEST TİCARET DENEYİMİ • AFRİKA'NIN KEŞFEDİLMESİNİN AVRUPALI ULUSLAR TARAFINDAN ZAPT EDİLMESİNE NEDEN OLMASI • FRANSA'NIN GENİŞLEMESİ • ALMANYA VE İTALYA'NIN GENİŞLEMESİ • BELÇİKA KONGOSU • RUSLARIN GENİŞLEMESİ • İSPANYOL İMPARATORLUĞU'NUN ORTADAN KAYBOLUŞU; BİRLEŞİK DEVLETLER'İN BİR DÜNYA GÜCÜ HALİNE GELMESİ

U*ygarlığın Öyküsü* dizisinin daha önceki cildinde Avrupalı ülkelerin yurtiçi ve yurtdışı meselelerine, yani ulusların yaptıklarına değindik. İtalya, Almanya ve Balkanlarda bağımsızlık ve ulusal birlik için mücadelelerin izini sürdük. Parlamenter ve demokratik yöntemler tesis etmek için çabaları gözden geçirdik. Makineler, buhar gücüyle işleyen fabrikalar ve demiryolları aracılığıyla yapılan endüstri devriminin taslağını çizdik. Orta sınıfların gelişimini ve işçi organizasyonların sendikalar ve siyasi partilere dönüşümünü inceledik. Kralların, soyluların ve ruhban sınıfının gücünün azaldığını gördük ve yeni yönetim, endüstri ve ticaret kavramlarının ortaya çıkışını kaydettik. Betimlemiş olduğumuz değişiklikler Avrupa'nın haritasını belirlemiş ve 1900 yılında Avrupalı ulusların hayatında ve yönetiminde 1815 yılında olan durumdan pek çok açıdan farklılık ortaya çıkmıştır.

Şimdi Avrupa tarihinin bir başka evresine geldik—bu, ulusların sınırları dışında yaptıklarıdır. Onlar kendi ticaretlerini yerkürenin daha uzak yerlerine genişletmek ve yabancı toprakları fethetmek veya denetim altında tutmak için sürekli çaba gösteriyordu. Elbette, Kolomb'un çağından beri bu yarış devam ediyordu fakat on dokuzuncu yüzyılda yeni formlar almıştı. Buhar ve makineler Büyük Britanya'nın yanı sıra Avrupa Kıtası üzerinde devasa endüstrilerin yükselişini olanaklı kılmıştı. Bu endüstrilerin hammaddeye –örneğin, kömür, petrol, demir cevheri ve pamuk– ihtiyacı vardı. Onlar muazzam miktarlarda giysi, ayakkabı, şapka ve başka ürünler meydana çıkarıyordu. Böylece her yerde hammaddeler için ve üretilen malları satmak için fırsatlar arayışı başlamıştı. İngiliz, Belçikalı, Hollandalı, Fransız, İtalyan ve Alman tüccarlar birbirleriyle kıyasıya bir rekabet içine girmişti. Onların hükümetleri

mallarını satma şansı bulmada yardımcı oluyordu ve ticaret için faydalı bölgeler edinmek için arayışa giriyordu.

Yeni ticaret büyük ölçüde deniz aşırı bölgelerde bulunduğu için, binlerce ticaret gemisi inşa edilmişti ve topraklar edinmede ve ticareti "korumada" yardımcı olması için büyük donanmalar kurulmuştu. Avrupalı bankacılar Asya, Afrika, Güney Amerika ve başka ülkelerde girişimcileri desteklemek için milyarlarla ölçülen para miktarını borç vermişti. Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya "genişlemişti" yani uzak veya yakın alanlarda yeni toprakları ilhak etmişti. Böylelikle, Avrupalılar tüm dünya meselelerine müdahil olmuşlardı; ve yirminci yüzyılın başında Avrupalı yönetimler tepeden tırnağa silahlanmıştı ve ticaret, imparatorluk ve görkem için birbiriyle çekişiyordu. Ticari rekabette geçen az sayıda yıldan sonra, eski garezlerin birleşmesiyle, Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Avrupa tarihi içinde bizim şimdi yönelmek zorunda olduğumuz yol budur. Öykü "emperyalizm" başlığı altında özetlenebilir. Terim, ulusların ve yönetimlerin ticari girişim, diplomatik müzakereler ve sıkça savaş aracılığıyla genellikle gelişmemiş olan uzak ülkelerde ticari faaliyet ve toprak kazanma mücadelesi anlamına gelir.

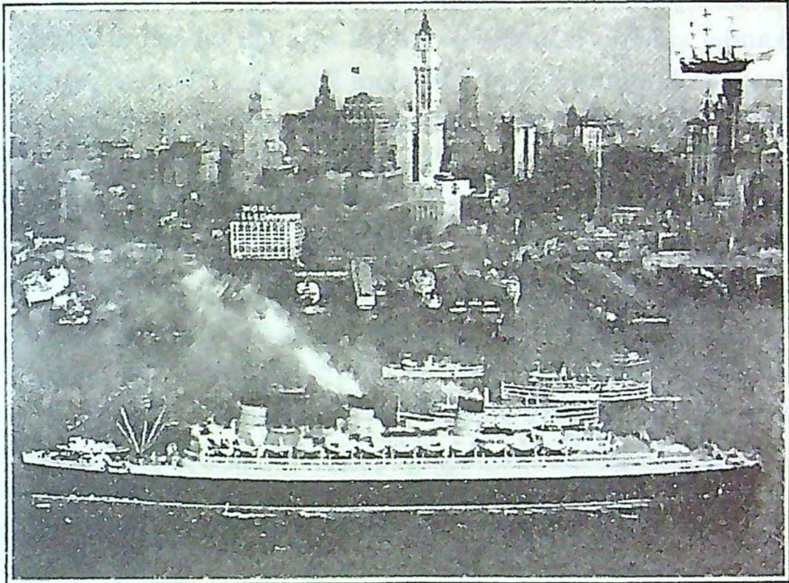
---

1. GELİŞEN İLETİŞİM ARAÇLARININ DÜNYANIN TÜM KESİMLERİNİ BİR ARAYA GETİRMESİ

Buharlı Gemi Yolculuğunun Başlaması: Robert Fulton. Avrupa ve başka kıtalar arası ticaret ve alışveriş arayışı antik dönemlerde başlamıştı: ancak on dokuzuncu yüzyılda hızlı seyahat ve iletişim araçlarının –buharlı gemiler, demiryolları, telgraf hatları ve denizdibi kablolar ve daha sonra otomobiller, uçaklar ve radyolar– icat edilmesiyle yeni bir temel üzerine oturmuştu. O zamana dek insanoğlu için bilinmeyen bu harika icatlar tüm dünyayı tek büyük piyasa haline getirdi.

Gemilerin yürütülmesinde buharın kullanılması meselesi on sekizinci yüzyılda mucitlerin ilgisini çekmişti fakat buharlı gemiyi bir ticari başarı yapma onuru Robert Fulton'a aittir. 1807 yılının ilkbaharında New York'ta kendi *Clermont* gemisini denize indirdi ve aynı yılın sonbaharında "yeni su canavarı" Albany'ye ünlü gezisini yaptı. Okyanus boyunca buharlı gemi yolculuğu 1819'da Georgia, Savannah'tan İngiltere, Liverpool'a *Savannah* buharlı gemisinin yolculuğu ile başladı. Yirmi-beş gün süren yolculukta

motora yardımcı olması için yelkenler kullanılmıştı. 1838'de Bristol'den New York'a on beş gün on saatte gelen *Great Western* 1378 tonluk bir gemiydi, 65 metre uzunluğundaydı ve günlük 36 ton kömür tüketimi vardı.[1] Dünyanın bir ticari haritası okyanusların artık her yönde geçildiğini gösteriyordu. Sayısız navlun ve yolcu düzenli bir şekilde buharlı gemiler tarafından bir limandan bir başka limana taşınıyordu ve bu binlerce geminin çok azı ünlü *Great Western* kadar küçüktü.

ŞEKİL 1. Hudson Nehri'nde İngiliz Yapımı *Queen Mary* Buharlı Gemisi

Üst köşede buharlı küçük gemi Savannah'*ın aynı ölçekli görünümü vardır.* Great Western *resimdeki kısa yolculuk tekneleri ebadındaydı*

Süveyş ve Panama Kanalları. Daha önceleri Akdeniz'den Hint Okyanusu'na olan yol kapalıyken Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Avrupa ve Uzak Doğu birbirine daha yakın hale gelmişti. Bu girişim

1 Bunu (1907'de inşa edilmiş) *Mauretania* gemisiyle karşılaştırın. 31.000 tonluk bu geminin 68.000 beygir gücü, 240 metrelik uzunluğu vardı ve Atlas Okyanusu boyunca yolculuğu için 5000 tonun üzerinde kömür tedariki taşıyordu. Bir Alman gemisi olan *Imperator* 1912'de denize inmişti. 50.000 tonun üzerinde bir ağırlığı vardı. 1934'te Fransa *Normandie* ve Büyük Britanya *Queen Mary* gemilerini suya indirdi. Her biri yaklaşık 80.000 tondu.

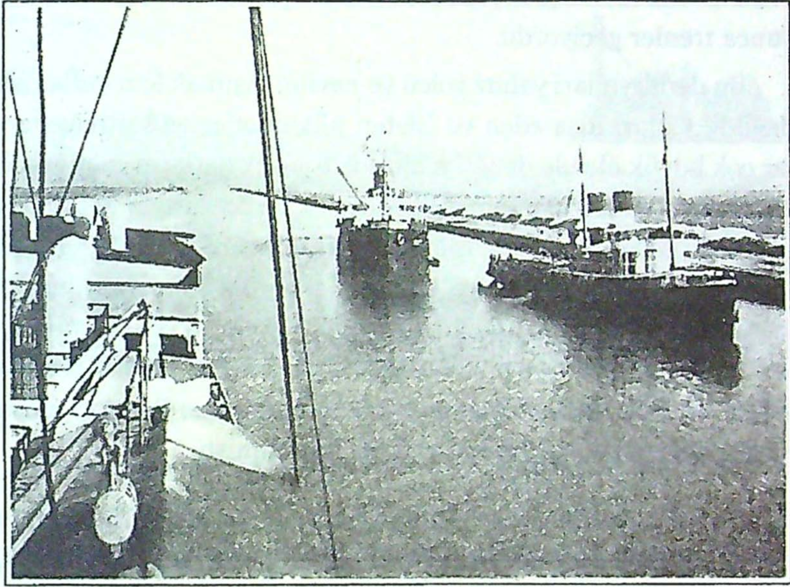
büyük Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps'in yönlendirmesi altında gerçekleşmişti. On yıllık çalışmadan sonra kanal 1869 yılının kasım ayında geçişe açıldı. Böylece gemiler Ümit Burnu etrafından uzun bir yolculuk yapmak zorunda kalmayacaktı.

Panama boğazı içinden bir kanalın inşası ise De Lesseps tarafından organize edilen bir Fransız şirketi tarafından 1881'de üstlenildi. Ancak girişimi destekleyen kişiler Fransız parlamentosu üyelerine rüşvet vermekten suçlu bulunmuştu ve işin kendisi kötü yönetilmişti. Onların kabahatleri 1892'de açığa çıktı ve skandal şirketin feshedilmesine yol açtı. On yıl sonra, Birleşik Devletler Kongresi Başkan Theodore Roosevelt'e Fransız yatırımcıların kırk milyon doları batırmış olduğu inşaatı bu miktara satın alma yetkisi verdi. Ancak Kolombiya Cumhuriyeti ile kanalın Birleşik Devletler tarafından inşası için yapılan görüşmeler sonuç vermedi. Ardından Kolombiya'dan ayrılmış olan Panama devleti 1903'te Başkan Roosevelt tarafından tanındı. Kanal bölgesine ilişkin bir antlaşmaya yeni cumhuriyet ile kısa sürede varıldı; bazı gecikmelerden sonra Fransız şirketinin işi Birleşik Devletler tarafından geri alındı ve 1915'te iş tamamlandı.

Buharlı Demiryolları: Stephenson. Devasa buharlı gemiler yavaş seyreden deniz araçlarının yerini alırken, buharlı lokomotifler kağnıların, yük arabalarının ve kanal teknelerinin yerine geçiyordu. Lokomotifin öyküsü, tıpkı ip eğirme makinesinin veya buharlı motorun öyküsü gibi, çok sayıda denemenin yapılmasının tarihidir ve nihai birleşim başarılı bir mucit olan George Stephenson (1781-1848) tarafından gerçekleştirilmiştir.

1814 yılında Stephenson "Poflayan Billy" olarak bilinen küçük bir lokomotif inşa etmişti. Bu, maden ocaklarında kömür taşımada kullanılıyordu. On bir yıl sonra, parlamentonun yetkilendirmesiyle İngiltere'nin kuzey kısmında bulunan Stockton ve Darlington arasında yolcu ve navlun taşımak için bir hat açılmıştı. Yaklaşık bu dönemde Liverpool ve Manchester arasında bir yol projesi yapılmıştı ve beş lokomotifin katıldığı bir açık rekabette, Stephenson'ın *Rocket* adlı lokomotifi 1830'da resmî olarak açılacak yeni

demiryolu için seçilmişti. Bu ünlü makine yaklaşık yedi ton ağırlığındaydı ve saatte ortalama on üç mil hıza sahipti—bu, 1940'ların devasa lokomotifiyle karşılaştırıldığında küçük ölçeklidir. Onlar yüz ton ağırlığındadır ve bir saatte elli mil yol kat etmektedir.[2] On beş yıl içinde trenler Liverpool, Manchester, Birmingham ve Londra arasında düzenli seferler yapmaktaydı ve on dokuzuncu yüzyılın bitiminde Büyük Britanya yıllık bir milyonun üzerinde yolcu taşıdığı yirmi-iki bin millik demiryolu ağına sahipti.

ŞEKİL 2. Süveyş Kanalı

Mısırlıların Nil Nehri'nden doğuya bir kanal açtıkları üç bin yıldan fazla zaman öncesinden başlayarak, Kızıldeniz'den Akdeniz'e bir su yolu açma yönünde çok sayıda girişim olmuştu. Ancak Fransızlar doğrudan Süveyş Kanalı boyunca kesim yapan ilk kişilerdi. Bu kanal yaklaşık yüz millik bir mesafeyi kaplamaktadır

Demiryollarının Hızlı Yayılımı. Fransa'da ilk demiryolu 1828'de, Almanya'da 1835'te açıldı; ancak sistemin gelişimi daha sonra var olan bölgesel bölünmelerle büyük ölçüde engellendi. Yine de yarım yüzyıldan biraz daha fazla zaman içinde, Avrupa iki yüz bin milin üzerinde bir demiryolu ağıyla birbirine bağlanmıştı.

2 Bunun düzenli seferlerdeki *ortalama* hız olduğu akılda tutulmalıdır. *Rocket* kısa mesafelerde bir saatte otuz-beş mil kat ediyordu.

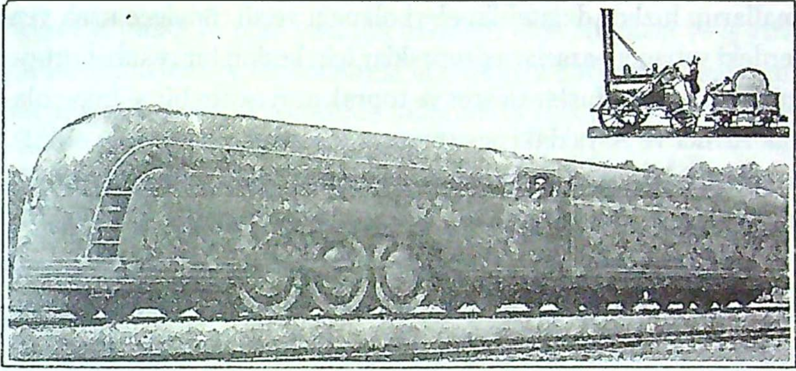
Demiryolu inşası ayrıca Asya'da hızlı gelişme gösterdi. Batılı fabrika ve maden ocaklarının ürünleri için ucuz satış yerleri hazırlanmaktaydı. Pasifik ile kara üzerinden Avrupa'yı bağlayan Trans-Sibirya yolu 1900 yılında tamamlandı ve Rusya hatları Pers ve Afganistan'a yönelik olarak güneye doğru yöneltti. Bu zaman zarfında İngiliz Hindistanı'nın yaklaşık otuz-beş bin millik demiryolu vardı. Afrika bile bu gidişattan etkilenmişti ve on dokuzuncu yüzyıldan önce hiçbir beyaz ırktan kişinin bulunmadığı orman, ova ve vahşi hayatın ortamları içinden binlerce mil boyunca trenler geçiyordu.

Bu demiryolları yalnız yolcu ve navlun taşımak için kullanışlı değildi. Onları inşa eden ve işleten hükümetler ve sermayedarlar çok büyük ölçüde denetim altında tutarak hatların geçtiği çok sayıdaki bölgenin ekonomik ve hatta siyasi hayatında belirleyici oluyordu. Bu durumda, göreceğimiz gibi, çeşitli Avrupalı uluslar gelişmemiş ülkelerdeki bir diğerinin demiryolu girişimlerine dair kıskançlık içindeydi. Örneğin, Çin ve Türkiye'deki yeni demiryollarının önemi öylesine büyüktü ki, rakip Avrupalı uluslar çok sayıdaki ihtilafta onlara ilgi gösteriyordu ve böylece Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine katkıda bulunmuştu.[3]

Ucuz Posta Hizmetleri. Demiryolu ve buharlı gemi hatlarının dünya piyasası için temel oluşturmasıyla posta, telefon, telgraf, kablo ve radyo tarafından sağlanan kolay ve pahalı olmayan iletişim araçları oluştu. İngilizlerin "peni postası" artık bir mucize olarak görülmüyordu. Oysa bu Büyük Frederick dönemi için olanaksız görülen bir durumdu. 1839 yılına kadar, İngiltere'de basit bir mektubun postalanması kısa mesafe için bir şilin idi ve mesafeye bağlı olarak maliyet değişkenlik gösteriyordu. Aynı yıl Rowland Hill tarafından bir reform gerçekleştirilerek tüm Büyük Britanya boyunca tek fiyatın bir peni olduğu bir uygulamaya geçildi. Bunun sonucunda postaneler aracılığıyla gönderilen mektup sayısında hızla şaşırtıcı rakamlara ulaşıldı. Dahası, postalama oranlarının

3 Japonlar ve Ruslar rota boyunca tesis ettikleri Mançurya demiryollarını kullanmıştı. Türkiye'nin Almanya'ya İstanbul'dan Bağdat'a kadar bir demiryolu inşa etmelerine izin vermesi İngilizler ve Ruslar tarafından hiç de hoş karşılanmamıştı.

ucuzlamasıyla, gazeteler tüm dünya boyunca dağılıyordu ve her yerdeki insanlar yerkürenin dört bir köşesinde olup bitenleri öğrenebiliyordu. Postalama ücretlerini düşürme konusunda başka Avrupalı ülkeler Büyük Britanya örneğini takip etti ve dünyanın neredeyse her kesimine beş sent karşılığı mektup gönderilebiliyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonu itibarıyla, mektuplar Çin'den New York'a peni postası başladığında Atlas Okyanusu'nu haberlerin geçmesi için gereken zamandan daha kısa bir süre alıyordu.

ŞEKİL 3. 1940'lı Yıllara Ait Aerodinamik Buharlı Lokomotif

Yukarıda George Stephenson'ın lokomotiflerinden biri aynı ölçekte gösterilmiştir

Telgraf ve Telefon. Telgrafın, denizdibi kablonun ve telefon sistemlerinin gelişmesi de daha az mucizevi değildi. Bunların ilki 1837'de icat edilmişti ve sonuncusu 1876 yılı kadar yakın bir tarihte bulunmuştu.[4] Afrika ve Asya'daki uzak ve bilinmeyen yerler birbiriyle ve Avrupa'yla yakın hale gelmişti. Çin çok sayıda önemli kenti bağlayan hatlar inşa etmişti ve Pekin ile Paris arasında doğrudan kara üzerinden iletişim hattı oluşturuyordu. Ekim 1907'de Marconi Atlas Okyanusu karşı kıyısına yıllarca önce keşfedilmiş olan kablosuz telgraf sistemi aracılığıyla düzenli iletişim hattı tesis etmişti; ve birkaç yıl içinde Washington'dan Hawai'ye

4 Elektrikli telgraf aleti Amerika'da Morse tarafından ve İngiltere'de Cooke ve Wheatstone tarafından yaklaşık aynı dönemde icat edildi. Alexander Graham Bell telefonu Filadelfiya'da, 1876'da, Amerikan bağımsızlığının yüzüncü yılının kutlandığı Yüzüncü Yıl Fuarı'nda sergilemeden hemen önce icat etmişti.

kablosuz telefonla sesler ve Londra'dan Cape Town'a radyo yayınıyla müzik aktarılıyordu.

2. TİCARET REKABETİ; EMPERYALİZM; MİSYONERLERİN ROLÜ

Yabancı Piyasalar için Rekabet. Endüstri Devrimi'nden sonra Avrupa kendi piyasalarında satabileceğinden daha fazla mal üretmişti ve hızlı ulaştırma araçları iş insanlarına yerkürenin tümüne mallarını hızlıca dağıtabilmeleri olanağı verdi. Böylece uzak yerlerdeki yabancı pazarlar ve topraklar için keskin bir rekabet ortaya çıktı. Avrupalı uluslar ticaret ve toprak arayışının bir sonucu olarak Afrika ve Asya'daki savunmasız insanların yerleşmiş olduğu hemen hemen tüm toprakları denetim altında tutmuştu ve Çin ve Japonya'ya batılı ticaret uygulamalarını tanıtmıştı.

Doğulu halkları Batılılaştırma ve her yerde sömürgeleştirme süreci paralarını geri kalmış ülkelerde demiryollarına, fabrikalara, tesislere ve maden ocaklarına yatırmış olan Avrupalı ve Amerikan sermayedarları tarafından hızlandırılmıştı. Yirminci yüzyılın başında yalnızca Büyük Britanya'nın yurt dışına yatırılmış yaklaşık on milyar doları vardı; Rus endüstri girişimlerinin beşte biri başta Fransızlar olmak üzere yabancılar tarafından finanse ediliyordu. Çin'deki demiryolları büyük ölçüde Büyük Britanya, Fransa, Almanya ve Belçika'dan gelen parayla inşa edilmişti. Almanlar Brezilya, Arjantin ve Şili'deki büyük bankalar için para tedarik etmişti. Bunun sonucunda bu ülkelerde endüstriler ve demiryolu yapımı teşvik edilmişti.

Emperyalizmin Çeşitli Formları. Bu iki güçlü kudret –imalatçıların pazar arayışı ve sermayedarların paralarını yatırmak için yer arayışı– *emperyalizm* veya imparatorluk-oluşturma olarak bilinen çeşitli girişim formlarına sebebiyet vermişti. Avrupalı ulusların yurt içindeki meselelerden yurt dışı meselelere –diplomatik müzakereler, uluslararası konferanslar, rekabet ve büyük veya küçük savaşlarla sonuçlanan çekişmeler– her şey en fazla bununla açıklanır. Bu emperyalizm aşağıdaki gibi özetlenebilecek

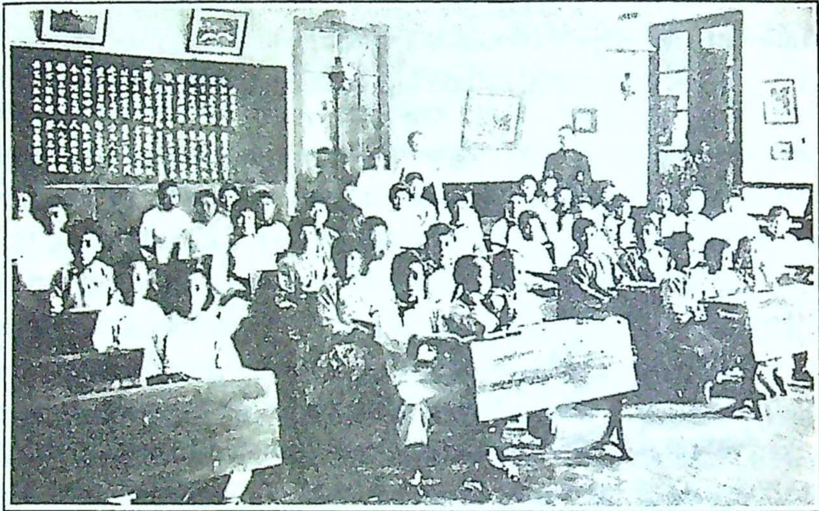
çok sayıda form almıştır: 1) ticareti ve doğal kaynakların elde tutulması amacıyla yabancı toprakların bütünüyle ilhak edilmesi; 2) toprakların doğrudan el koymaksızın belirli bölgelerin yerleşimcileri üzerinde denetim kurma anlamına gelen "koruyuculuk" tesis edilmesi; 3) demiryolları inşa etmek, fabrikalar kurmak, maden ocakları açmak veya ülkede başka işletmeler gerçekleştirmek için haklar veya "imtiyazlar" elde edilmesi; 4) yabancı ülkelerin bankalarına, maden ocaklarına ve başka girişimlerine para yatırılması; 5) toprakların ilhak edilmesi, koruyuculuğun tesis edilmesi, ticaret yapmak ve para yatırma fırsatları elde edilmesi ve iş girişimlerinin askeriye ve donanma aracılığıyla korunması için emperyalizmin yerleştirilmesinde hükümetin yardımda bulunması.

Emperyalizmin Yayılmasına Eşlik Eden Misyonerler. Emperyalizm yolu misyonerler tarafından yumuşatılmıştı. "Git ve tüm dünyadaki her canlıya İncil'in vaazını ulaştır" (Markus, xvi, 15) emrine itaat etmeye hazır coşkulu Hristiyanlar her zaman vardı. Misyonerler yeni bir ülkeye gelir gelmez dikkatleri tüccarlar ve askerlerden daha fazla üzerlerine çekiyorlardı. Amerika keşfedildiğinde ve deniz rotası Doğu'ya açıldığında, Fransisken ve Dominiken rahipler İncil'i karanlıkta oturan kişilere getirmek için her tehlikeye göğüs germişti. Onlar yaklaşık 1540 yılında güçlü Cizvit tarikatı tarafından desteklenmişti.

1622'de Roma Katolik Kilisesi'nin büyük misyonerlik kuruluna kalıcı bir form verilmişti. Onun merkezi Roma'daydı. Kendi üniversiteleri ve okullarında misyonerlere yabancı diller öğretiliyordu. Roma Katolik Kilisesi'nin artık Anadolu, Pers, Arabistan, Hindistan, Siyam, Hindiçin, Malezya, Çin, Kore, Japonya, Afrika ve Polinezya bölgelerinde milyonlarca taraftarı vardı.

Protestan Misyonları. Protestan Başkaldırısı'ndan yıllarca sonra, reform yapan kiliseler yabancı misyonlar için gayret göstermeye başlamıştı. Hollanda 1602'de Doğu Hint bölgesini Hristiyanlaştırmaya girişmişti ve onların rakipleri olan İngilizler de misyonu desteklemek için bir şey yapmıştı. En erken dönem Protestan misyoner birlikleri arasında 1695 yılında kurulmuş olan

Hristiyan Bilgi Gelişim Topluluğu idi ve İngiltere Kilisesi'nin himayesi altında kurulmuştu. On sekizinci yüzyılda Methodistler ve Baptistler "kâfirleri" dine döndürmek için çabalarını birleştirmişti. Birleşik Devletler Amerikan Yabancı Misyonlar Konseyi'nin kurulmasıyla 1810 yılında bu alana girmişti. Zaman geçtikçe, neredeyse tüm Protestan tarikatlar yabancı misyon konseyleri tesis etti ve Birleşik Devletler gönderilen misyonerlerin seçkinliği ve coşkusuyla Avrupa'ya rakip oldu. İncil toplulukları Kutsal Metinleri bilinen her dile tercüme etti ve çoğaltılan kopyaları dağıttı.

ŞEKİL 4. Çin, Şangay, Güney Kapı'da Kız Okulu

Birleşik Devletler'de Presbiteryen Kilisesi'nin Yabancı Misyon Konseyi tarafından kurulmuş olan çok sayıda okuldan biri

Uygarlaştıran ve Eğitmen olarak Misyonerler. Misyonerler yalnızca Hristiyan dinine dair bilgiyi yaymakla kalmıyor, aynı zamanda çağdaş bilim ve çağdaş icatları beraberlerinde taşıyordu. Daha önce bir alfabenin varlığından habersiz olan insanların kendi dillerinde yazı yazmasını sağlıyorlardı. Onlar zalimce batıl inanışlar ile kuşatılmıştı. İnsan adakları yapılıyordu ve yamyamlık söz konusuydu. Ayrıca kadınlara daha hoşgörülü davranılması yönünde misyonerler pek çok şey yapmıştı. Misyoner doktorlar kendilerinin olmaması durumunda tümüyle barbarlıkla karşı karşıya kalacak hastaya akılcı tedavi yöntemlerini tanıtmıştı ve

misyoner okullarında milyonlarca insana bir eğitim veriliyordu. Son olarak, binlerce Japon, Çinli ve başka halkların temsilcilerini Avrupa'yı ve Amerika'yı ziyaret etmeye teşvik etmişlerdi ve böylece kendi dostları arasında Batıcılığın havarileri haline gelmeleri için onları hazırlamışlardı. Misyonerler tarafından gerçekleştirilen keşifler ve araştırmalar dünyanın Avrupa'ya dair bilgisini büyük ölçüde artırmıştı. Onların haritaları, dil üzerine raporları ve gelenekleri sıklıkla en yüce değere sahipti. Dahası, Batılı mallar için bir talep yarattılar ve ticaretin yolunu açtılar.

Misyonerler ve Avrupalı Müdahalesi. Bazı örneklerde, düşüncesiz misyonerler hiç kuşkusuz Hindistan, Çin ve Japonya'nın antik kültürüne çok az saygı gösterdiler ve yerleşik halkların benimsedikleri geleneklere ve kökleşmiş önyargılara karşı kabaca kınama içinde oldular. En sağduyulu ve bilge olanlar bile onların en fazla saygı duydukları yapılara saldırmayı bir görev addettikleri için husumetin artışından sakınamıyordu. Böylece, misyonerlere zaman zaman kötü muamele yapıldığı, büyük sertliklere maruz bırakıldığı ve hatta kızgın kalabalıklar tarafından öldürüldükleri dönemler oldu.

Arada sırada misyonerlere yapılan saldırılar herkesin kendi hükümeti tarafından silahlı müdahaleye sebebiyet vermekteydi ve göreceğimiz gibi, bunların birçok kez meydana gelmesi bu hükümetlere öfkenin biriktiği bölgeyi ilhak etmek veya en azından onlar üzerinde hamilik tesis etmek için bahaneler olarak hizmette bulunmuştu.

3. BÜYÜK BRİTANYA'NIN KENDİNE ÖZGÜ TİCARET POLİTİKASI – SERBEST TİCARET DENEYİMİ

İngiliz Endüstrisinin Kendine Özgü Durumu. Toprak ve pazarlar için rekabet halinde bulunan uluslar arasında, Büyük Britanya olağan dışı bir konuma sahipti. Bu ülke Endüstri Devrimi'nin ilk eviydi ve İngiliz imalatçılar endüstriye buhar gücünün ve makinelerin uygulanmasında tüm diğerlerinden yaklaşık elli yıl öndeydi. Bir dönem boyunca Büyük Britanya başka uluslarla

kendi hammaddeleri ve yiyecek maddeleri alışverişinde bulunan "dünyanın fabrikası" olarak görülüyordu. Endüstri liderliğine sahip olarak ve Almanya, Birleşik Devletler ve başka ülkelerin buna ulaşması için çok zamana ihtiyaç duyması sebebiyle, Büyük Britanya'nın yabancı rakiplere karşı koruyucu gümrük tarifelerine gereksinimi yoktu. Bu dönemde İngiliz imalatçılarının menfaati ithal edilmiş yiyecek maddeleri ve hammaddeler üzerine verginin kaldırılmasını ve başka ulusları İngiliz ithal ürünleri üzerine gümrük vergisini düşürmeye teşvik yönündeydi. Bu koşullarda, Büyük Britanya kendi korumacı gümrük tarifelerini kaldırdı, serbest ticareti başlattı ve rakiplerinin makine endüstrisinde kendisine yetişene veya geçene kadar, yetmiş-beş yıldan daha uzun bir süre boyunca bir serbest-ticaret politikası yürüttü. Günümüzde dünya piyasasında önemli bir yer tutan büyük koruma meselesine bakalım.

Koruma Sistemi. İngiltere on dördüncü yüzyıldan bu yana kendi ürünlerini, çiftçilerini ve gemi sahiplerini yabancı rekabetine karşı korumak için yüksek gümrük tarifeleri, seyrüsefer yasaları ve başka çok sayıda tedbirle çaba göstermişti. Başka ülkelerden ithal edilen mamul mallar üzerine özel gümrük tarifeleri uygulamaya konmuştu; iş girişimlerinin çeşitli formlarını teşvik etmek için hükümet hazinesinden teşvik primleri ödenmişti; İngilizler sömürgelerden mal ithalatının İngiliz gemileriyle yapılmasını zorunlu tutmuştu. Hollandalı tüccarların onları çok daha ucuza taşımalarına izin verilmiyordu; ve tahıl ürünleri üzerine yüksek vergiler konmuştu.

Adam Smith ve başka ekonomistler, ticareti engellediği ve endüstriye zarar verdiği iddiasıyla bu koruma sistemini suçlamıştı. Ancak Parlamento'da ona karşı savaşı yönlendiren yeni fabrika sahipleri vardı. Onlar özellikle işçilerin ekmeğinin yapıldığı tahıl üzerine tarifelere itiraz etmişti. Rusya veya Amerika gibi gelişmemiş ülkelerin İngiliz kumaşı, ayakkabısı ve bıçaklarını satın almak için bunun karşılığında kendi büyük buğday, çavdar, yulaf ve arpa mahsullerinin bir kısmını serbestçe yükleyebilmekten mutlu olacaklarını iddia etmişlerdi. İngiliz fabrika sahipleri, kendi

imalatlarında yabancı rekabetine dair pek korkuya sahip olmayarak ve toprakları olmaması sebebiyle kendileri veya çiftçiler için hiçbir koruma istememişti. Bir başka deyişle, Adam Smith'in serbest ticaret teorisi onların menfaatlerine uyuyor görünüyordu.

Mısır Yasalarına Saldırılması. Üreticiler eleştirilerini tahılın korunması adı verilen gümrük yasaları olarak bilinen Mısır Yasaları[5] üzerinde yoğunlaştırdı. Tahıl üzerine vergiler özellikle İngiliz çiftçilerini tehdit eden şişirilmiş savaş bedelleri düştüğünde, 1815 yılından sonra yüksekti.

Üreticiler, ekmek malzemeleri üzerine vergilerin kaldırılmasını sağlamak ve genel olarak serbest ticaret ilkelerini yaymak için, 1838'de Mısır-Yasası-Karşıtı Birlik kurdu. Bu organizasyon, Richard Cobden ve John Bright'ın neredeyse on yıllık başarılı liderliği altında her yıl yayın ve mitinglere bir milyon doların üzerinde harcama yaparak bir propaganda kampanyası yürüttü. Saldırı Mısır Yasaları üzerine yoğunlaşmıştı çünkü siyasal iktisadın herhangi bir teorisinden ziyade toprak sahiplerine karşı duyguların artırılması daha kolaydı. O aslında toprak sahibi aristokrasi üzerine bir savaştı.

Peel'in Mısır Yasası'nı Feshetmesi (1846). Propaganda İngiltere'de mahsulde yetersizlik doğurarak 1845 yılında bir krize sebep oldu. İrlanda'da patates kıtlığı yaşanmasıyla fiyatlar aşırı yükseldi ve özellikle İrlanda'da binlerce insan açlıktan ölme noktasına geldi. Böyle bir sefaletin ortasında serbest ticaret savunucuları yasayla tahıl ürünlerinin fiyatının yüksek tutulmasına karşı bir şey yapamadı. Sonuç olarak, o zaman başbakan olan Sir Robert Peel o güne dek savunmuş olmasına karşın Mısır Yasası'nın feshedilmesi gerektiği sonucuna vardı; ve 1846 yılında Parlamento aracılığıyla yasanın feshedilmesini sağladı. Peel, bu yasanın geçmesinden hemen sonra istifa etmeye zorlandı. İngiltere'deki tüm koruyucu sisteme ölümcül darbeyi indirmişti; çünkü o aslında tahıl üzerine verginin gerçek savunucularının başında geliyordu.

5 "Mısır" terimi genellikle ABD'de yalnızca mısır veya darı ile sınırlandırılmıştır. Oysa İngiltere'de bu sözcük genel olarak tahıl anlamında kullanılır.

Serbest Ticaretin Tamamlanması (1852-1867). On yıl içinde tüm eski seyrüsefer yasaları feshedildi ve İngiliz limanları başka ulusların gemilerine serbestçe açıldı. 1852 yılında Maliye Bakanı olarak Gladstone yüz yirmi üç madde üzerindeki gümrük vergilerini kaldırdı ve yüz otuz üç maddede vergi oranlarını düşürdü. Yaklaşık on beş yıl sonra makamına geri döndüğünde, çay, şarap, kakao ve birkaç başka maddeyi kazanç amaçları nedeniyle hariç tutarak tüm *koruyucu* gümrük vergilerinde tam bir temizlik yaptı.

Başka Ülkelerde Serbest Ticaret Meselesi. Serbest ticarete dönük eğilim İngiltere ile sınırlı değildi. Aslında, 1870 yılına kadar, ticari anlaşmalarla düşük gümrük vergileri uygulanması sanki tüm Avrupa'da bir serbest-ticaret politikası izlendiğini gösteriyordu. III. Napolyon yönetimi altındaki Fransa'da liberaller onun lehine bir tutum sergiliyordu ve görmüş olduğumuz gibi Almanya Bismarck'ın 1879 tarihli gümrük vergisi yasalarına kadar değiştirilmiş bir formda onu kabul etmişti. Ancak eninde sonunda bir tepki ortaya çıkacaktı. Korumacılar Avrupa Kıtası ülkelerinde gücü ele geçirdi; Birleşik Devletler bir zamanlar yeni gelişmekte olan endüstrileri teşvik etme yönünde geçici bir politika olarak görürken daimî bir yüksek koruma politikasına geçiş yaptı; ve İngiltere piyasalarına serbest erişime sahip olan yabancı rakipler yurt dışının yanı sıra kendi ülkelerinde fiyat kırmaya başladı.

Korumacı Fikirlerin Büyük Britanya'da Yeniden Canlanması. Kıta ülkeleri ve Birleşik Devletler'deki ekonomik koşullarda bu radikal değişiklik pek çok İngilizi serbest-ticaret politikasının gerekli olduğu düşüncesinde farklı tavır almaya ikna etti. Diğer taraftan, başka liderler koruyucu gümrük vergilerinin gerçekten bir ticaret savaşı türü olduğunu hissetmişti. Kalıcı bir huzur, iyi niyet ve iş birliği için bu düşünceden vazgeçilmesi gerekiyordu. Böylece, Büyük Britanya'nın serbest ticaretten vazgeçip bir kez daha korumacılığı benimsemiş olduğu Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasına kadar bu konudaki tartışmalar devam etmişti.

4. AFRİKA'NIN KEŞFEDİLMESİNİN AVRUPALI ULUSLAR TARAFINDAN ZAPT EDİLMESİNE NEDEN OLMASI

Antik Dönemde Afrika Hakkında Çok Az Şey Bilinmesi. Yabancı ticaret ve toprak temin etme çabaları içinde olan Avrupa uluslarının rekabeti için yeni engin alan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Afrika'nın daha geniş ölçekli bir şekilde keşfedilmesiyle açıldı. Bu kıta Avrupalılar tarafından keşfedilmiş ve zapt edilmiş olan yerkürenin yüzeyinin büyük bölüşümlerinin sonuncusuydu. Onun bir kısmı elbette antik dönem halkları tarafından biliniyordu. Aşağı Nil vadisi en erken dönem uygarlıklarından birinin beşiği olmuştu. Bu bölge ve kuzey Afrika'nın başka kısımları Roma İmparatorluğu'nun topraklarına dahil olmuştu. Ancak antik dönem insanların hiçbiri Nil Nehri'nin ulaştığı üst kısım veya Sahra'nın güneyinin ana yapısı hakkında bilgiye sahip değildi. Toprak burada şimdi Ümit Burnu olarak bilinen en uzak noktasında güneye doğru beş bin mil uzanıyordu. İnsanlar bunun olabileceğine ihtimal dahi vermemişti; her ne kadar bazı coğrafyacılar kıtanın daha aşağı ucuna kadar nehir boyunca seyredilebileceği yönünde müphem bir fikre sahip olsa bile bu denli güneye uzanan bir kara parçasının olabileceği düşünülmemişti. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Afrika'da yeni bir imparatorluğu biçimlendirmeye başlayan ilk topluluk Müslümanlar olmuştu.

Müslümanların Kuzey Afrika'yı Fethetmesi. 632'de Muhammed peygamberin ölümünden kısa bir süre sonra onun takipçileri Mısır ve kuzey Afrika'yı fethetmeye başladı. Yüz yıldan daha kısa bir süre içinde daha önceleri Roma'dan yönetilen bölgenin tamamı zapt edilmişti. En doğuda bulunan Guardafui Burnu'ndan batı kısmına batıya doğru yaklaşık beş bin mil uzakta Atlas Okyanusu'nda bulunan Verde Burnu'na kadar kendi uygarlığını ve dinini tanıtmıştı. Günümüzde Tunus ve Fas'ın şehirlerinde pek çok şey bir ziyaretçiye Filistin veya Arabistan'daki koşulları anımsatır. Müslümanlar iç kısımlarla gelişen bir ticaret inşa etmişti; onlar çölleri aşmış ve kumlar arasında kervan rotaları oluşturmuşlardı;

kendi ticaret noktalarını Madagaskar'ın karşısında bir nokta kadar uzağa taşımışlardı; kıtanın bu kısmının haritalarını yapmış ve iklimini, görünümünü betimlemişlerdi. Müslümanların elde ettikleri bilgi doğal olarak büyük bir kısmını egemenlikleri altına almış oldukları İspanya'ya yayılmıştı. On beşinci yüzyılda Afrika'nın batı kıyılarını keşfetmeye başlamış olan Portekizlilerin Mağribi coğrafyalarından bilgi edinmiş olmaları olası görünür.

Dünya Keşif Çağında Afrika (1486-1815). Ancak Avrupa uzun zamandır Müslümanlar aracılığıyla elde etmiş oldukları bu türden bilgilerin avantajını kullanıyordu. Her ne kadar Portekizliler 1486 yılında Ümit Burnu'nun etrafını dolaşmış olsa da Doğu Hint Adaları ile ticaret yapmayı daha kârlı bularak Afrika'nın davetkâr olmayan iç kısımlarını keşfetmeye ve buralara yerleşmeye zaman harcamamıştır. Bu kıtada ortaya çıkan en önemli ticaret köle kaçakçılığıydı. İş insanları bu gaddar kaçakçılığa büyük bir iştahla girişmiş ve "esir ticareti" onlara muazzam servet kazandırmıştır. Ancak Avrupalılar genel olarak Yeni Dünya'nın daha çekici kısımlarına yerleşme konusunda Afrika'da kapsamlı sömürgeler kurmaya nazaran daha ilgili olmuştur. 1652 yılında Ümit Burnu'na kurulan Hollanda karakolu çok başarılı olmamıştı; ve Senegal Nehri'nin ağzına kurulan St. Louis Fransız istasyonu bir ticaret noktası olmanın ötesine geçmemişti.

1815 Yılında Durum. Napolyon Savaşları'nın 1815 yılında bitmesinden önce Avrupalı güçlerin herhangi biri tarafından Afrika'nın herhangi bir kısmını sömürgeleştirme yönünde hiçbir ciddi girişim olmamıştı. Gerçekten köle ticaretinin baskı altına alınması bir süreliğine daha fazla etkinlikte bulunma konusunda cesaretin kırılmasına neden olmuştu; çünkü bu kaçakçılık altın, fildişi, kauçuk ve başka Afrika menşeli malların toplam ticaretinden daha kârlı olmuştu.

1815'teki durum aşağıdaki şekilde özetlenebilir: Kuzey Afrika'da Osmanlı İmparatorluğu'nun sultanı Mısır'ın ve Berberi devletler diye anılan Trablus, Tunus ve Cezayir'in simgesel hükümdarıydı. Ancak Fas bağımsız bir devletti ve görünüşte Fas

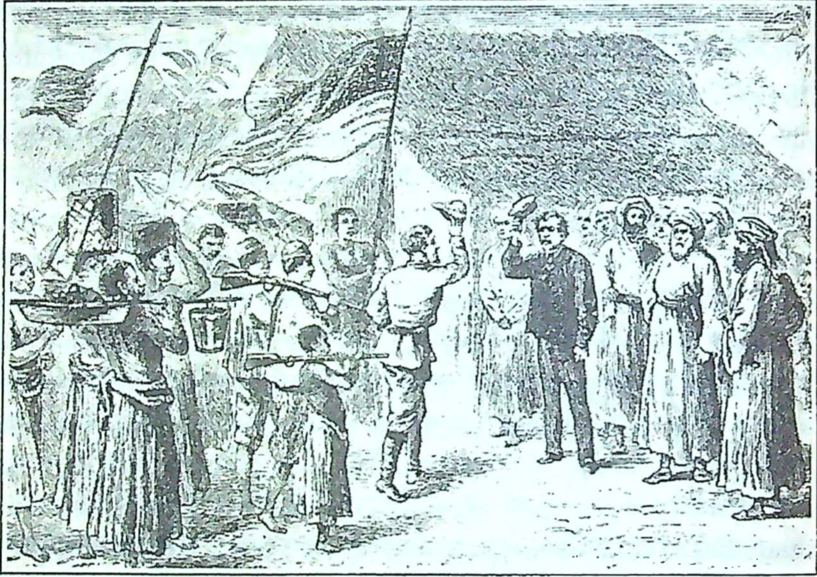
Sultanı yönetimi altındaydı. Fransa Senegal'in giriş kısmında tutunma noktasına sahipti. En önemli Portekiz toprakları Aşağı Gine'deydi ve Madagaskar adasının karşısındaki doğu kıyısında bulunuyordu. İngiliz batı sahili boyunca bazı küçük noktaları elde tutmuştu ve Napolyon Savaşları esnasında Hollanda'dan Colony Burnu'nu almıştı. Afrika'nın orta kısmı halen bilinmiyordu; hiçbir Avrupalı güç Sahra'nın çorak toprakları üzerinde hak iddia etme zahmetine girmemişti; ve yukarı Nil Nehri'nin daha çekici bölgeleri yarı-uygar Müslüman kabile şefleri tarafından yönetiliyordu.

Viyana Kongresi'nden sonraki elli yıl boyunca Avrupalı güçlerin Afrika'da ilerleyişi gerçekten çok yavaştı. Büyük Britanya ve Fransa'nın kendi etki alanlarını kademeli bir şekilde genişlettikleri ve kâşiflerin iç kısımlardaki nehirlerin ve dağ sıralarının izini sürdükleri doğrudur. Göreceğimiz gibi Fransa, bu dönemde Cezayir'i fethetmiş ve 1858 yılında resmî olarak ilhak etmişti. İngiliz hükümranlığından hiç hoşlanmayan Hollandalı Boerler kuzeye göç etmiş ve Transvaal ve Orange Nehri sömürgelerinin temellerini kurmuştu.

Livingstone ve Stanley'in Keşifleri. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Afrika'da büyük ölçekli keşifler başlamıştı. Yüzlerce maceraperest yakıcı sıcağa ve yabanıl hayatın, vahşi hayvanların yarattığı tehlikeye meydan okumuştur. İngiltere Kraliyet Coğrafya Topluluğu himayesinde Nil Nehri'nin gizemli kaynağı için bir araştırma başlamıştı ve ekvatorun hemen güneyinde bulunan bir göl 1858'de keşfedilmişti ve ona Viktorya Nyanza adı verilmişti. 1864'te Sir Samuel Baker kuzeybatıda bir başka göl olan Albert Nyanza'yı buldu ve onun Nil Nehri ile olan bağlantısını keşfetti. Güneye doğru uzakta, Livingstone Bechuanaland'ı ziyaret etti ve Zambezi Nehri'nin vadisine çıkarak onun kaynağının izini sürdü. 1866'da Nyasa ve Tanganyika göllerine yakın bölgeleri keşfetti ve yukarı Kongo üzerinde bir noktaya ulaştı. Bu keşif seferi uygar dünyanın tümünün dikkatini çekti. Onun uzun zaman boyunca ortadan kaybolması vahşi bir kabilenin tutsağı olabileceği endişesini yaratmıştı. Ancak bir başka kâşif olan Henry Stanley *New York Herald* gazetesine onu kıtanın derinliklerinde bulmuş

olduğuna dair haber gönderdi. Livingstone 1873'te ölümüne dek misyoner ve kâşif olarak çalışmasını yürütmüştü.

Stanley'in Keşifleri. İki yıl sonra Stanley'in kendisi bir keşif seferine koyulmuştu. Bu, sıklıkla Afrika keşif kayıtlarındaki en önemli sefer olarak nitelendirilmiştir. O, Viktorya Nyanza ve Tanganyika göllerini ziyaret ettikten sonra Kongo'nun su kaynaklarına ülke boyunca yolculuk yaptı ve Atlas Okyanusu'na karışan çalkantılı akıntılar boyunca yol aldı. Bu süreçte İngilizlerin yanı sıra Fransız ve Alman kâşifler o zamana dek kıta hakkında bilinmeyen bilgileri Avrupa'nın bilgi dağarcığına sürekli olarak ilave ediyordu.

ŞEKİL 5. İki Kâşifin Buluşması

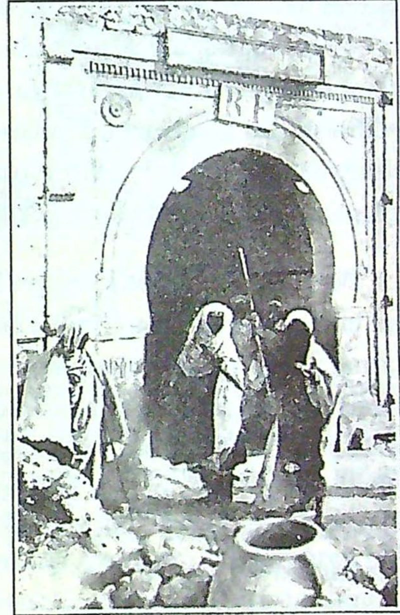
Stanley'in Livingstone'u Nasıl Buldum *başlıklı kitabında yer alan resim*

Afrika'nın Bölüşülmesi. Stanley'in "En Karanlık Afrika"nın kalbine yaptığı ünlü yolculuğu Avrupalı tüm büyük ülkelerin yoğun ilgisini çekti. 1878'de Marsilya'ya muzaffer şekilde döndükten sonraki on yıl içinde, Afrika'nın tüm yüzeyi büyük güçler tarafından bölünmüş ve "etki alanları" oluşturulmuştu. Yüz elli yıl önce bir Afrika haritası kıyılar haricinde büyük ölçüde tahmine

dayalıydı. Bugün kıtanın doğal nitelikleri büyük oranda belirlenmiştir ve çeşitli Avrupa ülkelerinin ayırdığı şekilde dikkatlice çizilmiş olarak sınır hatları oluşturulmuştur. Fransa, Belçika, Almanya ve İtalya'nın kendi yabancı topraklarına Afrika'daki büyük alanları ilave etmesi aşağıda betimlenmiştir. İngiliz gücünün genişlemesinin dikkat çekici tarihi İngiliz İmparatorluğu üzerine olan bölümde anlatılacaktır.

5. FRANSA'NIN GENİŞLEMESİ

1870'de Fransız Sömürge Toprakları. Fransız Cumhuriyeti yurt içindeki ağır sorunları çözerken, İngiltere ile çatışmalarda kaybetmiş olduğundan daha büyük bir sömürge bölgesi inşa edene kadar ticari, keşfedici ve askerî girişimler yaparak ilerleme kaydetmişti. Üçüncü Cumhuriyet kurulduğunda, Fransa'nın "deniz aşırı" toprakları kuzey Afrika'da Cezayir, Afrika'nın batı kıyısı üzerinde Senegal bölgesi, Gine Körfezi boyunca Kongo Nehri'ne kadar dağılmış birkaç küçük karakol noktası, Cochin China'da bir tutunma noktası ve dünyanın çeşitli kısımlarında çok sayıda küçük adadan oluşuyordu. Karasal genişlemenin temeli oluşturulmuştu ve Almanya ile savaşa müteakip hızlı bir toparlanmadan sonra Fransız yönetimi ulusun sömürgelerini artırmayı sürdürdü.

ŞEKİL 6. Tunus'tan Bir Görünüm

Fransızlar tarafından postane ve telgraf ofisi yapmak üzere devralınmış bir binanın antik dönemden kalma kemeri. R. F. (République Française) ibaresi bunun bir kamu binası olduğunu gösterir

Fransa'nın Tunus'u İlhak Etmesi. (Fransa tarafından 1830'da zapt edilmiş olan) büyük Kuzey Afrika Cezayir Eyaleti Fransa'nın kendinden yalnızca

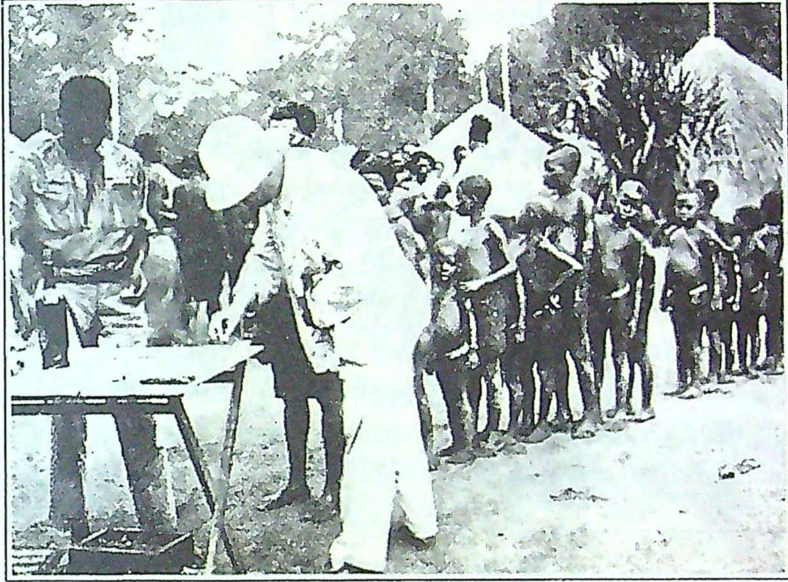
biraz daha küçüktür ve 1940'lı yıllarda yaklaşık beşte birinin Avrupalı kökenli olduğu beş milyonun üzerinde bir nüfusa sahipti. Cezayir'in doğusunda Tunus eyaleti uzanır, ırk ve din açısından Cezayir'e benzerdir. Tunuslu kabileler Fransızlar tarafından Cezayir sınırında barışı bozmakla suçlanmış ve 1881'de Fransa Tunus'a askerî birlikler sevk etmiştir. Yoğun çarpışmalardan sonra bölge işgal edilmiş ve eyaletin hükümdarı yönetimi Fransa'ya bırakmaya zorlanmıştır.

Senegal ve Kongo. Bu girişimler kuzey Afrika'yı Fransız egemenliği altına sokarken batı ve orta Afrika'da bir dizi keşif ve fetih Fransız sömürge alanına yeni bölgeler ve milyonlarca Afrikalı yerli ilave ediyordu. Fransa 1637 yılı kadar erken bir dönemde batı kıyısında bulunan Senegal eyaletinin resmî sahipliğini ele geçirmişti ve Cezayir'in ilhak edilmesi dikkatleri ülkelerin iç kısımlarının fethedilmesiyle iki eyaletin birleştirilmesinin avantajına çekmişti. Bu topraklara Fransa'nın ebadının iki katından fazla bir alanı kaplayan Kongo Nehri'nin kuzeyindeki geniş bir alan ilave edilmişti. Bu bölge artık Fransız Kongosu olarak bilinmekteydi. Kuzeybatı Afrika'da Fransız topraklarının muazzam kapsamı Afrika haritasında bir bakışta görünür hale gelmişti.

Madagaskar (1896). Fransız kâşifler Senegal'in ve Kongo bölgesinin ormanlık alanlarından geçerek ve Sahra'nın kum fırtınalarına göğüs gererek ilerlerken, Fransız misyonerleri ve ticaret temsilcileri Madagaskar adasının ilhak edilmesi için ortamı hazırlamıştı. Bazı Fransız vatandaşlarının yerliler tarafından öldürülmesini mazeret olarak kullanarak, Fransızlar Madagaskar'ın hükümdarına (1882-1885) savaş açtı ve nihayetinde tüm adanın denetimini ele geçirdi.

Fashoda Hadisesi. 1898 yılında, bir Fransız kâşif olan Marchand batıda Fransız topraklarından Sahra Çölü boyunca doğuya doğru ilerledi ve Nil Nehri bölgesine ulaştı. Burada İngilizler tarafından hak iddiasında bulunulan Sudan'daki Fashoda'da Fransız bayrağını dikti. Ancak bir İngiliz kuvveti Marchand'ı bayrağı

indirmeye zorladı ve bir süreliğine iki ülke karşı karşıya gelmiş gibi göründü. Neyse ki, Fransa geri adım attı ve iki ulus kendileri arasında tartışmalı sınırlar oluşturdu. Fransa Mısır ve Sudan'dan geri çekildi; İngiltere, kendi adına, Fas üzerindeki hak iddialarından vazgeçti. Fransa o dönemde kuzeybatı Afrika'daki büyük imparatorluğunu aşikâr bir şekilde tamamlamıştı.

ŞEKİL 7. Fransız Doktorlar Fransız Ekvatoral Afrikası'nda Bir Köyde Yerlilere Aşı Yapıyor

Fransızların Asya'daki Toprakları. Fransa, daha önce görmüş olduğumuz gibi, Yedi Yıl Savaşları sürecinde Hindistan'daki varlığını kaybetmişti fakat on dokuzuncu yüzyılda kademeli bir şekilde Fransız Hindiçin'ini inşa ederek yenilgilerini telafi etti. Bu, Çin Denizi'nin batı kıyıları üzerinde muazzam bir sömürge bölgesiydi. Bazı Fransız misyonerler Annam'da yerliler tarafından öldürüldüğünde, III. Napolyon bunu bölgenin kralına saldırmak ve bölgenin bir kısmını talep etmek için bir mazeret olarak kullandı. Fransız yönetimi bir tutunma noktası elde ederek kademeli olarak her yönde denetimini genişletti. Kamboçya ve Cochin China üzerinde hamilik tesis edildi ve ardından birkaç bölge

bütün olarak ilhak edildi. Çin imparatoru Tonkin'de hak iddialarından vazgeçmeye zorlandı ve 1893'te Fransa kendi otoritesini batıya doğru Laos üzerine genişletti. Fransızlar böylece Çin'in güney sınırı üzerine yerleştiler ve maden ocakları imtiyazları alma ve demiryolları inşa etme konusunda işe koyuldular.

ŞEKİL 8. Fransız Hindiçini

Kamboçyalı dansçı kızlar ünlü Angkor Wat tapınağının önünde fotoğrafçıya poz veriyor

6. ALMANYA VE İTALYA'NIN GENİŞLEMESİ

Almanların Sömürge Elde Etmeye Başlaması. Alman İmparatorluğu Fransa ve Büyük Britanya örneğini takip etmek ve Afrika'da ve başka yerlerde sömürgeler elde etmek için Bismarck'ın teşvikiyle girişimci kâşifler ve tüccarlar gönderdiğinde birliğini henüz güç belâ sağlamıştı. İlkin şansölye tereddüt etmişti. Dikkatin Fransa ve Rusya'ya karşı ülkenin güçlendirilmesine verilmesi gerektiğini düşünmüştü. Deneme yanılmada bulunmak ve Büyük Britanya ile sömürge rekabeti konusunda sorun yaşamak istemiyordu. Ancak Alman fabrikaları çoğaldıkça, yeni piyasalara olan talep artıyordu ve sonunda Bismarck pes etmişti.

Halen bazı kaygılara sahip olarak, hükümetin kâşiflere desteğini sağladı ve Afrika'nın bazı kısımlarını ve karadan uzak bazı adaları Alman İmparatorluğu'na eklemeyi onayladı.

Togoland, Kamerun ve Alman Güneybatı Afrikası. 1884 yılında, Bismarck Afrika'nın batı kıyıları boyunca belli başlı noktalarda Alman denetimini tesis etme amacıyla Dr. Gustav Nachtigal'i bölgeye gönderdi. Kısa süre içinde Alman temsilci iki büyük bölgenin hamisi veya yöneticisi olarak Alman hükümetini kabul etmeleri için yerli şeflerini ikna etti: Bu bölgeler Yukarı Gine'de bulunan Togoland ve Fransız Kongosu'nun bitişiğindeki Kamerun idi—toplamda iki yüz bin mil kareden fazla bir alanı kapsıyordu. Aynı yıl Alman bayrağı (Ümit Burnu'ndaki İngiliz topraklarının üzerinde yakın bir mesafede batı kıyısı üzerindeki bir nokta olan) Angra Pequena'da dalgalanıyordu. Birkaç yıl içinde Alman yönetimi tüm Alman İmparatorluğu'ndan çok daha büyük bir alan olan tahminen üç yüz yirmi bin mil karelik bir bölgeyi hinterlandı olarak biçimlendirdi. Bu sömürgeye Alman Güneybatı Afrikası adı verilmişti fakat 1912 itibarıyla orada bulunan tüm Avrupalı nüfus on beş bini aşmıyordu.

Alman Doğu Afrikası. Doğu Afrika'da daha da büyük bölgeler Almanya tarafından ele geçirilmişti. 1888'de Zanzibar sultanı altı yüz milden fazla uzunluğu olan bir bölge sınır şeridini Almanlara kiralamıştı ve iki yıl sonra tüm haklarını Alman İmparatorluğu'na satmıştı. Az sayıda Alman yerleşimci hindistancevizi, kahve, vanilya, tütün, kauçuk, şeker, çay, vb. ürünlerin tesislerini kurmuştu ve yönetim verimli tarım olanaklarını keşfetmek için birkaç deneme istasyonu oluşturmuştu.

İtalya'nın Habeşistan'dan (Etiyopya) Toprak Gasp Etmesi. Birleşik İtalya, tıpkı Birleşik Almanya gibi, emperyalist hayaller kurmada uzun bir geçmişe sahipti. İtalyanlar, Kartaca'yı fethetmiş olan Romalı atalarının dönemini anımsayarak, Tunus'ta denetimi ele alma girişiminde bulundu; ancak onların çabaları, görmüş olduğumuz gibi, eyaleti işgal edip üzerinde bir hamilik tesis

etmiş olan Fransızlar tarafından yenilgiye uğratıldı. İtalyanlar, Almanya ve Avusturya ile Üçlü İttifak kurarak güçlenmiş olarak dikkatlerini Arabistan yarımadasının güney ucunun karşısında, Afrika'nın doğu kıyısı üzerinde bulunan, antik dönemde Habeşistan olarak adlandırılan Etiyopya'ya çevirmişti. Bir işgal ordusu 1887'de oraya gönderilmişti ve aralıklı savaşlarla ve müzakerelerle geçen çok sayıda yıldan sonra, İtalyan yönetimi kendini iki kocaman kumlu ve neredeyse değersiz alanın efendisi yapabildi. Bu bölgelere Eritre ve İtalyan Somalisi sömürgeleri adı verildi. Bu sömürge girişimlerinin hiçbiri kazançlı olmamıştı; ancak onlar 1933'te Etiyopya üzerine yapılacak bir başka düşmanı püskürtme üssü olarak kullanılmıştı. Bu askerî girişim ertesi yıl bu ülkenin İtalya tarafından ilhak edilmesiyle neticelenmişti.

İtalya'nın Kuzey Afrika'da Yayılması. 1902'de Üçlü İttifak'ın yenilenmesiyle, Almanya Fransa ile savaşma pahasına İtalya'nın kuzey Afrika'daki emellerini destekleme vaadinde bulundu. Uzun olmayan bir süre sonra, İtalya nihayetinde Trablus ve Sirenayka adlı iki bölgeyi içeren Libya'nın topraklarını elde etmede başarılı oldu. Bu eylem sebebiyle Osmanlı İmparatorluğu ile 1911'de savaşmalarına neden olacak bir sürtüşme yaşandı. On sekizinci yüzyılın ilk kısmından itibaren Trablus Osmanlı egemenliği altında olmuştu fakat Arap nüfusu büyük ölçüde gerçek bir bağımsızlık içinde olmayı başarmıştı. Papalık fonlarını elinde tutan Roma Bankası ve hükümet desteğiyle İtalya Bankası, fazla zorluk yaşamadan yerel Arap şeflerini Trablus'ta endüstriyi geliştirme amacıyla borç para almaya ikna etmişti. Türk yetkilileri adına müdahalede bulunulması dahil olmak üzere çeşitli sebeplerle girişim başarısız oldu ve para kaybedildi.

İtalyan yönetimi iki bankanın Osmanlı ile ihtilafını gidermek ve bazı toprakları ele geçirmek yönünde hamlede bulundu. Osmanlı ile yapılan kısa bir savaştan sonra, 1912'de, İtalya batıda Cezayir ve Tunus ve doğuda Mısır arasında uzanan tüm bölgeyi ilhak etti. Roma Bankası sefere çıkan askerî güçlerin finansmanını sağlayan bir sözleşme ile daha önceki kayıplarının bir kısmını tazmin etti ve İtalya Bankası çeşitli yollarla parasının bir

kısmını kurtardı. Osmanlı'ya karşı yapılan aynı operasyon aracılığıyla, İtalya On İki Ada topluluğu dahil olmak üzere doğu Akdeniz'deki birkaç adanın sahipliğini ele geçirdi. Rodos dışındaki tüm adalar ise Yunanistan'a bırakılacaktı.

7. BELÇİKA KONGOSU

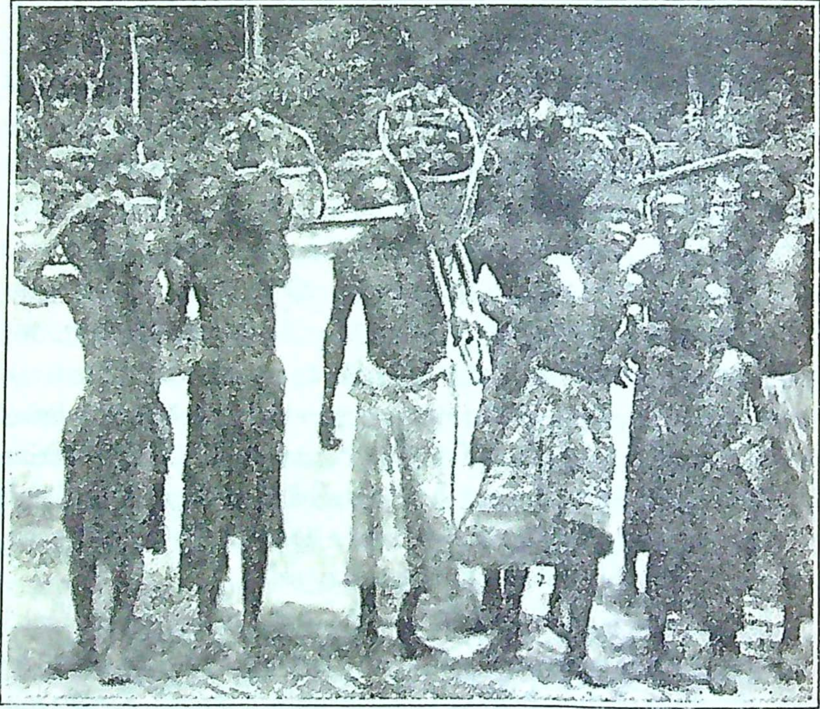
Kral Leopold'un Afrika Politikası. Alman Doğu Afrikası ve Fransız Kongosu arasında sıkışıp kalmış olarak engin Belçika Kongosu bulunuyordu. Bu tuhaf hamiliğin tarihi 1876 yılında Belçika kralının himayeleri altında Brüksel'de yapılan konferansta başlamıştı. Çoğu Avrupa ülkesinin temsilcileri katılmaya davet edilmişti. Kral toplantının amacının kıta içinde Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen köle ticaretini durdurmak ve bölgeyi geliştirmek için en iyi yöntemlerin değerlendirilmesi olarak duyurmuştu. Netice merkezi Brüksel'de olan bir uluslararası Afrika Birliği kurmaktı. Ancak girişim aslında Kral Leopold'un kişisel meselesiydi. Fonların büyük bir kısmını kendi cebinden karşılamıştı; ve para Stanley tarafından Kongo havzasının keşfedilmesinde, karakollar tesis edilmesinde ve küçük düşünen yerli şefleriyle yüzlerce antlaşmanın müzakere edilmesinde kullanılmıştı.

Afrika Birliği'nin etkinliği başta Büyük Britanya ve Portekiz olmak üzere Afrika ile ilgilenen Avrupalı güçleri alarma geçirmişti. Bu nedenle durum değerlendirilmesi yapmak için Berlin'de bir kongre düzenlendi. Bu konferans 1884'te yapıldı ve İsviçre haricinde tüm Avrupalı devletler temsilci gönderdi. Birleşik Devletler bile onda yerini almıştı. Bazı tartışmalardan sonra, kongre Afrika Birliği'nin hakkını teslim etti ve Kongo Nehri etrafındaki geniş bir alanın tüm ulusların ticaret yapmasına açık Kongo Özerk Devleti adında tarafsız bir devlet olduğunu duyurdu.

Ancak hemen ertesi yıl Kral Leopold tüm dünyaya Kongo Özerk Devleti üzerinde egemenliği olduğunu duyurdu ve onun kendi kişisel yönetimi altında Belçika ile birleşmesini önerdi. Kongo makamlarını kademeli bir şekilde Belçikalılarla doldurdu ve kazancını artırmak için gümrük tarifeleri koydu.

Belçika Kongosu'da Gaddarlıklar. Yirminci yüzyılın başlarında Belçikalılar yerliler üzerinde barbarca gaddarlıklar uygulamakla

suçlanmıştı. Gazetelerde yayınlanan iğrenç haberlerin abartılı olduğunu düşünmek için sebep vardır fakat yerlilerin Avrupalı istilacılar elinde acı verici yanlışlardan mustarip olduklarına dair çok az kuşku bulunur. Çalışma koşulları ağırdı; çünkü orman içinde özgür bir hayata alışkın olan yerliler Belçikalı sermayedarlar için demiryolu üzerinde çubuklar döşemeye veya bataklıkları kurutmaya eğilimli değildi. Yönetimin ayrıca her yıl belirli bir miktarda kauçuk elde etmek için yerlilere gereksinimi vardı; bu taleplerin yerine getirilmesinde başarısız olunması onlar üzerinde hızlıca ceza uygulanmasını getiriyordu. Nihayetinde, Büyük Britanya ve Amerika'daki protestolar Belçika bakanlığının Kongo meselesini ele almasına sebep oldu; ve 1908'de Belçika yönetimi çok sayıda gaddarca uygulamayı yasakladı ve Özerk Devlet'in tüm sahipliğini alarak adının Belçika Kongosu olmasını sağladı.

ŞEKİL 9. Yerliler Bir Kongo Ticaret İstasyonuna Ham Kauçuk Topakları Getiriyor

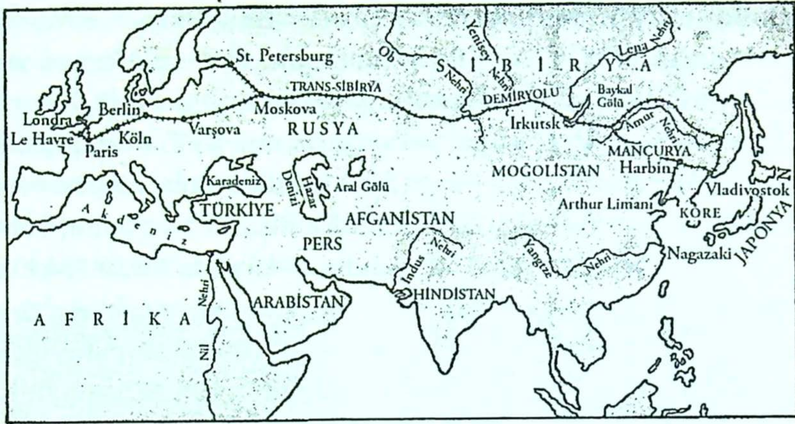
Kauçuk ağacının yoğun özsuyu kovalarda toplanırdı. Özsuyunun içine daldırılan sopalar bir odun ateşinin dumanı içinde döndürülürdü ve süreç bir kauçuk topağı oluşturulana kadar yinelenirdi

8. RUSLARIN GENİŞLEMESİ

Rusya'nın Doğuya ve Batıya Baskı Yapması. Batılı güçler adına sömürge faaliyetlerinde bulunulan bu süreçte, Rusya buzlarla kaplı olmayan bir limana çıkış sağlama gerekliliği sebebiyle doğuya ve batıya doğru baskı uyguluyordu. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Rusya'nın güneydeki yönelimi çok hızlıydı. 1846'da ülkenin güney sınırı Aral Denizi'nin aşağı kenarı boyunca uzanıyordu. 1863'te Rusya Türkistan kabile üyelerinin kervanları yağmaladıklarını ve sınırda talan yaptıklarını ileri sürdü. Bu nedenle Çar bu bölgeye askerî kuvvet gönderdi, iki Türkistan şehri olan Çimkent ve Taşkent ele geçirildi ve iki yıl sonra bölgeler Rus Türkistanı yeni eyaletine dönüştürüldü. Kısa bir süre sonra, Bokhara emiri Çar'a savaş ilan etti. Bunun sonucunda Ruslar (Büyük İskender'in doğuya doğru ilerleyişinde durdurulmuş olduğu) Semerkant antik kentini işgal etti ve daha sonra Bokhara üzerinde bir hamilik oluşturdu. Bu, Rusları Afganistan'ın sınırlarına getirdi. 1872'de Hive hanı vasallığa düşürüldü. Müteakip yıllarda (1873-1886) Merv dolaylarında güneye doğru bölgelere inilerek Pers sınırlarına ulaşılarak bu bölge kademeli bir şekilde ilhak edildi. 1876'da Çin İmparatorluğu sınırı üzerinde bulunan Hokand vilayeti ele geçirildi ve Fergana vilayetine dönüştürüldü. Ruslar, demiryolları imtiyazı alarak ve Şah'a kredi açarak Pers bölgesinde güçlü hale geldi; ve böylece güneydoğu sınırları boyunca İngiliz etkisine karşı egemenlik mücadelesi veren ülkelerle –en azından antlaşma yapılan 1907 tarihine kadar– komşu oldu.

Demiryollarının Güneydoğuda İnşa Edilmesi. Bu hızlı yayılmayla yakından bağlantılı olan şey batı Avrupa'daki sermayedarlardan ödünç alınan parayla yönetim tarafından büyük ölçüde inşa edilen büyük demiryolu hatlarının kurulmasıydı. Demiryollarının bazıları esas olarak politik ve askerî amaçlarla inşa edilmişti; diğerleri büyük endüstri merkezlerini birbirine bağlamak için tasarlanmıştı; sınırların genişlemesine destek olması için yapılan başkaları vardı. Demiryolu inşa edilmesi askerlerin tedarik elde etmede yaşadığı zorluklara bağlı olarak yaşanan Kırım Savaşı

felaketinden sonra Rusya'da ilkin ciddiyetle ele alınmıştır. 1878 yılı itibarıyla sekiz bin millik demiryoluyla başkent ile Rusya'nın sınırları arasında bağlantı kurulmuştu; kısa bir süre içinde Afganistan'a ulaşıldı ve Çin'in sınırlarına iletişim yolu açıldı. Ayrıca, Karadeniz ve Hazar Denizi arasındaki bölgede önemli hatlar inşa edildi.

Trans-Sibirya Demiryolu

Trans-Sibirya Hattı. Tüm Rus demiryolu girişimlerinin en büyüğü Trans-Sibirya Demiryolu idi. Onun inşası ile ilgili olanlar askerî birliklerin Uzak Doğu'ya nakledilmesine hizmet edeceğini, Sibirya'nın endüstri ve ticaretinin gelişeceğini ve Pasifik Okyanusu ve Çin'e bir çıkış kapısı olacağını planlamıştı. Başlıca zorluk gerekli olan sermayenin toplanmasıydı; ve çok büyük bir miktar gerekliydi çünkü Rus yetkililer ve yükleniciler arasında yozlaşma öylesine büyüktü ki talep edilen toplam miktar işin etkin bir şekilde yapılması için gerekli olanın dört ila beş katıydı.[6] Ancak para ağırlıklı olarak Fransız sermayedarlarından ağır borç yükü şeklinde elde edildi ve ilk temel Mayıs 1891'de Vladivostok'da atıldı.

St. Petersburg ve Pasifik arasında 1900 yılında iletişim tesis edildi ve güneye doğru bir yan hat Arthur Limanı'na kısa sürede

6 Mançurya demiryolu Rus halkına mil başına 115.000 $'a mal olurken Batının düzlüklerinde bir Amerikan yolunun ortalama maliyeti başlangıçta mil başına 13.000 $ ila 15.000 $ arasındaydı.

ulaştı. O zamanlar az sayıda araç değişimiyle Havre'den Vladivostok'a, Paris, Köln, Berlin, Varşova, Moskova, (Baykal Gölü yakınındaki) Irkutsk ve Harbin üzerinden konforlu bir şekilde seyahat edilebilirdi. Bu, yaklaşık yedi bin üç yüz millik bir mesafedir. Londra'dan Japonya, Nagazaki'ye birinci-sınıf bir bilet iki yüz dolardan daha az bir paraya mal oluyordu. Bu, Süveyş Kanalı'nı geçiş maliyetinden biraz daha fazlasıydı. Rus köylüler daha az konforlu vagonlarda St. Petersburg'dan Irkutsk'a on beş dolar karşılığında yaklaşık dört bin millik bir mesafeyi kat ederek gidebilirlerdi. Rusya, bu operasyon aracılığıyla Çin'e doğru bir hamle yapmıştı ve hatta girişimlerini Kore'ye kadar taşıyabilecekti. Bu durum Japonya'yı alarma geçirdi ve bu imparatorluğun karakollarında çarpışmaların olacağına işaret ediyordu. Rus-Japon Savaşı 3. Bölüm'de anlatılmıştır.

9. İSPANYOL İMPARATORLUĞU'NUN ORTADAN KAYBOLUŞU; BİRLEŞİK DEVLETLER'İN BİR DÜNYA GÜCÜ HALİNE GELMESİ

Birleşik Devletler'in Genişlemesi. Keşif çağında Avrupa'nın başka güçlerinin onlara girişim ve başarı kazandıran sömürgesel genişlemesine çarpıcı bir karşıtlık iki ülkede meydana gelmiştir— İspanya ve Portekiz.[7] İspanya 1588'de Armada savaşında bir zamanlar kendi imparatorluğu üzerinde güneşin hiç batmadığıyla övünen İngilizlere yenilmesinden itibaren düşüş halindeydi. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Amerikan kıtaları üzerindeki sömürgeleri kaybettikten sonra, dünyanın başka kısımlarında bunu telafi edebilecek hiçbir kazanım elde etmemişti.

Aynı zamanda, Kuzey Amerika'da İspanyol İmparatorluğu'na son darbeyi vurma niyetinde olan bir ulus egemenliğini oluşturuyordu. Amerikalı iş insanları ticaret arayışında Avrupalı

7 İspanya'nın Güney Amerika'daki sömürgelerini kaybettiği dönemde Portekiz de en büyük toprağı olan Brezilya'yı kaybetmişti. Bu durum haritaya bir bakışta görülebileceği gibi Afrika'ya yayılımına engel olmuştu; Asya'daki varlığı Çin'de Macao, Hindistan'da Goa karakollarına ve iki küçük adaya kadar azalmıştı. Ülke dış ilişkiler meselelerinde İngiltere ile yakından müttefiklik içinde olmuştu.

rakiplerinden hiçbir açıdan geride değildi. Birleşik Devletler'de yerleşmiş olan Amerikan halkının doğal kaynakları ve teknik becerisi tüm dünyanın ilk ticari güçleri arasında idi. 1867 yılında Alaska Rusya'dan satın alınmıştı. 1878'de bir kömür ikmal istasyonu Samoa Adaları'nda kurulmuştu ve on iki yıl sonra adaların biri resmî olarak Amerikan bayrağı altına girmişti. 1898'de Hawaii Adaları ilhak edildi. Aynı yıl ayrıca Birleşik Devletler ve İspanya arasında bir çatışma meydana geldi ve bunun sonucunda İspanya'nın Yeni Dünya üzerindeki egemenliği sona erdi.

İspanyol-Amerikan Savaşı (1898). Bu savaşın özel durumu İspanyol yönetimi altındaki Küba'da var olan kronik rahatsızlık ve nihayetinde bunun Birleşik Devletler'in Kuzey Yarımküresi'nden İspanya'yı tümüyle çıkarması şeklinde sonuçlanmasıydı. 1895'te, çok sayıda Kübalı isyancı İspanya'ya karşı başkaldırdı ve Birleşik Devletler'de anında sempatiyle karşılandı. 1896 yılının Başkanlık kampanyasında her iki siyasi parti Kübalıların yanında olduğunu beyan etti ve McKinley'in göreve başlamasıyla bir müdahale politikası benimsendi. Amerikan yönetimi –gaddarlığı dile düşmüş olan– İspanyol komutan General Weyler'in geri çağrılmasını ve savaş tutsaklarına muamelede bir reform yapılmasını talep etti. Şubat 1898'de, *Maine* savaş gemisi gizemli bir şekilde Havana limanını havaya uçurdu. Gemi oraya Amerikan menfaatlerinin korunması için gönderilmişti. Her ne kadar bu felaketin sebebi anlaşılamasa da Birleşik Devletler Küba'daki koşulların hoşgörülemez olduğu düşüncesini korudu ve Nisan ayında İspanya'ya savaş ilan etti.

Savaş kısa sürdü çünkü Amerikan kuvvetleri her yerde muzaffer olmuştu. Küba ve Puerto Rico İspanya açısından kaybedilmişti ve mayıs ayında Manila kentinin ele geçirilmesine karşın Filipin Adaları da Birleşik Devletler'in eline geçmişti. Ağustos ayında barış yeniden tesis edildi ve kısa sürede nihai koşulları belirlemek için Paris'e temsilciler gönderildi. Küba bağımsızlığını ilan etti; Puerto Rico bitişikteki Vieques ve Culebra adaları, Filipinler ve Guam Birleşik Devletler'e devredildi. Ertesi yıl Caroline ve Pele adaları Almanya'ya devredildi ve böylelikle İspanya

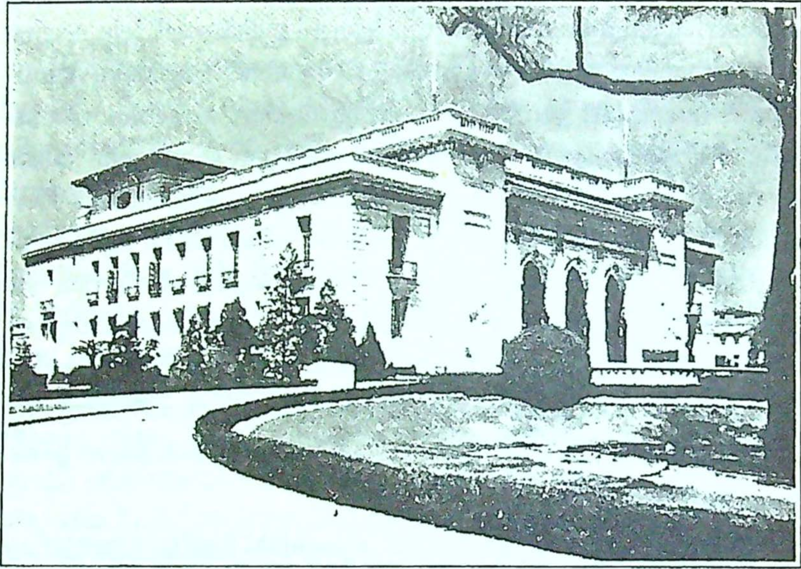
bölgesi İspanyol yarımadası, Balear adaları, Kanarya adaları ve Afrika'daki küçük arazi parçalarına indirgendi.

Birleşik Devletler'in Latin-Amerikan İlişkileri. Çok sayıda kuvvet Birleşik Devletler'in etkisinin Meksika, Orta ve Güney Amerika ve Karayiplere kadar yayıldığını ortaya koyar. Genel olarak, Latin-Amerikan cumhuriyetler kendi kendini yönetme sanatında deneyimsiz olan yerliler ve Avrupalı ırkların bir karışımından oluşmuştur. Onlar doğal kaynaklar açısından zengindi fakat endüstri açısından geri kalmıştı. İşlerini geliştirmek için sermayeye ihtiyaçları vardı ve yabancı girişimcilerin fabrika ve demiryolları kurmaları gerekiyordu. İnsan hakları sürecinde çok sayıda devrim başlarına dert açmıştı ve bunun sonucunda yaşam ve mülkiyet hakkı konularında yıkım yaşanmıştı. Birleşik Devletler, yakın bir komşu olarak, onların meselelerine ilgi göstermişti. Latin Amerika'nın on dokuz ülkesinden temsilcilerden oluşan Pan-Amerikan Kongresi ilk kez 1889'da ortak menfaatleri ele almak üzere Washington'da toplandı. Daha sonra Pan-Amerikan Birliği diye adlandırılacak olan bir Amerikan cumhuriyetleri ofisi Washington'da kuruldu ve bu amaçla kullanılmak üzere gösterişli bir bina dikildi.

Büyük Britanya ve Venezüella arasındaki İngiliz Guyanası'nın hudut hattı üzerine eski bir ihtilaf sürecinde Birleşik Devletler Başkanı Grover Cleveland meselenin arabuluculuk ile çözüme kavuşturulmasını önerdi. Onun teklifi İngiliz başbakanı Lord Salisbury tarafından meselenin Birleşik Devletler'i ilgilendirmemesi gerekçesiyle reddedildi. Ancak Başkan Cleveland Monroe Doktrini'ni devreye soktu ve Aralık 1895'te Kongreyi ihtilafın doğruları ve yanlışlarını sorgulamaya, Büyük Britanya ile savaş riskini göze alarak, sevk etti. Bunun üzerine İngiliz hükümeti daha ılımlı bir ses tonunu benimsedi ve ihtilaf nihayetinde arabuluculuk yöntemiyle çözüme kavuşturuldu.

Kısa bir süre sonra Birleşik Devletler Karayipler'deki denetimini artırmaya başladı. 1898'de Puerto Rico'nun ilhak edilmesi, 1904'te Panama Kanalı şeridinin satın alınması ve Kanal'ın inşa

edilmesi ve 1917'de Virgin Adaları'nın Danimarka'dan satın alınması Amerikan genişlemesinin örnekleriydi. Başkan Wilson'ın yönetimleri sürecinde Haiti, Santo Domingo ve Nikaragua'da yıllar boyu sürecek olan bir otorite tesis edildi. Böyle bir genişleme Avrupalı donanma güçlerini Karayipler'in dışında tutulması gerekçesine dayandırıldı ve aynı zamanda Avrupalı ve Amerikalı kredi kuruluşları aracılığıyla bölgeye ödemeler yapıldı. Bu politika bir dönem boyunca "dolar diplomasisi" olarak bilinmiştir.

ŞEKİL 10. Washington'da Pan-Amerikan Birliği Konutu

Bu çekici bina, ofislere ilaveten, Latin Amerika'dan çok sayıda teşhir ürünü içerir

Meksika Meselesi. Aynı şekilde Birleşik Devletler Meksika'ya dair meselelerde yerel düzensizliklerin yanı sıra finansal değerlendirmelerde bulunmuştur. 1911'de Başkan Diaz'ın devrilmesinden sonra, Meksika Cumhuriyeti devrimsel bir durum içine düştü. Birbiri peşi sıra askerî hükümdarlar ülkeyi yönetti. Amerikalıların hayatı ve mülkiyeti konusunda karmaşa yaşandı. Meksika maden ocaklarına, petrol kuyularına ve başka alanlara yatırım yapmış olan Amerikalılar paralarını kaybetme tehdidi altında kaldılar; ve arada sırada Amerikan bölgesinde sınır boyunca baskınlar oluyordu. İki veya üç kez Birleşik Devletler ve Meksika

savaşın eşiğine geldi. 1914'te Başkan Wilson Amerikan denizcilerin Vera Cruz'da karaya çıkmasını sağladı fakat topyekûn bir silahlı çatışma Arjantin, Brezilya ve Şili'nin dostça arabuluculuğuyla önlendi. 1916'da bir kez daha Meksikalı bir haydut olan Villa tarafından New Mexico'ya bir baskın yapıldı. General Pershing komutası altındaki askerler saldıranları püskürttü fakat birkaç aylık süre içinde askerî birlikler geri çekildi.

Birleşik Devletler'in Dünya Güçlerinin Rekabeti İçine Çekilmesi. Latin Amerika meselelerine müdahil olması Birleşik Devletler'in Avrupalı güçlerle olan ilişkilerini artırdı. Büyük Britanya, Almanya ve bazı açılardan Fransa ve İtalya'nın sermayedarları ve tüccarları Latin-Amerika ülkelerine para yatırıyor ve onlarla ticaret yapıyordu. İngilizler özellikle Meksika'nın petrol sahalarıyla ilgileniyordu. Bunun sonucu olarak, Karayip bölgesinde ne zaman sıkıntı çıksa, Avrupalı hükümetler genel olarak kendi vatandaşlarının mülkünü korumak için müdahalede bulunurdu. Onlar genellikle Birleşik Devletler hükümetine koşullar altında yapması için öneride bulunmasına yönelik mesajlar gönderirdi; ve Birleşik Devletler doğal olarak Avrupalı hükümetlerin planlarını öğrenmek hakkında hevesliydi. Böylece, Birleşik Devletler Batı Yarımküresi meseleleriyle ilgilenirken az ya da çok suyun bu tarafında "menfaatleri" bulunan Avrupalı ülkelerin tasarılarıyla uğraşırdı. Başta Filipinler olmak üzere, Uzak Doğu'da meydana gelen meselelere ilişkin Birleşik Devletler "uluslar ittifakı" adı verilen oluşumu gerçekleştirmişti. 1914 yılında ittifak bozularak bir savaşa tutuşuldu ve üç yıl sonra Birleşik Devletler bu savaşa çekilmiş olacaktı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. 1815 yılından itibaren icat edilmiş olan yeni iletişim araçlarının listesini yapın.

2. Yabancı piyasalar için rekabet nedir? Emperyalizmin aldığı form nedir? Hangi yöntemlerle misyonerler Avrupa'ya dair genişlemenin öncüleri olarak hizmet etmiştir?

3. Ticari genişlemede İngiltere nasıl öncü olabilmişti? İngiliz üreticiler korumacı gümrük tarifelerinden nasıl muaf olmuştu? Serbest ticaret uzun bir süre boyunca nasıl İngiliz ticareti lehine olmuştu? Büyük Britanya korumacılığa neden geri döndü?

4. Afrika'nın 1815 yılına kadar olan tarihinin ana hatlarını çizin. Afrika'da 1815'te durum neydi? Livingstone ve Stanley'in keşiflerini betimleyin.

5. Afrika'da Fransız genişlemesinin adımlarının taslağını oluşturun. Fransa başka nerede toprak elde etmişti?

6. Bismarck neden ilkin sömürgeleşmeye az ilgi göstermişti? Almanya'nın deniz aşırı edindiği bölgeler neredeydi? İtalya hangi bölgelerde genişleme arayışında bulunmuştu?

7. Belçika Kongosu'nun gelişimini betimleyin ve meydana getirdiği sorunları tartışın.

8. Rusya hangi bölgelerde genişlemiştir? Rusya'nın emelleri Büyük Britanya ve Japonya'nın emelleriyle nasıl çatışmıştır? Demiryolları Rus genişlemesine nasıl yardım etmişti?

9. On dokuzuncu yüzyılda İspanya'nın öyküsünü gözden geçirin. İspanya sömürgelerini nasıl kaybetmişti? Portekiz'in sahip olduğu sömürge toprakları hangileriydi? Birleşik Devletler'in karasal genişlemesinin ana hatlarını çizin. "Dolar diplomasisi" ifadesini tanımlayın. Meksika'ya dair mesele nasıl ortaya çıkmıştı?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *iletişim, ulaşım, malların değiş tokuşu, rekabet, ilhak, hamilik, yatırım, imtiyaz, emperyalizm, misyonerlik, merkantilizm, korumacı gümrük tarifeleri, serbest ticaret, hammaddeler, sömürge ürünleri, Müslümanlar, bölüştürme, Monroe Doktrini.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Emperyalizmin başlangıcına ilişkin tarihte ne denli uzağa kadar iz sürebilirsiniz?

2. Birleşik Devletler Avrupa güçlerinin rekabeti içine dahil olmuş mudur?

3. Dünyanın herhangi bir kısmı Avrupalı girişimi hamlesinden kaçabilmiş midir?

4. Doğu'da İspanya ile olan savaşa Birleşik Devletler nasıl müdahil olmuştu?

TARTIŞMA KONULARI

1. Afrika'nın bölüşülmesi yalnızca Avrupalı güçlerin rekabetini yoğunlaştırmıştı.

2. Korumacı gümrük tarifeleri bir merkantilizm formudur.

3. Dış ticaret çağdaş toplumlar için gereklidir.

4. Monroe Doktrini Avrupa müdahalesine karşı yönlendirilmiştir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON ve BEARD, *Readings in Modern European History,* Cilt II. 1) Buharlı gemi ve demiryolu, ss. 406-411; 2) Çağdaş emperyalizmin ekonomisi, ss. 411-415; 3) Misyonerlerin çalışması, ss. 415-419; 4) Stanley Afrika'da, ss. 448-452; 5) Kongo meselesi, ss. 453-454; 6) Mısır'daki İngiltere, ss. 454-458.

2. Tamamlayıcı. BECKER, *Modern History:* Bilim insanoğluna makineler verir, ss. 499-523. PALM ve GRAHAM, *Europe since Napoleon*: 1) Eski ve yeni emperyalizm, ss. 385-396; 2) Afrika'nın bölüşülmesi, ss. 397-419; 4) Birleşik Devletler ve Japonya, ss. 444-463. CHEYNEY, *A Short History of England:* İngiltere'de serbest ticaretin başlaması, ss. 641-642. MUZZEY ve KROUT, *American History for Colleges*: İmparatorluğun rotası, ss. 555-596. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe,* Cilt II: 1) Uluslararası rekabet, ss. 749-771; 2) Uluslararası iş birliği, ss. 742-748.

3. Bir ansiklopediye bakınız: *lokomotif, buharlı gemi, telgraf, telefon, radyo, donanma, gümrük tarifesi, ticaret, yabancı misyonlar, Süveyş Kanalı, Panama Kanalı, Afrika, Asya, Samuel Morse, Alexander Bell, Disraeli (Beaconsfield), Joseph Chamberlain, (Almanya imparatoru) II. William, Thedore Roosevelt, Wiliam McKinley, Livingstone, H. M. Stanley, Kongo, General Gordon.*

BÖLÜM II • ON DOKUZUNCU YÜZYILDA İNGİLİZ İMPARATORLUĞU'NUN GELİŞMESİ

HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİNİN ARTIŞI • KUZEY AMERİKA'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİ • AVUSTRALASYA SÖMÜRGELERİ • İNGİLİZ İMPARATORLUĞU'NUN AFRİKA'DA YAYILMASI • MISIR'DA İNGİLİZ ETKİSİ

Önceki bölümde Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'nın uzak topraklar üzerinde kendi hükümranlıklarını genişletmelerini ve yabancı halkların yerleşmiş olduğu toprakları işgal etmelerini ve denetim altında tutmalarını takip etmiştik; Avrupa'da milliyetçiliğin gelişmesi ve halkların egemen olma hakkı fikrinin yerleşmesi Avrupalı güçleri başka halkların topraklarını ele geçirmekten ve onları tebaa olarak adlandırmaktan alıkoymamıştı. Biz şimdi Büyük Britanya tarafından inşa edilen engin deniz aşırı imparatorluğa bakışlarımızı çevireceğiz. Bu ülkenin sömürge yarışında İspanya ve Portekiz'in önüne nasıl geçtiğini ve İngilizlerin Fransızları Hindistan ve Kuzey Amerika'dan nasıl çıkardığını görmüştük. Her ne kadar Amerikan Devrimi sonrasında Birleşik Devletler'i oluşturan sömürgeler kaybedilmiş olsa bile, Büyük Britanya geriye kalan Kuzey Amerika topraklarının Kanada Dominyonuna dönüşmesini gördü; ayrıca Avustralya İngilizce-konuşulan bir federasyon haline geldi. Büyük Britanya kendi imparatorluğunu Hindistan'da büyük ölçüde genişletti ve Afrika'nın engin topraklarının denetimini aldı. Güney Afrika'da halen İngiliz himayesi altında gelişmiş olan bir başka ulus vardır. Kendi kendine yönetim Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce imparatorluğun İngilizce-konuşulan kısımlarına kademeli bir şekilde yayılmıştı ve Kanada, Avustralasya ve Güney Afrika'dan askerî birlikler büyük çarpışmada Büyük Britanya ve müttefiklerini sadakatle destekledi.

---

1. HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİNİN ARTIŞI

Hindistan'da İngiliz Egemenliği (1801). On dokuzuncu yüzyılın başlarında İngilizlerin Hindistan'daki hakimiyeti Bengal bölgesi üzerinde yayılmıştı ve Delhi'nin ötesinde Ganj vadisi kadar uzağa ulaşmıştı. Doğu kıyısı boyunca dar bir şerit, yarımadanın güneydeki ucu ve Seylan adası da Büyük Britanya'nın egemenliği altına geçmişti. Batıda Bombay kenti ve Surat'ın kuzeyindeki

oldukça büyük bir bölgeyi elinde tutuyordu. İngilizler, doğrudan yönettikleri bu bölgelere ilaveten üzerinde "hamilik" hakkına sahip oldukları Haydarabat Nizamı gibi birkaç hükümdarı denetim altında tutuyordu. Aslına bakılırsa, İngiliz gücü öylesine büyüktü ki, Delhi'de "egemenliğin" gölgesi kabul edilen Moğol imparatoru büyük Aurangzeb bölgesinin dominyonlara ayrılmasını engelleyememişti. Fransız ve Portekizli toprakları kıyı boyunca yalnızca ticaret noktasına gerilemişti ve Hindistan'ın kalbinde İngilizlerin yarımadanın tümüyle fethedilmesine yönelik ilerleyişinde mücadele gösterebilecek tek büyük güç vardı.

ŞEKİL 11. Eski Jaipur Mihracesi

İngiliz gözetimi altında devletini yöneten bir yerli hükümdar

Mahratta Çatışması. Bu güç Bombay kıyılarından iç kısımlara uzanan devasa bir bölgeyi işgal eden Mahratta Konfederasyonu olarak bilinen yerli hükümdarların bir birliğiydi. Konfederasyonu oluşturan egemen hükümdarlar hiçbir suretle barışa eğilimli değildi. Onlar aslında birbirleriyle savaşıyordu ve İngiliz egemenliğindeki bölgelere sınır topraklarında yerleşimciler onların yarattıkları tedirginlik nedeniyle sürekli olarak tehlike ve belirsizlik halindeydiler. Nihayetinde İngilizler onları baskı altında tutmaya karar verdi. Büyük bir savaşta (1816-1818) onlar en sonunda alt edildi; onların topraklarının büyük bir kısmı İngiliz egemenliğindeki topraklara eklendi; ve hükümdarların bazıları İngiliz hâkimiyeti altındaki feodal lortlara dönüştürüldü—bu uzunca bir dönem boyunca korudukları ve ülkeyi birleştirmek için Hint ulusalcılarının çabalarına karşı savundukları bir makamdı.

Çin'e Doğru İngiliz Genişlemesi. İngilizler Hindistan'ın iç kısımlarının güvenliğini sağlarken ayrıca kuzey, doğu ve batı tarafındaki sınırlarının savunmasını ve genişlemesini gerçekleştiriyordu. Kuzey sınırı boyunca altı yüz mil uzunluğunda dağ adamları ve Hindu ova yerleşimcilerinin karışımından oluşan bir ırk olan Gurkalar tarafından çıkarılan kronik düzensizlik vardı. Gurka şefleri aralıklı bir şekilde vadiye saldırıyor, savunmasız köylülerin bulunduğu köyleri yağmalıyor ve kendi dağlık bölgelerine geri çekiliyordu. Ardından daha cesur hale geldiler. Nepal'de yerleşim sağladılar. Ganj vadisindeki İngilizlere rağmen kendi egemenlik alanlarını genişletme arayışı içinde oldular. Ancak bu teşebbüslerinde iki yıl süren bir savaşta (1814-1816) çok kötü bir yenilgiye uğradılar ve geniş bir Kuzey bölgesini İngiliz İmparatorluğuna bırakmaya zorlandılar. Bir şekilde, Anglo-Hint sınırı Himalaya Dağları'nın yükseklerinde bulunan Tibet'in hudutlarına taşındı.

Burma'da İlhak (1826-1885). İngilizler Malırattalar ve Gurkalarla meşgulken Birmanlar doğudan Bengal bölgelerini baskı altına alıyordu. Onlar disiplinli Avrupalılarla silahlı çatışmada hiç karşılaşmamışlardı ve süresiz olarak batıya doğru genişleyebileceklerine dair kendilerine güveniyorlardı. Ancak emelleri İngilizler tarafından altüst edildi (1824-1826) ve Bengal Körfezi'nin doğu kıyısı boyunca oldukça geniş bir toprak şeridini muzaffer olanlara bırakmak zorunda kaldılar. İngilizler böylece Hindistan'ın ötesine geçen bir ilerleme kaydetmiş olarak Birmanlarla yirmi-beş yıllık bir barıştan sonra, 1852 yılında onlara karşı ikinci bir savaş yapmak durumunda olacaklardı ve bu onları İravadi vadisinin efendisi ve Yangon'un aşağısındaki uzun, dar bir kıyı şeridinin egemen gücü haline getirecekti.[8]

Sind ve Pencap Bölgelerinin Ele Geçirilmesi. Daha sonra kuzeybatı sınırı galip İngilizlerin dikkatini çekmişti. Doğuya doğru ilerleyişinde Büyük İskender'in askerlerinin durdurulduğu yer olan Indus vadisinde Sind olarak bilinen verimli bir bölge vardı.

8 1884-1885 tarihlerinde gerçekleşen bir başka Birman savaşından sonra ilave ilhaklar gerçekleşmiştir.

Bu bölge İngilizlerle ilişkilerinde bağımsız bir ruh hali gösteren bir emir tarafından yönetiliyordu. Emirin yönetiminin etkisiz ve yozlaşmış olması düzleminde, İngilizler bu bölgeyi 1843'te istila etti. Başarılı askerî hareketlerden sonra emirin askerlerinin üstesinden geldiler ve onun bölgesini kendi Hint varlıklarına eklemiş oldular. Böylelikle güçlü bir batı sınırı elde ettiler.

Kuzeybatıda Sihler ile bir savaş patlak verdiğinde bu girişim güçlükle neticelenmişti. Bu çatışma Sind'in kuzeydoğusunda, Indus vadisinin daha yukarısında olan büyük Pencap bölgesinin ilave edilmesiyle sona erdi. Nihayetinde, Anglo-Hint imparatorluğunun sınırı Afganistan'a kadar uzanmıştı.[9]

ŞEKİL 12. Kalküta'da Bir Kutsal Dilenci

Bu Hint kökenli sadhu *veya kutsal adam aşağı kast üyesi iki uşak tarafından sıkı sıkıya bağlanmış şekilde taşınarak sadakanın yanı sıra ilave erdem elde eder*

Hint Halkının Memnuniyetsizliği. Çok sayıda yerli Hint eyaletinin ele geçirilmesi ve ilhak edilmesi doğal olarak İngiliz saldırganlarına karşı öfkeyi harekete geçirdi. Müslümanlar güç kaybına içerlemelerinin yanında, Hristiyan davetsiz misafirleri için dinsel bir nefreti beslemişti. Mahrattalar ise yarımadayı bir Mahratta imparatorluğuna dönüştürmekten onları

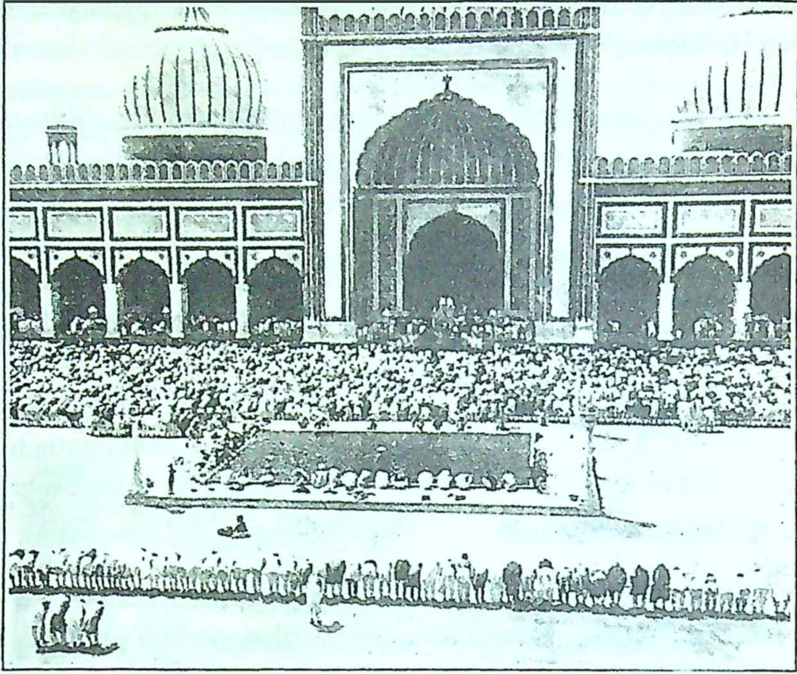
9 Kuzeybatıda bulunan Baluçistan vilayeti 1876'da başlayan ve 1903'e kadar uzanan kademeli ilhaklarla İngiliz egemenliği altına girmişti. Bölgelerin birkaçı 1887'de İngiliz Baluçistanı olarak düzenlemişti. İngilizler, komşu Afganistan üzerinde kendi otoritelerini genişletme girişimi içinde bu bölgenin hükümdarı ile iki kez savaşa girmişti. Bunların biri 1837-1843 arasındaydı ve diğeri 1878-1880 yıllarında olmuştu. Afganistan üzerinde denetimin sürdürülmesi ve uzun zamandır güneye doğru ilerleme kaydeden Rusya'ya karşı onu bir koruyucu devlet olarak kullanma meselesi Anglo-Hint politikasının temel konularından biri olmuştu. Ancak 1907'de Rusya ve İngiltere sınırlar meselesi üzerine uzlaştılar ve Pers bölgesini "sahalara" ayırdılar. Rusya kuzeyi alırken İngiltere güneyi almıştı. İkisi arasında "özerk" bir bölge şeridi bırakılmıştı.

men etmiş olan İngilizlerin ilerleyişine karşı kötü duygular beslemeleri için iyi bir sebebe sahipti.

Ordu Tüfekleri için Yağlanmış Kartuşların Tanıtılması. Her yerde memnuniyetsizlik közleri vardı ve 1857'de İngiliz yönetimi tarafından tanıtılan bir askerî cihaz aracılığıyla bu köz bir aleve dönüştü. Bir yıl öncesinde İngilizler bir Fransız tarafından icat edilmiş olan yeni bir tüfeğin sunduğu avantajlardan etkilenmişti. O, barut ve bilye içeren bir kâğıt kartuş ile doldurulmuştu. Bu bilye namluya kayıyor ve ardından yoğun bir şekilde patlayarak dışarı çıkıyordu. Onun tüfek içinde daha kolay kayması için kâğıt yağlanmıştı ve asker mantar kısmı patladığında barut ateş alabilsin diye dişleriyle onun bir ucunu sıyırmak durumundaydı.

Sepoy Başkaldırısı (1857). Bu yeni tüfeğin kullanıma başlanması kendi içinde önemsiz görünmüştü fakat yönetim yerli askerî birliklerin adlandırıldıkları şekilde "sepoy"ların belli başlı dinsel tereddütlerini hesaba katmamıştı. Hindular bir ineğin yağ kısmına dokunmayı ölümden daha kötü bir kirlenme olarak değerlendiriyordu ve Müslümanlara göre domuz yağı neredeyse ürkütücüydü. Yönetim kısa sürede sıkıntının sebebinden haberdar olmuştu ve bu sakıncalı yağın kullanılmaması vaadinde bulunmuştu. Bir dönem boyunca huzur ortamı devam etmişti fakat Mayıs 1857'de Yamuna ve Ganj nehirleri arasında geniş bir düzlükte bulunan Meerut kentinde bazı askerler onların taşındığı kartuşları almayı reddettiler ve bunun üzerine on yıl hapis cezasına çarptırıldılar.

Yerli arkadaşları desteklerini sunmak için toplantılar ve isyan başlattılar. Ertesi gün, 11 Mayıs'ta, Delhi'de başkaldıran askerler şehrin İngiliz yerleşimcilerini katletti ve garnizonu kuşattı. Birkaç gün içinde tüm Kuzeybatı bölgesi tamamen isyan halindeydi. Yedi yüz bin yerli nüfusuyla Lucknow, İngilizlere karşı ayaklandı ve kendi tahkimatları içinde onları kuşattı. Güneye doğru yaklaşık kırk mil uzakta olan Cawnpore'da teslim olan bin dolayında İngiliz erkek, kadın ve çocuk katledildi ve temmuz ortası itibarıyla tüm Oudh kenti ve Kuzeybatı kaybedilmiş görünüyordu.

ŞEKİL 13. Delhi Ulu Camii Önünde Namaz Kılan Müslümanlar

Sepoy İsyanının Bastırılması. Meerut kentindeki başkaldırıdan hemen sonra vali-general acil yardım için Bombay, Madras ve Seylan'a telgraf çekmişti. İsyan çıkan vilayetlerde henüz demiryolu olmamasına karşın, telgraf imparatorluğun kurtarılmasına yardımcı oldu. Lucknow'a hemen yardım gönderildi ve kasım ayında yaklaşık altı aydır direnen garnizon rahat bir nefes aldı. Sepoyların pek çoğu sadık kalmıştı ve kıyı vilayetlerinden gelen yardım kentlerin peş peşe alınmasını sağladı. Kasım sonu itibarıyla İngiliz Hindistanı kurtarıldı fakat bu ürkütücü bir bedel ödetmişti. İngilizler milyonlarca yerli tarafından kuşatılmıştı ve asilerin gaddarlıklarına maruz kalmıştı. Onlar topluca katledilmiş ve başka korkunç cezalandırmalara katlanmak durumunda olmuşlardı.

İngiliz Hükümetinin Doğu Hindistan Şirketini Tümüyle Devralması (1858). Sepoy Başkaldırısı'nın bastırılmasından sonra, Büyük Britanya Parlamentosu Hindistan yönetimini yeniden

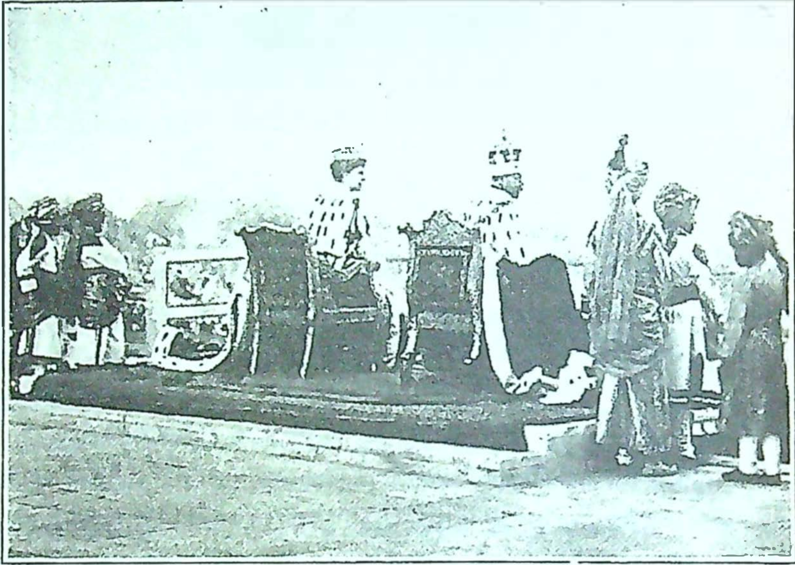
organize etti. Yarımadanın yönetimi nihayetinde Doğu Hindistan Şirketi'nin elinden alınmıştı. Şirket iki yüz elli yıldan fazla süre boyunca ilişkileri yönlendirdikten sonra yönetimi İngiliz egemenliğine ve Parlamentonun denetimine bırakmıştı.

Yirmi yıl sonra (1 Ocak 1877'de) Kraliçe Viktorya Hint hükümdarları ve İngiliz yetkililerinin görkemli bir buluşmasının ortasında Hindistan İmparatoriçesi olarak ilan edildi ve antik dönem Moğolların İngiliz fatihlerin gücü ile halk üzerinde baskı kurulması yeniden canlanmıştı. Büyük Britanya artık 1.773.000 mil karelik bir bölgeyi kaplayan alanda üç yüz milyon Hint tebaayı yönetiyordu.

Hint Yaşantısı ve Endüstrisindeki Değişimler. Büyük başkaldırıdan sonra Hindistan'daki İngiliz yönetimi esas olarak ülke içindeki reform meseleleriyle ve başta Kuzeybatı olmak üzere sınırların savunulmasıyla ilgili oldu. Ordu içinde yerlilerin beyaz ırktan olanlara oranı düşürüldü ve neredeyse her yere İngilizlerin denetiminde ağır silahlar yerleştirildi. Askerî birliklerin engin iç kısımlara hızlıca ulaşabilmesi ve pamuk, pirinç, buğday, çivit ve tütün mahsullerinin taşınabilmesi için demiryolu hatları inşasına hız verildi. Antik dönem krallarının mezarlarının yanı başında pamuk fabrikaları yükseldi, şehirler nüfus açısından büyüme gösterdi ve deniz yoluyla dış ticaret yetmiş yıl içinde yirmi kat artış gösterdi. Yedi yüzün üzerinde gazete –aralarında Birmanca, Sanskritçe ve Persçe olmak üzere yirmi iki dilde– yayınladı. Yaklaşık beş milyon öğrenci için eğitim kurumları kuruldu.

Hindistan'da Kendi Kendine Yönetimin Başlangıçları. Kısaca, Hindistan'da endüstri ve eğitim devrimi gerçekleşti ve Hintler çok az paylaşıma sahip oldukları bir hükümetten memnuniyetsiz olmaya başladı. İngiliz Parlamentosu'nun ulusalcı ruhunun bu gelişimine karşılık olarak, Hindistan'da kendi kendine yönetimin kabul edilmesine yönelik 1915, 1916 ve 1917 tarihli yasalarla adımlar atıldı. İki meclisten oluşan genel bir Hint yasama organı oluşturuldu. Her bir meclisin üyeleri halkın oylarıyla seçiliyordu. Yasama organları ayrıca birkaç vilayette kuruldu ve yerlilere daha

fazla yönetim kariyeri olanağı açıldı. Parlamento tarafından ilan edilen "İngiliz Hindistanı'nın İmparatorluğun ayrılmaz bir parçası olarak yönetimden sorumlu olması" şeklinde idi. 1935 yılında "Hindistan için yurt kuralları" bir başka kendi kendine yönetim oluşturma adına Parlamento'nun dördüncü yasasıyla kabul edildi (Bölüm Ẋ).

ŞEKİL 14. Kral V. George ve Kraliçe Maıy İmparatorluk Töreninde (1911)

Durbar adı verilen büyük bir törensel buluşmada Hindistan hükümdarları tahtın üzerinde bulunan İngiliz yöneticisine bağlılıklarını sunardı

2. KUZEY AMERİKA'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİ

Kanada için Liberal Bir Hükümet (1774). İngiliz yönetimi 1760'da Quebec ve Montreal'i ele geçirdikten sonra Kanada'da yerleştiğinde yaklaşık olarak yalnızca iki yüz altmış beş bin İngiliz kökenli beyaz yerleşimci vardı; geri kalanı Fransızdı. Bölgeyi ele geçirmiş olan fatihler ırk, dil, yasalar ve din bariyerleriyle ayrılmıştı. Birkaç yıl boyunca, İngiliz yönetimi, doğal olmayan bir şekilde, yeni tebaasının gereksinimlerine uyum sağlayamadı; ancak 1774 yılında, Amerikan sömürgeleriyle savaşın arifesinde, İngiliz Parlamentosu, Kanadalıların bağlılığını sağlamak için, ünlü

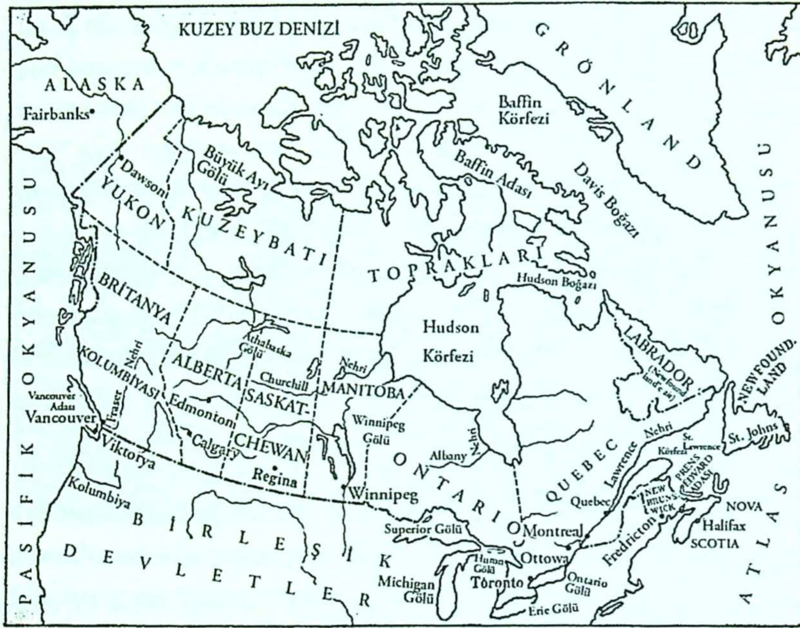
Quebec Yasası'nı geçirdi. Bu, İngiliz İmparatorluğu tarihi içinde en dikkat çekici yasalardan biriydi. Fransız yerleşimcilerin Katolik inancının tanınmasına hoşgörü gösterilmeyen bir çağda ruhban sınıfına kendi öşür vergilerini toplama olanağı tanınmıştı ve Fransız yasa, gelenek ve görenekleri konusunda rahatsız edilmeyecekleri teminat altına alınmıştı.

Kanada'daki Amerikalı Kral Yanlıları. Bu yasa altında, Kanada yurtsever bir şekilde Amerikan Devrimi sürecinde İngiltere'nin yanında yer aldı. Her ne kadar Fransa'nın kendisi başkaldıran sömürgelerle müttefik olsa da, Kanadalılar ilerlemeleri geri püskürttü ve büyük sayılarda kaçak Kral yanlıları veya "Tory"leri yanlarına aldı. Birleşik İmparatorluk Kralcıları olarak bilinen Tory'ler artık Maritime ve ayrıca Yukarı Kanada olan yere yerleşti—bölgede Büyük Göller vardı ve Ontario Vilayeti haline gelecekti. 1806 yılı itibarıyla yaklaşık seksen bin Kral yanlısı göçmenin Birleşik Devletler'den gelerek sınırı geçtikleri tahmin edilmektedir. İngiliz yönetimi onların gelmelerini teşvik etmek için toprak ve para yardımında bulunmuştur.

Kanada'nın İki Vilayete Ayrılması. Bir İngiliz nüfusunun kitlesel şekilde akın etmesiyle özellikle Fransızlar için tasarlanmış olan yönetimde bir yeniden değerlendirme yapılması gerekliliği ortaya çıktı. Sonuçta, 1791'de, temsili yönetim Kanada'da bir Parlamento Yasası ile tesis edildi. Ülke iki eyalete bölündü—yukarı eyalet olan Ontario'da ağırlıklı olarak Büyük Göller boyunca yerleşim sağlanmıştı. Oraya İngilizler hızlıca yerleşmişti. Diğer eyalet olan Quebec uzun zamandır Fransızların yuvası olmuştu.

1812 Savaşı'nı Barışçıl İlişkilerin Takip Etmesi. 1812 yılında Birleşik Devletler Büyük Britanya'ya savaş ilan ettiğinde, o dönemde Temsilciler Meclisi sözcüsü olan Henry Clay Kanada'yı fethetmenin kolay olacağını ileri sürmüştü. Ancak Birleşik Devletler'den kaçmış olan Ontario'daki Kralcılar ve Fransız Kanadalılar birlikte İngilizleri destekledi. Savaş nedeniyle ortaya çıkan düşmanca duygulara rağmen, 1817'de bir müzakere aracılığıyla

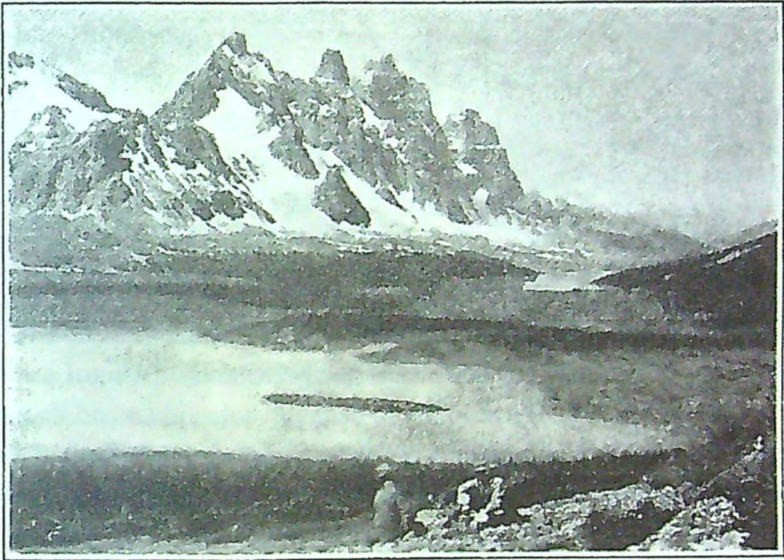
Büyük Britanya ve Birleşik Devletler yakınlaşmasından iki yıl sonra, Büyük Göller'de düşük seviyede bir donanma kuvveti tutulması konusunda uzlaşıya varıldı—uygulamada kaçakçılığın önlenmesi için yalnızca küçük gemiler bulundurulacaktı. Ve o günden bu yana Kanada ve Birleşik Devletler arasındaki uzun sınır tahkimat yapılmadan bırakılmıştır—bu, Avrupa'daki duruma çarpıcı bir tezatlık oluşturan dikkat çekici bir başarıdır.

Kanada

Başkaldırı ve Kendi Kendine Yönetim. İki eyaletteki Kanadalılar 1812'de Birleşik Devletler'e karşı gönülden iş birliği içinde olmalarına karşın birbirleriyle olan ilişkilerinde böylesine dostane değildi. Yukarı Kanada'da (şimdiki Ontario) Birleşik İmparatorluk Kralcıları hükümetin denetimi altındaydı. Onlar kendi politik bakışlarında çoğunlukla Tory idi. Başka İngiliz yerleşimciler kendi görüşlerinde daha liberaldi ve kendi kendilerini yönetme talebinde bulunuyorlardı. Bazıları reform konusundaki gecikmelerden öfkelenmiş olarak 1837'de silahlandı. Aşağı Kanada'da (şimdiki Quebec) İngiliz hükümranlığında bulunan Fransızların

rahatsızlığına bağlı olarak isyan patlak verdi. Her iki başkaldırı kolayca bastırıldı. Ancak İngiliz hükümeti bir rapor hazırlaması için (1840'da) Lord Durham'ı bir araştırmacı olarak gönderdi. "Sömürgelerin Magna Carta'sı" adı verilen raporda Kanada için özyönetim savunuluyordu. Bu rapor Büyük Britanya'nın deniz aşırı topraklarına karşı tutumunda bir dönüm noktasına işaret etmişti. Bu zamandan itibaren, İngiliz politikası içinde sömürgelere büyük ölçüde özyönetim hakkı verilmesi egemen oldu ve özyönetim mümkün olduğunca hızla yayıldı. Lord Durham'ın raporunu halkın tek hükümet sorumluluğu altında iki eyalete ayrılmasına dair Birlik Yasası Takip etti.

ŞEKİL 15. Alberta, Jasper Park'tan Bir Görünüm

Kanada Kayalıkları'nın görkemi dünyanın her tarafından turistleri cezbeder

1847 Federasyonu. Bu yasa birkaç yıl sonra organize edilecek olan Kanada federasyonunun istikametinde önemli bir adımdı. 1867 tarihli Britanya Kuzey Amerikası Yasası ile Ontario, Quebec, New Brunswick ve Nova Scotia geri kalan vilayetler ve bölgelerin daha sonra kabul edebileceği öngörüsüyle Kanada Dominyonu olarak birleşti. Federasyona İngiltere'nin egemenliğini temsil eden bir

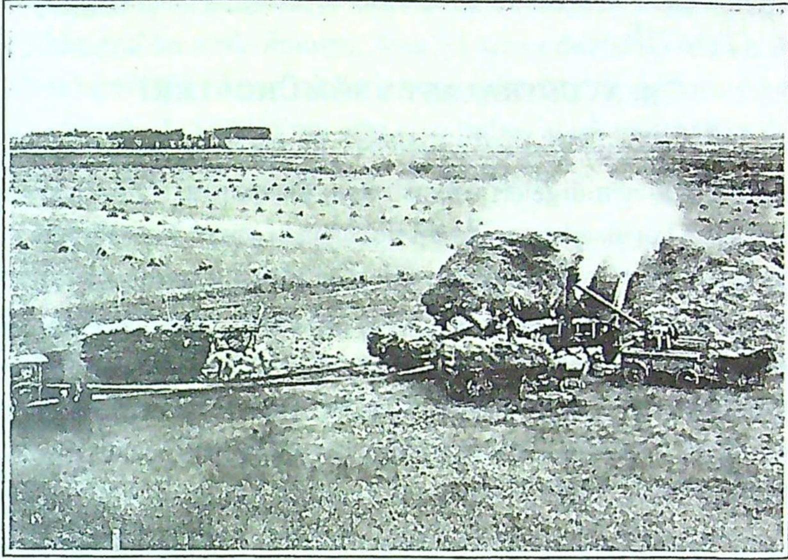
vali-general görevlendirmesi bir anayasal hak olarak verilmişti; üyeleri vali-general tarafından ömür boyu görev yapacak şekilde atanan senato olacaktı; ve halkın oylarıyla seçilen gerçek yönetici yapı Halk Meclisi idi. Yeni federasyon planı 1 Temmuz 1867'de yürürlüğe girdi. Bu, Birleşik Devletler'de 4 Temmuz gününe benzer olarak Kanada ulusal bayramı olarak kutlanan bir gündür.

ŞEKİL 16. Parlamento Binaları, Ottawa

Kanada Federasyonu'nun Genişlemesi. Federasyonun kurulmasını Kanada halkı arasında ulusal bir ruhun gelişmesi ve hızlı iş gelişimleri takip etti. Büyük batı bölgeleri tıpkı Birleşik Devletler'de olduğu gibi ilkin sahalara ve ardından vilayetlere bölünmüştü. 1869'da hükümet Hudson Körfezi'nin etrafını kuşatan engin bölgeler üzerinde iki yüz yılı aşkın süredir hâkimiyeti bulunan Hudson Körfezi Şirketi'nin geniş çaplı haklarını satın aldı. Manitoba vilayeti 1870'de federasyona katıldı; 1871 yılında Birleşik Devletler ile ihtilafı bulunan Oregon yerleşiminden sonra işgal edilmiş olan Britanya Kolumbiyası federasyona kabul edildi; onu iki yıl sonra Prens Edvard Adası takip etti; ve 1905'te Alberta ve Saskatchewan büyük vilayetleri birliğe katıldılar. Newfoundland dışarıda kalmıştı. Göçmen dalgası yavaşça yükseldi ve 1820'de

yarım milyonun biraz daha üzerinde bir nüfusa sahip olan yer yüzyılın bitişinde beş milyonun üzerindeydi.

ŞEKİL 17. Manitoba, Portage la Prairie'de Harmancılık

Kanada'da Ulusal Ruhun Gelişimi. Korumacı gümrük tarifeleri ve hükümet teşvikleri altında Kanada endüstrisinin gelişmesi İngiliz İmparatorluğu'na olan bağlılığına rağmen Kanada'da kendi başına bir ulus duygusu oluşumunu sağladı. Ancak Kanada ve Birleşik Devletler arasındaki ticaret ilişkileri İç Savaş'ın bitmesinden sonra Washington'daki hükümetin korumacı politikası ile engellendi. Sonuç olarak, Kanada endüstriyel müttefiki olarak yüzünü komşu cumhuriyetten ziyade gitgide daha fazla Büyük Britanya'ya çevirdi. Buna karşın endüstrinin gelişmesi yönünde Birleşik Devletler'den Kanada'ya milyarlarca dolarlık sermaye akışı olmuştur. 1911'de, Kanada hükümeti Birleşik Devletler tarafından sunulan karşılıklı ticaret planını reddetti ve iki komşu devletin daha fazlası olmasa bile en azından bir tür gümrük birliği içinde olmaları yönüne çekilebilecek hayal sona erdi. Anavatan ile daha yakın bağlara sahip ve Birleşik Devletler'e karşı koruyucu gümrük tarifeleri uygulayan Muhafazakâr Parti o yıl yapılan seçimlerde çok büyük bir çoğunluk elde ederek yeniden iktidara

geldi. Washington'daki bir Demokrat Parti yönetimi ve Kanada'da bir Liberal yönetimin olduğu 1936 yılına kadar çok sayıda ticari üründe daha serbest ticaret üzerine bir uzlaşıya ulaşılamamıştı.

3. AVUSTRALASYA SÖMÜRGELERİ

Avustralasya'nın Özel Nitelikleri. Büyük Britanya'nın Avustralasya'daki sömürgeleri –Avustralya, Tazmanya, Yeni Zelanda ve birkaç küçük ada– orada on dokuzuncu yüzyılda toplanmaya başlamış olan İngiliz sömürgecileri tarafından neredeyse işgal edilmemiş yer kalmayacak şekilde ele geçirilmişti. Avustralya ve Tazmanya yerlileri hiçbir zaman çok sayıda olmamıştı ve savaşçı değildi. Bu durumda İngilizler kendi geleneklerini sürdürerek kendi başlarına demokratik bir yönetim uygulamada bu engin bölgelerde serbestti.

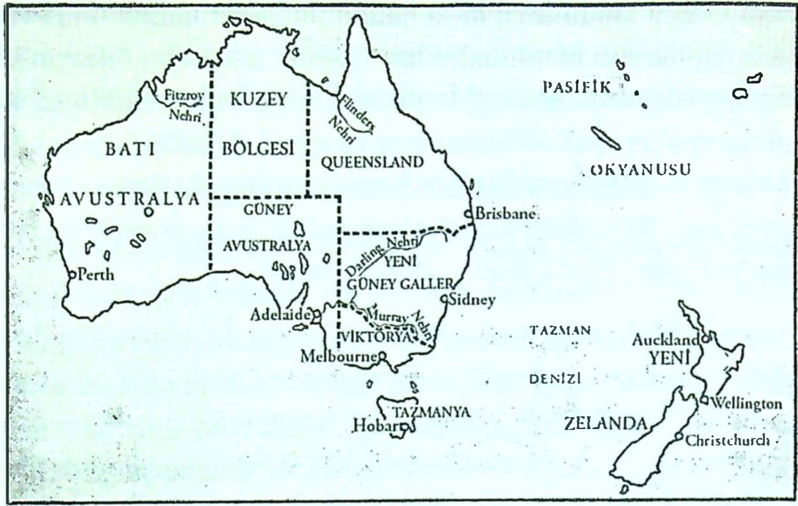
Avustralya kıtası, komşu Tazmanya adasıyla birlikte yüzölçümü bakımından Birleşik Devletler'in alanını hafifçe geçmektedir ve Yeni Zelanda tek başına Büyük Britanya adasından oldukça büyüktür. Her ne kadar Avustralya'nın büyük bir kısmı ılıman kuşakta bulunsa bile ekvatora yakın olan kuzeydeki bölge yaz mevsiminde kavrulur. Orta kısım su kıtlığından mustariptir. Bu, büyük ölçekli sulama araçları kurulmadıkça iç kısımları üzerinde yaşanmaz engin alanlara dönüştürür. Doğu ve güney kıyıları sömürgenin başlıca merkezleridir. Uzakta güneyde Melbourne bulunur. Ülkede altın, gümüş, kömür, kalay, bakır ve demir çıkarılır. Tazmanya ve Yeni Zelanda doğal manzara çeşitliliği ve toprağın genel verimliliği bakımından daha talihli iken, onların ikliminin sis olmaksızın anavatanın ikliminin tüm avantajlarına sahip olduğu söylenebilir.

Erken Dönem Keşifler. İngilizlerin Avustralasya'yı işgal etmesi on dokuzuncu yüzyıla aittir. Baharat Adaları'nı aramak için hevesli olan Portekizliler Avustralya'ya rastlamış olabilir; ancak o uzun zaman boyunca yerkürenin bilinmeyen bir kısmı olarak kalmıştır. Elizabeth çağının haritaları üzerinde *Terra Australis*

(veya Güney Toprakları) kaba hatları ile gösterilmiştir. 1642 yılında, Hollandalı bir denizci olan Tasman (ilkin Von Dieman'ın Toprağı adı verilen) adayı keşfederek bu adanın kendi ismiyle anılmasına ön ayak olmuştu. Aynı yıl ayrıca doğudaki adaları da görmüştür. Neredeyse Alpler'e benzer karakterde dağları olmasına karşın Ren Nehri'nin ağız kısmındaki alçak çayırlıklara öykünerek oraya Yeni Zelanda adını vermiştir.

Kaptan Cook'un Yolculukları. Ancak Hollanda bu toprakları işgal etmemişti. Bölge daha sonra Kaptan Cook'un ünlü yolculuklarıyla İngilizlerin dikkatini çekmişti. Cook 1769-1770 yıllarında Yeni Zelanda'nın tüm kıyılarının etrafında dolaşmıştı ve ardından Avustralya'nın batısına doğru yelken açmıştı. Orada Botany Körfezi adını vereceği bol yeşillik bulunan bir noktaya ulaştı. İngiliz hükümdarı adına kıtanın sahipliğini aldı ve Galler kıyı hattını anımsatması nedeniyle bölgeye Yeni Güney Galler adını verdi.

Avustralya Sömürgelerinin Kurulması. 1787'de Büyük Britanya Avustralya sömürgesine çok sayıda mahkûm göndermeye başladı. Botany Körfezi üzerinden sevk edilen mahkûmların bazıları azılı suçlulardı ve diğerleri sert İngiliz hükümetine eleştiride bulunmaktan başka bir şey yapmamış olan mahkûmlardı. Botany Körfezi'nin hemen kuzeyinde, mükemmel bir liman bölgesinde Sidney kenti gelişti ve şimdi Avustralya federasyonunu oluşturan altı kardeş eyaletin ilki olan yeni Güney Galler'in başkenti haline geldi. Tazmanya'da –1804'te kurulan Hobert şehri dahil– ve batı Avustralya'da İngiliz yerleşimi de mahkûm istasyonu olarak başlamıştı. Melbourne şehrinin etrafında gelişen bazı yerleşimler Viktorya sömürgesini oluşturmak için 1851'de birleşti. Kısa süre sonra, Sidney'in kuzeyine doğru olan bölge Queensland sömürgesi şeklinde düzenlendi. Güney Avustralya, Adelaide kentiyle birlikte, bir suçlular istasyonu olarak kullanılmış olma talihsizliğinden kaçınarak özgür vatandaşların bağımsız bir yerleşim birimi şeklinde gelişim gösterdi.

Avustralya ve Yeni Zelanda

Avustralya'da 1831'de altının keşfedilmesi çok sayıda yerleşimciyi bu bölgeye çekti. Endüstri ve tarımın yükselişi daha fazla öncüyü cezbetti; ve zenginlik bakımından sömürgeler gelişirken, suçluların sevk edilmesine karşı protestolar oldu. Nihayetinde İngiliz yönetimi bunu terk etmeye ikna oldu. Bölge yönetimi mahkûm istasyonlarına dair uygulanan askerî kuralları kaldırdı ve zaman içinde her bir sömürge özyönetimini sağladı. Bu, İngiliz kraliyetinin egemenliği altında bir parlamento ve bakanlar kurulu olması anlamına geliyordu.

Avustralya Milletler Topluluğunun Oluşumu. Doğal olarak, aynı dili konuşan ve aynı geleneklere sahip olan bu sömürgelerin halkı daha yakın bir birlik arayışında oldular. Bir federasyon meselesi uzun zaman boyunca tartışılmıştı ve en sonunda, 1891'de, tüm eyaletlerden gelen temsilcilerden oluşan genel bir kongre bir federal anayasanın taslağını oluşturdu. Proje seçmenler tarafından onaylandıktan sonra, İngiliz Parlamentosu 1900 yılında bir yasayı kabul ederek bu anayasa taslağı temelinde Avustralya Milletler Topluluğu'nu kurdu. Altı eyalet –Yeni Güney Galler, Tazmanya, Viktorya, Queensland, Güney Avustralya ve Batı Avustralya– artık Birleşik Devletler'in birliğine benzer bir birlik oluşturmuştu.

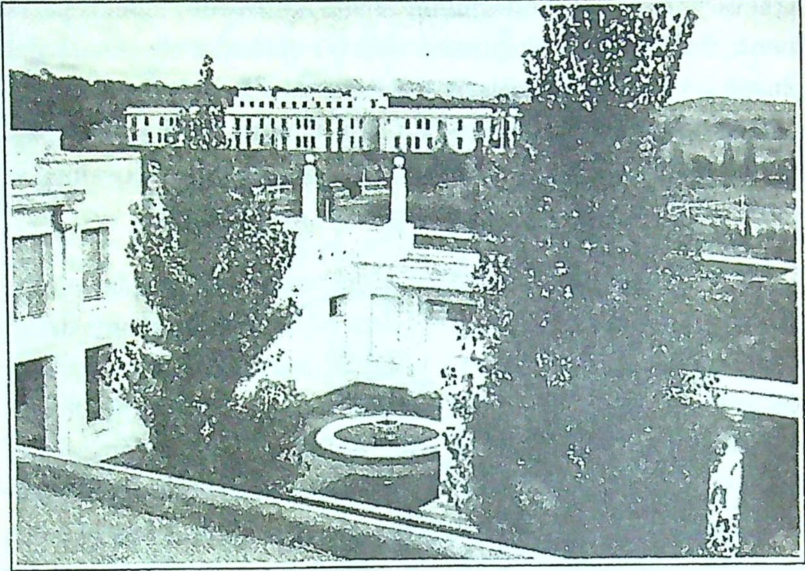
Kral bir vali-general tarafından temsil ediliyordu; federal parlamento iki meclisten oluşmuştu—her bir eyaletten altı senatörden oluşan bir Senato ve Birleşik Devletler'de olanla aynı şekilde seçilen bir Temsilciler Meclisi. Bu yapı ticaret, demiryolları, para birimi, bankacılık, posta ve telgraf hizmeti, evlilik ve boşanma ve endüstriyel çözümler üzerine kapsamlı güce sahipti.

Yeni Zelanda'nın Yerleşim Alanı. Avustralya'nın güneydoğusunda, bin iki yüz mil uzakta, Yeni Zelanda adaları uzanmaktadır. Burası on dokuzuncu yüzyılın erken döneminde İngiliz öncülerin taşınmaya başladıkları bir yerdi. 1840 yılında, İngilizler yerli Maori halkıyla onların Kraliçe Viktorya'yı kendi egemen güçleri olarak tanımalarına dair bir antlaşma yaptı. İngiliz yerleşimciler Kuzey Adası üzerinde Auckland şehrini kurdu ve yirmi-beş yıl sonra Yeni Zelanda yönetim merkezinin Wellington'da olduğu ayrı bir sömürge haline geldi. Yeni Zelanda Şirketi'nin himayeleri altında sömürgeleşme aktif bir şekilde gerçekleştirilmişti ve çok geçmeden beyazlar Maori halkının doğal alanları üzerine baskı kurmaya başladı. Bu, yerliler tarafında hızla bastırılan iki başkaldırıya sebebiyet verdi (1860 ve 1871). Yine de "yerli meselesi" kafa karıştıran bir sorun olarak kaldı.

Avustralasya'da Toplumsal Reform. On dokuzuncu yüzyılın son on yıllık sürecinde Yeni Zelanda toplumsal reform alanındaki deneyleri nedeniyle ünlü hale gelmişti. Organize hale getirilen emek gücü yerel parlamentoda büyük bir güç sahibi oldu ve endüstriyel işçilerin menfaatine çok sayıda yasa yürürlüğe girdi. İşverenler ve işçiler arasındaki ihtilafları çözüme kavuşturmak için özel mahkemeler tesis edildi; ve bir emeklilik yasası yaşlılık yıllarında yoksullara yardımcı olacaktı. Küçük çiftliklerden ziyade daha yüksek oranlı olarak vergilendirme yapılarak büyük mülklerin oluşumunun cesaretinin kırılması benimsendi. Oy verme hakkı erkeklerin yanı sıra kadınlara tanındı.[10]

---

10 Avustralya'da ayrıca kadınlara federal parlamentonun üyeleri için ve tüm eyaletlerin yerel seçimlerinde oy verme hakkı tanınmıştır.

ŞEKİL 18. Avustralya, Canberra'da Yönetim Binaları

Avustralya'nın Milletler Topluluğu yeni federal başkent için Yeni Güney Galler eyaletinden dokuz yüz yirmi mil karelik toprak edinmiştir. İnşaat alanı mükemmel su tedariği, drenaj ve çevresi nedeniyle seçilerek bir model şehir inşaatı planlanmıştır

Viktorya sömürgesi toplumsal reform meselelerinde Yeni Zelanda ile yarışmıştı. Yönetim az para ödenerek yapılan ticarette "çok çalıştırma"yı durdurma girişiminde bulunmuştu. İşveren ve işçilerden oluşan kamu kurulları asgari ücret ve çalışma standartları sabitleme amacıyla yönlendirme yapmıştır. Böylelikle artık bireyler arasında özel pazarlıklar yürütülmeyecektir. Ayrıca Avustralya'da gizli oy kullanma sistemi oluşturulmuştur—"Avustralya gizli oylaması" adı verilen sistem Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'e yayılmıştır.

4. İNGİLİZ İMPARATORLUĞU'NUN AFRİKA'DA YAYILMASI

Güney Afrika'da Hollandalılar. İngilizlerin Afrika'da ilerlemesinin başlıca merkezleri iki tanedir: uzak güneyde Ümit Burnu ve kuzeyde Mısır.[11] Görmüş olduğumuz gibi, 1815'te Viyana Kong-

11 İngiltere'nin Mısır iç ilişkilerine müdahalede bulunmasına sebebiyet veren koşullar bir sonraki bölümde değerlendirilmiştir.

resi'nde Burun sömürgesi kalıcı bir şekilde elde edilmiştir. Bu, Napolyon ile savaşı sürecinde Hollanda'dan ele geçirilmesinden yaklaşık sekiz yıl sonra olmuştur. Bu sömürge İngilizlerin eline geçtiğinde çoğunlukla Hollandalı olmak üzere Avrupa kökenli yirmi-beş binin biraz üzerinde insan bulunuyordu; fakat Napolyon'un yenilgisinden sonra Büyük Britanya'dan göçmenler gelmeye başladı. Hollandalı yerleşimciler (kölelik dahil olmak üzere) kendi geleneklerine güçlü bir şekilde bağlı, azimli ve kararlı kişilerdi. Barışçıl bir ruha sahip olmalarına karşın müdahaleye boyun eğmeye razı değillerdi. Yeni hükümdarların gözden kaçırdıkları şey tam da bu karakteristik özellikti. Burnun işgal edilmesinden kısa bir süre sonra İngilizler yerel yönetim ve mahkeme sistemini değiştirdi; onlar İngiliz dilinin kullanımında ısrarcı oldular; ve nihayetinde 1833'te köleliği feshettiler.

Boerlerin Göçleri. Bu değişikliklerden tedirgin olan yaklaşık on bin Boer[12] Ümit Burnu'nu 1836 ila 1838 yılları sürecinde terk etti ve Orange Nehri'ni aşarak kuzeydoğuya doğru iç kısımlara ilerledi. Bu kesimlerde kısmen savaşçı zenciler yerleşmişti. Onlar orada yeni bir sömürge kurdu. Takip eden yıllarda çok sayıda Boer şimdi Natal ve Transvaal olarak bilinen bölgelere itildiler. Bir dönem boyunca bu yabanıl topraklarda kendi tarzlarında yaşadılar.

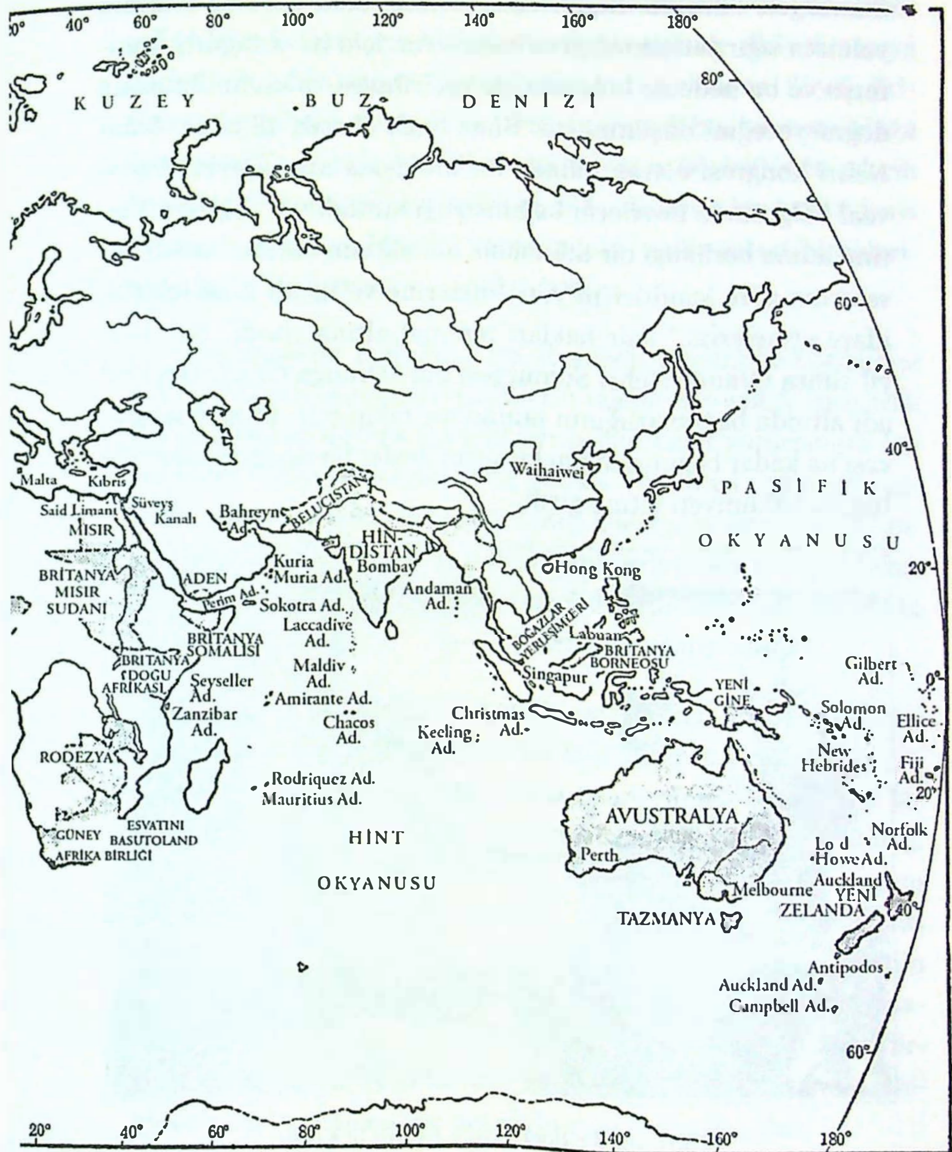
Güney Afrika'da İngiliz İlerleyişi. Ancak Natal'ın denize kıyısı bulunuyordu ve İngilizler orada yerleşmiş olan güçlü, hasmane bir devlet görmeyi arzulamıyordu. Böylece, (daha sonra Natal Limanı adı verilen) Durban'ı işgal etmesi için askerî birlikler gönderildi. Bu birlikler 1842'de Hollandalılarla çatışmaya girdi ve onları püskürttü. Bu durum İngilizlere karşı hâlihazırda kötü duygular besleyen Boerlerin öfkesini artırdı. Ancak fatihler Hollandalıların düşüncesine pek önem vermiyordu ve altı yıl sonra (1848'de) Boerlerin Orange ve Vaal nehirleri arasında kurmuş olduğu Orange Nehri Sömürgesini ele geçirdi.

---

12 Boer ifadesi Flemenkçe "çiftçi" anlamına gelir ve özellikle Güney Afrika'nın Hollandalı nüfusu için kullanılmaya başlanmıştır.

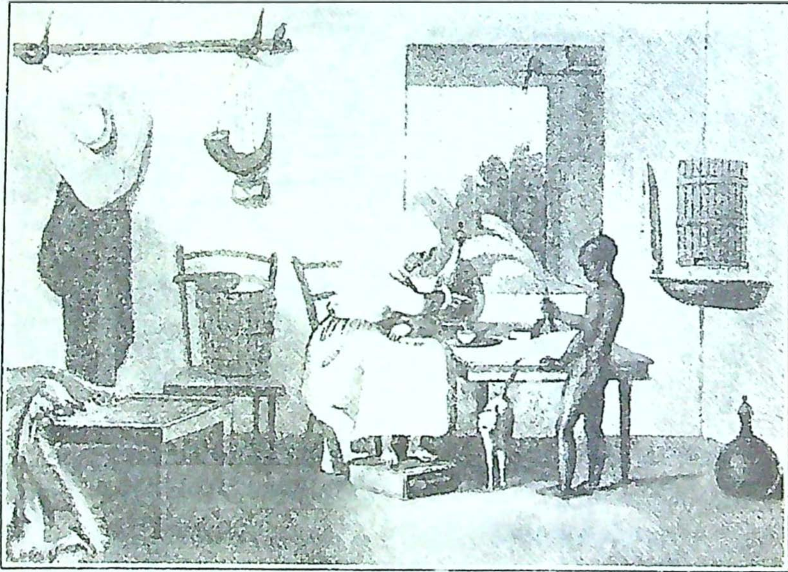

KUZEY BUZ DENİZİ
Bering Boğazı
GRANT LAND
PARRY ADALARI
DEVON AD.
BANKS ADASI
VİKTORYA ADASI
BAFFIN I.
Baffin Körfezi
Hudson Körfezi
LABRADOR
BÜYÜK BRİTANYA VE İRLANDA
Kraliçe Charlotte Adaları
K A N A D A
NEWFOUNDLAND
Vancouver Adası
P A S İ F İ K
O K Y A N U S U
• Bermuda Ad.
Bahama Ad.
Jamaika
İN. HONDURAS
Leeward Ad.
Dominik Ad.
Windward Ad.
Barbados Ad.
Trinidad Ad.
GAMBİYA
SIERRA LEONE
İNGİLİZ GUYANASI
Palmyra Fanning Adası
Christmas Adası
Phoenix Adaları
Malden A.
Union Group
St. Helena.Ad.
Tanga A.
Cook A.
Pitcairn A.
Ducie A.
Kermadec A.
Tristan da Cunha
Chatham A.
Falkland Ad.
Macellan Boğazı
South Georg
Güney Shetland Ad.
GRAHAM TOPRAKLARI
1914'TE İNGİLİZ İMPARATORLUĞU
İngiliz toprakları
(Adı verilen adalar İngiliz toprağıdır)
180° 160° 140° 120° 100° 80° 60° 40°
80° 60° 40° 20° 0° 20° 40° 60°

1914'te

İngiliz Toprakları

Transvaal ve Orange Özerk Devleti. Bir kez daha büyük bir Boer göçü başlamıştı. Bu kez Vaal'ın ötesindeki bölgelere gidiliyordu. Öncülerin yolu açmış olduğu göçün sonunda Transvaal Sömürgesi kuruldu. İngilizler iç kısımlardaki yabanıl ortamın yalnızca sığır yetiştiriciliği ve kaba tarım için iyi olduğuna inanmıştı ve bu nedenle bölgenin ele geçirilmesi ve savunulmasına değmeyeceğini düşünmüştü. Buna bağlı olarak, 1852'de, Sand Nehri kongresi olarak bilinen bir antlaşma aracılığıyla Transvaal bölgesinde Boerlerin bağımsızlığı tanındı ve "İngiliz yönetimi adına herhangi bir müdahale olmaksızın onların kendi yasalarına göre kendilerini yönetmelerine ve kendi meselelerini idare etmelerine" dair hakları teminat altına alındı. Bunu iki yıl sonra Orange Nehri Sömürgesi'nin "Orange Özerk Devleti" adı altında bağımsızlığının tanınması takip etti. 1899 Boer Savaşı'na kadar bağımsızlığını koruyan devlet bu savaş sonrasında İngiliz hâkimiyeti altına girdi.

ŞEKİL 19. Bir Boer Çiftlik Evinin İç Kısmı

1806 yılında çizilmiş olan bu resim erken dönem Hollandalı yerleşimcilere dair bir fikir verir. Köle çocuk efendisi kahvesini içerken sinekleri uzak tutmaktadır. Duvarın üzerinde efendinin uzun tüfeği bulunmaktadır, hemen altında barut boynuzu asılıdır (John Barrow'un Güney Afrika'nın İç Kısımlarına Seyahatler *adlı kitabından alınmıştır)*

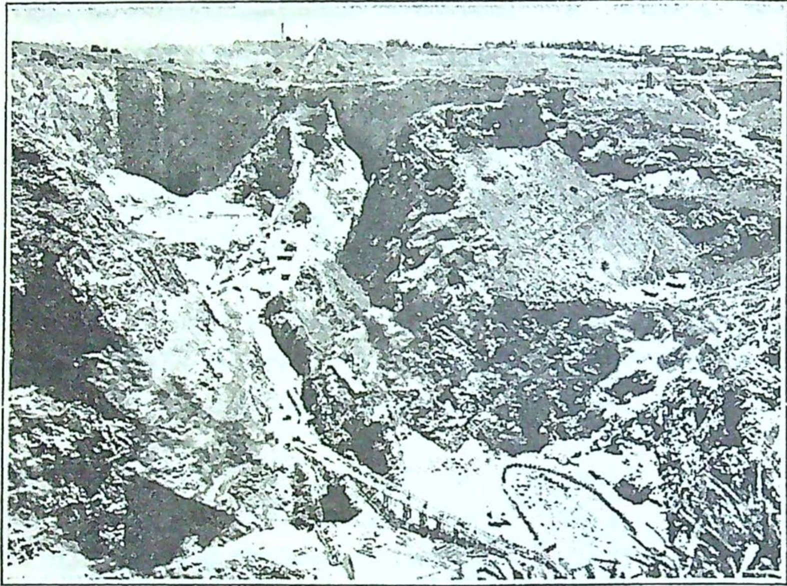
İngilizlerin Transvaal'i İlhak Etmesi. Hollandalılar Transvaal'de basit, yabanıl bir hayat yaşamıştı. Yerlilerle sürekli olarak savaş halindeydiler; ve zaman ilerledikçe, İngilizler Orange Nehri Sömürgesi durumunda olduğu gibi bu düzensizliklerin komşu sömürgelerin huzuruna tehdit oluşturduğu şeklinde şikâyet etmeye başladı. Bu iddialarının dayanağı olsun veya olmasın, Büyük Britanya 1877 yılında yirmi-beş yıl önce bağımsızlığını tanımış olduğu Transvaal Cumhuriyeti'ni ilhak etti. Yönetim böylelikle Boerlerin kendilerine karşı öfkesini çekti ve 1880'de onlar bir başkaldırıyı organize ettiler ve Majuba Tepesi'ndeki İngiliz askerî birliklerinin küçük bir kısmını yok ettiler (1881).

Gladstone'un Politikası. Bu dönemde yönetimde Gladstone vardı. İntikam için emperyalistlerin taleplerine kulak tıkayarak Hollandalılara uğruna savaştıkları bağımsızlığı bahşetmeye karar verdi. Böylece Boerler 1884 yılında Transvaal'ı yabancı güçlerle antlaşma yapma hakkı haricinde her açıdan özgür ve bağımsız olarak tanıyan Büyük Britanya ile bir uzlaşı elde etmiş oldular. Böylelikle 1877 ilhakından önce keyfini sürdükleri özgürlüğü tüm pratik amaçları bakımından yeniden elde etmiş oldular.

Transvaal'de Altının Keşfedilmesi. Hemen ertesi yıl (1885) Transvaal'in güney kısmında altın keşfedildi. Zencilerin hor görüldüğü yabanıl topraklar ve sabırlı Boerlerin güç belâ yaşam tedariklerini bulabildiği yerler artık son derece değerli hale gelmişti. Binlerce madenci, maden arayıcısı, spekülatör ve maden çalışanı Transvaal'e akın etmeye başladı ve kısa bir zaman içinde, nüfus üç katına çıktı. Boerler yeni gelenlerle birlikte artık sayıca üstün olma durumunu yitirmişti—onlar yabancılar veya *Uitlander* olarak adlandırılıyordu. Hollandalılar kendi üstünlüklerini sürdürmek için vatandaşlık elde etme ve oy verme hakkı kazanma isteğinde olan yeni gelenlere her türlü engeli çıkarıyordu.

İngilizler ve Hollandalılar Arasındaki Didişme. Şimdi (büyük ölçüde İngiliz olan) Uitlanderların protesto etme zamanı gelmişti. Onlar kendi enerjileri ve girişimleriyle bu yoksul ve seyrek nüfuslu

ülkeyi göreceli kalabalık nüfuslu ve müreffeh bir yere dönüştürmüş olduklarını beyan etmişlerdi. Neredeyse iflasın eşiğinde olan Boer yönetiminin hazinesini zenginleştirdikleri konusunda ısrar etmişlerdi ve ülke içinde bir menfaate sahip oldukları için yasaların yapılmasında ve adalet dağıtan mahkemelerin oluşturulmasında söz sahibi olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Transvaal anayasasında bir değişikliği yürürlüğe sokmaya çalıştılar ve bunda başarısız oldular. Aralarında İngilizlerin olduğu bazı liderler 1895 yılında Boer otoritelerine karşı bir isyanın planlamasını yaptılar.

ŞEKİL 20. Transvaal'de Elmas Madeni

Güney Afrika maden ocakları şimdi dünya elmas tedarikinin yaklaşık yüzde 90'ını temin eder

Jameson Baskını. Ümit Burnu başbakanı ve British South Afrika Şirketi'nin başkanı olan Cecil Rhodes tarafından gizli anlaşma yapılmıştı. Londra'da esas hükümetin denetiminde olan İngiliz yetkililer tarafından bu eylemin desteklendiği ileri sürülmüştü. Şirketin bir temsilcisi olan Dr. Jameson Rhodes'in büyük planlarının bazılarını desteklemekle çok ilgili olarak şirketin silahlı bir kuvvete sahip olmasında rol almıştı. Onun niyeti, hiç kuşkusuz Johannesburg'da bir başkaldırıya hazırlanmakta olan

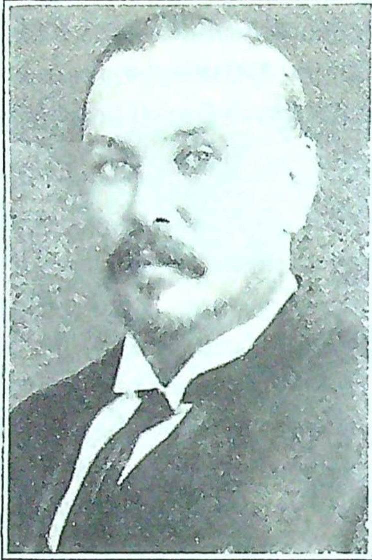
İngilizlere yardım etmekti. Ancak girişim istenen sonucu vermedi ve isyancılar Boerler tarafından ele geçirildi.

Başkan Kruger'in Tutumu. "Jameson baskını" olarak ifade edilen olay Boerleri daha fazla kızdırmaktan başka işe yaramadı ve bunu kendilerini savunmak için askerî tedarikler toplama amacıyla bir bahane olarak kullandılar. Transvaal Cumhuriyeti'nin başkanı olan Paul Kruger artık İngilizlerle tüm uzlaşı kapılarını sıkıca kapatıyordu. O, cumhuriyeti denetim altında tutan küçük bir Boer grubunun fiiliyatta efendisi idi; Uitlanderlerin taleplerini hiçe sayıyordu ve güneyde Orange Özerk Devleti ile bir ittifak içine girmişti.

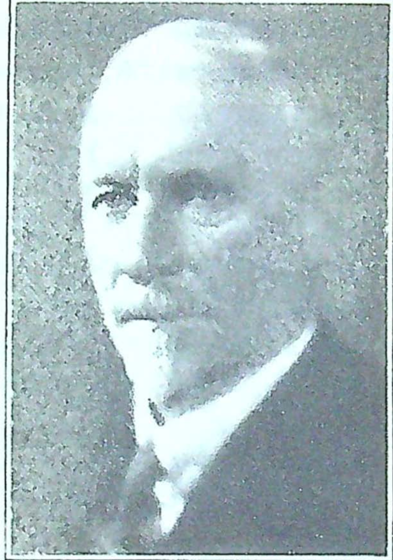
Boer Savaşı (1899). İngilizler artık kendilerinin Güney Afrika'daki tüm İngiliz topraklarını denetim altında tutana kadar Boerlerin uzlaşmayacaklarını iddia etmeye başlamıştı. Boerler –dünyanın geri kalanına görüldüğü şekilde, daha fazla sebeple– Büyük Britanya'nın yapmaya çalıştığı tek şeyin Hollandalı çiftçilerin yerli kabilelerle çok sayıda mücadeleden sonra yabanıl ortamda inşa etmiş oldukları iki cumhuriyeti ilhak etmek için bahane bulmaya çalışmak olduğunu duyurdu. 1899'da ne pahasına olursa olsun, Transvaal ve Orange Özerk Devleti Büyük Britanya'ya savaş ilan etti. Boerler cesaretli bir savaş yürüttü ve İngilizler savaşı kötü idare etti. Çoğu İngiliz Paul Kruger ve onun dost çiftçileriyle savaşmanın bir utanç olduğunu düşünmüştü ve Avrupa ve Birleşik Devletler'deki çok sayıda insan özgürlük mücadelelerinde Boerlere karşı sempati beslemişti. Ancak Büyük Britanya, küçük düşürücü birkaç yenilgiden sonra nihayetinde muzaffer oldu ve iki Boer cumhuriyetini ilhak etti.

Güney Afrika Birliği'nin Oluşumu. Britanya, fethedilmiş Boerlere yönelik akıllıca bir serbestlik göstererek imparatorluğun başka kısımları tarafından deneyimlenene benzer özyönetim vererek ilerledi. 1910'da Kanada ve Avustralya modeli temel alınarak bir Güney Afrika Birliği oluşturuldu. Bu, Kimberley yakınındaki büyük elmas madeniyle birlikte gelişen Ümit Burnu

Sömürgesi'ni; kuzeydoğuda Natal'ı; ve iki Boer cumhuriyetini – Orange Özerk Devleti ve Transvaal– içermekteydi. Bu andan itibaren Birlik İngiliz hükümdarın bir temsilcisi tarafından ve yasaları yapan bir Parlamento tarafından tek bir federasyon olarak yönetilmişti. Cape şehrinden Rodezya'nın kuzey sınırına demiryolları uzatılmıştı ve "Ümit Burnu'ndan Kahire'ye" kadar bir hattın projelendirmesi yapılmıştı.

ŞEKİL 21 General Botha

ŞEKİL 22. General Smuts

Birinci Dünya Savaşı'nda Boerlerin Tutumu. Büyük Britanya ve Almanya arasında 1914'te savaş patlak verdiğinde Almanlar tüm Boerlerin İngilizlere karşı olmasını bekliyordu; ancak onlar hayal kırıklığına uğramıştı. Kolayca bastırılan yalnızca küçük bir başkaldırı olmuştu. Güney Afrika Birliği'nin başbakanı olan General Botha, on beş yıl önce Büyük Britanya'ya karşı savaşta önde gelen Boer komutanı olmuş biri olarak, eski yoldaşlarının başkaldırısını bastırdı ve Alman Güneybatı Afrikası'nı İngiliz İmparatorluğu için ele geçirdi. İlave olarak, Güney Afrika askerî birlikleri Alman Doğu Afrikası'nı istila etti ve ayrıca Fransa'da ana savaş hattı üzerinde savaştı. Bir başka Boer komutanı olan General Smuts Paris'teki barış konferansında öne çıktı ve ihtilafların

barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması için tüm uluslardan bir birlik oluşturulması çağrısında bulundu. İngilizler Boerlere özgürlük ve özyönetim verilmesi konusunda kendi serbestlik anlayışları doğrultusunda bu takdire doğal gururla yaklaştılar.

ŞEKİL 23. Zanzibar Adası'nda Yerli Köyü

Afrika'nın doğu kıyısının açığında bulunan Zanzibar 1890'da İngiliz hamiliğinde olan bir yer haline geldi. Dünya karanfil tedariğinin büyük bir kısmı ada üzerinde yetişmektedir

Afrika'daki Başka İngiliz Toprakları. Büyük Britanya Afrika'nın güney ucundaki sömürgelerin yanı sıra zenciler tarafından yerleşilmiş olan Afrika'nın neredeyse tüm kısımlarında üç kocaman bölge elde etmişti. Burun'un kuzeyinde Bechuanaland hamiliği yer alıyordu. Burada barışçıl yerli kabileler yerleşmişti. Bechuanaland ve Transvaal'ın ötesinde Rodezya vardı. Burası İngiliz Güney Afrika Şirketi'nin çabalarıyla kazanılmıştı ve nihayetinde İngiliz hükümetinin koruması altına girmişti. Doğu kıyısı üzerinde iç kısımlara kadar uzanıldığında Beyaz Nil Nehri'nin kaynağı olan büyük göllere ulaşılıyordu. Bu bölge Britanya Doğu Afrikası diye adlandırılmıştı. Britanya için çok önemli olan Sudan

ve Mısır'a güneyden yaklaşım rotalarının denetimde tutulması özel bir öneme sahipti.

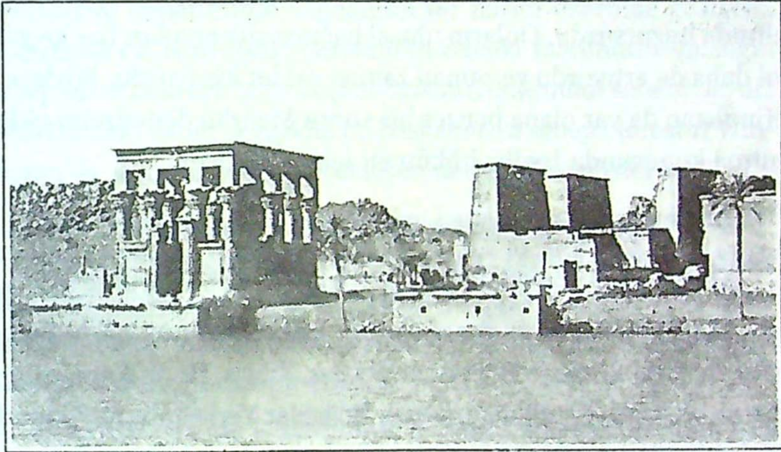
Afrika'daki bu sömürgelere ilave olarak Babülmendep Boğazı üzerinde bulunan Britanya Somaliland 1884'te Mısır'daki İngiliz Gücünün yerleşimiyle bağlantılı hale gelmişti. Büyük Britanya batı kıyısı boyunca beş merkez geliştirmişti—Gambiya, Sierra Leone, Gold Coast, Lagos ve Nijerya. Bu bölgelere yerleşimlerin tarihi İngilizlerin Yeni Dünya'ya kölelerin yoğun bir şekilde taşındığı Kraliçe Elizabeth dönemine kadar geri gidiyordu. Onlar yerlilere tarımın geliştirilmesi ve endüstrinin başlatılması konularında yardımcı olarak ve tropik hastalıklarla savaşmak için doktorlar göndererek geçmişe dair bazı gönül alma tutumlarında bulunmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Alman Doğu Afrikası görünürde "mandacılık sistemi" altında Büyük Britanya'ya teslim edilmişti ve Alman Güneybatı Afrikası Güney Afrika Birliği'ne devredilmişti.

5. MISIR'DA İNGİLİZ ETKİSİ

Mısır'ın İngiliz Denetimi Altına Girmesi. Fransızlar kendi imparatorluklarını kuzeybatı Afrika'da yerleştirirken doğuya doğru daha uzakta olan Mısır İngiliz denetimi altına giriyordu. Uygarlığın bu antik dönem merkezi yedinci yüzyılda Müslümanlar tarafından fethedilmişti. Uzun zaman sonra Osmanlı Türkleri eline düşmüştü ve daha sonra Hidiv olarak bilinen bir hükümdar tarafından İstanbul'daki Sultan adına yönetilmişti. Sultan'ın gücü azalırken neredeyse bağımsız hale gelene kadar Hidiv'in gücü artmıştı. Ancak o istediği gibi hareket edememişti. 1859'da, Süveyş Kanalı yapımına başlandığında Akdeniz üzerindeki Said Limanı ve Kızıldeniz üzerindeki Süveyş adlı iki Mısır kasabası Avrupalı ticaret yapan ulusların ilgi odağı haline gelmişti. Kanalın tamamlanmasından kısa bir süre sonra Hidiv I. İsmail İngiliz ve Fransız bankacılarının tuzağına yakalanmıştı. Onun kayıtsız bir şekilde parayı boşa harcaması borç batağına saplanmasına neden olmuştu. Kaynak oluşturabilmek için Süveyş Kanalı'ndaki hisselerinin büyük bir kısmını İngiliz hükümetine satmıştı. Bundan

kısa bir süre sonra İngiliz ve Fransız kredi kurumları onun bölgesinde kazançların toplanması ve harcanmasına denetmenlik hakkını vermeye zorlamıştı. Bu dış müdahale Mısır'da memnuniyetsizlik doğurdu ve 1882'de Mısırlılar "Mısır Mısırlılarındır" sloganıyla başkaldırdılar.

İngilizlerin Bir Hamilik Tesis Etmesi. Fransa isyanı bastırma konusunda zayıf kalınca Büyük Britanya bu görevi tek başına üstlendi. Başkaldırı denetim altına alındıktan sonra İngiliz hükümeti Mısır'ın ordusu ve maliyesi üzerinde geçici denetimi üstlendi. Bu "geçici" işgal Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonrasına kadar devam etti. 1914'te Mısır üzerinde daimî bir hamilik tesis edildi ve bu bölgenin Osmanlı'dan bağımsız olduğu ilan edildi.[13]

ŞEKİL 24. Mısır, Philae Adası Üzerinde Bulunan Isis Tapınağı'nın Harabeleri

Aswan'da baraj inşa edilmesinin talihsiz bir neticesi güzel tapınakları olan bu küçük adanın (yılın büyük bir kısmında) suların altına gömülmüş olmasıydı

Mehdi ve Gordon'un Ölümü. Mısır'ın 1882'de İngilizler tarafından fethedilmesinden kısa bir süre sonra, Sudan'da kendisinin Mehdi olduğunu iddia eden Muhammed Ahmet liderliği altında

13 Türklere sadık kalan Hidiv tahttan indirildi, unvan feshedildi ve yeni bir hükümdar Sultan olarak ilan edildi.

bir isyan çıktı. Mehdinin takipçilerinin bağnaz öfkesi Hartum'daki İngiliz garnizonuna hücum edilmesi şeklinde gerçekleşti. Garnizon General Gordon tarafından kumanda ediliyordu ve unutulmaz bir kuşatmadan sonra istila edildi. Büyük Britanya felaketin intikamını on iki yıl sonra 1897-1898 döneminde Sudan'ı ve Hartum şehrini General Kitchener komutası altında yeniden fethederek aldı.

Mısır'ın İngilizler tarafından işgalini bir artan ticaret faaliyeti dönemi takip etti. Endüstri ve ticaret istikrarlı bir şekilde gelişti. Kamu çalışmaları yapıldı ve ağızlarından çıkan sözleri kanun olan İngiliz temsilcilerinin denetimi altında finansal düzen yeniden tesis edildi. Aswan'da Nil Nehri'nın karşı tarafında taşkınları denetim altına alabilmek ve ayrıca vadinin verimliliğini artırabilmek için büyük bir baraj inşa edildi. Yine de Mısırlılar İngiliz egemenliği altında huzursuzdu. Onların ulusal bağımsızlık arzuları her geçen yıl daha da artıyordu ve zaman zaman şiddet içeriyordu. Böylece, Hindistan'da var olana benzer bir sorun Mısır'ın denetimini elde tutma konusunda İngiliz hükümeti için geçerliydi.

1914'te Başlıca İngiliz Toprakları Tablosu

AVRUPA'DA: Büyük Britanya ve İrlanda, Cebelitarık ve Malta.

ASYA'DA: Aden, Perim, Sokotra, Kuria Muria Adaları, Bahreyn Adaları, Britanya Borneosu, Seylan, Kıbrıs, Hong Kong, Hindistan ve bağlı topraklar, Labuan, Boğazlar Yerleşimleri, Federal Malay Devletleri, Weihaiwei.

AFRİKA'DA: Ascension Adası, Basutoland, Bechuanaland, Britanya Doğu Afrikası, Ümit Burnu, Nyasaland Hamiliği, Zanzibar, Mauritus, Natal, Orange Nehri Sömürgesi, Rodezya, St. Helena, Tristan da Cunha, Şeyseller, Somaliland, Transvaal Sömürgesi, Esvatini, Kuzey Nijerya, Güney Nijerya, Gold Coast, Gambiya, Sierra Leone.

KUZEY VE GÜNEY AMERİKA'DA: Bermuda, Kanada, Falkland Adaları, Britanya Guyanası, Britanya Hondurası, Newfoundland ve Labrador ve ayrıca Bahama Adaları, Barbados, Jamaika,

Leeward Adaları, Trinidad ve Windward Adaları dahil olmak üzere Karayipler.

AVUSTRALYA VE PASİFİK ADALARINDA: (Yeni Güney Galler, Viktorya, Queensland, Güney Avustralya, Batı Avustralya ve Tazmanya dahil olmak üzere) Avustralya Milletler Topluluğu, Yeni Zelanda, Yeni Gine (Britanya), Fiji Adaları, Tonga Adaları ve Pasifik'teki başka küçük adalar.

Toplam alan 11.447.954 mil karedir. Nüfus ise 419.401.371'dir.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRME

1. On dokuzuncu yüzyılın başlangıcında İngilizlerin Hindistan'daki konumunu betimleyin. Bu yüzyılda İngilizlerin Hindistan üzerindeki denetiminin kapsamını bir harita üzerinde gösterin. Hindistan'da Hint başkaldırısından önceki memnuniyetsizliğin sebeplerini belirtin. 1857 başkaldırısının doğrudan sebebi neydi? Yönetimdeki hangi değişiklik bu başkaldırıya sebep olmuştu? Hindistan'da 1857'den beri gerçekleşen ilerlemeleri gösterin.

2. İngilizlerin 1760'dan 1812'ye kadar olan dönemde Kanada'daki tarihinin ana hatlarını çizin. 1837 tarihli Kanada başkaldırısının sebebi neydi? 1967 yılında Kanada vilayetlerinin federasyonunu betimleyin. Federasyona ilave edilen yerleri göstererek Kanada'nın bir haritasını çizin.

3. Avustralya'nın keşfedilmesi ve sömürgeleştirilmesinin kısa bir değerlendirmesini yapın. Avustralya Milletler Topluluğu'nu betimleyin. Yeni Zelanda ve Viktorya'daki toplumsal reformun açıklamasını yapın.

4. İngilizler Ümit Burnu'nda nasıl toprak elde etmişti? Boerler ve İngilizler arasındaki 1848'e kadar giden ilişkileri betimleyin. Gladstone'un Güney Afrika politikasının sonucu neydi? 1885'den 1899'a kadar Güney Afrika'daki İngiliz ve Hollandalıların ilişkileri üzerinde altının keşfedilmesinin etkisini gösterin.

Boer Savaşı'nın kısa bir değerlendirmesini yapın. Güney Afrika Birliği'ni oluşturan yönetim biçimini betimleyin. Birinci

Dünya Savaşı'ndan önce Güney Afrika'daki İngiliz topraklarını gösteren bir harita çizin.

5. İngiliz yönetimi Süveyş Kanalı'nda büyük bir hisseyi nasıl elde etmişti? Mısır'ın on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar olan tarihini kısaca anlatın. Büyük Britanya hangi şekilde Mısır'da bir tutunma noktası elde etti?

1882'den 1914'e kadar Mısır'da Büyük Britanya'nın konumu nasıldı? Sudan'da 1885 yılındaki başkaldırıyı betimleyin. İngilizlerin Mısır'ı işgal etmesinin neticeleri ne olmuştu?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *İmparatorluk, Hint yerel prensleri, sepoy, başkaldırı, Amerikan Kralcılar, Kanada federasyonu, mahkûm sömürgesi, Avustralya Milletler Topluluğu, Transvaal, Boerler, Uitlanderler, Güney Afrika Birliği.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. On dokuzuncu yüzyılın savaşları İngiliz İmparatorluğu'nun Hindistan ve Kuzey Amerika'da güçlenmesini nasıl sağladı?

2. Amerikan Devrimi başka İngiliz sömürgelerinde daha fazla özyönetim için işe yaramış mıdır?

3. İngiliz donanmasının Akdeniz'deki üstünlüğü İngiliz İmparatorluğu'nun Hindistan ve Avustralasya'da gelişimi için neden önemliydi?

4. İngiliz dominyonları Birinci Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya ile iş birliği yapmış mıdır?

TARTIŞMA KONULARI

1. Büyük Britanya Hindistan'da birliğin oluşmasına yardımcı oldu.

2. İngiliz İmparatorluğu'nun tarihi sömürge savaşlarının tarihini içerir.

3. İngilizlerin dominyonlara özyönetim olanağı tanıma politikası imparatorluğu güçlendirdi.

4. Birleşik Devletler ve Kanada ilişkileri tahkimatlar, büyük ordular veya sürekli uyuşmazlık olmaksızın ulusların yan yana yaşayabileceğini kanıtlamaktadır.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON ve BEARD, *Readings in Modern European History,* Cilt II: 1) Hindistan'da İngiliz egemenliği ss. 306-316; 2) Kanada Dominyonu, ss. 316-322; 3) Avustralasya sömürgeleri, ss. 322-327; 4) Güney Afrika'da İngilizler ve Boerler arasındaki çatışma, ss. 327-336; 5) Mısır'daki İngiltere ss. 454-458.

2. Tamamlayıcı. CHEYNEY, *A Short History of England:* İngiliz sömürgeleri ve bağlı topraklar, ss. 666-677. PALM ve GRAHAM, *Europe since Napoleon:* 1) Kanada, ss. 201-203; 2) İrlanda; ss. 303-304: 3) Hindistan, ss. 228, 434-438; 4) Avustralya ve Yeni Zelanda, ss. 430-431; 5) Güney Afrika, ss. 413-416. BECKER, *Modern History:* "Geri kalmış ülkeler" için kapışma, ss. 588-628. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe,* Cilt II: İngiliz İmparatorluğu, ss. 502-526.

3. Bir ansiklopediye bakınız: *Hindistan, Doğu Hindistan Şirketi, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Mısır, Paul Kruger, Lord Robert, General Botha, General Smuts, emperyal federasyon.*

BÖLÜM III • ÇİN VE JAPONYA'DA AVRUPALI YÖNETİMLERİN ÇATIŞMALARI

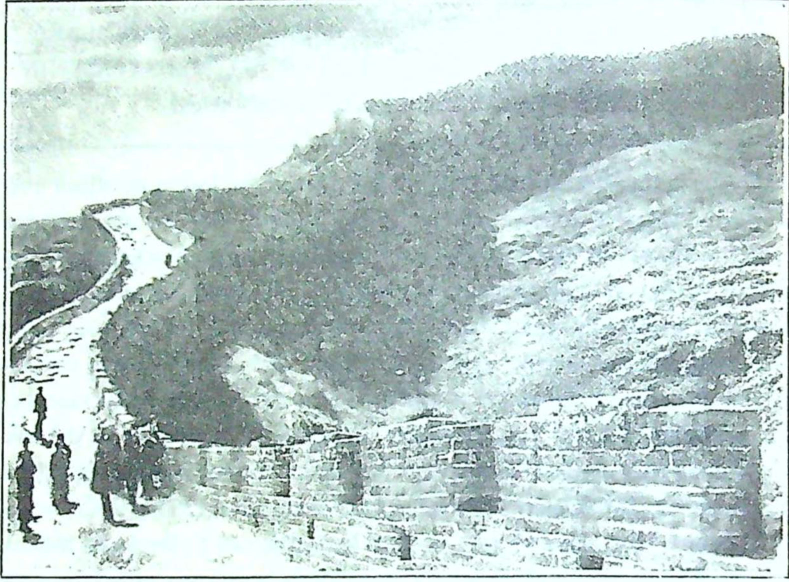
AVRUPALI ÜLKELERİN ÇİN İLE İLİŞKİLER KURMASI • JAPONYA'NIN BİR DÜNYA GÜCÜ HALİNE GELMESİ; ÇİN'E MÜDAHALE • JAPONYA VE ÇİN ARASINDAKİ SAVAŞ VE AVRUPA İÇİN NETİCELERİ • ÇİN'DEKİ DEĞİŞİMLERİN YABANCILARA KARŞI BİR BAŞKALDIRI DOĞURMASI • RUS-ÇİNLİ SAVAŞI'NIN ÇİN'DEKİ DEVRİMİ HIZLANDIRMASI

Avrupalı tüccarların Uzak Doğu'ya mal satma dürtüleri ve Hristiyan misyonerlerin "kâfir" diye adlandırdıkları başka dinden insanlar arasında yaptığı çalışmalar Doğu'nun çok sayıda nesillerdir saygı duyulan geleneklerini altüst etmişti. Rahatsızlık veren fikirler ve yeni menfaatler dünyanın bu kısmının lehine özel ticaret talebi oluşturarak Avrupalı yönetimlerin kendi tüccarlarını desteklemesini getirmişti. Makine sesleri antik dönem kasabalarında duyulmaya başlamıştı ve lokomotiflerin kükremeleri sessiz taşra boyunca işitiliyordu. Çin "uyandırılmıştı" ve kapılarını onunla ticaret yapması için yabancılara açmaya zorlanmıştı. Bu konuda bunu isteyip istemediğini bakılmamıştı. Çin bölgesi Avrupalılar tarafından ele geçirilmişti. Çin yönetimi demiryolları inşa etmek ve mineral kaynaklarının kullanılması hakkını yabancılara vermeye zorlanmıştı. Bu yeniliklerle hayata ve emeğe bakmanın yeni yolları oluşmuştu; ve demokrasi ve bilim Çin imparatorunun adlandırıldığı şekilde "Gökyüzünün Oğlu"nun tebaası arasında yayılmıştı. Bunu savaşlar takip etti, imparatorluk devrildi ve Çin cumhuriyetçi yönetim alanında deneyimler kazanmaya başladı.

Aradaki dar denizin ötesinde bulunan Japonya'da, Batılı istilacılar benzer bir şekilde eski hareket tarzlarını ve gelenekleri altüst etmişti. Japon yönetimi tebaasının yabancılarla ticaret yapmasına olanak tanımasına zorlanmıştı—bu, uzun zamandır direndikleri bir şeydi. "Çiçeklerle süslü krallık" içinde demiryolları ve fabrikalar inşa edilmişti. Feodalizm yasayla feshedildi, bir anayasa kabul edildi ve imparatora ulusal kılavuzluk etmede yardımcı olması için bir parlamento oluşturuldu. Japonya böylece "uyanış" yaşadığında, Çin ile savaşa tutuştu. Rusların ilerleyişini püskürttü ve Asya anakıtası üzerinde bir tutunma noktası elde etti.

Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Rusya ve Japonya, Çin bölgesinden topraklar elde ederken, Çin ticari imtiyazlar ve başka tavizler üzerine yabancılar

arasında keskin rekabetin sahnesi haline geldi. Avrupa'daki çok sayıda ihtilaf Doğu'da başlamıştı ve Amerikan yönetimi bile Filipinler ve Doğu ticareti konusunda kendi ilişkileri aracılığıyla müdahil olmuştu. Yerkürenin bu kesimindeki rekabet 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına katkıda bulunmuştu. Avrupalıların kaynak arayışı faaliyetlerinde bu durumda Uzak Doğu meselelerinin değerlendirilmesi gerekliydi.

ŞEKİL 25. Çin Seddi

Chihli Körfezi kıyılarından başlayan bu büyük sur dört buçuk metre ila dokuz metre yüksekliğinde ve yaklaşık sekiz metre genişliğinde olarak Çin'in kuzey sınırı boyunca bin dört yüz mil uzunluktadır. Onun bir kısmı MÖ üçüncü yüzyılda bir kısmı ise MS on dördüncü yüzyılda Tatar kabilelerine bariyer oluşturması amacıyla inşa edilmiştir. Aralarına toprak doldurulan iki sıra tuğla ve taş duvarları vardır. Üzerinde askerlerin devriye gezebildiği bir yol bulunmaktadır. Sık aralıklarla kare şeklinde hisarlar yerleştirilmiştir

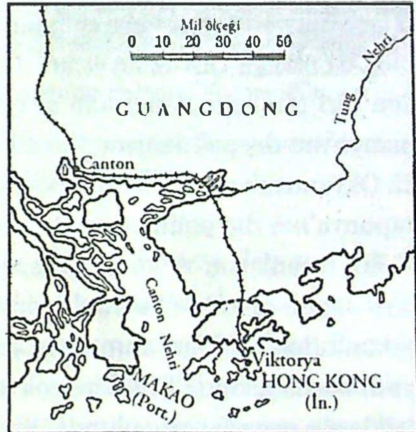
1. AVRUPALI ÜLKELERİN ÇİN İLE İLİŞKİLER KURMASI

Çin ile Erken Dönem Avrupalı İlişkiler. Avrupa'nın Çin ile olan ilişkileri antik dönemlere kadar geri gider. Aralarında Marcus Aurelius'un olduğu Roma imparatorlarının bazıları Çin monarkına elçiler göndermiştir ve Orta Çağlar'da misyonerler Çin'e

Hristiyanlığı tanıtmak için uğraş vermiştir. Ancak Ümit Burnu etrafında su yolunun açılmasından sonrasına kadar Avrupa'nın Çin ile ticareti çok önemli hale gelmemişti. On altıncı yüzyılın başlarında, Portekizli tüccarlar çay ve ipek değiş tokuşuna karşılık Batılı ürünleri sunarak Çin limanlarında görülüyordu. 1537 yılında Portekizliler Canton açığında bulunan Macao'da bir miktar toprak kiralamışlardı.

Ancak Çinliler yabancı müdahalesini hoş karşılamamıştı. Onların yetkilileri Avrupalı tüccarları barbarlar olarak görmüş ve baskı kurmaya çalışmalarından hoşlanmamıştı. 1655'te Hollandalılar Çin imparatoruna iki elçi gönderdiğinde elde edebildikleri tek şey kendi aşağıda olma durumlarının göstergesi olarak tahtın önünde boyunlarını eğmek ve başlarını dokuz kez toprağa vurmak olmuştu. Yine de, Hollandalı ve İngiliz tüccarlar Çin imparatorunun yabancı ülkelerle ticaret yapmasına izin verdiği tek liman olan Canton'a akın etmişti. Orada yerel yetkililerin denetimi altında depolar tesis edilmişti.

Afyon Savaşı. Özellikle İngilizler tarafından Pekin'deki yönetimle doğrudan iletişim halinde olmak için tekrarlanan çabalar gösterildi, fakat yabancı "istilacılar" sürekli olarak reddedilmişti. Ancak "Afyon Savaşı" olarak bilinen bir çatışmada İngilizler silahların gücüyle Çin ile düzenli ticaret ilişkilerinin kapısını açabilmişti. Bu mücadele Çinliler açısından haşhaş alanındaki tüm kaçakçılığı önlemek için bir çaba doğurmuştu. İngiliz tüccarlar, ticareti kazançlı bularak ondan vazgeçmeye istekli değildi. Çin yönetimi binlerce afyon sandığını ele geçirerek İngiliz hükümetini kaçakçılığın sona ermesi zorunluluğunu dayatınca 1840'da savaş patlak verdi.

Hong Kong ve Çevresi

Antlaşma Kapılarının Açılması. Çağdaş savaş gereçleriyle donatılmış olan İngilizler hızlıca muzaffer olmuştu. Çinliler ağır bir tazminat ödemek ve Canton Nehri'nin ağzına yakın olan Hong Kong'u İngilizlere terk etmek konusunda uzlaşmaya zorlanmıştı. İlaveten, Çinliler Amoy, Fuzhou, Ningbo ve Şangay limanlarını Canton ile aynı koşullarda dış ticarete açmaya mecbur bırakılmıştı. Birleşik Devletler bu savaştan avantaj elde ederek 1844'de Amerikan vatandaşları için benzer ticari ayrıcalıklar sağladı.

Çin, Afyon Savaşı'ndan itibaren yabancı istilalarla başı dertte olmuştu. Büyük Britanya tarafından desteklenen III. Napoleon 1858 yılında Çin'e savaş açtı ve imparatoru Pekin imparatorluk kentine tehlikeli şekilde yakın olan Tientsin şehri dahil olmak üzere yeni limanlar açmaya zorladı. Zaman geçtikçe, daha fazla Çin kenti yabancı tüccarlara açıldı ve Çin'in bağımsızlığı büyük güçler adına "imtiyazlar" için sürekli taleplerle tehdit altında oldu.

2. JAPONYA'NIN BİR DÜNYA GÜCÜ HALİNE GELMESİ; ÇİN'E MÜDAHALE

Japonya'nın Hızlı Yükselişi. Çin'in güneydoğusunda Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarının açığında Maine'den Georgia'ya kadar sınırlarını belirleyen bir adalar grubu bulunuyordu. Dört ana adadan ve yaklaşık dört bin daha küçük adalardan oluşan bu takımada Japon İmparatorluğu'nun merkezidir. Bir yüzyıl önce, Japonya dünyanın geri kalanından neredeyse tecrit edilmişti; ancak bir dizi olağan dışı faaliyet aracılığıyla artık önde gelen güçlerden biri olmuştu. Amerikan gazeteleri nasıl ki Fransa veya Almanya'nın dış politikasını dikkatle takip ediyorsa, özellikle Pasifik Okyanusu'nda Amerikan menfaatlerinin sağlanması açısından Japonya'nın dış politikasını da izliyordu. Amerikan halkı Japon devlet insanlarını ve komutanlarını tanıyordu ve çok sayıda kişi zarif Japon sanatına hayranlık duyuyordu. Japon halkı görünüm bakımından Çinlileri anımsatıyordu ve kendi kültür ve sanatlarının başlangıcında Çinlilere çok şey borçluydu. Japonların ilkel halklarını uygarlaşma yolunda ilk etkileyenler altıncı yüzyılda Kore'den gelen Budist misyonerler olmuştu.

Japonya'da Feodal Dönem. Japonya'nın erken dönem Mikadoları (imparatorları) hakkında az şey bilinmektedir. Ancak on ikinci yüzyılda *Shogun* adı verilen imparatorluğun başkomutanı kendisini yönetimin başına getirebildiği ve imparatorun başkent Kyoto'da emeklilik dönemini yaşamaya başladığı kesindir. Japonya'daki koşullar aynı dönemde batı Avrupa'da olan koşulları anımsatıyordu. Toprak, Avrupa'da olduğu gibi, çoğunlukla serfler tarafından sürülüyordu. Güçlü feodal beyler (*daimio*lar) ülke boyunca dağılmış olan kaleleri işgal etmişti ve orta çağ Avrupalı kralların vassallarının sahip olduğuna benzer güçlerin keyfini sürüyordu.

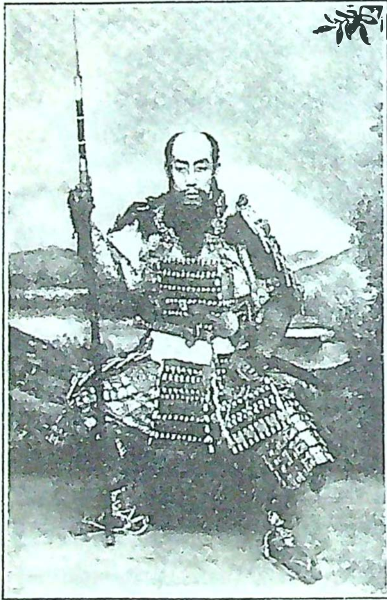
ŞEKİL 26. Japonya, Nagoya'da Bulunan Feodal Kale

Japonya'da feodal dönemde yapılan bu kale Avrupa'nın Orta Çağlar dönemindeki kasvetli kaleleri ile tezatlık oluşturur

Avrupalıların Japonya'yı Ziyaret Etmesi. Japonya'nın varlıklarına dair söylentiler Venedikli seyyah Marko Polo aracılığıyla on üçüncü yüzyılın sonunda Avrupa'ya ulaşmıştı fakat Portekizli denizci Pinto 1542'de Japonya'ya ulaşan ilk Avrupalı olarak görünür. Birkaç yıl sonra Goa'da Hristiyanlığa geçmiş olan birkaç Japona eşlik eden büyük Cizvit misyoner Francis Xavier adalarda

Hristiyan inancını vaaz etmek için ilk girişimde bulunmuştu. Manila'dan İspanyol misyonerler çalışmalarını yürütmüştü ve otuz yıl içinde iki yüz Hristiyan kilisesi yapılmış ve elli bin kişi Hristiyanlığa geçirilmişti.

Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi. Ancak papazların kibirliliği Japon yönetiminin 1586'da Japonların Hristiyanlığı kabul etmesini yasaklayan bir buyruk yayınlamasına neden oldu. Tahminlere göre yaklaşık yirmi bin din değiştiren kişi daha sonra ölüme mahkûm edildi. Bir süre boyunca, Shogunlar Yeddo (şimdiki Tokyo) ve başka yerlerde ticaret yapmak için kıyıya gelen Hollandalı ve İngiliz tüccarlara izin verdi; fakat ziyaretçilerin kendi aralarındaki münakaşalar ve alışveriş için ödenen gümüşün sürekli olarak tükenme noktasına gelmesi Japonların yabancılara sınırlandırmalar dayatmasına sebebiyet verdi. On yedinci yüzyılın bitmesinden önce, birkaç Hollandalı haricinde tüm Avrupalılar sınır dışı edilmişti. Bu zamandan itibaren yaklaşık iki yüz yıl boyunca Japonya kapılarını yabancılara ve dış ticarete kapatarak ayrı bir ulus olarak kaldı.

ŞEKİL 27. Feodal Dönemde Bir Japon Savaşçının Zırhı ve Silahları

Birleşik Devletler'in Japonya'ya Açılması. Japonya'nın dışarıda kalması durumunu kıran ülke Birleşik Devletler oldu. 1853'te Komodor Matthew C. Perry Başkandan "Japonya hükümdarı"na bir mesajla birlikte Yokohama'yı ziyaret etti. Mektupta Japon yönetiminden kıyı üzerinde kaza yapmış bir gemideki Amerikalı kişiler ve onların mallarının korunması ve bir veya daha fazla limana yüklerini boşaltmalarına izin verilmesi

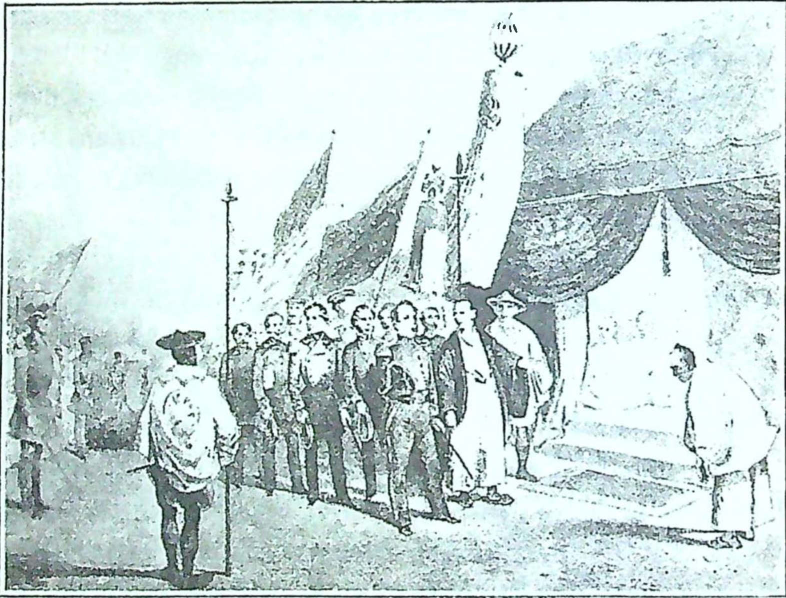
isteniyordu. Komodor Perry Shogun'un Japonya'nın hükümdarı olduğunu sanarak taleplerini ona sunmuştu. Aylar boyunca, Shogun'un konseyi taleplere özen gösterme meselesini tartıştı fakat nihayetinde buna karşı koymadı. Sınırlı amaçlar için iki Japon limanı Amerikalı tüccarlara açıldı.

Japonların Yabancılarla Mutabık Kalması. Sonraki birkaç yıl içinde, birkaç Avrupalı güç üç veya dört limanda (Hakodate, Yokohama, Nagazaki ve kısa süre sonra Kobe'de) ticaret yapma konusunda düzenlemeler getirildi. Ancak Shogun'un eylemini onaylamayan imparator adına yabancılara saldırılarda bulunulmuştu. Richardson adlı bir İngiliz 1862'de Tokyo ve Kyoto arasındaki otobanda Satsuma'nın güçlü daimiosunun görevlileri tarafından öldürüldü. Bunun üzerine İngilizler Satsuma klanının müstahkem mevkisi olan Kagoshima'yı bombaladı.

Bu güç gösterisi Japonya'da en güçlü klanlardan biri olan Satsuma klanında olağanüstü bir duygu değişikliği doğurdu. Klan liderleri yabancı silahların kendi ok, yay ve kılıçlarından çok daha güçlü olduğunu gördü. Japonya yabancı bilim ve buluşlara aşina olmadıkça Çin'de olduğu gibi bunun acısını yaşayacağını anladı. Ertesi yıl İngiliz gemileri iç kısımdaki deniz aracılığıyla serbestçe geçmelerine izin vermeyen feodal hükümdarın bunu reddetmesi sebebiyle bir başka limanı (Şimonoseki) bombaladı. Bu, Kagoshima'nın bombalanmasına benzer bir etki doğurdu ve Japonya'daki kamuoyu düşüncesi yabancıların yatıştırılması yönünde yavaş yavaş değişti.

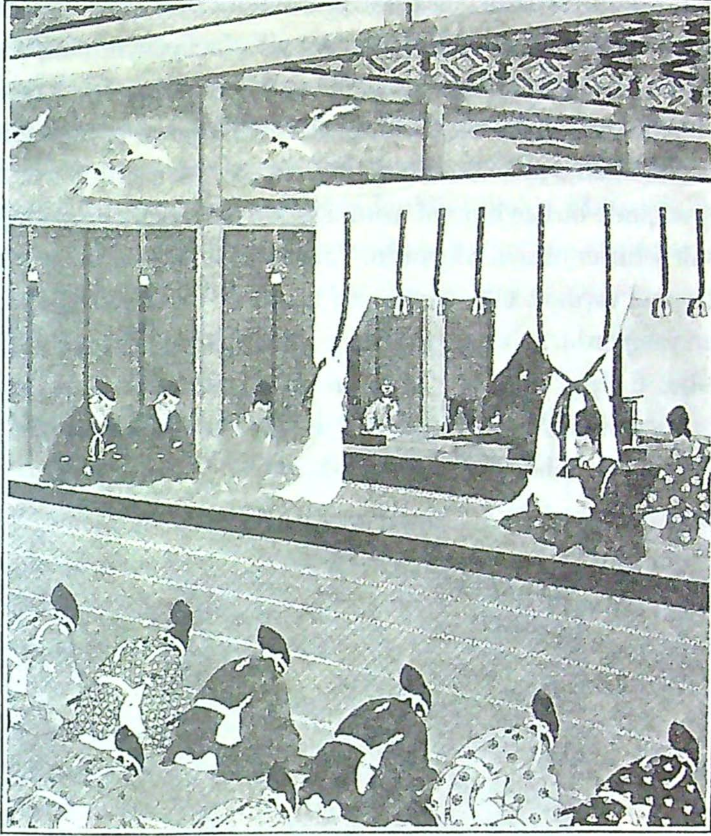
1867 yılında, o zaman on beş yaşında olan Mikado Mutsuhito (ö. 1912) tahtın varisi oldu. Ertesi yılın mart ayında Fransa ve Hollanda'nın temsilcilerinin yanı sıra Büyük Britanya'nın bir temsilcisi olan Sir Harry Parkes'i Kyoto'ya davet etti. O, Sir Harry'nin tarafı üzerine bir saldırıda bulunulmasından derin bir şekilde acı duyduğunu söyledi ve yabancılara yapılan herhangi bir şiddet eyleminin Majestelerinin kesin emirlerine karşı çıkış olarak kabul edileceğini halka duyurdu. Bu buyrukla birlikte, yönetimin yabancılara, onların ticaretine ve onların dinine direnme döneminin sona erdiği söylenebilir.

Japonya'da Feodalizmin Sona Erdirilmesi. Bu esnada Japonya'da büyük bir devrim meydana geliyordu. Shogun'un gücü hızla azalıyordu ve Ekim 1867'de makamından istifa etmeye mecbur bırakıldı. Bu, Mikadoyu bir kez daha Japonya'nın gerçek hükümdarı kıldı. O, antik Kyoto şehrinde inzivasını sona erdirdi ve başkenti "Tokyo" yeni adı verilecek olan Yeddo'ya taşıdı. Şehrin bir diğer ismi "Doğu Başkenti" idi. Genel olarak Shogun'a karşı Mikado ile aynı tarafta durmuş olan feodal prensler artık barışçıl bir şekilde kendi feodal haklarını ülkelerinin menfaatine teslim etmeye razı olmuşlardı. Temmuz 1871'de, feodalizm imparatorluk boyunca resmî bir şekilde feshedildi. Aynı zamanda serfler özgür kaldı ve onlara küçük toprak parçaları bağışlandı. Yabancı güçlere karşı savunma hazırlığında, ordu ve donanma Batılı modeller ile uyum içinde reform gerçekleştirdi.

ŞEKİL 28. Komodor Perry'nin Yokohama'da İmparatorluk Yetkilileriyle Buluşması

Komodorun Japonya'ya yaptığı ziyarette imparatorluk yetkilileriyle ilk buluşması değer gören ve etkileyici bir tarzda olmuştu. Kendisini takip eden subaylar ve muhafızlarıyla birlikte flamaların dalgalandığı, bandonun marş müziği çaldığı ve limandaki gemilerden top atışıyla selamlama yapıldığı şekilde iki denizci ve gemici sırasının arasında ilerlemişti. Resim hükümetin (1856 tarihli) sergisinden alınmıştır

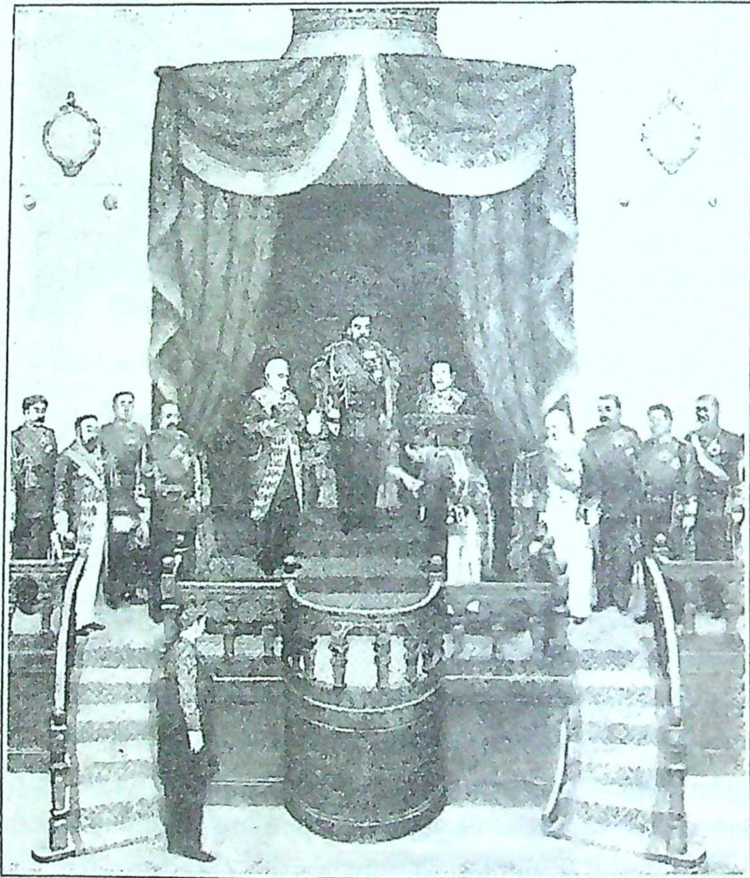

ŞEKİL 29. Japon Prenslerinin Kendi Feodal Haklarını İmparatora Bırakması

Prensler ön planda dizlerinin üzerine çökmüş olarak gösterilirken bakanlar ve meclis üyeleri platform üzerinde oturmaktadır ve Mikado tentenin altında bulunmaktadır (Heion Kohori tarafından yapılan bir resimden)

Japonya'da Endüstri Devrimi. Bu tarihten sonra Japonya'nın modernleşmesi inanılmaz bir hızlılıkla ileri yönlü olmuştu. Her ne kadar, Japonlar bazı endüstriyel üretimlerini antik dönemdeki tarzda gerçekleştirmeyi sürdürse, hasır halılarını diz çökerek, hiçbir makine olmaksızın birkaç basit aletle yapsa bile, Batılı endüstriler eski sanat ve zanaatlar ile yan yana tanıtılmıştı. Bilim alanındaki en yakın tarihli edinimleri öğrenmeleri için yurt dışına öğrenciler gönderiliyordu; imparatorluk üniversiteleri kuruluyordu; ve bir

popüler eğitim sistemi başlatılmıştı. Komodor Perry oraya demir attığında hiçbir buharlı fabrika yoktu; yirminci yüzyılın başlangıcında ise iki milyonun üzerinde iplik eğirme makinesiyle yaklaşık yüz büyük pamuk fabrikası bulunuyordu. Tokyo ve komşu liman kenti Yokohama arasında bir demiryolu 1872'de açılmıştı ve birkaç yıl içinde birkaç bin mil uzunluğunda demiryolu döşenmişti. Büyük şehirler ortaya çıkıyordu. Tokyo'da iki milyonun üzerinde yerleşimci vardı ve Osaka endüstri kentinde bir milyondan fazla insan yaşıyordu. Adaların toplam nüfusu yaklaşık yetmiş milyon idi—bu, Birleşik Devletler'in nüfusunun yarısından daha fazlasıydı fakat yaklaşık yüz altmış bin mil karelik bir alan içinde yoğun bir insan kalabalığı oluşturmaktaydı.

ŞEKİL 30. Mikado'nun Birinci Japon Parlamentosunu Açması (1890)

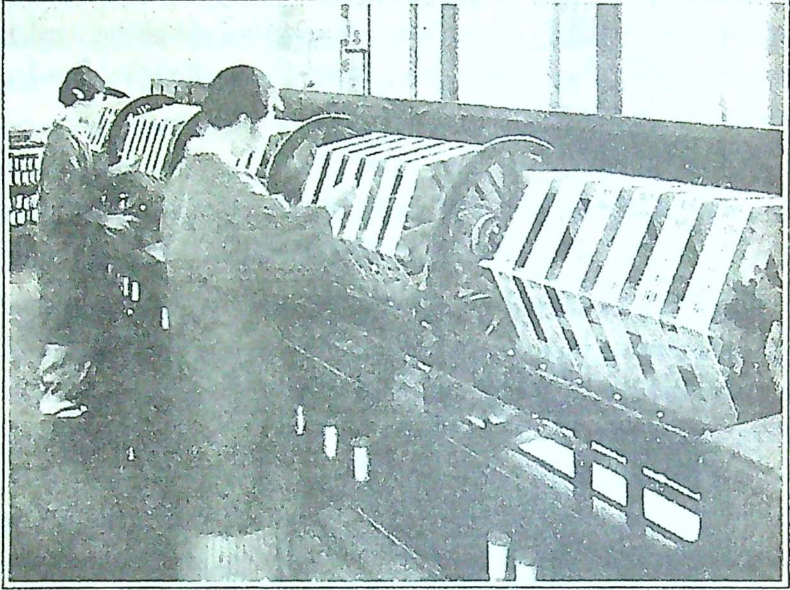
Japonya Anayasası. Endüstri alanındaki bu ilerleme temsili hükümet yönünde bir talep doğurdu. 1877 kadar erken bir dönemde bir anayasa talep dilekçesi imparatorun önüne kondu. Dört yıl sonra bir parlamentonun 1890 yılında tesis edileceği duyuruldu ve Avrupa'daki anayasal yönetim alanında çalışmalar yapması için bir komisyon oraya gönderildi. 1889'da, Mikado yönetiminde ve iki meclisli bir parlamento yönetiminde güçler ayrılığı teminat altına alındı—bir Lortlar Meclisi ve seçilmiş vekillerden oluşan bir meclis olacaktı.

3. JAPONYA VE ÇİN ARASINDAKİ SAVAŞ VE AVRUPA İÇİN NETİCELERİ

Japonya'nın Kendi Ürünleri için Pazar Arayışı. Japonya çeşitli alanlarda reformlar gerçekleştirdikten sonra tıpkı Batılı uluslar gibi, kendi ticaretini genişletmek ve makine yöntemleriyle üretilen mal miktarına bağlı olarak dış piyasalara açılma göreviyle karşı karşıya kaldı. Ülkenin tüccarları ve gemileri komşu denizlerde Avrupalıların rakipleri haline geldi. Bu denizlerde ticaret Japonların Çinli piyasalarına olan aşinalığına kısmen bağlı olarak Batılı ulusların ticaretinden daha hızlı artmıştı.

Çinli-Japon Savaşı (1894-1895). Japonya'nın dar denizinin karşısında "Münzevi Krallık" Kore bulunmaktadır. Burası Japon girişimciler için baştan çıkarıcı bir pazar sunuyordu. Uzun bir süre boyunca, Çin ve Japonya Kore krallığı üzerinde hak iddia eden rakiplerdi. Japonların ticareti geliştiğinde Kore'yi denetim altında tutma meselesi daha önemli hale geldi ve 1894 yılında iki ülke arasında bir savaşın çıkmasına sebep oldu. Çinliler eski model silahlarıyla bu çekişmede Batılı her silahı hevesle benimsemiş olan Japonlara ayak uyduramadı. Hayrete düşürücü bir hızla Çinlilerin ordusu Kore'den çıkarıldı ve savaş Japonların Arthur Limanı'nı aldığı yer olan komşu Mançurya'ya sıçradı. Çin daha sonra yardım için Batılı güçlere başvurdu fakat onlar Japon yönetimi Şimonoseki Antlaşması'nda Çin'in temsilcisi Li Hung Chang'ın ağır koşulları kabul etmeye zorlanmasına kadar

eyleme geçmedi. Antlaşma Kore'nin tümüyle bağımsız olmasını tanımaya mecbur bırakıyordu (bu, uygulamada ülkenin Japonlara açılması anlamına geliyordu). Ayrıca Arthur Limanı'nın üzerinde bulunduğu Liaotung yarımadası ve Formosa adası Japonya'ya bırakılacaktı.

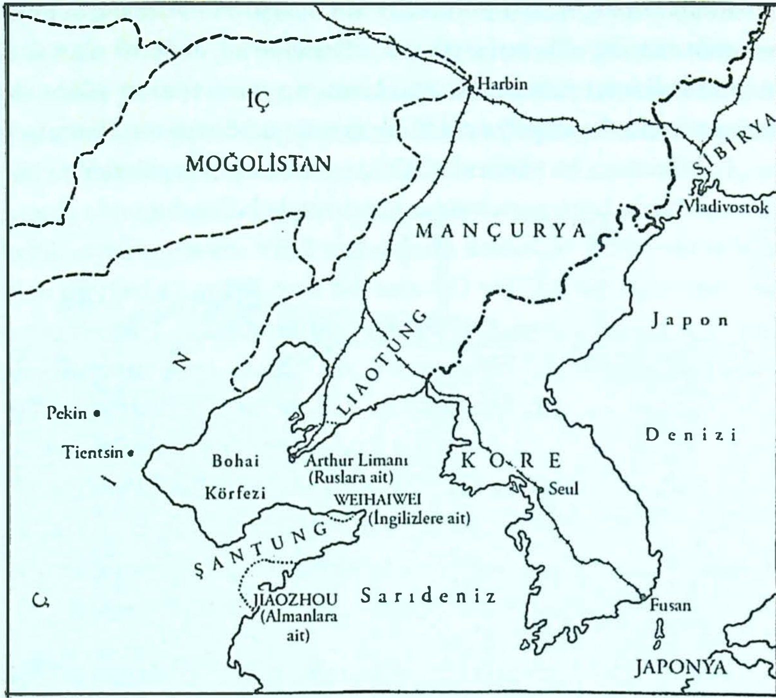
ŞEKİL 31. Bir Japon İpek Fabrikasındaki İşçiler

Çağdaş Japon fabrikaları iyi aydınlatılmıştı, hijyenikti ve en son makinelerle donatılmıştı. Çoğunlukla köylü sınıfından gelen makine operatörleri fabrika yatakhanelerinde alışmış oldukları koşulların üzerinde bir ortam buluyordu ve çok düşük ücretlere çalışıyorlardı

Avrupalı Güçlerin Müdahalesi. Rusya, Fransa ve Almanya olayların gidişatını kıskanç gözlerle izlemişti ve şimdi Japonların Çin'de bir tutunma noktası elde etmesini önlemek için müdahalede bulunmuştu. Rusya bu müdahalede liderdi; çünkü Japonya'ya bırakılmış olan bölgeye göz dikmişti ve buz halinde olmayan bir çıkış noktasından denize açılabileceği Arthur Limanı'na sahip olmaya hevesliydi. Japonya Çin ile yaptığı savaş nedeniyle tükenmiş durumdaydı ve o dönemde yeterli düzeyde bir donanmadan yoksundu. Bu nedenle Mikado, üç Avrupalı gücün komutasında Mançurya'dan geri çekildi.

Rusya'nın Çin'deki Politikası. Bu uzlaşının neticesi Çin'i durumdan avantaj elde etme yönünde ilerleme kaydedecek olan Rus çarının kollarına fırlatacaktı. Çin Liaotung yarımadasını tekrar ele geçirmek için Japonya'ya yüklü bir tazminat ödemeye zorlanmıştı; ve Çin hükümeti bu yükümlülüğü karşılamak için İngiltere'den büyük miktarda borç para bulma girişiminde bulunduğunda Rusya müdahale etmiş ve ipotek olmaksızın Çin'e seksen milyon dolar borç vermişti. Bu şekilde Çin alacaklı olan Rusya'ya bağımlı hale gelmişti. Ruslar ayrıca Çin imparatoru tarafından Trans-Sibirya Demiryolunun kendi bölgesindeki bir kolunu inşa etme izni almışlardı. Bu, İrkutsk'dan doğrudan bir hatla Vladivostok'a ulaşmaya olanak tanıyordu. Dahası Rus askerleri demiryolu hattını korumak için Mançurya'da istasyon kurmuştu. Bu düzenlemelerin Rusya'ya Çin'deki başka Avrupalı güçler üzerinde büyük bir avantaj sağlayacağı açıktı çünkü Rusya Çin yönetimini borcu ve Mançurya'da bulunan askerlerle denetim altında tutuyordu.

Almanların Şantung'u Ele Geçirmesi. Bu sırada daha önce görmüş olduğumuz gibi, Almanlar sömürge ve hamilik kapışmasına katılmak için kendilerini yeterince güçlü hissetmeye başlamış bir ulus olarak komşularının yaptığına benzer şekilde kendini daha güçlü kılmak için bir mazeret bulmuştu. Mazeret Kore'nin batı yönünde karşısında bulunan Şantung vilayetinde bir Alman misyonerin öldürülmesiydi. Bu "aşağılama"nın intikamını almak için bir Alman zırhlı birliği Kasım 1897'de Jiaozhou Körfezi'nde belirdi, donanma güçleri karaya çıktı ve Alman bayrağını dalgalandırdı. Almanya, misyonerin öldürülmesinin bir tazminatı olarak Jiaozhou'nun uzun dönemli kiralanmasını talep etti. Bölgede demiryolu inşa edilmesi ve maden ocaklarının işletilmesi de talepleri arasındaydı. Almanlar Jiaozhou'yu elde etmeleri üzerine limanı geliştirdiler ve kaleler, askerî kışlalar ve makine atölyeleri inşa ettiler. Kısacası, onlar Çin kıyısı üzerine bir model Alman kasabası yaptı ve onu Almanya'nın etki alanını daha fazla genişletmek için bir üs olarak kullandı. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, göreceğimiz gibi, Şantung yarımadası bir dünya meselesi haline gelecekti.

Rusya, Japonya, Büyük Britanya ve Almanya'nın Alaka Gösterdiği Kuzeydoğu Çin

Rusya'nın Arthur Limanı'nı Kiraya Vermesi. İlkin Rusya, Almanya'nın planlarını engel olmayı düşündü fakat bunun yerine kendisi için ilave avantajlar elde etmeye karar verdi. Bu doğrultuda, 1898 yılında Çin'i Arthur Limanı'nı kiraya vermeye teşvik etti ve Liaotung'un yirmi-beş yıllık bir süre için karşılıklı rıza ile yenilenmesi için karar verildi. Arthur Limanı yalnızca Çin ve Rus deniz araçlarına açık olacaktı. Rusya hemen kasabayı ele geçirilmez hale getireceğine inandığı şekilde müstahkem mevkiler inşa etmeye başladı. Arthur Limanı'nı Vladivostok ve Trans-Sibirya Demiryolu'na bağlayarak Harbin'e bir demiryolu inşa etti. Bu, en sonunda, Rusya'ya Vladivostok'tan farklı olarak yılın büyük kısmında buzlarla kaplı olmayan Pasifik üzerinde yeni bir liman sağlayacaktı ve böylece Rusya Çin'deki menfaatlerini elde etmek

için daha kolay bir şekilde ilerleyebilecekti. Rus birlikleri kendi planlarını ileri noktaya taşımak için Mançurya'ya konuşlanmıştı.

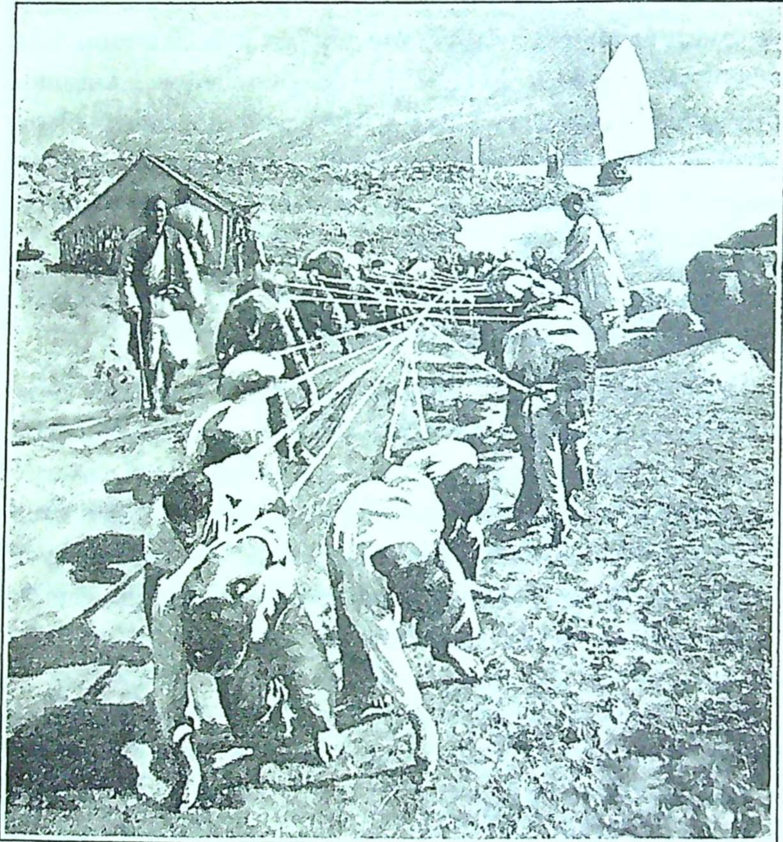
Büyük Britanya'nın Çin'in Paylaşımında Yer Alması. Müzakerelerden haberdar olan İngilizler Hong Kong'dan Chihli Körfezine (veya Pechili'ye) kuzeye doğru bir filo gönderdi ve Çin'i Weihaiwei'yi kendisine kiralamaya mecbur bıraktı. Burası Almanya ve Rusya tarafından elde edilmiş olan topraklar arasında bulunuyordu. Büyük Britanya şimdi Japonya ile dostane ilişkiler kurmanın faydalı olacağına karar vermişti; ve 1902'de iki güç arasında bir saldırı ve savunma ittifakı kuruldu. Bir üçüncü tarafın dahil olduğu bir çatışmada iki taraf birbirine destek olma konusunda taahhütte bulunuyordu. Örneğin, ittifak şartlarının gereği olarak Büyük Britanya eğer Fransa veya Almanya müdahalede bulunursa Rusya ile olan savaşında Japonya'ya yardım etmek zorundaydı.

4. ÇİN'DEKİ DEĞİŞİMLERİN YABANCILARA KARŞI BİR BAŞKALDIRI DOĞURMASI

Avrupalıların Çin'i Sömürme Arayışları. Yabancılar kesinlikle Çin'de ticaret noktaları tesis etmekle yetinmiyordu. Onlar imparatorluğun doğal kaynaklarını geliştirmeyi, demiryolları ve buharlı gemiler aracılığıyla iletişimi sağlamayı ve Çinlileri batılılaştırmayı istiyordu. Bu şekilde, onlarla ticaretin daha kolay bir şekilde gerçekleştirilebileceği ve verimli yatırımlar için yeni fırsatlar bulunulabileceği düşünülmüştü.

Demiryolları, Buharlı Gemiler ve Telgrafın Tanıtılması. Çin'deki ilk demiryolu İngiliz destekçiler tarafından 1876 yılında Şangay'dan bu kentin kuzeyinde bulunan bir noktaya yaklaşık on beş millik bir hat idi. Ancak Çinliler bunun atalarının mezarlarına bir saygısızlık olduğunu hissederek yenilikten dehşete kapılmışlardı. Çin hükümeti popüler önyargılara teslim olarak, demiryolunu yalnızca parçalamak ve lokomotifleri nehre atmak için demiryolu hattını satın aldı. Yine de beş yıl sonra, Çin'in kendisi, İngiliz sermayesinin yardımıyla, muhteşem bir

demiryolu sisteminin inşasına başladı ve 1895'te, aralarında Rusların olduğu yabancılara demiryolu hattı inşa etme olanağı tanındı. Kısa sürede birkaç bin millik yollar ulaşıma açılmıştı. Fransızlar ve Almanlar da kendi etki alanları içindeki bölgeleri geliştirmeye başladılar ve İngilizler Yangon'dan Mandalay'a kadar kuzeye doğru uzanan bir hatla Çin'in iç kısımlarına doğru ilerlemeyi planlamıştı. Artık binlerce millik demiryolu projeleri oluşturuluyordu.

ŞEKİL 32. Çinli İşçilerin Bir Tekneyi Çekmesi

Bu tekne çekme yöntemi Çin'de işlerin eski yöntemlerle yapıldığını betimler. Adamların her biri çabalarının karşılığı olarak Amerikan para birimiyle bir sentin on dörtte birini almıştı. Artık nehirlerdeki kayalar temizleniyordu, kanal derinleştiriliyordu ve daha önceki teknelerin yerini buharlı tekneler alıyordu

1898 yılında, Çin'in ülke içi suyolları yabancı gemilere açılmıştı. İyi-donanımlı buharlı gemilerin birkaç hattı kısa sürede Çin sularında faaliyette bulunuyordu ve Yangtze Nehri kadar uzaktaki iç kısımlara ulaşıyordu. Binlerce millik telgraf hatları Avrupa ile bağlantıyı sağlayacak şekilde işler hale getirilmişti ve daha sonraları iç kısımlardaki şehirlerde bile kablosuz istasyonlar oluşturulmuştu. 1897 yılında kurulan posta idaresi ülke boyunca şubeler açmıştı.

Çin'in Bir Dizi Reforma Girişmesi. Çin'de meydana gelen çok sayıdaki değişimle birlikte, Pekin'deki imparatorluk yönetiminin kendi eskiden kalma tutum ve geleneklerini değiştirme eğilimine girmesi gerekiyordu. 1889'da imparatorun "Pekin'de ikamet eden tüm yabancı temsilciler onuruna" her yıl toplantı düzenlenmesine dair bir buyruk yayınlanmıştı. Birkaç yıl sonra eski saray törenleri terk edildi ve yabancılar Çinlilerle aynı haklara sahip olarak kabul edildi.

1898'de, askerî üstünlüklerine dair çok sayıda kanıt vermiş olan uluslar tarafından sunulan modeller üzerine ordunun reforma tabi tutulması yönünde bir dizi buyruk yayınlandı. Yeni okullar ve üniversiteler planlandı. Çinli öğrenciler yabancı yönetim yöntemleri üzerinde çalışmaları için Avrupa'ya gönderilmişti; tarım okulları inşa edildi; patent ve telif yasaları çıkarıldı; ve bir madenler ve demiryolları birimi tesis edildi. Hatta gazete editörleri siyasi meselelerde yazı yazmaya teşvik edildi. Çinliler bu reformları yaparak ticaret ve endüstri alanında yabancılara güvenmek yerine bu alanları kendi ellerinde tutmayı umut ediyordu.

Muhafazakârların Reformlara Direnmesi. Birdenbire oluveren bu reformlar Çin'de muhafazakâr kesimde korkuya sebep oldu. İmparatoriçe Dowager bu korkuya sempatiyle yaklaşarak bir süre boyunca reform hareketlerine son verdi. Yine de, hem misyonerler hem de iş insanları aracılığıyla Avrupalılar kendi faaliyetlerini sürdürdüler. Böylelikle Çinli yurtseverler kendi bakış açılarına göre Çin'in antik dönem geleneklerinin sürekli olarak

altını oyan "yabancı şeytanları" defetmek için büyük bir hareket düzenlemenin gerekli olduğu sonucuna vardılar.

Boxer Ayaklanması (1900). Yabancılara düşman olan Çinliler arasında hiç kimse "Boxer" adlı gizli örgütten daha fazla göze çarpıcı değildi. Onlar kendilerini "Hak Sahibi Aynı Fikirde Olan Yumrukların Tarikatı" olarak adlandırıyordu. Onlar yabancı etkilerine karşı planlarını gerçekleştirmede İmparatoriçe Dowager ile iş birliği halinde olmaya hevesliydi. Batılı ulusların "Çin'i kaplanlar gibi parçaladıkları" duyurusu yapıldı ve tüm yurtsever Çinliler yabancı istilacılara karşı ülkelerini savunmaya çağrıldı.

"Hristiyan tehlikesi" üzerine bir saldırı çağrısına yanıt ürkütücü bir şekilde yayıldı. Çin hükümetinin müdahalede bulunmayacağını bilen Boksörler silahlı çeteler oluşturdu ve yurtseverler vilayetlerdeki misyonerleri ve tüccarları öldürdü. Pekin'deki yönetim ise karmaşanın bastırılması yönünde her şeyin yapılacağını duyurmuştu. 1900 yılının yaz mevsiminde yabancılara olan karşıtlık bir tepe noktasına ulaşmıştı. 20 Haziran'da Boksörler birkaç nizami Çinli askerî birlik tarafından desteklenerek Alman büyükelçi Baron von Ketteler'i öldürdü. O, yönetime bir protesto dosyası sunmak üzere saraya giderken öldürülmüştü. Ardından başkentteki Avrupalılar kuşatma altına alındı fakat (net olmayan bazı sebeplerle) Çinliler onların tümünü öldürmedi.

ŞEKİL 33. İmparatoriçe Dowager

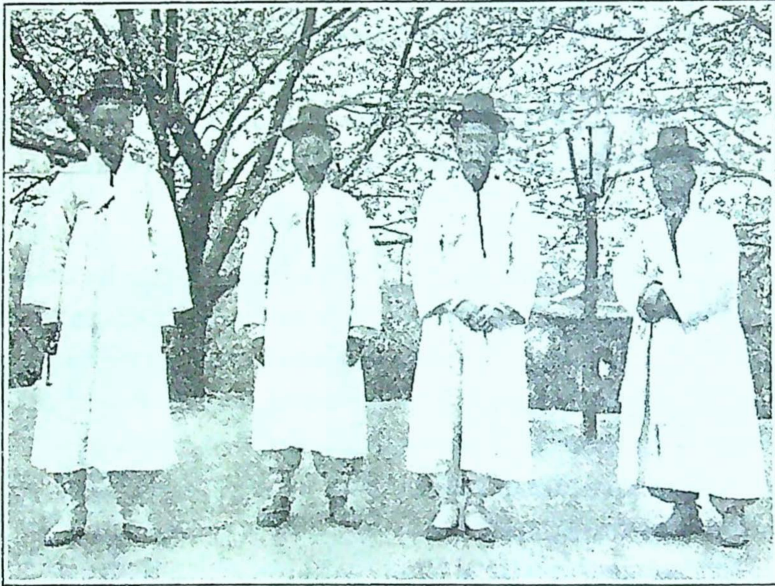
Son güçlü Mançu hükümdarı olan imparatoriçe 1875'ten öldüğü yıl olan 1908'e kadar iktidarda kalmıştı. Muhafazakâr ve açıkgöz olan imparatoriçe yabancı ihlâllerine ve yönetim reformlarına karşı çıkmış fakat bunları önleyememiştir

Güçlerin Çin'e Müdahale Etmesi ve Zorlu Koşullar Dayatması. Büyük güçler haberleri işittiklerinde müdahalede bulunmaya karar verdi ve ağustos ayında bir destek seferinde bulundu. Japon, Rus, İngiliz, Amerikan, Fransız ve Alman askerî birliklerinden oluşan destek kıtası Tientsin'den Pekin'e kadar yol boyunca savaştı ve hapsedilmiş olan yabancılara yardıma geldi. Çin saray mensupları Pekin'den kaçmıştı ve kraliyet sarayı utanç verici şekilde yabancıların saldırısına ve yağmasına maruz kaldı. Artık müzakereler başlatılmıştı ve yaşlı Li Hung Chang son hizmetini muzaffer güçlerle bir uzlaşıya vararak icra etmişti. Çin özür dilemeye, üç yüz yirmi milyon dolarlık hasarı ödemeye ve tüm yabancı karşıtı toplulukların baskı altına alınması sözünü vermeye mecbur bırakıldı. Ancak bir İngiliz önerisi üzerine hareket eden Birleşik Devletler'in ricasıyla, tüm güçler Çin'in birliğine saygı duyma konusunda mutabık kalmış ve Çin'deki tüm yabancılar için eşit ticari ayrıcalıklar tanınması koşulunu benimsemişti—bu, "açık kapı" adı verilen bir ilkeydi.

Reformların Yenilenmesi. Her ne kadar İmparatoriçe Dowager kendi iktidarını sürdürse de, reform görevi bir kez daha ele alınmıştı. Ordunun yeniden düzenlenmesi çalışmaları yenilenmişti ve Batılı endüstri ve yönetim yöntemlerini araştırmak üzere daha fazla sayıda öğrenci yurt dışına gönderilmişti. Eski dönem kamu memurlarının eğitilmiş olduğu edebi eğitim sistemi 1905'te terk edildi. Yönetim hizmeti için hazırlanan öğrencilerin artık "Göl Üzerinde Ay Işığının Nasıl Uyuduğu" gibi konular üzerine makaleler yazmaları istenmiyordu. Yeni sınav soruları politika ve ekonomi açısından Batının tarihi ile ilintiliydi ve sermayenin emek ile olan ilişkisi ve çağdaş iş dünyasını destekleme yöntemleri gibi ağır konular ele alınıyordu. İmparatoriçe Dowager bile ilerlemeci tarafa boyun eğmek zorunda kalmıştı. Eylül 1906'da Çin'in temsilî bir hükümet ve bir parlamento tesis edilmesi hazırlıklarına başlanması gerektiğini duyurmak kadar ileri adım atmıştı. Çin'in antik dönem düzeni hızla parçalara ayrılıyordu.

5. RUS-ÇİNLİ SAVAŞI'NIN ÇİN'DEKİ DEVRİMİ HIZLANDIRMASI

Rusya ve Japonya'nın Çin Toprağı Üzerine Çarpışması. Boxer Ayaklanması güç belâ bastırırken Çin ve bütün Doğu Japonya ve Rusya arasında çıkan bir savaştan tedirgin olmuştu. Japon tüccarlar Kore'deki tutunma noktalarından ticaretlerini Mançurya'ya doğru genişletme arayışında olmuşlardı. Bu bölgeye yerleşmiş olan Ruslar kendi başlarına Japon ilerlemesine direnmiş ve onları Kore'ye doğru püskürtmeye çalışmıştı. Hiçbir taraf teslim olmamıştı. Böylece Şubat 1904'te Japonya Çar ile olan diplomatik ilişkilerini kesti ve Rusya ile savaşmaya başladı.

ŞEKİL 34. Kore, Seul

Japon etkisine karşın yaşlı Koreliler uzun zaman önce giyilen kostümlerini halen giyerek geleneklerini yaşatmaktadır

Japonya'nın Zaferi. Japonya savaş için iyi hazırlanmıştı ve üstelik çatışma alanı kolayca erişebileceği bir yerdi. Diğer taraftan Rus yönetimi zayıftı ve hâlihazırda Rus ulusuyla korkunç bir mücadele içindeydi. Avrupalı Rusya'nın doğu sınırı Arthur Limanı'ndan üç bin mil uzaklıktaydı ve tek iletişim aracı Sibirya'dan

Pasifik'e uzanan kötü inşa edilmiş bir demiryolu hattıydı. Japonlar, üstün donanım ve eğitimlerinin bir sonucu olarak, her yerde muzaffer oldular. Ancak bu can ve mal açısından çok büyük bedel ödetmişti. Onlar Rusları kara üzerinde peş peşe muharebelerde yenilgiye uğratmış, Arthur Limanı müstahkem mevkiyi kuşatmış ve ele geçirmiş ve en sonunda Mayıs 1905'te Çar'ın Japon Denizi'ndeki filosunu neredeyse yok etmişti.

ŞEKİL 35. New Hampshire, Portsmouth'ta Rus-Japon Barış Heyeti

Başkan Roosevelt ve Barış Antlaşması (1905). Sebepleri tümüyle net olmasa da, Hague Kongresi hükümleri altında hareket eden Başkan Roosevelt bir barış sağlayacak ölçütleri ortaya koydu. Washington'da Japon ve Rus temsilcilere danıştıktan ve tarafsız güçlerin söylediklerini dinledikten sonra notlarını Çar'a ve Mikado'ya ileterek onları uzlaşıya yöneltti. Davet kabul edildi ve 9 Ağustos'ta New Hampshire, Portsmouth'ta konferansın ilk oturumu yapıldı. 5 Eylül'de Portsmouth Antlaşması imzalandı. Anlaşma Kore'deki Japon etkisinin üstünlüğünü tanıdı ancak Kore'nin bağımsız kalacağı hükmüne sahipti.[14] Japonlara Rusya'nın Çin'den zorla almış olduğu Liaotung yarımadası ve Artlıur

14 Japonlar Kore'nin bağımsızlığına saygı göstermedi. Hemen yönetimin denetimini ele aldı ve 1907 yılının yazında Kore imparatorunu gönülsüzce tahttan çekilmeye zorladı. Son olarak, 23 Ağustos 1910 tarihli antlaşma ile Kore Japon İmparatorluğuna eklendi.

Limanı'nda haklar verilmişti. Ayrıca Rus Sahalin adasının güney kısmı Japonlara bırakılmıştı. Yine de Japonya istediği her şeyi alamamıştı.

Çin İmparatorunun Devrilmesi. Pekin'deki imparatorluk yönetimi içler acısı bir çaresizlikle Japonya ve Rusya'nın kendi toprağı üzerinde savaşmasını kenardan izledi ve Mançurya'daki mülklerini verdi. Bu eylemsizlik Çinli popüler liderlerin yönetim, endüstri ve ordu alanında Çin'in modernleşmesi gereğini vurgulamasına yaradı. Aralarında eğitiminin bir kısmını Hawaii'de almış olan Sun Yat-sen'in bulunduğu batılı düşünceleri edinmiş öğrencilerin yönlendirmesiyle memnuniyetsiz Çin'de 1911'de genel bir ayaklanma gerçekleşti. Onlar çocuk-imparator Pu-yi'nin tahttan çekilmesi yönünde baskı yaptılar ve Çin'de cumhuriyeti ilan ettiler.

ŞEKİL 36. Yuan Shih-kai

Çin Cumhuriyeti Yönetim Tarzının Zorluğu. Yeni cumhuriyetin başkanı olan Yuan Shih-kai bir devrimci tavrını takınıyordu fakat gerçekte Mançu imparatorunun ardılı olmak istiyordu. 1914 yılının sonbaharında kendisine "Çin İmparatoru" unvanı vermiş olduğunu duyurma girişiminde bulundu. Japonya'nın ve olasılıkla başka güçlerin bu hamleye karşı protestosu planını gerçekleştirmeyi ertelemesine sebep oldu. Japonya Çin'in güçlü bir hükümdar ile kendisini başarılı şekilde savunabileceği ve hatta tehlikeli bir rakip haline gelebileceği kaygısını taşıyordu. Ayrıca Çinli cumhuriyetçiler şiddetle protesto etmişti; ve Yuan Shih-kai her şeyi kaybetmekten korkarak "İmparator" unvanını hiçbir zaman kabul etmeyeceğini ve tüm olanların bir hatadan ibaret olduğunu duyurdu. Ancak bu, cumhuriyetçileri yatıştırmadı ve onlar cumhuriyetçilik ilkelerini sürekli bir şekilde ihlâl ettiği görünen bir

başkana karşı başkaldırdılar. 1916 yılının ilkbaharında karmaşa arttı ve ilerlemeci güney Çin ve daha muhafazakâr kuzey Çin arasında bir çekişme oluştu. Başkanın Haziran 1916'da ölmesine karşın, rakip taraflar arasında çatışmalar devam etti. Bunda güç mücadelesi veren savaş baronlarının da etkisi vardı.

Bu süreçte Çin meselelerine sıklıkla müdahalede bulunan Avrupalı yönetimler Birinci Dünya Savaşı ile ölümüne birbirine girmişti. Onlar Doğu'da olup bitenlere ciddiyetle dikkatlerini verememişti. Ardından Japonya Çin üzerine ağır taleplerde bulunma fırsatını kullandı ve bu dikkati dağılmış ülkenin büyük kısmı üzerinde kendi denetim alanını genişletmeye başladı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. On dokuzuncu yüzyıl öncesinde Çin ve Avrupa arasındaki ilişkiler nasıldı? Bir harita üzerinde 1840 tarihli Afyon Savaşı'nın ve 1858'de Çin'e karşı İngiltere ve Fransa tarafından açılan savaşın bir sonucu olarak Batı ticaretine kapılarını açan limanları gösterin.

2. On altıncı ve on yedinci yüzyılda Japonya'nın Avrupa ile olan ilişkilerini betimleyin. 1853 yılında Birleşik Devletler ve Japonya'nın ilişkilerinin kısa bir yorumunu yapın.

Büyük Britanya 1863-1864 yıllarında Japon limanlarının bazılarını neden bombalamıştı? Mikado Mutsuhito'nun tahta çıkmasından sonra meydana gelen devrimi betimleyin. Japon yönetim şekli üzerinde Endüstri Devrimi'nin etkisi nasıldı?

3. Çin ve Japonya arasında 1894-1895 yıllarında savaş çıkmasının sebebi neydi? Şimonoseki Antlaşması'nın hükümlerini söyleyin. Rusya, Fransa ve Almanya'nın müdahalesinin bir sonucu olarak bu antlaşmada yapılan değişiklikler nelerdi? Uzlaşının neticesinde Rusya'nın elde ettiği şey neydi? Almanya hangi yöntemle ve ne zaman Şantung yarımadasında toprak elde etmişti?

Rusya'nın 1898'de arayışta olduğu tazminat neydi? Bu kazanımın Rusya açısından önemi neydi? Büyük Britanya Weihaiwei

bölgesini nasıl güvenceye almıştı? 1902'de Büyük Britanya ve Japonya tarafından hangi düzenlemeler yapılmıştı?

4. Boxer Ayaklanması'na sebep olan şey neydi? Pekin isyanını ve güçlerin düzeni yeniden sağlamak için yaptığı müdahaleyi betimleyin.

5. Rus-Japon savaşına sebebiyet veren koşulları betimleyin. Savaşın tarihinin ana hatlarını çizin ve Portsmouth Antlaşması'nın hükümlerini söyleyin.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *Doğulu, Batılılaşma, serbest liman, haşhaş kaçakçılığı, feodal dönem, daimio, ticari ayrıcalıklar, klan, Shogun, Mikado, Avrupalı müdahalesi, yönetim hizmeti, "açık kapı."*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Endüstri Devrimi mal satışında Avrupalı ulusların rekabetini neden artırmıştı?

2. Hangi düzlemde Çin ve Japonya Batılı güçlerin haksız müdahalesinden çekinmişti?

3. Orta Çağ Avrupası'nda feodalizmin özellikleri nelerdi?

4. Japonya Avrupalı güçlere karşı kendi bağımsızlığını nasıl sürdürebilmişti?

TARTIŞMA KONULARI

1. Feodalizm Endüstri Devrimi'ne karşı duramaz.

2. Yabancıların içeri alınması Çin'in yıkımını getirdi.

3. Kaliforniya'nın kazanılması Birleşik Devletler'i Pasifik'te bir güç haline getirdi.

4. Japonya'nın batılılaşması onu zorlu bir güç yapmıştı.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON ve BEARD, *Readings in Modern European History*, Cilt II. 1) Çin ve afyon

kaçakçılığı, ss. 419-422; 2) Japonya'nın bir dünya gücü olarak yükselişi, ss. 424-435; 3) Boxer Ayaklanması ve Çin'de reform, ss. 435-444; 4) Rus-Japon Savaşı, ss. 444-447.

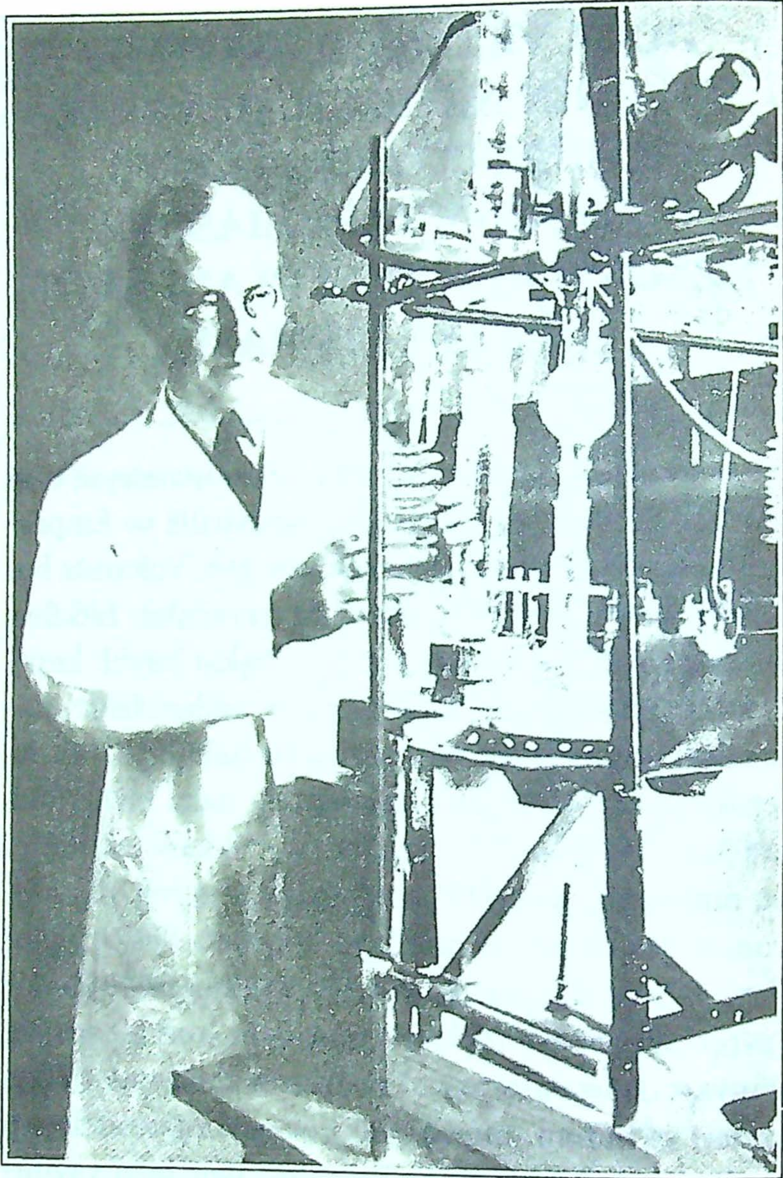
2. Tamamlayıcı. STEIGER, BEYER ve BENITEZ, *A History of the Orient*: 1) Çin'in yabancı saldırılarına karşı mücadelesi, ss. 391-403; 2) Bir dünya gücü olarak Japonya, ss. 404-417; 3) Çin Cumhuriyeti, ss. 418-433, TURNER, *Europe since 1789*: Çin, Japonya ve Avrupalı güçler, ss. 466-470.

3. Bir ansiklopediye bakınız: *Çin, Japonya, Tokyo, Pekin, Nankin, Şangay, Mançurya, Sibirya, Dalian, Arthur Limanı, Vladivostok, Mukden, Rus-Japon Savaşı, Li Hung Chang, Amiral Togo, Şantung.*

Kısım İki

DOĞA VE İNSANLIĞA DAİR BİLGİNİN ARTMASI, HAYRETE DÜŞÜRÜCÜ KEŞİFLER VE İCATLARIN YAPILMASI VE REFORM İÇİN YENİ PLANLARIN ORTAYA ÇIKMASI

On dokuzuncu yüzyılın şaşkınlık verici neredeyse tüm olayları Demokrasi, Ulusçuluk, Sanayicilik ve Emperyalizm başlıkları altında gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtilen olaylar yeryüzü, yıldızlar, hayvanlar, bitkiler, fiziksel maddeler ve insanoğluna ilişkin büyük keşiflerle gerçekleşmiştir. Kimyacılar ve mühendisler makineleri işletmek için yeni kaynaklar bulmuştu. Mucitler lokomotif ve buharlı gemilerden daha hızlı giden araçlar yapmıştı. Radyo ve sinema makinesi icat edildi ve mükemmelleştirildi. Artık evinde oturan yüz milyonca insana anında müzik ve konuşma iletileri gönderilebiliyordu. Haberler Napolyon döneminde bir köy çevresinde yayılan söylentilerden daha hızlı bir şekilde dünyayı dolaşabiliyordu. Çocukların atalarının bildiği şeyleri ve bunun yanında pek çok şeyi öğrenebileceği okullar açılmıştı. Doğa ve insanlığa dair bilgi yayılırken ve insan kitleleri bu değişimlerle harekete geçerken Sosyal Reform için yeni planlar yapılıyor ve "Yoksulluğa karşı bir savaş" başlıyordu.

Laboratuvarında Çağdaş Bir Bilim İnsanı

BÖLÜM IV • BİLGİNİN ŞAŞIRTICI ARTIŞI

YERKÜRE VE BİTKİLERİN, HAYVANLARIN TÜRLERİ • CANLILARIN DOĞASININ KEŞFEDİLMESİ; BİYOLOJİ VE HASTALIK TEDAVİSİ • MADDENİN DOĞASI • KİMYACILARIN ESKİ VE YENİ CİSİMLER YARATMASI • MÜHENDİSLİK ÇAĞI; ELEKTRİK VE GAZ MOTORU • YENİ TARİH; TOPLUMSAL ÇALIŞMALAR

Şimdiye dek anlatılmış çeşitli olaylar kadar önemli bir şey belki de geçmiş yüzyıllarda yapılan bilimsel keşifler ve onların uygarlaşmış insanoğlunun gündelik hayat ve fikirlerine dair yaptıkları değişikliklerdi. Daha önceki bir bölümde on sekizinci yüzyılın başarılarının ne denli büyük olduğu belirtilmişti. On dokuzuncu yüzyıla dair başarılar ise daha da sarsıcı olmuştur. Bu ifadenin değerini artırmak için yapmamız gereken tek şey Napolyon'un devrilmesinden sonra Viyana'da bir araya gelen Avrupalı güçlerin temsilcilerinin artık bizim için gündelik gereksinimler olarak görünen telgraf, telefon, elektrikli ışıklar ve elektrikli arabaların hayalini bile kuramamış olmalarıdır. Onlar okyanusa açılan buharlı gemiler veya demiryolları, fotoğraf, anestezi veya antiseptikler hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Ateşleme fitili, gazyağı, parlayıcı gaz ve sayısız doğal kauçuk maddesi gibi mütevazı konforlar halen işitilmemişti. Dikiş makineleri, daktilolar ve çim biçme makineleriyle karşılaşsalar onların ne işe yarayacağını tahmin edemeyecekleri gizemli araçlar olduklarını düşünürlerdi.

Yirminci yüzyılda bilim alanındaki ilerlemeler, daha incelikli araştırma araçlarıyla, çok sayıda derin gizemi çözme ve insanoğlunun gücüne ve kaynaklarına sınırsızca ilavede bulunma konusunda umut vadediyordu. Her tarih öğrencisinin amacı bilimin gelişimini takip etmek ve bunun insanoğlunun alışkanlıkları ve görüşlerini, onun doğasını ve olanaklarını sürekli bir şekilde değiştirme yollarını gözlemlemektir. Burada yapılacak şey hem Avrupa hem de Amerika'da sürekli artan şekilde çaba ve başarılarla geçmiş yüzyıllarda gerçekleştirilmiş olan bilimsel araştırmanın daha şaşırtıcı neticelerinin bazılarını ortaya koymaktan daha fazlası olacaktır.

1. YERKÜRE VE BİTKİLERİN, HAYVANLARIN TÜRLERİ

Lyell'in Yerküre'nin Tarihini Keşfetmesi. 1795 yılı kadar erken bir tarihte İskoç jeolog James Hutton dünyanın bugünkü formuna

yavaş doğal süreçlerle kademeli bir şekilde ulaştığı sonucuna varmıştı. 1830'da Sir Charles Lyell *Jeolojinin İlkeleri* başlıklı önemli bir tez yayınladı. Bu çalışmada rüzgâr, yağmur, ısı ve donma gibi "doğal kuvvetler"in eylemde bulunma tarzını açıklamıştı. Bunların dağların ve vadilerin oluşumuna, kalker, kil ve kumtaşı yataklarının kalınlaşmasına çok uzun zaman zarfında katkıda bulunduğunu anlatmıştı. Kısacası, yerkürenin yüzeyinin çoğu halen faaliyet halinde görülebilen bilindik sebeplerin neticesi olduğunu gösterdi. Daha sonraki jeologların çalışması Lyell'in ulaştığı sonuçlara çok sayıda yeni kanıt ekleyerek onun görüşlerini doğrulama eğiliminde olmuştur.

Yerküre'nin Büyük Çağı. Jeologlar artık antik dönem deniz ve okyanus yataklarındaki "tortul" kayaların oluşumu için yüzlerce milyon, belki de bir milyar yıl zaman geçmesinin gerekli olduğuna inanmıştır. Bu kayaların pek çoğu çok uzak dönemlerden kalma yerküre üzerinde var olmuş olan bitki ve hayvanları gösteren fosiller içerir. Dolayısıyla, en azından yüz milyon yıl için yerkürenin bizim görmeye aşina olduğumuzdan farklılaşan denizlere ve kuru toprağa sahip olduğu olası görülmektedir. Bu süreyi yarıya indirsek bile, bitkilerin ve daha düşük hayvan formlarının yeryüzü üzerinde var olduğu zamana dair zayıf bir fikre sahip olmamız olanaksızdır. Şimdi son elli milyon yıllık süreçte bir kayıt sahibi olduğumuzu hayal edelim ve her ardışık beş bin yıllık süreçte meydana gelen başlıca değişikliklerin her birine tek bir sayfa ayıralım. Bu iddialı günlük her biri bin sayfalık on ciltten oluşacaktır ve son sayfa (Cilt X, s. 1000) erken dönem Mısırlıların ve Asurların yazıtlarından günümüze kadar olan uygarlığın öyküsünü güç belâ kapsayacaktır!

Darwin ve Teorileri. On sekizinci yüzyılda bile araştırmacılar bitkilerin ve hayvanların da çağlar boyunca yavaşça gelişmiş olduklarından şüphelenmeye başlamıştı. Ancak Charles Darwin bu görüşü büyük insan kitleleri için kabul edilebilir kılan özenli önermeler geliştiren ilk kişiydi. Onun çığır açan *Doğal Seçilim Aracılığıyla Türlerin Kökeni* kitabı 1859 yılında yayınlandı. Kitapta iki

sarsıcı netice ileri sürülmüştü: 1) bitkilerin ve hayvanların çeşitli türleri –farklı türden ağaçlar ve çalılar, balıklar, yılanlar, kuşlar ve memeliler– onların her zaman korudukları belli bir formda yaratılmış olan ilk ayrı ve tekil türlerden gelen torunları değildir, fakat 2) dünyada bugün var oldukları şekilde bu türler bitki ve hayvanların yerküre üzerinde yaşamış olduğu milyonlarca yıllık süreçte meydana gelmiş olan çok sayıda değişim ve değişikliklerin neticesidir.

Daha yüksek ve daha karmaşık hayvan ve bitki türlerinin daha önceki daha düşük ve daha basit atalarından türediklerine dair teoriye *evrim* adı verilmiştir. Bu gelişim teorisi Kopernik'in yerkürenin güneş etrafında döndüğüne ilişkin keşfinden dünyaya dair geleneksel fikirlerden daha rahatsız ediciydi fakat bu daha hızlı bir şekilde kendi yolunu bulmuştu. Bugün zoolog, botanikçi, biyolog ve jeologların ve gerçekten de bilimsel bir eğitim almış olanların büyük bir kısmı şu ya da bu şekilde bu teoriyi kabul eder.

Ancak çok sayıda yakın dönem araştırmacısı Darwin'in bu gelişimi açıklama girişiminin, kendisinin de serbestçe kabul ettiği gibi, tüm canlıların köken ve formunu açıklamada yalnızca kısmen ve oldukça yetersiz olduğunu hissetmiştir. Bu durumda mesele, bilim insanları için bile, halen gizemini korumaktadır.

Darwinciliğin Düşünüşün Yeni Bir Yolunu Vurgulaması. Darwin'in kendi teorilerine dair hakikat ne olursa olsun, onun uzun, sürekli gelişime ilişkin ideası başkalarına insanoğlunu ve doğayı yeni bir tarzda inceleme konusunda esin kaynağı olmuştur. Onun ilk büyük eserinin yayınlanmasından sonra birkaç on yıl içinde dilin evrimi, alfabenin evrimi, ailenin evrimi, sanatın evrimi ve bilimin evrimi üzerine kitaplar vardı. Bu bakış açısı tarihçileri insanî ilişkilerdeki değişikliklerin kaynaklarını arama ve insanî kurumların gelişiminin izini sürmeye teşvik etmişti. O ayrıca on yedinci yüzyılda başlamış olan ilerleme ideasını güçlendirmişti; yani, bu toprak üzerinde insanlığın payına sonsuz bir gelişim olanaklılığına inanışı onaylıyor görünmüştü.

2. CANLILARIN DOĞASININ KEŞFEDİLMESİ; BİYOLOJİ VE HASTALIK TEDAVİSİ

Hücrenin Keşfi. Şimdiye dek bir türün bir başkasından nasıl meydana geldiğini keşfetmek olanaksız olmuşken, tekil bitki ve hayvanların kendi başlangıcına sahip olan ufak tohum veya yumurtalardan büyüdüğü ve geliştiği hakkında çok fazla miktarda bilgi bulunmuştu. Yaklaşık 1838 yılında iki Alman doğabilimci olan Schleiden ve Schwann, onların biri bitkiler üzerinde çalışırken diğeri hayvanlar üzerinde çalışmaktaydı, kendi gözlemlerini karşılaştırdı ve tüm canlıların *hücre* adını verdikleri küçük yapılardan oluştuğu sonucuna vardı. Hücreler 1846 yılında *protoplazma* adı verilen jelatin gibi bir maddeden oluşmuştu. Tüm yaşam bu protoplazma içinde başlamış görünüyordu. Basit organizmaların "ölü madde"den yaşam bulabileceğine dair eski teorinin yanlış olduğu ortaya konmuştu.

Bakteri, amip ve başka ufak yaratımlar gibi çok sayıda çok düşük organizma tek bir hücreden oluşmuştu; ve ister şapkalı mantar isterse insanlar olsun, tüm canlılar tek bir hücre içeren bir tohumdan gelişmişti. Ancak kendi olgunluk döneminde, insan bedeninin her biri bir öncekinin bölünmesiyle meydana gelen yirmi-beş milyar hücre içerdiği varsayılmıştır. Bu hücreler tümüyle birbirinin benzeri değildi fakat kendilerine özgü işlevleri vardı. Beyin hücreleri karaciğer veya kas hücrelerinden farklıydı. Nasıl ki bir şehirde, bir bireyler grubu ortak refah için bir şey yaparken, bir başka bireyler grubu başka bir şekilde katkıda bulunuyorsa, bedendeki hücreler da aynı durumdadır.

Hücre teorisi biyoloji alanının temelini oluşturur ve tüm hayvanların geldiği, geliştiği ve kademeli bir şekilde bedenin tüm dokularını ve organlarını oluşturduğu ilk hücre veya yumurta konusu üzerine çalışmalar yürütür. O çok sayıda hastalığın açıklanmasına yardımcı olmuştur ve bazı durumlarda tedaviler önermiştir veya en azından mantıklı tedavi yöntemleri sunmuştur. İnsan bedeni ve onun çeşitli organlarının işlevi ve organların birbiriyle olan ilişkileri; kan hücrelerinin olağanüstü faaliyeti; sinirler ve onların başı ve efendisi olan beyin—tüm bu konular ve çok sayıda

başkaları sayıları gitgide artan laboratuvarlarda ve iyi-donanımlı hastanelerde araştırılmaktadır. Mevcut bilgilerimiz ışığında eski dönem doktorlarının sıklıkla hiçbir şey yapmamaktan çok daha kötü olan ilaç ve başka tedavilere güvenmiş olduklarını söylemek yeterince açıktır.

Aşılama. 1796 yılında, Edward Jenner ilk kez aşı denemesi girişiminde bulundu ve böylece döneminin en korkunç hastalıklarından biri olan çiçek hastalığını nasıl denetim altına alacağını gösterdi. Deneyimin öğrettiği önlemlerle, onun keşfi başka hijyen tedbirleriyle birlikte her yerde mecburi şekilde uygulanabilirse çiçek hastalığının dünyadan kökünün muhakkak kazınabileceğini ortaya koydu; ancak her zaman çok sayıda ihmalkâr insanlar bulunuyordu ve ayrıca bazı aşı düşmanları olması hastalığın yaygınlığında rol oynuyordu.

Anestezinin Kullanımının Başlanması (1840-1850). Jenner'in ilk çığır açıcı deneyinden yaklaşık elli yıl sonra, bilim insanları bir anestezi, yani eter kullanımıyla ıstırap çeken hastaların acılarını dindirmenin bir yolunu bulmuştu. Kloroform kısa sürede aynı amaç için kullanılmaya başlanmıştı. Bu belirli ilaçlar antik Yunanlar ve Çinliler tarafından ve hatta Orta Çağlar'da bilinen ağrıyı azaltacak veya yok edecekti. 1800'de ünlü bir İngiliz kimyacı olan Sir Humphry Davy cerrahi operasyonlarda azot oksit (kahkaha gazı) kullanımını savundu. Bir başka İngiliz kimyager olan Faraday 1818 yılında eter buharının anestezi üretmek için kullanılabileceğini gösterdi. Amerikalı cerrahlar kırklı yıllarda bu keşifleri uygulamaya başladı ve Georgia'dan Dr. Long ve Dr. Morton ve Boston'dan Dr. Warren eteri kullanıma dahil etmek için çok şey yaptı. 1847'de Edinburg'dan Dr. Simpson kloroformun kullanımını savunmaya başladı. Çoğu keşif gibi, anestezinin üretilmesi keşfi herhangi tek kişiye atfedilmez. Anestezinin keşfinden önce bir ameliyatın korkunç deneyimine maruz kalmaya çok az kişi ikna oluyordu; bıçak altına yatan hastaya gerekli zamanı ve özeni sağlamak için ameliyatların uzatılması gerekiyordu. Bunun yapılması ancak anestezi ile mümkün olabilirdi.

Hastalık ve Antiseptiklerin Mikrop Teorisi. Ancak anestezinin keşfinden sonra bile cerrahi operasyonlar genellikle ölümcüldü çünkü yara enfekte olmaya yatkındı. Bir İngiliz cerrah olan Joseph Lister ameliyat aletlerinin titizlikle temiz tutulması ve yaranın çeşitli şekillerde korunması ideasına vurgu yaptı; ve böylece ters giden vaka sayısını düşürmeyi başardı. 1863 yılında bir Fransız kimyacı olan Pasteur bakteri adını verdiği çok küçük organizmalara bağlı öldürücü bir ülser türünü ortaya koydu. Bakterilerin havada çok yaygın olduğunu ve bunun enfeksiyona sebep olduğunu buldu. Berlin'den Koch tüberküloz mikrobunu keşfetti ve başka araştırmacılar pnömoni, difteri, tetanos ve başka hastalıkların mikrobunu buldu.

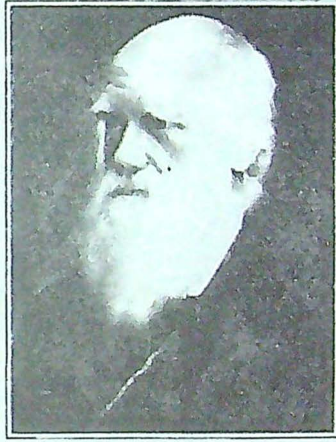
Hastalık üreten Çeşitli Bakteriler Üzerine Çağdaş Savaş. İlk bakışta, bakterilerden kaçınma girişimi umutsuz görünmüştü çünkü onlar çok küçüktü ve çok sayıdaydı; ancak deneyim ameliyatlarda kullanılan her şeyin titizlikle sterilize edilmesiyle cerrahi vakaların iyi sonuç vereceğini göstermişti. Karahumma normal olarak suyun veya sütün saf olmayışına bağlıydı; tüberküloz buna maruz kalanların kuru balgamı aracılığıyla yayılıyordu; sarıhumma ve sıtma mikropları sivrisineklerle aktarılıyordu. Bu verilere dair bilgiler hastalıkların yayılma olasılığını büyük ölçüde düşürecek önlemlerin aşikâr araçlarını öneriyordu. Dahası, koruyucu tedbirlere ilave olarak teşhisler keşfedilmişti. Pasteur kuduz hastalığının virüsünün enjekte edilmesiyle bu hastalığa bağışıklık kazanılabileceğini bulmuştu. Difteri, tetanos, karahumma ve pnömoninin en azından bir çeşidi için *antitoksinler* (panzehir) keşfedilmişti fakat tüberküloz için hiçbir şey henüz bulunmamıştı. Bazı kişilerin bir hastalığa "yakalanmaya" başkalarından daha fazla eğilimli olduğu koşullar hakkında keşfedilmesi gereken çok şey vardı.

Zihnin Beden Üzerindeki Etkisi. Yirminci yüzyılın ilk yarısında zihin durumunun bedensel rahatsızlık veya hastalığın çeşitli türleriyle bağlantılı olduğuna dair keşfe bağlı olarak hastalıkları tedavi etmenin yeni bir yolu geliştirilmişti. Günümüzde tüm

aydın doktorlar artık bunu kabul etmiştir ve öncellerinin yaptığı gibi yalnızca ilaçlara güvenmezler. Onlar bize gizli arzularımız ve hayal kırıklıklarımız hakkında, erken yaşların sarsıntıları ve korkuları hakkında tümüyle unutmuş olduğumuzu düşünmüş olabileceğimiz şeyleri sorar. Bu çocukluk deneyimleri bazen daha sonraki hayatımızda bize acı veren sıkıntıların nedenini açıklar. Ve bunları anımsama konusunda yardım aldığımızda ortadan kaybolacaktır. Biz hastalık olarak görülen şeyin bedensel bir tarzda sergilenmiş olan korkular ve memnuniyetsizliklerden ibaret olduğunu bulabiliriz.

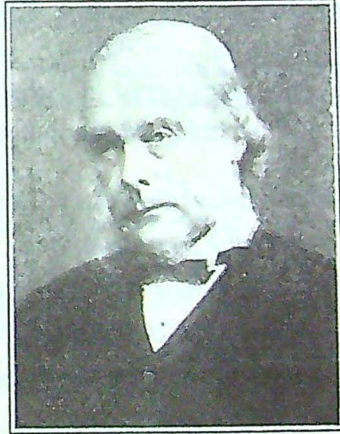
ŞEKİL 37. Edward Jenner

ŞEKİL 38. Charles Darwin

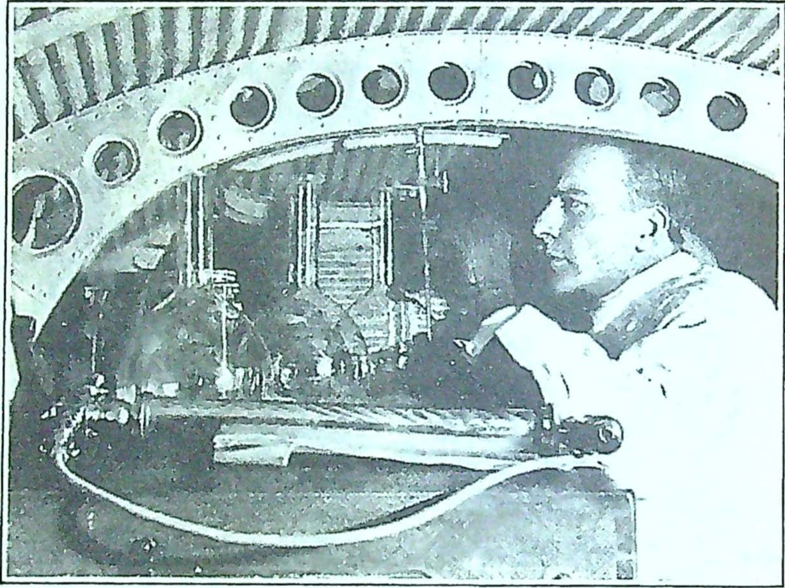

ŞEKİL 39. Louis Pasteur

ŞEKİL 40. Lord Lister

Beden ve zihin apaçık şekilde birbiriyle yakından bağlantılıdır. Çoğumuz kötü haberlerin bizi hasta edebildiğinin ayırdına varırız; bir sözcük kalbimize saplanabilir veya onun çılgınca çarpmasına neden olabilir; kaygı bir baş ağrısı yapabilir. Sonuç olarak, günümüzde bazı doktorlar tedaviye bedenle ve onun rahatsızlıklarıyla başlarken başka doktorlar zihinle ve onun stres yaratan düşünceleriyle başlar. Bazen bir yöntem daha iyi görünürken bazen diğeri daha iyi görünür.

ŞEKİL 41. Robert Koch Enstitüsü'nün Uçan Laboratuvarı

Berlin'deki bu uçak, daha küçük bir Alman şehrinin herhangi birinde aniden bir salgın hastalık baş gösterdiğinde gerekli olan tüm antitoksinler, aşılar ve aletlerden oluşan bir tedarikle hemen havalanmaya hazırdır

Ancak insanî varlıklar ve onların duygularına dair çalışma henüz emekleme aşamasındadır. Zaman geçtikçe, duygularımızın sebepleri ve doğası hakkında ve onların yalnızca bizim değil ayrıca başkaları üzerinde bıraktıkları etkiler hakkında daha net bilgileri öğrenerek bunlarla başa çıkabileceğimiz umut edilmektedir.

3. MADDENİN DOĞASI

Atomlara Dair Eski İdea. Yunanların dönemine geri gidildiğinde her şeyin farklı çeşitlerde –sert ve yumuşak, yuvarlak ve sivri uçlu– ufak parçalardan yapılmış olduğuna inanan filozoflar (Epikürcüler) vardı. Bu parçacıkların etrafta uçuştuklarını ve sürekli olarak yeni yapılar oluşturduklarını düşünmüşlerdi. Onların bazıları uzun bir süre varlığını sürdürecek olan demiri oluşturacaktı; başkaları hızlıca çürüyebilen sebze olacaktı. Epikürcüler bu küçük parçacıkları bölünemeyen şeyler anlamına gelen *atomlar* olarak adlandırdı. Bu eski idea çağdaş bilim insanlarının madde hakkında anlayış tarzlarında bize bir başlangıç verecektir.

Kimyanın hızlı bir gelişim gösterdiği on dokuzuncu yüzyılın ilk kısımlarında Dalton adlı bir İngiliz belli başlı kesin oranlarda birleşmiş olan kimyasal maddelerin küçük parçacıklardan oluştuğunu bulmuştu. Tüm gazlar, sıvılar ve hatta katılar bu şekildeydi. Bunları eski ismi olan atomlar diye adlandırdı. Kademeli bir şekilde çok sayıda atom türünün olduğu keşfedildi: hidrojen, oksijen, nitrojen, karbon ve çok sayıda başkaları.

Moleküllerin Keşfi. Zaman geçtikçe, atomların *moleküller* adlı küçük salkımlar halinde birleşmiş olduğu keşfedildi. İyi-bilinen örnekler ele alınırsa: Bir molekül su iki hidrojen atomuna ve bir oksijen atomuna sahiptir. Parmağımızı kestiğimizde kullandığımız gazlı hidrojen peroksit molekülü iki hidrojen atomuna ve iki oksijen atomuna sahiptir. Bir tuz molekülünün bir klorin gazı atomu ve sodyum atomu vardır. Şekerde, tereyağında veya benzinde bulduğumuz moleküller çok daha karmaşıktır ve bazı moleküller düzinelerle atomun salkımıdır.

Başta nefes aldığımız havada olan gazlar olmak üzere moleküller her zaman inanılmaz şekilde hızlı hareket etmektedir. Hava oksijen ve nitrojenin bir karışımıdır. Bu moleküller her yönde uçar; bir oda içinde onlar sürekli olarak duvarlara çarpar ve başka yönde sürekli çarpışan dışarıdaki havanın molekülleriyle bir araya karışmasa pencerelere ve kapılara çarpacaktır. Bir şeyler ne kadar ısınırsa moleküller o kadar hızlı hareket edecektir.

Bir buhar kazanı altında ateş yakıldığında, su molekülleri su gazına ayrılacak şekilde parçalanır. Biz bunu *buhar* diye adlandırırız ve su buharı nihayetinde boşluk bırakmayacak şekilde kazanı doldurur. Benzer bir şey benzin ve havanın bir otomobil silindiri içinde ateşlendiği zaman olur. Moleküller pistonun kafasına öyle sert bir şekilde vurur ki piston aşağı doğru itilir. Dolayısıyla bizim hava veya buhar *basıncı* diye adlandırdığımız şey bu çok küçük ve kıpır kıpır moleküllerin çarpışmasından ibarettir.

Su molekülleri etrafa sıçramaya başlar ve su kaynama noktasına ulaştığında buhar formunu alır. Isı donma derecesine düşürüldüğünde moleküller buz olacaktır. Sıcaklık mutlak sıfır adlı noktaya düşürülürse tüm moleküllerin durduğu görünür; moleküllerin hareketsiz kaldığı sıcaklık yaklaşık olarak sıfırın altında dört yüz altmış derecedir. Bilim insanları hâlihazırda bu noktaya ulaşabilmiştir. Şimdi molekülleri oluşturan atomlara ve onların tuhaf doğasının keşfine dönelim.

Atomun Karmaşık Doğası. Uzun zaman boyunca çeşitli atom türlerinin bütünüyle kalıcı ve dayanıklı tek parçacıklar olduğu düşünüldü. Çok fazla atom türünün olduğu doğrudur fakat her bir türün sonsuza dek aynı kaldığı farz edilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda bu görüşü tümüyle değiştiren yeni keşifler yapılmıştı. Parçalanma ve uzaya dağılma eğiliminde olan radyum, uranyum ve çeşitli başka çok ağır atomlar bulunmuştu. Bu, atomların parçalardan oluştuğunu gösteriyor görünüyordu. Atom üzerine çalışma yapan fizikçiler henüz onları anlamış değildi ve fizikçilerin onlar hakkında bize söylediklerini anlamak çoğumuz için zordur. Her bir atomun bir merkezi veya çekirdeği olduğu görünüyordu ve bu çekirdeğin etrafında dönen veya titreşen *elektron* adlı elektrik yükleri vardı. En hafif ve en basit atom tek elektronu olan hidrojendir. Nitrojenin yedi ve radyumun seksen sekizden az olmayan elektronu vardır. Görmüş olduğumuz gibi bu, radyumu öylesine karmaşık hale getirir ki onu iyi bir şekilde bünyesinde tutmaz. Böylece moleküller oldukça canlı görünürken, atomlar gerçekten halen daha karmaşıktır ve onların elektronları daha hızlı bir şekilde hareket eder.

Ebatlar karşılaştırıldığında, bir atom kendi elektron veya çekirdeğinden belki de yüz bin kez daha büyüktür. Bu durumda tüm atomlar, tıpkı güneş sisteminde olduğu gibi, çoğunlukla boşluktur. Her ne kadar bir çelik parçası bize çok sıkı, katı ve dingin görünse bile onun parçaları içinde inanılmaz bir salınım durumu vardır. Dahası, o elektronların kendi uzak köşelerine titreştiği ve ayrıca atomların salkımlarının veya moleküllerin de hareket ettiği çoğunlukla boş uzamdır.

Bilim insanları halen maddenin doğası hakkında büyük ölçüde şaşkınlık içindedir fakat eski bir düşünüşte ciddi bir hata olduğu görünür. Önceden farz edildiği gibi "durağan madde" diye bir şey yoktur. Bize soğuk, durağan bir taş olarak görünen şeydeki elektron, atom ve moleküllerin hareketleri betimlemeyi aşacak şekilde inanılmaz derecede hızlı ve karmaşıktır. Atomların doğasının daha iyi anlaşılmasıyla kaç tane icadın buna eşlik edeceğini hiç kimse öngöremez. Kimyagerler daha çok moleküllerle çalıştıklarından onlar mucizeler görürler.

4. KİMYACILARIN ESKİ VE YENİ CİSİMLER YARATMASI

Çağdaş Hayatta Kimya. Kimyager en karmaşık cisimleri analiz edebilmiş ve hangi atom ve moleküllerin bir bitkiyi veya bir hayvanın gövdesini oluşturacak şekilde parçası olduğunu keşfedebilmiştir. Daha önceleri yalnızca bitkiler tarafından veya hayvan bedenlerinin içinde üretilmiş olan yapay bir şekilde yeniden üretilen maddeler (örneğin, alkol, çivit ve parfümler) uygun oranlarda atomların birleştirilmesinde ("sentezlenmesinde") gerçekleşmiştir. Kimyager artık pek çoğu doğada meydana gelmeyen iki yüz binin üzerinde cisim yapabilmektedir. O, başka cisimlerin küçük parçalarıyla karıştırarak çelik üretimini kolaylaştırabilmektedir. Tarımsal kimyagerler bir bitkinin neye ihtiyacı olduğunu bilir ve toprağı analiz ettikten sonra –bu ister mısır ister yonca isterse şeker kamışı olsun– belirli bir mahsulü üretmek için gerekli olan kimyasalları tedarik edebilir. Kimyager kamu sağlığını

korumanın yanı sıra imalatçı, maden sahibi ve çiftçi için gitgide daha fazla gerekli hale gelmektedir.

Katran Ürünleri. Çağdaş kimyagerin büyüsel sanatlarının en çarpıcı örneği katran gibi umutsuz görünen bir maddeden çok sayıda faydalı ve güzel şey yapılabilmesidir. Katran binlerce ve binlerce güzel boyadan çok karmaşık ve değerli moleküllerin büyük bir çeşitliliğini içerir. Beceri ve sabır ile (anilin renkleri denilen) bu güzel boyalar elde edilebilir. Katrandan ayrıca aynı atomlar ve moleküllerden oluşan çiçeklerden üretilmiş olanlara benzer büyük çeşitlilikte seçkin parfümler üretilebilir. Bazı tatlandırıcı maddeler de katrandan gelir; yabani kiraz veya çuhaçiçeğine tam olarak benzer tadı veren kombinasyonlar bulmak olanaklıdır. Bizim ilaç dolabımız katrandan türetilmiş çok sayıda ilaç ve dezenfektan ile doludur. Dişimiz çekildiğinde ağrı bir katran ilacının kullanımıyla dindirilebilir; ve fonograf üzerinde bir kayıt dinlediğimizde diskin bir katran ürünü olduğunu hatırlayabiliriz.

Dr. Slosson'un ifade etmiş olduğu gibi: Eski dönemlerin cesur bir tüccarı kara ve denizin anlatılmaz zorluğundan sonra Uzak Doğu'dan geri döndüğünde, onun geriye getirdiği nadir ve değerli mallar büyük ölçüde bizim şimdi katran kombinasyonları diye adlandırdığımız şeyden yapılmış olduğu incelendiğinde bulunacaktır. "Boyalar ve ilaçlar, parfümler ve koruyucu maddeler olacaktır; ister şehvet dolu bir genç kadınının sevgisinin güzelliğini zenginleştirmeyi seçmiş olsun ve isterse mütedeyyin bir genç babasının cesedini mumyalamakta kullansın; kralın sarayının veya Tanrı'nın tapınağının perdeleri ne renk olursa olsun; ziyafet salonunun hoş kokusu veya sunaktan gelen tütsü kokusu nasıl olursa olsun hizmetini sunacaktır.

"Şimdi bunlar kralın armağanlarıdır, kraliyetin ayrıcalığıdır, lüksün zirvesidir. Tüm bunlar herkesin erişebileceği alan içinde bulunan bilimin cömertliğiyle olmuştur. Artık mor içinde doğmak bir ayırım değildir; herhangi bir Amerikalı bebeğin doğal mirasıdır. Tüm zarafetiyle Kral Süleyman çöpünde tüm anilin boyalarına sahip olan bir kadın kadar gösterişli değildi. Tezgâhtar kız

parfüm kullanımında Saba Melikesine rakip olabilir—ve genellikle böyle olur."

Kimyagerlerin Nasıl Yeni Materyaller Yaptıkları. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde kimyagerler tarafından keşfedilmiş olan ürünler geliştirilmesi ve pazarlanması konusunda büyük bir genişleme vardı. Bu, daha fazla deney yapmayı teşvik ediyordu. Bir kimyagerler grubu taklit ve doğal süreçler üzerine gelişim denemelerinde uzmanlaşmıştı. İpekböceğinin taklit edilmesi çalışmasıyla selüloz işlenerek kimyasal olarak yapay ipek elde edilebilirdi. Bunun için 1884 yılı kadar erken bir dönemde keşfedilmiş olan bitkilerin odunsu parçaları kullanılıyordu. Ancak doğal ipek ile rekabet edebilecek ürünün –suni ipek– gelişim süreci yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde olacaktı. Süreç içinde kimyagerler selüloz ile çok sayıda deneysel çalışma yürütmüştü ve onların keşiflerinin arasında selofan sinema için yanmaz filmler, motorlu araçlar için lake, boyalar, yapay deriler –tüm selüloz ürünleri– gibi pratik kullanıma dönüştürülebilen çok sayıda ürün bulunuyordu.

Kauçuk uygarlaşmış dünyanın tamamında büyük miktarlarda kullanılan bir maddedir ve doğal kauçuk tedariki yalnızca az sayıda tropik ülkeden gelir. Bu durum yıllar boyunca kimyagerlerin kendi laboratuvarlarında bir sentetik kauçuk üretmek amacıyla zorlu görev içinde olmalarını getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ham kauçuk ithalatı yapamayınca, ülkenin kimyagerleri çok tatminkâr olmayan bir muadilini yapmada başarılı olmuşlardı. 1931'de Amerikan kimyagerler doğal maddeden bile daha iyi sentetik kauçuğu ticari ürün haline getirdiler fakat özel amaçlar haricinde piyasa rekabet edemezdi.

Başka kimyagerler bir maddenin moleküllerini bir başkasının molekülleriyle birleştirerek sonucun ne olacağını görmek, tümüyle yeni cisimler yapmak ile meşguldü. 1909'da, Dr. L. H. Baekeland bir sıvı ve bir gazı (karbonik asit ve formaldehit) birleştirmede başarılı olarak doğadaki herhangi bir şeyden farklı olan bakalit adlı reçineli bir materyal oluşturdu. Isıtıldığında onun kalıbın şeklini aldığını (bir *plastik* olduğunu) buldu ve soğuk olduğunda

içinin oyulabildiğini ve parlatılabildiğini gördü. O, imalatçıların çok amaçlı olarak kullanabileceği bir şeydi. Daha ileri çalışmalar çok sayıda sentetik plastik geliştirilmesini sağladı ve binlerce faydalı nesne –dolmakalem, sigara ağızlığı, bıçak sapı, telefon, direksiyon, elektrik prizi, vb.– yüzyılın başında mevcut değilken artık yapılabilirdi.

5. MÜHENDİSLİK ÇAĞI; ELEKTRİK VE GAZ MOTORU

Mühendislik. Kimyagerler ve fizikçiler bilgilerini "uygulama" yönünde herhangi bir düşünceye sahip olmaksızın kendi laboratuvarlarında sabırla deney yaparken mühendis adı verilen başka bilim insanları türü malların üretilmesi ve taşınması için makine yapımında yeni keşifleri kullanıyordu. Bir zamanlar büyük ölçüde bir askerî bilim olan mühendislik bir sivil bilime dönüşmüştü. Sivil mühendisler artık sivil kullanımlar için yollar, köprüler ve başka yapılar inşa ediyordu. Sivil mühendislik birkaç branşta –örneğin, makine, kimya, sıhhi tesisat, elektrik ve metalürji– gelişme göstermişti. Mühendisler sürekli gelişim kaydederek kişi başına gitgide daha fazla mal üretiminde gücün nasıl kullanıldığını göstermişti ve nihayet insanoğlunu angaryalardan kurtarmıştı. Ayrıca insanları yalın ve zorlu bir hayattan daha fazlasına sahip olma olasılığını ortaya koymuştu. Onların keşiflerinin en fazla verimli olduğu alan elektrikli cihazlar veya içten yanmalı motorlardı.

Elektrik ve Seri Üretim. James Watt tarafından buharlı motorun geliştirilmesine kadar, insanlar işlerini ya kendileri ya da atlar, eşekler ve öküzler aracılığıyla yapıyordu. Su çarkları ve rüzgâr değirmenleri ve başka kaba araçları insan gücüyle kullanıyorlardı. Buhar motoru yeni makinelerin, lokomotiflerin ve buharlı gemilerin işlemesini sağlıyordu. Bildiğimiz gibi, tüm bunlar çok büyük değişiklikler doğurmuştu. Elektrik üretmek dahil olmak üzere pek çok şey buharın kullanılmasıyla üretiliyordu; ancak Faraday tarafından dinamonun keşfedilmesi (1828) üretim şekillerini ve gücün kullanımını büyük ölçüde değiştirmişti. Bir

buhar motorunun gücü ancak kayışlar ve çarklar aracılığıyla motorun bulunduğu yerde kullanılabilirdi. Diğer taraftan elektrik kablolar aracılığıyla büyük mesafelere taşınabilir ve hemen yakında olmayan makinelerde ve trenlerde kullanılabilirdi. Dahası, ayrı makinelere küçük motorlar eklenebilirdi ve belki de yüzlerce mil uzakta olan tek bir güç kaynağından çok sayıda makine etkin hale getirilebilirdi. Böylece, elektrik daha büyük fabrikaları veya fabrika gruplarını olanaklı kıldı ve muazzam ölçeklerde "seri üretim" yapılmasını sağladı. Elektrik ayrıca daha geniş hizmetler sunmuştu. Kamu binaları ve özel konutlar ışık elde edecekti ve hatta onların ısıtılması sağlanacaktı; gece çalışmaları ve boş zaman eğlenceleri onun kullanımını takip etti. Ev kadınları dikiş makinelerini evde kullanabilecekti. O, elektrikli süpürge, fırın ve buzdolabına güç sağlayacaktı. Bir ütünün ısıtılmasından elektrikli bir demiryolu üzerinde araç sürülmesine kadar çok sayıda alanda elektriğin ürettiği güçten faydalanılıyordu. Örneğin Norveç ve İtalya'daki şelaleler geniş kimyasal ve imalat tesisleri için elektrik gücü üretiyordu.

ŞEKİL 42. Norveç'te Hidroelektrik Tesisi

Norveç, kömür madeninden yoksun olmasına karşın çok sayıdaki fabrikası için elektrik üretiminde kullandığı bol miktarda su gücü tedariğine sahipti. (Norveç Hükümet Demiryolları Seyahat Ofisi'nin izniyle)

Gaz Motoru. Mucitler buhar basıncı yerine patlamalarla güç üretecek bir motorun hayalini uzun zamandır kurmalarına karşın, 1876 yılına dek bu hayal gerçek olmayacaktı. Bu yıl Köln'den Dr. Otto bir gaz ve hava karışımının patlamasıyla hareket eden ilk uygulama motorunu tasarladı. Buhar motoru ağır bir kazan ve bol miktarda kömür ve su tedariki gerektiriyordu. Hantaldı ve faaliyete geçirilmesi pahalıydı. Diğer taraftan gaz motoru göreceli olarak küçüktü ve ağırlık açısından hafifti. Hantal buhar motorunun uyum sağlamadığı amaçlar için kolaylıkla kullanılabilirdi—hafif motorlu arabaların, kamyonların, uçakların, çiftlik pompalarının ve süt sağma makinelerinin işleyişinde fayda sağlıyordu. İlk gaz motoru bir süre kullanımda kaldıktan sonra, mucitler içten yanmalı motorlara takdire şayan bir şekilde uyum sağlamış olan petrolün rafine edilmesinde benzinin uygun olduğunu keşfetmişti. Bunu gaz motorlarının imalatında ve kullanımında büyük bir artış takip etti. Ardından petrol alanları arayışı Çin'den Belçika Kongosu'na kadar her yere genişletildi ve Avrupa uluslarının yeryüzünün doğal kaynakları üzerinde denetimi elde tutma rekabeti keskinleşti.

6. YENİ TARİH; TOPLUMSAL ÇALIŞMALAR

Tarihin Geriye Dönük Büyük Genişlemesi. On dokuzuncu yüzyıl sürecinde büyük değişikliklere uğrayan beşerî bilimlerin branşları arasında *tarihin* kendisi bulunmaktadır. O artık eskiden olduğundan çok daha güvenilir ve daha dikkatlice yazılmış kaynaklar üzerine temellenmişti. Yüzyıl önce, tarih insanoğlunun uzun uğraşısında çok kısa bir dönem –temel olarak son iki bin beş yüz yıl– ile ilgiliydi. Geçen yüzyılda insanoğlu ve onun Homeros şiirlerinin yazılmasından uzun zaman önce Mısır ve Mezopotamya'daki yaptıkları hakkında muazzam miktarda bilgi edinilmişti. Biz şimdi yazının Hristiyanlık çağının açılışından yaklaşık dört bin yıl önce Mısır'da kullanılmış olduğunu biliyoruz. Bu şekilde tarihin kapsamı iki katına çıkmıştı—iki bin beş yüz yıl yerine beş bin yıllık bir sürece genişlemişti.

Dahası, ilkel insanların yazmayı ve kendi deneyim ve düşüncelerinin kayıtlarını yapmayı öğrenmeden öncesine dair daha çok bilgi yirminci yüzyılın başından itibaren keşfedilmişti. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, taş aletlerden ve kap kaçaktan, daha sonra mağara duvarlarına yapılan resimlerden ve daha da sonra İsviçre göllerinin kıyıları üzerinde bulunan evlerin kalıntılarından kademeli bir şekilde olan icatların ve gelişimlerin izini sürebiliriz.

Yakın Tarih Üzerine Daha Fazla Vurgu Yapılması. Geçmişe dair bilgiler uzak dönemlere genişletilirken, daha fazla dikkat yakın tarihli olayların yazımına verilmişti. Çağdaş koşulları ve hatta günün haberlerini anlama çabası içinde, hemen önce gelen bilginin öncelikli olduğunun farkına varılmıştı. Harita, yönetimler, endüstriyel faaliyetler ve fikirler Avrupa'da kuşaktan kuşağa değişmişti. 1914 veya 1929'dan beri olan Avrupa tarihi üzerine kitaplara sahip olmasaydık günümüzün Avrupa meselelerine dair herhangi bir öngörüye nasıl sahip olabilirdik? Bu duruma bağlı olarak tarihçiler çağdaş ve günümüzün tarihine daha fazla dikkat vermiştir ve olayların son anına kadar izini sürme arayışında olmuştur.

Çağdaş Sorunlar Üzerine Işık Tutmak için Tarihin Kullanımı. Savaş ve barış, siyasi ve toplumsal reform sorunları dünyanın dikkatini üzerine çekerken, tarih onları kavrama ve çözme girişiminde kullanılmıştı. Yurt içi ve uluslar arasındaki meseleler üzerine adil bir değerlendirme yapmayı uman bir kişinin ortaya çıkmış olan deneyimler ve koşullar hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu durumda tarihçilerin genel olarak ve ayrıntılı bir şekilde mevcut sorunların ortaya çıkışı ve gelişimine dair durumu keşfetme arayışında olmasında şaşıracak bir şey yoktur.

Genişleyen Tarihin Kapsamı. Daha eski döneme dair tarihler öncelikle dünya sahnesinin üzerindeki başlıca oyuncular olan krallar, savaşçılar ve ruhban sınıfıyla ilgili olmuştur. Ancak başka insan sınıflarının ve kişilerin de tarihte rol oynadıkları açıktır—bunlar mucitler, bilim insanları, endüstri kurucuları, işçi sınıflarıdır. Geçmişi bütünüyle kavrama girişiminde, tarihçiler

kendi ilgi alanlarını endüstri, buluşlar, bilimsel keşifler ve toplumsal, ekonomik reformlar alanına genişletmişti. Onlar büyük zorlukla tarihi kralların ve devlet insanlarının yaptıklarına indirgemeye çalışanlara karşı cephe almıştır. Diderot'nun *Ansiklopedi* döneminde Büyük Frederick'in savaşlarına ayrılan sayfalar azaltılmıştı. Daha sonra yazılan kitaplarda Lyell, Darwin, Lister, Koch, Pasteur, Robert Owen, Karl Marx, Charles Dickens, George Sand, Marie Curie ve Emmeline Pankhurst adları Metternich, Cavour, Bismarck ve David Lloyd George'un isimlerinin yanında görünmüştü. Ne de olsa, benzin motoru ve Süveyş Kanalı hiç kuşkusuz Avrupa meseleleri üzerinde daha eski dönem tarihlerin sayfalarını dolduran isimler olan önemsiz prensler ve küçük politikacıların tam bir ordusundan daha etkiliydi. Tarihin yazıldığı tüm olaylarda kişiler ve faaliyetler mutlaka yönetimlerle bağlantılı değildir ve nihayetinde tarihi yapan fikirlere ve eylemlere sahip geniş insan kitleleridir.

Tarihin Daha Fazla İlgi Uyandırması. Tarih çalışmasını derinleştirirken ve genişletirken kamuoyu okuma meselesine daha fazla ilgi gösterir. Daha eski çalışmalar okuyucunun düşünce ve sorunlarına dair hiçbir aşikâr ilintiye sahip olmayan yüzlerce şey –isimler, olaylar ve tarihler– içerirdi. Ancak tarih mevcut koşulları ve şimdiki olayları açıklama çabası içinde kullanıldığında, bir "eski tür almanak" olma durumu sona erdi. O, insanların gündelik hayatları için anlam kazandı. Bu cilt bu ruh içinde hazırlandı.

Toplumsal Çalışmalar. Beşerî bilimler alanında çalışan öğrenciler mevcut koşulların nasıl var olduğuna dair tarihsel yöntemlerin bulgularıyla hiçbir surette hoşnut değildir. Onlar yönetimlerin, endüstrinin, tarımın ve ticari birliklerin güncel faaliyetleri konusunda daha azimli bir şekilde sorgulayıcıdır. Aile, din, topluluklar, uluslararası ilişkileri yürüten organizasyonlar gibi çeşitli toplumsal kurumlar üzerine çalışırlar. Ekonomistler zenginliğin (değerli ve kullanışlı malların) nasıl üretildiğini ve dağıtıldığını, vergilerin nasıl çıkarıldığını ve toplandığını, bankaların nasıl davrandığını, ulaştırma sistemlerinin nasıl idare

edildiğini ve yaşlılık sigortası şemasının nasıl oluşturulduğunu bulmak için arayış içinde olurlar. Onlar ücretler, fiyatlar, vergiler, yoksulluk, işsizlik, kârlar, gümrük tarifesi oranları ve ekonominin başka nitelikleri üzerine verileri toplar. Siyaset bilimciler yönetim şekillerini (monarşi, aristokrasi, demokrasi, diktatörlük), siyasi partileri ve onların yöntemlerini ve tüm ülkelerde yönetimler tarafından üstlenilen işlev veya görevleri araştırır. Sosyologlar insanların topluluk şeklinde bir araya gelmelerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini yönetmelerini sağlayan güdüleri, fikirleri ve kuvvetleri keşfetme arayışındadır. Onlar toplumsal kurumları ve fenomenleri –aileyi, her türden ticari, emeğe dayanan kurumu ve hayırseverlik kuruluşlarını, toplumsal alışkanlıklar ve uygulamalardaki değişiklikleri ve tüm başka insan ilişkileri türlerini– incelemişti.

Bu sorgulamaların neticeleri binlerce ve hatta on binlerce kitap, kitapçık ve hükümet belgesinde toplanmıştır. Onların derlemesi yapılmış ve üniversite ve diğer okullarda öğretilmeye elverişli hale getirilmiştir. Kamuoyunun toplumsal ve ekonomik sorunlara ilgi duymasını sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Böylece, tarih, yönetim, siyaset ve toplumsal uygulamalar üzerine meselelerin tartışıldığı daha gerçekçi ve bilimsel görüşler ortaya konmuştur. Toplumsal çalışmalarda yer alan çeşitli konular Amerikalı ekonomistler E. R. A. Seligman ve Alvin Johnson editörlüğü altında 1935 yılında tamamlanan on beş ciltlik büyük *Toplumsal Bilimler Ansiklopedisi* içinde yer almıştır. Yapıt Amerikalı, Avrupalı ve Doğulu akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Siyasi, toplumsal ve uluslararası meselelerin daha kesin bilgisinin yayılmasıyla dogmatik ve dayanaksız fikirlere olan saygı gitgide azalmıştır. Yirminci yüzyılın başında yeryüzünün ulusları ve halkları kendileri ve yaşam tarzları hakkında eskiden olduğundan daha fazlasını biliyordu. Onların doğa üzerinde daha fazla gücü ve kendi tarih ve alışkanlıklarına dair daha derin öngörüleri vardı. Bunu kendi ideal ve amaçlarına göre iyi yönde ve kötü yönde kullanabilirdi.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Son yüz elli yılın büyük icatlarının bazılarını belirtin. Lyell'in keşiflerini betimleyin. Jeologlar neden yerkürenin büyük çağına inanmıştır? Darwin'in teorilerini kısaca anlatın.

2. Biyoloji alanında hücre teorisi nedir? Bakteriler hakkında ne söyleyebilirsiniz? Tıp biliminin gelişimindeki çeşitli adımları betimleyin. Ülke yönetimleri bilimsel keşiflere ve onların desteklenmesine neden daha fazla önem vermiştir? Bilimsel bilginin artırılması için hükümetlerin hangi birimleri ayrılmıştır? Doktorlar zihin çalışmasına neden daha önce olduğundan daha fazla önem vermiştir?

3. Gaz basıncı ve ısı ile etkileşimde olan moleküllerin hareketleri nasıldır? Çağdaş atom teorisine dair ne söyleyebilirsiniz?

4. Günümüzde kimyanın hayatımızdaki önemini örneklerle betimleyin. Katran ürünlerinin bazı örneklerini verin. Hangi kimyasal ürünlerin sizin ömrünüz içinde geliştirilmiş olduğunu anımsayabilirsiniz?

5. Bir buhar motoru ile bir gaz motorunu karşılaştırın. Gaz motorunun buhar motoruna karşı hangi avantajları vardır?

6. Tarih nasıl geriye doğru genişletilmiştir? Yakın tarihe özel ilgi göstermek için hangi önermelerde bulunabilirsiniz? Tarihin günümüzü anlamamızı sağlamada yöntemini açıklayın. Kendi tarihinizin mevcut durum ve ilgi alanlarınızı açıklama yöntemine dair birkaç örnek verin. Ekonomistler hangi konuları inceler? Siyaset biliminin başlıca konuları nelerdir? Sosyologlar hangi konularda çalışma yapar?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *biyoloji, fizik, kimya, tarih, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, türler, hücre, bakteri, antiseptik, psikoloji, atom, ilaçlar,*

dezenfektanlar, seri üretim, toplumsal tarih, ücretler, kârlar, fiyatlar, yönetim işlevleri, toplumsal kuruluşlar, sentetik.

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Bilimsel gelişmelerin değerlendirmesini yapınız.
2. 1848 yılından önce yapılmış olan başlıca icatların bazılarının listesini yapınız.
3. Biyoloji, fizik ve kimya hangi yöntemlerle endüstriye uygulanır?
4. Okulunuzda hangi sosyal bilimler öğretilmektedir?

TARTIŞMA KONULARI

1. Bilimsel yöntem kesin bilgiyi elde etmenin en iyi yöntemidir.
2. Endüstri ve tarım bilim alanındaki ilerlemelere bağlıdır.
3. Tarih bize mevcut koşulları anlamamız için ipuçları verir.
4. Çağdaş toplumu anlamak için ekonomi bilgisi elzemdir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

Bir ansiklopediye bakınız: *Charles Lyell, Charles Darwin, Alfred Russell Wallace, Louis Pasteur, Joseph Lister, Robert Koch, jeoloji, fizik, kimya, botanik, ekonomi, sosyoloji.*

BÖLÜM V • HIZLI HABER VE BİLGİ YAYMA ARAÇLARI

OKULLARIN ARTMASI VE EĞİTİMİN GENİŞLEMESİ • HERKESİN ELİNDE GAZETELER OLMASI • HIZLI SEYAHAT VE İLETİŞİM ARAÇLARI • RADYO YAYINCILIĞI • SİNEMANIN GELİŞİ

Bir önceki bölümde çağımızda ilerlerken bilginin hızlı birikiminden bahsedilmişti. Yakın tarihli keşif ve buluşların en dikkat çekici olanları arasında yerküre üzerinde neredeyse anlık bir şekilde her türlü bilginin yayılmasının çeşitli yolları vardır. Bu bölümde uygarlığımızın yayıldığı neredeyse herkese açık olan eğitim araçlarını ele alacağız. Okulların nasıl çoğaldığını, kamu vergileriyle nasıl desteklendiğini ve tüm kesimlerin çocuklarına nasıl açıldığını göreceğiz; insanlık tarihinde ilk kez olarak dünyanın daha gelişmiş ülkelerinde neredeyse herkes okuma yazma öğrenmişti. Gazeteler artık her gün dünyanın tüm kesimlerinden haberleri bizlere getiriyordu. Demiryolları, buharlı gemiler, otomobiller ve hatta uçaklar her yönde gidebileceğimiz kadar uzağa hızlı ve konforlu bir şekilde bizi taşımak için bekliyordu. Evde kalmamız durumunda ise telgraflar, telefonlar ve postalar bizi dostlarımız ve dış dünya ile bağlıyordu. Neler olup bittiğine dair Napolyon'un bilebildiğinden çok daha fazlasını bilmek için zengin ve güçlü olmamıza gerek yoktu. Bahsettiğimiz öğrenmenin çeşitli yollarına ilave olarak bize en yeni haberleri, uzak ülkelerdeki liderler tarafından yapılan konuşmaları, enfes konserleri, spor etkinliklerini ve daha hafif çok sayıda eğlenceyi getiren radyo vardı. Ardından tüm bunlara sanki bulundukları yerde onları görüyor ve duyuyormuşuz gibi konuşan ve hareket eden binlerce mil uzaktaki şehirlerde veya kırsal alanlarda bulunan insanlara dair sinema mucizeleri vardı. Biz tüm bu harikulade icatların hayatlarımızı nasıl zenginleştirdiğini ve aynı zamanda onların gelişinden önce var olmayan sorunların ortaya çıkışını göreceğiz.

---

1. OKULLARIN ARTMASI VE EĞİTİMİN GENİŞLEMESİ

Kamu Eğitimine Talebin Kaynakları. Dünya ve insanlık hakkında yeni bilgiler laboratuvarlardan, üniversitelerden ve bireysel çalışan kişilerin araştırmalarından taşarken bu bilginin yayılma araçları ve yöntemleri için talep oluşmuştu. Talep yıldan yıla arttı. Orta Çağlarda okullar ve üniversiteler temel olarak manastırlar ve

kilise kurumları etrafında gelişmişti. Onlar ruhban sınıfının denetimi altındaydı ve temelde Kilisenin hedeflerine ve din insanlarının eğitimine vakfedilmişti. Kız çocuğu ve erkek çocuklarının büyük bir kısmı okula gitmemişti fakat zanaat ve sanat konusunda eğitim almıştı ve ebeveynlerinden ev işlerini veya ustalarından çıraklığı öğrenmişti. Çoğunlukla ne okuyabilir ne de yazabilirlerdi; onların öğrenme zahmetine girmelerini gerektiren herhangi bir sebepleri var görünmüyordu.

Ancak yönetimler ruhban sınıfından mülklerini almaya ve Kilise üzerinde üstünlük iddia etmeye başladıklarında kamu eğitiminin halkın devlete karşı bağlılık oluşturmasında faydalı bir araç olduğu keşfedilmişti. Okullar artık Kilise tarafından idare edilmiyordu. Dinsel hedeflerden ziyade dünyevi hedefler gözetiliyordu. Ardından, Endüstri Devrimi'nin genişlemesiyle makineleri kullanma talimatlarını ve emirleri okumaları ve kayıt tutmaları işçiler için gerekli hale gelmişti. Tüm bunlara demokratik ideal ilave edilmişti: erkek ve kız çocuklar eğer yeteneklerini kullanmak ve "dünyada yükselmek" fırsatı elde etmek istiyorsa hukuk, tıp, eğitim veya endüstriyel yönetim gibi mesleklere atılmak için gerekli olan bilgilerde uzmanlaşmayı öğrenmeleri gerekiyordu. Böylelikle insanlar için eğitim modern çağımızın çarpıcı ilgi alanlarından biri haline gelmişti.

Kamu Okullarının Yükselişi. İlk Fransız devriminin kamu veya devlet eğitimi için geniş bir hareketin başlangıcına işaret ettiği söylenebilir. Bu dönemden önce hükümet fonları tarafından desteklenen okullar olmuştu fakat okuryazar olmayan halk kitlelerine eğitimin önemini anlamalarını sağlayan şey Fransız Devrimi'nin liderlerinin söylemleri olmuştu. 1791 yılında, Talleyrand Fransa için bir kamu-okulu sistemi tesis etmek amacıyla bir tasarı oluşturmuştu ve daha sonra I. Napolyon okulları kendi emperyal sistemine bağlı kız ve erkek çocukları yetiştirmek için kullanmıştı. Ancak Üçüncü Cumhuriyet'in oluşumundan sonrasına kadar ve Kilise ile Devlet'in 1906'da ayrılmasına kadar Fransa ruhbanlık yönetiminden ulus-çapında bir özgür kamu okulları sistemi yaratamamıştı.

Prusya'da Büyük Frederick, 1763 yılında yayınladığı bir buyrukla okul ücretlerinin sabit olduğu ve ücretleri ödeyemeyen yoksullara yardımcı olmak için kamu fonlarının oluşturulduğu çocuklara zorunlu eğitim kuralı getirdi. Ancak Prusya'nın 1806'da Napolyon tarafından yenilgiye uğratılmasına kadar Prusya okul sistemi kilise denetiminden ayrılmış ve kralın yönetimini temsil eden sivil bir yetkilinin sorumluluğuna verilmişti. Bu dönemden bu yana Prusya'da evrensel, zorunlu eğitimin gelişimi hızlanmıştı.

Büyük Britanya temel eğitimin sağlanması konusunda kısmen kiliselere ve özel girişimcilere güvenerek bu meseleyi gecikmeli olarak ele alrnıştı; fakat 1870 yılında, Parlamento Temel Eğitim Yasası'nı yürürlüğe soktu. Buna göre dinsel yapılar tarafından yürütülen tamamlayıcı kurumlara yerel okullar ve kamu okulları eklenmişti. Büyük Britanya 1918 yılına kadar çocuklara on dört yaşına dek eğitimi zorunlu kılmamıştı. Bu zaman itibarıyla batı Avrupa'daki tüm ülkeler vergilerle desteklenen ve devlet memurlarıyla yönlendirilen kamu okulları kurmuştu.

Okumayı ve Yazmayı Öğrenmek. On sekizinci yüzyılın ortasında, Avrupalıların belki de onda dokuzu bir kitap veya bir gazete okuyamıyordu ve hatta kendi adını bile yazamıyordu. Yirminci yüzyılın başı itibarıyla İngiltere ve Almanya'da resmî açıdan okuryazar olmadığı belirtilen insanların oranı nüfusun yüzde birinden daha azdı. 1894 yılında, Alman ordusunda silah altında bulunan askerlerin yüzde birinin onda üçünden daha azı bu sınıftaydı ve İngiltere'de 1924'te gelin ve damatların yüzde 1'nin onda üçü haricindeki herkes evlilik kütük defterine kendi adını yazabilirdi. Güney ve doğu Avrupa'da ise hiçbir ilerleme kaydedilmemişti. 1920 yılı kadar geç tarihte İspanya halkının on yaşından büyük olanların yüzde 42.9'u okuma yazma bilmiyordu; Romanya'da sayılar biraz daha yüksekti; Çar yönetimindeki Rusya'da, 1897'de dokuz yaşının üzerindeki insanların yüzde 72'si okuma yazma bilmeyen olarak kaydedilmişti.

Okulların ve Eğitimin Çeşitliliği. Temel okullar çoğalmış, yeni okul türleri ortaya çıkmış ve eğitim görenlerin sayısı artmıştı. Daha

alt seviyedeki okullar ve üniversiteler arasındaki boşluk liselerin oluşturulmasıyla kapanmıştı. Aynı dönemde doğa bilimi, mühendislik, tarımsal ve endüstriyel sanatları öğretmek için teknik okullar kurulmuştu. Daha düşük seviyedeki okulların eğitiminde bile okuma, yazma ve aritmetiğin yalın temel bilgileri tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisini kapsayacak şekilde genişletilmişti. Yönetim, topluluk hayatı ve toplumsal görevler alanında eğitim veriliyordu. Başta temel eğitim okullarında olmak üzere okul ücretleri kaldırılmıştı. Yönetim teknik okullar, yüksek okullar ve üniversitelere kaydolmayı isteyen hevesli öğrencilere yardımcı olmak amacıyla bağışlar ve burslar sağlıyordu. Bu şekilde o zamana kadar üniversite eğitimini büyük ölçüde varlıklı kesimlerin alabildiği sınıf ayrımları zayıflamıştı ancak tamamen ortadan kalkmamıştı.

Üniversiteler. Popüler, dünyevi ve teknik eğitimin yayılmasıyla –her ne kadar Orta Çağlar'dan beri var olsa da– üniversiteler dönüşüm yaşamıştı ve yeni üniversiteler kurulmuştu. İngiltere'de uzun zamandır İngiltere Kilisesi'nin üyeleriyle sınırlı olan Oxford ve Cambridge antik dönem kurumları artık Mutezililer, Katolikler, Yahudiler ve hatta özgür düşünenlere kapılarını açmıştı. Manchester, Leeds ve başka endüstri merkezlerinde yeni yüksekokullar ortaya çıkmıştı. Prusya ve Almanya'da genel olarak yeni üniversiteler krallar ve prensler tarafından tesis edilmişti ve eski eğitim kurumları onların himayesi altında olmayı sürdürmüştü. Bir başka deyişle, Alman üniversiteleri –Oxford ve Cambridge gibi büyük ölçüde özel destek ve ücretlere bağlı kuruluşlar değil– "devlet kurumları" idi. Fransız yönetimi benzer bir şekilde ruhban sınıfının eğitim üzerindeki denetimini ortadan kaldırırken yüksekokul ve üniversitelerin sorumluluğu konusunda kamu kaynaklarının kullanılmasını sağlıyordu. Dünyevi görüşün yüksek öğrenim üzerine denetim oluşturmasına karşın, Katolik ve Protestan çok sayıda dinsel yapı kendi okul ve yüksekokullarına sahip olmayı sürdürmüştü.

Üniversitelerde Yeni Konuların Öğretilmesi. On dokuzuncu yüzyılın sonu itibarıyla, Avrupa'nın daha büyük üniversiteleri çalışma alanlarını beşerî bilimlerin tüm konularını içerecek şekilde

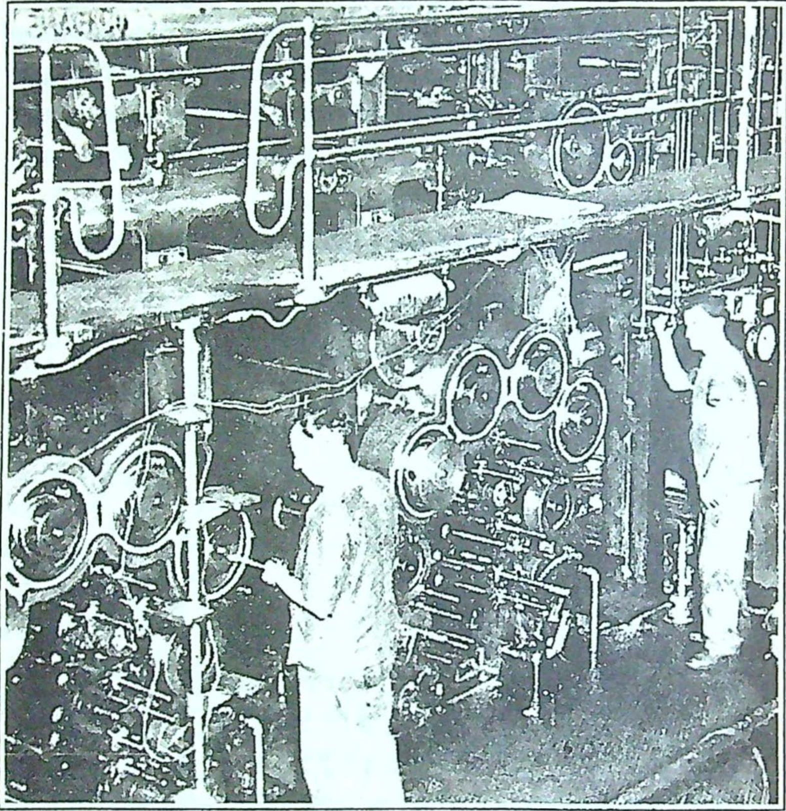
genişletmişti. Yüksekokul eğitimi dilbilgisi, retorik, mantık, aritmetik, geometri, gökbilim ve müzik –Orta Çağlar'ın yedi "liberal sanatı"– alanlarının çok ötesine genişletmişti. O artık Yunanca ve Latince'nin yanı sıra çağdaş dilleri, doğa bilimi, tarih, ekonomi, siyaset bilimi ve hayvanlar, bitkiler ve insanlara dair başka çalışmaların tüm branşlarını kucaklıyordu. Ayrıca yüksekokullar ve üniversiteler daha konuksever hale gelmişti. Onların çoğu kapılarını kadınlara açmıştı. Kadınları öğrenci olarak kabul etmeyi reddeden başka kurumlar nedeniyle, "fırsat eşitliği" sağlamak için ayrı yüksekokullar kurulmuştu. Yirminci yüzyılın başı itibarıyla genç erkekler ve kadınlar kelimenin gerçek anlamıyla "yeryüzündeki her şeyi" incelemek için Avrupa'nın binlerce üniversitesine akın ediyordu.

2. HERKESİN ELİNDE GAZETELER OLMASI

Gazeteler. Okuryazarlığın yükselişi ve hızlı baskı makinelerinin icat edilmesiyle, gazete sayısı çoğaldı ve onların tirajı arttı. On dokuzuncu yüzyılın sonundan uzun zaman önce Londra'da on sekizinci yüzyılda *The Times* ve *Morning Post* gazeteleri kurulmuştu. Bunlar İngilizlerin başkentinde çok sayıda rakiple karşılaşmıştı ve her İngiliz kenti kendi günlük gazeteleriyle övünebilirdi. Bunların biri olan *Manchester Guardian*, liberal bir günlük gazete olarak, entelektüel dünya boyunca büyük bir etki alanı kazanmıştı. 1900 yılında, Paris'te yaklaşık 240 gazete vardı ve tüm Fransa'da yaklaşık 2400 tane olduğu iddia edilmişti. Aynı yıl, Berlin'de 45, Münih'te 12 ve Hamburg'da 11 gazete vardı. Bunlar Almanya gazete okuru kitlesinin kapsamını gösteriyordu.

Basının gelişiminde dört çarpıcı özellik ortaya çıkmıştı. Kâğıdın ve baskının maliyetindeki azalmayı takiben yaklaşık her büyük kentte "yarım peni" veya bir sent karşılığı alınabilecek gazeteler ortaya çıktı. 1863 yılı kadar erken bir dönemde *Le Petit Journal* Paris'te yayınlandı ve on yıldan daha kısa zaman içinde günlük 200.000'den fazla tiraja sahip oldu. Telgraf, telefon ve kablo hatları dünya çapında yayılırken, yerkürenin her köşesinden gelen haberler olaylar ve politik kampanyalara dair bilgi veriyordu. Daha

ucuz fotoğraf ve gravür sanatı resimli gazetelere olanak tanıdı. Dördüncü nitelik tirajın –tek gazete için 10.000'den 100.000'e ve bazen 500.000'e kadar– artış göstermesiydi. 1874'te önde gelen Fransız şehirlerinde yapılan bir araştırma gazetelerinin haftalık tirajının bu kentlerin toplam nüfusunu aştığını göstermişti. İngiltere, Fransa ve Almanya'da on dokuzuncu yüzyıl biterken her bireyin haftada bir veya daha fazla gazete satın alıyor olduğu görünüyordu.

ŞEKİL 43. Büyük Bir Londra Günlük Gazetesinin Baskı Makinelerinin Bir Kısmı

Basının Tüm Düşünce Alanlarını Yansıtması. Avrupa'da bulunan gazetelerin yalnızca isimlerinin ciltleri dolduracağı uzun listede, aşırı muhafazakârlıktan aşırı uç sosyalizme kadar siyasi düşüncenin her tonu temsil edilmişti. Avrupa kıtasının gazeteleri

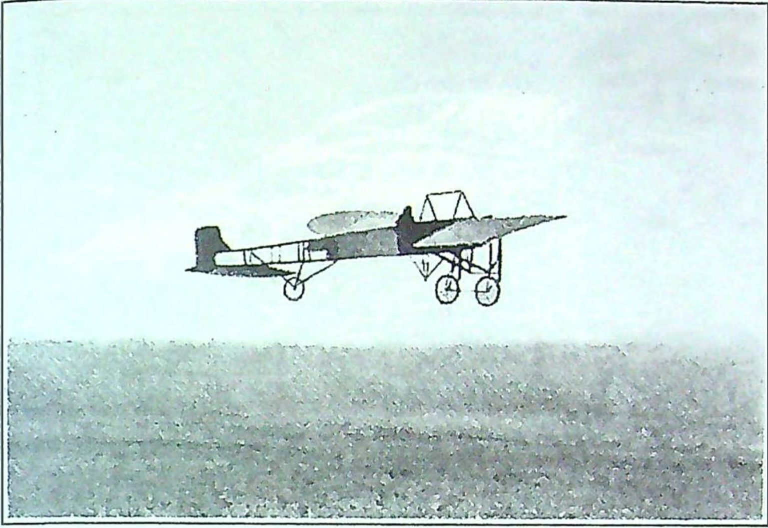
özellikle partizanca yaklaşımlarıyla biliniyordu. Her ne kadar Londra yayını olan *Times* muhafazakâr ve *Manchester Guardian* liberal olmasına karşın her ikisi de yüksek bir tarafsızlık derecesiyle her türden haberi veriyordu ve onların haber sütunları köşe yazısı sütunlarından daha fazla sayıdaydı. Fransa'da, Almanya'da ve Manş Denizi'nin karşısındaki diğer ülkelerde çoğu gazete politikacılar ve politik hiziplerle yakından bağlantılıydı. Sıklıkla onlar kendi görüş ve programlarını desteklemek için basını kullanan yönetim yetkililerinin yayın organıydı. Avrupa kıtası üzerinde başka hiçbir yerde Londra'nın *Times* gazetesiyle karşılaştırılabilir büyük bir günlük gazete yoktu. Bu gazetede politik makalelerden dedikodu haberlerine kadar dünyadaki her ülkeden uzun ve ayrıntılı haber kupürleri vardı. Paris, Roma ve Berlin'in önde gelen günlük gazeteleri aslında gazeteden ziyade yerel "siyasi bültenler" idi. Dost olmadıkları bir ülkeye dair haber verdiklerinde onların politik, sosyal ve ekonomik meselelerine dair bilgi vermekten ziyade demiryolu kazaları ve linç etme konularına olasılıkla daha fazla dikkat çekiyordu.

Basın Özgürlüğü. Gazetelerin ilk döneminde, editörler üzerine resmî denetim veya sansür uygulamaları evrensel bir durumdu. İngiltere yönetime müdahale etmeye dair bu formu 1695'te yürürlükten kaldırarak bu konuda öncü oldu. Bundan sonra İngiliz yönetimi hükümetin politikasını eleştirdiği için hapse atılan yayıncıları serbest bıraktı ve ardından yalnızca yurt içi "olağanüstü durumlarda" veya yabancı ülkelerle yapılan savaşlarda bu uygulama sürdürüldü. XVIII. Louis tarafından yürürlüğe konan Fransız anayasal ayrıcalık yasası 1814'te basın özgürlüğünü teminat altına aldı fakat Üçüncü Cumhuriyet'in tesis edilmesinden sonrasına kadar bu ilke sürekli olarak ihlâl edildi. Bağımsız editörler hiç kuşkusuz pek çok defa yönetime karşı koymuştu; onların pek çoğu cesaretleri nedeniyle hapse kondu ve başkaları ceza ve hapsedilme tehlikesi içinde oldu. Ancak 1870 yılında Fransa gazeteler üzerindeki damga vergilerini kaldırdı ve 1881'de Fransız parlamentosu tüm tarafların ve hiziplerin editörlerinin serbestçe yayın yapabileceğine dair cömert bir basın yasasını yürürlüğe soktu.

Orta ve doğu Avrupa'da basın özgürlüğü daha az belirgindi. Alman gazeteleri 1878 tarihli sosyalizm-karşıtı yasaların feshedilmesinden sonra yüksek bir özgürlük derecesinin keyfini sürdü. Ancak imparatoru eleştirme konusunda sorumlu tutuluyordu. Rusya'da yönetim Rus gazeteleri ve yabancı gazetelerin ithalatı üzerinde uzunca bir süre mutlak ve şiddetli bir şekilde denetimi elinde tuttu. Eğer resmî sansürcüler bir makaleden hoşlanmamışsa, gazetenin tüm baskısını engelleyebilir veya belirli bir makaleyi yoğun bir kaşe vurarak "karartabilir" idi. 1905 tarihli imparatorluk buyruğunun "yayına tam özgürlük" getirdiği doğrudur; ve yine de çok kısa süre içinde eski taktikler –sansür, baskı, editörlerin para ve hapis cezasına çarptırılması– yeniden kullanılmıştı. Böyle bir durumda radikal bir söyleme sahip olan muhalif gazeteler "tezgâh altından" dağıtılıyordu; yani yayıncıların onları gizlice basması ve dağıtması gerekiyordu.

3. HIZLI SEYAHAT VE İLETİŞİM ARAÇLARI

Havacılık. İnsanlar atların, atlı arabaların ve kanal teknelerinin yerine bir saatte kırk veya elli mil yol almalarının keyfini demiryolu trenleri aracılığıyla sürmüştü; ancak hızlıca daha süratli seyahat ve iletişim araçları kullanmaya alışacaklardı. 1870 itibarıyla, mal ve haber taşımanın daha eski yöntemleri yerine ortaya çıkan icatlara aşina hale gelmişlerdi. 1903 yılında iki Amerikalı olan Orville ve Wilbur Wright kardeşler hafif benzinli motorlar ve kanvas "kanatlar" kullanarak insanların "havada uçabileceğine dair" sunumlarını nihayet yapmışlardı. Onları 1909 yılında Fransa'dan İngiltere'ye Manş Denizi üzerinden geçen bir Fransız hava pilotu Blériot takip etmişti. Kısa süre içinde askerî kişiler uçağın savaş halinde olası bir unsur olarak önemini kavramıştı; ve onların yönlendirmesiyle yönetimler –gözlemleme ve bombalama için– uçakların imal edilmesine büyük miktarda paralar harcamaya başladı. Birinci Dünya Savaşı sırasında, havacılık yıkıcı amaçlarla ölümcül bir önemin temsilcisi haline geldi.

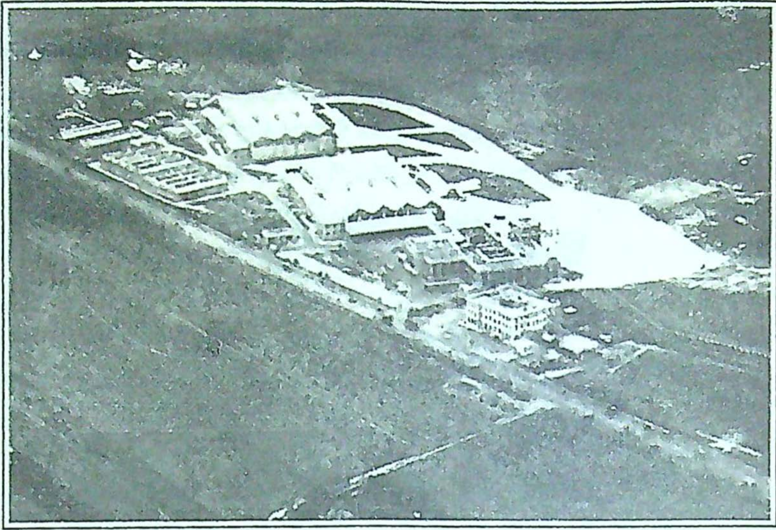

ŞEKİL 44. Louis Blériot'un Manş Denizi Üzerinde Uçuşu

Smithsonian Kurumu'nun izniyle

Savaş sona erdikten sonra, ticari havacılık bir süreliğine liderliği ele aldı. Atlas Okyanusu aşıldı. Dünyanın etrafı dolaşıldı. Oysa demiryolu treni, tıpkı öküz arabası, atlı araba veya kanal teknesi gibi, uluslararası bir sınırda durdurulabiliyordu. Uçak ise savaşta bir başka uçak tarafından vurulmadıkça veya uçaksavar silahlar tarafından ateş edilmedikçe sınırları istediği gibi geçebilirdi. Hava rotalarının yerkürenin tüm kesimlerinde taslağı çıkarıldı ve zaman içinde Paris'ten Moskova'ya, Londra'dan Melbourne'a, Kahire'den Ümit Burnu'na saatte yüz ila iki yüz mil ortalama hızda uçan uçaklar yapıldı. Bu dönemin insanları on sekizinci yüzyılın insanlarından daha akıllı olmasalar bile kesinlikle daha hızlı seyahat edebiliyordu. Havadan yolcu taşımacılığına malların ve postaların nakliyesi ilave edilmişti. Roma, Paris veya Berlin'den postalanan mektuplar yirmi-dört saat içinde batı Avrupa'nın herhangi kısmına dağıtılabiliyordu.

Telgraf ve Telefon. 1843'te gerçekleşen Birleşik Devletler Kongresi'nden sonraki elli yıl içinde Washington ve Baltimore arasında bir telgraf hattı kurmak için S. F. B. Morse'a yaklaşık

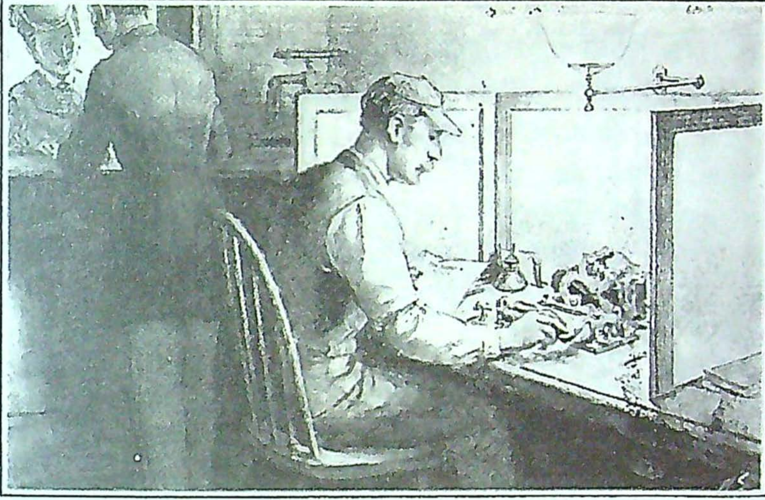

ŞEKİL 45. Croydon Havalimanı

Londra'ya yakın bir noktada bulunan Croydon dünyadaki en yoğun havaalanlarından biridir. Avrupa'nın başkentlerinin çoğuna doğrudan uçuşları vardır ve dolayısıyla tüm önemli Kıtasal noktalara bağlanan hatlara sahiptir

otuz bin dolar verilmişti. Avrupa ise bir telgraf hatları şebekesiyle kaplanmıştı. Londra, Paris, Berlin ve İstanbul'daki tüccarlar artık telgrafla mal alışı ve satışı yapıyordu ve her bir günün bitiminde gazeteler dünyanın piyasa merkezlerindeki endüstri ve ticaret durumu üzerine rapor veriyordu. Cyrus W. Field'ın 1857'de Atlas Okyanusu yatağı boyunca kablo döşemeye başlamasından sonraki elli yıl içinde, o zamana kadar dar veya geniş sularla birbirinden ayrılmış olan ülkeler nehirler, göller, kanallar ve denizlerin dibine döşenen kablolar aracılığıyla birbirine bağlanmıştı. Kablolu iletişim çalışması telgraf hatları ve kablolar aracılığıyla tamamlanarak tüm kıtalar ve uzak adalar birbiriyle anlık iletişime geçmişti. Bu sırada, bir Amerikalı olan Alexander Graham Bell tarafından 1876'da patenti alınan telefon insanları ayıran büyük mesafelere karşın onların birbiriyle konuşabilmesini olanaklı kılacak şekilde şehirlerde ulusal bir şebeke oluşturma noktasına kadar gelişmişti. Sesin aktarılabileceği mesafe sürekli olarak genişliyordu. 1915'te New York City ve San Francisco telefon

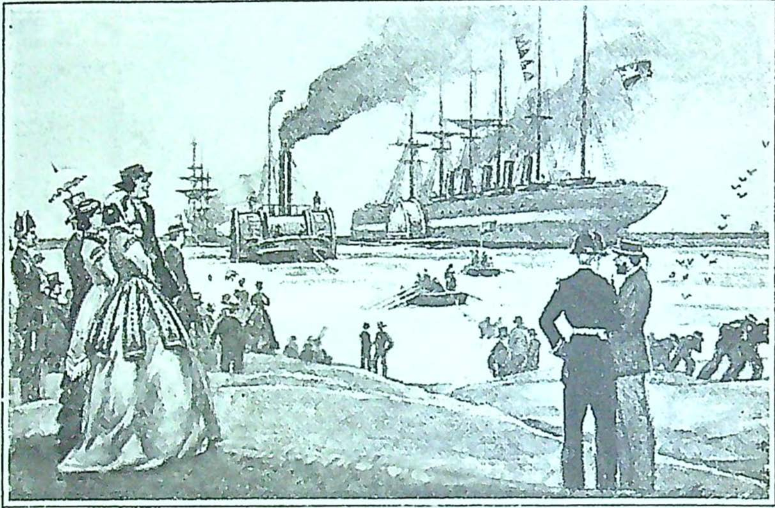
aracılığıyla bağlantı halindeydi. Avrupa'nın tüm kesimleri kısa süre süre içinde benzer bir bağlantıyı gündüz ve gecenin tüm saatleri için sağlayacaktı. Ardından gazete muhabirleri kendi "yavaş" telgraf notlarının yerine "sıcak bölge"den telefon mesajları aracılığıyla haberlerini ulaştıracaktı. XIV. Louis'nin çağı derin geçmişte kalıyordu.

ŞEKİL 46. Yaklaşık 1870 Yılında Telgraf Ofisi

Kablosuz İletişim. Ancak kablolu iletişim tuhaf bir rakibi –kablosuz radyo!– tarafından hızlı bir şekilde tehdit edilecekti. Elektrikle deneyler yapan mucitler uzun zamandır elektrik akımlarının belli başlı türlerinin onları taşıyacak bir kabloya gereksinim duymaksızın hava boyunca ilerleyeceğini biliyordu. Almanya'da Heinrich Hertz, İngiltere'de Oliver Lodge ve elektrik alanındaki çok sayıda başka çalışan tarafından yürütülen bilimsel araştırma İtalya'dan Guglielmo Marconi tarafından uygulandı. 1896 itibarıyla, mesajların deniz kıyısından kablo kullanımı olmaksızın denizdeki gemilere gönderilebileceği kanıtlandı. Ertesi yıl Büyük Britanya'da Kablosuz Telgraf ve Sinyal Şirketi kuruldu. Marconi'nin patentlerinin kullanım hakkı satın alınmıştı ve düzenli kablosuz iletişimi Britanya Adaları'nda tesis edildi. 1899'da birkaç İngiliz savaş gemisi kablosuz iletileri yakalamak için cihazlarla donatılmıştı. İki

yıl sonra, 1901'de, radyonun dünya çapında kullanımını öngörerek Atlas Okyanusu ötesine S harfi gönderildi. Birkaç yıl içinde, bu iletişim formu dünya boyunca genel kullanımdaydı. Telgraf ve telefonun pabucu dama atılmamıştı fakat radyo iletileri hantal cihazlar olmaksızın gönderebiliyor, çöldeki, ormanlardaki ve dağlardaki insanları görece küçük maliyetlerle birbiriyle bağlantılı hale yıldırım hızıyla getiriyordu.

ŞEKİL 47. Newfoundland'e Atlantik Kablosunun Getirilmesi (1866)

1857 itibarıyla telgraf kabloları İngiltere ve İrlanda arasında bulunan Manş Tüneli boyunca faaliyette olmuştu. Ertesi yıl İrlanda'dan Newfoundland'e bir kablo döşenmişti. Ancak bu kısa sürede faydasız hale gelmişti ve sekiz yıl sonrasına kadar Atlas Okyanusu'nun ötesine tatmin edici bir iletişim sağlanamamıştı. 1937 yılında Kuzey Amerika ile Avrupa'yı birbirine bağlayan yirmi-bir kablo vardı

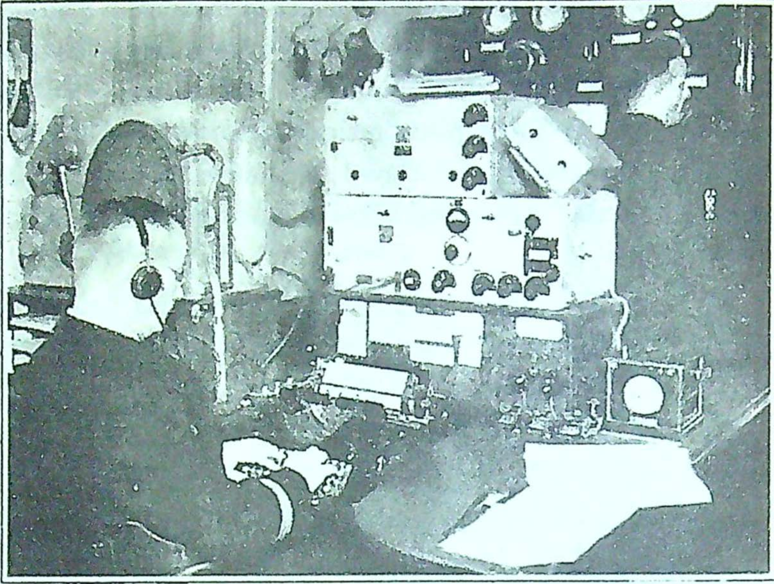
4. RADYO YAYINCILIĞI

Radyo Yayıncılığı. Kablosuz iletişimin erken evrelerinde, radyo iletilerinin gönderimi için özel istasyonlara ve güçlü cihazlara gereksinim vardı. Dahası, iletiler yalnızca elektrik devresi "yapımı ve kırımı" ile üretilen noktalar ve çizgileri içeren telgraf kodunun kullanılması aracılığıyla gönderilebiliyor ve alınabiliyordu. Ancak –aralarında bir Amerikalı Lee De Forest'ın da olduğu– seçkin mucitler radyo dalgalarını yakalamak ve güçlendirmek

için "tüp" geliştirdi. Ayrıca iletişim cihazları daha etkin hale getirildi. Ve böylece müziği, konferansları, anlatımları, sözlü reklamları ve pek çok başka sesi göndermek ve almak olanaklı oldu. Aynı zamanda üretilen tüplerin maliyeti milyonlarca insanın bir "alıcı set" satın alabileceği noktaya kadar indi. Erkekler, kadınlar ve çocuklar artık "yayınlanan" her şeyi dinlemek için "ince ayar" yapmaya başladı.

"Yayıncılık" o zaman organize edildi. 1907 kadar erken bir dönemde Lee De Forest birkaç gemiyi radyo-telefonik cihazlarla donattı ve güçlü bir iletme makinesi aracılığıyla iletişim kurdu. Radyo tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. Ancak Birleşik Devletler'de Westinghouse Şirketi'nin genel bir yayıncılık istasyonu kurarak faaliyetine başlaması 1920 yılına kadar olmayacaktı. Onun etkinliği uygarlaşmış dünyanın tüm kesimlerinde hızla görüldü; 1932 itibarıyla yayınları alan yirmi milyon alıcı set vardı. Her ne kadar bu setlerin beşte dördü Birleşik Devletler'de olsa bile Büyük Avrupa ve Asya şehirlerinin yanı sıra Sibirya'nın donmuş bozkırlarında, Meksika'nın yerli barakalarında mesafeler radyo aracılığıyla aşılıyordu. Dünya artık "canlı yayınla" birleşmişti. Radyo uçaktan daha kesin bir şekilde ulusal sınırları aşabilirdi. Şimdi Papa'nın sesi yerküre etrafında aktarılıyordu. Ruslar, Almanlar ve İtalyanlar yabancı muhabirlerin aracılığı olmaksızın kendi hedeflerini dünyaya anlatmaya başlamıştı.

Radyo Üzerinde Denetim. Radyonun fiziksel doğası sebebiyle yayın yapan tesislerin sayısı zorunlu olarak sınırlıydı. Havadaki yayın sayısı kalabalıklaşmıştı. Eğer tek bir merkezde radyo programı gönderen çok sayıda tesis varsa onların yayınları iç içe giriyordu ve bu dinleyicilere parazit ve cızırdama şeklinde ulaşıyordu. Bu durumda şu soru ortaya çıkmıştı: Radyo yayıncılığını kim denetim altında tutacak? Bu ayrıcalık kime bahşedilecek? Yönetimlerin bu konuda karar vermeyi üstlenmeleri gerekiyordu. Radyonun güçlü bir zemine sahip olduğu Birleşik Devletler'de özel yayıncılık şirketleri yalnızca Federal yönetim tarafından ruhsat alabiliyordu; onların kârları aldıkları reklama bağlıydı.

ŞEKİL 48. *Europa* Adlı Buharlı Geminin Radyo Yayın Odası

Olasılıkla Marconi'nin icadından kaynaklanan en büyük fayda gemilerin güvertesinde kablosuz telgraf tesis edilmesiyle olmuştu. Çok sayıda açık deniz trajedisi SOS çağrılarına anında verilen yanıtlarla engellenmişti. Daha önceleri okyanusu aşan gemiler –yanlarından geçen gemilerle temas kurma dışında– uzun yolculuk boyunca dünya ile tümüyle bağlantıları kopmuş şekilde ilerliyordu; artık radyo aracılığıyla tüm önemli haberleri alabiliyor ve kıyıda bulunan dostlarıyla herhangi bir zamanda iletişim kurabiliyorlardı

Ancak Avrupa'da çeşitli yönetimler, genel olarak yayıncılık tesislerinin yapımı ve idaresini devralmışlardı. Bu, elbette, radyo programlarının yönlendirilmesi anlamına geliyordu. Büyük Britanya'da British Broadcasting Company (BBC) hükümet denetimi altında bir tekel olarak yayıncılık haklarını elinde bulundurmuştu. Yine genel olarak Avrupa ülkeleri reklamverenlerin programlar için yapacağı ödemelere güvenmek yerine yayıncılık masraflarının karşılanması için alıcı set sahipliği veya cihaz satışı üzerine küçük bir vergi koymuştu.

Avrupalı yönetimler uygulamada radyo programlarının sorumluluğunu yayıncılığı denetim altında tutarak ve finansman gücünü kullanarak yapıyordu. Rusya, İtalya ve Almanya'da yayıncılık siyasi parti ve politik propaganda için kullanılıyordu—dinleyicilere iktidarda olan yönetimin lehine olan haber ve fikirler

sunuluyordu. Fransa, Büyük Britanya ve başka ülkelerde halkı ilgilendiren meselelerin daha geniş ölçekte tartışılması yönünde çabalar gösteriliyordu. Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin 1933'te iktidara gelmesinden sonra yayınlanan müzik programları bile sansürlenmişti. Ancak Büyük Britanya'da hükümet denetimi altında radyo programları en iyi müziğin verilmesi, en uzman yetkililer tarafından söyleşiler yapılması ve saf, basit eğlencenin yanı sıra haber verilmesi için tasarlanmıştı.

Radyonun Kültürel Etkileri. Yayıncılığın çok ileri yönde gelişmesinden önce, tüm dikkatli gözlemcilere kamuoyu düşüncesini kalıba dökmek, popüler anlayışı şekillendirmek ve kitlesel eylemi yönlendirmek konusunda radyonun yeni ve güçlü bir araç olduğu aşikâr hale gelmişti. Etki oluşturmak için artık yalnızca kulaklar kullanılabiliyordu. İnsan kitleleri için, kitap ve dergi okuma bilgi edinmenin temel yöntemi olması açısından sona ulaşmıştı. Duymak için kulağa salıip olan en cahil kişi yayına ulaşabilirdi. Radyo ister hükümet propagandası veya sınıf propagandası yayını isterse sabun veya ayakkabı satmak için kullanılsın, programlar yalnızca "eğitimli" kesimi değil, milyonlarca kişiyi yönlendiriyordu. Birleşik Devletler'de National Broadcasting Company (NBC) başkanı "Yayıncılıkta biz bir kitlesel ileti ile ilgiliyizdir ve yayılan malzemenin kitlesel tüketime uygun olması zorunludur" demiştir. Yine de radyo ayrıca bu zamana dek çok az kişinin hoşuna giden mükemmel müziğin kitlesel tüketimini sağlamıştır. Bu, bir zamanlar dar bir uzmanlar çevresine sınırlandırılmış olan bilimsel fikir ve keşifler için benzer şekilde doğrudur. Acaba radyonun kültürel etkisi orduların toplanması, ticari girişimlerin desteklenmesi, siyasi hizipler oluşturulması, demokratik yönetimlerin güçlendirilmesi veya zayıflatılması, insanların ruh hallerinin veya idraklerinin yükseltilmesi ya da insanlığın düşünce ve ahlak anlayışının değiştirilmesi konularında önemli miydi? Bunlar XVI. Louis'nin veya Metternich'in değerlendirmeye almak zorunda olmadıkları meselelerdi!

5. SİNEMANIN GELİŞİ

Hareketli Resimler. Bilgi, propaganda ve eğlencenin yayılmasında eşit derecede önemli olan şey sinema idi. Her ne kadar bu mekanik icadın başlangıç aşamalarının izi on dokuzuncu yüzyıla kadar geri giderek sürülebilse bile bir filmin ilk halka açık gösterimi 1859 yılında meydana gelmişti. 1906 itibarıyla, sinema sektörü düzenli bir ticari iş haline gelmişti ve Amerikan liderliği altında dünya çapında yayılmıştı. 1928 yılında "sesli film"in tanıtılmasıyla birlikte "sessiz film" dönemi bitmişti; sesli film ticari hedefler açısından sessiz filmin yerine geçmişti. 1934 itibarıyla Almanya'da beş bin, Büyük Britanya'da dört bin beş yüz ve Fransa'da üç bin sinema salonu vardı. Bu dönemde dünyada önemi olan her şehrin bir veya daha fazla sinema salonu bulunmaktaydı—Moskova ve Venedik'in yanı sıra Tokyo ve Hong Kong'da sinema salonları vardı. Her bir ulus artık "kamu tüketimi" için filmler üretmeye ve sinema piyasası içinde yer edinmeye çalışıyordu. Bu dönemde Birleşik Devletler'de bulunan Hollywood, filmlerini dünyaya dağıtmaktaydı. Her bir durumda filmler olası en büyük izleyici kitlesini cezbetmek için düzenlenme eğilimindeydi—bazıları "zekânın en küçük ortak paydası" diye nitelendiriyordu. Kuralları kitlesel üretim belirliyordu. Ancak yine de fotografik ve dramatik değerler kendilerine özgü yetenekler ve uygunluk duyusuna bağlı olarak farklı ülkelerde değişkenlik gösteriyordu.

Amerikan Filmlerine Karşı Avrupalı Tepkisi. Çok sayıda Amerikan filminin yapımına giden para miktarı efsanevi ölçekte görülmeye değer yapıtlar üretti. Aynı zamanda, Amerikalı yapımcılar cinayet, skandal, "yüksek sosyete", boşanma ve her türden "tehdit ve haraç yoluyla menfaat temin etme"ye ilişkin yüzlerce film üretiyordu. Böylece, Tokyo'dan Şangay'a, Roma'dan Londra'ya son derece popüler olan Amerikan filmleri fikir, tarz ve ahlak açısından "Amerikanlaşma" olgusunu yaymıştı. Kısa süre içinde Amerikan filmlerinin ithal edilmesine karşı bir haykırış ve çığlık yükseldi. Avrupalı film üreticileri bunu "vatansever olmamak" şeklinde nitelendiriyor ve kendi işletmelerinin menfaatleri açısından

"korumacılık" talep ediyordu. Sonuç olarak, yasalar Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve başka ülkelerde ithal edilebilecek Amerikan filmi sayısının sınırlandırılması ve yerel sinema salonlarında daha fazla "yerli" film gösterilmesi zorunluluğu şeklinde yürürlüğe girdi.

Filmlerin Propaganda Amaçlı Kullanımı. Çeşitli Avrupa hükümetleri, sinemanın gücünü hızla görerek, onun üzerinde denetim uygulamaları yapmaya başladı. Rusya, Almanya ve İtalya'da, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nı takiben diktatörlüğün yerleşmesinden sonra, hükmedenler kasıtlı bir şekilde kendi propagandalarını kitlelerin zihinlerine zerk etmek için filmleri kullandı. Kendi yöntem ve uygulamalarına ilişkin herhangi bir eleştiride bulunan filmlerin gösterimini yasakladılar ve kendi tasarı ve yaptıklarını övmek için kendi filmlerini ürettiler. Başka yerlerde filmler üzerine bazı hükümet sansürü türleri kuruldu; "ahlaki-olmayan" ve "tehlikeli" filmler baskı altına alındı. Böyle olsa bile, Avrupalı sansürcüler en azından hiciv tarzında oluşturulmuş yönetim propagandasına ilişkin komedi filmlerinde ifade edilen kamu menfaatine söylenen şeylerin kökünü kazıyamıyordu.

"Sinema"nın Kültürel Yönleri. Tıpkı radyo gibi, hareketli resim (Avrupa'da sıklıkla ifade edildiği şekliyle sinema) insan kalabalıklarının duygularına derin bir şekilde hitap ediyordu. O, dünyanın en büyük oyuncularını küçük bir maliyetle ve gün içindeki herhangi bir uygun zamanda görmeleri için milyonlarca kişiye olanak tanıyordu. Film büyük kalabalıklar için sıklıkla eğlence sunuyordu. Bu, Romalıların gladyatör kavgalarının heyecanına benzer bir duygu yaratmaktaydı. Bir film oyuncusunun ifade ettiği şekilde, yeryüzündeki "yorulmuş milyonlar" gündelik hayatlarının rutininden ve sıkıntılarından "ekran üzerinde önlerinde bulunan kim olduğu belli olmayan figürlerin daha parlak, ilgi çekici, maceraperest, romantik, başarılı veya komik hayatlarına"na kaçış yaşıyordu. Bir anlığına izleyici "görkemli bir dünya içindeki gerçek bir hayali maceracı" haline geliyordu. Gerçi sinema pek çok kişiyi mutlu hayallere daldırırken başkalarında çalkantılı

düşünceler oluşturacak şekilde suç sahneleri, politik coşkular ve savaş sunuyordu. Sinemanın sorunu, radyonunkine benzer olarak, onun mutluluk veya keder için kullanımıydı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Herkesin eğitim alma yönünde artan talebini nasıl yorumlarsınız? Yönetimlerin dünyevi okullar tesis etmek için özel sebepleri neydi? On dokuzuncu yüzyılın sonunda Avrupa'da okuryazarlık durumu hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bir devlet üniversitesi ve bir özel üniversite arasındaki fark nedir? Yeni bilimsel konulara ilişkin eğitim üniversitelere girmiş midir?

2. Gazetelerin gelişiminde ortaya çıkan dikkat çekici özellikler nelerdi? İngiliz ve Avrupa kıtası gazeteleri birbirinden nasıl ayrışmıştır? Basın özgürlüğü nedir? On dokuzuncu yüzyılın sonu itibarıyla basın özgürlüğü hangi noktaya ulaşmıştı?

3. Havacılık başka ulaşım araçlarından nasıl ayrışır? Kablolu iletişimin gelişimindeki aşamalar neydi?

4. Radyo yayıncılığı nasıl başlamıştı? Hükümetler yayıncılığı denetlemeyi neden gerekli görmüştü? Hangi formlarda gerçekleşti? Radyo halk kitlelerine nasıl ulaşmıştır?

5. Halka açık film gösterimi ne zaman başladı? "Sesli film" ne zaman sessiz filmin yerine geçmeye başlamıştı? Sinema sektöründe Amerikan "üstünlüğü" ifadesiyle ne kast edilir? Onun etkisini azaltmak için Avrupalı hükümetler hangi adımları atmıştı? Sinema neden kitlesel seviyede yapılma eğiliminde olmuştur? Hangi alanlarda propaganda amaçlı kullanılmıştır?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *dinsel eğitim, dünyevi eğitim, kamu okulları, özel okullar, okuryazar olmama, müfredat, bağış, gazete, haber yazıları, sansür, havacılık, kablolu iletişim, radyo yayıncılığı, radyo üzerinde denetim, sinema sektörü, propaganda.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. On sekizinci yüzyılda bilgi ve fikirler nasıl yayılmaktaydı?

2. Fransa'da gazeteleri baskı altında tutmaya yönelik girişimlere dair örnekler verebilir misiniz?

3. Günümüzde Berlin, Roma ve Moskova'da gazete basımı serbest midir?

4. Almanya, İtalya ve Rusya'da yayıncılık serbestliği tanınmış mıydı?

TARTIŞMA KONULARI

1. Demokrasinin işleyişi için özgür basın gereklidir.

2. Tüm eğitim ve iletişim araçları propaganda amaçlı olarak kullanılabilir.

3. Sinema halkın yaşam tarzını etkileyebilir.

4. Basın, yayıncılık ve film gösterimi özgürlüğü suiistimal edilebilir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

Bir ansiklopediye bakınız: *eğitim, telefon, radyo, sinema sektörü, üniversiteler, gazeteler, basın yasaları, okullar*. Aşina olduğunuz gazete ve dergilerin bir listesini yapın. Yakın tarihte radyoda hangi konuların tartışıldığını duydunuz? Yerel gazetelerinizin bir veya daha fazlasında reklamı yapılan filmlerin konularının listesini yapınız. Mevcut gazete, radyo konuşmaları, film veya belgesellerde propagandaya dair herhangi bir kanıt bulabilir misiniz?

BÖLÜM VI • YOKSULLUK VE TALİHSİZLİĞE KARŞI SAVAŞ

YOKSULLUĞA KARŞI SAVAŞIN BÜYÜK BRİTANYA'DA BAŞLATILMASI (1906) • BÜYÜK BRİTANYA'DA REFORMLAR (1909-1914) • ALMANYA'DA REFORMLAR SÜRECİ • FRANSA'NIN SOSYAL REFORMLARDAN GERİ DURMASI • SOSYALİSTLERİN POLİTİKASI

Bilimsel bilgilerin ve çeşitli türlerde yeni icatların artışı reformculara nüfusun daha yoksul kısmının koşulunu düzeltmenin çok sayıda yolu olduğunu telkin etmişti. İnsanların küçük, sağlıksız evlerde ve gecekondularda kalabalık halinde yaşamak zorunda olmaları bir utanç kaynağı olarak görünmüştü. Temizlik konusunda yeni icatların bu yerlerin temiz tutulabilmesini ve çeşitli hastalıklardan kaçınılmasını olanaklı kılabileceği biliniyordu. Bu bölümde biz Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki yirmi yıl içinde siyasi reformların yanı sıra sosyal açıdan Büyük Britanya, Almanya ve Fransa'da hükümetlerin ne yaptıklarına bakacağız. Büyük Britanya'da yoksulluk ve talihsizliğe karşı 1906'da bir savaş açılmıştı. Fabrika sistemi ve büyük şehirlerin gelişimiyle ortaya çıkan kötülükleri azaltmak için yeni vergiler aracılığıyla çok miktarda para toplanmıştı. Açlık sınırında ücret verme yasaklandı, hastalık ve işsizlik durumuna karşı güvence getirildi ve çalışamayacak kadar yaşlı olanlar için küçük emekli maaşları tahsis edildi. Almanya hâlihazırda yoksulluğa karşı savaşmak için hükümet adına gösterdiği çabada öncü olmuştu. Göreceğimiz gibi Fransa, devrim gerçekleştirmiş olmasına karşın, reform konusunda diğer iki ülke kadar hevesli değildi.

1929'da ağır bir ekonomik buhranın başlamasından sonra, Birleşik Devletler yönetimi Avrupalı uluslar tarafından ortaya konulan örnekleri saygıyla takip etti. Tüm bunlar hükümetlerin kendi vatandaş kitlelerini özellikle kötü zamanlarda olmak üzere vahim ölçekteki yoksulluğa karşı koruma konusunda görev ve hakka sahip olmasına ilişkin önemli meseleleri ortaya koymuştu.

---

1. YOKSULLUĞA KARŞI SAVAŞIN BÜYÜK BRİTANYA'DA BAŞLATILMASI (1906)

Büyük Britanya'nın Muhafazakâr Tutumu. On dokuzuncu yüzyılın bitişi ve Kraliçe Viktorya döneminin sona erişinde, Büyük Britanya yüzünü "radikal" reformlara çevirmiş görünüyordu.

Oy hakkı ve bazı eski kötü uygulamaların yürürlükten kaldırılması üzerine mücadeleler konusunda İngiliz halkı durumdan memnundu. Dönemin işaretleri olan Güney Afrika'da ve İngiliz İmparatorluğu'nun başka kesimlerinde "emperyalist" girişimler anavatandaki daha ileri değişimlerden daha fazla ilgi çekmişti. 1886 ila 1906 arasındaki yirmi yılda (1892-1895 sürecindeki kısa bir dönem haricinde) Muhafazakâr Parti veya *Birlikçiler*[15] Avam Kamarası ve hükümeti denetim altında tutmuştu. Liberalizm sona ermiş görünüyordu ve sosyalistlerin propagandaları çalışan kesim üzerinde aşikâr şekilde çok az etki bırakıyordu.

1906 Politik Başkaldırısı; Sosyalistler. Ancak 1906 genel seçimi sarsıcı bir değişim getirdi. Birlikçiler Liberaller tarafından tam anlamıyla yenilgiye uğratıldı ve elliden az olmayan emek temsilcisi Parlamento'ya seçildi. Bunların birkaçı sosyalist olduklarını beyan etmişti. Sosyalizm on dokuzuncu yüzyılda Britanya'da birkaç kazanım elde etmişti. 1883'te Marx'ın öğretilerini desteklemek üzere bir Sosyal Demokrat Federasyon kurulmuş fakat çok az başarı elde etmişti. Bağımsız İşçi Partisi 1893'te Parlamento'ya seçilmiş bir maden işçisi olan Keir Hardie liderliği altında ortaya çıkmıştı. Parti ılımlı derecede sosyalistti ve yavaşça gelişmişti. Üyeleri arasında Sidney ve Beatrice Webb, G. B. Shaw, Graham Wallas ve H. G. Wells'in olduğu Fabian Topluluğu sosyalistlerin (tıpkı yavaşça hareket ederek kendi amacına ulaşmış olan Romalı General Fabius gibi) hedefine yavaşça ilerleyerek erişeceğine inanmıştı. Bu nedenle toprakların ve endüstriyel sermayenin "kademeli bir şekilde" kamulaştırılmasını savunmuştu. Ancak Fabianlar bir siyasi parti kurmamıştı. 1905 yılında sendikalar Bağımsız İşçi Partisi ile iş birliği yaparak politikaya girene kadar bu emek liderleri politikada çok etkin hale gelmişti. Ancak sonraki on yılda, Liberaller kendi radikal ve "işçi partisi destekçisi"

15 Gladstone 1886'da İrlanda için Özerklik Yasası'nı yürürlüğe soktuğunda Muhafazakâr Parti yasayı onaylamayan Liberaller tarafından desteklendi ve "Birlikçi" adı daha önceden "Muhafazakâr" diye adlandırılan gruba bir süreliğine uygulandı.

meslektaşlarıyla birlikte İngiliz toplumu ve politikasında çok kapsamlı reformlar yapmıştı.

Yeni Liberal Bakış Açısı. Bir Liberal olan Winston Churchill 30 Ocak 1909'da Nottingham'da yaptığı bir siyasi konuşmada İngiliz anlayışındaki değişimi açıkça ifade etmişti:

İngiliz halkının başlıca tutkusu günümüzde politik olmaktan ziyade toplumsaldır. Her tarafta ve neredeyse her gün herhangi bir insanlık veya adalet kavramıyla uzlaşamayacak karmaşa ve sefalet görüntüleri ortadadır. Halk herhangi bir şekilde kusuru bulunmayan kişilerin başına gelen talihsizlikleri görmektedir. Diğer taraftan bilimin sağlam gücünün kazaları önlemek veya en azından neticelerini hafifletmek için himaye sağlamak amacıyla zenginlik ve güçle desteklenmiş olduğunu görür. Halk bu ülkenin dünyadaki en zengin ülke olduğunu bilir; ve benim içtenlikli yargıma göre, İngiliz demokrasisi daha büyük, daha tam, daha kapsamlı, daha bütünlüklü toplumsal düzenleme aracılığıyla kaçınılmaz bir şekilde felaket derecede kedere boğulmuş insan görüntüsünü tarihin sayfalarından silecektir.

Yeni Çalışma Yasaları. Bu ruhla Liberal yönetim 1906 yılında iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra yoksulluk, "az para karşılığı çalıştırılma", işsizlik ve endüstriyel kazaların ortadan kaldırılamasa bile en azından azaltılması yönünde tasarı haline getirilmiş bir dizi yasa yürürlüğe girdi. 1897 İşçi Tazminatı Yasası hükümleri tarım işçilerine ve ev içi hizmet görevlilerine genişletildi. Bu yasayla birlikte sektördeki işverenlerin "yaralanan işçinin kendisinin ciddi ve kasıtlı bir şekilde kusurlu olması" haricinde kaza durumunda işçiye tazminat ödemesi gerekiyordu. Aynı zamanda (1906) genel olarak grevlerden ve endüstriyel çatışmalarda yetkililerden kaynaklanan hasarlar için sendika fonlarını muaf tutan bir yasa geçmişti. İki yıl sonra (1908) Parlamento "bir maden işçisinin yirmi-dört saatlik herhangi bir gün içinde bir maden ocağında sekiz saatten daha fazla yerin altında kalmaması gerektiğini" hükme bağlayan bir yasa çıkarmıştı.

Yoksulluk Sorunu. Sendikacıların, maden işçilerinin ve yaralanan işçilerin lehine alınan tedbirler önemli olsa da düşük ücretler, belirsiz istihdam, hastalık ve bireysel özensizlikten kaynaklanan sebeplere bağlı olarak yoksulluk sorunu çözülmemişti. Hiç kuşkusuz büyük ölçekli yoksulluk Endüstri Devrimi'ne eşlik etmişti ve İngiltere'de iç karartıcı yoksulluk miktarı çok aşikârdı. Bu miktar ne kadar büyüktü? Zengin bir gemi sahibi olan Charles Booth maliyetini kendisi karşılayarak hane bazında inceleme yaptırarak bunu ölçmek istemişti. Büyük bir yardımcı grubuyla "yoksulluk, sefalet ve ahlaksızlık arasında sayısal ilintiler" belirlemek için düzenek oluşturmuştu. Araştırmasının sonucunu *Londra Halkının Hayatı ve Emeği* başlıklı on sekiz ciltlik kitaplar olarak yayınlamıştı. Doğu Londra bölgesinde yaklaşık bir milyon kişi yaşıyordu. Buradaki insanların üçte birinden fazlasının bir haftada bir gine (yaklaşık 5.15 $) gelirle veya daha azıyla yaşadığını bulmuştu; ailelerin yüzde 42'si haftada 5.50 $ ila 7.50 $ arasındaki bir gelir elde ediyordu; ve yalnızca yüzde 13 kadarı geçinmek için haftada 7.50 $'dan daha fazlasını kazanıyordu. Daha ileri çalışmaları insanların kötü aydınlatılan, su tesisat sisteminin ve hijyen koşullarının kötü olduğu ve sağlığı tehdit eden kirli evlerde kalabalık halde yaşadığını ortaya koymuştu. O, geniş alana yayılan Londra kentinin tümündeki insanların yaklaşık üçte birinin yoksulluk içinde olduğu sarsıcı neticesine ulaşmıştı; yani, aşırı düşük maaşlarla geçinen insanlar konfor veya lüks içinde olmak bir yana kendi fiziksel varlıklarını zorlukla sürdürüyordu.

Yaklaşık aynı zamanda eşit derecede özenli bir araştırma seksen bin yerleşimciden daha az nüfusa sahip olan York kentinde, tıpkı Londra'da olduğu gibi, insanların yaklaşık üçte birinin korkunç bir yoksulluk içinde yaşadığını ortaya koydu. Bu araştırma da çocukların fiziksel gelişiminin, hastalıkların yayılmasının ve ölüm oranlarının verilen ücret oranlarına bağlı olduğunu göstermişti; kısacası, ücretler arttıkça sağlık, mutluluk ve refah artıyordu. Bu koşulların yalnızca İngiltere'de değil, dünya çapında çok sayıda başka çağdaş şehirde temelde aynı olduğunu inanmak

için sebepler vardır ancak bu durum bilimsel araştırmalarla kanıtlanmamıştır.

İngiliz Hükümetinin Yoksulluk Sorununa El Atması. Daha önceleri genellikle yoksulluğun kaçınılmaz olduğu ve onu çözüme kavuşturmak için çok az şeyin yapılabileceği farz ediliyordu; ancak pratik icatların ve bilimsel keşiflerin gelişimi çok sayıda Avrupalı düşünürün zihinlerinde insanlığın bu düşmanının aşılması yönünde umut doğurmuştu. Onlar sektörlerin israftan kaçınacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini beyan etmişti. Geniş ölçekli bir servetin az sayıdaki kişide toplanmasının önüne geçilmesi gerekiyordu. Eğer bu yapılırsa, herkesin konfor içinde yaşayabileceği ve kendi çocuklarını sağlıklı çevrelerde büyütebileceği ve böylece kötülüklerin ve hastalıkların büyük ölçüde azalabileceği ele alınmıştı. Papa XIII. Leon'nun kibarca söylemiş olduğu gibi, "Bazı çarelerin bulunması gerektiğine dair hiçbir soru işareti olamaz ve büyük bir çoğunluğa sahip çok yoksul olanların hızlıca bu sefalet ve perişanlıktan kurtarılması gerekir."

Ne olursa olsun, İngiliz hükümeti sorunla cesurca mücadele etti ve "yoksulluğa savaş açtı." 1908'de yaşlılık emekli aylığı yasası geçti. Bu, en az yetmiş yaşında olan ve 150 $'dan daha az yıllık gelire sahip İngiliz vatandaşlarına emeklilik maaşı bağlıyordu. Mahkûmlar ve kendini geçindirmek için dürüstçe çalışmamış olanlar bundan hariç tutuluyordu. Tahsis edilen maksimum emekli maaşı ise yaklaşık haftalık yalnızca 1.25 $ idi.

Devlet İstihdam Büroları. Parlamento, büyük işsizlik oranlarını azaltmaya yardımcı olması için 1909'da ülke boyunca emek kurumunun tesis edilmesini sağlayan bir yasayı yürürlüğe soktu. Bu kurumlarda işçiye gereksinim duyan işverenler ve iş arayan emekçiler hakkında bilgiler toplanıyordu. İşçilere iş buldukları yere gitmede yol masraflarını karşılayabilmeleri için hükümetin kredi kullandırması yönünde hükümler bulunuyordu.

"Düşük Ücretli" İşlerde Ücret Düzenlemesi. Parlamento aynı zamanda adil bir şekilde düzgün hayat standardı sağlamaya

yetecek kadar çalışanlarına ödeme yapmayan bazı sektörlerde ücret seviyesini artırma arayışında olmuştu. 1909'de geçen bir yasa "düşük ücretli" iş alanlarının belli başlılarında ticaret heyeti tesis edilmesini sağlayan hükümler içeriyordu. Bu alanlar terzilik, makinede dantel işlemeciliği, kutu-yapma sektörleri ve ücretlerin çok düşük olduğu başka iş kollarıydı. Bu ticaret heyetleri çalışanların ve işverenlerin temsilcilerinden oluşuyordu ve ayrıca hükümet tarafından atanmış kişiler bulunuyordu. Onlar çalışma zamanı için asgari ücret oranlarını belirlemeye yetkili kılınmıştı ve ayrıca parça başı işler için genel asgari tutar oranlarını saptıyordu. Belirlenmiş olandan daha düşük bir oranda ücret ödenmesi veya alınması yönünde sözleşme yapılması yasaklanmıştı ve asgari ücretin altında ödeme yapan işverenler ağır cezalarla karşı karşıya kalıyordu.

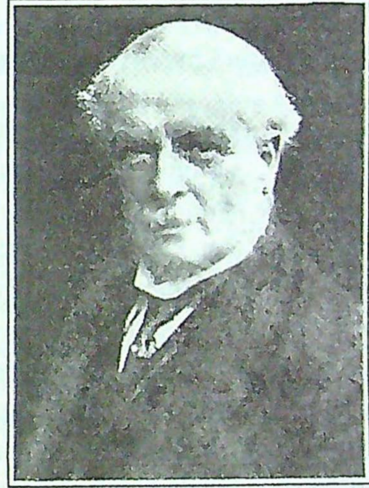
Lortlar Kamarası'nın Reformu Ertelemesi. Bu süreçte, bu çok kapsamlı reformlara muhalefet Muhafazakârlar arasında yoğun hale geliyordu. Onlar ülkenin çöküş yaşayacağını ve üst ve orta sınıfların halkın gücünün artmasıyla batacağını iddia etmişti. Her ne kadar Muhafazakârlar Avam Kamarası'nda yalnızca azınlığa sahip olsalar da onlar Lortlar Kamarası'nda sıkıca yerleşmişlerdi. Bu mecliste büyük bir çoğunluğa sahiplerdi ve kendi fikirlerini savunmak için tedbirlere karşı silahlanmaya başlamışlardı. Aralık 1906 tarihinde, Lortlar Amerika'da olanlar gibi, ulusal, özgür, dinsel-olmayan bir okullar sistemini desteklemek için Avam Kamarası'ndan geçen bir yasayı bozmuştu. Birkaç gün sonra, ülkedeki tüm erkeklere oy kullanma hakkı veren uygulamayı feshetmişlerdi.

1909 Yılı Ünlü Bütçesi. Lortlar ve Avamlar arasındaki gerçek çatışma 1909 yılında bütçe üzerine olmuştu. Liberaller önergelerine ilişkin maliyetlerin karşılanması amacıyla vergi konmasını istemişti. Aynı yılın nisan ayında, Herbert Asquith'in başkanlığında Maliye Bakanı David Lloyd George'un Avam Kamarası önüne getirdiği vergi tasarısı ortamda karışıklığa yol açmıştı. Bu "devrimci bütçe" içinde 1) otomobiller üzerine yüksek

bir vergi; 2) 5000 £ üzerinde geliri olanlara ilave bir vergi; ve 3) mülk değeri 1.000.000 £'in üzeri mülklerin yüzde 15'i kadar miras vergisi önermişti. Ayrıca 4) kendi toprağını işleyen ve maden çıkarılan topraklara sahip olanlar arasındaki keskin ayrımı azaltacak yeni bir toprak vergisi konması istenmişti. Toprağından kömür ve demir çıkarılan toprak sahipleri muazzam imtiyaz ücretleri alıyor veya toprak değerinin artışından büyük kârlar elde ediyordu. Benzer bir şekilde, 5) toprakta hak edilmemiş değerler üzerinden yüzde 20'lik bir vergi alınması öngörülüyordu. Bu bedel toprağın satış sürecinde alım miktarı ile aradaki farkın üzerinden alınacaktı. Satan kişi ettiği kâr üzerinden iyi bir kâr payını devletin hazinesine ödeyecekti. Maliye bakanı daha sonra işlenmeyen topraklar ve mineralli topraklar üzerine bir vergi konmasını önerdi.

ŞEKİL 49. Winston Churchill

ŞEKİL 50. David Lloyd George

Yoksulluğa Karşı Savaş Bütçesi. Başka vergilere ilave olarak bu özel vergiler ağır bir bütçe oluşturmuştu; ancak Maliye Bakanı bütçeyi "yoksulluğa karşı amansız savaş" için olduğu düzleminde savundu. Tasarısını savunma konuşmasında "yoksulluğun bu ülkenin halkından uzak olacağı büyük bir gelişme" yaşanacağını söylemişti.

Kazanılmış ve Kazanılmamış Gelirler Sorunu. Sosyalist ve devrimci olduğu gerekçesiyle Muhafazakârlar tarafından bütçeye derhal saldırıldı. Onlar "kazanılmış" ve "kazanılmamış" gelirler arasındaki ayrımın mülkiyet hakkı üzerine adil olmayan bir saldırı olduğunu iddia etti. İtiraz edenlerden biri "Eğer bir kişi kazanmış olduğu gelirden ziyade kazanmamış olduğu bir gelir üzerine daha fazla vergi yükü olursa, her iki gelire aynı mutlak hakka sahip olmama zemininde, neden hükümet tüm kazanılmamış gelirlere ilişkin maliklerin hiçbir surette onlar üzerinde hak sahibi olmadığı teorisi temelinde hepsini elinden alana dek adım adım ilerlemesin" diye sormuştu. Bütçenin daha çekingen savunucularından bazıları bu soruyu yanıtlamaktan kaçındı ve bunun bir temel ilke meselesi değil, bir derece meselesi olduğu şeklinde yanıt vermekle yetindi. Bütçenin başka destekçileri açıkça bir kişinin mülkiyet hakkının onu elde etme yöntemine bağlı olduğunu beyan etti.

Winston Churchill bu noktaya ilişkin olarak şöyle söylemişti:

Daha eskiden vergi toplama sorunu "Ne kadar şeye sahipsin?" idi . . . Şimdi yeni bir soru ortaya çıkmıştır. Biz artık yalnızca "Ne kadar şeye sahipsin?" diye değil, ayrıca "Onu nasıl elde ettin? Onu kendi başına mı kazandın yoksa başkaları tarafından kazanılanlar sana mı kaldı? Kazanma süreci genel olarak topluma faydalı mıydı yoksa kimseye hiçbir faydası olmayan, yalnızca zarar veren süreç sonrasında mı kazanıldı? Bir işletme kurmak için gerekli olan girişim ve kapasiteyle mi kazanıldı yoksa yalnızca işletmenin sahibi ve kurucu baskı altına alınarak ve zorlanarak mı elde edildi? Endüstrinin gereksinimi olan sermaye sağlanarak mı yoksa fahiş fiyatla satış yaparak mı kazanıldı? Aktif yeniden üretim süreçleriyle mi elde edildi yoksa girişim ve emek, ulusal menfaatler ve karşılıklı menfaatler gözetilerek mi oluşturuldu? İnsanoğlunun hizmetine sunulan yeni minerallerin bulunmasıyla mı yoksa başkalarının çabası ve riskinden elde edilen bir madencilik imtiyaz bedelinden mi elde edildi? . . . Onu nasıl elde ettin? Öne sürülen yeni soru buydu ve toprağa nüfuz ederek defalarca kararsız kalınıyordu.

2. BÜYÜK BRİTANYA'DA REFORMLAR (1909-1914)

Avamlar ve Lortlar Arasındaki Çekişme. Bütçe lehine önermeler Avam Kamarası'nı ikna etti ve büyük bir çoğunlukla onaylandı. Lortlar Kamarası'nda ise 350'ye 75 oy şeklinde yenilgiye uğramıştı.

Liberaller miktarın düşürülmesi gerektiğini düşünüyordu. 2 Aralık 1909'da Herbert Asquith, başbakan olarak bir çözüm bulmak amacıyla Lortlar Kamarası üyeleriyle bir araya geldi. "Lortlar Kamarası'nın yasanın geçmesini reddetme yönündeki bu eylemi Anayasa'yı ihlâl ve Avam Kamarası'nın haklarının bir gaspı niteliği taşımaktadır."

Halka Yapılan İki Başvuru (1910). Bu durumda ülke vatandaşlarına başvurma kararı alındı ve yeni bir Avam Kamarası seçildi. Liberal parti üyeleri büyük ölçüde azaldı fakat Sosyalist, Radikal ve İrlandalı grupların desteği alınmıştı. Böylece Lortlar Kamarası'nın eski dönem güçlerinin azaltılmasına karar verildi. Asquith sunulan bütçenin geçmemesi durumunda bir kez daha halka gidileceği yönünde uyardı. Bu tehdit karşısında onlar Nisan 1910'da bütçeyi kabul etti. Ancak üst meclisin güçlerine dair genel mesele bu zaferle tam çözüme ulaşmamıştı ve Lortların Avam Kamarası'ndan geçmiş olan yasaları reddetmeye dair eski hakkı Parlamento içinde ve dışında devam etti. Kral VII. Edward'ın ölümü (Mayıs, 1910) hafif bir ateşkese sebep olmuştu fakat mücadele takip eden sonbaharda yenilendi ve Liberallerin küçük kazanımlar elde edeceği yeni bir seçim yapıldı.

Lortlar Kamarası'nın Denetim Altında Tutulması. 1911'de yeni Parlamento'nun açılmasından kısa bir süre sonra Lortların veto etme gücünü kullanmalarını denetim altında tutmak için hazırlanan yasa tasarısı Avam Kamarası'na sunuldu ve büyük bir çoğunlukla geçti. Tasarı bu durumda Lortlar Kamarası'na gönderildi ve Asquith Muhafazakâr muhaliflerin onun aleyhinde oy kullanabilmesi durumunda tasarının geçmesini sağlamak için yeni kral V. George'dan yeni üyeler atanması yönünde olur aldıklarını duyurdu. Böylece gözü korkmuş olan üst meclis 18 Ağustos

1911 tarihinde Lortlar Veto Yasası adı verilen yasanın geçmesi yönünde oy kullandı.

Lortlar Veto Yasası. Eğer herhangi parasal yasa –yani, vergilerin artırılması ve düzenlemeler yapılmasına dair bir yasa– oturum döneminin sona ermesinden en az bir ay önce Avam Kamarası'ndan geçmiş ve Lortlara gönderilmişse, Lortlar Kamarası bunu reddedemezdi. Eğer Lortlar yasa değişikliği olmadan bir ay içinde onu yürürlüğe sokmazsa, yasa tasarısı imza için krala sunulabilir ve onun onaylanması durumunda Lortların rızası olmaması olgusuna rağmen bir yasa haline gelebilirdi. Üç ardışık oturumda Avam Kamarası tarafından kabul edilen herhangi başka kamusal yasa tasarısı üç oturumun her birinde Lortlar tarafından reddedildiğinde benzer şekilde krala sunulurdu ve onun onayının alınmasıyla Lortların rızası olmaksızın bir yasa haline gelirdi.[16] Veto yasası ayrıca herhangi bir Parlamento'nun en uzun döneminin *yedi* yıl yerine *beş* yıl olmasını karara bağlamıştı. Yani, 18 Ağustos 1911 tarihli yasa hükmü ile yeni bir Parlamento seçiminin en azından her beş yılda bir yapılmasını zorunlu kılıyordu. Ancak kabine tarafından herhangi bir zamanda gündeme getirilmesi durumunda elbette seçim daha erken tarihte yapılabilirdi.[17]

Yeni Bir Emek Teminatı Sistemi. Lortlar Kamarası'nın dizginlenmesiyle birlikte, Liberal hükümet başka reformlar için yenilenmiş bir enerji buldu. Ulusal Teminat Yasası Temmuz 1912 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu yasanın bir maddesi (el emeğiyle çalışmayan ve yılda 160 £'den daha fazla geliri olanlar haricinde) neredeyse tüm çalışanların her türlü hastalık durumuna karşı güvence altına alınmasını gerektiriyordu. Güvence altına alınan kişiler, çalışanlar ve hükümet fona katkıda bulunacaktı. Güvence altına alınanların menfaatleri arasında tıbbi tedavi ve hizmet alımı, tüberküloz için hastane tedavisi, hastalık döneminde

16 Ancak yasa tasarısının aceleyle hazırlanmış olmaması, en az iki yıllık değerlendirme altında bulunması gerekiyordu.

17 En sonunda 1911'de yapılan hükme göre Avam Kamarası üyelerine yıllık 400 £ ödeme yapılacaktı.

ödeme, engellilik yardımı ve doğumda her bir anneye otuz sterlin ödeme yapılması vardı. Yasanın ikinci bir maddesi belli başlı iş kollarındaki işveren ve çalışanların *işsizlik* durumuna karşı teminat için fona haftalık küçük miktarda bir katkıyı hükümetin desteğinin yanı sıra yapmasını gerektiriyordu.[18]

ŞEKİL 51. İngiltere, Derbyshire'da Haddon Malikanesi

Ünlü bir hisarı olan büyük bir İngiliz arazisi; dört yüz yıl boyunca Rutland düklerine ait olmuştur

Başbakan Lloyd George (1916). 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra bile, reform hareketi devam etmişti. Asquith, başbakan olarak, bu korkunç durumla başa çıkabilmede Parlamento'yu iknada başarısız olmuştu. İlişkilerin

18 Lloyd George'un savunduğu bilinen reformlar arasında başta soylular olmak üzere büyük İngiliz toprak sahiplerine darbe vurmak için düzenlenmiş olan toprak üzerine çok ağır bir vergi vardı. O bu şekilde binlerce hektarlık toprağın işlenebileceğini ve özel parklar yapılarak İngiltere'nin hoş bir görünüme kavuşturulabileceğini düşünmüştü. Ulusal parklar ülkeye yeterli yiyeceği sağlamak için elzem olan çiftlik arazilerinin hariç tutulmasından sonra kalan topraklar üzerine yapılacaktı. Birinci Dünya Savaşı sürecinde maruz kalınan ağır vergiler geniş arazilerin işlenmeden tutulmasının yarattığı kötü durum olmuştur.

yönetiminde gitgide daha uzman hale gelen Lloyd George nihayetinde Aralık 1916 tarihinde başbakan olmuştu. Bu coşkulu reformcuya bir koalisyon kabinesi kurmada yardımcı olmak için seçilen hem Liberal hem de Birlikçi partiden çeşitli tanınan devlet insanları vardı.

Ertesi yılın ilkbaharında kabine oy verme hakkının genişletilmesine dair eski meseleyi ele aldı. "Halkın Temsil Edilmesi" Yasa tasarısı hazırlandı ve yürürlüğe girdi. Altı ay boyunca bir bölgede ikamet etmiş olan tüm yetişkin erkekler ve görmüş olduğumuz gibi toprak veya ev sahibi olan kadınlar ya da ev sahibi olanların eşleri olan otuz yaş üstü kadınlar oy kullanabilecekti. Böylelikle İngiliz demokrasisinin gelişiminde bir başka adım atılmıştı. Evrensel oy kullanma hakkı 1928 yılında gelmişti.

3. ALMANYA'DA REFORMLAR SÜRECİ

Almanya ve Büyük Britanya Arasındaki Karşıtlıklar. İngilizler sosyal reformlara girişirken ve oy kullanma hakkını genişletirken, Almanya'daki koşullar meseleye ayrı bir açı kazandırmıştı. Bu ülkede, monarklar ve feodal lortların ardılları Büyük Britanya'da olduğu gibi bütünüyle boyun eğdirilememişti. Ne imparator ne de Alman devletlerin soylu hükümdarları İngiliz monarşisinin azaltılmış rolünü oynamaya istekliydi. Onlar kenarda durup başbakanlar tarafından yazılmış olan konuşmaları yapma ve kamusal törenlere katılma durumuna razı olmayacaktı. Onlar hüküm sürmenin yanı sıra hükmetmek veya en azından yönetimde aktif bir pay sahibi olmak istiyordu. Başta Prusya'nın büyük toprak beyleri olmak üzere Alman soyluları parlamentodaki halkın temsilcilerinin dayatmalarını Büyük Britanya'daki lortlar kadar kolayca kabul etmeyecekti. Dahası, onlar Almanya'nın büyük endüstri temsilcilerinde müttefiklik elde etmişlerdi. Bunun sonucu olarak, Kayzer'in bakanlarının Alman parlamentosunu açıkça sorumlu kılmak yönündeki her çabası engellenebiliyordu. Her ne kadar bu reformların savunucuları 1900 yılından sonra güç açısından kazanımlar elde etmiş olsa bile 1914 yılında savaş çıktığında görünürde zafer yoktu. Ancak Alsas-Loren'de özerkliğe

dair bir propagandaya karşılık olarak vilayetlere 1911'de bir anayasa bahşedilmişti ve onlara Berlin'deki imparatorluk parlamentosunda temsilcilik verilmişti.

Almanya'nın Yönetilmesinde Sermayedarlar ve Toprak Beylerinin Birleşmesi. Şimdi ipucunu vermiş olduğumuz gibi, yeni Alman sermayedarları, Büyük Britanya'daki komşularından farklı olarak, toprak beylerinin gücünü kırmamış, onları serbest ticaret dayatmasına tabi tutmamış ve parlamentodaki çoğunluğun üstünlüğünü kabul etmeye mecbur bırakmamıştı. Tersine olarak, Alman endüstrisinin liderleri Alman halkının geri kalanını sindirme konusunda toprak sahipleriyle birleşmişti. Evvela, başta sosyalistler olmak üzere milyonlarca Alman savaşa, militarizme ve emperyalizme karşıydı. Diğer taraftan, Alman toprak beyleri ve sermayedarlar hem Fransa hem de Rusya'nın korkusuyla birbirleriyle uzlaşma eğilimindeydi ve güçlü bir yönetim ve çok büyük bir ordu konusunda ısrar etmişlerdi. Her ne kadar, onlar pek çok konuda kendileri arasında ayrışmış olsa bile, hepsi sosyalistlerin özel mülkiyete ve güçlü yönetime saldırılarına kızmıştı. Çoğunluk oylarıyla seçilen hükümetin yanı sıra basın ve ifade özgürlüğü kendi mücadelelerinde bir tehdit oluşturuyordu. Alman toprak beyleri başta Birleşik Devletler'den gelen olmak üzere yabancı çiftlik ürünlerine karşı koruyucu gümrük tarifeleri istiyordu ve büyük bir ordunun kendi sınıflarından olan subaylar tarafından komuta edilmesi talebinde bulunmuşlardı. Endüstrinin liderleri ürünler üzerine koruyucu gümrük tarifeleri ve Afrika, Asya ve dünyanın başka kesimlerindeki ticaretlerini desteklemesi için büyük bir donanma istemişti. Sonunda, her bir tarafın talebinin bir kısmının gerçekleşeceği şekilde, gümrük tarifeleri, ordu ve donanma üzerine endüstri temsilcileri ve toprak beyleri arasında bir uzlaşı olmuştu. Güçlü menfaatlerin bu katı engeline karşı oy verme hakkının kapsamının genişletilmesi tek başına yol kat edemezdi. 1914 yılındaki Birinci Dünya Savaşı arifesinde Avrupa'da hiçbir başka yerde sınıf hatları daha keskin değildi.

Alman İmparatorun Politikada Etkin Olması. Ayrıca Alman imparatorun konumu siyasi ilişkilere açıkça müdahalede bulunmayan Büyük Britanya'daki hükümdarın konumundan farklıydı. 1888 yılında II. William tahta çıkmasından çok sayıda yıl sonra kişisel gücünü artırmaya çalışmıştı. Bismarck ile çekişme içinde oldu ve onu azletti çünkü yaşlı bakan, Prusya yönetiminin başı olarak, imparatorun kabinenin diğer üyeleriyle *doğrudan* bağlantı içinde olmaması ve yalnızca başbakan aracılığıyla eylemde bulunması gerektiği konusunda ısrar etmişti. William Bismarck'tan kurtulduğunda, politika, din, Almanya'nın şanı ve gücü, dış ilişkiler ve sosyalizm gibi her türden konu üzerine sayısız konuşma yaptı ve duyuruda bulundu. O, çalışan kesimin koşullarını iyileştirmek, Almanya'nın karada ve denizde kendisini tüm düşmanlarına karşı savunmaya yetecek kadar güçlü olmasını istemişti. Almanya'nın yerküre üzerinde daha önemli bir yere sahip olması gerektiğini düşünüyordu. Bir hükümdar olarak kendisini ve yeteneğini çok üst noktada tutmuştu ve hükümranlığı sürecinde imparator hakkında eleştirel tarzda konuştukları gerekçesiyle tutuklanan kişilerin sayısında bir artış vardı.

William, yurt içi meseleleri ele almaktan hoşnut olmayarak, dış meselelere el atmıştı. Örneğin, İngilizler tarafından yönlendirilen Transvaal Cumhuriyeti üzerine bir akın başarısız olduğunda, William Boer cumhuriyetinin başkanı olan Paul Kruger'e kurtuluşuna dair tebriklerini yazdığı bir telgraf göndermişti. Bu, doğal olarak, İngiliz hükümetini ve çok sayıda İngiliz gazete editörünü çok kızdırmıştı. Daha sonra William kendi yaptığını halka karşı yaptığı bir konuşmada savunmuştu ve bakanlarının böyle bir şeyi tekrar yapmaması yönünde söz vermeye zorladığı bir fırtına estirmişti. Yaklaşık aynı zamanda, Birleşik Devletler Filipinler'i İspanya'dan aldığında, William yerleşim konusunda bunu bozma yönünde bazı "hamleler" yapmıştı. Tüm bunları yaparken en büyük arzusunun Alman halkının faydasına olan şeyler yapmak, Hristiyan dinini desteklemek ve yerküre üzerinde barışı tesis etmek olduğu iddiasında bulunmuştu; fakat tüm zamanlarda kendisini sahnenin merkezine koymaya ve makamını büyütmeye

çalışıyordu. Aslında, bunda öylesine başarılı olmuştu ki, diğer uluslara Almanya'daki meseleleri kendisinin idare ettiğine dair yanlış izlenim bırakmıştı. İşin doğrusu, onun bakanları kendilerinin rızası olmaksızın onun önemli kararlar almasına olanak tanımıyordu.

ŞEKİL 52. Dümencinin Düşüşü

Bu karikatür Bismarck'ın azledilmesi üzerine Punch *yayın organında yer almıştı. İngilizler daha çok yaşlı dümenciye sempati duyuyordu ve genç kaptanın Alman devlet gemisini idare etme becerisi açısından bazı belirsizlikler olduğunu hissediyordu*

Sosyal Güvence. Alman hükümdarları, siyasi demokrasi yönündeki değişimlere direnç göstermelerine karşın, hastalık, kaza ve yaşlılık güvenceleri için mükemmel şemalar oluşturmayı sürdürmüştü. Bu tasarılar Büyük Britanya'nın kendi sosyal reformlarına başlamadan uzun zaman önce benimsenmişti. Yirminci yüzyılın başlangıcında yasalarda hiçbir temel değişiklik yapılmamıştı fakat uygulamalar sürekli olarak gelişiyordu. 1909 yılı itibarıyla, en azından on iki buçuk milyon Alman yalnızca hastalık nedeniyle ücret kaybına karşı güvence altına alınmıştı ve bu hizmetin bedeli yıllık yetmiş-beş milyon doları aşmıştı. 1909 yılında İngiliz Parlamentosunda yaptığı konuşmada David Lloyd George "Almanya'da nereye gitsem ve ister bir işveren veya işçi, isterse Muhafazakâr veya Liberal, bir Sosyalist veya sendika lideri olsun –her kesimden, sınıftan veya inançtan– tüm insanlar Almanya'nın sosyal dayanışma politikasının faydaları üzerine hemfikirdi. Birkaçı kapsamın genişletilmesini istemişti fakat geri dönülmesini isteyen hiç kimse yoktu" demişti. Gerçekten, yukarıda ana hatları çizilmiş olan tartışmalar boyunca, Almanya'daki bu türden güvencelerin başarısı İngiliz konuşmacılar tarafından sürekli olarak alıntı yapılıyordu. Bazı Alman eleştirmenler tarafından, hiç kuşkusuz onlara "sosyalist

içerikli" oldukları gerekçesiyle saldırılmıştı fakat bu damardan gelen önermeler üstünlük sağlamamıştı.

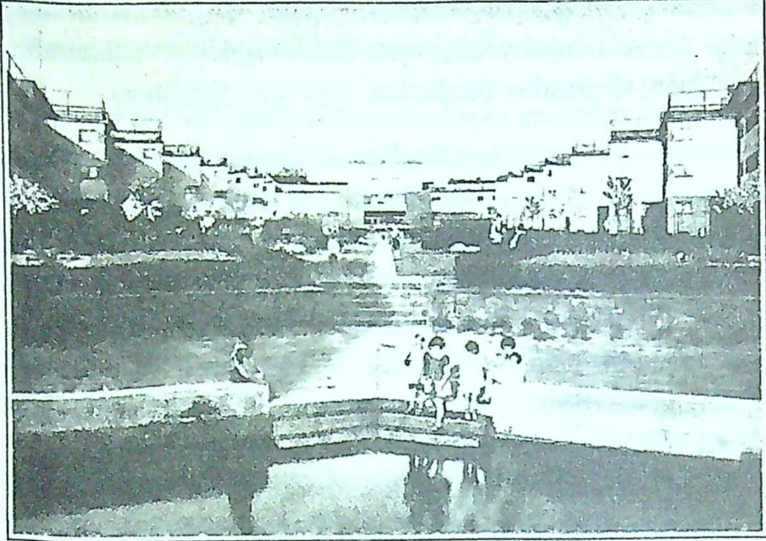
Devlet Sosyalizminin Yayılması. Başka açılardan, merkezî ve yerel Alman yönetimleri bireycilik fikirlerini benimsememişti ve on dokuzuncu yüzyılda Büyük Britanya'da yaygın şekilde kabul görmüş olan *laissez faire* (bırakınız yapsınlar) düşüncesi rağbet görmemişti. Örneğin, demiryolları özel şirketlere devredilmemişti, büyük ölçüde imparatorluk yönetimine aitti ve bu şekilde işletiliyordu; 1912 yılında toplam 37.441 mil uzunluğundaki demiryolu ağının yalnızca 2972 mil kadarı özel sektörün elindeydi. Alman şehirlerinde, kamusal fayda sağlayan hizmetler –su şebekeleri, tramvaylar, gaz santralleri ve elektrik santralleri– genel olarak yerel yönetimler tarafından inşa edilir ve işletilirdi.

Aynı zamanda, Alman şehirleri büyük ölçekte "kasaba planlaması" şeklinde gelişirdi. Toprak beylerinin yeni araziler ele geçirmesine izin verilmezdi ve en büyük özel kâr elde etme bakış açısıyla istedikleri yerde evler inşa edilmesi olanağı tanınmazdı. Endüstri alanlarının etrafında gelişen yeni kasabalar sıklıkla çalışan insanların evlerinde ışık, havalandırma ve konforun sağlanması amacıyla yerel yönetimler tarafından önceden dikkatlice planlanırdı. Başka şehirler karanlık ve dar sokaklardan arındırılır, gecekondulaşma önlenir ve kamu harcamaları yapılarak yeni bulvarlar oluşturulurdu. Berlin, Münih, Hanover ve Leipzig gibi şehirlerde aşırı kalabalıklaşmayı önlemek için Alman yerel yönetimleri kendi sınırlarını belirlerdi. Bu şekilde, şehir hazinelerinin değerinin artması sağlanıyordu ve toprak beylerinin toprak fiyatını artırma ve kiracıların ödeyeceği kiraların bedelini yükseltme yönündeki çabaları engellenmiş oluyordu. Pek çok şehir sinema salonları inşa ediyordu, yerleşimcilerine müzik dinleme salonları tesis ediyordu, çalışan kesim için evler inşa ediliyordu ve banliyölerin gelişimi denetim altında tutuluyordu. Fabrikaların bulunduğu kasabalarda kaçınılmaz olduğu düşünülen göze hoş görünmeyen ve sağlığa zararlı koşullar önlenmekteydi. Alman şehirleri çeşitli açılardan düzenin, temizliğin ve rahatlığın modelleriydi. Reform

niteliğindeki bu çabalar "devlet sosyalizmi" diye adlandırılmıştı. Onlar Sosyal Demokratların arzu ettikleri şekilde "halk tarafından" değil, yönetimler tarafından "halk için" yapılmıştı.

Almanya'nın Refahı. Almanya, endüstrinin gelişimi ve insan vasıflarındaki gelişime bağlı olarak yeni refah seviyelerine ulaşmıştı. 1870 ve 1914 yılları arasında nüfus yuvarlak hesap kırk milyondan altmış milyona çıkmıştı. Böylesine büyük bir ekonomik gelişme ile Birleşik Devletler ve Güney Amerika'ya olan Alman göçü düşük bir noktaya inmişti. Artık yurt içinde iş bulmak kolaydı ve güvence yasaları sayesinde güvende olmanın keyfi sürülüyordu. Köylüler bile kendi zorlu yazgılarını tahıl ve ithal edilen başka gıda maddeleri üzerine korumacı gümrük tarifelerindeki artışla ve ticaretin gelişimiyle çiftlik ürünlerine olan talebin artması sayesinde geliştirebilirlerdi. Aslına bakılırsa, büyük ölçüde sosyalist oylarda ortaya konan memnuniyetsizlik kasabalarda yaşam maliyetinin artışından sorumluydu.

Sosyal Demokrasinin Gelişimi. Sosyal Demokrat Parti sosyal-güvence yasaları, devlet sosyalizmi ve şehir planlamasına rağmen Meclis seçimlerinde kazanımlar elde etmişti. 1912 genel seçimlerinde toplam oy dökümü 12.188.337 idi. Bu sayıdan Sosyalistlere 4.238.919 oy çıkmıştı; Merkez veya Katolik Parti 2.012.990 oy almıştı; Ulusal Liberaller (sermayedarlar) 1.671.297; Radikaller ise 1.556.549; ve Muhafazakârlar veya toprak sahibi sınıf 1.149.916 oy almıştı. Geri kalanı dağınıktı. Sonuçta, Sosyalistler 1907 seçiminden beri "bir siyah ve mavi blok" olarak yönetimde bulunmuş olan Merkezcileri ve Muhafazakârları yerlerinden etmişti. Ancak onlar iktidarı elde edebilecekleri bir koalisyon oluşturamamıştı. Bunun sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı arifesinde Almanya'nın eski yönetici sınıfları Sosyal Demokrasinin gelişimiyle sarsılmış ve bir güç kaybı tehdidi altında olmuştur. Dengelerde hassasiyet vardı. Hiç kuşkusuz çok sayıda Muhafazakâr Sosyalistleri orduya alacak ve cepheye gönderebilecek bir savaşı hoş karşılamıştı.

ŞEKİL 53. Almanya, Frankfurt-am-Main'de Çağdaş, Düşük-Fiyatlı Konutlar Bölgesi

Alman Demiryolları Enformasyon Ofisi'nin izniyle

4. FRANSA'NIN SOSYAL REFORMLARDAN GERİ DURMASI

"Devrimci" Fransa'nın Geleneği. Fransa, bir yüzyıldan daha uzun bir süre boyunca Büyük Britanya ve Avrupa kıtası üzerinde dünyayı karmaşa içinde bırakan bir "radikal ulus" olarak görüldü ve Fransız halkı "fevri" ve "hercai" olarak muamele gördü. Onlar ilk devrim sürecinde tüm Avrupa'yı harekete geçirmemiş miydi ve yüz yıllık bir zaman aralığında çok sayıda yönetim şekli –cumhuriyet, imparatorluk, monarşi, cumhuriyet, imparatorluk ve cumhuriyet– denememiş miydi? Ve Üçüncü Cumhuriyet'in tesis edilmesinden sonra, her birkaç aylık süreçte kabineyi ve bakanları değiştirmemiş miydi? Bütün bunlar Fransızların toplumsal kargaşaya zemin hazırladıklarına ve Fransa'nın "devrim"in yurdu olduğuna dair kanıt teşkil etmiyor muydu? Fransa'da uzun zamandır olup bitenlere dair mevcut görüş böyleydi.

Fransızların Katı Muhafazakârlığı. Gerçekte, Fransa'ya dair bu eski bakış açısı yüzeyseldi. Fransa 1890 ve 1914 yılları arasında kendi topraklarına sahip çok sayıda müreffeh çiftçinin bir ülkesiydi ve onlar kendi tasarruflarını lüks tüketim maddelerine harcamaktan ziyade devlet bonoları veya yabancı kredilere yatırmayı tercih etmişlerdi. Her şeyin olduğu gibi kalmasından oldukça mutlulardı ve tarlalarında barış ve huzur olduğu müddetçe ve ağır vergi yüküyle karşı karşıya kalmadıkça onlar açısından sorun yoktu. Kasabaların açıkgöz, varlıklı tüccarları büyük ölçüde aynı zihniyete sahipti. Bunun sonucu olarak, herhangi çok radikal reformlar sunulduğunda, çiftçiler ve tüccarlar genellikle onları başlarından defetmek için yeterince güçlü olurlardı. Aslında, 1789'dan beri Fransa'daki devrimcilerin çoğu Paris'te imalatçı olmuştu ve göreceli olarak onların yerine çok az kişi geçmişti. Dahası, –bir kral, bir cumhuriyet veya bir imparator tarafından– atanan hükümetler ticaretin yapılma şeklinde hiçbir ani kırılma yaratmamıştı.

Sıkça Kabine Değişikliklerinin Anlamı. Üçüncü Cumhuriyetin daha önceki onyılları sürecinde kabine bozguna uğramıştı ve her birkaç ayda bir iktidar olması için yeni bir başbakan seçilmişti. Bu, İngiltere ve Birleşik Devletler'de istikrarsızlık ve kötü yönetim şeklinde değerlendiriliyordu. Ancak, işin doğrusu, bu sıkça olan "krizler"de politika alanında az sayıda önemli değişiklik yapılmıştı. Nadiren tümüyle yeni insanlardan yeni bir kabine oluşturuluyordu. Genellikle yalnızca birkaç devlet memurunun yerine onlardan hafifçe farklı görüşleri olan kişilerin doldurması için yer boşalıyordu. Çoğunlukla sıkça olan krizler, tıpkı Almanya'da olduğu gibi, Fransa'nın çok sayıda küçük partisi olmasına bağlıydı. İngiltere veya Birleşik Devletler'de olduğu gibi iki büyük parti yoktu. Her Fransız kabinesi birkaç siyasi gruba dahil olan insanların bir koalisyonu idi; ve eğer bir grup herhangi bir şey hakkında öfkelenir ve geri çekilirse, bu durumda tüm kabine "düşmüş" oluyordu.

Sosyal Reformda Muhafazakârlık. Çoğu Fransız partisinin ılımlı teorileri kendi sosyal reformlarında ortaya konmuştu. 1910 yılına kadar Fransa'da esaslı bir yaşlılık ve engellilik maaşı sistemi tesis edilmemişti. Bir başka deyişle, Fransa yaşlı çalışan insanlar için maaş bağlamıyordu ve hastalık veya kaza nedeniyle endüstri açısından engelli konumuna düşen insanlara kamu kaynağı aktarılmıyordu. Bu uygulama Almanya'nın fikri yürürlüğe koymasından uzun zaman sonra gerçekleşecekti. Fransız şehirleri de yerel sosyalizm yönetimi diye adlandırılan şekilde gelişmemişti. Yani, elektrikle aydınlatma tesisleri, caddelerde raylı sistemler olması, çalışanlar için evler ve benzer kamusal projeler hayata geçirilmemişti. Kısacası, Fransa kendi yönetim planında Almanya'dan daha fazla demokratik iken, ekonomik reform meselelerinde bu denli radikal değildi. Eğer Fransız hükümeti Kilise ve Devleti birbirinden ayırmışsa, Katolikleri huzursuz etse bile, Fransız halkı kendi atalarının kilisesine bütünüyle bağlı kalırlardı.

Nüfusun ve Endüstrilerin Yavaş Gelişimi. Fransa, Almanya'dan farklı olarak, nüfusunu hızla artırmadı. 1876 ila 1906 arasında yerleşimci sayısı 36.900.000'den yalnızca 39.250.000'e yükselmişti ve 1906 ila 1911 arasında yaklaşık 0.2'lik bir azalış vardı. Bu, nüfusun azalma yönünde bir eğilimde olduğunu ortaya koyuyordu. Böylece, Almanya kendi endüstrisi ve ordusu için milyonlarca ilave güçlü kuvvetli insanı alırken, Fransa yalnızca kendi vatandaşlarını koruyordu.

Fransız endüstri alanları da aynı hızda gelişim göstermemişti. 1889'da geçen bir yasa ile Fransa yaklaşık yirmi yıl önce benimsemiş olduğu serbest ticaret teorilerinden vazgeçmişti ve Ren Nehri ötesinde geçerli olacak şekilde bir korumacı gümrük tarifeleri sistemi başlatmıştı. Dahası, yakın zamanda denizaşırı bölgelerde elde edilmiş olan sömürgelerdeki piyasaları harekete geçirmek için büyük çabalar göstermişti. Ancak Fransa bir büyük açıdan dezavantajlıydı—yeterli demir cevherinden yoksundu. Her ne kadar kömüre sahip olsa bile ülkenin en iyi demir kaynakları 1871'de Almanya'nın Alsas-Loren'i ilhak etmesiyle kendisinden zorla alınmıştı. Ancak Fransa'nın bu dönemde çok az

imalat yapan bir tarım ülkesi olduğunu düşünmek bir hata olacaktır. İşin aslı, 1911 yılında tarımla uğraşandan ziyade imalat ve ticaretle uğraşan Fransız halkı vardı ve dış ticaret sürekli olarak artıyordu. Belki de bir tarafta Fransa ve diğer tarafta İngiltere ve Almanya arasında adil bir denge vardı. Fransızlar çiftçilik ve imalat arasında çalışmalarını sürdürüyordu. Ve bir noktaya kadar bu olgu Almanya ve Büyük Britanya'da benimsenmiş olan sosyal güvence ve başka sosyal reform yasalarında Fransızların geç kalmış ilgilerinden sorumluydu.

Fransız Siyasi Partilerinin Radikal Doğası. Ancak yine de, Fransız siyasi partilerinin isimleri daha sosyal değişimler yönünde bir hareketi gösteren Parlamentoda temsil edilmişti. Monarşi yanlısı ve aristokratik partiler bir elin parmakları sayısı kadar azalmıştı. Fransa'da çok sayıda büyük toprak beyi vardı ve ayrıca endüstri sermayedarı bulunmaktaydı; fakat onlar Almanya'da olduğu gibi bütünlüklü partiler oluşturmamıştı. Ne de aynı tarzda iş birliği yapmışlardı. 1910'da yapılan seçimlerde Temsilciler Meclisi'nde hiçbir parti çoğunluğu kazanmamıştı fakat üyelerin en az beşte dördü aşağıdaki partilere üyeydi: Radikaller, Radikal-Sosyalistler, Demokratik Sol, Örgütlü Sosyalistler, İlerlemeciler ve Bağımsız Sosyalistler. Senato'da muhafazakârların daha büyük bir sayısı vardı; ancak bütün olarak Fransız hükümeti kendini sosyal değişimlere adamış olan partiler tarafından kontrol edilmişti. Oysa uygulamada onlar radikal deneyimlerde bulunmaktan kaçınıyorlardı. Siyasi açıdan demokratik olsa bile Fransa sosyal reformlar meselelerinde muhafazakâr olarak kaydedilebilir.

5. SOSYALİSTLERİN POLİTİKASI

Devrimci Eğilimler. Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa'daki belirsiz unsurlar arasında sosyalistler bulunuyordu. Onlar fabrikaların ortaya çıktığı tüm ülkelerde görünüyordu ve yeni yüzyıl ilerlerken sayı bakımından hızla gelişiyordu. Görmüş olduğumuz gibi Almanya'da onlar imparatorluktaki en güçlü siyasi parti haline gelmişlerdi. İngiltere ve Fransa'da barışçıl bir propaganda

gerçekleştirmenin yanı sıra aşırı uç sosyalistlerin bazıları halkı harekete geçirmek ve kendi nihai hedeflerini elde etmek için grevlere ve şiddet yöntemlerine başvurmuştu. Örneğin 1911'de İngiliz demiryolu çalışanları greve gittiğinde, demiryolu merkezlerinde ayaklanmaya başladılar. Onlar yönetime müdahale ediyor ve ücretlerde belirli bir artışı sağlamaya çalışıyordu. Bu tür taktikler "doğrudan eylem" diye adlandırılmıştı. Doğrudan eylem Fransa'da da kullanılmıştı (orada "sabotaj" adıyla biliniyordu). Grevlere sıklıkla şiddet eşlik ediyordu. Fransa'daki "doğrudan eylemciler" işçileri "bir büyük birlik" haline getirmeyi ve sayısal güçleriyle ve örgütlülük sayesinde endüstri ve yönetim üzerinde denetimi ele geçirmeyi önermişti. Bu koşullarda Avrupa yönetimleri sosyalistlerin bir kriz döneminde ne yapabileceği hakkında kuşkuluydu.

Sosyalistlerin Savaş-karşıtı Teorileri. On dokuzuncu yüzyılın ortasında hareketin başlangıcından itibaren Karl Marx'ın öğretilerine inanan sosyalistler savaşa güçlü bir şekilde karşıydı. Kendi ülkelerini silahlarla savunma konusunda bile çoğu barış yanlısıydı; pek çoğu savaşların kapitalist yönetimlerin toprak ve ticaret üzerinde kendi aralarındaki çekişmelerden başka bir şey olmadığını beyan etmişti. Onlar bu teoriden yola çıkarak işçilerin savaştan hiçbir menfaatleri olmadığını ve elde edecekleri tek şeyin vergilerde, yaralanmalarda ve ölümlerde bedel ödemek olduğu neticesine varmışlardı. Sosyalistler arasındaki aşırı uçta olanlar *Komünist Manifesto*'da ifade edilmiş olan görüşü taşıyordu: "İşçilerin ülkesi yoktur. Sahip olmadıkları bir şey onlardan alınamaz."

Birinci Enternasyonal. Bir konuda neredeyse tüm sosyalistler tüm ülkelerin işçilerinin yoldaş olduklarında teorik açıdan uzlaşmıştı; ve bu ruh içinde müşterek sorunlarını tartışmak için zaman zaman uluslararası konferanslar düzenleniyordu. 1864'te "Birinci Enternasyonal" olarak bilinen bir Uluslararası İşçiler Birliği organize edilmişti. Karl Marx kendi programını kaleme almıştı. Bu birlik on iki yıl boyunca dönemsel toplantılar düzenledi ve ülkeden ülkeye sırayla dönüşümlü bir merkez bürosu oldu. Ancak

yöntemler üzerine çekişmelerle yapı bozuldu ve 1876'da sona erdirildi. Bu dönemde onun merkez bürosu New York City'de idi.

İkinci Enternasyonal. Yaklaşık on yıl sonra sosyalistler yeniden uluslararası konferanslar düzenlemeye başladı ve 1891'de "İkinci Enternasyonal" adı verilen yeni bir birlik kuruldu. Bu organizasyon her üç veya dört yılda dünya kongreleri yapıyordu ve genel bir merkezi vardı. "Sosyalizmin temel ilkelerine bağlı olan" çeşitli ulusal birlikleri üyeliğe kabul etmişti ve ayrıca doğrudan politika içinde yer almayan emek birliklerini üyeliğe alıyordu. Amacı müşterek menfaatlerin geliştirilmesi ve korunması için dünyanın çalışan insanlarını birleştirmekti.

İkinci Enternasyonal'in Savaş-karşıtı Politikası. Sosyalistler, dünya kongrelerinde sıklıkla "Bir savaş tehdidi altında olmamız durumunda ne yapacağız?" sorusunu tartışmıştı. 1907 tarihli Stuttgart konferansında ve üç yıl sonra bir kez daha Kopenhag konferansında, heyecanla bu soruyu müzakere etmişlerdi. Bazı aşırı uçtakiler bu tür koşullar altında sosyalistlerin tüm endüstri alanlarında bir genel grev çağrısında bulunarak savaşı önleme girişiminde bulunması gerektiğini önermişti. Bu proje kabul görmemişti; fakat tüm sosyalistlerin "kendilerine uygun görünen tüm araçlarla savaşı önlemek için her çabaya" başvurmaları ve eğer çabalarına karşın savaş çıkarsa onu bitirmek için ellerinden gelenin en iyisini yapmaları gerektiği üzerine uzlaşmışlardı. Buna tüm enerjilerini "insan kitlelerini uykularından kaldırmak ve kapitalist egemenliğinin çöküşünü hızlandırmak" için kullanmaları üzerine meşum bir sözleşme ilave edilmişti.

Bunun sonucu olarak, Avrupa'nın yönetimleri savaşta sosyalistlerin desteğini ne denli hesaba katabileceklerini bilmiyordu. Ancak bu gerçekleştiğinde, 1914'te savaş kapıya geldiğinde, neredeyse tüm sosyalistler genellikle kendi ülkelerini istilacılara karşı savunma zemininde herkes kendi ülkesinin yönetimine yardımcı olmaya koşmuştu. Oysa savaş sürecinde, Almanya, Avusturya ve Rusya yenilgiye uğradığında, iktidarı ele geçiren ve kendi denetimleri altında yeni bir ilişkiler düzeni oluşturan sosyalistler olmuştu.

Fransa ve İngiltere'de bile yönetimler sosyalistlerin desteğini kazanma arayışı içindeydi ve bir iyi niyet göstergesi olarak onların liderlerinin bazılarını makamlarında kabul etmişlerdi. Demokrasinin ve radikal fikirlerin gelişimiyle Avrupa'daki politika ve savaş koşullarının XIV. Louis döneminden beri temelde değişmiş olduğu apaçık ortadaydı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. On dokuzuncu yüzyılın bitiminde İngiltere'nin siyasi ruh halini betimleyin. 1906'da hangi siyasi değişimler olmuştu? İngiltere'de sosyalizmin geçmişinin izini kısaca sürün. 1897'den 1908'e kadar İngiltere'deki emeğe dair yasaların tarihini değerlendirin. Booth tarafından yaptırılan Londra'daki yoksulluk araştırmasında ortaya konan önemli noktaları belirtin.

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak çağdaş görüş nedir? 1908 tarihli yaşlılık emekli maaşı hükümlerini ifade edin. İşsizliğin azaltılması için kullanılan araçlar nedir? "Az paraya çok çalışılan" ticari faaliyetlerde ücretleri düzenlemek için yapılan girişimler hangi şekilde olmuştu? Lortlar Kamarası Liberallerin reformlarını engellemek için hangi yasalara dair arayışta bulunmuştu? 1909'un "devrimci bütçe"si neydi?

2. Bütçe nihayetinde hangi koşullar altında geçmişti? 1911 tarihli Parlamento Yasası'nın ana hatlarını çiziniz. 1912 tarihli Ulusal Teminat Yasası'nın temel hükümlerini söyleyin.

3. Almanya'da demokratik yönetimin gelişimi nasıl olmuştu? II. William kamu meselelerine nasıl müdahil olmuştu? Yaşam koşullarını geliştirmek için hükümetler tarafından yapılan şeylerin bazılarını betimleyin. Alman sosyalistler bu reformlara karşı nasıl tutum almıştı?

4. Sosyal reform meselelerinde Fransızları neden muhafazakâr diye adlandırabiliriz? Fransız kabinelerindeki çok sayıda değişikliğin değerlendirmesini yapın. Fransa'nın endüstriyel gelişimi ile Almanya'nınkini karşılaştırın.

5. Birinci Enternasyonal neydi? Peki ya İkinci Enternasyonal? Sosyalistler savaşa ilişkin olarak hangi teorilere sahipti? Avrupalı yönetimler sosyalistleri neden hesaba katmak durumundaydı?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *Fabian, yoksulluk sorunu, istihdam büroları, "az para karşılığında çok çalıştırılan işler", bütçe, kazanılmamış gelirler, istihdam güvencesi, Alman endüstri temsilcileri, devlet sosyalizmi, "siyah ve mavi blok."*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Yirminci yüzyılın başlarındaki İngiliz reform hareketi on dokuzuncu yüzyılda olandan nasıl ayrışmıştı?

2. On dokuzuncu yüzyılda uzun zaman boyunca tartışılmış olan yirminci yüzyıla ilişkin İngiliz sorunlarının bazılarını belirtin.

3. Endüstri temsilcileri ve büyük toprak sahipleri Alman ilişkilerinde halen güçlü müdür?

4. Tarım ve imalat sektörleri Fransa'da halen oldukça dengede midir?

TARTIŞMA KONULARI

1. İngiliz yönetim tarihi bir uzlaşmalar tarihidir.

2. Avrupalı ülkeler yoksulluk sorunlarıyla uğraşmaktan kaçınamazdı.

3. Endüstri ve tarımın dengeli olması ekonomi açısından en iyi durumdur.

4. Savaşa karşı olmak sosyalistlerin tekelinde değildir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

1. Kaynak Materyal Çalışmaları. ROBINSON ve BEARD, *Readings in Modern European History*, Cilt II: 1) İngiltere'de bireyselcilik ve sosyalizm, ss. 470-472, 478-489, 495-497; 2) Alman

sosyalizmi, ss. 489-495; 3) Fransa'da sosyalizm ve emperyalizm, ss. 233-238.

2. Tamamlayıcı. CHEYNEY, *A Short History of England*: Büyük Britanya'da sosyal değişimler, ss. 680-711. PALM ve GRAHAM, *Europe since Napoleon*: Büyük Britanya'da reformlar neticesinde aristokratik oligarşinin gerilemesi, ss. 97-112. BECKER, *Modern History*: 1) Sosyalizm ve sosyal reform üzerine çekişmeler, ss. 526-544; 2) Üç ülkede sosyal çatışma, ss. 547-585.

3. Bir ansiklopediye bakınız: *Lortlar Kamarası, güvence, şehirler, Almanya, Fransa* (her bir konu başlığındaki en yeni gelişmelere dair bilgi toplayınız).

Kısım Üç

SAVAŞIN AVRUPA'DA DÜZENİ BİR KEZ DAHA SARSMASI, HARİTALARIN DEĞİŞMESİ VE DÜNYA ÇAPINDA YÖNETİMLER, GELENEKLER VE FİKİRLERDE DERİN DEĞİŞİMLER YAPMASI

1914 yılında insanlık adına sonsuz ilerleme ve gelişme rüyası savaşın çıkmasıyla birlikte kaba bir şekilde parçalandı. Bu, uzun zamandır bekleniyordu. Avrupalı yönetimler halktan topladıkları vergileri kullanarak mümkün olduğunca hızla ordu ve donanmalarını geliştirmişlerdi. Barış konferanslarında ortaya konan silahlanmanın denetim altına alınması çabaları başarısız olmuştu. Ticaret ve toprak üzerine emperyal rekabet keskinleşmişti. Büyük güçler iki tarafa ayrılmıştı—bir tarafta Almanya ve Avusturya-Macaristan ve diğer tarafta İtalya'nın belirsiz tutumuyla birlikte Fransa, Rusya ve Büyük Britanya vardı. Ağustos 1914 tarihinde fırtına koptu. İki yıldan daha uzun bir süre boyunca savaş düzenine girmiş olan uluslar bir zafer kazanmak için bilimin ve makineleşmenin tüm formlarını kullanmıştı fakat kendilerini bir kördüğüm içinde bulmuşlardı. 1917 yılında Birleşik Devletler Merkezî Güçler'e karşı savaşa girdi. Başka ülkeler de çatışmaya katılmıştı ve savaş dünya çapında bir hal almıştı. Sonunda, 1918 yılının sonbaharında Merkezî Güçler yenilgiye uğradı. Mağlup olanlara Paris'te sert barış hükümleri dayatılmıştı. Enkaz ve yıkıntıların ortasında yerkürenin halkları birlik içinde olmaya çalıştı. Sınırlarda, yönetimlerde, endüstrilerde, ticarette ve hayatın ve çalışma düzeninin tüm yönlerinde muazzam değişimler gerçekleşti.

Savaşın Viranlığı

BÖLÜM VII • BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ÇIKMASI

AVRUPA'NIN ORDULARI VE DONANMALARI • SİLAHLANMAYI DENETİM ALTINDA TUTMADA BARIŞ HAREKETİNİN BAŞARISIZ OLMASI • ULUSLARARASI REKABETLER VE BİRLEŞMELER • BALKANLARDAKİ GÜÇLERİN REKABETİ • BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN PATLAK VERMESİ

Avrupa yüzyıllar boyunca çok sayıda savaş ve devrim görmüştü fakat yirminci yüzyılın açılış yıllarında yaygın inanış barışçıl yöntemlerle yapılacak bu andan itibaren sürekli ilerleme idi. Çeşitli adımlar aracılığıyla oy kullanma hakkı genişletilmişti ve demokratik yönetimler tesis edilmişti; sosyal reformlar kabul edilmişti; kitlelerin payları artmıştı. Bir yüzyıl boyunca topyekûn bir savaştan kaçınılmıştı ve çok sayıda insan büyük güçlerin uluslararası konferanslarda veya diplomatik müzakereler aracılığıyla kendi ihtilaflarını çözüme kavuşturacakları umuyordu. Eski garezler kalmıştı fakat onların hiçbiri ürkütücü bir savaş çıkarmaya yetecek kadar önemli görünmüyordu. Ticaret ve toprak rekabeti daha amansız hale gelmişti; ordular ve donanmalar ebat açısından büyüyordu; fakat Avrupalı yönetimlerin anlatılmaz elem, sefalet ve belki şiddetli devrimler getireceği muhakkak olan büyük çaplı bir savaş riskini almayacağını düşünmek için sebepler vardı. Bütün bunlara rağmen savaş çıktı. O, tüm büyük Avrupalı ulusları kapsıyordu ve dünyaya yayılmıştı. Onun gidişatı ve artçı etkileri öylesine korkunçtu ki dünya tarihinde keskin bir kırılmaya işaret etmiş görünüyordu. Pek çok açıdan bu gerçekleşmişti; biz ancak şimdi onun eski düzenden kaynaklandığını, getirdiği şeylerin ne denli büyük olduğunu, eski mirasın büyük kısmının çekişmenin varlığını sürdürdüğünü görebiliriz. Bu durumda izlememiz gereken şey Birinci Dünya Savaşı'nın aracılığıyla tarihin günümüze uzanan çizgisidir.

---

1. AVRUPA'NIN ORDULARI VE DONANMALARI

Yönetimlerin Savaş İlan Etmesi. Ağustos 1914'te dünya tarihinin en korkunç ve yıkıcı savaşlarından biri patlak verdi; biz şimdi nasıl meydana geldiğini ve hangi sorunları içerdiğini göstermeye çalışacağız. Başlarken, savaşa katılsın veya katılmasın uluslar hakkında konuşmada kullanılan belli başlı bir yanlış

yönlendirici alışkanlığa karşı gardımızı almalıyız. Bu, *uluslardan* bahsederken onlar sanki kişilermiş gibi gündelik hayatta ve tarih yazımında benimsenen modadır. Örneğin, biz İngiltere'nin veya Almanya'nın veya Fransa'nın şunu ya da bunu yapmasını sanki John Smith'in kahvaltı yapması veya Susan Jones'un şehir merkezine gitmesi gibi söyleriz. Gerçekten, pekçok ülke çoğu zihinde kişiler olarak resmedilmiştir. Birleşik Devletler "Sam Amca" diye adlandırılıp kafasında silindir şapka olan ve eski-moda giysiler içinde bulunan yaşlıca bir adam olarak temsil edilmemiş midir? İngiltere "John Bull" diye bilinir ve Fransa yaşı belli olmayan çekici bir bakire kız olarak düşünülür. Ancak, işin aslı, biz herhangi bir ülkenin halkının herhangi bir barış zamanında herhangi bir şey üzerine nadiren uzlaşır ve biz "İngiltere şunu yaptı" veya "Fransa bunu yaptı" dediğimizde aslında *yönetimin* onu yapmış olduğunu kast ederiz. Ve bu dönemin demokratik ülkelerindeki yönetim kısmî bir yönetimdir. Genellikle bir yönetim şimdiki koşullara göre halkın çoğunluğunu temsil eder fakat eğer seçmenler düşüncelerini değiştirir ve onaylamazlarsa yönetimi bu makamdan gönderebilir. Örneğin, 1920'de Başkan Woodrow Wilson Milletler Cemiyeti lehine olmuştur. Ertesi yıl onun yerine geçen Cumhuriyetçi Başkan Harding Cemiyet katılımı konusunda kesinlikle karşı çıkmıştır. Bundan dolayı, bir ülkeden kişi olarak bahsedildiğinde, aslında yönetimlerden bahsettiğimizi ve bu yönetimlerin söz konusu ülkelerin tüm halkını değil, vatandaşların yalnızca bir kısmını temsil ettiğini göz önünde bulundurmalıyız. Halkın tamamı yönetimlerin yaptığı veya söylediği her şeyi zorunlu olarak onaylamaz. Ancak genellikle "ulusal menfaatlere" hizmet ettikleri iddiasında bulunulur.

Militarizmin Gelişimi. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi hakkında düşünmeye başladığımızda, Avrupa'nın çeşitli halklarının 1914 öncesinde binlerce yıldır savaş hali içinde oldukları akılda tutulmalıdır. Roma İmparatorluğu tarihinden Jül Sezar'ın İsa'nın doğumundan önceki yüzyılda Ren Nehri kıyısındaki Cermenlerle nasıl savaş halinde olduklarını bilirsiniz. Savaşlar Orta Çağlar boyunca devam etmiştir. Savaşlara Protestan Reform

hareketi eşlik edecektir. Bir önceki cildin başlarında Fransa kralı XIV. Louis'nin zaman zaman Ren Nehri bölgesini nasıl istila ettiğini, halkın nasıl yağmalandığını, evlerinin nasıl yakıldığını ve topraklarının nasıl zapt edildiğini anlatmıştık. On sekizinci yüzyılda, Fransa'nın güçlü bir rakibi Hohenzollern ailesi altında Prusya'da ortaya çıkmıştı. Prusya, Büyük Frederick yönetimi altında güçlü bir ordu kurmuş, Alman ve Polonyalı komşularını yağmalanmıştı. Çok geçmeden muzaffer Fransız ordularının başında bulunan Napolyon tüm batı Avrupa'yı ezip geçti, çok sayıda muharebede Almanları yenilgiye uğrattı, onların bölgelerini paylaştı ve onlara köle gibi davrandı.

ŞEKİL 54. İmparator II. William'ın Muhafız Alayını Denetlemesi

Fransa'da 1798'de her gencin yirmi yaşından yirmi-beş yaşına kadar orduya hizmet etme yükümlülüğüne dair bir yasanın yürürlüğe girmesiyle Napolyon'un ezici gücü daha fazla büyüdü. Elbette her sağlam bireyin ulusal savunma için askere çağrılması yeni bir durum değildi fakat *mecburi askerlik hizmeti* son derecede tehlikeli dönemde son çare olarak görülüyordu. Tersine olarak, Fransız 1798 tarihli yasası Napolyon yönetimi altında kalıcı

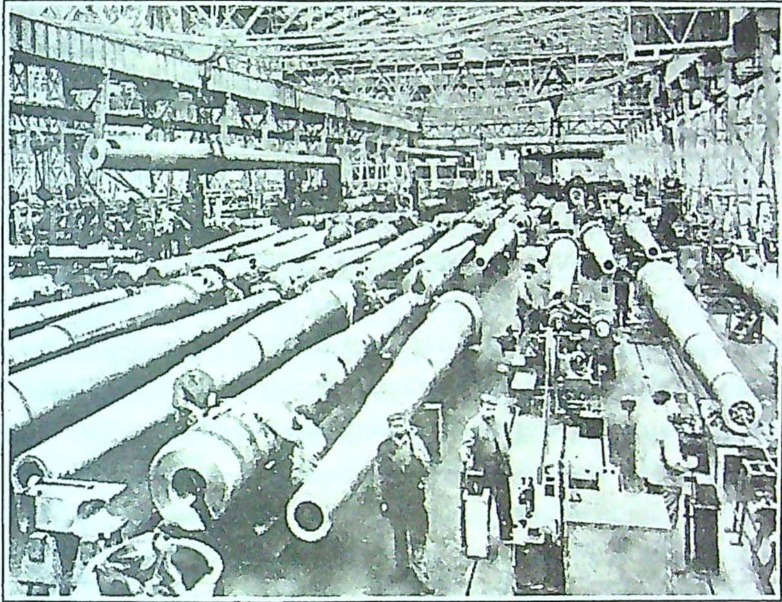
bir sistemin başlangıcına işaret ediyordu ve seçkin bir İngiliz askerî uzmanın 1910'da söylemiş olduğu gibi "nihayetinde tüm Avrupa benzer yasaları kabul etmek zorunda kalmıştı."

Yeni Fransız sistemini kendine mâl eden ilk ülke Prusya idi. Prusya, Napolyon'un yüzünden Jena'da korkunç bir yenilgiye uğradıktan sonra, zorunlu askerlik hizmetini kabul ederek bir ordu oluşturmaya başladı. O zaman yürürlüğe giren genel bir yasa aracılığıyla, Prusya'daki her sağlam erkek tebaa askerlik hizmeti yapma yükümlülüğü altındaydı. Böylece Prusya "silahlanmış bir ulus" haline gelmişti. Bildiğimiz gibi, Napolyon'u Alman toprağından sürme ve nihayetinde Waterloo'da yenilgiye uğratmada önemli bir payı bu yeni ordu almıştı. Bu geniş kapsamlı askerlik hizmeti başarısıyla kendini haklı çıkarıyor görünmüştü.

Her ne kadar Napolyon'a dair tehlike böylelikle yok edilmiş olsa da Prusya zorunlu askerlik hizmeti yasasını feshetmemişti. Elli yıl sonra, I. William ve Bismarck tüm Almanları Prusyalılaştırmaya hazırlanırken ve Avusturya ile bir savaş öngörülürken, her yıl askere alınanların sayısı artmıştı ve aktif askerlik hizmeti dönemi iki yıldan üç yıla uzatılmıştı. Ve yedekte tutulma süresi dört yıla çıkarılmıştı. Prusya bu şekilde dört yüz bin askerlik etkin bir ordu oluşturmuştu. Bu askerlerle 1866'da Avusturya'yı yenilgiye uğrattı, 1870'de ikinci Napolyoncu imparatorluğu devirdi ve Almanya'nın birbirinden ayrı devletlerinin zorunlu askerlik hizmeti getirmesiyle Prusya kralının başta olduğu güçlü bir Alman İmparatorluğu hedefine ulaştı.

Askerî Sistemin Yayılması. Fransa, 1870 yenilgisiyle sersemlemiş olarak "muafiyet ve istisna olmaksızın geniş kapsamlı ve zorunlu askerlik hizmeti" sistemini iki yıl sonra kabul etti. Kısa bir süre içinde, İngiltere haricinde tüm Avrupalı güçler zorunlu askerlik hizmeti aracılığıyla gitgide daha büyük ordular inşa etme konusunda iş başındaydı; yani, tüm sağlam bireyler belirli bir zaman boyunca orduya katılmak zorundaydı ve ardından savaş halinde çağrılmak üzere yedekte tutuluyordu. Her bir ülkenin herhangi bir anda silah altında tuttuğu insan sayısı yönetimin karşılayabileceği

para miktarına bağlıydı ve hizmetin uzunluğu bir, iki veya üç yıl olabiliyordu. Askerlerin eğitimi ve kalıcı bir yapı oluşturulması için çok sayıda nizami subay sürekli olarak görev yapıyordu. İkmal malzemeleri –tüfekler, toplar, barut, giysi ve benzerleri– için kocaman fabrikalar kurulmuştu. Bunlar sahiplerine büyük kârlar bırakıyordu ve onları daha fazla sayıda ve daha iyi orduların coşkulu destekçileri yapıyordu.

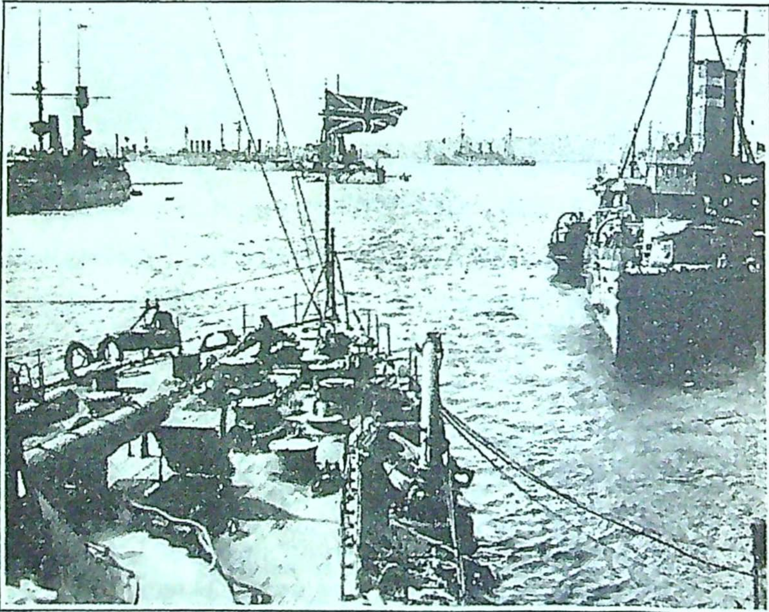
ŞEKİL 55. Almanya, Essen'de, Krupp Fabrikasında Ağır Topların Dökülmesi

Bu sistemin neticesi Avrupa'nın güçleri arasında rekabetin sürekli olarak bir artış göstermesiydi. Eğer bir ülke orduya yeni olarak bin asker eklerse, bu durumda onun tüm komşuları kendini benzer bir şey yapmak zorunda hissediyordu. Böylece, tıpkı bir kartopunun yuvarlanması gibi, militarizm yıllar geçtikçe büyüdü. Sayılar genellikle sıkıcıdır fakat aşağıdaki tabloyu on dakika boyunca inceleyen herhangi biri militarizm konusunda değerli bir eğitim elde edecektir. Bu tablo[19] üç tarihte beş ülkedeki silah altında bulunan erkeklerin sayısını vermektedir:

19 Moon, *Syllabus on International Relations*, s. 75

	1895	1910	1914
Almanya	585.000	634.000	812.000
Avusturya-Macaristan	349.000	327.000	424.000
İtalya	238.000	288.000	318.000
Rusya	910.000	1.200.000	1.300.000
Fransa	572.000	634.000	846.000

İngiliz Donanması. Belirtmiş olduğumuz gibi, zorunlu askerlik hizmetini kabul etmemiş olan tek Avrupalı güç Büyük Britanya idi; fakat o herhangi başka iki gücün toplam kuvvetine denk olan donanmasına güveniyordu. İngilizler iki sebeple bu uygulamada bulunmuştu. İlki Britanya'nın kendi çiftliklerinden besleyebileceğinden daha büyük bir nüfusa sahip olması ve böylelikle deniz aşırı bölgelerden gönderilen gıdaya bağlı olmasıydı. İkinci etapta, Britanya'nın dünyanın her kesimindeki ticarete bağlı olan imalatçı bir ulus olarak basitçe "deniz hatlarına" hükmetmek zorunluluğunda bulunmasıydı. Başka bir deyişle, Britanya, başka güçlerin kendi ordularını savunmalarıyla aynı zeminde kendini savunmak için donanmasını –kendi "deniz gücünü"– ön planda tutuyordu.

ŞEKİL 56. İngiliz Filosunun Portsmouth'ta Demir Atmış Halde Bulunması

Almanya ve Donanma Rekabeti. Ulusların rekabetinin ağırlıklı olarak kara ordularını oluşturmakla sınırlı olduğunu hayal etmek bir hata olacaktır. Tersine olarak, Britanya'nın yanı sıra Kıtasal güçler aynı zamanda donanmalara gereksinim duyduğunu iddia ediyordu. Rusya Baltık Denizi, Karadeniz ve Sibirya'nın Pasifik Okyanusu'na baktığı Uzak Doğu'da menfaatlerini savunmak için gemilere sahip olmasının gerekliliğini ileri sürmüştü. Fransa'nın dünyanın her kesiminde koruması gereken ticareti ve sömürgeleri vardı. 1890 yılından sonra, benzer şekilde Almanya görmüş olduğumuz gibi, kendi deniz aşırı ticareti artarken bir donanma kurmaya başlamıştı. Kayzer II. William'ın hükümranlığının başlarında Almanya'nın geleceğinin denizler üzerinde bulunduğu beyan edilmişti. Amerikalı bir yazar olan Alfred Mahan Britanya'nın başarısının sırrının okyanuslar üzerinde üstünlüğünü korumasında yattığını söylemişti. Almanya, yaklaşık 1895 yılında başlayarak kapsamlı bir gemi inşa programını yürürlüğe soktu ve zaman geçtikçe buna gitgide daha fazla savaş gemisi ilave etti. Her ne kadar Alman yönetimi düşüncesinin bu oyunda Fransa ve Rusya'ya yetişmek olduğunda ısrar etse bile Britanya Alman donanma programını kendisinin denizler üzerindeki üstünlüğü için bir tehdit olarak görmüştü. Böylece yarış devam etmişti. 1904 ve 1914 arasındaki on yılda, Fransa ve Rusya kendi birleşik donanmaları üzerine yuvarlak hesap 1.5 milyar dolar harcamışken Almanya ve Avusturya-Macaristan 1.2 milyar dolar ve Büyük Britanya 1.6 milyar dolar harcamıştı.

2. SİLAHLANMAYI DENETİM ALTINDA TUTMADA BARIŞ HAREKETİNİN BAŞARISIZ OLMASI

Hague Konferansları (1899, 1907). Silahlanmanın muazzam maliyeti, milyonlarca kişinin savaşacak ve korkunç silahları kullanacak olması düşüncesindeki korku ile birlikte çok sayıda ağırbaşlı insanı birlikte savaşı önlemeye çalışmaya yönlendirdi.

İlk dikkat çekici hareket Çar II. Nikolay'ın silahlanma yarışını durdurmaya yönelik olarak 1898'de sorunu ele almak için Hague'da güçlerin büyük bir konferansa katılması önerisiydi. Viyana

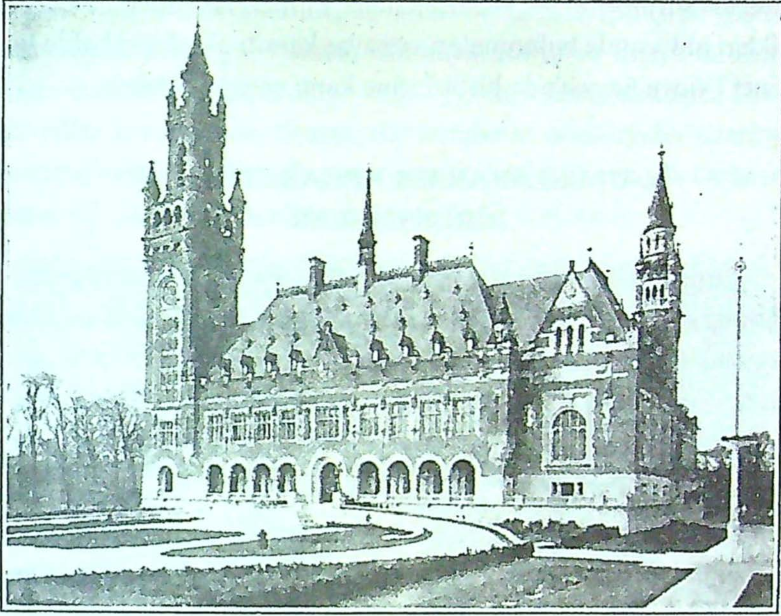
veya Berlin Kongresinin aksine, 1899 tarihli barış konferansı bir savaşı sonlandırmak için yapılmamıştı: o, mevcut barışın korunması ve askerî harcamaların azaltılması konularının değerlendirilmesi için Avrupa'da barışın hüküm sürdüğü bir dönemde güçlerin bir araya gelmesiydi.

Ancak işin aslı Hague Konferansı'nda silahlanmanın sınırlandırılması konusunda hiçbir şey yapılmamıştı. Biz dönemin gizli mektuplarının kamuoyuna açılmasıyla İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Çar'ın fikrini hiçbir surette uygulanabilir bulmadığını ve kendi adlarına buna gülüp geçtiklerini artık biliyoruz. Yine de konferansta "itibar veya yaşamsal menfaatleri içermeyen" uluslararası zorlukların çözüme kavuşturulabileceği kalıcı bir Arabuluculuk Mahkemesi tesis edildi. Ancak bir ulusun sorunun sebebi olarak kabul edilmesine yönelik hiçbir plan benimsenmemişti ve büyük olasılıkla savaşa sebebiyet verecek çok zorlu konular değerlendirmeye alınmıyordu. 1907 tarihinde yapılan ikinci bir Hague Konferansı'nda silahların sınırlandırılması meselesi bir kez daha masaya yatırıldı fakat dünyanın büyük güçleri arasında askerî üstünlük yarışını durdurmak için hiçbir şey yapılmadı. Madenlerin durumu, tahkim edilmeyen şehirlerin bombalanması ve tarafsız olanların hakları –medenileşmiş savaş kuralları– şeklinde belirli kurallar konuldu fakat savaş hali olduğunda onların tümü ihlâl edilecekti.

Uluslar Arasında Barış Antlaşmaları. Birinci Hague Konferansı'ndan sonraki onyıllık süre içinde uluslar arasında yüz otuzdan fazla antlaşma yapıldı. Bu antlaşmalar rehinelerin durumundan tüm anlaşmazlıkların arabuluculuk yöntemiyle çözülmesine kadar uzanıyordu. "Yaşamsal menfaatleri, bağımsızlığı ve sözleşmeyi imzalayan tarafların itibarını etkilemeyen ve üçüncü taraftarların menfaatine olmayan" tüm anlaşmazlıklar arabuluculuk yöntemiyle çözüme kavuşturulacaktı. Bazı uluslar "doğası gereği yargılanabilir olan tüm meselelerin" arabuluculukla çözümlenmesi önerisinde bulunacak kadar konuyu ileri taşıdı.

Hague konferansı ve farklı arabuluculuk anlaşmalarının yanında bir başka büyük Avrupalı çatışma olmayacağına dair umudu

teşvik eden çok sayıda başka işaret vardı. Uluslararası toplulukların ve kongrelerin sayısı sürekli olarak artıyordu ve farklı ulusların insanlarının genel olarak tanınmasında çok sayıda müşterek menfaat vardı.

ŞEKİL 57. Hollanda, Hague'da Barış Sarayı

Bu muhteşem bina Ağustos 1913'te –savaşın çıkmasından yalnızca bir yıl önce– uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözüme kavuşturulması için bir merkez olarak resmî şekilde açılmıştı. Andrew Carnegie binanın yapımı için bir buçuk milyon dolarlık katkıda bulunmuştu

Bir Uluslararası Hareket Olarak Sosyalizm. Uluslararası barış oluşumunda başka kuvvetler arasında en güçlü olanlardan biri sosyalizmdi. Bu, üretim araçlarının özel sahipliğinden kurtulma şeklinde müşterek hedefe sahip çalışan kesimin uluslararası bir hareketiydi. Sosyalistler büyük uluslararası kongreler düzenliyordu ve birbirlerine "yoldaş" diye hitap ediyorlardı. Onlar "emperyalist" politikalar güden yönetimleri sürekli olarak eleştiriyordu; çünkü savaştan kâr elde edecek tek yapının uzak topraklarda yatırımları bulunan zenginler olduğunu ve savaşın çalışan kesimin meselesi olmadığı iddia ediyorlardı. En önemlisi savaşta en fazla acıyı yaşayanların yoksullar olduğunda ısrar etmişlerdi.

Bu, Avrupa ordularına hizmet etme konusunda itirazları bulunduğu ve zaman zaman vatan haini olarak görülerek hapse atılacakları anlamına geliyordu. Ancak tüm ülkelerden sosyalistlerin büyük bir çoğunluğu 1914'te başlayan geniş çaplı çatışmanın coşkusuna sürüklenmişti; ve ancak halen emperyalizmden nefret ettikleri iddiasında bulunmaları ve savaş karşıtı oldukları halde Birinci Dünya Savaşı'nda birbirlerine karşı savaşacaklardı.

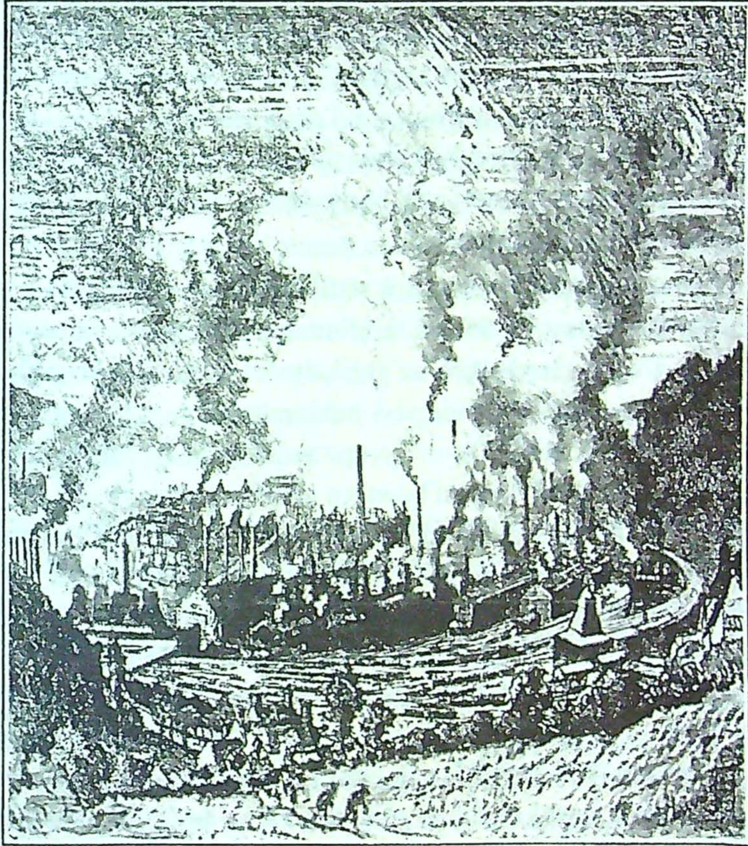
3. ULUSLARARASI REKABETLER VE BİRLEŞMELER

Emperyalizm. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında, görmüş olduğumuz gibi, batı Avrupa güçlerinin hepsi hevesli bir şekilde uzak topraklarda daha fazla ticaret yapmaya, yurt dışına daha fazla borç para vermeye ve kendi ticaretlerini denetim altında tutma amacıyla yeni sömürgeleri bünyesine eklemeye çalışıyordu. Bu uygulama genel olarak *emperyalizm* diye adlandırılmıştı.

Emperyalizm –başta makine endüstrinin yaygın bir şekilde kullanılmadığı yerler olan Asya, Afrika ve Güney Amerika'da– yabancılara kendi fabrikalarının mallarını satma girişiminde bulunan çeşitli ülkelerin iş insanları olarak doğal bir şekilde ticaretle başlamıştı. Ticaret aynı ülkelerdeki yönetimlere ve bireylere borç para vermek için yalnızca bir adımdı. Kredi olarak verilen para demiryolları ve fabrikaların inşa edilmesi, maden ocaklarının hazırlanması ve petrol kuyularının açılmasında kullanılmıştı. Emperyalizmdeki üçüncü adım ticaretle veya kredi kullandırmakla müdahalede bulunulan yerel bir karmaşa şeklinde oluyordu: barışı tesis etmek ve fatura bedellerini toplamak için bu noktalara savaş gemileri ve askerler gönderilmişti. Bu türden eylemler sıklıkla bölgenin ilhak edilmesiyle son buluyordu. Böylece emperyalist ülkenin topraklarına yeni "sömürgeler" eklenmiş oluyordu.

Bu cildin ilk üç bölümü Avrupa'nın rakip güçlerinin on dokuzuncu yüzyılın bitiminde ve yirminci yüzyılın başında Asya ve Afrika'daki ticaret noktalarını ve sömürgeleri zorla alma konusunda yaptıklarını ayrıntılı bir şekilde göstermeye ayrılmıştı. Aslında,

Kristof Kolomb çağından beri Avrupa tarihinin çok büyük bir kısmı emperyalizm tarihidir. Ve 1600 ila 1900 arasındaki Avrupalı savaşlarının çoğu Amerika, Afrika ve Asya'da sömürgeleri ve ticareti içeriyordu. 1871 ve 1914 arasında daha fazla sömürge elde etmek veya sömürgelerdeki isyanları bastırmak için çaba gösteren Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya tarafından –çoğu küçük çaplı olan– otuz veya kırk savaş olmuştu. Tüm bu yıllar zarfında dış ticaret, dış borçlar ve sömürgeler üzerine Avrupalı ülkeler arasında sonu gelmez çekişmeler vardı. Onların hepsi silaha başvurmadan uzlaşılabilecek konulardı.

ŞEKİL 58. Savaş Malzemeleri Fabrikası, Le Creusot, Fransa

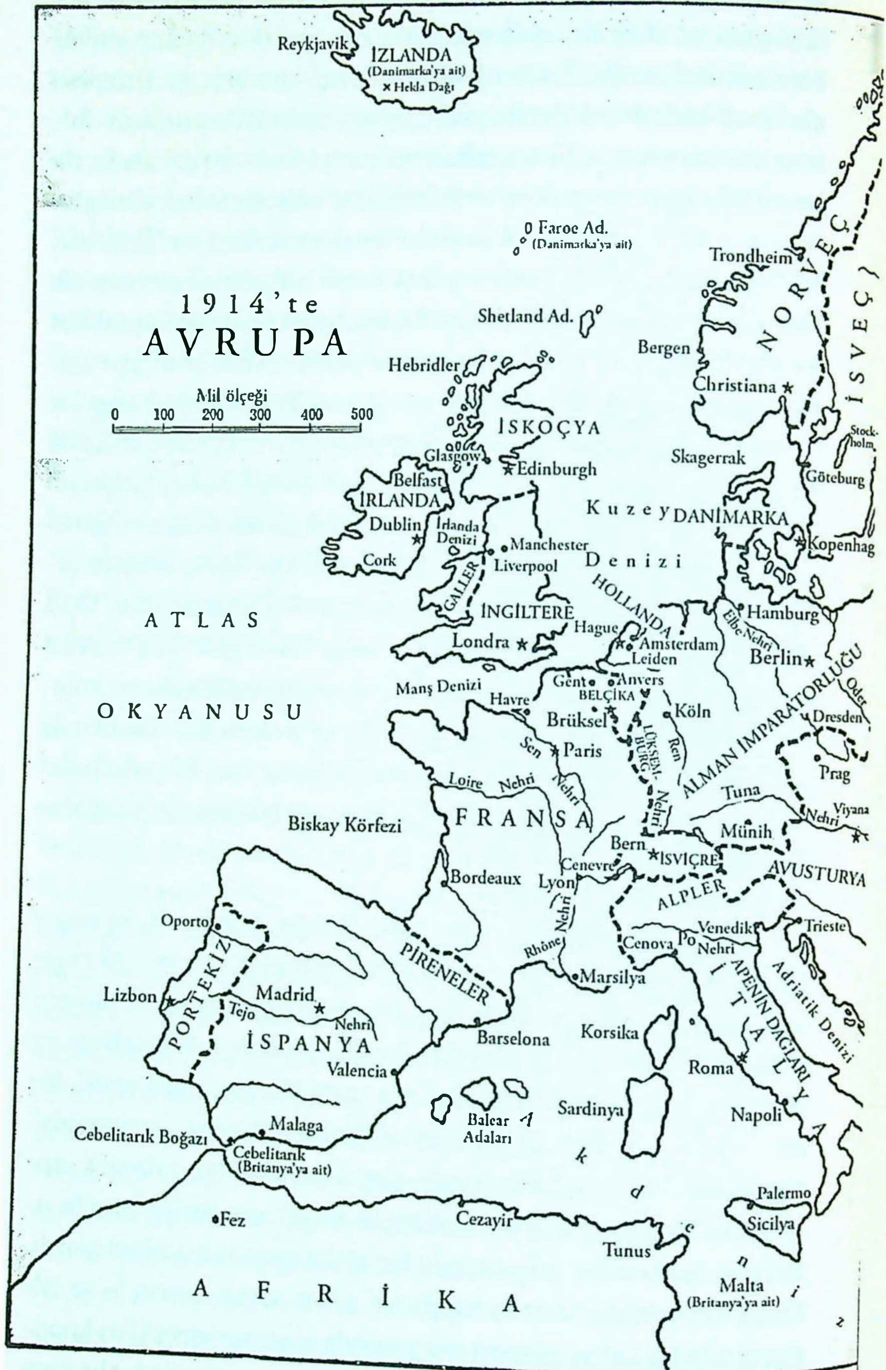
Creusot fabrikaları Avrupa'daki en büyük ve en önemli savaş malzemeleri fabrikalarıydı. Resim Amerikalı sanatçı Joseph Pennell tarafından yapılan bir gravürden esinlenerek gerçekleştirilmiştir

Avrupa'daki Özel Sıkıntı Sebepleri. Emperyalizmin bu rakiplerinin yanında, Avrupa güçleri arasında başka memnuniyetsizlik kaynakları vardı. Dünyadaki sömürge olabilecek yerlerin çoğunu elde etmiş olan Büyük Britanya sahip olduklarıyla oldukça memnundu fakat bir imalat ve ticaret ulusu olarak Almanya'nın yükselişini artan korkuyla izliyordu. Tek kelimeyle, Büyük Britanya Almanya'nın genişlemesinde kendi ticari avantajları için bir tehdit görmüştü. Fransa 1871'de Almanya tarafından alınan "kaybetmiş olduğu vilayetler" olan Alsas ve Loren nedeniyle çok belirgin bir kızgınlık içindeydi. Fransız halkının büyük kısmı buna karşı kayıtsız olabilirken onların liderleri böyle değildi. General Foch "Almanları Metz'de gördüğüm zaman olan on yedi yaşımdan beri öç almanın hayalini kurdum" demişti. 1912'de Fransa'nın başbakanı olan Raymond Poincaré, Loren'de doğmuş biri olarak, "Kaybettiğimiz vilayetleri kurtarma umudu haricinde benim neslimin hayatını sürdürmesi için başka hiçbir nedenini bulamıyorum" beyanında bulunmuştu.

Almanya, Afrika ve Asya'nın ve denizlerdeki çok sayıda adanın Büyük Britanya ve Fransa tarafından ele geçirilmiş olması ve kendisine ele geçirecek çok az yer kalması nedeniyle kızgınlığa sahipti. Rusya'nın da kendi payı hakkında kavga çıkarmak için belirli bir sebebi vardı. Onun Avrupa ve Asya'da kış mevsiminde buz tutmayan ve böylece yıl boyunca gemilerinin yanaşıp ayrılabileceği hiçbir okyanus kıyısı limanı yoktu. 1904-1905 savaşında Japonya tarafından yenilgiye uğratılmış Çin aracılığıyla bir çıkış noktası elde etme çabası içinde olan Rusya ayrıca uzun zamandır gözlerini İstanbul üzerine dikmişti. Avusturya-Macaristan hâlihazırda kendi denetimi altında çok sayıda farklı ırkı barındırarak, onlar arasında özyönetim için propagandalardan korkuyordu. İtalya Avusturya'nın İtalya doğumlu çok sayıda insana hükmetmesi ve ayrıca tıpkı Almanya gibi, yeni İtalya krallığına ele geçirilecek çok az sömürge bırakılmış olması nedeniyle şikâyetçiydi. Böylece, şu veya bu nedenle, Avrupa'nın önde gelen yönetimlerinin hepsi birbirini düşman olarak görüyordu ve bir savaşın kendi paylarını artırmada yardımcı olup olmayacağını merak ediyordu.

Üçlü İttifak. Şimdi, Avrupa yönetimlerinin her biri için tek başlarına istediklerini elde edemeyeceklerine dair durum aşikâr hale gelmişti; başka bir yerdeki meseleleri harekete geçirmeksizin kendi hedefleri doğrultusunda bir savaşı başlatamazlardı. Bunun sonucu olarak, birkaç yönetim çareyi birbirlerine şu ya da bu teklifte bulunarak dost ve müttefikler elde etmede bulmuştu. Almanya ve Avusturya çok zorluk olmaksızın 1879'da "İkili İttifak" olarak bilinen oluşumu yaparak kendi bölgelerini savunmada birleşme konusunda uzlaşmıştı. Bu antlaşma Osmanlı toprakları içinden denizlere açılma girişiminde yakın tarihte yenilgiye uğramış olan Rusya'nın mümkün olduğunca kısa sürede barışı bir kez daha bozacağı fikri nedeniyle yapılmış görünüyordu. 1882'de İkili İttifak İtalya'nın eklenmesiyle Üçlü İttifak haline gelmişti. Zaman zaman yenilenmiş olan bu ittifak Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı 1914 yılında yürürlükteydi fakat İtalya savaşta ortaklarına katılmayı reddetmişti. Onun bakış açısına göre, Üçlü İttifak'ın bir arada bulunmasının sebebi "savunma" idi; oysa en azından Avusturya-Macaristan daha sonraki yenilemelerde komşularının aleyhine genişleme düşüncesinde olmuştu: sonrasında İtalya da Fransa'dan Avrupa'da ve Afrika'da bazı bölgeleri alacaktı ve Avusturya-Macaristan yakınındaki bölgelerde kendisine ilave alanlar elde edecekti.

Fransız-Rus İttifakı. Rusya güneydoğu Avrupa'da Avusturya-Macaristan ile olası bir çatışmayı düşünmek için sebepleri olduğundan ve Fransa kaybettiği vilayetleri geri alma umudunu sürdürdüğünden dolayı, bu iki ülkenin Avusturya-Macaristan ve Almanya olarak "Merkezî Güçler"e karşı bir araya gelmeleri doğaldı. İşin aslı, 1891'de Fransa ve Rusya yalnızca "savunmacı" amaçlarla bir müttefiklik içinde olacakları gizli bir anlaşma yapmışlardı. İki yönetim diplomatları ve askerî ateşelerinin arada sırada "müzakereler" yapmasıyla bu antlaşmayı tamamlamışlardı. Onlar bu şekilde hazırda tutulacak asker sayısı üzerinde ve Almanya ile bir savaş çıkması durumunda nasıl savaşacakları konusunda uzlaşmıştı. Böylece tıpkı Avusturya-Macaristan ve Almanya

1914'te
AVRUPA
Mil ölçeği
0 100 200 300 400 500
Reykjavik
İZLANDA
(Danimarka'ya ait)
× Hekla Dağı
Faroe Ad.
(Danimarka'ya ait)
Shetland Ad.
Hebridler
İSKOÇYA
Glasgow
Edinburgh
Belfast
İRLANDA
Dublin
İrlanda Denizi
Cork
Manchester
Liverpool
GALLER
İNGİLTERE
Londra
Manş Denizi
ATLAS
OKYANUSU
Trondheim
NORVEÇ
İSVEÇ
Bergen
Christiana
Stockholm
Skagerrak
Göteburg
Kuzey Denizi
DANİMARKA
Kopenhag
HOLLANDA
Hague
Amsterdam
Leiden
Hamburg
Elbe Nehri
Berlin
Oder
Gent
Anvers
BELÇİKA
Brüksel
Köln
LÜKSEMBURG
Ren Nehri
ALMAN İMPARATORLUĞU
Dresden
Prag
Havre
Sen Nehri
Paris
Loire Nehri
FRANSA
Biskay Körfezi
Bordeaux
Lyon
Rhône Nehri
Cenevre
Bern
İSVİÇRE
ALPLER
Tuna Nehri
Viyana
Münih
AVUSTURYA
Trieste
Venedik
Cenova
Po Nehri
İTALYA
APENİN DAĞLARI
Adriatik Denizi
Marsilya
PİRENELER
Oporto
PORTEKİZ
Lizbon
Madrid
Tejo Nehri
İSPANYA
Valencia
Barselona
Korsika
Roma
Sardinya
Napoli
Balear Adaları
Malaga
Cebelitarık Boğazı
Cebelitarık
(Britanya'ya ait)
Palermo
Sicilya
Fez
Cezayir
Tunus
Malta
(Britanya'ya ait)
Akdeniz
AFRİKA

Peçora
URAL DAĞLARI
Nehri
Nehri
Beyaz deniz
Archangel
Tobolsk
Dvina
Nehri
FİNLANDİYA
Onega Gölü
Ladoga Gölü
Perm
Nehri
Finlandiya Körfezi
St. Petersburg
Volga
Kazan
Kama
Nijni Novgorod
Riga
Moskova
Nehri
Duna
Nehri
Orenburg
R U S Y A
Saratov
Ural
Nehri
SİBİRYA
Varşova
Kiev
Volga
Nehri
Dinyeper
Nehri
Astrahan
Don
Nehri
KARPAT DAĞLARI
Dinyester Nehri
Hazar Denizi
MACARİSTAN
Odessa
Azak Denizi
Kırım
KAFKAS DAĞLARI
ROMANYA
Nehri
Sivastopol
Bükreş
Tuna
Tiflis
Bakü
Karadeniz
GÜNEY KAFKASYA
Sofya
BULGARİSTAN
BALKAN DAĞLARI
Trabzon
Edirne
Boğaziçi
Erzurum
OSMANLI
İstanbul
Selanik
Çanakkale
Ankara
Ege Denizi
ANADOLU
İzmir
A S Y A
Atina
Kıbrıs
(Britanya'ya ait)
Girit

gibi "bir savaş çıkması durumunda" son insanına ve son silahına kadar savaşacak şekilde hazırlanmış olacaklardı.

Büyük Britanya'nın Mutabakat Sistemi. İngiliz yönetimi Almanya'nın artan gücüyle alarma geçerek dost ülkeler arayışına girişmişti. Büyük Britanya Çin'de Rusya'nın uzun zamandır rakibi ve kendi Hindistan imparatorluğunun sınırları üzerinde bulunan Japonya ile 1902'de bir müttefiklik antlaşması yaparak oralardaki tehlikelere karşı yardım arayışında bulunmuştu. Üç yıl sonra Büyük Britanya, Japonya ve Birleşik Devletler adına konuşan Theodore Roosevelt tüm olası rahatsız edici unsurlara karşı durumlara yönelik olarak Uzak Doğu hakkında gizli bir mutabakata ulaşmıştı—rahatsız edici unsurdan kasıt elbette Uzak Doğu'da önemli menfaatlere sahip olan Rusya, Fransa ve Almanya idi.

Büyük Britanya Rusya'ya karşı bir ayar ağırlığı bulmuş olarak Çar ile olan eski çekişmelerine dostane bir uzlaşı arayışında oldu. 1907'de imzalanan resmî bir antlaşma aracılığıyla, iki güç Asya'daki hak iddiaları üzerine bir pazarlıkta bulundu. Almanya'ya karşı nasıl iş birliği yapacakları üzerine uzlaştıkları gizli görüşmeler aracılığıyla bu ülkeye karşı bir savaş açmaları gerektiğine karar verdiler. Dostluklarını tasdik etmek için büyük Rus kredileri İngiltere'de yüzdürüldü ve demiryolları ve fabrikaların inşa edilmesinde ve Rus ordu ve donanmasının donatılmasında destek olması için Rusya'ya büyük miktarlarda para gönderildi. Bir başka deyişle, her iki ülke 1914'te "olası neticeler" adını verdikleri şeye tümüyle hazırdı.

Aynı anda Büyük Britanya Fransa ile bir mutabakat değil fakat bir dizi gizli anlaşma yapmıştı. Bunların her biri Almanya ile bir savaş halinde yapılacak şeylere ilişkindi. Görmüş olduğumuz gibi, 1898'de Büyük Britanya ve Fransa Afrika'daki topraklar üzerine bir çekişmeye yol açan "Fashoda Hadisesi" nedeniyle savaşın eşiğine gelmişti. Ancak altı yıl sonra, Fransa ve Büyük Britanya çekişmenin daha önceki kaynaklarına ilişkin olarak bir "ferahlatıcı mutabakat" noktasına gelmişlerdi—Fransızcada buna ilişkin olarak *entente cordiale* ifadesi kullanılıyordu. Fransa Mısır'da İngiliz

menfaatlerini tanımıştı ve İngiltere Fransa'nın Fas'taki menfaatlerini tanıyacaktı. Fransa Cezayir sınırından bu ülkeye nüfuz etmeye başlamıştı. *Entente* her iki tarafta büyük bir alkış almıştı. İngilizler dostça bir ziyarette Londra caddelerinde askerî yürüyüş yapan Fransız denizcilerine tezahürat yapıyordu ve Fransızlar kendi gazetelerinin yönlendirmesi altında her zaman onaylamadıkları İngiliz kişilik özelliklerine hayranlık göstermeye başlamışlardı.

Büyük Britanya ve Fransa eski meselelerini yumuşatmış olarak birbirine gitgide daha yakın hale geldi. 1906'da Almanya ile bir savaş durumunda Büyük Britanya'nın Fransa'ya vereceği yardım miktarı hakkında aralıklı gizli müzakereler yapmaya başlamışlardı. Bu müzakereler belgeler şeklinde yazıya dökülmüştü ve değiş tokuş edilmişti fakat onlar antlaşma değildi. Savaş çıktığında Büyük Britanya'nın bunu yapmaya karar verene kadar savaşa girmesi zorunlu tutulmamıştı. Ancak bu anlaşmalar temelinde Fransa kendi filosunu esasen Akdeniz'de tutacaktı ve kendi Atlas Okyanusu kıyılarını neredeyse savunmasız halde bırakmış olacaktı. Ülke ayrıca eğer savaş çıkarsa kendi ordularını İngiliz yardımına emin bir şekilde güvenerek kullanacak tarzda düzenleme yapmıştı. Böylece Büyük Britanya, Fransa ve Rusya 1914 yılında savaş çıktığında mutabakat, uzlaşılar ve anlaşmalar açısından gayet iyi birleşmişti; ancak tüm bu düzenlemeler gizliydi ve insanlar o dönemde bu konuda büyük ölçüde ya az şey biliyordu ya da hiçbir şey bilmiyordu.

Avrupa Barışının Fas Üzerine Çekişmelerle Tehdit Altına Girmesi. Bu savaşın beklenenden önce gelmiş olması Afrika'nın kuzeybatı sırtında oluşan bir ülke olan Fas'a ilişkin sorunlarla kendini göstermişti. Fransa arka bahçesi olan bu ülke üzerinde bir hamilik oluşturma konusunda hevesliydi. Ülke sultanı tarafından kötü bir şekilde yönetilmiş olarak karmaşa halinde bir bölgeydi. Büyük Britanya Fransa'nın lehine tavır takınmıştı fakat Almanya'nın şiddetli muhalefeti en azından şu an için savaşı önleyecek iki uluslararası konferans yapılmasını gerekli kılmıştı. 1911'de bir uzlaşı sağlanmıştı ve Fransa Kongo bölgesinin bir kısmını Almanya'ya devrederek Fas yolunda kazanım elde etmişti.

Bununla birlikte savaştan kaçınılmasına karşın, üç ülkenin tümünde gazeteler ve politikacılar büyük heyecan yaratacak şekilde propaganda yapıyordu. Almanya'daki emperyalistler kendi yönetimlerinin çok zayıf olduğunu ve Fas'ta Almanya'nın haklarını koruyamadıklarını söylemişti. Fransa ve Büyük Britanya'daki emperyalistler Almanya'nın eylemde bulunmasındaki cesur tarz nedeniyle öfkelenmişlerdi ve kendi yönetimlerinin Almanya'nın ezici gücü ve savaş tehdidi göstermesiyle gözlerinin korktuğunu beyan etmişti. Onlar öfkeyle doluydu çünkü Almanya Fas'ta hiçbir surette bir şey elde etmemişti. Sonuçta tüm yönetimler bu çekişmelerden dolayı daha fazla kaygılanarak kendi silahlanma faaliyetlerini her zaman olduğundan daha hararetli bir şekilde artırmıştı ve bir savaş çıkması durumunda nasıl savaşacakları hakkında gizli konferanslar düzenlemeye başlamışlardı.

4. BALKANLARDAKİ GÜÇLERİN REKABETİ

Balkanlardaki Karmaşa. Almanya ve *Entente* güçleri arasındaki savaş 1911'de güç belâ önlenebilmişti. Balkanlar halen kargaşa halindeydi ve tüm büyük güçler bu bölgedeki her çatışma ve savaşa müdahil oluyordu. En sonunda bir vaka Birinci Dünya Savaşı'nı başlatacak ve ilahi hak ile yönetme iddiasında olan Hohenzollernler, Hapsburglar ve Romanovların antik dönem hanedanlıklarının yıkılışına sebep olacaktı.

Bir önceki cildin son bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün, çeşitli Balkan savaşlarının ve devrimlerin izini sürmüştük ve Balkan devletlerinin –Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan– ortaya çıkışına tanıklık etmiştik. Rusya, Büyük Britanya, Fransa, Almanya ve Avusturya-Macaristan ülkelerinin tümünün nasıl aktif bir rol oynadıklarını göstermiştik. Bir Slav ulusu olan Rusya Osmanlı'ya karşı Güney Slavları koruma hakkı olduğunu iddia etmişti ve ayrıca Karadeniz'den Akdeniz'e bir çıkış noktası elde etmeye çalışmıştı. Büyük Britanya Yakın Doğu ile ticaretini geliştirmeye ve Hindistan'a giden Süveyş rotasını savunmaya hevesliydi. Fransa'nın Suriye'de "özel menfaatleri" vardı. Avusturya-Macaristan ise daha fazla toprak elde etmek istiyordu

ve 1908'de Sırpların gözlerini dikmiş olduğu Bosna ve Hersek'i ilhak etmişti. Balkan devletleri Osmanlı'ya karşı savaş ilan ettiğinde ve ardından 1912-1913 yıllarında kendileri arasında savaştıklarında, Avusturya-Macaristan ve başka güçler anlaşmazlığı gidermede rollerinin olması konusunda ısrar etmişlerdi.

ŞEKİL 59. Arşidük Francis Ferdinand ve Eşi

Avusturya tahtının varisleri genişleme konusunda Sırbistan'ın planlarına güçlü bir muhalefet göstermişti

Avusturya-Macaristan ve Rusya Arasındaki Çatışmanın Kaynakları. 1913 tarihli Bükreş Antlaşması ile Balkanlardaki meseleler üzerine "uzlaşı" sağlanmasına rağmen Rusya, Avusturya-Macaristan ve Sırbistan memnun olmaktan çok uzaktı. Karışık bir nüfus içinde Alman unsuruyla denetim altında tutulan Viyana'daki Avusturya-Macaristan yönetimi Bohemya, Moravya ve Slovenya'daki Slav halkları ve Galiçya'daki Rutenyalıları kontrol altına almıştı. Bu, "Kutsal Rusya"ya karşı bir hakaretti. Macaristan'da Macar soyluları Macaristan sınırları içinde Slovaklar, Sırplar, Hırvatlar ve Rumenler üzerinde kendi üstünlüklerini iddia etmişti. Ardından 1908 yılında Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi Sırbistan ve Rusya'da büyük bir öfke uyandırmıştı. İki vilayette büyük ölçüde Güney Slavlar yerleşmişti. Sırp liderler Karadağ ile birlikte her iki bölgenin kendi krallıklarına eklenmesi planını gütmüşlerdi. Böylelikle Adriyatik'ten Tuna Nehri'ne kadar uzanan bir Güney Slav devleti oluşturacaklardı. Eğer Rusya Japonya ile yaptığı savaş ve yurt içindeki devrim nedeniyle zayıflamamış olmasaydı Çar 1908'de Balkanlara silahlı müdahalede bulunabilirdi. Almanya

Avusturya'yı destekleme sözü vermemiş olsaydı her durumda bu şansa sahip olabilirdi.

ŞEKİL 60. Bosna, Saraybosna'nın Türklerin Yaşadığı Kesiminde Pazaryeri.

Araları Açık Olan Avusturya ve Sırbistan. Bosna ve Hersek'in ilhak edilmesi Sırbistan için unutulamayacak derecede ciddi bir darbe idi. Sırbistan aşikâr bir şekilde tümüyle denizden koparılmıştı ve kendi çiftlik ürünlerini ağırlıklı olarak Macar piyasalarına dağıtmak zorundaydı. Bu onun zayıf bir durumda kalmasına neden oluyordu; ve Avusturya-Macaristan durumu daha kötü hale getirmek için Sırbistan'ın domuz ürünleri üzerine yüksek bir gümrük vergisi tarifesi koymuştu.

Bununla beraber engellemelere karşın Sırbistan 1912-1913 savaşlarında sınırlarını güneye doğru genişletmişti ve Arnavutluk üzerinden neredeyse Adriyatik Denizi'ne ulaşmıştı. Avusturya bir kez daha müdahalede bulundu ve Arnavutluk'a kapılarını Sırbistan'a kapatması için bağımsız bir prens[20] gönderdi. Sırplar artık güçlü ve kıskanç bir komşu tarafından zaferin ödüllerinden

20 Yerleşimcilerin başkaldırısı sebebiyle kısa sürede oradan sürülecek olan Wied'li William.

mahrum bırakıldıklarını hissetmişti ve Avusturya'ya olan düşmanlıkları derinleşmişti.

Aslında, 1913 yılındaki İkinci Balkan Savaşı'nın bitimindeki durum Avrupa'nın barışı için kötü şeylerin habercisi niteliğindeydi. Avusturya Sırbistan'ın Adriyatik üzerinde bir çıkış noktası elde etme planı nedeniyle engelleme yapmıştı ve Arnavutluk tahtına bir Alman prensini oturtmakta başarılı olmuştu. Yine de Sırbistan topraklarını neredeyse iki katına çıkarmıştı ve Sırp vatanseverler tümü Avusturyalı-Macar İmparatorluğu içindeki Bosna'daki Güney Slavlar, Hersekliler, Hırvatlar ve Slovenler arasındaki memnuniyetsizliğin avantajını kullanma planları yapıyordu. Ruslar Sırpların planlarına karşı gönülden sempati duyuyordu. Eğer Avusturyalı-Macar İmparatorluğu parçalanabilirse, Rusya Güney Slavların "hamisi" olarak hak iddia edebilirdi ve İstanbul'u ele geçirerek sıcak denizlere açılmak için bir çıkış noktası elde edebilirdi.

Pan-Cermen Hırsları; Bağdat Demiryolu. Slavların bu birliğine –veya adlandırdığı şekilde Pan-Slavizme– karşı Almanya tüm enerjisini göstermeye hazırlanmıştı. Eğer Rusya Balkanlara egemen olursa ve İstanbul'u alırsa, Almanya'nın ticaretini artırma ve güneydoğu Avrupa'yı denetim altında tutma planları suya düşmüş olacaktı; dahası, Almanların Berlin'den Bağdat'a ve Basra Körfezi'ne bir demiryolu yapımı planı engellenmiş olacaktı. Almanya hâlihazırda Osmanlı'dan bu yolu inşa etmek için "imtiyaz" almıştı ve onu hızlıca yapacaktı. Trenler Sırp bölgesi üzerinden geçecek olması sebebiyle, Sırplar Alman gücünden her zaman olduğundan daha fazla korkmaya başlamıştı.

Güneydoğu Avrupa'daki bu çıkar çatışmasında Almanlar kendi adına *Pan-Cermenizm* olarak bilinen bir hareketin içinde olmak için bir araya geldiler. İdea tüm Almanları Almanya ve Avusturya-Macaristan içinde birleştirerek kendi ticaretlerini geliştirmek ve ülkelerini savunmaktı. Bu sebeple vatansever çevrelerde Pan-Slavizm savunucularını tehdit eden Pan-Cermenizm hakkında konuşmak moda haline gelmişti.

1913'te Hararetli Askerî Hazırlıklar. Avusturya ve Sırbistan arasındaki Arnavutluk üzerine çatışmadan sonra, 1913 yılında, askerî "hazırlıklar" açısından yenilenen faaliyetler gün yüzüne çıkmıştı. Hem Almanya hem de Fransa kendi ordularındaki asker sayısında büyük artışlar yapmıştı. İlkin bunu kimin başlattığı belli değildir. Olasılıkla her ikisi aynı zamanda başlatmıştı. Almanya, herhangi bir vakada daimî ordusuna çok sayıda ilave yapıyordu ve Reichstag olağandışı askerî harcamalar için yaklaşık bir milyar mark harcanmasını onaylıyordu. Fransa aktif hizmet dönemini iki yıldan üç yıla çıkararak ordusunu genişletmişti. Fransa ile tam bir mutabakat içinde olan Rus yönetimi yüklü harcamalar yapıyordu ve Fransız komutan General Joffre Rus ordusunun yeniden düzenlenmesi ve geleceği belli olan Almanya'ya karşı bir ortaklaşa savaş için planların mükemmelleştirilmesinde yardım etmesi için çağrılmıştı. Avusturya-Macaristan kendi ağır silahlarının güçlendirilmesine özel önem vermişti. Büyük Britanya halen donanmasına büyük miktarda kaynak ayırıyordu. Belçika bile savaş çıkması durumunda Almanların Fransa'ya giden yolu üzerindeki topraklardan geçmek isteyecekleri varsayımı nedeniyle evrensel askerlik hizmetini kabul etmişti. Kısacası, Avrupa herhangi bir anda patlamaya hazır bir baruthane gibiydi.

5. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN PATLAK VERMESİ

Avusturya Arşidükünün Öldürülmesi. 28 Haziran 1914 tarihinde savaş için bir bahane olarak hizmet edecek bir vaka meydana geldi. Avusturya-Macaristan tahtının varisi olan Arşidük Francis Ferdinand ve eşi Bosna'daki Saraybosna kentini ziyaretlerinde suikasta uğradı. Sırp yönetimi arşidükü oraya gelmemesi konusunda uyarmıştı çünkü hiddetli Sırbistan-taraftarı suikastçıların onu öldürme girişiminde bulunabileceğinden kaygı duymuşlardı. Avusturya yönetimi Sırbistan'ı geçmişte bu türden suikastları yapanları kayırmakla itham etti ve suikasttan sorumlu tuttu. Ancak resmî bir protesto sunmadan önce yaklaşık bir ay geçmesi beklenmişti.

Avusturya'nın Ültimatomu (23 Temmuz 1914). Avusturya 23 Temmuz'da Sırbistan'a –ültimatom adı verilen– bir mektup gönderdi. İçeriğinde keskin taleplerin uzun bir listesi bulunuyordu. Ültimatom Sırbistan'a gazetelerde, okullarda veya gizli topluluklar aracılığıyla Avusturyalı-karşıtı propagandayı kırk-sekiz saat içinde baskı altına alması vaadinde bulunması yönünde talep içeriyordu; Avusturya'nın hoşuna gitmeyen herhangi biri ordudan veya yönetim kademesinden azledilecekti; ve bu taleplerin yerine getirilmesi amacıyla Sırp mahkemelerinde Avusturyalı yetkililerin bulunmasına izin verilecekti. Suçlanan kişilerin cezası Sırp yetkililer tarafından belirlenecekti. Sırbistan sonuncusu haricinde tüm bu aşağılayıcı koşulları reddetti ve yargılama konusunda Hague Mahkemesi'ne başvurulmasını önerdi. Ancak Avusturya taleplerini yumuşatmayı reddetti ve 28 Temmuz'da Sırbistan'a savaş ilan etti.

Korkutucu Kriz. 1914 yılının temmuz ayının son haftası dünya tarihindeki en önemli anlardan biriydi. Sırbistan ve Avusturya arasındaki çekişme bir topyekûn savaşa mı genişleyecekti yoksa iki ülke arasında sınırlı şekilde yerel olarak mı kalacaktı? Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya yönetimleri yazgılarını belirleyecek günler için bu mesele üzerinde yoğun çaba gösteriyorlardı. Avusturya kendi ulusal onurunun Sırplar tarafından ayaklar altına alındığını ve adalet elde etmesinin dış müdahale olmaksızın kendisinin karar vereceği bir mesele olduğunu savunmuştu. Başlangıçta Almanya Avusturya'nın elini serbest bırakarak ona sınırsız destek önerisinde bulunmuştu. Ancak Rusya'nın buna kayıtsız kalmayacağı ve Sırbistan'ın Avusturyalılar tarafından ezilmesine göz yummayacağı çok olasıydı. Eğer Rusya müdahil olursa, yine olasılıkla onun müttefiki olan Fransa taşın altına elini koyacaktı. Nihayetinde, gizli anlaşmalarla Rusya ve Fransa ile birleşmiş olan Büyük Britanya oyuna dahil olacaktı. Her bir taraf tepeden tırnağa silahlanmıştı ve karşı tarafın ilk darbeyi indirerek kazanacağından çekiniyordu.

Anlaşmazlık çok ileri taşınmadan önce, Büyük Britanya münakaşanın çözüme kavuşturulması için Avusturya ve Sırbistan

arasında genel bir konferans yapılmasını önerdi. Avusturya bunun kendi meseleleri olduğu zemininde öneriyi reddetti. Almanya reddedişinde Avusturya'yı destekledi ve bir konferans yerine Avusturya ve Rusya arasında doğrudan müzakerelerde bulunulmasını önerdi. Ancak hem Avusturya hem de Rusya bu konuda dik başlıydı ve savaşa hazırlanmayı sürdürdü. En sonunda korkunç bir çatışmanın kapıda olduğu görüldüğünde, Almanya on birinci saatte Avusturya'yı tonunu yumuşatmaya ve Rusya ile uzlaşmaya zorladı. Ancak o zaman çok geç kalınmıştı. Rusya hâlihazırda askerî birliklerinin genel bir sevkiyatına başlamıştı. Bu, askerî personelin anlayışına göre, Avusturya ve Almanya'ya savaş açma anlamına gelen bir eylemdi.

Almanya'nın Belçika'nın Tarafsızlığını İhlâl Etmesi. Almanya, Rus seferberliğini duyarak, Çar'a onu durdurması çağrısında bulunmuştu ve buna yanıt alamayınca 1 Ağustos tarihinde Rusya'ya savaş ilan etti. Aynı gün Rusya'nın müttefiki olan Fransa'dan yapmaya niyetli olduğu şey üzerine bir rapor talep etti. Fransız yönetimi Fransa'nın kendi menfaatlerinin gerektirdiği şekilde eylemde bulunacağı şeklinde yanıt verdi; bunun üzerine Almanya 3 Ağustos'ta Fransa'ya savaş ilan etti.

Alman savaş konseyi, Almanya ve Avusturya'nın Ruslardan ve Fransızlardan sayıca üstün olduğunu bilerek zaferde hızın büyük bir unsur olduğuna karar verdi. 2 Ağustos'ta Alman birlikleri hükümdarının protestolarına karşın Lüksemburg tarafsız ülkesini işgal etti. Ardından Almanya Belçika'ya bir ültimatom verdi. Yönetime akşam 7'den sabah 7'ye kadar on iki saatlik bir süre tanıyarak Alman askerî birliklerinin Fransa'ya giden yolda krallık toprakları üzerinden geçmesine izin verip vermeyeceğine dair kararını bekledi. Eğer Belçika onay verseydi Almanya onun toprağına ve halkına ayrıcalık gözetecekti; eğer reddederse, Almanya ona düşman olarak muamele edecekti. Belçika, çok katı ve haysiyetli şekilde kendi tarihsel yanıtını verdi. Kendi egemenliğinin 1839 yılında tanındığına, tarafsızlığının güçler tarafından hüküm verildiğine ve teminat altına alındığına dikkat çekti ve bunu ihlâl

etme yönündeki herhangi bir girişime sonuna kadar direneceğine dair ifadede bulundu.

Büyük Britanya'nın Savaşa Girmesi. Avusturya arşidükü ve eşinin öldürülmesini takip eden tüm kaygılı müzakerelerde, Büyük Britanya çok etkin olmuştu. Konuşmaların ortasında, İngiliz yönetimi Avusturya'nın sorunu Sırbistan'la çözüme kavuşturması için bir konferans yapılmasını önermişti fakat görmüş olduğumuz gibi bu plan reddedilmişti. Alman önerisiyle Avusturya ve Rusya arasında doğrudan müzakereler açılmasına Büyük Britanya rıza göstermişti. Ancak bu iki yönetimin kötü tutumu ve birbirlerinin gerekçelerini dinlemeyi reddetmeleriyle görüşmelerde sonuç alınamamıştı.

Savaş kapıya dayandığında, Almanya takınacağı tavrı anlamak için Büyük Britanya'ya yüzünü çevirdi. 1 Ağustos tarihinde Alman büyükelçi İngiliz yönetimine eğer Almanya Belçika topraklarını ihlâlde bulunmamaya söz vermezse tarafsız kalıp kalmayacaklarını sordu. O ayrıca İngilizleri savaşın dışında kalma hükümlerini beyan etmeye yöneltti. Almanya'nın Fransa'nın ve sömürgelerinin bütünlüğünü teminat altına almaya istekli olabileceğini ileri sürdü; ancak tüm öneriler İngiliz yönetimi tarafından reddedildi. Üstelik, 2 Ağustos'ta, Belçika istila edilmeden önce, İngiliz kabinesi Fransa'yı Alman filosunun Kuzey Denizi'ne veya Manş Denizi'ne düşmanca bir eylemde bulunmak üzere gelmesi durumunda İngiliz filosunun kendilerinin korumasını sağlayacağına dair bilgilendirdi. Bu ifade Almanya'nın donanmasını kendi karasularında tutmazsa Fransa'ya katılma yönünde geçerli bir vaat idi.

İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, iki gün sonra Alman askerî birliklerinin Belçika'ya girdiklerini öğrenerek on iki saat içinde Belçika'nın tarafsızlığına saygı gösterme yönünde güvence vermesini talep ederek Almanya'ya bir ültimatom gönderdi. Alman şansölyesi askerî gerekliliğin Alman ordusunun Belçika üzerinden geçmesini mecbur kıldığı yönünde yanıt verdi. İngiliz büyükelçiyle yaptığı bir konuşmada "Büyük Britanya'nın [Belçika'nın tarafsızlığını teminat altına alan antlaşmanın] yalnızca bir kâğıt

parçası olduğunu bilmesi ve kendisiyle dost kalmanın en iyisi olacağı, bir kardeş ulusa savaş açmasının hatalı olacağına" dair beyanatta bulunmuştu. Alman şansölyenin bu konuda söyledikleri ne olursa olsun, küçük Belçika'nın istila edilmesi tüm dünyada büyük öfke doğurdu ve İngiliz yönetimi sağlam şekilde onların yönetimi ardında durarak 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etti.

Savaştaki Güçler (1914). Japonya süratle Almanya'ya savaş ilan etti ve kasım ayının başlarında Osmanlı İmparatorluğu Merkezî Güçler'e katılmaya karar verdi. Böylece üç ay içinde Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu bir araya gelerek Sırbistan, Rusya, Fransa, Belçika, Büyük Britanya, Karadağ ve Japonya'ya karşı birlik oluşturdu. İtalya kendisini tarafsız ilan etti ve 1882 tarihli Üçlü İttifak altında Avusturya ve Almanya'ya yardımcı olmak zorunda kalmadı. İtalyan yönetimi İtalya'nın yalnızca Merkezî Güçler'e saldırı yapılması durumunda yardım etme taahhüdünde bulunmuş olduğunu savundu; onların şimdi saldırgan taraf olduğunu değerlendirdi ve bu durumda kendisini mücadeleden uzak tutma konusunda serbest olduğunu beyan etti.

İngilizlerin Savaşa Dair Bakış Açısı. İngilizlerin savaşta yer almalarına dair sorumluluğuna ilişkin olarak Londra merkezli *Times* gazetesinde 5 Aralık 1914'te şu yazı yayınlanmıştı:

Eğer İngiliz yönetimi Rusların [Almanların arzu ettiği şekilde] savaş ilanı yapması durumunda, basitçe İngiltere'nin Rusya'ya karşı olan Almanya ve Avusturya'ya savaş ilanı anlamına gelecektir. Ancak bu önermeye göre, savaştaki büyük güçlerin hepsi eşit bir şekilde sorumluydu çünkü yapmış oldukları şeyden farklı bir şey yapmamışlardı. Örneğin Fransa Rusya'yı desteklemekten geri dursaydı savaşı önleyebilirdi; Rusya Sırbistan'ın yazgısına yakından ilgi göstermeseydi savaşı önleyebilirdi; ve son olarak Almanya eğer Avusturya'yı desteklemeyi reddetseydi savaşı önleyebilirdi; Avusturya açısından ise, eğer [Sırbistan'a] ültimatom vermeseydi savaşı engellerdi.

Almanların Savaşa Dair Bakış Açısı. Almanlar da kendi konumlarını korumak adına savaşın nasıl başlayacağına dair bir teori üzerinde çalışmıştı. Bu, belki de, 5 Eylül 1917 tarihinde Alman şansölyesinin yaptığı bir konuşmada en iyi şekilde ifade edilmişti: "Almanya yağma ve güç elde etme heveslisi komşuları Fransa ve Rusya tarafından tehdit altında olması sebebiyle kendi varlığını savunmak için çok ciddi bir mücadele içine girmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Ada İmparatorluğu [Büyük Britanya] tarafından kendisini yok etme yönünde kararlılığa karşı durmuştur." Ne olursa olsun Alman halkının silah altına alınması konusundaki resmî teori kendi ülkesini ezici bir yenilgiye uğratmak niyetinde olanlara karşı bir mücadele içinde olunmasıydı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Ulusları kişiler olarak düşünmenin doğurduğu tehlikeyi açıklayın. Avrupa halkları ne kadar uzun zamandır savaş halinde olmuştur? Fransa kendi orduları için zorunlu askerlik hizmetini nasıl başlatmıştı? Militarizmin yayılmasını açıklayın. Tüm büyük güçlerin onu nasıl uyguladıklarını gösterin. Büyük Britanya donanma üstünlüğünden dolayı neden hoşnuttu? Almanya kendi donanmasını hangi düzlemde savunmuştu?

2. Hague konferansları neydi? Neticelerini ifade edin. Onlar militarizmi geciktirme konusunda herhangi bir şey yapmış mıdır? Önde gelen ülkeler tarafından hangi barış antlaşmaları türleri imzalanmıştı? Sosyalizm nasıl bir uluslararası güçtü?

3. "Emperyalizm" terimini tanımlayın. Emperyalizm nasıl başlamıştır? O genellikle nasıl sona erer? Avrupalı emperyalizmindeki adımların bazılarını yorumlayın. Çeşitli Avrupa ülkelerinin besledikleri tarihsel garezleri ifade edin. Üçlü ittifak neydi? Fransa ve Rusya birbirine nasıl bağlıydı? İngiltere'nin mutabakatlar sistemini açıklayın. Fas krizinin tarihinin izini sürün.

4. Rusya'nın ve Avusturya'nın Balkanlarda hangi menfaatleri vardı? 1912-1913 tarihli Balkan savaşları Almanya, Fransa

ve Rusya'yı nasıl etkilemişti? Avusturya'nın Bosna'yı ilhak etmesi hangi zorlukları doğurmuştu? Sırpların memnuniyetsizliğinin zeminleri nelerdi?

5. Avusturya arşidükünün öldürülmesinin siyasi sebebi neydi? Avusturya Sırbistan üzerine sert taleplerde bulunmak için hangi zeminlere sahipti? Çatışmayı yerelleştirme girişimleriyle ne kast edilmişti? Almanya'nın tutumu nasıldı? Peki ya Rusya'nın? Tüm bu güçler nasıl ona müdahil olmuşlardı? Avusturya ve Rusya'nın tutumu barışçıl görüşmeleri nasıl olanaksız kılmıştı? Rus askerî hareketliliğinin anlamı neydi? Almanya hangi zeminlerde Belçika'nın tarafsızlığını ihlâl etmişti? İngiltere'nin savaşa girme sebepleri nelerdi? Kasım 1914 tarihi itibarıyla hangi ülkeler savaştaydı? İngilizlerin ve Almanların savaşa dair bakış açılarını anlatın.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *militarizm, evrensel askerlik hizmeti, deniz gücü, donanma rekabeti, arabuluculuk, yaşamsal menfaatler, emperyalizm, "kaybedilen vilayetler", ittifaklar, gizli mutabakatlar, Entente Cordiale, Güney Slavlar, ültimatom, müzakereler, tarafsızlık.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. XIV. Louis dönemi ve yirminci yüzyılın başlangıcı arasında kaç tane topyekûn Avrupalı savaşı bulabilirsiniz?

2. Napolyon Savaşları ittifaklar ve koalisyonlar içermekte miydi?

3. Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu'nun on dokuzuncu yüzyılda gerilemesi büyük güçler için yeni bir zorluk hasadını nasıl ortaya çıkarmıştı?

4. Rakiplerin silahlanması günümüzde devam ediyor mu?

TARTIŞMA KONULARI

1. Savaşlar eski sıkıntı sebeplerini yenileriyle yer değiştirir.

2. Avrupa yönetimleri "rastlantı eseri" Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.

3. Bir Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı'nı önleyebilirdi.

4. Savaşı başlatan Avrupalı devlet insanları ne yapmakta olduklarını bilmiyordu.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

BECKER, *Modern History*: İttifaklar ve Silahlanmalar, ss. 631-676. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt II: Birinci Dünya Savaşı'na doğru, ss. 772-783. TURNER, *Europe since 1789*: 1) İttifak ve Ententeler, ss. 532-550; 2) Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri, ss. 551-571.

Bir ansiklopediye bakınız: *Edward Grey, Bethmann-Hollweg, Raymond Poincaré, Viviani, Briand, Kont Berchtold, Nicholas Pashick, Bosna, Sırbistan, Belçika kralı Albert, Hague konferansları.*

BÖLÜM VIII • İKİ YILLIK MÜCADELE VE KÖRDÜĞÜM

SAVAŞIN YENİ NİTELİKLERİNİN ONU BİR ULUSLAR ÇATIŞMASI YAPMASI • SAVAŞIN İLK YILLARININ BİR KÖRDÜĞÜME SEBEP OLMASI • DENİZ ÜZERİNDEKİ VE ALTINDAKİ SAVAŞIN TÜM ULUSLARARASI TİCARETİ BOZMASI

Ağustos 1914'te Avrupa'daki büyük güçler tüm tarihin en korkutucu savaşlarından birini başlattı. Çağdaş bilim ve buluşlar savaşın yeni araçlarını üretmek için birleşmişti. Zırhlı tanklar, denizaltılar, uçaklar, zehirli gazlar ve radyo faaliyete geçmişti. Okullar, kiliseler ve gazeteler savaş ruhu oluşturmak için propaganda amaçlı kullanılıyordu. Cephede savaşan insanları desteklemek için sivil nüfus endüstriyel ürünler imal ediyordu. Havada, denizin altında ve uzun siper hatlarında çatışmalar patlak vermişti. Almanlar hızla Belçika üzerinden Fransa'ya girerek burayı denetim altına aldı ve mevzi oluşturdu. Almanya'ya saldıran Ruslar püskürtüldü ve ardından Almanlara ve Avusturyalılara karşı mesafe oluşturdu. Deniz üzerinde Almanya'nın ticareti yok edilmişti. Ülkenin ticari gemileri ele geçirilmişti veya güvenli liman arayışına yönlendirilmişti. Büyük Britanya deniz aracılığıyla Almanya'ya mal sevkiyatını denetim altında tutacak bir abluka uygulamıştı. Alman denizaltıları misilleme olarak düşmanların limanlarına bağlı olan ticari gemileri batırmaya başladı ve böylece Birleşik Devletler dahil olmak üzere tarafsız ülkelerin ticaretine hücum etti. Güneydoğu'da Alman başarılarına rağmen, iki yıldan daha uzun bir süre boyunca bir karara varılmaksızın kara ve deniz üzerinde çatışmalar devam etti. İtalya ve Romanya *Entente* Güçleri'nin yanında savaşa girdikten sonra bile kördüğüm sürdü. 1917'nin ilk aylarında kilitlenme durumu varlığını korumuştu.

---

1. SAVAŞIN YENİ NİTELİKLERİNİN ONU BİR ULUSLAR ÇATIŞMASI YAPMASI

Savaşın Yeni Bir Biçim Alması. Napolyon çağındaki Avrupa güçlerinin son büyük çatışması sürecinde savaş nispeten basit olmuştu. Piyade ve süvari askerler tüfek, süngüler, kılıçlarla donatılmıştı ve savaş meydanına birlikte gidildiğinde arkadan toplarla destekleniyordu. Zaferler sıklıkla tek bir sefer veya büyük muharebelerde kazanılıyordu. Eski kafalı generaller 1914'te başlayan

savaşın daha önceki savaşlara benzer olacağını düşünmüştü. Almanlar Paris'e yapılan süratli bir hamle ile Fransa'ya darbe indireceğini ummuştu. Ruslar doğuda Almanlara hızlı bir saldırıda bulunmayı planlamıştı ve Fransızlar Alsas-Loren'e hiddetli bir hücum aracılığıyla Almanları alt edeceklerini hesaplamıştı. Her iki taraftan askerler huzurlu bir şekilde "karlar düşmeden önce büyük zafer"in kazanılacağı hakkında konuşuyordu. Ancak böyle bir şey olmadı.

ŞEKİL 61. Liége'deki Kalelerin Birinde Yüksek Tahrip Gücü Olan Bir Alman Bombasının Etkileri

Liége'deki Belçika kaleleri Almanlar ağır silahlarıyla saldırana kadar on gün boyunca dayanmıştı; ardından beton ve çelik karton gibi çökmüştü. Bu, İttifak devletlerinin tahrip gücü yüksek olan büyük bombalarla yaptıkları ilk deneydi

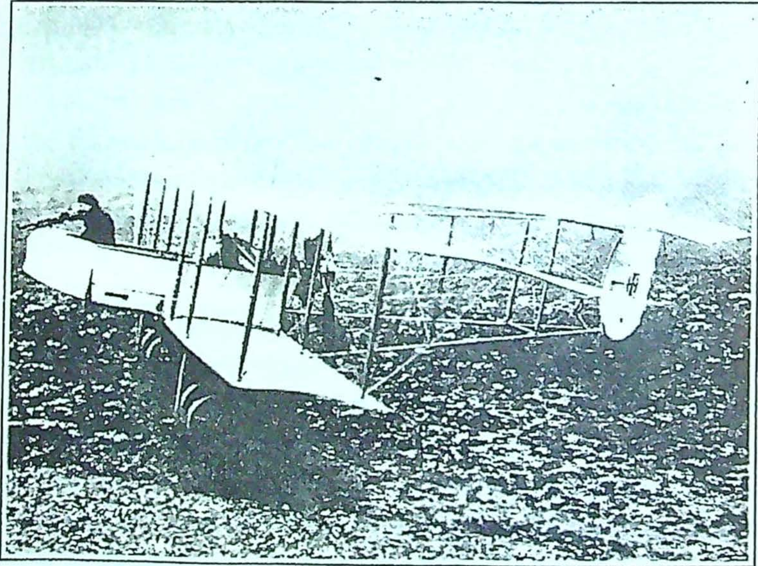
Almanların Paris'i Denetim Altında Tutma Hareketi. Alman ordusu üç rotadan Fransa üzerinde ilerlemişti: biri Belçika üzerinden, biri (yine bir tarafsız ülke olan) Lüksemburg üzerinden Champagne'ye ve üçüncüsü Metz'den Nancy'ye doğru. Belçikalılar kuzey biriminin ilerlemesine kararlı bir direnişle karşı koymuş ve on gün boyunca bunu engellemişti—bu, Fransa için yaşamsal önemi olan bir geciktirme idi. Ancak ağır Alman silahları Liége

tarafındaki kaleleri kısa sürede paramparça etti ve 20 Ağustos'ta Brüksel işgal edildi. İngiliz birlikleriyle güçlendirilmiş olan Fransızlar hızlı şekilde Manş Denizi'ne sevkiyat yaparak Namur çevresinde ilk direnişini göstermişti. Ancak bu ünlü kale Alman kuşatma silahlarının ateşi altında hızla çöktü, Fransız ve İngilizler süratle güneye doğru geri çekildi. 1 Eylül itibarıyla Almanlar Paris'in yirmi-beş mil içine girmişlerdi. Geri çekilen Fransız ordusu daha sonra durdu ve yeni birliklerden takviye aldı. Paris'in tehdit altında olması tehlikesini sona erdirmek için ünlü Marne muharebesinde saldırıya geçti. Almanlar Soissons'tan Reims'e kadar uzanan mevzilendikleri bir hat boyunca geri çekilmeye zorlandı.

Mevzi Kördüğümü. Başka "cephe"lerde benzer deneyimler vardı. Her ne kadar ordular bazen doğuda çok kapsamlı ilerlemeler ve karşı saldırılar yapıyorsa bile zamanın çoğu mevzilerde geçiyordu. Birkaç muharebe dışında açık alanda savaşmak yerine, bu yer altındaki siperlerde yapılan bir savaştı. Savaş gece ve gündüz boyunca arada sırada olan hareketsizlik durumu haricinde bu şekilde sürüyordu. Zaman zaman bir taraf veya diğeri ağır bombardımanla karşı hatları parçalamaya ve şiddetli bir hamleyle yok etmeye çalışıyordu. Ancak böylesine maliyetli ve öldürücü çabalar defalarca başarısız olmuştu. Mevzi kördüğümü aylarca, yıllarca devam etti. Böyle bir savaş halinde tek başına hiçbir general ölümcül bir darbe indiremezdi; savaşın "görkemi" derin siperler ve sığınakların kirine ve çamuruna batmıştı.

Kimya ve Makineler. Tarihte ilk kez olarak Endüstri Devrimi'nin tam etkisi savaşta büyük ölçekte hissedilmişti. Çağdaş endüstriyi yaratmış olan bilim ve buluşlar şimdi ölüm ve yıkım yaratıyordu. Her ne kadar Avrupa güçleri 1907 tarihli Hague Konferansı'nda "zehir ve zehirli silahların" kullanımını yasaklayan bir kural kabul etmiş olsalar bile, kısa sürede bu kural ihlâl edilecekti. Nisan 1915'te Almanlar İngiliz-Fransız cephesinin içine zehirli gaz döktü ve ani bir saldırıyla hat içinde bir gedik açabildi. Bu zamandan itibaren her iki taraf ölümcül etkileri olan zehirli duman kullandı. Her biri hararetle kendi zehirlerini "geliştirme"

ve daha ölümcül kılma üzerine çalıştı. Sayısız mekanik tertibat uygulamaya geçirildi. Düşmanın hareketlerini ve hatlarını gözlemlemek ve karşı cepheye ve hatta mevziinin ardındaki şehirlere bombalar yağdırmak için uçaklar kullanılıyordu. Eylül 1916 tarihinde, İngilizler "tank" veya zırhlı motorlu aracı tanıttı ve aylar geçtikçe bu canavarların gücü artırıldı. Muazzam ebatta toplar döküldü ve hatların gerisine yerleştirildi. Onların çoğu bir ton ağırlığındaki gülleleri on beş millik mesafeye fırlatabiliyordu. Savaş sona ermeden önce, Almanlar yetmiş-beş mil öteye gülle fırlatabilen bir top yapmıştı—bu, gelecek olan şeyin habercisiydi. Mesajlar ve emirlerin iletilmesi için telgraf, telefon ve radyo kullanılıyordu. Becerikli fotoğrafçılar uçağa tüneyerek karşı güçlerin konumlarının tam resmini alıyordu. Kara üzerinde olanların yanı sıra deniz üzerinde her türden yeni araç kullanılmıştı. Suyun altında giden ve düşman deniz araçlarına torpidolar atan denizaltılar aracılığıyla deniz savaşı konusunda bir devrim yaşanıyordu.

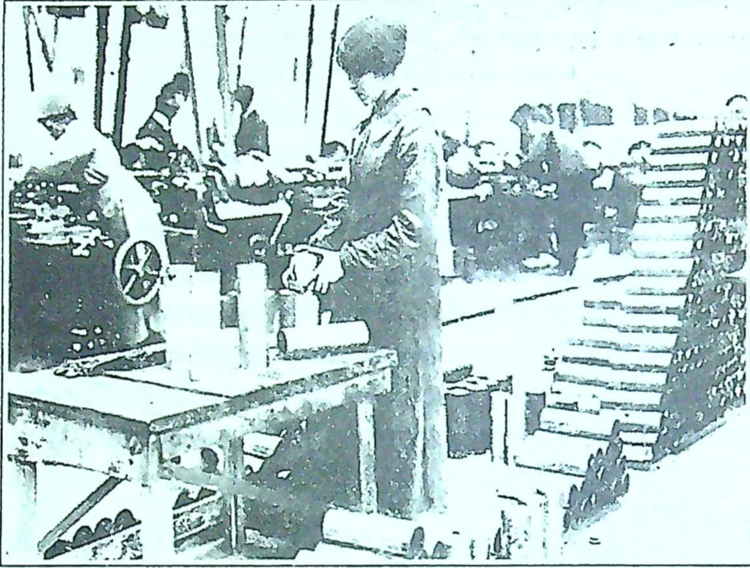
ŞEKİL 62. 1914'te Fransız Savaş Uçağı

Arkadan itişli bu narin, oyuncak-benzeri makineler Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında öncü uçaklar olarak kullanılmıştı. Savaş ilerlerken uçak tasarımında hızlı bir gelişim vardı

Endüstrilerin Seferber Olması. Bu savaş gereçlerinin büyük ölçekte tedarik edilmesi için neredeyse tüm endüstri kolları dönüşüm yaşadı ve yönetimin denetimi altına girdi. Halı süpürgesi yapan fabrikalar mermi kovanları yapmaya başlamıştı. Keyif veren otomobil yapan fabrikalar tank üretecek şekilde ayarlanmıştı. Ve hattın altında aynı şey geçerliydi. Neredeyse hiçbir endüstri kolu bundan kaçınamazdı. Hiçbir iş insanı istediği şeyi üretip satamazdı. Her yerdeki endüstri öncüleri askerî hizmete mecbur bırakılmıştı ve şu veya bu türde savaş gereçleri üretmeleri emri verilmişti. Seferber edilen endüstri kollarının her biri bomba, zehirli gaz, tank, uçak veya başka silahların bir gündelik kotası için görevlendirilmişti ve kendi paylarına düşen kısmını yapmaya mecbur bırakılmıştı. Yurt içinde üretilen veya yurt dışından ithal edilen hammaddeler hükümet yetkilileri tarafından onlar arasında taksim ediliyordu. İş dünyasında *Bırakınız yapsınlar* anlayışı yerini sıkı bir denetime bırakmıştı. Tarım bile aynı türden sert kurallara maruz kalmıştı. Çiftçiler kendilerine söylenen şeyi üretmek ve hasatlarının belirli bir kısmını ordu için teslim etmek zorundaydı.

Ulusların Seferber Olması. Sağlam genç erkekler askere alınıyor ve cepheye gönderiliyorken, hatların gerisindeki sivil nüfus ordunun tedarikini idame etmeleri görevine sahipti. Eski günlerde evde bulunan iki veya üç işçi cephe hattındaki her bir asker tarafından gündelik olarak kullanılan tedarikleri sağlayabilirdi. Endüstriyel savaş halinin yeni çağında mevzideki tek kişinin tedarikinin karşılanması on ila yirmi işçi gerektiriyordu. Bu muazzam tedarikleri üretmek için neredeyse tüm siviller çalışmaları için çiftliklere ve fabrikalara gönderilmişti. Yaşlı ve genç insanlar seferber edilmişti. Milyonlarca kadın evlerinden alınmış ve ayakkabı, gaz maskesi, bomba, çelik miğfer, süngü ve zehirli gaz yapımında kullanılmıştı. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı askerler ve denizcilerin yanı sıra ulusların bir savaşı haline gelmişti; ve düşman uçakları muharebe cephesinin çok gerisinde bulunan fabrikalar ve mühimmat tesislerine bomba yağdırırken, bir zamanlar kendilerini evlerinde güvende hisseden siviller ölümün ve yıkımın keskin bir tadını almışlardı. Bankacılar ve sermayedarlar savaş

ödemelerini karşılamak için basılmış olan devlet tahvillerini satın almaya zorlanmıştı. İnsan kitleleri birikimlerini aynı amaçla kullanmaya mecbur bırakılmıştı. Yüksek veya düşük olsun tüm sınıflar bomba yapımından hemşirelik hizmetine kadar geniş bir aralıkta savaş çalışması için görevlendirilmişti.

ŞEKİL 63. Bir İngiliz Mühimmat Fabrikasında Çalışan Kadınlar

Propaganda. Birinci Dünya Savaşı tahrip gücü yüksek patlayıcılar ve zehirli gazların yanı sıra bir fikirler savaşıydı. Savaştaki her bir yönetim kendi halkına vatanseverlik coşkusu aşılama ve kendi sebeplerinin haklılığı içinde düşmanının inancını kırma arayışındaydı. Böylece yazarlar, öğretmenler, öğretim görevlileri, vaizler, editörler ve sanatçılar askerî göreve alınmıştı. Milyonlarca insan eğitimin yaygınlaşması sayesinde artık okuyabiliyordu. Bunun sonucu olarak propaganda büyük çaplı hale gelmişti. Gazeteler sansürleniyordu ve hükümet yetkilileri tarafından teslim edilen öykülerin basılması mecbur bırakılıyordu. Eleştiriler engelleniyordu. Savaşın devam etmesine dair bilgelik ve üstünlüğü hakkında kuşkular bile vatan hainliği düzeyinde muamele görüyordu. Broşürler, el ilanları, resimler milyonlarca basılıyordu; nutuklar atılıyordu; konferanslar veriliyordu; filmler

savaş propagandası filmlerine dönüşmüştü—tümü düşman ülkeler arasında devrim hareketini kışkırtma yüce hedefini taşıyordu. Propaganda ayrıca Hollanda, Danimarka ve Birleşik Devletler gibi tarafsız ülkelerde de kullanılıyordu. Her bir savaşan devlet savaşta kendi taraflarında yer almaları umudu içinde tarafsız devletlere propaganda amaçlı ajanlar göndermişti. Bunu yapamasalar bile en azından düşmana katılmaları önlenmeye çalışılıyordu. Eğer tarafsız ülke savaşın içine çekilemiyorsa, savaşan bir devlete borç para vermeye veya kredi açarak tedarik sağlamaya razı edilebilirdi.

Savaşta "Uygarlaşma." Avrupa'nın araçları, bilgi birikimi, sanatları ve fikirleri bu yollarla yayılıyordu. Tarihteki tüm eğilimler savaş üzerine odaklanmıştı. Bilim, buluşlar ve makine endüstrisi on dokuzuncu yüzyılın tarihinin oluşumunda büyük bir rol oynamıştı; ve onların tümü savaşta kullanılmıştı. İtalya ve Almanya'nın birleşmesinin gerçekleşmesine yardımcı olan ulusçuluk ruhu çatışma içinde her bir ulusun bağlantı halinde olmasını sürdürmelerini sağlamıştı. Ücretsiz kamu okulları tarihte ilk kez milyonlarca insana okumayı ve yazmayı öğretmişti; şimdi bu eğitim savaş propagandasını kitlesel propagandaya döndürmüştü. Hızlı baskı yapan matbaalar gazetelerin bol miktarda ve ucuz olmasını sağlamıştı; şimdi baskı makineleri savaş için dönüyordu. Kimya ve fotoğrafçılık dünyanın muhteşem resimlerinin reprodüksiyonlarını çok düşük paralara basılmasını ve satılmasını olanaklı kılmıştı; onlar artık propaganda amaçlı olarak savaş resimlerinin imalatına başlamıştı. On dokuzuncu yüzyılın demokratik ani ve büyük değişikliklerinin varlığını sürdüren monarşiler ve aristokrasiler savaş için bir araya gelmişti ve aynı zamanda savaş eleştirmenlerinin hedefleri haline gelmişti. Ortak bir inanç iddiasında bulunan çeşitli ülkelerin ruhban sınıfı uzak ülkelerden gelerek kendi tarafları için vaazlar vermekte ve zafer için Tanrı'ya dua etmekteydi. Savaşa karşı olan ve "enternasyonalizm" anlayışında bulunan sosyalistler savaş standartları oluşturmak için bir araya gelmişti. Savaşan ülkeler içinde orada burada yalnızca çok azı vardı—bazıları dinsel zeminde "vicdani retçi" konumundaydı

ve bazıları radikal sosyalist idi. Onlar kendi yönetimlerini gönülden desteklemeyi reddetmişti. Yalnızca çok az sosyalist savaşan yönetimlere muhalefet etmek ve devrim aracılığıyla onları devirmek yönünde propagandalara girişmişti. Böylece geçmiş yüzyıllardaki uygarlığın tüm sanat, bilim, beceri, fikir ve edinimlerinin savaş amacıyla kullanıldıkları söylenebilirdi. Bu durumda haklı bir şekilde "uygarlığın savaşı" diye adlandırılmıştı.

ŞEKİL 64. Bir Toplanma Mevziisinde Kanadalı Askerî Birlikler

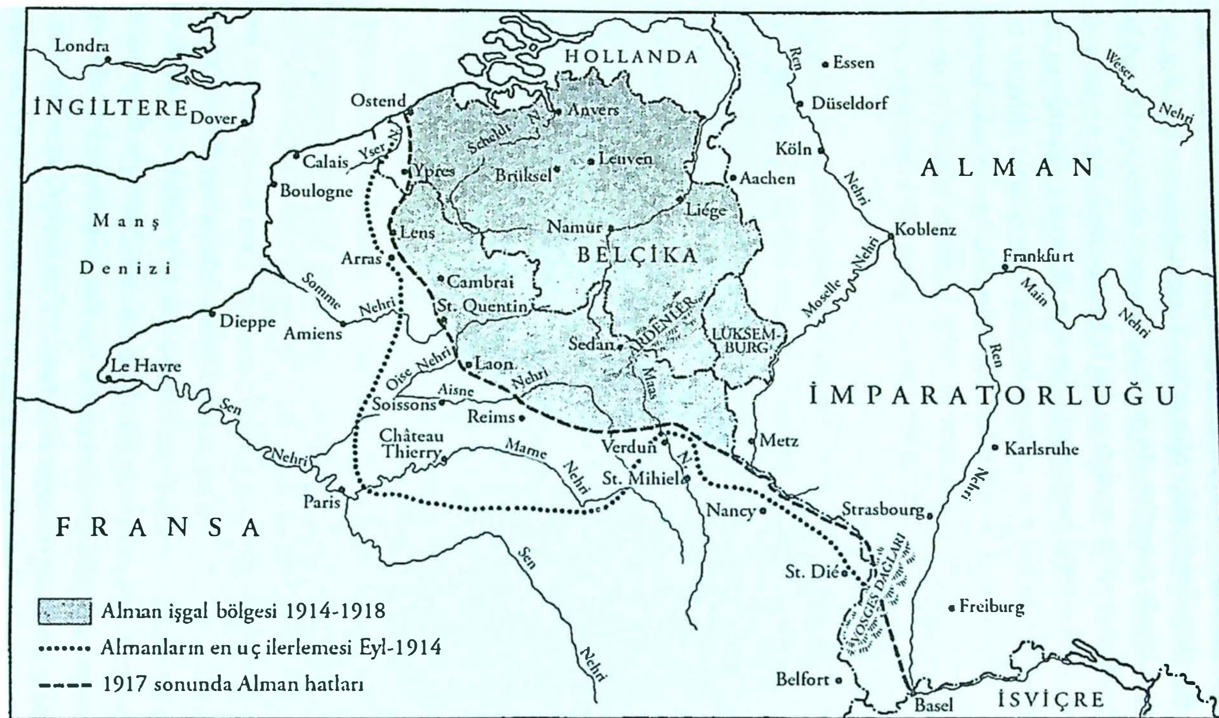
2. SAVAŞIN İLK YILLARININ BİR KÖRDÜĞÜME SEBEP OLMASI

Batı Cephesinin Tesis Edilmesi. Almanlar Paris'i ele geçirme planlarında yenilgiye uğradıktan sonra Belçika'yı istila etti. 10 Ekim 1914'te Anvers'i aldılar. Ostend'in güneybatısının ufak bir köşesi haricinde tüm ülkeyi işgal ettiler ve Belçikalılara bir fethedilmiş halk olarak davrandılar. Calais'e doğru ilerlemeyi ve İngiltere'ye en yakın olan bu limanı İngiliz Adaları'na karşı saldırının bir üssü olarak kullanmayı ummuşlardı fakat onlar Yser Nehri'nde denetim altında tutuldular.

Tarafsız bölge içinden geçmeksizin doğrudan Fransa üzerine ilerleme girişiminde bulunan Alman ordularının en güneydeki uç noktası Verdun ve Saint-Dié bölgelerinin doğusu boyunca uzanan bir çizgi üzerindeki Meuse'nin hemen doğusundaki Fransız sınırları içinde mevziler oluşturmada başarılı olmuştu. Fransızlar güney Alsas'ı istila etmişti ve bu bölgede küçük bir Alman toprağını işgal etmeyi başarmıştı. Savaşın ilk üç ayı Almanların neredeyse tüm Belçika ve Lüksemburg'un topraklarını aldığına tanıklık etmişti. Bu iki ülke birlikte müreffeh imalat şehirlerinin, çiftliklerin, üzüm bağlarının ve paha biçilmez kömür ve demir madenlerinin bulunduğu, Fransa'nın geniş bir kuzeydoğu şeridini oluşturuyordu.

Dört uzun yıl boyunca, bu şekilde tesis edilmiş olan hatlar, sürekli savaş halinde olunmasına rağmen, büyük ölçüde değişmemişti. Her iki taraftan yüzbinlerce insan feda edilmişti. Almanlar hattı Fransa'ya doğru çok ileriye itememişti ve İtilaf Devletleri Alman cephesini parçalayamamıştı. Her iki taraf "kendilerini siperin içine kazımış" idi ve mevzi savaşı neredeyse aralıksız olarak, makineli tüfeklerin, bombaların ve devasa topların yardımıyla devam etmişti. Uçaklar düşmanın konumlarını gözleyerek ve onların mevzileri ve tedarik depoları üzerine bombalar bırakarak bir o yana bir bu yana uçuyorlardı. Her iki taraf üzerinde kullanılan zehirli gazlar ve likit ateş çatışmanın dehşetini artırmıştı.

İlkin Doğu Cephesinin Sallanması. Muharebe hattının doğu cephesinde büyük bir bölgenin muazzam bir alanı üzerinde geriye ve ileriye doğru sallanma söz konusuydu fakat hiçbir taraf felç edici bir darbe indirmeyi başaramamıştı. İlkin Ruslar hızlıca ilerlemişti fakat onlar kazanımlarını elde tutmada başarısız olmuştu. Ağustos'un başlarında Doğu Prusya yönünde sürüklenmişlerdi ve bir ay içinde General von Hindenburg tarafından yenilgiye uğratılmış ve geri püskürtülmüşlerdi. Ruslar daha büyük bir kuvvet içinde güneybatı yönünde Avusturya'ya ait Galiçya'ya sürülmüştü. Eylül ayının başlarında Avusturyalı-Macar ordularına karşı ciddi yenilgiler almışlardı ve Lviv şehrini bırakmışlardı. Ardından Almanlar Avusturyalılarla birleşerek Rus ordusunu denetim altına

Batı Cephesi (1914-1917)

almıştı ve nihayetinde, 1915 yılının yaz mevsiminde Çar'ın askerî birliklerini etkisiz hale getirmişti. İki Alman komutan, Hindenburg ve Mackensen tüm cephe boyunca birleşik bir saldırıda, Rusya'yı ezmeye çalışmış ve onu savaşın dışına itmişti. Onlar Ağustos'ta Varşova'yı ele geçirdi, Rusları Polonya'dan temizledi ve 1915 yılının bitiminde Kurlandiya, Livonya ve Estonya'yı zapt etti. Ancak Ruslar Riga'dan Romanya'nın sınırına güney yönünde devam eden bir hat boyunca geri çekilmemişti.

Balkanlarda Muzaffer Olan Merkezî Güçler. Balkan cephesinde askerî vakalar ilkin Merkezî Güçler'in lehine gelişmişti. Kuzeyde Ruslar tarafından sıkı bir baskı altında tutulan Avusturya-Macaristan'ın başlangıçta Sırp ve Karadağ'ın yetişmiş askerî güçleri tarafından yenilgiye uğratılmış olduğu doğrudur; ancak kısa süre içinde gelgit tersine dönmüştü. Kasım 1914'te Alman müttefikler tüm Müslümanlara bir çağrı yayınlayan Sultan tarafından bir "kutsal savaş"a katılmaya mecbur bırakılmıştı. Ertesi yılın Ekim ayında Bulgaristan Merkezî Güçler'e katıldı. Sırbistan bir dizi yıldırım darbesiyle şimdi durumun üstesinden gelmişti. Sırbistan ve Karadağ'ın parçalanmış çeteleri en sonunda Yunan adası Korfu'da sığınacak yer bulmak için Arnavutluk'a doğru dağlara kaçmıştı.

İtalyan Cephesinin Bloke Edilmesi. İtalya her ne kadar 1915 yılının ilkbaharında İtilaf Devletleri'ne katılmış olsa bile, Kuzeyin dağlık bölgelerinde Avusturyalılara karşı çok fazla ilerleme kaydedememişti. Orada da mücadele eden ordular mevzilerde yerleşmek durumunda kalmıştı ve şu ya da bu noktada küçük kazanımlardan memnun kalıyordu. İtalyanlar Sırbistan'a kendi sorunlarında yardım etmek için hiçbir hamle yapmamıştı; çünkü İtalyan yönetimi *Entente* müttefiklerine katıldığında, eğer Almanya ve Avusturya üzerine zafer görünürse İtalya'nın Dalmaçya kıyılarında müdahalede bulunmaması talep edilmişti. Şimdi bu belirli bölge Sırplar ve başka Slavlar tarafından yerleşim görmüştü ve Sırbistan'a bir denize çıkış noktası verilmişti. Sonuç olarak, İtalyanlar Avusturya

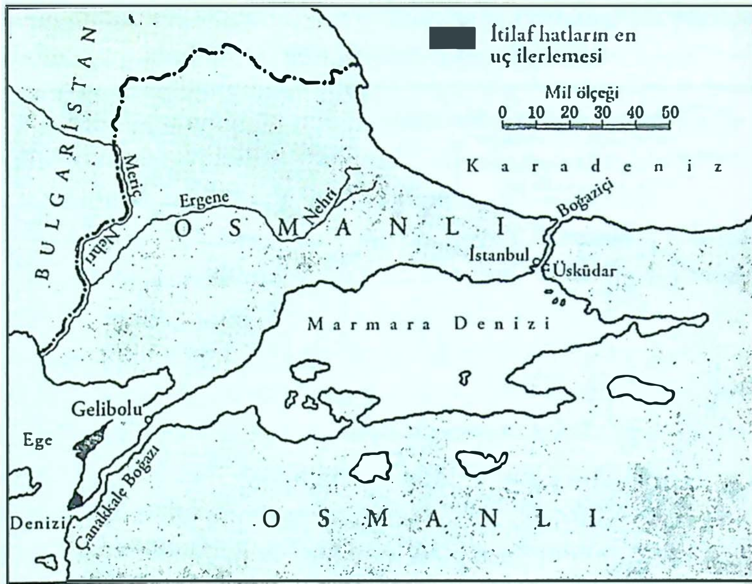
ile savaşmak için yeterince hazır olduğunda, herhangi bir şekilde Sırbistan'ı güçlendirmek için eğilime sahip değildi.

Büyük Britanya ve Fransa'nın Osmanlı Üzerine Hamlede Bulunmada Başarısız Olması. Merkezî Güçler'in muzaffer bir şekilde güneydoğuya ilerlemesiyle Büyük Britanya ve Fransa alarm haline geçmişti. Her iki ülkenin bu bölgede, Büyük Britanya'nın Mısır ve Pers'te ve Fransa'nın Suriye'de menfaatleri vardı. Bu durumda İngilizler ve Fransızlar Boğazları zorlama ve İstanbul'u ele geçirmede 1915'in başlarında umutsuzca bir çabada bulunmuştu. Onlar Çanakkale üzerindeki ileri karakol hisarları üzerine denizden bir saldırıda güçlerini birleştirmişti. Bunun sonunda savaş gemilerinde ağır kayıplar yaşayarak geri püskürtme yaşamışlardı. Bu girişimde başarısız olarak daha sonra Kızıldeniz yoluyla Akdeniz'e gelmiş olan Avustralya ve Yeni Zelanda'dan askerlerin yardımıyla Gelibolu yarımadası üzerinden karaya çıkmışlardı. Her ne kadar onlar seferde yaklaşık yüz bin askeri feda etmiş olmalarına karşın, İtilaf Devletleri Almanlar tarafından ustaca yönlendirilen ve teçhizat sağlanan Türk askerî birliklerine karşı ilerleme kaydedememişti. Sonunda onlar girişimin trajik bir hata olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardı. Ocak 1916'da, yarımadanın ucundaki mevzilerin sonuncusu terk edilmişti.

Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun güneydoğusunda İngilizler başarılı olmuştu. Onlar Mezopotamya ve Suriye'yi istila etti, Mart 1917'de Bağdat ele geçirildi ve aynı yılın sonuna doğru Kudüs zapt edildi. Böylece Mısır'dan Hindistan'a uzanan sağlam bir toprak bloğu elde etme yönünde eski bir İngiliz projesi gerçekleşme noktası üzerinde görünmüştü. Ancak bu, nihai kararın oluşacağı batıdaki savaşı kazanmasına yardımcı olmamıştı.

Batıda İtilaf Devletleri İlerlemesi. Merkezî Güçler Rusları geri püskürtürken ve Balkanlar boyunca güneydoğuya sürerken, batı cephesi üzerindeki Fransızlar ve İngilizler Alman kuvvetlerini kuzey Fransa içinde meşgul tutarak doğudaki müttefiklerini rahatlatmaya çalışmıştı. Çok sayıda yerel saldırının yanında, onlar 1915'te iki büyük saldırıda bulunmuştu. Mart ayında gerçekleşen

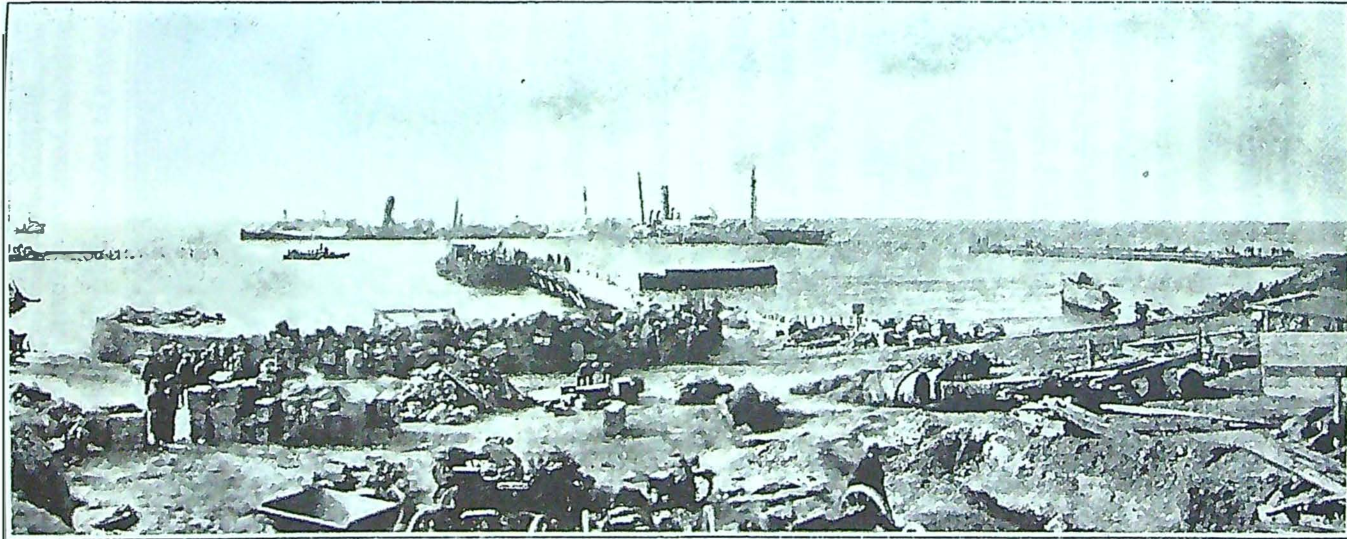
Doğu Cephesi, 1914-1917

Gelibolu Yarımadası Üzerinde İtilaf Devletlerinin İlerlemesinin Kapsamı

ilkinde, İngilizler Lille bölgesinde Almanlar üzerine korkunç bir saldırı düzenleyerek yönetimi ele geçirdiler fakat kahramanca çabalara rağmen onlar kısa bir cephe boyunca yalnızca bir veya iki mil ilerlemişlerdi. Ypres yakınındaki Müttefik kuvvetler bu girişimin yarattığı bitkinlikten kurtulmadan önce, yeni bir silah olan zehirli gaz desteğiyle Almanlar tarafından bir kitlesel saldırıya maruz kaldılar. Bir süreliğine Almanlar ilerleme kaydedecek gibi görünmüştü fakat onların yapabildiği tek şey dar bir cephe boyunca küçük bir kazanım elde etmekti.

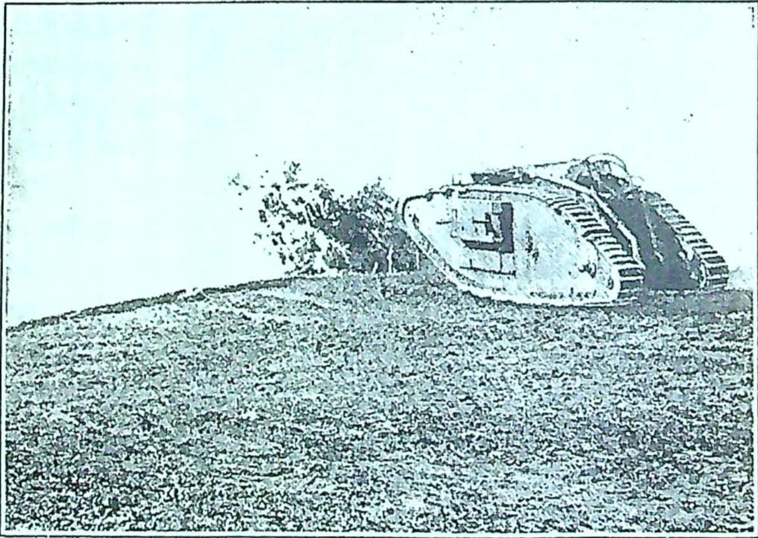
Eylül 1915'te Almanlara karşı ikinci büyük saldırı temel olarak Reims ve Verdum kesimleri arasında olmuştu. Bu zaman itibarıyla İtilaf Devletleri'nin batı cephesinde üç buçuk milyon askeri vardı. Onlar iki milyondan az olan Almanlarla karşı karşıya gelmişti ve Alman hatları boyunca bir gedik açacak şekilde üstünlüklerini ortaya koymuştu. Zehirli gazların kullanımıyla birlikte yapılan korkunç bir bombardıman sonrası Fransızlar ve İngilizler yalnızca birkaç bin fit içinde durdurulacak şekilde ağır silahlarla tahrip olan gediklere savrulmuştu.

ŞEKİL 65. Gelibolu Yarımadası Üzerinde İngiliz Kuvvetlerinin Karaya Çıktığı Yerlerden Biri Olan Anafartalar Körfezindeki Sahil

Çanakkale'deki İtilaf kuvvetleri operasyonları kısmen Rusya'nın savaştaki menfaatini korumak için gerçekleştirilmişti. Boğazların denetim altında tutulması Rusya'ya tahıl ve petrol değiş tokuşunda silah ve mühimmat taşımacılığını olanaklı kılacaktı. Sefer kötü bir şekilde planlanmıştı ve felaket getirici bir başarısızlık olmuştu

Verdun Üzerine Bir Alman Hamlesinin Başarısız Olması. Almanlar Fransa'daki İtilaf kuvvetleri tarafından korkunç bir baskıya karşı koyarak Verdun'un antik dönemden kalan kalesine saldırıp atağa geçme sırasının kendilerine geldiğine karar vermişti. Bu uç karakolun zapt edilmesi Fransızların cesaretini büyük ölçüde kıracak ve bir kez daha Paris'e giden yolu açacaktı. Böylece, Alman kraliyet prensinden daha düşük seviyede olmayan genel komuta altında, büyük askerî birlik kitleleri bir araya getirilmişti ve saldırı 21 Şubat 1916 tarihinde başlamıştı. Fransız hatları bir süreliğine yol vermişti. Ancak İngiliz askerî birlikleri artık kuzey cephesinin daha fazlasını devralmaya yetecek sayıdaydı ve Fransızlar mayıs ve haziran sürecinde Almanları ilk hücumlarında işgal ettikleri konumlardan geriye itebilecekti. Temmuz itibarıyla, bu noktadaki bir Alman zaferinin tüm tehlikesi sona ermiş görünüyordu oysa mücadele İtilaf Devletleri'ne pahalıya mal olmuştu ve onları kendi teyakkuz halinde olma halinden gevşemeye karşı uyarmıştı.

ŞEKİL 66. Bir Tank

Bu zırhlı araçların yapılışı İngiltere'de büyük bir gizlilik içinde gerçekleştirilmişti ve onların gerçek yapısının gizli tutulması için fabrika siparişlerinde "Mezopotamya için su taşıyıcısı" veya "tank" olarak ifade edilmişlerdi

Büyük Britanya'nın Savaş için İnsanları Askerliğe Alması. Büyük Britanya böylesine korkunç deneyimlerden alarma geçerek daha güçlü çabalar göstermeye yönelik olarak kendine cesaret topladı. Savaşın başlarında bu ülkenin yaklaşık yüz bin insanlık elverişli bir gücü vardı. Diğer taraftan Almanya, Rusya ve Fransa'nın uzun zamandır yerleşmiş olan evrensel askerlik hizmeti sistemi sayesinde milyonlarca eğitimli insanı vardı. Bir süreliğine, İngiltere kendi ordusunu gönüllü askere kaydolmalarla artırmaya çalıştı ve bunda oldukça iyi bir başarı elde etti. Ancak çok miktarda tartışmadan sonra, (Mayıs 1916'da) evrensel bir zorunlu askerlik hizmeti sistemi başlattı. Bu, on sekiz ve kırk bir yaşları aralığındaki tüm sağlam erkekleri kapsıyordu (sınırlar daha sonra on sekiz ila elli yaş aralığına genişletilmişti).

Somme Üzerine Bir İttifak Hamlesi. Bu adımın atılmasından kısa bir süre sonra, İngilizler ve Fransızlar Amiens'in doğusuna ve kuzeyine uzun-zamandır-konuşulan hamlelerine başladı. Bu, –1916'nın Temmuz'undan Ekim'ine kadar– dört ay sürecek olan Somme muharebesiydi. Burada yeni bir askerî buluş olan "tank" ilk kez görücüye çıkmıştı ve dikenli tel engellerinin kırılmasında ve Alman tahkimatlarının ezilmesinde etkin görev görmüştü. İtilaf Devletleri askerî birlikleri büyük kitleler halinde Alman cephesine karşı akın etmişti fakat herhangi bir noktada onun arasından yol bulamamıştı. Almanlar yalnızca birkaç mil geri çekilmişti. Ölenler ve yaralananlar açısından her iki tarafa bedeli korkunç olmuştu.

İtalyan Gerilemesi ve İlerlemesi. Verdun muharebesi hiddetlenmişken, güçlü Avusturya tahkimatlarına karşı bazı ilerlemeler kaydeden İtalyanlar Mayıs 1916'da büyük bir Avusturya hamlesiyle aniden geriye itilmişti. Haziran ortası itibarıyla kazanmış oldukları az miktarda toprağı kaybetmişlerdi ve kendi bölgelerinin bir kısmından ayrılmaya zorlanmışlardı. Bu noktada Ruslar, Polonya'yı kaybetmelerine karşın bir kez daha Avusturya'ya saldırmıştı ve yeniden Macaristan'a baskı kurma tehdidi oluşturmuştu. Böylece, Avusturya kendi Galiçya sınırını savunmak için İtalya'ya yol vermek zorunda olmuştu. Ardından İtalyanlar

kaybetmiş olduklarının hepsini yeniden kazanmıştı ve Trieste yönünde ilerleme kaydetmişti.

Romanya'nın Savaşa Katılması. İtilaf Devletleri'nin anlık başarısı, başta Rusya'nın güneydoğudaki edinimleri olmak üzere, Romanya'yı Ağustos 1916'da *Entente* tarafında savaşa katılma yönünde cesaretlendirdi. Romanya askerî birlikleri büyük bir hücumla uzun zamandır kendilerine ait olduğu iddiasında bulundukları Erdel'i istila etmişti. Somme üzerinde baskıya rağmen, Almanlar anında en iyi generallerinin ikisini gönderdi ve Bulgarların yardımıyla batıdan ve güneyden Romanya'ya saldırdı. Onlar kısa sürede Bükreş'i istila etti ve Aralık 1916 itibarıyla Romanya'nın yaklaşık üçte ikisini ele geçirdi. Almanlar artık onun zengin tahıl ambarlarından ve bolca bulunan petrol kuyularından tedarikler çekebilmişti.

Alman Sömürgelerinin Ele Geçirilmesi. Ancak 1917 itibarıyla Almanya donanmasının savunmasını yapamadığı uzak sömürgelerinde maddi kayıplar yaşamıştı. 1914'te Japonya süratle Şantung'da, Jiaozhou Çin liman kentini ele geçirdi ve kuzey Pasifik'teki Alman adalarını zapt etti. Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar ise güney Pasifik'teki Alman adalarını işgal etmişlerdi. Güney Afrika Birliği'nden askerler, Boerlerin gönülden iş birliğiyle, Alman Güneybatı Afrikası'nı ele geçirmişti. Almanya'nın geriye kalan sömürgeleri olan Togoland, Kamerun ve Alman Doğu Afrikası kademeli bir şekilde İngilizlerin ve Fransızların eline geçmişti. Onlar için herhangi bir tazminat alıp almaması gerektiğine dair mesele savaşla birlikte ortaya çıkan ciddi sorunlardan biriydi.

3. DENİZ ÜZERİNDEKİ VE ALTINDAKİ SAVAŞIN TÜM ULUSLARARASI TİCARETİ BOZMASI

Açık Denizlerdeki Alman Ticaretinin Yok Edilmesi. Savaş Avrupa kıtası ve Anadolu içine sıkışmışken 1916 yılının sonu itibarıyla belirsizlik devam ediyordu fakat çatışmalar Avrupa'nın limanlarından yeryüzünün en uç noktalarına uzanan ticaret şebekesini

kapsıyordu. Özellikle Birleşik Devletler ve Eski Dünya'nın tüm ülkeleri arasındaki ticaret muazzam derecede etkilenmişti. Büyük Britanya denizler üzerinde üstünlüğe sahip olarak okyanustaki az sayıdaki Alman savaş gemisini yok etmiş ve Alman ticaret gemilerini tarafsız veya kendi yurdunun limanlarında bulunmaya zorlamıştı. Bu şekilde okyanustaki Alman ticareti tümüyle kopmuştu ve tüm Alman kıyılarına karşı bir abluka uygulanmıştı. Bunun sonucu olarak Almanya'nın deniz aşırı ülkelerle ticaretinin tarafsız ülkeler aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

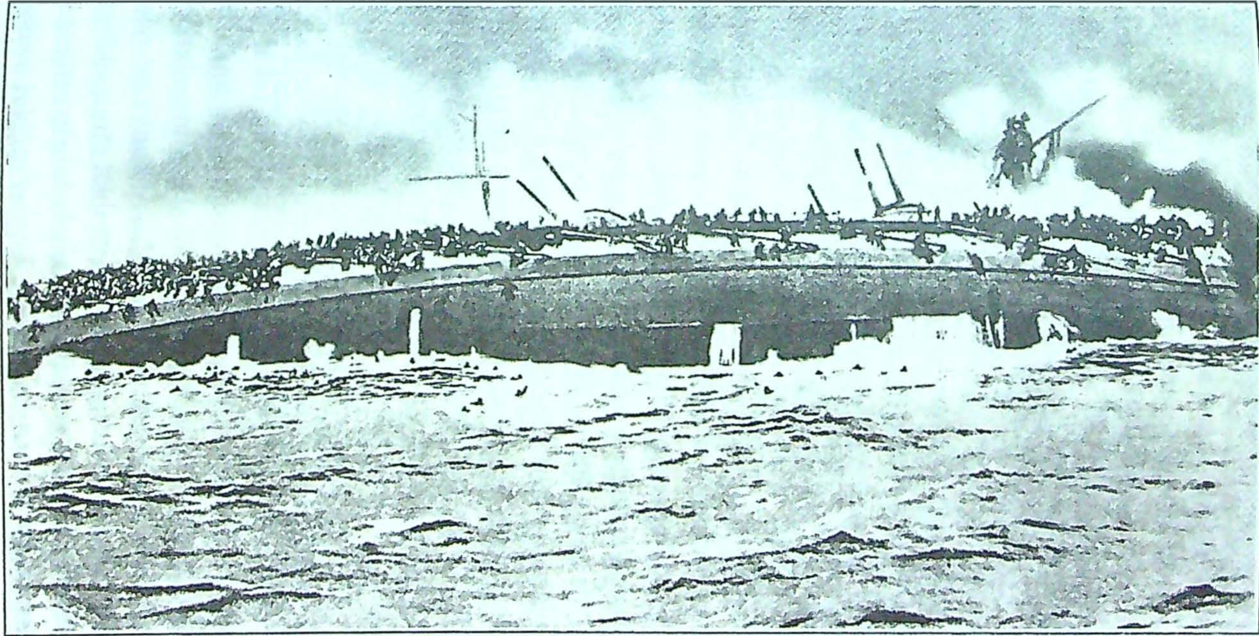
Deniz Savaş Halinin "Yasası." Denizde savaş teorik açıdan belirli "uluslararası yasalar" tarafından ortaya konmuştu. İlk etapta, askerî amaçlar için olmayan mallar taşıyan tarafsız ülke gemileri abluka altına alınmış limanlar haricinde herhangi bir yere gitme konusunda serbestti. İkinci etapta, mühimmat ve başka kaçak malı savaşan ülkelere taşıyan gemiler açık denizlerde yakalanırsa ele geçirilebilirdi. Bu amaçla kullanıldığından şüphelenilen herhangi deniz aracı denetlenebilir ve aranabilirdi. Üçüncü etapta, deniz tarafından bir abluka, yasalara uygun olması için "etkin" olmalıydı, yani ablukaya alınmış limanların yakınında savaş gemileri konuşlandırılmalıydı. Dördüncü olarak, tarafsız ülkeler birbiriyle serbestçe ticaret yapabilmeliydi. Son olarak, barışçıl bir ticaret gemisi, ister savaşan bir ülkeye isterse tarafsız bir ülkeye ait olsun, denetlenmeye direniş göstermedikçe mürettebat ve yolcuların güvenliği sağlanmaksızın tahrip edilemezdi veya batırılamazdı.

Büyük Britanya'nın Yasaları Kendi Lehine Tanımlaması. Bu genel ilkeler yanıtlanmamış iki önemli soru bıraktı. "Etkin bir abluka nedir?" ve "Savaşın kaçak malları nedir?" Büyük Britanya denizlerin efendisi olarak kısa sürede yanıtları sunmuştu. Bir ablukanın yasalara uygun olması için düşmanın limanlarının yakınındaki sularda bir sürekli devriye olması zorunluydu. Ancak Alman denizaltıları Büyük Britanya için böyle bir devriye olmasını olanaksız kılmıştı. Ancak yine de tüm tarafların bu konuya özen göstermesi yönünde duyuruda bulunulmuştu. Büyük Britanya "savaşın kaçak malları"na ilişkin olarak yün ve un kargoları

dahil olmak üzere neredeyse tüm önemli ticari ürünlerin kapsam içinde tutulması şeklinde tanımlama yapmıştı. Elbette silah ve mühimmat tedarik edilmesinin yanı sıra askerlerin giydirilmesi ve beslenmesi gerekiyordu.

Büyük Britanya'nın Tarafsız Ülkeler Arasındaki Ticarete Müdahale Etmesi. Yalnızca Almanya ile ticaret kesintiye uğramamıştı, aynı zamanda tarafsız ülkelerle ticaret benzer şekilde sınırlanmıştı. Büyük Britanya petrol, pamuk, gazyağı gibi savaşta kullanışlı olan maddelerin, Hollanda veya İsveç gibi tarafsız ülkelere gidecek olsa bile oradan Almanya'ya götürülmesi için yol bulabileceği düşüncesiyle taşınmasını sınırlandırmıştı. Böylece İngiliz hükümeti Avrupa'daki tarafsız ülkelere bu türden malların yüklenmesini durdurmayı denemişti. Büyük Britanya, Almanların Kuzey Denizi'ne mayın döşediğini iddia ederek İskandinav ülkelerine bağlı olan ticaret gemilerinin gözetim ve seyir yönlendirmeleri açısından İngiliz suları yoluyla gelmelerini kural olarak belirlemişti. Örneğin, her ne kadar Amerikalılar tarafsız ülkelerle ticaret yapmak için belli başlı ticari ürünlerde ve belirli miktar için ruhsat almış olsalar bile, onların gemileri kendi haklarına ilişkin yargı kararları verilinceye kadar alıkonuyor, araştırılıyor ve İngiliz limanlarında tutuluyordu. Amerikan yönetimi bu tedbirleri "uluslararası hukuk ve kendini koruma ilkelerine aykırı olduğu" gerekçesiyle protesto etti.

Almanya'nın Denizdeki Ablukayı Kırmaya Çalışması. Almanya uluslararası yasaların bu sözde ihlâllerine karşı benzer bir şekilde protesto edilmişti. Donanma yetkililerinin bazıları Büyük Britanya tarafından çizilen demir halkayı kırmak için üstün bir çabada bulunulması gerektiği yönünde kendi donanmasını yönlendirmişti. Aslında, iki muhalif donanma arasında kriz yaratacak bir deniz savaşının başlangıcında olunduğu bazı çevrelerce düşünülüyordu fakat bu türden hiçbir şey olmamıştı. Tüm savaş sürecinde denizdeki tek büyük çekişme Mayıs 1916'da Alman açık deniz filosunun bir kısmı ve daha güçlü İngiliz savaş gemileri arasında meydana gelen Jutland muharebesi idi. Sis, duman

ŞEKİL 67. Dogger Bank Muharebesi'nde Batırılan Alman Kruvazör *Blücher*

Her ne kadar İngiliz ve Alman zırhlı savaş gemileri arasında hiçbir belirleyici çarpışma olmamasına karşın Alman donanması savaşın başlangıcında zaman zaman İngiltere'nin kıyı kasabalarına araştırma veya bombardıman gemileri göndermişti. Böyle bir hava filosu Dogger Bank yakınındaki daha büyük bir İngiliz filosuyla karşılaşmıştı ve 1915 yılının başlarında Blücher *adlı bir savaş kruvazörü batırılmıştı*

ve karanlık nihai bir sonuç alınmaksızın onu sona erdirene kadar birkaç saat boyunca çatışma hiddetlenmişti. Muharebe bittikten sonra her iki taraf zaferini ilan etmişti ve karşı tarafı ortaya çıkıp yeniden deneme cesareti olmamasıyla suçlamıştı. Almanlar daha sonra İngilizlerin izini boşu boşuna sürdüklerini söylemişti ve İngilizler Almanların izini boşuna sürdükleri şeklinde yanıt vermişlerdi.[21] Her halükârda ikinci bir topyekûn donanma karşılaşması meydana gelmemişti.

Almanya'nın Denizaltı Savaşına Başvurması. Almanya 1915'in başlarında İngiliz ablukasını kırmayı olanaksız bularak veya Büyük Britanya'nın ticaret üzerinde sıkı denetimini hafifletmeyi başaramayarak karşı önlemler almıştı. Almanya 1) Manş Denizi ve Büyük Britanya etrafındaki suların bir savaş bölgesi olarak addedileceğini duyurdu; ve 2) orada bulunan tüm düşman gemilerinin yok edileceğini açıkladı. Alman buyruğunda İngiliz deniz kuvvetleri komutanlığının sıkıntılı dönemlerde İngiliz gemilerine Amerikan veya başka tarafsız ülke bayraklarını dalgalandırmaları emrinin verilmiş olduğu ilave edilmişti. Yasaklanmış bölge içinde bulunulduğunda tahrip edilme tehlikesine karşı tarafsız ülke deniz araçları hüviyetine bürünüleceği emri verilmişti. Almanya'nın taşımacılığı yok etmek için denizaltıları kullanma niyetinde olduğu aşikârdı. Böylece donanma savaş haline yeni bir unsur tanıtılmıştı—bu, savaşın kabul edilmiş yasaları içinde olmayan bir unsurdu. Nizami bir savaş gemisi bir ticaret deniz aracını denetim altında tuttuğunda ve batırdığında uluslararası yasalar tarafından belirlendiği şekilde, onun mürettebatını ve yolcularını güverte üzerinde kolaylıkla güvenlik altına alabilirdi; fakat bir denizaltı normal olarak böyle bir şey yapamazdı. Kaçınılmaz bir şekilde savaşan ülkelerin yanı sıra tarafsız ülkelerin insanları ve gemileri ölümcül bir tehlike altında kalıyordu. Almanya bu eylemini Büyük Britanya'nın uluslararası yasaları ihlâl etmiş olduğu ve Alman ticaretini hayatın gereklilikleri içinde tahrip ettiği zemininde savunmuştu.

---

21 Bu sözlü atışmalarla ilgili olanlar komuta eden yetkililer tarafından yapılan yorumları *These Eventful Years*, Cilt I, ss. 327s yazısında okuyabilir.

ŞEKİL 68. "Kamufle Edilmiş" Bir Ulaşım Aracı Etrafında Koruyucu Bir Duman Perdesi Oluşturan Bir Destroyer

Başkan Wilson'ın Almanya'yı Uyarması. Birleşik Devletler'in kaygı verici Alman buyruğuna yanıtı hızlı ve doğrudan olmuştu. 10 Şubat 1915'te, Başkan Woodrow Wilson bu buyrukla Amerikalıların hayatlarının ve gemilerinin yok edilme tehdidi altında kaldığına dair Almanya'yı uyardı. Alman emperyal yönetimine "mutlak sorumluluk" altında olacaklarına dair ekleme yaptı. Onlara Amerikalıların canlarını ve haklarını korumak için atılması gereken adımlar belirtildi. Bu, sıkı ve net bir dildi. Almanya yanıt olarak eğer Büyük Britanya gıda tedariklerinin ablukadan geçmesine olanak tanırsa denizaltı seferlerini sona erdireceğini ima etti.

Almanya'nın Gemi Taşımacılığı Üzerine Savaş Başlatması—Lusitania Vakası. Bu süreçte Almanya açık denizlerde gemi taşımacılığını tahrip etmeyi sürdürdü. 28 Nisan'da bir Alman uçağı *Cushing* adlı Amerikan buharlı gemisi üzerine bombalar bıraktı. 1 Mayıs 1915 sabahında Washington'daki Alman elçiliği birkaç gazeteye reklam vererek seyahat edenleri savaş bölgesindeki tehlikelere karşı uyardı ve bu alandaki İngiliz gemilerine binme girişiminde bulunanları kendilerini riske attıklarına dair bilgilendirdi.

Aynı yıl, bir İngiliz buharlı gemisi olan *Lusitania* New York'tan Liverpool'a gitmek için yola çıktı. 7 Mayıs'ta, uyarı olmaksızın gemi torpidolarla vurulmuş ve birkaç dakika içinde batmıştı. Gemide bulunan 114'ü Amerikalı erkek, kadın ve çocuk dahil olmak üzere 1153 kişi ölmüştü. Ülke boyunca bir dehşet çığlığı yükselmişti. Birleşik Devletler'deki Alman gazeteleri ve bazı Amerikan vatandaşları talihsiz buhar gemisi yolcularının tehlike üzerine uyarılmış olduklarını ve kaderlerini kendilerinin belirlediğini savunmuştu; ancak genel olarak Amerikan halkı derin bir sarsılma halindeydi.

Başkan Wilson'ın Almanya'yı Protesto Etmesi. 14 Mayıs'ta Washington'daki Dışişleri Bakanlığı Almanya'ya Lusitania vakası üzerine bir duyuruda bulunmuştu. Açıkça Alman yönetimine "Kanunsuz ve insancıl-olmayan bir eylemin hiçbir mazereti olamayacağı" söylendi. Yönetim bu eylemin onaylanmaması, mümkün olduğunca telafi edilmesi ve "savaş ilkelerine dair açıkça yıkıcı olan böyle bir eylemin tekrarlanması"nın önlenmesi için adımlar atılması çağrısında bulunmuştu. Nota Birleşik Devletler yönetiminin Amerika haklarının korunması için gerekli olan durumlara dair "hiçbir söz veya eylem"den geri durmayacağı yönünde Almanya'ya uyarıda bulunulmasıyla bitirilmişti.

11 Haziran'da halka duyuru yapılan ikinci bir notada, Birleşik Devletler'in konumu bir kez daha onaylanmıştı. Almanya'nın yanıtı halen kaçamaklıydı ve Alman donanma komutanları ticari gemileri batırmayı sürdürüyordu. 21 Temmuz 1915 tarihli bir üçüncü notada Wilson eğer gerekirse Amerikan vatandaşlarının haklarının kuvvet kullanılarak korunacağını açıklamıştı. Son olarak, çok sayıda pişkinlikten sonra Alman büyükelçi 1 Eylül 1915'te Dışişleri Bakanlığı'na bir nota gönderdi: "Gemiler uyarı yapılmaksızın ve savaşta olmayan ülke vatandaşlarının can güvenliği alınmaksızın denizaltılarımız tarafından batırılmayacaktır."

Denizdeki Savaşta Açmazlar. Her ne kadar Almanya Başkan Wilson ile Amerikan gemilerine karşı denizaltıların kullanımı hakkında bir uzlaşıya varmış olsa da, *Entente* Güçleri'nin okyanus ticareti üzerine yıkımda bulunmayı sürdürmüştü. Atlas Okyanusu ve Akdeniz'deki Alman ve Avusturyalı denizaltılar düşman savaş deniz araçlarını ve ticaret gemilerini sarsıcı süreklilikte

batırıyordu. Almanya ablukanın sıkıntılarını günbegün daha fazla hissediyordu ve açlık noktasına doğru ilerliyordu. İhtiyaçlarının karşılanmasına dair tek umutları denizaltılarıyla gitgide daha fazla baskı yapılmasıydı. Böylece, daha da fazla enerjilerini su altında hareket edebilen daha büyük ve daha güçlü deniz araçları inşa etmeye adamışlardı. *Entente* Güçleri kendi tedariklerini Amerika'dan ve dünyanın başka kesimlerinden karşılarken onların çaresizliği artmıştı. Kara ordularının kördüğüm olmasıyla ve deniz savaşının neticesinin belirsiz kalmasıyla, onların zaferi elde etme umutları azalmıştı. Bu zaman itibarıyla Birleşik Devletler'den onların alabileceği her şey satın veya ödünç alınmıştı. Birleşik Devletler İtilaf Devletleri tarafında savaşa girmedikçe onlar yenilgiye uğrayabilir veya Almanya'nın koşullarında barış yapmaya zorlanabilirdi. Almanya sürekli olarak zayıflıyor olsa bile, İtilaf Devletleri 1917 karanlık yılı başladığında kendi konumlarını güç belâ sürdürebiliyordu. Bu dönemde Birleşik Devletler Başkanı kaderi belirleyen bu kararı kendi zihninde tartmaya devam ediyordu.

"All the News That's Fit to Print."

The New York Times.

THE WEATHER

LUSITANIA SUNK BY A SUBMARINE, PROBABLY 1,000 DEAD; TWICE TORPEDOED OFF IRISH COAST; SINKS IN 15 MINUTES; AMERICANS ABOARD INCLUDED VANDERBILT AND FROHMAN; WASHINGTON BELIEVES THAT A GRAVE CRISIS IS AT HAND

SOME DEAD TAKEN ASHORE

Several Hundred Survivors at Queenstown and Kinsale.

The Lost Cunard Steamship Lusitania

Cunard Office Here Besieged for News; Fate of 1,918 on Lusitania Long in Doubt

Loss of the Lusitania Fills London With Horror and Utter Amazement

ŞEKİL 69. Gazete Manşetleri, 8 Mayıs 1915

Lusitania'*nın batırılması, Amerikan yolcularının kaybı ile birlikte Birleşik Devletler boyunca çalkantıya sebep olmuştu. Halk Başkan Wilson'ın "eylemin yanı sıra fikir açısından tarafsız" olunması yönündeki buyruklarını takip etmede son derece zorluk yaşıyordu*

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Birinci Dünya Savaşı daha önceki savaşlardan nasıl ayrışır? Kimya ve makineler savaşta nasıl rol oynamıştır? Endüstrilerin "seferber olması" ne anlama gelir? Tüm sivil nüfus çatışmaya nasıl çekilmiştir? Savaşa katılan ülkeler için propaganda neden böylesine önemli hale gelmiştir? Propagandanın amaçları nelerdir? Hangi sınıflara propaganda uygulanmıştı? Onu nasıl gerçekleştirmişlerdi? Propagandada hangi araçlar ve aracılar kullanılmıştı?

2. Batı cephesinin konumunu ve doğasını betimleyin. Onu doğu cephesiyle karşılaştırın. Merkezî Güçler ilkin muzaffer olmuş muydu? İtalyan cephesi açısından savaşın kaderi nasıldı? Boğazlar üzerine ilerleyen İtilaf Devletleri neden başarısız olmuştu? 1915-1916'da batı cephesi üzerindeki hamlelerin sonucunda ne olmuştu? Büyük Britanya neden zorunlu askerlik hizmetini benimsemişti? Romanya ne zaman savaşa girmişti? Netice ne oldu? Okyanusların çeşitli kısımlarında ve Afrika'da Almanya'nın sömürgelerinin yazgısını betimleyin. Çin, Şantung'da ne olmuştu?

3. Savaşın Alman ticareti üzerine anında etkisi neydi? "Deniz savaşı yasaları"nın 1914'teki temel ilkelerinin listesini yapınız. Bir abluka nedir? Büyük Britanya için etkin bir ablukayı sürdürmek neden olanaksızdır? Büyük Britanya hangi malları kaçak mallar listesine koymuştu? Birleşik Devletler yönetimi hangi konumu almıştı? Jutland muhaberesi nasıl meydana gelmişti? Bir denizaltı için "deniz savaşı yasaları"na uymak neden olanaksızdı? Denizaltılar gemi taşımacılığına karşı nasıl eylemde bulunuyordu? Sivillerin hayatı denizaltılar tarafından neden tehdit altındaydı? Başkan Wilson hangi konumu benimsemişti? *Lusitania* vakasını betimleyin. Başkan Wilson tarafından ortaya konan ilkeleri ifade edin. 1917'nin başında savaşan güçlerin görünümü nasıldı?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *cephe, mevzi savaşı, zehirli gaz, tank, endüstrinin seferber*

olması, devlet müdahalesi, propaganda, hamleler, zorunlu askerlik hizmeti, abluka, etkin abluka, savaşın kaçak malları, tarafsız ülke, savaş bölgesi, Amerikalıların hakları, açmaz, savaştan önceki durum.

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Birinci Dünya Savaşı'nda yeniden ortaya çıkan Napolyon Savaşları'nın herhangi sorunlarını bulabilir misiniz?
2. On dokuzuncu yüzyılın bilimsel kazanımları hangi şekillerde yıkıcı amaçlarla kullanılmıştır?
3. İcatlar savaş halinin doğası ve savaş yasası üzerinde hangi etkilerde bulunmuştur?
4. On dokuzuncu yüzyılda savaşın sona ermesi için geliştirilen fikirler nelerdi?

TARTIŞMA KONULARI

1. Bilgi iyi veya kötü amaçlarla kullanılabilir.
2. Bilimsel başarılar onların hangi amaçlara yönelik kullanılacağını belirlemez.
3. Savaş hali uygarlaşmanın iyilikçi niteliklerinin tahrip olması yönünde tehditte bulunur.
4. Çağdaş savaş halinde hiçbir görkem yoktur.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

BECKER, *Modern History*: Birinci Dünya Savaşı'nın birinci dönemi, ss. 680-700. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt II: (1) Mevzi savaşı, ss. 784-795; 2) 1915-1916 döneminde savaş, ss. 796-819, TURNER, *Europe since 1789*: Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılları, ss. 574-600.

Birinci Dünya Savaşı üzerine yazılan binlerce kitaptan genel okuyucu için belki de en iyi olanı C. R. M. F. CRUTTWELL, *A History of the Great War, 1914-1918* (Oxford University Press, New York City, 1934) adlı yapıttır.

Bir ansiklopediden bakınız: *Birinci Dünya Savaşı, Marne muharebesi, Somme, Verdun, Çanakkale, Arabistan, Hindenburg, Ludendorff, Sir John French, Haig, Kitchener, Joffre, denizaltı, bombardıman uçakları, tarafsız ülke hakları, Lusitania.*

BÖLÜM IX • SAVAŞAN DÜNYA

BİRLEŞİK DEVLETLER'İN SAVAŞA MÜDAHİL OLMASI • BİRLEŞİK DEVLETLER'İN SAVAŞA GİRMESİ • RUSYA'NIN GÜÇLÜ BİR DEVRİME MARUZ KALMASI • İTİLAF DEVLETLERİ'NİN MERKEZÎ GÜÇLER'İN ETRAFINI KUŞATMASI • ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜ • PARİS'TE BARIŞ ANTLAŞMASI YAPILMASI • SAVAŞIN KORKUNÇ SONUÇLARI

Avrupa savaşı iki buçuk yıldan daha fazla devam ettikten sonra ve bir kördüğüm haline geldiğinde Birleşik Devletler Almanya'nın düşmanlarına katılmaya ve tüm büyük kaynaklarını çatışmayı sona erdirmek için kullanmaya karar vermişti. Başka uluslar bu örneği takip etti, böylece kısa sürede yeryüzündeki neredeyse tüm yönetimler büyük çaplı mücadeleye dahil oldu. Görmüş olduğumuz gibi, daha önceki Avrupalı savaşları çok-uzak bölgelere yayılma eğilimine sahipti—özellikle Yedi Yıl Savaşı ve Napolyon Savaşları'na Amerika çekilmişti. 1917 itibarıyla yerkürenin halkları savaşların önceden olduğundan daha bulaşıcı olması durumunu getiren harikulade yeni iletişim ve ulaşım araçlarıyla yakın ilişkiler oluşturulmuştu.

Birleşik Devletler'in çatışmaya girmesinden kısa bir süre sonra, Rusya hayret verici bir devrime maruz kaldı ve içine kapandı. Almanya ve müttefikleri bir buçuk yıl daha mücadeleyi sürdürdü ve ardından boyun eğdiler. Alman İmparatorluğu bir cumhuriyet haline geldi ve Hapsburg dominyonları çok sayıda bağımsız devlete ayrıldı. Muzaffer olanlar Almanya'yı savaş suçlusu olmakla itham etti, ülkeye ağır cezalar dayatıldı ve sömürgeleri elinden alındı. Ardından başka savaşları önleme umuduyla bir Milletler Cemiyeti tesis edildi.

---

1. BİRLEŞİK DEVLETLER'İN SAVAŞA MÜDAHİL OLMASI

Kamuoyu Düşüncesi. Avrupa'daki savaş Birleşik Devletler'de büyük heyecana sebep oldu. Savaş 1914'te başladığında, Başkan Wilson yönetimin mutlak tarafsızlık durumunu koruyacağını beyan eden bir duyuru yayınladı. Birkaç gün sonra Amerikan vatandaşlarını kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen bir savaşta taraf tutmaktan sakınmaya yönlendirdi. Ancak gazeteler aracılığıyla her gün sarsıcı vakaları haber alan Amerikan halkının buna kayıtsız

kalması olanaksızdı. Kısa sürede onlar iki geniş gruba ayrılmaya başladı. Alman asıllı Amerikalılar anavatanlarına karşı sempati duymaktan kendilerini alamıyordu. İrlanda kökenli Amerikalılar doğal olarak kendi antik dönem düşmanları olan Büyük Britanya'nın Almanya tarafından kötü duruma düşürülmesini görmek istiyordu. İngiliz kökenli çok sayıda Amerikalı ülkenin ölüm-kalım mücadelesi içinde kendilerini Büyük Britanya'ya çekildiklerini hissetmişti. Başkaları Fransa'nın Devrim Savaşı'nda Birleşik Devletler'e bağımsızlığını kazanmada nasıl yardım etmiş olduğunu anımsıyordu. Demokrasi taraftarı olanlar Kayzer'in Tanrı ve kendisinden bahsetmesi hakkında hoşnutsuzdu ve Almanya'yı yöneten askerî tarafın savaşla birlikte yok olacağını umuyordu. Savaş üzerine her tartışmada bu düşünce taraftarları ortaya çıkıyordu ve Birleşik Devletler'in Avrupa meselelerine ne denli sıkı bağlarla bağlı olduğunu gösteriyordu.

Propagandanın Amerikan Heyecanını Artırması. Savaş ile ortaya çıkan keskin duygular şu ya da bu ülkenin yabancı casus ve ajanlarının faaliyetleriyle güçlenmişti. Almanya'nın Birleşik Devletler'de kendilerine karşı düşmanlığı tahrik eden İngiltere ve müttefiklerine dair ihbarda bulunan çok sayıda temsilcisi vardı. Savaşın henüz başlarında Avusturya-Macaristan elçisi İngiltere ve Fransa'ya silah ve mühimmat tedarik eden büyük çelik fabrikalarını tahrip etme planları yapılması nedeniyle vatanına gönderilmişti. Aynı zamanda Büyük Britanya kendi tarafına karşı hassasiyeti olanlara yönelik çalışma yapan ajanlara sahipti. Böylece, çok sayıda Amerikalı çelişki yaratan propaganda yaygarasıyla afallamıştı.

Savaşın Ticari Menfaatler Üzerine Etkisi. Avrupa'daki savaş Birleşik Devletler'deki düşünceyi kışkırtmaktan daha fazlasını yapmıştı. O, Amerika'nın imal ettiği ürünlere, başta tüfek, mayın, patlayıcı ve başka savaş malzemeleri olmak üzere, muazzam bir talep oluşturmuştu. Ayrıca pamuk, mısır ve genel olarak besin maddeleri için bir piyasa yaratmıştı. Savaş devam ettikçe talepler artmış, fiyatlar yükselmiş ve Amerikan imalatçıları

ve çiftçilerinin yüksek kâr elde etme şansları katlanmıştı. Ancak Avrupalı savaşan ülkeler tüm bunları nakit olarak ödeyemiyordu. Bu durumda satın aldıkları tedariklerin bedelini ödemek için Amerikalı bankerler ve yatırımcılardan ödünç para almaya başladılar. Ve bu olduğunda, birkaç ay sonra, Almanya Amerikan mallarını serbestçe satın almayı ve Birleşik Devletler'den ödünç para almayı durdurdu. Bu durumda Amerikalılar kendi mallarını satma konusunda büyük ölçüde Büyük Britanya, Fransa ve müttefiklerine kredi açılmasına mahkûm olmuşlardı. Bu şekilde milyonlarca Amerikalı için savaş kârları ve kazançları İtilaf Devletleri'nin servetine bağlı hale gelmişti. Eğer Alman denizaltıları bu ülkelerle olan Amerikan ticaretini bozarsa, Amerikan iş dünyası bundan yara alacaktı. Eğer *Entente* Güçleri savaşı kaybederse, bu durumda olasılıkla onlar ödünç aldıkları parayı geri ödeyemeyecekti. Böylece, okyanusun ötesindeki hiddetli savaşta Amerikan menfaatleri açısından "pratik sebepler" vardı.

Savaşın Birleşik Devletler'e Sıçraması. Tüm bu kargaşanın ortasında, savaş tartışması iki büyük meseleye indirgendi. Birleşik Devletler yönetimi savaşan ülkelere mal satma, onlara borç para verme ve iş veya eğlence için tehlikeli bölgelere seyahat etme konusunda Amerikan vatandaşlarının hakkını muhafaza edecek miydi? Ya da yönetim bu haklardan feragat edip savaştan uzak mı duracaktı? Ülke bu meseleler üzerinde bölünmüştü. Çok sayıda Amerikalı savaşa girme ve kan dökülmesi pahasına bu hakların korunmasını istiyordu.

Başka Amerikalılar karşıt görüşte yer almıştı. Onlar savaşa katılmanın denizaltı saldırılarıyla binlerce Amerikalının canına mal olacağı ve çok büyük paralar kaybedileceği konusunda ısrarcıydı. *Lusitania* notasında Başkan Wilson'ın Amerikan haklarının sonuna kadar savunulacağı duyurusunda bulunmasında Dışişleri Bakanı William Jennings Byran istifa etmişti. Byran'ın safında yer alanlar ülkenin savaştan uzakta tutulması için her şeyin yapılmasını arzu eden Amerikan halk kitleleriydi. Onlar arasında savaşa girmenin Büyük Britanya ve müttefiklerine destek anlamına geleceğini gören Almanlar ve İrlandalılar vardı. Eğer 1916

başkanlık seçimleri bu konuda bir test niteliği taşıyorsa, Amerikalıların çoğunluğu o dönemde savaştan uzak kalmayı istemişti; çünkü Demokratların "O bizi savaştan uzak tuttu" sloganını kullandığı Başkan Wilson yeniden seçilmişti.

Başkan Wilson'ın Avrupa'ya Barışı Getirmeye Çalışması. Her ne kadar Başkan Wilson Almanya'ya Amerikan ticaret ve seyahat haklarının destekleneceği konusunda uyarıda bulunsa bile zihninde Avrupa'da "adil bir barış" sağlamaya yönelik planlar vardı. Merkezî Güçler dünyaya barış koşullarını tartışmaya hazır olduklarını duyurduklarında, Aralık 1916'da, bu yönde bir hamle yapmıştı. Merkezî Güçler o dönemde güçlü bir konumdaydı. Polonya, Sırbistan ve Romanya'yı işgal etmişlerdi ve kördüğüme rağmen zaferin eşiğindeymiş gibi konuşmalar yapılıyordu. Ancak İtilaf Devletleri bu önergeyi Almanların kendilerini kurnazlıkla alt etmenin bir planı olarak gördüler. Onlar bunun Almanların ve Avusturyalıların kendi gıda ve mühimmat tedariklerini artırmaya yönelik bir hamleden ibaret olduğunu düşünüyordu. Ayrıca Merkezî Güçler'in bir barış konferansında adil koşulları kabul etmeyeceği ve Büyük Britanya ve Fransa'nın savaşı sürdürmekten dolayı suçlanacağı konusunda ısrarcı olunmuştu. Ancak İtilaf Devletleri'nin Alman "barış yoklayıcıları"na resmî yanıtı Başkan Wilson'ın savaşan tüm ülkelere bir genel nota vermesi şeklinde olmuştu. Onlara "Savaş konusundaki itirazlarınız hakkında hepiniz dürüstçe ifadede bulundunuz fakat onları somut bir forma sokacak düzeneği oluşturmadınız" demişti. Bu nedenle barış koşulları üzerine bir konferans yapılmasını önerdi. İtilaf Devletleri karşılık olarak barış koşullarını oluşturacak bazı ifadelerde bulundular. Ancak Almanlar "kabul edilemez" olduğunu düşünerek bunları reddetmişti.

Başkan Wilson'ın "Adil" Barış Koşullarını Tanımlamaya Başlaması. Başkan Wilson, savaşan ülkeleri bir konferansta bir araya getirmede başarısız olmasına karşın, bir "adil barış" şeklinde değerlendirdiği koşullara ulaşmaya yönelik çabasını sürdürdü. 22 Ocak 1917 tarihli bir hitapta böyle bir uzlaşının temel maddelerine dair görüşlerini ifade etmişti. Barışın, tüm başka şeylerin arasında,

hem büyük hem de küçük uluslar için hak eşitliği, "halklar" için güvenlik, tüm büyük halkların doğrudan denize çıkış noktasına sahip olması ve silahlanmanın sınırlandırılmasını sağlaması gerektiğine işaret etti. Şöyle hitap etmişti:

Yönetilenlerin rızasından türetilmeyen ilkelerin tanınması ve kabul edilmesi durumunda hiçbir barış devam edemez veya sürmesi beklenemez... Eğer silahlanma şimdiden sonra büyük ölçekli olarak orada burada devam ederse uluslar arasında güvenlik ve eşitliğe dair hiçbir duygu olamaz. Dünyadaki devlet insanları nasıl ki bir savaş için plan yapıyor ve acımasız rekabet ve yarışa hazır oluyorsa . . . barış için de plan yapmak zorundadır.

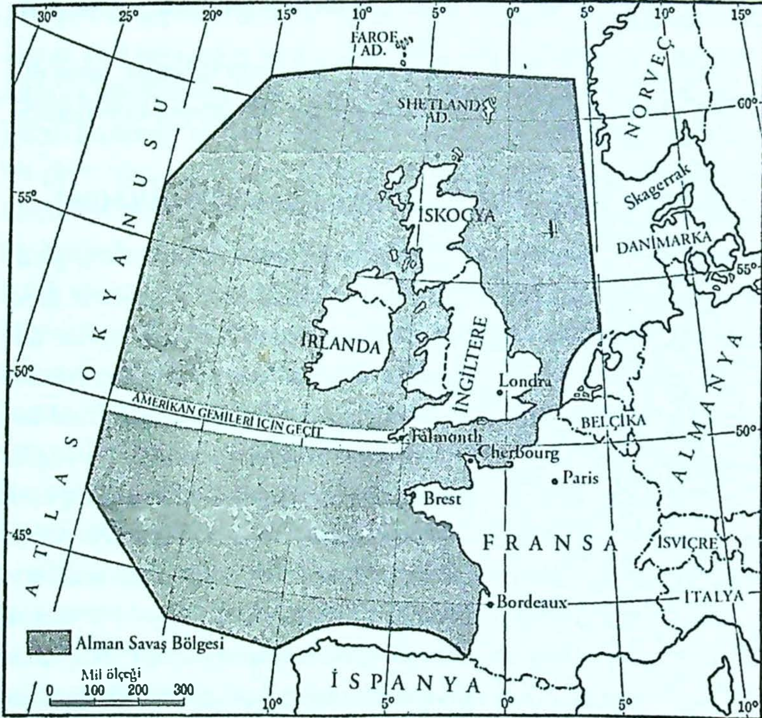
Ancak tüm bu barış müzakereleri sonuçsuz kalmıştı; savaş devam etti ve Birleşik Devletler korkunç bir çatışmanın içine çekildi.

2. BİRLEŞİK DEVLETLER'İN SAVAŞA GİRMESİ

Denizdeki Savaşın Daha Şiddetli Hale Gelmesi. Barış planlarının bozulmasından sonra her iki taraf açık denizlerde daha ölümcül bir savaşı sürdürmeye hazırlanmıştı. Ocak 1917'de Büyük Britanya abluka uyguladığı alanı genişleterek Almanya hududundaki tüm tedarik zincirini koparmıştı. Alman yönetimi bunun Alman halkının açlığa mahkûm edilmesi yönünde bir İngiliz planı olması suçlamasında bulundu. Ardından Büyük Britanya'nın batısına uzanan geniş bir "yasaklanmış bölge" oluşturuldu ve bu bölgede deniz trafiğinin durdurulması için tüm olası araçların kullanılacağı açıklandı. Birleşik Devletler'in "lehine" bir durum olarak Alman yönetimi savaş bölgesi boyunca dar bir şerit işaret etti ve her hafta onun içinden bir Amerikan gemisinin geçmesi konusunda mutabık kalındı. Geminin parlak renkte boyanması sağlandı ve hiçbir "kaçak mal" taşımaması güvence altına alındı. Böylece Almanya'nın Büyük Britanya yiyecek tedariki zincirinden kopması ve savaşın sona ermesi umuldu.

Denizaltı Savaşının Yenilenmesi. 1 Şubat 1917'de, Almanlar bu geniş kapsamlı yasaklanmış bölgede kendi *sınır tanımayan*

denizaltı savaşını başlattı. Başkan Wilson bir defasında 3 Şubat tarihinde Alman yönetimiyle diplomatik ilişkileri keserek buna karşılık verdi ve büyükelçi Kont von Bernstoff'u ülkesine gönderdi. Her ne kadar Wilson Almanya'nın tehditlerini gerçekleştiremeyeceği umudunu ifade etse bile Amerikan gemilerinin batırılması durumu devam etti. O dönemde Alman Dışişleri Bakanı'nın Meksika yönetimine yazdığı tuhaf mektubun yayınlanmasıyla Almanya'ya olan Amerikan düşmanlığı artmıştı. Bu mektubun içeriği, eğer Birleşik Devletler ve Almanya arasında bir savaş patlak verirse Meksika'nın Birleşik Devletler'e saldırması ve ödül olarak Teksas, New Mexico ve Arizona'yı alması gerektiği üzerineydi!

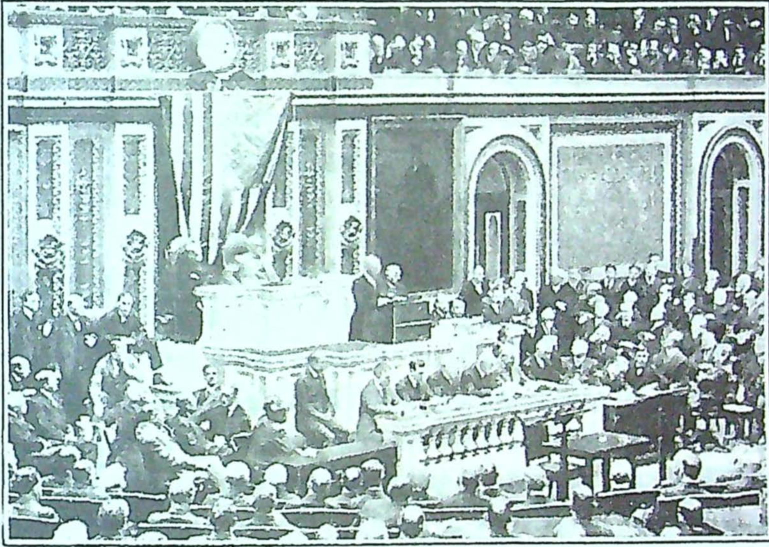

1 Şubat 1917 İtibarıyla Alman Savaş Bölgesi

1917 yılının sonu ve 1918'in başı itibarıyla Alman yönetimi yasaklanmış bölgeyi Madeira, Yeşil Burun Adaları, Azorlar ve Afrika'nın açığındaki adaları dahil edecek şekilde Avrupa ve Güney Amerika arasındaki rotayı kesmek amacıyla genişletmişti

Birleşik Devletler'in Savaş İlan Etmesi (6 Nisan 1917). Başkan Wilson şimdi Almanya'ya karşı Amerikalıların haklarının

teslim edilmesi ya da sağlam tedbirler alınması seçeneklerinden birini seçmek zorundaydı. O, sağlam tedbirler alınmasını seçti ve Kongre'ye silahlanma çağrısında bulundu. 2 Nisan 1917 tarihinde kongrede yapılan özel bir oturumda kongre üyelerine unutulmaz bir hitabette bulundu. Almanya'nın tek niyet ve gayesinin Birleşik Devletler'i savaşa dahil etmek olduğunu söyledi. "Bizim amacımız" diye sürdürdü, "bencil ve otokratik bir güce karşı dünya hayatında barış ve adalet ilkelerinin doğruluğunu kanıtlamaktır." Dünyanın özgür ve kendi kendini yöneten halklarının "dünyayı demokrasi için güvenilir kılmak amacıyla" bir araya gelmeleri gerektiğini, bunun olmaması durumunda kalıcı barışın olanaksız olduğunu belirtti. Birleşik Devletler'in Almanya'nın düşmanlarıyla aynı tarafta savaşması ve kredi açarak onlara yardım edilmesi önerisini sundu.

ŞEKİL 70. Başkan Wilson'ın Kongre'ye Savaş Mesajını Okuması (2 Nisan 1917)

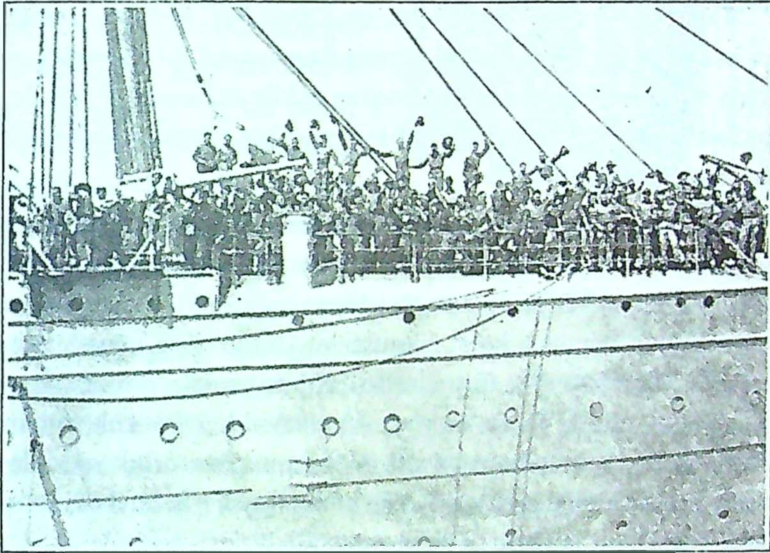
Kongrenin her iki meclisi büyük çoğunlukla Almanya'ya karşı savaş açılması yönünde kararlılığını ortaya koyarak onayladı ve daha sonra Avusturya-Macaristan'a karşı savaş açıldı. Hükümler büyük miktarlarda kredi açılması yönündeydi; eski vergi şekilleri büyük ölçüde artırılmıştı ve çok sayıda yenisi ilave edilmişti.

Mayıs 1917'de zorunlu askerlik hizmeti kabul edildi ve yirmi-bir ila otuz-bir yaşları arasındaki sağlam erkeklerin askerlik hizmetinden sorumlu oldukları duyuruldu. Atlas Okyanusu'nun ötesine gönderilmek üzere büyük askerî birliklerin eğitimi için hazırlıklar yapıldı. Orada İtilaf Devletleri'ne hedeflerine ulaşmada yardım edilecekti. Alman denizaltıları tarafından imha edilen gemilerin yerine yenileri yapılacaktı.

1917'ye Kadar Savaşın Amaçları. 1917 yılının ilk aylarına kadar, savaş büyük ölçüde Avrupalı güçler arasında eski meseleler üzerine bir münakaşa şeklinde olmuştu. Almanya kendi bencilce hedefleri için Fransa ve Rusya'nın uzun zamandır birlik halinde hareket ettikleri iddiasında bulunmuştu—Fransa Alsas-Loren'i geri almak istiyordu ve Rusya Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarını ele geçirmeyi ve Almanların Osmanlı'ya doğru ilerlemesine engel olmayı istiyordu. Alman teorisine göre, Büyük Britanya Alman imalat başarısı ve donanma gücüne karşı kıskançlık gösteriyordu ve Alman sömürgelerini ele geçirip Almanya'nın dünya ticaretini tahrip etmeyi istiyordu. Bunun sonucu olarak, Almanya kendisinin bir savunma savaşı yaptığı konusunda ısrar ediyordu. Diğer taraftan, İtilaf Devletleri Almanya'nın kendisini Avrupa'nın efendisi haline getirmeye çalıştığını ve İngiliz ve Fransız sömürgelerini ele geçirmek istediğini duyurmuştu. Savaşa girerken İtalya Adriyatik Denizi'nin doğu kıyıları ve Afrika'daki kıyılar konusunda bir toprak kazanımına yönelik vaadi *Entente* birliğinden güvence altına almıştı. Aslında, Büyük Britanya, Rusya ve Fransa 1915'te zafer kazanılmadan önce ganimet bölüşümünde bulunmuştu. Onların her biri Almanya ve Avusturya'nın yenilgiye uğratılmasından sonra kendi hak iddialarını gerçekleştirecekti.

Amerika'nın Savaşa Dair Yeni Bakış Açılarını İlan Etmesi. Birleşik Devletler savaşa girdiğinde Başkan Wilson tüm bu hedefleri reddetti. Nisan 1917'de Kongre'ye sunduğu savaş mesajında şöyle söylemişti: "Bizim hiçbir bencilce hedefimiz yok. Biz fethetme veya toprak edinme arzusunda değiliz. Kendimiz için hiçbir tazminat arayışında değiliz." Kendi arzularının dünyayı

"demokrasi açısından güvenli hale getirmek" olduğunu, otokratik hükümdarların güçlerini kırmak istediklerini, denizleri ticaret için serbest yapacaklarını, küçük uluslara kendilerini yönetme hakkı vereceklerini, silahlanmayı azaltacaklarını ve ulusları bir barış birliği içinde eşit koşullarla bir araya getireceklerini söyledi. Bir başka deyişle, Başkan Wilson emperyalist savaşlara, sömürgelerin zapt edilmesine ve ticaret üzerine doyumsuz kavgalara karşı çıktı. Aynı zamanda savaşın Alman halkına karşı değil, askerî efendilere karşı yapıldığı konusunda ısrarcı oldu.

ŞEKİL 71. Fransa'ya Gitmek için Ayrılmak Üzere Olan Amerikan Ulaşım Aracı

8 Ocak 1918 tarihinde, Başkan Wilson kendi ilkelerini "On Dört Nokta" olarak bilinen duyuruda özetledi. Bunların başlıcası aşağıdaki gibiydi: hiçbir *gizli* uluslararası mutabakat veya antlaşma yapılmayacaktı; savaşta ve barışta deniz ulaşımında mutlak serbestlik olacaktı, bunun istisnası uluslararası mutabakat ile denizlerin bir kısmının geçişe kapatılabilecek olmasıydı; ekonomik bariyerler kaldırılacak ve silahlanma azaltılacaktı; tüm sömürgelerin tarafsız kalma hakkı olacaktı; Belçika'nın restore edilmesi ve savaş sırasında Tötonik müttefikler tarafından işgal

edilen bölgelerin tahliyesi sağlanacaktı; Alsas-Loren'in Almanya tarafından ele geçirilmesinde yapılmış olan haksızlıklar giderilecekti; Asya'daki Osmanlı'ya bağlı müstemlekeler serbest kalacaktı; ve barışın korunması amacıyla bir uluslar birliği oluşumu sağlanacaktı ve büyük veya küçük olsun tüm ülkelerin bağımsızlığı güvence altına alınacaktı.

3. RUSYA'NIN GÜÇLÜ BİR DEVRİME MARUZ KALMASI

Çar Yönetiminin Yozlaşması ve Etkisizliği. Birleşik Devletler'in savaşa girdiği zaman civarında Rusya aktif bir katılımcı olmayı sona erdirmişti. Onun savaştan çekilmesi bizim şimdi değerlendirme yapmamızın gerektiği sarsıcı bir devrim içindeki bir hadiseydi.

Rusya Çarı'nın adı Avrupa'daki en otokratik hükümdar olarak kötüye çıkmıştı. O, bir parlamento tesis edilmesine yönelik yönetimde gerçek bir pay edinmek isteyen halkının tüm çabalarına uzun zaman boyunca karşı çıkmıştı ve Duma veya konsey aracılığıyla yönetime dair tüm eleştirileri bastırmıştı. Savaşın başladığı 1914 yılında Rusya'da yozlaşma, zayıflık, etkisizlik ve bazı durumlarda Çar'ın saray maiyeti ve onun imparatorluk yetkililerinde vatan hainliği egemendi. Yüz binlerce askerin kaybedilmesi kötü liderliğe, silahların ve tedarik maddelerinin cepheye ulaştırılamamasına ve hat gerisindeki yetkililer ile iş birliğinin sağlanamamasına atfedilmişti. Aralık 1916'da, Duma cesurca "karanlık güçler"in yönetimi felce uğrattığını ve ulusun menfaatlerine ihanet ettikleri hükmünü yürürlükten geçirdi. Bu ifade özellikle Çar'ın Alman eşi ve her çağdaş reforma karşı çıkan Rasputin adlı bir keşişe hitaben söylenmişti. Rasputin suikasta uğradı ve kızgın Çar liberalleri yönetimden kovdu ve yerlerine bulabildiği en sevilmeyen yetkilileri koydu. Bu esnada ülkede düzen bozuluyordu ve halk savaşa karşı gitgide daha muhalif hale geliyordu. Şehirlerde yiyecek kıtlığı çok fazla sefalete sebep olmuştu ve cephede ordu mühimmat ve başka tedarik maddelerinden yoksun olmanın ıstırabını yaşamayı sürdürüyordu.

Rus Çarının Devrilmesi. Mart 1917'de Petrograd'ta ekmek isyanı patlak verdi; fakat askerî birlikler halkın üzerine ateş açmayı reddetti ve Çar'ın yönetimi kendini çaresiz halde buldu. Oturuma ara verildiğinde, Duma Çar'a karşı çıktı ve sevilen liderlerden oluşan geçici bir hükümet oluşturuldu. Çar, cepheden hızla Petrograd'a geri döndüğünde 15 Mart 1917'de yeni geçici hükümetin temsilcileri tarafından durduruldu. Kendi ve oğlu adına ve kardeşi Grandük Michael lehine çekilme yönünde imza attı. Ancak Michael bu onuru reddetti; bu, Rusya'yı üç yüzyıldan daha fazla yönetmiş olan Romanovların tahttan çekilmesi anlamına geliyordu. Artık "Tüm Rusların otokratı" olarak anılan bir unvan dünyada yoktu.[22] Çar'ın üst düzey yetkilileri çok fazla devrimciyi göndermiş oldukları Peter ve Paul adını taşıyan kalelere hapsedildi. Rusya ve Sibirya'daki siyasi mahkûmlar artık özgür olduklarına dair sevinçli haberi aldılar. Tüm dünyada demokrasi dostları Rus despotizminin çöküşü nedeniyle sevinç içindeydi.

ŞEKİL 72. Bolşeviklerin Kraliyet Mahkûmları

Çar ve kızı Tatiana Haziran 1918'de Rusya, Ekaterinburg'da

Rus Liberallerinin İktidarı Elde Tutmada Başarısız Olması. Rusya'da yönetim işlerini gerçekleştirmesi için bir devrimci kabine oluşturuldu. Bütün olarak ılımlı görüşe sahip olan kabinede adalet bakanı olarak bir sosyalist olan Alexander Kerensky bulunuyordu. Yeni kabine ifade ve basın özgürlüğü, grev hakkı, eski polis gücünün yerine milis gücün geçmesi ve (kadınlar dahil olmak

22 Çar'ın İngiltere'ye gitmesine izin verilmesi isteği reddedildi; tutuklandı ve kendisi ve aile üyeleri Bolşevikler tarafından vuruldu.

üzere) evrensel oy hakkı gibi çok sayıda reform duyurusu yaptı. Ancak sosyalistler memnun değildi. Onların "sovyet" veya meclisi işçi ve askerlerin temsilcilerinden oluşmuştu. Büyük güç elde etmeye başlamışlardı. Temmuz 1917 itibarıyla, geçici hükümetin tüm daha muhafazakâr üyeleri sosyalistlere yer açılması için istifa etmeye zorlanmıştı. Rus askerî birliklerinin düşmana karşı zafer kazanma yönündeki ümitsizce bir girişimi nihayetinde başarısız olmuştu.

Zaman geçtikçe, hemen barışın sağlanması yönünde talep gitgide daha yüksek sesli hale gelmişti. En sonunda fırtına çıkarmıştı. Devrimin başlarında, işçi ve askerlerin temsilcilerinin Petrograd sovyeti veya konseyi liberal kabinenin otoritesine karşı çıkmaya başlamıştı. Rusya'nın tümü üzerinde, benzer işçi, asker ve köylü sovyetleri veya konseyleri kuruldu. Son olarak, kasım ayında, (gerçek ismi Vladimir İliç Ulianov olan) Nikolay Lenin ve Leon Troçki adlı iki liderin yönlendirmesi altında askerler tarafından desteklenen hareket Kerensky hükümetini devirdi, onun yerine "bir proletarya diktatörlüğü" kurdu. Bu girişimin tasarımını yapan hizip Bolşevikler veya "çoğunluk insanları" olarak biliyordu. Bu terim onlara daha önce verilmişti çünkü Rus sosyalistlerin belirli bir konferansında bir çoğunluk oluşturmuşlardı.

Bolşeviklerin Savaşa Dair Görüşleri. Her ne kadar Bolşevikler komünist olsalar ve halkın adına endüstri araçlarına ve toprağa el koyma planlarına sahip olsalar bile, ilkin halen devam etmekte olan savaşa özel olarak dikkatlerini verdiler. Onlar birkaç noktada Başkan Wilson ile mutabık kalmıştı. "Toprak ve ticaret için emperyalist mücadele" ile ilgili hiçbir şey yapmak istemediklerini söylediler. "Hiçbir ilhak olmaması ve hiçbir tazminat ödenmemesi" yönünde duyuruda bulundular. Onlar Başkan Wilson'dan yardım alıp alamayacaklarını görmek için Birleşik Devletler'e yakın ifadelerde bulundu fakat başkan onların radikal fikirlerini reddetti. Diğer taraftan onlar başkanın savaşa dair teorisini kabullenmeyi reddetti ve Alman ve Avusturyalı ordulara yenilenmiş bir saldırıda yer almayacaklarını ortaya koydu. Bunun yerine, tüm savaşan güçlere savaşı durdurmaları ve bir barış konferansı

yapmaları çağrısında bulundu. Rus arşivlerini açtılar ve İtilaf Devletleri'nin zafer ganimetini paylaşacaklarına dair hükümler içeren gizli antlaşmaları yayınladılar. Ardından, kendilerini savaşın dışında tutmaya karar verdiler. Dolayısıyla, Aralık 1917'nin sonunda Rusya'nın batı sınırına yakın olan Brest Litovsk'ta Merkezî Güçler ile barış müzakerelerini başlattılar.

Rus Barışının Alman Savaş Hedeflerini Ortaya Koyması. Barış konferansında, Bolşevikler Alman talepleri karşısında çaresizdi. Finlandiya ve (güney Rusya'nın büyük bir kısmını kapsayan) Ukrayna kendilerini bağımsız ilan etti ve (görünen o ki, Alman etkisi altında) kendi yönetimlerini tesis etti. Böylece 3 Mart 1918'de Bolşeviklerin temsilcileri Merkezî Güçler ile bir barış sağladı. Buna göre, Ukrayna ve Finlandiya'nın ayrılmasını kabul ettiler ve Polonya, Litvanya, Kurland, Livonya ve Kafkasların belli başlı bölgelerinden vazgeçtiler. Rusya'nın bu barışla birlikte nüfusunun yaklaşık üçte birini, demiryollarının üçte birini, demir maden ocaklarının yaklaşık dörtte üçünü, kömür maden ocaklarının yaklaşık yüzde 90'ını ve başlıca imalat kasabalarını ve en verimli tarlalarını kaybetmiş olduğu tahmini yapılabilir. Böylelikle Rusya parçalara ayrılmıştı ve şimdiki koşullara göre tüm batı ve güney bölgeleri Alman denetimi altına girmişti. Almanların Rusya'ya dayattığı sert koşullar aracılığıyla geriye kalan İtilaf Devletleri yenilginin kendileri için yok oluş anlamına geleceğine ikna olmuşlardı. Böylece, Başkan Wilson'ın moral liderliği altında savaş meydanından muzaffer olarak çıkma yönündeki çabalarını artırdılar.

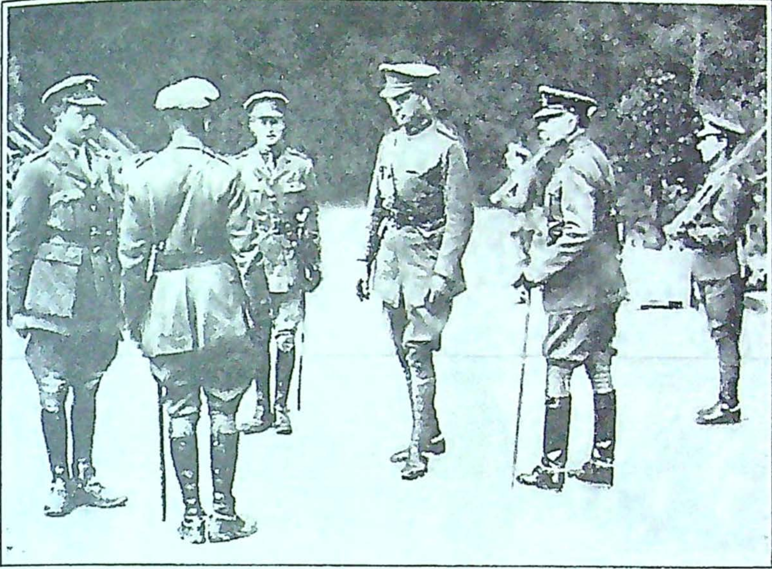
4. İTİLAF DEVLETLERİ'NİN MERKEZÎ GÜÇLER'İN ETRAFINI KUŞATMASI

Savaşan Dünya. Birleşik Devletler'in savaşa girmesinin bir neticesi Almanya'nın düşman sayısında bir artıştı. Küba ve Panama anında Kuzey Amerika cumhuriyetinin oluşturduğu örneği takip etti; Yunan devlet insanı Venizelos'un liderliği altındaki Yunanistan nihayetinde *Entente* Müttefiklerine katıldı;

yılın ikinci yarısında Siyam, Liberya, Çin ve Brezilya Almanya'ya savaş ilan etti. Böylelikle savaş kelimenin tam anlamıyla bir dünya çatışması haline gelmişti. Dünya nüfusunun yaklaşık bir buçuk milyarının yönetimleri hayrete düşürücü mücadele içinde yer aldı. Yerküre'nin insanlarının yaklaşık sekizde yedisi görünürde savaşta idi ve bu sayının onda dokuzu Prusya tarafından yönlendirilen onda bire karşı sıraya dizilmişti. Elbette, Hindistan ve Çin'in kalabalık nüfusu bu verilerin oluşmasında etkili olmuştu fakat onlar savaşın aktif faaliyeti içinde çok az rol oynamıştı veya hiç rol oynamamıştı. Ve Rusya, milyonlarca yerleşimcisiyle, devrimden sonra artık etkin bir unsur olarak görülmeyecekti.

Yalnızca daha küçük güçler tarafsız kalmıştı. Hollanda, İsviçre, Danimarka, Norveç ve İsveç bunu yapmak isteseler bile ipleri koparma riski alamayacak kadar Almanya'ya yakındı. İspanya ve aralarında Meksika ve Şili'nin olduğu birkaç Latin-Amerika devleti savaştan uzak durmuştu. Ancak hiçbir ülke böylesine büyük bir savaşın yarattığı felaketten kaçamamıştı. Her yerde vergiler ve fiyatlar artmış, temel tedarik zinciri kopmuş ve ticaret büyük ölçüde düzensiz hale gelmişti.

Almanya'nın Kendi Batı Cephesini Kısaltması. Almanya ezici sayılar karşısında Mart 1917'de güneyde Noyan'dan kuzeyde Arras'a kadar batı cephesini kısaltarak gücünü toparlamaya çalışmıştı. Geçtikleri toprakları tahrip ederek geri çekilmişlerdi. Fransızlar ve İngilizler düşmanın uzun süredir elinde tuttuğu Fransız bölgesinin yaklaşık sekizde birini yeniden işgal edebilmişti. Mevzi kazarken şiddetli saldırılarla tedirgin olmalarına karşın, Almanlar kendi "Hindenburg" hattını öylesine güçlü bir hale getirmişti ki yıl boyunca çok az değişiklik olacaktı. İtilaf Devletleri boşu boşuna Zeebrugge'a giden yollara zarar vermişti. Burası Alman denizaltılarının konuşlandığı Belçika kıyısında bir üs niteliğindeydi. Buradan Saint-Quentin ve Cambrai'ye kadar geçişler engellenmeye çalışılmıştı. Kıyım günbegün devam etmişti.

ŞEKİL 73. Belçika Kralı Albert ve İngiliz Kuvvetleri'nin Komutanı General Haig

Almanların Mart 1918 Hamlesi. Almanlar 21 Mart 1918'de artan eşitsizliğe karşı savaşmakta olduğunun farkına vararak, kesin bir zafer elde etme umuduyla batı cephesi üzerine büyük bir hamle yapmaya başladı. Almanya artık çaresizce bir acelecilik içindeydi. Onun denizaltı savaşı umduğu şekilde İngiliz ablukasını kıramıyordu; Birleşik Devletler askerî birlikleri gitgide artan sayılara ulaşıyordu; ve Rusya'dan tedarik elde etmeye dair Alman planları çok az başarı elde ediyordu. Böylece bir ateş sağanağı içinde Hindenburg'un kuvvetleri Somme bölgesinde İngilizlerle çarpışmıştı. Burada umdukları şey Fransız ve İngilizlerin ayrılması ve birbirlerine yardım edememeleri idi. Birkaç gün boyunca, Almanlar ileri doğru hamle yaptı ve İngilizleri Amiens'e geri itti. Ancak Fransızlar hemen kendi müttefiklerinin yardımına koştu; hamle denetim altına alınmıştı; ve önemli demiryolu bağlantılarına sahip olan Amiens kurtulmuştu. Savaşın daha önceki hiçbir çatışması bu denli korkunç olmamıştı. Dört yüz binden fazla insanın öldürüldüğü, yaralandığı veya tutsak edildiği tahmin edilmiştir. Almanlar yalnızca bir yıl önce bırakmış oldukları tahrip edilmiş

bölgeyi yeniden kazanmıştı. Bu hamle karşısında İtilaf Devletleri –tek başkomutan olarak Fransız generali Ferdinand Foch yönetimi altında– tüm gücüyle karşı koymuştu. 28 Mart 1918'de görevlendirilen generalin emri altında Fransızlar, İngilizler, İtalyanlar ve Birleşik Devletler'den yeni gelen askerî birlikler bulunuyordu.

ŞEKİL 74. Fransız Generaller Joffre ve Foch'un Askerî Birliklerini Denetlemesi

Son Büyük Alman Hamlesi (Nisan-Haziran 1918). Kayzer'in orduları 9 Nisan'da Calais ve Manş Denizi'ne ulaşma niyetiyle Arras ve Ypres arasındaki İngiliz savunmasını yarma girişiminde bulunmuştu. Belirsizlik bir süreliğine büyüktü; fakat İngilizler, birkaç mil geriledikten sonra direnmeye başladı ve askerlere eğer gerekirse kendi savunma noktalarında ölmeleri emredildi. Mayıs ayının geri kalan kısmında, Alman orduları bu defa Paris yönünde olacak şekilde bir başka saldırıda bulundu. Onlar Fransız başkentinin yaklaşık kırk mil yakınında olan Soissons ve Château-Thierry'yi aldı. Haziran'da hatlarını Marne Nehri yönünde güneye doğru genişlettiler. Burası 1914 yılının sonbaharında ulaşmış oldukları bölgeydi. Burada şimdi savaş-yorgunu Fransızların yanında taze bir cesaret ve gayretle savaşan Amerikan askerî

birlikleriyle karşı karşıya geldiler. Ve burada Alman başarısı yolun sonuna gelmişti.

ŞEKİL 75. Chaumont, Fransa, 16 Nisan 1918

General Pershing eylem hattı için ayrılmalarından önce Birinci Alay'ın subaylarına hitap ediyor

Amerika'nın Savaştaki Payı. İlk Amerikan askerî birlikleri Haziran 1917'de General Pershing komutası altında Fransa'ya ulaşmıştı. Ertesi yılın kasım ayında ateşkes imzalandığında iki milyondan fazla Amerikan askeri batı cephesi boyunca dağıtılmıştı; yaklaşık 1.400.000 askerin Almanlara karşı nihai mücadele içinde fiilen yer almış oldukları tahmin edilmiştir.[23] Burada Birleşik Devletler'in kuvvetlerinin Fransız veya İngilizlerin yanında savaştığı tüm muharebeleri belirtmek olanaksızdır. 1918'in Eylül ayının ortasında Amerikalılar Saint-Mihiel istihkâmını aldı. Onlar İngilizleri zorlayarak binlerce canın feda edildiği yer olan Saint-Quentin kanal tünelini ele geçirmede rol üstlenmişti. Argonne Ormanı'nda ve özellikle 7 Kasım'da Sedan'ın ele geçirilmesinde Birleşik Devletler askerî birlikleri coşkulu bir liderlik üstlenmişti.

23 Birleşik Devletler 30 Haziran 1919 itibarıyla Fransa'da en azından dört milyon askerinin bulunduğunu iddia etmişti. Askerlik sınırları on-sekiz ila kırk-beş yaşları arasındaki sağlam erkekleri içerecek şekilde genişletilmişti.

Haziran 1917'den Kasım 1918'e kadar olan aylar içinde Amerikan Seferberlik Kuvvetleri'nin savaş zayiatları –öldürülenler, yaralananlar, kaybolanlar ve esir düşenler– yaklaşık üç yüz bin idi. Denizde Amerikan denizcileri tedarik gemilerinin korunmasına ve denizaltıların avlanmasına yardım etmişti.

İtilaf Devletleri'nin Zafer Yolunda Durumun Tersine Dönmesi. 15 Temmuz 1918'de Almanların Reims'i almak ve Paris'e giden yolu zorlamak için son bir büyük çaba göstermesi daha sonra bir geri çekilmeye dönmüştü. Takip eden aylarda Fransız ve Amerikalıların birleşik güçleri Almanları Marne'den çok daha geri çekilmeye ve Paris'e doğru ilerleme umutlarının sona ermesine sebep oldu. Ardından İngilizler Somme üzerinde Amiens'in doğusuna ve güneyine saldırıya başladı. Eylül sonu itibarıyla İtilaf kuvvetleri Almanları eski Hindenburg hattının gerisine çekilmeye zorladı ve birkaç noktada gedik açtı. Ekim ayında artık dağılan Alman ordularına karşı baskı kurmayı sürdürdüler. Bu esnada güneydoğu cepheleri ve Almanya'daki vakalar hızla dört yıllık çatışmayı sona erdiriyordu.

Merkezî Güçlerin İttifakının Çöküşü. Alman kuvvetleri batıda ezilerek parçalara ayrılırken, Merkezî Güçler'in ittifakları güneydoğu Avrupa'da ve Osmanlı toprağı Çanakkale boyunca dağılmıştı. General Foch tarafından organize edilen ileri doğru büyük bir hareketin parçası olarak, Balkanlardaki birleşik Sırp, Yunan, İngiliz ve Fransız kuvvetleri Sırbistan'da aktif hale gelmişti ve üç yıl önce ülke üzerinde yayılmış olan Almanların ve Avusturyalıların yardımıyla hızla Bulgarları geri itmişti. Ne Almanya ne de Avusturya artık yardım gönderebildiği için Bulgarlar 29 Ekim 1918'de bir ateşkes talebinde bulundu. Bu, koşulsuz teslim olma hükümleri getiren bir durumdu. Bulgaristan'ın terk edilmesi nihai durum olmuştu; çünkü Osmanlı batılı müttefiklerinden koparıldığında savaşmayı sürdüremezdi ve güneyden istilaya açık olan Avusturya-Macaristan bir başka cephede savaşacak konumda değildi.

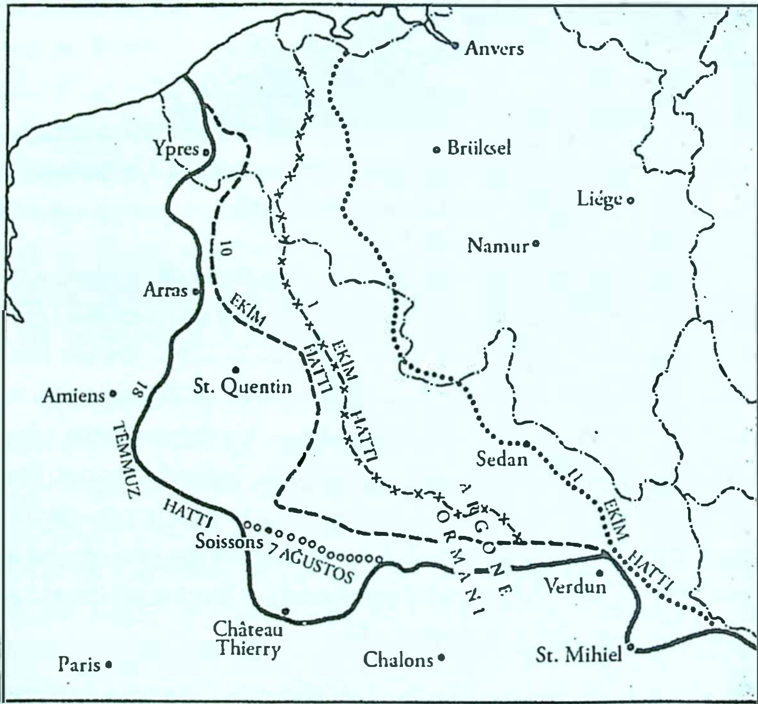

ŞEKİL 76. Marne Vadisi'ndeki Cephede Yerlerini Almak için İlerleyen Amerikan Askerî Birlikleri

Artık Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün eli kulağındaydı. Filistin'de General Allenby Türk ordularını amansız takibiyle (Aralık 1917'de) Kudüs'ü ele geçirmişti. Birleşik İngiliz ve Fransız kuvvetleri hızla Suriye'yi fethederek Şam kentini ve Beyrut'u aldı ve Suriyelileri yüzlerce yıllık Türklere tebaa olma durumundan nihai kurtuluşları nedeniyle kutlama çağrısında bulundu. Ayrıca Mezopotamya'daki Türk ordusu da İngilizler tarafından ele geçirilmişti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu Bulgaristan örneğini takip etmeye zorlandı. 31 Ekim'de İtilaf Devletleri tarafından dayatılan teslim olma hükümlerini kabul etti.

Avusturyalı-Macar İmparatorluğu'nun Parçalara Ayrılması. Bu esnada Avusturya yerle bir olmaktaydı. Ülkenin tebaasının ulusları –Çekler, Polonyalılar, Hırvatlar ve Slovenler– ülkenin iktidarına karşı açık bir başkaldırı içindeydi. Viyana açlıkla boğuşuyordu: Batı cephesinde Alman yenilgileriyle umudu kırılmış olan Avusturya 7 Ekim'de Başkan Wilson'a bir ateşkes çağrısında bulunduğu bir not gönderdi. Onun kabul edilmesinden önce, İtalyanlar ordularını İtalya'nın dışına çıkarmış, Trent'i işgal etmiş ve

Trieste'nin büyük deniz limanını ele geçirmişti. 3 Ekim tarihinde Avusturya-Macaristan koşulsuz olarak teslim oldu ve İtilaf Devletleri tarafından dayatılan ağır koşulları kabul etti. Bu zaman zarfında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Avrupa haritasından silinmişti. Prag'da Çekoslovakya cumhuriyeti ilan edildi. Hırvatlar ve Slovenler Yugoslav krallığı oluşturmak için Sırplar ile birleşiyordu. Başkaldırı içinde bulunan Macaristan bir cumhuriyet kurdu. İki yıl önce yaşlanmış Francis Joseph yerine geçmiş olan Avusturya İmparatoru ve Macaristan kralı I. Charles 11 Ekim'de tahttan çekildi.

Batı Cephesi Üzerinde İtilaf Kuvvetleri İlerlemesi, 1918 Yılının 18 Temmuz'undan 11 Ekim'ine kadar

5. ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN ÇÖKÜŞÜ

Alman Savaş Liderlerinin Korumaya Çalıştığı Şey. Yaklaşık olarak 1918 yılının ağustos ayı ortasında, Hindenburg ve Ludendorff tarafından başkanlık edilen Alman savaş liderleri muharebe

alanında gerçekten yenilmiş olduklarını anladı. Rusya üzerinde zafer kazanmış olmak beklenen gıda ve mühimmat tedariklerini sağlamamıştı. Güneydoğu Avrupa'da işler kötüye gidiyordu. Avusturya ve Macaristan ufalanıyordu. Alman halkı deniz ablukası nedeniyle açlık çekiyordu ve zafere dair tüm umutlar tükenmişti. Bu durumda Alman savaş liderleri tek bir soruyla karşı karşıya kalmıştı: En iyi barış koşullarını nasıl elde ederiz? 10 Eylül'de General Hindenburg tarafsız bir ülkenin barış koşulları için İtilaf Devletleri'ne çağrıda bulunmasını önerdi. Birkaç gün sonra Ludendorff'un korkusu artmıştı ve her an bir çöküş yaşanabileceğine dair feryat etmişti. Böylece Alman askerî yetkilileri On Dört Nokta temelinde barış isteğinde bulunarak doğrudan Başkan Wilson'a başvuru yapmaya karar verdi. Onlar aşikâr bir şekilde Wilson'ın İtilaf Devletleri'ni barış tablosunda kendi programını kabul etmeye zorlayabileceğini düşünmemişlerdi. Bunun yerine sıkıntı döneminde en iyi pazarlığı yapabileceklerine inanmıştı.

Başkan Wilson'ın Almanya Yönetiminde Bir Değişiklik Yapılmasında Israr Etmesi. Alman askerî liderleri Başkan Wilson'ın Almanya eski hükümdarlarına yönelik olarak ifade etmiş olduğu keskin düşmanlığı anımsayarak, barış önergelerini dinlemeden önce yönetimde bazı değişikliklerin yapılmasının gerekli olduğunu anlamıştı. Bunun sonucu olarak 1 Ekim akşamında Baden Prensi Max, ılımlı görüşlere sahip biri olarak, Alman şansölyesi yapıldı ve sosyalistler, ilerlemeciler ve liberallerin temsilcilerine onun yönetimi altında yetkiler verildi. Ludendorff, bu yeni sivil cephenin oluşmasıyla, Başkan Wilson'ın barış programını kabul ederek ve ateşkes talebinde bulunarak 3-4 Ekim akşamında ona gönderilmek üzere bir taslak hazırladı. Başkan Wilson, bir ay boyunca Almanya'nın askerî ve emperyal hükümdarlarını "ortaya çıkarmak" için tasarlanan müzakereler gerçekleştirdi. Başkan Wilson, Almanya'da yönetim içinde değişiklikler üzerine ısrarda bulunmanın yanı sıra İtilaf Devletleri'nin savaşın yenilenmesini olanaksız kılacak koşulları Almanya kabul etmedikçe ilerlemenin kaydedilemeyeceğini açıklığa kavuşturdu. "Çünkü" diye ekledi Başkan kendi üçüncü notasına, "dünya ulusları şimdiye kadar

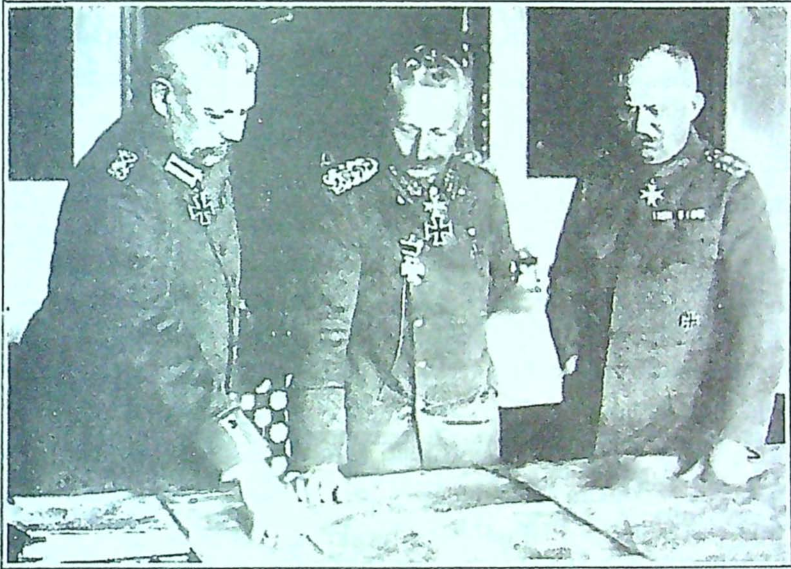
olan Alman politikası belirleyicilerinin sözüne güvenemez." Alman savaş konseyi, Kayzer'in ve kraliyet prensinin dahil olduğu şekilde, eski sistemi kurtarmak için beyhude çaba içinde oldu. General Ludendorff azledildi ve İtilaf Devletleri Alman halkının yönetim ve ordunun tüm denetimini alacağını güvence altında tutarak çok geniş kapsamlı anayasal değişiklikler yapılacağına dair bilgilendirildi.

Kayzer'in Tahtan Çekilmesi. Bu esnada İtilaf kuvvetleri muazzam derecede insan ve tedarik kayıplarıyla geri çekilmeye mecbur bırakarak Kuzey Denizi'nden İsviçre sınırına kadar olan hat boyunca Almanları kuşatmıştı. 9 Ekim'de, dünyayı şaşkınlığa uğratacak şekilde II. William tahttan çekildi. Kısa sürede Hollanda'ya kaçtı. Kraliyet prensi tahtın sahipliğine dair hak iddialarından vazgeçti ve Hohenzollern Ailesi tarih oldu. Bavyera kralı ayrılmaya zorlanmıştı ve Alman İmparatorluğu'ndaki tüm daha eski monarşiler hızlıca cumhuriyet rejimini kabul etti. 10 Ekim'de Berlin'de bir devrim gerçekleşti. Bir sosyalist lider olan Friedrich Ebert Şansölye görevlerini devraldı. Prusya bile bir gecede cumhuriyet haline geldi. Eski Alman İmparatorluğu sona ermişti.

Alman Yönetiminin Halkı Kandırmış Olması. Kayzer'in birdenbire tahttan çekilmesini, en azından kısmen anlamak için aşağıdaki koşulların değerlendirilmesi gerekir. Savaş elbette imparatorun yakından belirlemiş olduğu askerî personel ile gerçekleştirilmişti. İnsanlara büyük ölçüde ordunun yenilmez ve zaferin kesin olduğu öğretilmişti. Dahası, aşırı uçtaki milliyetçiler büyük toprak hayalleri ve fethedilen yerlerden toplanacak savaş tazminatları beklentileri içinde olmuşlardı. Askerî yetkililer gazeteleri denetim altında tutarken halka inanmalarını istedikleri şeyleri söylemişlerdi. Kitleleri yüreklendirmek için yenilgilerin değil, zaferlerin haberlerini, geri çekilmelerin değil ilerlemelerin bilgilerini vermişlerdi.

Alman Yönetici Sınıfın Demokratik Reformları Reddetmesi. 1914'te savaş patlak verdikten sonra Almanya'nın yönetici sınıfları

–prensler, toprak sahibi aileler ve büyük sermayedarlar– halka zafer vaadinde bulunmuş ve onları anavatanları için çalışmaya ve ölmeye çağırmıştı. Ancak demokrasi için hiç taviz vermemişlerdi. Alman liberalleri ve demokratları yıllar boyunca iki reform için mücadele etmişti: Prusya'da erkeklere oy verme hakkı ve Kayzer'in kabinesinin Reichstag tarafından denetim altında tutulması. Ancak halk her fedakârlığı yaparken, Kayzer ve onun askerî liderleri demokratik yönde bir milim bile ilerlememişti. Aslına bakılırsa, savaşın ortasında imparator şansölye von Bethmann-Hollweg'e "Biz savaşı kazandığımızda Sosyal Demokratların oy verme hakkını kaybetmelerinin keyfini sürmeliyiz" demişti. Temmuz 1917'de Kayzer yeni bir şansölye seçmek durumunda kaldığında demokratik reformlar lehine düşüncelere sahip olduğu bilinen bir kişiyi seçmekten geri durmuştu.

ŞEKİL 77. Alman İmparatoru'nun Mareşal Hindenburg ve Genel Kurmay Başkanı Ludendorff ile Müzakere Yapması

Alman Hükümdarlarının Reformları Çok Geç Yapması. Almanya'nın eski hükümdarları yenilgiyle karşı karşıya kalıncaya dek "demokratik" açıdan girişimde bulunmamıştı. Alman halkına yıllar boyunca zaferin gelmekte olduğu anlatıldıktan sonra

onların yenilgiyi kabul etmeleri gerekiyordu. Yıllarca demokratik reformlar yapmayı reddettikten sonra "demokrasi için savaş" duyurusunda bulunan Başkan Wilson'ın onayını kazanma umuduyla birdenbire reformları kabul etmişlerdi. Ardından her şey parçalara ayrılırken Kayzer kaçtı. Onun generalleri korku içindeydi ve Almanya yönetimi kelimenin tam anlamıyla Sosyalist liderlerin eline geçmişti. Aniden eski rejim altında baskılanmış olan Almanya'nın kitleleri halka hitap eden bir yönetim tesis etmek ve sürdürmek için hatırlanmıştı—bu, eski barış döneminde onların çok az hazırlıklarının olduğu bir görevdi.

Yeni Alman Yönetiminin Ateşkes Koşullarını Anlamaları. Savaş meydanındaki çöküşten sonra Berlin'de kurulan yeni yönetim Başkan Wilson'ın barış programı altında ılımlı koşullar beklentisi içindeydi. Ancak kısa sürede bir başka öykü öğrenilmişti. Temsilciler 8 Ekim 1918'de General Foch ile bir araya geldiğinde ateşkes koşullarının ağır ve insafsız olduğunu gördü. Almanların işgal etmiş oldukları toprakların tümünü iki hafta içinde tahliye etmeleri gerekiyordu—bunlar Alsas-Loren'in yanı sıra Belçika, kuzeydoğu Fransa ve Lüksemburg idi. Dahası, Alman askerî birlikleri Ren Nehri'nin sağ kıyısının ötesine geri çekilecekti. Nehrin batısında bulunan Almanya'nın bu kısmı İtilaf Devletleri'nin askerî birlikleri tarafından işgal edilmişti. Daha önceden Avusturya-Macaristan, Romanya, Osmanlı ve Rusya'ya ait olan bölgelerdeki tüm Alman askerî birlikleri derhal geri çekilecekti. Almanya savaş deniz araçlarını devretmek, tüm denizaltılarını teslim etmek, çok miktarda savaş malzemesini vermek ve demiryollarını İtilaf Devletleri'nin yönetimine bırakmak zorundaydı.[24] Bu hükümler Almanya açısından savaşın yenilenmesinin olanaksız kılınması için belirlenmişti. Hükümler ne denli ağır olsa da Alman yönetimi onları kabul etmeye mecburdu; çünkü daha fazla

24 11 Ekim 1918'de imzalanan ateşkes anlaşmasında, Almanya 25.000 makineli tüfek 2500 ağır silah, 2500 sahra topu, 1700 uçak, 500 lokomotif, 150.000 demiryolu vagonu, 500 motorlu kamyon, 6 kruvazör, 10 savaş gemisi, 50 destroyer, tüm denizaltıları ve çok miktarda askerî nitelikte başka ekipman teslim etmek zorunda olmuştu.

savaşamazdı. Böylece 11 Ekim tarihinde ateşkes yürürlüğe girdi. Birinci Dünya Savaşı sona ermişti.

6. PARİS'TE BARIŞ ANTLAŞMASI YAPILMASI

Barış Konferansı. 18 Ocak 1919'da Alman İmparatorluğu'nun ilan edildiği 1871 yılındaki günün yıldönümünde İtilaf Devletleri ve Birleşik Güçler Alman İmparatorluğu ve onun yenilgiye uğramış uydularının yazgısını duyurmak için bir konferansta toplanmışlardı. Bu muazzam bir gösteriydi. Otuz-iki devlet adına yetmiş delege konuştu. Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya ülkelerinin her birinin beşer delegesi vardı. Belçika, Brezilya ve Sırbistan'ın her biri üçer delege atamıştı. Kanada, Avustralya, Romanya, Güney Afrika, Hindistan, Çin, Yunanistan, Hicaz, Polonya, Portekiz, Siyam ve Çekoslovakya'ya ikişer delege hakkı tanınmıştı. Geri kalan ülkeler –Yeni Zelanda, Bolivya, Küba, Ekvator, Guatemala, Haiti, Honduras, Liberya, Nikaragua, Panama, Peru ve Uruguay– ise birer delege ile temsil edilmişti. Başkan Woodrow Wilson savaşta ve barışta ülkesini beş zorlu yıl yönetmiş olarak Birleşik Devletler adına konuşmuştu. Britanya'nın sözcüsü David Lloyd George bir zamanlar müthiş derecede radikal bir reformcu iken, şimdi muzaffer bir ulusun idolüydü; Fransa'nın idolü asık suratlı yaşlı Başbakan Clemenceau idi. Onun azmi tüm Fransızları bütün çabalarını göstermeye sevk etmişti; İtalya'nın idolü ise Orlando idi.

Tarihsel hatıralar hayal gücünü zorlayan bir sahne ortaya koymuştu! Avrupa'nın elem dolu sancılar yaşadığı uzun yıllar boyunca bilgilendirilmiş izleyicilerin zihinlerinde geçmişin görüntüleri belirmişti—İtalyan ve Alman birliği için savaşlar, Napolyoncu mücadele, Fransız Devrimi, Polonya'nın bölüşülmesi ve hatta Roma İmparatorluğu'nun ilk günlerinden İskoçya'nın fundalarına Arabistan'ın kumlarına uzanan sahneler vardı. Ne denli uzak ve tuhaf topraklar onu imgeleme çağırmıştı! Yerküre'nin uç noktaları bir araya getirilmişti. Oldukça esmer tenli olan Siyamlılar, Kral Chulalongkorn'un ülkesinden olanlar ve Liberya'dan siyahi sözcü konferansta Japonya'nın sarı tenli markisi ve Avustralya'dan beyaz

tenli başbakan ile birlikte oturmuştu. Ne dil zenginliği ama! Ne medeniyet! Ne dinsel inanç zenginliği!

Yüce Konsey. Ancak bu muazzam toplantı büyük ölçüde doğası gereği törenseldi. Konsey nadiren toplanmıştı ve ardından yalnızca hâlihazırda alınmış olan kararları onaylama amacını yerine getiriyordu. Dünya meselelerini çözüme kavuşturma yönünde gerçek çalışma Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya'yı temsil eden on kişilik bir yüce konseye bağlıydı. Daha sonra Japonya ve ardından İtalya konseyden ayrılarak geride Başkan Wilson ve başbakanlar Lloyd George ve Clemenceau'ya –"Büyük Üçlü"– tüm kararların alınması yükünü devretmişti. 6 Mayıs 1919'da onların çalışması tamamlanmıştı. Tam katılımlı gizli bir oturumda tüm anlaşma onaylandı. Güçlerin çok azı şerh koydu veya itirazda bulundu. Ertesi gün antlaşma Almanlara sunuldu. Uzun ve hararetli protestolardan sonra onlar nihayet 23 Haziran'da, toplantının son gününde Versay'da belgeyi imzaladı. Tümünün açık ara en önemlisi olan Alman antlaşmasını Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan anlaşmalar takip etti. Bu büyük belgeler, topluca genel Avrupa barış anlaşmasının yasal temelini biçimlendirdi.

Anlaşmanın Genel Hükümleri. Birleşik antlaşmalar muazzam bir cilt oluşturdu (Alman antlaşması tek başına yaklaşık seksen bin sözcükten oluşuyordu). Onlar engin bir konu aralığını kapsıyordu—bu, yalnızca en yalın ana hatlarını burada verebileceğimiz derecede büyük olan bir konu yelpazesiydi. Basitlik ve netlik amacıyla, öne çıkan maddeler beş ana başlık altında toplanabilir: 1) Avrupa'da karasal yerleşim; 2) Alman askerî gücünün imha edilmesi; 3) Savaşı başlatma sorumluluğu ve Merkezî Güçler tarafından yapılan tahribatın onarılması; 4) Alman sömürgelerinin ve hamiliklerinin düzenlemesi; ve 5) Milletler Cemiyeti.

Avrupa Haritasının Yeniden Çizilmesi. Bu düzenleme içinde belli başlı karasal yeniden ayarlamalar aşağıdaki gibiydi. Almanya Alsas-Loren'i Fransa'ya geri verecekti; Eupen ve Malmédy Belçika'ya;

ŞEKİL 78. "Büyük Üçlü"

Lloyd George (solda), Clemenceau ve Başkan Wilson Almanya ile barış antlaşması imzaladıktan sonra Versay'dan geri dönüyorlar

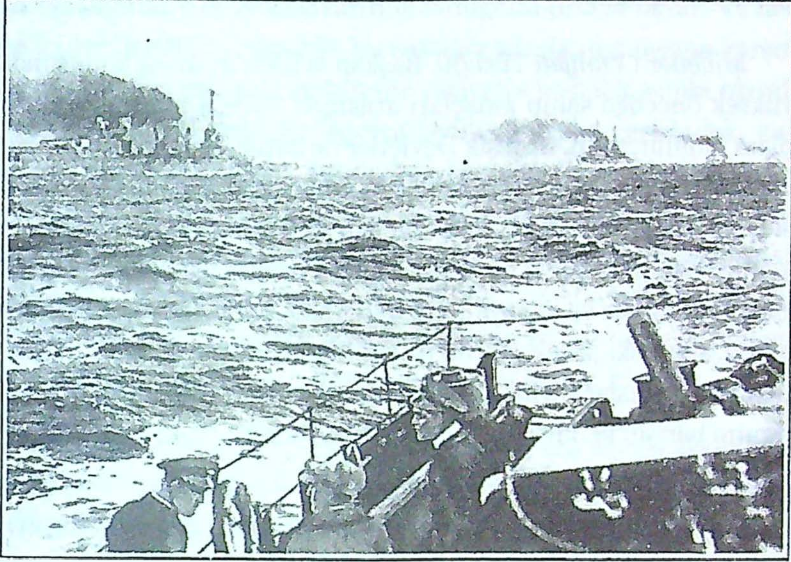
belli başlı bölgeler Polonya'ya; (Polonya Koridoru olarak bilinen) bir şerit Polonyalıların denize erişimi olabilmesi için yine Polonya'ya; ve Schleswig'in bazı kesimleri Danimarka'ya verilecekti. Polonya'ya verilecek belli başlı bölgeler ve Danimarka'ya verilecek kesim bu bölgelerde yaşayan yerleşimcilerin iradesine bağlı olarak belirlenecekti. Avusturya-Macaristan parçalanmış, Avusturya yedi milyondan daha az yerleşimcinin yaşadığı küçük bir

bölgeye indirilmişti ve Macaristan daha önceki nüfusunun yaklaşık üçte biri kadarına sahip küçük bir devlet olacaktı. Rusya yeni devletlerin kurulmasıyla küçülürken, Bulgaristan Balkan savaşlarında edindiği kazanımları bırakacaktı. Osmanlı İmparatorluğu parçalanmıştı. On bir yeni bağımsız devlet oluşmuştu: Polonya, Finlandiya, Litvanya, Letonya, Estonya, Ukrayna, Çekoslovakya, Ermenistan, Hicaz, Gürcistan ve Azerbaycan—onların bazıları yalnızca kısa bir süreliğine varlığını sürdürecekti. İtalya, Yunanistan, Romanya ve Sırbistan bölgelerine ilave toprak ekleyerek genişlemişti. Sırbistan ise Yugoslavya yeni devletine katılacaktı.

Almanya'nın Askerî Gücünün İmha Edilmesi. Alman askerî gücünün imha edilmesi eksiksizdi. Birkaç küçük istisna dışında tüm donanma İtilaf Devletleri'ne ve Birleşmiş Güçler'e devredilmişti. Gelecek için tüm askerî donanım altı savaş gemisi, altı hafif kruvazör ve birkaç küçük deniz aracıyla sınırlandırılmıştı. Hiçbir denizaltı olmayacaktı. Askerliğe kaydedilmiş asker ve ordu için subayların toplam sayısı yüz binden fazla olmayacak şekilde sabitlenmişti. Genel Kurmay başkanlığı lağvedildi ve mühimmat imalatı sınırlandırıldı.

Savaş Suçlusu ve Tazmini Meselesi. Almanya Merkezî Güçler'in savaşın başlatılmasından sorumlu olduğunu kabul etmeye zorlandı—oysa kısmen bunda Sırbistan, Rusya, Fransa ve Büyük Britanya'nın sorumluluğu vardı. Özellikle yenilgiye uğramış tarafın bunu ödeme kabiliyeti düşünüldüğünde galip devletlere ödenecek olan hasar miktarını belirlemek zordu. Ancak, Almanya ağır "tazminatlar" ödeme sorumluluğunu kabul etme ve kısa süre içinde nakit ve mal olarak beş milyar dolarlık ödeme yapmaya rıza göstermeye zorlanmıştı. Ek olarak, Almanya tazminat komisyonunun gelecekte bir zaman belirleyeceği başka ödemeleri yapmaya mecbur bırakılacaktı. Almanya ayrıca Belçika, Fransa ve İtalya'ya on yıl boyunca her yıl milyonlarca ton kömür verecekti. Fransa'ya ilave tazminat şeklinde, Saar zengin kömür havzası İtilaf Devletleri denetimine bırakılacaktı. Ayrıca maden ocakları en azından on beş yıl boyunca Fransız yönetimince işlenecekti. Avusturya ve

Almanya'nın başka işbirlikçileri benzer bir şekilde galiplere ağır taahhütlerde bulunacaktı. Denizaltılar ve başka deniz araçları tarafından gemilere verilen hasarlar ağırlık temelinde ödenecekti.

ŞEKİL 79. Alman Filosunun Teslim Oluşu

İngiliz donanmasının deniz araçlarından birinden alınan görüntü ateşkes koşullarına göre İtilaf Devletleri filosuna teslim edilen Alman filosunun gelişini göstermektedir

Almanya'nın Sömürgelerinin Elden Çıkması. Alman sömürgelerinin ve eski Osmanlı İmparatorluğu'nun dağıtılması da çetrefilli sorunlar doğurmuştu. Çok fazla tartışmalardan sonra akıllıca bir çözüm bulundu. Alman sömürgelerinin tümü ve arka planda kalmış olan birkaç Osmanlı vilayeti belirli güçlerin denetimi altında olacaktı. Bu güçler "mandacı" olarak Milletler Cemiyeti için eylemde bulunacaktı. Sömürgeler "bir kutsal uygarlık koruması" içinde manda olarak tutulacaktı. Bu sistem altında tüm Alman sömürgeleri daha sonra kendi mandacılarına atanacaktı. Alman Doğu Afrikası Büyük Britanya'ya ve Alman Güneybatı Afrikası Güney Afrika Birliği'ne gitmişti. Güney Pasifik'teki Alman toprakları Yeni Zelanda'ya ve Avustralya'ya devredilmişti ve ekvatorun kuzeyinde olanlar Japonya'ya verilmişti. Togoland ve Kamerun İngiltere ve Fransa arasında bölüşülmüştü. Mandacılık ilkesine bir

istisna Almanların Şantung'daki hakları vakasında görülmüştü. Buranın tümü Japonya'ya geçmişti. Çin'in haklarına bir ihlâl eyleminde bulunduğu yer burası olmuştu. Çin heyeti antlaşmadan imzalarını çekti.

Milletler Cemiyeti Tüzüğü. Başkan Wilson'ın savaş konusunda yüksek önceliğe sahip amaçları arasında savaşa bir son vermek planı bulunuyordu. Birleşik Devletler'de süreç boyunca halka "savaşı sona erdirmek için savaşmak"tan bahsedilmişti. Başka hiçbir slogan kitlelerden daha derin bir karşılık bulmamıştı. Başkanın kendisi defalarca genel bir uluslar birliği kurulması aracılığıyla barışın korunması ve az sayıdaki hırslı ulusa karşı herkesin koruma altına alınması gerektiği duyurusunda bulunmuştu. "Kanımca" demişti, "Uluslar birliğinin kurulması ve onun hedeflerinin net tanımı barışın kendisinin yerleşiminin en temel kısmı olmalıdır."

Bu durumda Başkan Wilson Paris'te uluslararası bir birliğin oluşumuna dair ısrarda bulundu. Almanya ile yapılan antlaşmanın Kısım Bir'i olan Milletler Cemiyeti Tüzüğü büyük ölçüde onun çabalarının neticesiydi. Böylelikle birlik içinde tüm İtilaf Devletleri ve Birleşmiş Güçler Almanya'ya ve neredeyse tüm tarafsız ülkelere karşı sıralandı. Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan, Osmanlı, Rusya, Meksika ve Kosta Rika dışarıda kaldı fakat Kongre'nin üçte ikilik oyuyla onlar da kabul edilebilirdi.

7. SAVAŞIN KORKUNÇ SONUÇLARI

Savaşın Yol Açtığı Kıyım ve Yıkım. Savaştaki can ve mal kaybının etkilerinin tam bir resmini çizmek için sözcükler yetersizdir. Çok büyük acılar ve sefalet yaşanmıştır, uygarlık altüst olmuştur. Elde hazır bulunan soğuk sayılar korku ve trajedinin gerçek bir izlenimini aktarmak için kesinlikle yeterli değildir. Toplamda, yaklaşık 65.000.000 kişi savaş için seferber olmuş ve kısa veya uzun bir süre için savaşta yer almıştır. Bu sayının yaklaşık 9 milyonu ya görev başında ya da yaralandıktan hemen sonra ölmüştür. Seferber olan insanların üçte biri –yani yaklaşık 22 milyonu– yaralanmış ve yaralananların neredeyse üçte ikisi bazı açılardan kalıcı

olarak engelli hale gelmiştir. "Kayıp olanların" tam sayısını belirlemek olanaksızdır çünkü çok sayıda kişi bomba ve mayın fırtınası içinde parçalara ayrılmıştır; ancak özenli yapılan tahminler bu sayının 5 milyon civarında olduğunu ortaya koyar. Ve her ne kadar ürkütücü olsa bile bu sayılara yaralanmamasına karşın hayatının geri kalanını bitkin bir vaziyette hastalık sahibi olarak geçirenler dahil değildir. Ayrıca siviller –cephe gerisindeki kadın, erkek ve çocuklar– arasındaki kayıplar da hesabın dışındadır. Temkinli istatistik raporları savaşa ilişkin hava saldırıları, açlık ve salgın yaşayanların savaşa katılmayan 9 milyon kişi kadar olduğunu ortaya koymuştur. Askerî ölüm kayıtlarına eklenen bu veriler savaşın insan can kaybı açısından en azından 18 milyon erkek, kadın ve çocuğun hayatına mal olduğunu gösterir.

Savaşın Ahlaksal Etkileri. Her ne kadar çok sayıda askerî kişi uzun zamandır "savaşın insanların ahlakını güçlendirme ve onları iyi vatandaşlar kılma konusunda iyi bir şey" olduğu yönünde bilgilendirilmiş olsa bile Birinci Dünya Savaşı'nın neticesi bu teoriyi pek desteklemiyordu. Savaş bir ülkeden daha fazlasında bir devrim getirdi ve yurt içi nefret ve şiddeti kışkırttı. Savaşın bitimiyle birlikte başıboş kalmış milyonlarca genç erkeğe öldürmek, yakmak ve yok etmek öğretilmişti ve onlar düzenli bir şekilde istihdam edilememişti. Almanya, İtalya, Polonya, Yugoslavya, Avusturya ve başka ülkelerde eski askerler dernekler kurmuştu. Savaşı takip eden yıllarda neredeyse her gün sokaklarda arbede vardı ve bunlar daha sonra yönetimlerin devrilmesine yardımcı olacaktı. Diktatörlüğü kuranlar çeteler arasındaki liderlerdi. Onlar barışın "bir kadın işi" olduğunu söyleyerek alay ediyorlardı ve dünyayı çok daha büyük ölçekte ve daha ölümcül donanımlarla yeni bir savaş için hazırlıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesini takip eden on beş yıllık bir araştırma insanlığın yaşadığı felaketlerin uzun öyküsü içinde on dokuzuncu yüzyılın Altın Çağ gibi göründüğünü ortaya koymuştu.

Savaşın Ekonomik Bedeli. Tıpkı insan sefaletinin bedelinde olduğu gibi, zenginlik ve mülkiyet açısından bedeller tam olarak

hesaplanamaz. Bu ekonomik bedel çok sayıda unsur içerir: 1) savaşan yönetimlerin doğrudan harcamaları; 2) savaş kaynaklı mülkiyet tahribatı ve hasarlar; 3) endüstrinin yıkıcı amaçlarla mal üretimine dönmesi ve başka unsurlara bağlı olarak barış-dönemi malların üretimindeki kayıplar; ve 4) çekilen acıların dindirilmesi bedeli. Bu başlıklar altında tüm savaş maliyeti tahmini toplamda 270 milyar $ seviyesinde olmuştur. Eğer bu sayıya emektar askerlerin emekli maaşları ve ikramiyelerinin bedelini, tüm ülkelerin yönetim borçları üzerine gelen faizleri ve yaralananların ve engelli olanların iş gücü kaybını eklersek toplam 500 milyar $ civarında olacaktır. Bu tahmin aslında ılımlıdır. İşin doğrusu Amerikalı bir ekonomist bir araştırmadan sonra yalnızca Birleşik Devletler'in toplam savaş maliyetinin, savaş esnasında yönetim harcamaları, ulusal savaş borcu üzerine faiz, emektar asker emekli maaşı ve ikramiyeleri ve başka masrafları içerecek şekilde 200 milyar $ seviyesinde olduğunu ortaya koymuştur. Birleşik Devletler Nüfus İdaresi 1912'de ülkenin toplam ulusal zenginliğini 186 milyar $ olarak belirlemişti. Birinci Dünya Savaşı'nın Amerikan halkına bedeli afallatıcı görünür. Bu, 1912'de ülkede bulunan tüm çiftlik, fabrika, demiryolu, dükkân, mağaza, ev, ofis binaları ve tüm başka mülklerin değerine eşittir. Eğer tüm ülkeler tarafından Birinci Dünya Savaşı için harcanan enerji ve para barışçıl amaçlarla kullanılmış olsaydı, Birleşik Devletler, Kanada, Avustralya, İngiltere, Galler, İrlanda, İskoçya, Fransa, Belçika, Almanya ve Rusya'daki her aileye bir ev inşa edilebilir, bu evler eşya ile döşenebilir ve beşer dönüm arazi verilebilirdi. Artan parayla en az yirmi bin yerleşimcisi olan her kasabaya bir kütüphane, hastane ve üniversite yapılabilir ve iki yüz elli bin öğretmen ve hemşirenin yıllık maaşı verilebilirdi. Öykü kendi dersini taşımaktadır.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Avrupa'da savaş konusunda Amerikan halkının düşüncesi neden bölünmüştü? Amerikan imalatçıları, çiftçileri ve bankacıların savaşa dair çıkarları neydi? Amerikalılar tarafından sahip olunan muhalif görüşler nelerdi? Başkan Wilson'ın savaşın

amacına dair tanımlama yapma ve barışı getirme üzerine çabalarının ana hatlarını çizin.

2. Almanya tarafından atılan hangi adımlar Başkan Wilson'ın savaşı yönlendirmesinde dönüşüne yardımcı olmuştur? Onun savaş mesajında verilen savaş amaçlarını ifade edin. Kongre savaşa hazırlık için hangi tedbirleri almıştı? Avrupalı güçlerin savaşa dair amaçları nelerdi? Bunları Başkan Wilson'ın görüşleriyle karşılaştırın.

3. Çarlık Rusya bir demokrasi miydi? Çar nasıl devrilmişti? Bolşevikler kimlerdi? Onların savaşa dair görüşleri nelerdi? Onların savaş politikasını ve Merkezî Güçler ile barış anlaşmalarını betimleyin.

4. Savaşa girmede Birleşik Devletler'i hangi başka ülkeler takip etmişti? Batıda son Alman hamlesini betimleyin. Savaşın gidişatı ne zaman döndü? Amerikan kuvvetlerinin savaşta ne kadar payı vardı? Savaşın Bulgaristan ve Osmanlı'nın çöküşüne etkileri nelerdi? Avusturya-Macaristan'ın zor durumunu betimleyin.

5. Alman savaş liderleri neden Başkan Wilson'a başvurdu? Alman yönetiminde hangi değişiklikler yapıldı? Kayzer neden tahttan çekildi? Hemen sonrasına Almanya'da ne oldu? Eski Alman sisteminin çöküşünü yorumlayın. Ateşkesin başlıca koşulları nelerdi?

6. Barış konferansında hangi ülkeler temsil edilmişti? Liderler arasında kimler vardı? Yüce Konsey ne idi? Barış görüşmelerine ilişkin beş başlık söyleyin. Haritadaki değişiklikleri özetleyin. "Savaş suçlusu" ile ne kast edilmişti? Alman sömürgelerine dair ne yapılmıştı? Milletler Cemiyeti oluşumunu yorumlayın.

7. İnsan hayatı, ahlaki çöküş ve ekonomik bedeller açısından savaşın neticelerini özetleyin.

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *kamuoyu düşüncesi, propaganda araçları, savaş kârları, savaş amaçları, "dünyayı demokrasi açısından güvenli kılmak", otokrasi, Bolşevikler, sovyet, "ilhak veya tazminat olmaması", ateşkes, savaş suçlusu, onarımlar, mandacılık, tüzük, insanî bedeller, ekonomik bedeller.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Birleşik Devletler Napolyon Savaşları esnasında Büyük Britanya ve Fransa ile tarafsız ülke hakları konusunda sorun yaşamış mıydı?

2. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Rusya'da devrimci bir hareket olmuş muydu?

3. Birinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında ticaret ve emperyalizm üzerine hangi rekabetler vardı?

4. Barışı korumak için birlik kurma fikri yeni miydi?

TARTIŞMA KONULARI

1. Savaşta Avrupalı galip ülkeler savaşın ganimetlerini bölüşmüştü.

2. Başkan Wilson'ın söylediği gibi, Birleşik Devletler'in "hiçbir bencilce hedefi" yoktu.

3. Rus halkı demokratik yönetim için hazırlıklı değildi.

4. Birinci Dünya Savaşı büyük meselelerin tümüne yönelik başlamıştı.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

BECKER, *Modern History:* Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci kısmı, ss. 700-720. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe,* Cilt II: 1) 1928-1918 krizi, ss. 820-831; 2) İtilaf Devletleri'nin zaferi, ss. 832-841, TURNER, *Europe since 1789*: Son evresinde Birinci Dünya Savaşı, ss. 601-615.

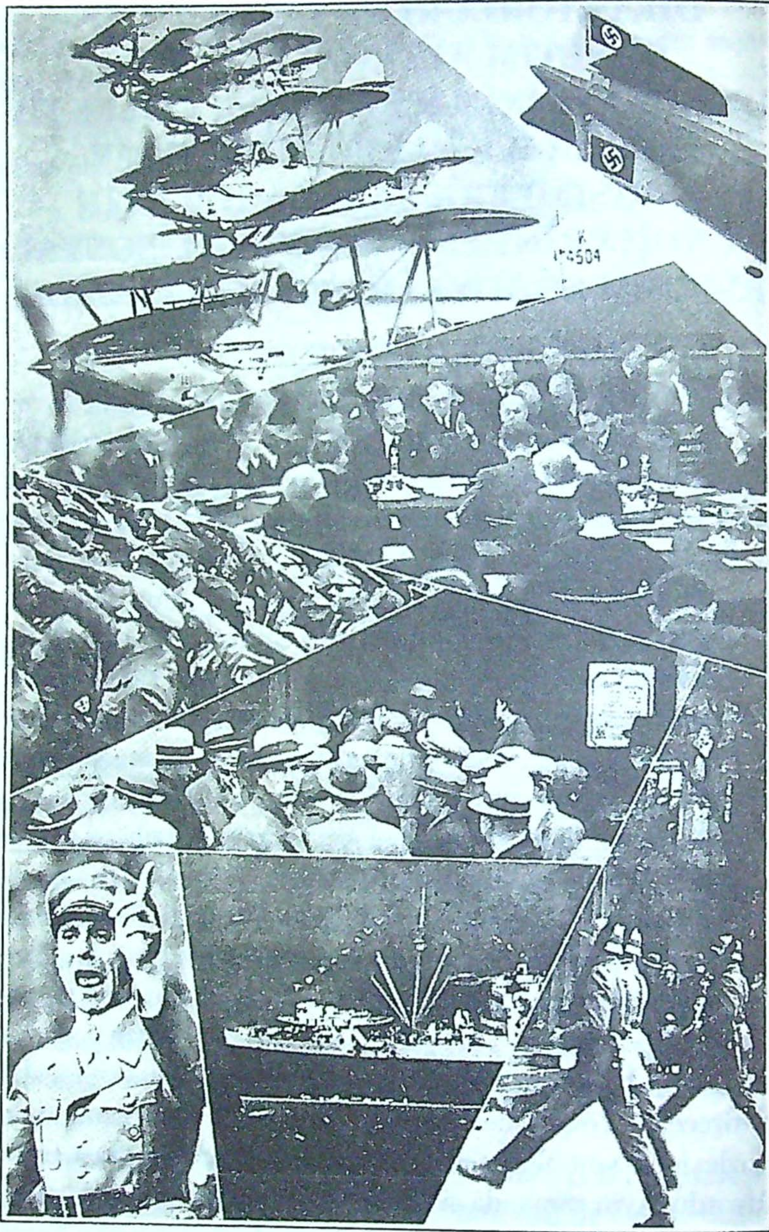
Bir ansiklopediye bakınız: *Woodrow Wilson, Clemenceau, Raymond Poincaré, Arthur Balfour, Vittorio Orlando, Milletler Cemiyeti, Brest Litovsk Antlaşmaları, Versay Antlaşması (1919), Polonya, Finlandiya, Estonya, Letonya, Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Almanya.*

Yakınınızda bulunan kütüphanelerden Birinci Dünya Savaşı konulu kitapların küçük bir listesini yapın. 1917'de batı ve doğu cephelerinin haritalarını çizin. 1914 yılının Avrupa haritası ile günümüzün Avrupa haritasını karşılaştırın.

Kısım Dört

GÜNÜMÜZDE AVRUPA: DİKTATÖRLÜKLER TARAFINDAN DENETİM ALTINDA TUTULAN DEMOKRASİNİN İLERLEYİŞİ; KOLEKTİF EYLEM İLE BARIŞI SÜRDÜRME GİRİŞİMLERİ; ESKİ RAKİPLERİN KENDİLERİNİ YENİLEMESİ; VE SOSYAL REFORM SORUNLARININ ÖNE ÇIKMASI

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta ve Güneydoğu Avrupa'da demokrasi bir süreliğine gelişti. Ancak aynı zamanda bir karşı hareket gelişmişti. Rusya "İşçilerin Diktatörlüğü" altına girmişti. İtalya'da demokrasinin yerini faşizm almıştı—bu, başında Mussolini'nin olduğu bir diktatörlük türüydü. Almanya'daki demokratik yönetim Adolf Hitler ve onun Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi tarafından yok edilmişti. Bu ülkelerde basın, ifade özgürlükleri ve seçimler yürürlükten kaldırılmıştı. Savaşın bıraktığı tüm sıkıntılara rağmen Avrupa ulusları ilkin kendi uluslararası meselelerini çözüme kavuşturmada barışçıl yollar geliştirme arayışında idiler—bunu Milletler Cemiyeti, Milletlerarası Mahkeme ve Özel Antlaşmalar aracılığıyla yapıyorlardı. Dünyanın büyük donanmaları ilintili Güçler arasındaki anlaşmalarla küçültülüyordu. Ayrıca karasal silahlanmayı azaltmak, dünya borçlarını ayarlamak ve uluslararası kredi ve ticareti desteklemek için girişimlerde bulunuluyordu. 1929 yılında, bütün bunların ortasında, Batı Avrupa'da korkunç bir ekonomik kriz ortaya çıktı. Bu, beraberinde sefalet ve işsizlik getirecekti. Yönetimlerin yoksulluğun afallatıcı sorunlarıyla yüzleşmesi ve onları çözmenin yeni yollarını araması gerekiyordu. Aynı zamanda silahlanma yarışı yinelenmişti; savaş tehdidi bir kez daha Avrupa'nın üzerinde dolaşıyordu. Gazetelerde Avrupa hakkında her gün okunan şeyler bunlardı. Hayatımızı derinden etkileyecek konular olup bitiyordu.

Kendi Çağımız

BÖLÜM X • DEMOKRASİ VE LİBERALİZM GELİŞİMLERİ

YENİ ANAYASALARDA LİBERAL EĞİLİMLER • BÜYÜK BRİTANYA'DA İŞÇİ PARTİSİ'NİN YÜKSELİŞİ • İRLANDA'NIN ÖZERK BİR DEVLET HALİNE GELMESİ • İNGİLİZ SÖMÜRGELERİNDEN İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU'NA • HİNDİSTAN'A BAHŞEDİLEN BİR ANAYASA

Savaşın yarattığı tahribata rağmen, binlerce yıl boyunca inşa edilmiş olan uygarlık varlığını sürdürmüştü. Milyonlarca insan öldürülmüş veya ağır bir şekilde yaralanmıştı; milyonlarcası kaybolmuş ve ciddi ölçüde sefalete düşmüştü. Yönetimler iflasa sürüklenmişti fakat tarlalar, fabrikalar ve dükkânlar varlığını sürdürmüştü ve işletenlere vaatte bulunuyordu. İnsanlık meselelerini yönlendirenlerden bazıları halen "liberalizm" kavramına inanıyordu. Bu ifade "halk kitleleri"ne güven anlamına geliyordu ve halkın kendi menfaatlerini koruyabilmek için yönetimi kendi elinde tutması gerektiğine inanılıyordu. Liberallere göre yönetim halkın iradesini takip etmeliydi ve bunu yapmak için her türden düşüncenin ifade edilmesine olanak verecek şekilde gazetelerin yönetimin politikasını eleştirmesine izin verilmeliydi.

Çoğu liberal düşünceli kişi kapitalist sistemin en iyisi olduğunu düşünüyordu. Eğer bazı reformların yapılması gerekiyorsa kapitalist sistem içinde yapılmalıydı. Eğer sosyalistler ve komünistler bunu yaparsa bir felaketle sonuçlanabilirdi. Komünist diye anılan aşırı uçtaki sosyalistler ise kapitalizmin ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyordu ve Rusya'da "işçilerin diktatörlüğü" denilen şeyi tesis edecek coşkulu liderler bulunuyordu. İtalya'da bir lider tüm sosyalizm biçimlerinin kökünü kazıma eğilimine girmişti. O, "faşizm" olarak bilinen yeni yöntemlerle eski işleyiş yöntemlerini sürdürme arayışındaydı. Almanya'da Alman ulusu ve emekçi kesim adına komünizm ile savaşan bir lider ortaya çıkmıştı. Bu bölümde biz başta Büyük Britanya'da olmak üzere liberallerin kendi hedeflerine ulaşmada savaştan sonra nasıl başarılı olduklarını anlatacağız. Bir sonraki bölümde diktatörlerin Rusya, İtalya ve Almanya'da liberalizmi nasıl yürürlükten kaldırdıklarını ele alacağız.

1. YENİ ANAYASALARDA LİBERAL EĞİLİMLER

Yeni Demokratik Anayasalar. Birinci Dünya Savaşı öncesinde demokrasinin gelişimi büyük ölçüde batı Avrupa ile sınırlıydı. Savaştan sonra bir demokrasi coşkusu orta ve doğu bölgelerindeki ulusların pek çoğuna yayılmıştı. Başta Başkan Wilson'ın etkisi olmak üzere, çeşitli sebeplerle demokrasiye olan inanç savaş sırasında güçlenmişti ve insanlar demokrasinin onlara ilave mutluluk, refah ve güvenlik getirecek bir yönetim biçimi olduğuna inanmaya başlamıştı. Ayrıca onu monarkların ve soyluların çözüme kavuşturmada başarısız oldukları ekonomik ve toplumsal sorunları çözmenin bir aracı olarak görmüşlerdi. Böylece Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Türkiye, Yunanistan, Polonya ve Baltık devletlerinde halk tarafından seçilen meclisler oluşturuldu, cumhuriyetler kuruldu ve demokratik anayasalar kabul edildi. Amerikalıların alışkın olduğu bir şekilde ifade edilirse onlar "halkın egemenliğini" ilan ettiler. Herkesin yönetimde eşit paya sahip olacağına, fırsat eşitliği, dinsel özgürlük, ifade ve basın özgürlüğü olacağına dair vaatte bulunuldu. "Doğuştan gelen haklara bağlı olarak ayrıcalık veya ayrım gözetilmesi yasalarla yürürlükten kaldırıldı." Bu ifade 1919 tarihinde taslağı oluşturulan Alman anayasasında yer alıyordu. Her yerde Fransız ve Amerikan sistemleri çalışılıyordu ve onların yasaları yeni devletler için örnek olarak alınmıştı. Monarşi işaretleri azalmıştı ve Macaristan, Romanya ve Yugoslavya başta olmak üzere birkaç yer haricinde ortadan kaybolmuştu.

Temsilî Hükümetin Tesis Edilmesi. Çoğu durumda yeni anayasalar halk tarafından seçilen başkanlar, parlamentolar ve seçimler sağladı. Dahası, bir *nispi* temsil sistemi azınlıklara yönetimde bir ses sağlayacak şekilde geniş ölçekte kabul edildi. Bu şema her siyasi parti veya gruba aldığı oy sayısıyla doğru orantılı bir şekilde parlamentoda bir temsilci sayısı sağladı. Örneğin, 1919 Alman anayasası her bir partinin bu partiye verilen her altmış bin oy için yasama meclisinde bir temsilciye sahip olması anlamına geliyordu. Avrupa devletlerinin çoğundaki küçük partilerin

çok sayıda olmasına bağlı olarak partilerin bir koalisyonu ile hükümetin oluşturulması gerekli hale gelmişti. Böylece, azınlıkların arzuları, örneğin Birleşik Devletler'de olduğundan daha olası bir şekilde, parlamentoda daha özgürce ifade ediliyordu. Birleşik Devletler'de ise küçük partiler genellikle Kongre'de hiçbir koltuk kazanamazdı. Ancak bu sistem yönetim işlerinin gerçekleştirilmesi ve bir çoğunluk sağlanmasının sıklıkla olanaksız hale geldiği şekilde dezavantajlara sahipti.

Avusturya Cumhuriyeti ve Macaristan Monarşisi

Oy Verme Hakkının Genişlemesi ve Halk Tarafından Denetim Altında Tutulması. Demokrasiye olan güven evrensel oy vermeye dair eski idealin gerçekleşmesine yardımcı oldu. Küçük istisnalarla, halk kitlelerine yeni anayasalar tarafından oy verme hakkı tanındı. Neredeyse tüm yeni anayasalar kadınlara seçme hakkı tanıdı ve birkaç eski anayasada aynı yönde değişiklikler yapıldı. 1924 yılından önce kadınlara oy verme hakkı tanınması Avusturya, Çekoslovakya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya,

Büyük Britanya, Letonya, Litvanya, Hollanda, Norveç, Polonya, Rusya, İsveç ve Birleşik Devletler'de gerçekleşmişti. Yeni Alman Anayasası kadınlar ve erkekler arasındaki tüm ayrımların yasalar nezdinde kaldırılması kadar ileri noktaya taşındı. Ancak Fransa ve İtalya oy verme konusunda kadınları hariç tutmayı sürdürdü.

Bazı ülkelerde inisiyatif ve referandum aracılığıyla yasa yapma üzerine denetim açısından daha da büyük haklar tanınmıştı İsviçre'de ve Amerikan Birliği'nin birkaç eyaletinde uzun zamandır yürürlükte olan bu sistemle vatandaşlar yasa tasarısı hazırlayabilir ve bu projeleri lehine dilekçelerine belirli bir sayıda imzayı sağlayarak yasama faaliyetine "girişebilir"di. Bu şekilde sunulan yasa tasarıları onaylanmaları veya reddedilmeleri için genel olarak seçmene başvurulurdu. Onaylanan tasarılar tıpkı parlamento tarafından kanunlaştırılan tasarılar gibi yürürlüğe girerdi.

Başkanların Zayıflığı. Savaşla birlikte daha fazla derinleşmiş olan monarklara karşı olan güvensizlik halkı tek kişiye büyük ölçekte yetki verme konusunda çekingen hale getirmişti. Yeni anayasaların çoğu buna bağlı olarak başkanlara çok fazla yetki vermiyordu. Neredeyse tüm güç yönetimin yasama organına bırakılmıştı. Parlamentoya kabineyi ve bakanları denetleme ve yasaların uygulanmasını gözetme hakkı verilmişti. Avrupalı anayasalar da bir kaide olarak Amerikan şemasını izlemiş ve güçlü bir yargı düzeni oluşturmuştu. Onlar anayasaya aykırı olan ve geçersiz yasalara ilişkin yüce mahkemeye bunları beyan etme hakkı vermemişti.

Ekonomik Nitelikler. Yeni anayasalar, toplumsal reforma olan ilginin artışına bağlı olarak, ekonomik meselelere dikkatini verdi. Onlar sıkça büyük ölçekli toprakların alt bölümlere ayrılmasını sağladı çünkü kömür madenlerinin devlet tarafından işletilmesinin ve bir tür sosyal güvence sağlanmasının önemli olduğu düşünülmüştü. Aslında, çeşitli yönetimlerin savaşın gerçekleşmesinde benimsemiş olduğu sosyalist düşünceye dayalı yasalar iş alanlarını bireylere ve şirketlere bırakma sisteminin tam olarak restore edilmesini olanaksız kılıyordu. Dahası, çok sayıda insan zenginliğin eşit olmayan bir şekilde dağılması sorununa saldırılmasının

ve herkese geçinme güvencesi sağlanmasının devletin görevi olduğu teorisini benimsiyordu. Örneğin 1919 Alman anayasası ekonomik meselelerle ilgili olan tam bir bölüm içeriyordu. Bölümün ilk makalesi şöyleydi: "Ekonomik hayatın düzenlenmesi herkesin yeterli yaşam standardını güvence altına alma hedefiyle adalet ilkeleri doğrultusunda olmalıdır. Bu sınırlar içinde bireylerin ekonomik özgürlüğü temin edilmelidir." Bu formül yeni demokratik anayasaların ruhunun yoksulluğu önleme ve güvenli, refah içinde yaşama fırsatlarının genişletilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bunlar daha çok genel ilkeler şeklinde verilmiştir. Artık ayrıntıları inceleyebiliriz.

Alman (Weimar) Anayasası. 9 Kasım 1918'de Alman imparatoru sığınma talep ederek Hollanda'ya kaçtı. Yaklaşık aynı dönemde Alman devletlerinin hüküm süren prensleri tahttan indirildi. Hakkında pek çok şey söylemiş olduğumuz Hohenzollern ailesi hükümranlığı ve eski aristokratik sistem birdenbire yerini bir cumhuriyetçi yönetim şekline bırakmıştı. Temmuz 1919'da halkın oylarıyla seçilmiş olan bir ulusal meclis Weimar'da Almanya'yı bir cumhuriyet yapan anayasayı kabul etti. O son derece liberal bir belgeydi. Bireyi devlet yerine koyan eski Alman İmparatorluğu'nun ruhu burada tümüyle ortadan kalkmıştı. Cumhuriyet anayasası "siyasi gücün halktan geldiği" duyurusunda bulundu. Yönetimin bir yasama organı olarak bir *Reichsrat* oluşturuldu. O bir üst meclise karşılık geliyordu ve birkaç Alman devletinin temsilcilerinden oluşmuştu. Küçük devletlerin her birinden bir temsilci vardı ve daha büyük devletlerden nüfusuna orantılı olarak daha fazla sayıda temsilci bulunuyordu. *Reichstag* veya alt meclis korunmuştu ve onun üyeleri yirmi yaşının üzerindeki erkek ve kadınların oylarıyla seçilmişti.

Alman anayasası tüm Alman halkı tarafından yedi yıllığına bir başkan seçilmesini hükme bağlamıştı. Başka yeni demokratik cumhuriyetlerin aksine, Almanya'daki başkana geniş yetkiler verilmişti. Eğer onun hoşuna gitmeyen bir yasa önerisinde bulunulursa onaylanması veya reddedilmesi için onu halkın oyuna sunabilirdi. Ayrıca Reichstag'ı feshetme hakkına sahipti ve bir

"olağanüstü durum"da diktatoryal yetkilerini kullanabilirdi. Ancak ona şansölye veya başbakan seçmede tam özgürlük tanınmamıştı. Şansölye Reichstag'daki en güçlü parti tarafından atanıyordu. Bunun ardından şansölye kendi kabinesini seçiyordu.

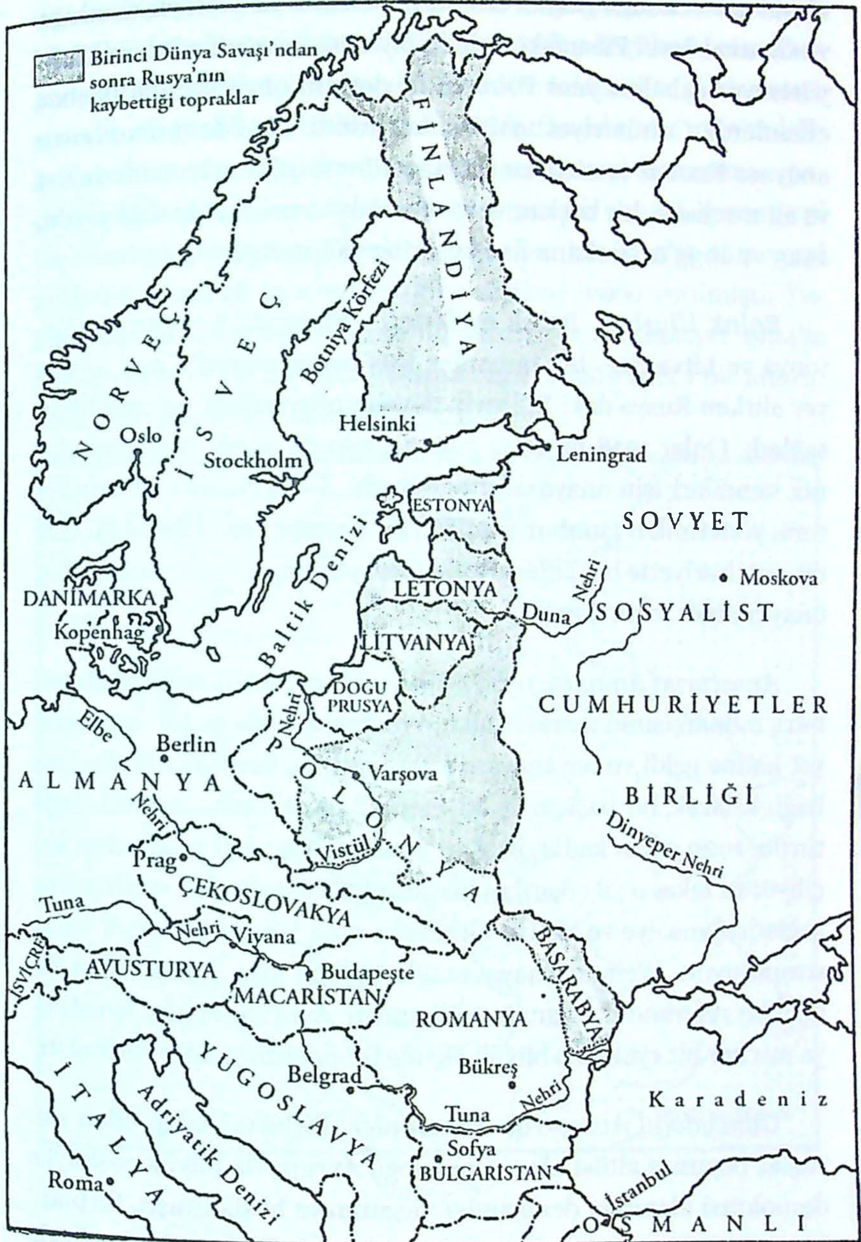
Bir Cumhuriyet Olan Çekoslovakya. Bir Çekoslovak devrimci grup 14 Kasım 1918'de Prag'da toplanarak yönetimi devirdi ve resmî olarak devletin bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Birleşik Devletler'deki Çek liderler tarafından taslağı çizilmiş olan yeni devletin anayasası 1920'de Prag'daki bir ulusal meclis tarafından kabul edildi. Başkana yasaları veto etme, parlamento tarafından onaylanan kabine yetkililerini seçme, parlamentoyu feshetme ve yeni bir seçim çağrısında bulunma yetkisi verilmişti. O, askerî kuvvetlerin başkomutanı ilan edilmişti ve parlamentonun rızası ile savaş ilan etmeyle yetkilendirilmişti. Ulusal parlamento halkın oylarıyla seçilen iki meclisten oluşuyordu ve Birleşik Devletler anayasasının birinci maddesini anımsatan şekilde kişi hakları, ifade, basın ve dinsel özgürlük hakları güvence altına alınmıştı.

Polonya'yı Oluşturmak için Alınan Bölgeler

Yeni cumhuriyet bir üniversite profesörü ve sıkı bir demokrasi savunucusu olan Thomas Masaryk'ı ilk başkan olarak seçerek talihli olmuştu. Çekoslovakya, onun devlet insanlığı ve hoşgörüsüne bağlı olarak komşularının başına belâ olan çok sayıda siyasi sıkıntıdan kaçmış ve diktatörlüğe dönüşmemişti. Başkan Masaryk iki kez seçildi ve 1935'te istifa etmeden önce on yedi yıl boyunca hizmette bulundu.

Polonya'nın Bağımsızlığı Yeniden Kazanması. Polonya Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından yabancı baskı ve bölüşülme

Birinci Dünya Savaşı Sonunda Rus Sınırlarındaki Değişiklikler

yaşamasından yaklaşık yüz elli yıl sonra Versay Antlaşması ile bir ulusal devlet haline geldi. Polonya'nın İtilaf Devletleri'yle dostluğu ve General Josef Pilsudski ve ünlü piyanist Ignace Paderewski'nin yurtsever çabaları yeni Polonya devletinin oluşumunda başlıca etkenlerdi. Cumhuriyet 1918'de ilan edildi. 1921'de tamamlanan anayasa Fransız modeli üzerine temellenmişti. Parlamentoda üst ve alt meclisler, bir başkan ve evrensel oy verme hakkı sağlıyordu. 1925 ve 1935'te başkana ilave yetkiler tanınmıştı.

Baltık Ulusları. Baltık eyaletleri –Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya– bir zamanlar Rus İmparatorluğu'nun içinde yer alırken Rusya'daki Bolşevik devriminden sonra egemenliğini sağladı. Onlar 1918 ila 1922 yılları arasında özgür devletler olarak kendileri için anayasalar oluşturdu. Dört Baltık cumhuriyetinin yönetimleri cumhuriyetçi ilkeler üzerine temellenmişti. Her bir cumhuriyette bakanların eylemleri yasama meclisi tarafından onaylanmak zorundaydı.

Avusturya Anayasası. Yüzyıllar boyunca antik dönem Hapsburg monarşisinin merkezi olan Avusturya 1920'de bir cumhuriyet haline geldi ve bir anayasa kabul etti. O, demokratik ilkelere bağlı kalarak, bir başkan ve iki-meclisli parlamento sistemi oluşturdu. 1929 yılına kadar, başkan yasama organları tarafından seçiliyordu fakat o yıl çıkarılan bir yasa halk tarafından seçilmesini sağladı. Şansölye ve kabine alt meclis olan Ulusal Konsey'e karşı sorumluydu. Weimar anayasasında olduğu gibi, inisiyatif ve sınırlı bir referandum olanağı sağlanmıştı. Aynı zamanda, Avusturya'nın her bir eyaletine büyük ölçüde özyönetim yetkisi verilmişti.

Güneydoğu Avrupa'da Yönetimler. Birbirini takip eden savaşlar boyunca altüst olan güneydoğu Avrupa'da büyük coşkuyla demokrasi alanında deneyimler yaşanmaya başlanmıştı. Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Dalmaçyalar ve Karadağlılar Sırbistan kralı Alexander yönetimi altında birleşmişti. Yugoslavya adı verilen bu yeni devlet için 1921'de bir ulusal meclis tarafından bir anayasa kabul edildi. Kral başta kalmaya devam etti, tek meclisli bir

parlamento oluşturuldu. Onun üyeleri erkek seçmenler tarafından seçiliyordu. Yasama meclisinin bir çoğunluğunu temsil eden bir hükümet oluşturuluyordu. Ebat açısından küçülmüş olan Bulgaristan bir tür Yugoslav model şeklinde monarşi ve parlamento sistemi sürdürdü. Romanya daha muhafazakâr idi. 1923'te bölgesine ilave topraklar katmış olarak monarşiyi koruyan ve papazlar ve başka ruhani liderlerden oluşan bir senato kuran yeni bir anayasa oluşturdu. Yirmi-bir yaşından büyük olan tüm vergi mükelleflerine alt meclis üyeliğine seçilme hakkı verilmişti. Yunanistan'da, karmaşa yıllarından sonra, bir cumhuriyet 1924'te kurulmuştu ve iki meclisli yasama organı daha sonra bir anayasanın kabulüyle gerçekleştirilmişti.

Yugoslavya

Macaristan eski yönetim şekillerine tutunmaya çalışmıştı. Cumhuriyetçi ve sosyalist deneyimlerden sonra, muhafazakârlar iktidarı yeniden ele geçirdi. Onlar Macaristan'ı tahtın boş olduğu bir monarşi olarak ilan etti ve kral adına eylemde bulunması için

bir saltanat vekili seçti. Eski Lortlar Kamarası bazı seçilmiş üyelerin kabul edilmesiyle değişikliğe uğramıştı ve oy hakkı alt meclis için genişletilmişti. Ancak bu demokratik eğilimler pek fazla değere sahip değildi; çünkü Macaristan saltanat vekili olan Nicholas Horthy fiilen diktatoryal yetkiler kullanmıştı.

Osmanlı'da Büyük Değişimler. İstanbul'da ve Anadolu'da savaş sonrasında hayrete düşürücü olaylar vuku bulmuştu. Sultan devrilmiş ve bir cumhuriyet kurulmuştu. Başkent İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştı ve bir ulusal parlamento oluşturulmuştu. Mustafa Kemal başkan seçildi ve oy hakkı yirmi-üç yaş ve üzerindeki tüm Türk erkek ve kadınlarına tanındı. İslamiyet devletin resmî dini olmaktan çıkarıldı, temel eğitim zorunlu hale getirildi ve İslam'ın eski yasaları Avrupa'dan ödünç alınan medeni haklar lehine bir kenara bırakıldı. Zorlu Arap harfleri yerine 1928'de Latin alfabesi benimsendi ve eğitim yeni alfabe ile kısa sürede genele yayıldı. Böylece "Avrupa'nın hasta adam"ı yeni bir hayat kaynağı elde etti ve Batı uygarlığı üzerine temellenmiş bir "modernleşme" programını harekete geçirdi.

ŞEKİL 80. İngiliz Hükümdar ve Türk Lider

Eylül 1936'da Kral VIII. Edward İstanbul'u ziyaretinde Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte görülüyor

İspanyol Cumhuriyeti. Her ne kadar İspanya Birinci Dünya Savaşı'ndan uzak kalmayı başarsa da onun ülke ilişkileri bu çatışmadan derin bir şekilde bozulmuştu. 1923'te bir askerî komutan olan General Primo de Rivera yönetimi altında kral olarak hükümranlığını sürdüren Kral Alfonso ile birlikte bir diktatörlük tesis edilmişti. Bir süreliğine meseleler belli başlı açılardan çözülüyor görünmüştü. İspanyol mallarının ihracı artmıştı. Ticaret birlikleri, "kurumlar" olarak endüstrinin denetiminde bir pay almıştı ve zor durumdaki çiftçiler için borç para vermesi amacıyla bir banka kurulmuştu. Ancak iyileşme süreci kısa sürmüştü. 1931 yılında, merhametsiz diktatörlük ve aynı zamanda monarşi devrilmişti. Bourbon kral XIII. Alfonso ülkeyi terk etmek zorunda kaldı ve sürgün oldu. İspanya, ikinci kez evrensel oy hakkı ilkesine göre seçilen bir başkan ve parlamentoya sahip bir cumhuriyet haline geldi. Kilise ve Devlet birbirinden ayrıldı ve ruhban sınıfının eğitim konusuna müdahil olması yasaklandı. Kısa bir dönem boyunca İspanya istikrarlı bir düzenin keyfini sürdü fakat daha sonra tarafların –ruhbanlar, toprak sahipleri, köylüler, sosyalistler, anarşistler, komünistler– bir mücadelesi 1936'da iç savaş şeklinde patlak verdi. İspanya'nın komşusu olan Portekiz 1911'de bir cumhuriyet olmuştu. İspanya'daki kargaşa sürecinde bir diktatörlüğe dönüşmesine karşın parlamento toplanmasını sürdürdü.

ŞEKİL 81. Osmanlı'nın Peçeli Kadınları

Türkiye'nin modernleşmesinin önemli niteliklerinden biri Türk kadınının statüsündeki değişimdi. Onlar yüz yıldan fazla bir süre boyunca baskı altına alınmıştı ve peçe takmadan sokağa çıkmalarına izin verilmemişti. Cumhuriyet yönetimi altında çokeşlilik ve cariyelik yürürlükten kaldırıldı, kadınlara haklar tanındı ve onlar kamu işlerinde etkin bir rol almaya teşvik edildi

Fransa'da Parlamenter Yönetimin Sürmesi. Avrupa'da devrimin ve demokrasinin antik dönem yuvası olan Fransa Birinci Dünya Savaşı'ndan 1871 bozgunundan sonra tesis edilmiş olan cumhuriyet yönetiminde herhangi önemli değişiklik olmaksızın çıkmıştı. Birkaç saltanat yanlısı monarşi yönetimi için kışkırtıcılık yapmayı sürdürmüştü. Onlar parlamentonun lağvedilmesi, Katolik Kilisesi'nin restorasyonu ve Yahudilerin sindirilmesi arzularını ortaya koymuşlardı. Komünistler demokrasinin yıkılması ve Rus modeline dayanan bir "proletarya diktatörlüğü" tesis edilmesi için yaygara koparmıştı.

ŞEKİL 82. General Primo de Rivera ve İspanya Kralı XIII. Alfonso

Ancak Fransa yönetimi daha önceden olduğu gibi sağ ve soldan bu aşırı uçlar arasında ılımlı parti liderlerinin bir koalisyonu olmayı sürdürdü (Muhafazakârlar başkanlık eden yetkilinin sağında ve radikaller solunda oturuyordu). Partilerin en güçlüsü Radikal ve Radikal Sosyalist adı verilen gruptu. Onlar tüccarların, küçük çiftçilerin ve hükümet yetkililerinin daha düşük orta sınıfını temsil ediyordu. Bazen sosyalist yönde sosyal reformlar yapılması yanlısıydı fakat tümüyle sosyalizm programına muhalifti.

Barışçıl bir dış politika, gelirler ve miras üzerine ağır vergiler, emek hakkında yasalar ve devletin demiryolu ve başka kamu araçlarının sahibi olmasını talep ediyorlardı. Ona karşı sıklıkla özellikle bankacılar, daha büyük iş insanları ve genel olarak üst orta sınıfları temsil eden "Ulusal Cephe" içindeki başka parti grupları diziliyordu. Bu cephe güçlü bir dış politikayı destekliyordu ve ağır gelir ve miras vergilerine karşı savaş veriyordu; o, hükümet tarafından ticaretin düzenlenmesine ve devletin kamu mallarına sahip olmasına karşı direnmişti.

Onların parti dağılımı nasıl olursa olsun, Fransızlar yönetimin tartışılarak ve seçim yapılarak belirlenmesi ilkesine bağlıydı ve diktatörlüğe ve güç kullanarak yönetimin ele geçirilmesine karşıydı. Komünistler bile 1934'te şiddete güvenmekten vazgeçmişti ve sosyalistlerle birlikte başka radikaller ifade özgürlüğü ve başka demokratik uygulamaları koruma konusunda birleşmişti.

2. BÜYÜK BRİTANYA'DA İŞÇİ PARTİSİ'NİN YÜKSELİŞİ

İngiliz İşçi Partisi'nin Gelişimi. Savaşı takip eden yıllarda, Büyük Britanya geleneksel parlamenter yönetim şeklinden kopmamıştı. Bununla birlikte yeni kuvvetler ortaya çıkıyordu. Özellikle İşçi Partisi'nin gelişim ve güç kazanması dikkat çekiciydi. Onlar kapitalizmden sosyalizme barışçıl bir değişimi savunuyordu. Savaştan hemen sonra, 1918 seçiminde, Başbakan David Lloyd George ve onun koalisyon hükümeti yeniden seçilmişti. Lloyd George'un yanında yer alanlar "Almanya'nın savaş tazminatı ödemesine neden olduğu için Kayzer'in asılması" vaadine karşı hararetli tepkiler vermişlerdi.

Ancak 1922 seçiminde, bu koalisyon hükümeti seçmenlerden yeterli desteği alamamıştı. Bunun başlıca nedeni iş dünyasının bir ekonomik kriz durumunda olması ve işsizliğin sarsıcı oranda artmasıydı. Her ne kadar bu kez Muhafazakârlar galip gelmiş olsalar da İşçi Partisi Avam Kamarası'nda ikinci en güçlü parti olacak kadar oy sağlamıştı ve "Muhalefet" rolünü üstlenmişti. Bir yıl

sonra Muhafazakâr Başbakan Stanley Baldwin "korumacı gümrük tarifelerine karşı serbest ticaret" konusu üzerine bir genel seçim çağrısında bulunmuştu. O, Britanya'nın serbest-ticaret politikasından vazgeçmesi gerektiğine, bunun ülkenin ekonomik koşullarının iyi yönde değişmesini sağlayacağına inanıyordu. Ancak Muhafazakârlar bu seçimde Avam Kamarası'nda seksen-dokuz koltuk kazanmıştı. Hiç kuşkusuz seçmenler ağır iktisadi bunalımın radikal tedbirler gerektirdiğini düşünmüştü. Muhafazakârlar mecliste çoğunluğu elde edemeyerek hükümeti İşçi Partisi'ne bırakmıştı. İşçi Partisi'ne kuruluşundan beri partinin liderlerinden biri ve deneyimli bir parlamenter olan Ramsay MacDonald başkanlık ediyordu.

Bir İşçi Partisi Hükümeti Altında İngiltere. Her ne kadar bir sosyalizm programı uygulasa da, İşçi Partisi hükümeti henüz planlarını gerçekleştirme konumunda değildi. Muhafazakârlar ve Liberaller birlikte Parlamento'da İşçi Partisi üyelerini sayıca geçiyordu ve İşçi grubu üzerinde bir denetleyici unsur olarak eylemde bulunuyordu. İngiltere'de bu yeni hükümet gidişatı altında hiçbir gelişim sağlanamamıştı. Maliye'nin başı olan Philip Snowden İngiliz mallarını satın almalarına olanak tanıyacak şekilde Almanya ve Rusya'ya borç para verme politikası izlemişti; ancak böyle olmasına karşın İngiltere'de işsizlik daha keskin hale gelmişti. Dış ilişkiler konusunda iki çarpıcı olay vardı. Büyük Britanya Milletler Cemiyeti'ne olan desteğini güçlendirmişti; Başbakan MacDonald Avrupa ülkeleri arasında iş birliğinin desteklenmesi gerektiği ilkesini ortaya koymuştu. İkinci etapta, 1924'te Büyük Britanya Rusya'nın Sovyet yönetimini tanıdı ve iki ülke birbirlerine büyükelçi atadı.

Politika alanında tehlikeli bir şekilde "radikal" eğilim olduğunu değerlendirerek bir alarm durumuna geçen Muhafazakârlar yeni bir seçim yapmaya mecbur kaldılar ve seçim kampanyasında bir Rus komünist olan Zinoviev tarafından yazılmış bir mektubu yayınladılar. Zinoviev İngiliz komünistlerini Büyük Britanya'da bir devrim için hazırlıklı olmaya sevk ediyordu. Muhafazakârlar (sonradan sahte olduğu ortaya çıkan) notu İşçi Parti

üyelerine karşı önyargı oluşturmak ve onları yenilgiye uğratmak için kullanmıştı.

Muhafazakâr Yönetimin Beş Yılı. Kömür Grevi. Muhafazakâr hükümet, Stanley Baldwin'in liderliği altında Büyük Britanya'da refahı sağlamak için kurulmuştu. Daha önceden yürürlüğe girmiş olan çalışma yasalarının hiçbiri feshedilmedi. Tersine olarak, beş yıl önce tesis edilmiş olan işsizlik sigortası sistemi genişletildi ve dul, yetim ve yaşlıların emekli maaşı alması için yeni hükümler getirildi. Ancak ekonomik krizden etkilenen kömür endüstrisinde maaşların azaltılması yoluna gidildi. Bu girişim kolu İngiliz ticaretinin dayanak noktalarından biri olmuştu; fakat savaştan sonra kömür ihracatı Fransız ve Alman rekabetinin artmasıyla birlikte aşırı derecede düşmüştü.

Baldwin hükümeti gidişattaki bu tersine dönüşten huzursuz olarak kömür madenciliği incelemesi yapmak için bir kraliyet komisyonu görevlendirdi ve komisyon maaş kesintilerinin gerekli olduğuna dair rapor verdi. Bunun üzerine Sendikalar Konseyi tüm endüstri çalışanlarına bir genel grev çağrısında bulundu. Bu endüstriler arasında maden ocaklarının yanı sıra demiryolları, fabrikalar ve dükkânlar vardı (1926). Krizde orta sınıf üyeleri kamyon ve lokomotif sürüyordu ve mümkün olduğunca grevcilerin yerini alıyorlardı. Böylece grev başarısız oldu; fakat hükümet maaşlar ve çalışma saatlerine dair yeni bir çalışma yapma vaadinde bulunmuştu. Sonunda bir işletme artışı veya istihdam gerçekleştirilmeksizin madencilerin maaşları azaltıldı. Böylelikle Muhafazakârlar "hiçbir-şey-yapmayan hükümet" unvanı kazandı.

ŞEKİL 83. Ramsay MacDonald

Bir İkinci İşçi Partisi Hükümetinin İktidara Gelmesi (1929-1931). 1929 genel seçiminde parti meseleleri bir kez daha seçmenlere teslim edildi. Bu kez başında halen Lloyd George'un bulunduğu Liberal Parti Avam Kamarası'nda yalnızca elli-sekiz üyeyle dipte kaldı. Muhafazakârlar koltuk kaybetti. İşçi Partisi yükseliş kaydetti ve bir kez daha Başbakan Ramsey MacDonald ve Hazine Bakanı Philip Snowden ile bakanlar kurulunu oluşturmaya hak kazandı. Yeni İşçi Partisi hükümeti "İşsizlik parası" olarak bilinen işsizlik sigortasının tırmanan maliyetlerinin yanı sıra ticaret alanında sıkıntıları miras almıştı. İşsizlik üzerine çalışma yapması amacıyla görevlendirilen bir kraliyet komisyonu bu amaçla harcamalarda kesinti yapılması gerektiğini rapor etti. İşçi Partisi hükümeti borç para alarak kesinti yapılması gerekliliğinden kaçınmaya çalıştığında, Londra bankacıları "işsizlik parası" azaltılmadıkça daha fazla kredi açılmayacağı yanıtını verdi. Bu bir krize sebep oldu. Muhafazakârlar ve Liberaller bankacılarla uzlaştı ve İşçi Partisi azınlıkta kalarak hiçbir şey yapamadı. Bu durumda bakanlar kurulu istifa etti. Ardından Ağustos 1931 tarihinde Kral George "ülkenin kurtulması için" tüm partilerin bir koalisyonu –bir "birleşik cephe"– çağrısında bulundu ve Ramsay MacDonald'dan onun başında olmasını istedi. Her ne kadar sosyalist yoldaşların pek çoğu bunu kabul etmesinin "vatan haini" olarak damgalanmasına sebep olacağını söylemiş olsa bile o bunu kabul etti ve Muhafazakâr-Liberal birleşimin başında başbakan oldu. Tuhaf olan şey birkaç yıl önce Muhafazakârların onu "ülkesinin düşmanı" diye ilan etmiş olmalarıydı.

Koalisyon Kabinesi. Yeni "Ulusal" hükümet kamu kredilerini sağlamak için yasalar kabul etti ve ekonomik krizi hafifletti. İşsizlik parasında yüzde 10'luk bir azalış, istihdam edilenlerin ödediği sigorta oranlarında bir artış ve tüm kamu personelinde maaşlarda bir kesinti yapılarak bir bütçe hazırlandı. Bütçe çalışan kesim üzerine derhal aşırı ağır bir yük oluşturdu. İngiliz donanma filosunda kesintilere karşı ciddi bir başkaldırı alevlendi. Bu, çok fazla ses getirdi ve Ulusal hükümeti denizcilerin maaşını eski seviyeye getirmek zorunda bırakacak bir sansasyon yarattı. Durum

daha kötü hale gelirken kabine 1931 yılında İngiliz para birimi için altın standardını terk etmek zorunluluğu hissetti. Ülkenin para politikasındaki bu değişim halkın satın alma gücünde daha fazla daralmayla sonuçlandı. O, hükümetin eylemlerine karşı protestoda bulunmak amacıyla gıda isyanlarına ve gösterilere yol açtı.

Büyük Britanya'nın Endüstri Korumasını Kabul Etmesi. Muhafazakârlar İngiliz ekonomik sıkıntılarının kökeninin serbest ticaret olduğuna ikna olmuş şekilde, bir korumacı gümrük tarifesine geri dönüş talebinde bulundular. Onlar 1931 seçiminde "halkın onayına sunma" yönünde dayatma yaptılar. Sonuçta Muhafazakârlar çok sayıda koltuk kazandı. Her ne kadar 1935'e kadar başbakanlık makamını Ramsey MacDonald'ın doldurmasına olanak tanısalar bile 1932'de İthalat Vergisi Yasası çıkarılmasına mecbur bıraktılar. Bu yasa hâlihazırda vergilendirilmiş olanlara ilaveten çok sayıda ithal ürün üzerine gümrük vergileri konmasını yürürlüğe sokuyordu. Böylece, "kazanç için gümrük tarifesi" veya "serbest ticaret" ile geçen yaklaşık yüz yıldan sonra Büyük Britanya korumacılığa geri dönmüştü. Masraflar kısılarak, daha ağır gelir ve miras vergileri toplanarak ve Birleşik Devletler yönetimine savaş borcu ödemesi durdurularak bütçe dengeye getirilmişti. Sigorta ödemeleri aracılığıyla istihdam edilmeyenlere sektörlerin yardımıyla belirli bir satın alma gücü sağlanmıştı. Yeni gümrük tarifesi politikasıyla iç ticaret teşvik edilmişti. Büyük Britanya bütün olarak göreceli bir lehte konum kazanmıştı ancak yaklaşık iki milyon sağlam işçi işsiz kalmış ve işsizlik parasına muhtaç hale gelmişti.

Yoksulluk ve Talihsizliği Hafifletme Yönünde Süregelen Çabalar. Tüm bu değişimlerin ortasında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kabul edilmiş olan sosyal reform ilkeleri genişletildi ve yeni şekillerde uygulandı. Bu bakımdan, Liberal Parti'nin düşüşü, İşçi Partisi'nin yükselişi ve alçalışı veya Muhafazakârların talihli olmaları ile çok az değişiklik meydana gelmişti. 1924 tarihli bir yasa ile Parlamento belirli bir miktarın altında gelire sahip tüm İngiliz vatandaşları için bir sağlık sigortası sistemi sağladı.

Sigorta kapsamında olanlar genel bir fona aralıklarla küçük katkılarda bulunuyordu ve bunun karşılığında medikal hizmet alıyordu. 1920-1935 İşsizlik-Sigortası Yasaları altında benzer düzenlemeler çalışmayan insanlara haftalık ödemeler yapılmasını sağlıyordu. Böylelikle onlar düşkünler evi veya açlıktan korunmuş oluyordu. 1908 Yaşlılık Emekli Maaşı Yasası 1924'te güçlendirilmişti. Ertesi yıl dul, yetim ve yaşlıların emekli maaşı için daha kapsamlı hükümler oluşturulmuştu. Çok sayıda konut yasası aracılığıyla merkezî ve yerel yönetimler büyük şehirlerdeki gecekondu mahallelerini temizlemiş ve düşük bedellerle kiralanabilecek evler inşa etmişti. Tüm bu yüklerin karşılanması için gelirler ve miraslar üzerine ağır vergiler konmuş ve zenginlik durumunda ödenecek vergi oranları artırılmıştı.

Özel Sektör Üzerine Hükümet Müdahalesi. Bu süreçte İngiliz hükümeti özel sektöre her zaman olduğundan daha fazla müdahalede bulunmuştu. Böylece *laissez faire* ilkelerinden ayrılmış olunuyordu. 1919'da ormanlık arazi satın almak ve bir hükümet ormanları sistemi geliştirmek için kurul oluşturulmuştu. 1926'da Muhafazakârlar ulusal bir şebeke şeklinde kamu ve özel elektrik tesisleri bağlantısı oluşturmak için Merkezî Elektrik Kurulu kurdu. Aynı yıl radyo yayıncılığı bir hükümet tekeli haline getirildi. 1933 yılında gerçek bir kamu tekeli olarak Daha Büyük Londra içindeki tüm metrolar, otobüsler ve tramvayları içine alan bir yasa yürürlüğe girdi. Bu radikal yasa İşçi Partisi tarafından hazırlanmıştı ve ardından onu sosyalist olmakla kınayan Muhafazakârlar tarafından meclisten geçirildi. Böylece partinin temsil ettiği ilkelerden bağımsız olarak yirminci yüzyılın ilk yıllarında belirgin hale gelen eğilimler çeşitli bakanlar kurulları altında varlığını sürdürdü ve siyasi liderler birbirlerine karşı keskin saldırılarda bulundu.

3. İRLANDA'NIN ÖZERK BİR DEVLET HALİNE GELMESİ

1912 Tarihli İrlanda Özerk Yönetim Yasası. Daha önceki bir bölümde İngiliz egemenliği altındaki İrlanda'nın sıkıntı sebeplerinin

taslağı çizilmişti ve ayrıca on dokuzuncu yüzyılda daha önceki yüzyılların adaletsizliklerini çözüme kavuşturmak için İngiliz Parlamentosu tarafından gösterilen çeşitli çabalar anlatılmıştı. Savaştan sonra olan en çarpıcı olaylardan biri esas itibarıyla bağımsız bir ulus olarak İrlanda cumhuriyetinin kurulması idi. Bunun nasıl olduğunu anlamak için savaştan hemen önceki yıllara geri dönmeliyiz. Gladstone İrlanda için özerklik savunusunda bulunmuştu fakat onun Parlamento'yu 1893'te bunu onaylamaya ikna etme girişimine Lortlar Kamarası tarafından karşı çıkılmıştı. Ancak 1911'de, görmüş olduğumuz gibi, Lortlar Kamarası Avam Kamarası tarafından onaylanan yasa tasarılarını veto etme yetkisinden yoksun bırakılmıştı. Parlamento'daki İrlanda Partisi'nin lideri olan John Redmond özgür bir İrlanda için propaganda yapmayı sürdürdü ve 1912'de Başbakan Asquith ve Liberaller İrlanda'ya ilişkin meseleleri ele alması amacıyla Dublin'de bir İrlanda parlamentosu oluşumu için bir yasa tasarısı hazırladı. Bu yasaya bağlı olarak İngiliz monarşisi tarafından İrlanda parlamentosuna karşı sorumlu olacak bakanlara başkanlık etmesi için İrlanda kraliyet temsilcisi atandı. İngiliz Lortlar Kamarası'ndaki İrlandalı temsilciler sayı açısından azaltıldı.

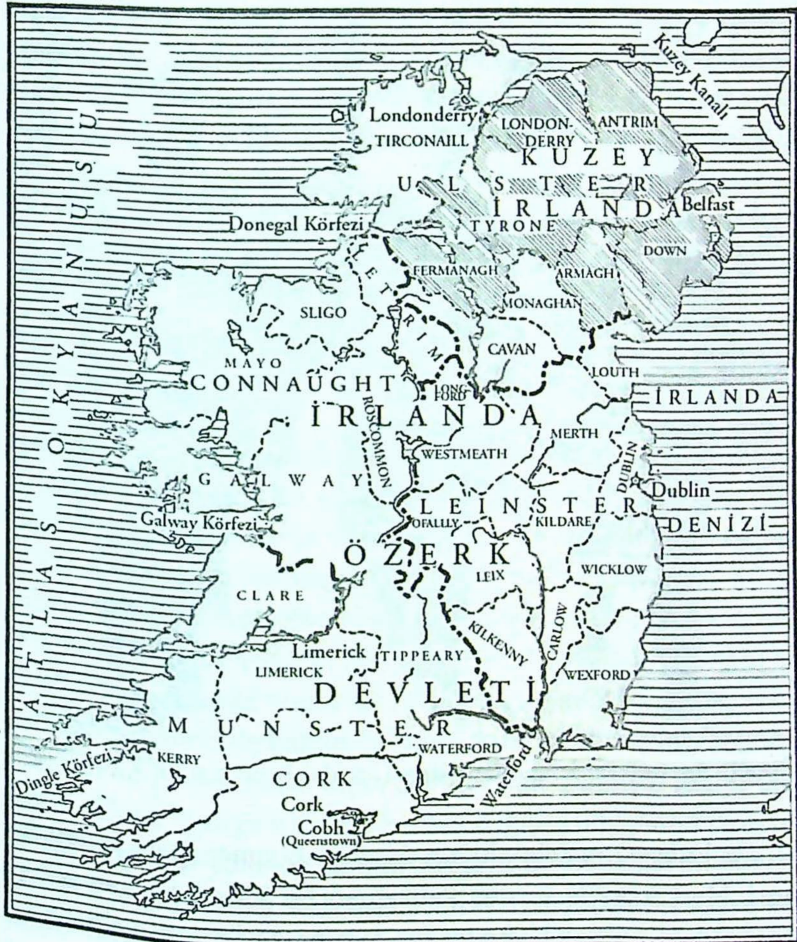
Ulster Protestanları ile Yaşanan Sorun. Bu ne tam bağımsızlık isteyen İrlandalı milliyetçileri ne de "özerklik" anlayışının "Roma yönetimi" anlamına geleceğini beyan eden İrlandalı Protestanları tatmin etmişti. İrlanda'daki halkın üçte ikisi Katolik idi ve dört İrlanda bölgesinin üçünde onlar ezici bir çoğunluğa sahipti; ancak önemli Belfast kentini içine alan Ulster bölgesinde nüfusun yarıdan biraz fazlası ne İngiltere Kilisesi ne de Presbiteryen Kilisesi'ne bağlı olan Protestanlardan oluşuyordu. Bu sebeple burada, İrlanda'nın kendi içinde, özerkliğe karşı ana muhalefet merkezlenmişti. Ulster halkı aslında silahlar edinmeye başlamıştı ve iç savaş çıkarmaya hazır görünüyordu. İrlanda parlamentosunun dinsel meselelere dokunma yetkisi olmamasına karşın gerekli olduğunda eski etkinliklerini sürdürebilmek için bunu yapacaklardı.

Bir İrlanda Cumhuriyeti Tesis Etme Girişimi (1916-1921). Bununla beraber, Özerklik Yasa Tasarısı Eylül 1914'te Lortlar Kamarası'nın rızası olmaksızın bir yasa olarak yürürlüğe girdi; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması dolayısıyla askıya alındı. Redmond güneyin Milliyetçi Katolik İrlandalılarının ortak bir düşmana karşı Protestan Ulsterlilere katılacağını duyurdu. Ancak Özerklik yasasının askıya alınması büyük bir hoşnutsuzluğa sebep oldu. Nisan 1916'da, Dublin'de Sinn Fein ("shĭn fān" diye telaffuz edilir ve "biz kendimiz" anlamına gelir) tarafından yönlendirilen bir ayaklanma baş gösterdi. Bu, kendi yeşil, beyaz ve altın rengi bayrağı olan, bir İrlanda cumhuriyeti kurmayı hedefleyen bir gruptu. İngiliz birlikleri onların üzerine gönderildi ve başkaldırı tüfekler ve makineli tüfeklerle bastırıldı; Dublin sokaklarında yaklaşık üç yüz kişi öldürüldü ve beş yüzden fazla İngiliz askeri hayatını kaybetti. Niyet edilen cumhuriyetin başkanı ve çok sayıda başkaları infaz edildi. Bir Alman denizaltısından karaya çıkarken yakalanan Sir Roger Casement vatan haini olmakla suçlandı ve asıldı. Redmond ve İrlanda Milliyetçileri topluluğunun çoğu İngiliz kralına sadık kaldı fakat isyancıların sert cezalandırmalarına maruz kaldı.

1916'dan 1921'e kadar beş yıl boyunca, İrlanda bir ayaklanma durumundaydı. Ocak 1919'da Cumhuriyetçiler İrlanda'nın bağımsızlığını ilan etti ve bir İrlanda kongresi, Dail Eireann, oluşturuldu. Kongre bir üniversite profesörü olan Eamon de Valera'yı yeni cumhuriyetin başkanı olarak seçti. Ancak yeni hükümet Büyük Britanya tarafından tanınmamıştı ve bunu iki yıl boyunca suikastlar, hapse atmalar, infazlar ve çatışmalar takip etti. Bunlar İrlanda askerî birlikleri ve İngiltere'nin "düzeni korumak" amacıyla kolluk kuvveti olarak gönderdiği "Siyah ve Taba Rengi" adı verilen örgüt arasında olmuştur. Bir süreliğine barışı sağlamak için yapılan tüm girişimler boşuna olmuştur.

İrlanda Özerk Devleti'nin Kurulması. Nihayetinde Lloyd George ılımlı İrlandalı Cumhuriyetçiler ile bir barış anlaşması yaptı ve Londra'daki bir konferansta bir İrlanda özgürlük biçimi oluşturuldu. Aralık 1921'de hükme bağlanan antlaşmanın 1. Maddesi şöyleydi: "İrlanda İngiliz İmparatorluğu olarak bilinen Kanada

dominyonu, Avustralya Milletler Topluluğu, Yeni Zelanda Dominyonu ve Güney Afrika Birliği gibi milletler topluluğu içinde aynı anayasal statüye sahip olarak İrlanda'nın barışı, düzeni ve iyi yönetilmesi için yasalar yapmaya yetkili bir parlamento tarafından yönetilecek ve İrlanda Özerk Devleti olarak anılacaktır." Dublin'de yeni hükümet kuruldu, İrlanda Özerk Devleti Milletler Cemiyeti'ne kabul edildi ve İrlandalı diplomatlar yabancı ülke başkentlerine gönderildi. Ulster güneye katılmayı reddederken onun kendi "Kuzey İrlanda Yönetimi"ne sahip olarak yerel bir parlamentosu olmasına olanak tanındı ve İngiliz Avam Kamarası'na on üç üye gönderme hakkına sahip oldu.

İrlanda Özerk Devleti ve Kuzey İrlanda

İrlanda Özerk Devleti'nin Gelişimi. İrlanda 1923'ten 1932'ye kadar William Cosgrave'in becerikli liderliği altındaydı. Bu dönem boyunca İrlanda halkı bütüne bakıldığında ekonomik gelişim sağlamış ve kalkınmış görünüyordu. İngiliz sermayedarlar İrlanda'da fabrikalar inşa etmiş ve bu ülkeye yatırım yapmışlardı. Eğitim sistemi modernleşmişti. Tarım alanında bilimsel yöntemler daha yaygın bir şekilde kullanılmıştı ve topraklarında iyileştirme sağlanması için çiftçilere para yardımında bulunulmuştu. Yönetim maliyetleri kısılmıştı. Coşkun ulusal ruh okullardan İngilizce dilini çıkardı ve yerine eski İrlandaca şivesini (Gaelce) koydu; yine de genellikle Büyük Britanya ile ilişkiler iyiydi.

ŞEKİL 84. Başkan Eamon De Valera (ortada) Londra'yı Bir Ziyaretinde

De Valera'nın İrlanda'nın Mutlak Egemenliğini Talep Etmesi. Mart 1932'de sevilen kahraman De Valera başkan seçildi ve İrlanda'yı mutlak bağımsız bir Avrupa devleti yapmak için tasarlanmış rotaya soktu. O zaten neredeyse böyleydi. Kendi para

birimi vardı ve İrlanda halkı büyük ölçüde kendi kararlarını uyguluyordu. Dublin'de diplomatik temsilciler bulunuyordu. Ancak İrlanda parlamentosunun üyelerinin halen İngiliz monarşisine bir biat yemini etmesi gerekiyordu. De Valera Kuzey İrlanda'nın yeminin feshedilmesi konusunda İrlanda Özerk Devleti ile birleşmesi gerektiğine dair talepte bulundu. Dahası, İrlandalı çiftçilerin işledikleri toprakları satın alabilmek için eski dönemde olduğu gibi Büyük Britanya'ya artık ödeme yapılmayacaktı.

Konsey Mayıs 1933'te yemini ortadan kaldırdı. Ancak başka sorunlar çözülmeden kaldı. İngilizlerin yanı sıra çok sayıda İrlandalı lider İrlanda'nın mutlak bağımsız bir cumhuriyet olmaktansa, İngiliz Milletler Topluluğu içinde daha özgür ve güvenli bir şekilde varlığını sürdürmesi gerektiğine inanıyordu. İngiliz Parlamentosu İrlanda'nın İngiltere üzerine bir saldırı üssü olarak kullanılabileceği tehlikesini hissetmişti. Bu bir topyekûn savaş anlamına gelirdi. Yeni İngiliz gümrük tarifeleri bağımsız bir İrlanda'ya karşı kullanılabilirdi çünkü İrlanda ihracatının yüzde 90'ını İngiltere'ye yapıyordu.

4. İNGİLİZ SÖMÜRGELERİNDEN İNGİLİZ MİLLETLER TOPLULUĞU'NA

İngiliz İmparatorluğu İçinde Daha Fazla Özerklik. Büyük Britanya ve İrlanda'da tezahür eden demokrasi ruhu Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve takip eden yıllarda İngiliz İmparatorluğu'nun dört köşesine genişlemişti. Bu zamana kadar Büyük Britanya'nın Kanada, Avustralya, Güney Afrika ve imparatorluğun başka kesimlerindeki filizleri "özerk" (kendini-yöneten) vilayetler konumunda olmaktan oldukça memnundu. Ancak savaş sürecinde daha fazla bağımsız olma ideası, özellikle İngilizce-konuşulan dominyonlarda, daha belirgin hale gelmişti. İngiliz başbakanı Lloyd George sömürgelerdeki değişen duygunun farkında olarak, kendini yöneten dominyonların başbakanlarını 1917'de bir tür "İmparatorluk Kabinesi" olarak Londra'da bir araya gelmeye davet etti. Toplanıldığında, Kanada'nın temsilcisi şunları söyleyerek yeni ruhu ortaya koydu. "Biz burada eşitler olarak bir

araya geldik. Altı *ulustan* elçiler konseyde herkesin kendi parlamentosuna karşı sorumlu olduğu şeklinde oturmuştur." Kısa bir süre sonra dominyonların dördü Paris'teki barış konferansında temsil edildi ve tümüyle bağımsız ülkeler gibi Milletler Cemiyeti'ne kabul edildi. Aslına bakılırsa, Kanada, Avustralya, Güney Afrika ve Yeni Zelanda, Cemiyetin üyeleri olarak, Hindistan ve İrlanda Özerk Devleti ile birlikte, İngiliz İmparatorluğu'nun geri kalanıyla Kongrede gücünü paylaşarak Cemiyet üyesi şeklinde tanınmış hale gelmişti.

İngiliz Milletler Topluluğu. Yönetim sorunlarını çözüme kavuşturmak ve ortak ekonomik problemlerde bir çözüm bulmak için takip eden yıllarda kısa aralıklarla başka konferanslar yapılmıştı. 1921'de Londra'daki imparatorluk konferansında milletler topluluğu ilkesi daha ileri taşındı. 20 Kasım 1926'da İngiliz İmparatorluğu için yeni bir anayasa türü o yılın konferansı tarafından yayınlandı. Raporda kraliyet mevkisinin İrlanda'yı ve okyanus ötesi dominyonlarını Büyük Britanya ile eşitlik seviyesinde tanıması gerektiği beyan edildi. Londra'dan sömürgelerin her birine gönderilen vali-generalin İngiliz yönetiminin temsilcisi olarak görülmemesi gerektiği ilave edildi. Ayrıca yabancı ülkelere diplomatik temsilci göndermek için kendini yöneten dominyonların istekli olabileceğine dair bazı vakalarda uzlaşı sağlandı. Bu ilkelerin korunmasıyla İrlanda ve Kanada Birleşik Devletler'e elçiler atadı.

İki daha ileri yasa ile dominyonlara neredeyse tümüyle bağımsızlık verildi. Birincisi "ne Büyük Britanya'nın ne de Dominyonların [başka uluslarla antlaşmalar aracılığıyla] etkin yükümlülükleri kendi yönetiminin kesin onayı haricinde yerine getirebilir" idi. İkincisi, 1931'de İngiliz Parlamentosu tarafından yürürlüğe konmuş Westminster Yasası herhangi dominyon parlamentosu tarafından geçirilen hiçbir yasanın "İngiltere yasalarına aykırı olduğu düzleminde" İngiliz Parlamentosu tarafından hükümsüz olduğu beyan edilebilir idi. Bu, Londra'daki Parlamento'nun eylemlerinin onun rızası olmaksızın herhangi dominyona artık uygulanamayacağı anlamına geliyordu. Diğer taraftan, herhangi

dominyon parlamentosunun hiçbir eylemi artık İngiliz yönetimi tarafından iptal edilemezdi.

Bu yasaların tam olarak neyi kast ettiklerini anlamak için, İngiliz parlamentosunun yüz altmış beş yıl önce, 1766'da beyan ettiği şeyi hatırlamak zorundayız. Buna göre "Büyük Britanya sömürgeleri, Amerika halkını ve Kraliyet tebaasını her koşulda kendine bağlı tutmak için yeterli kuvvet ve yetki veren yasa ve yönetmelikleri çıkarma tam gücüne ve otoritesine sahip" idi. Bu hak iddiasının tepkisi Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Birleşik Devletler'in kurulması olmuştu. Ancak zamanla Parlamento kendi başlıca sömürgelerinin yasalarını yapabilecek gibi davranmayı sona erdirdi ve nihayetinde Westminster Parlamento Kararı ile eski sömürgeler haddi zatında bağımsız uluslar haline geldi.

İngiliz Tacının Bir Birlik Simgesi Olması. Bu yeni yasalar altında İngiliz İmparatorluğu'nun çeşitli dominyonları İngiliz monarşisine saygılı bağlılık altında bir arada bulunan yapılardan ibaret hale geldi. Böylece büyük imparatorluk menfaat, kan ve dil bağlarıyla bir arada olan gönüllü bir bağımsız devletler birliği, bir milletler topluluğu olmuştu. "İngiliz İmparatorluğu kurucu unsurları tek başına kalmayı ona ait olmaktan daha iyi buluncaya kadar uzun süre boyunca faydalı bir amaca hizmet ederek varlığını sürdürecektir" ifadesi durumu gayet iyi anlatmaktadır.

5. HİNDİSTAN'A BAHŞEDİLEN BİR ANAYASA

Hindistan Meselesi. Hindistan hakkında yaptığı şey İngiliz yönetiminin karşı karşıya kaldığı en ciddi sorunlardan biridir. Hakkında konuştuğumuz dominyonlar (İrlanda haricinde) kolayca ve doğal bir şekilde İngiliz sömürgeleri olmaktan bağımsız devletlere dönüşmüştür. Westminster Yasası ile bu tanınmıştır. Onların uygarlığı ve yönetim idealleri İngiliz idi. Quebec, Güney Afrika ve İrlanda bir yana bırakılırsa onların dili İngilizce idi. Onlar anavatanın olgunlaşmış çocuklarıydı. Şimdi özyönetim talebinde bulunan Hindistan içinse büyük bir tezatlık söz konusuydu!

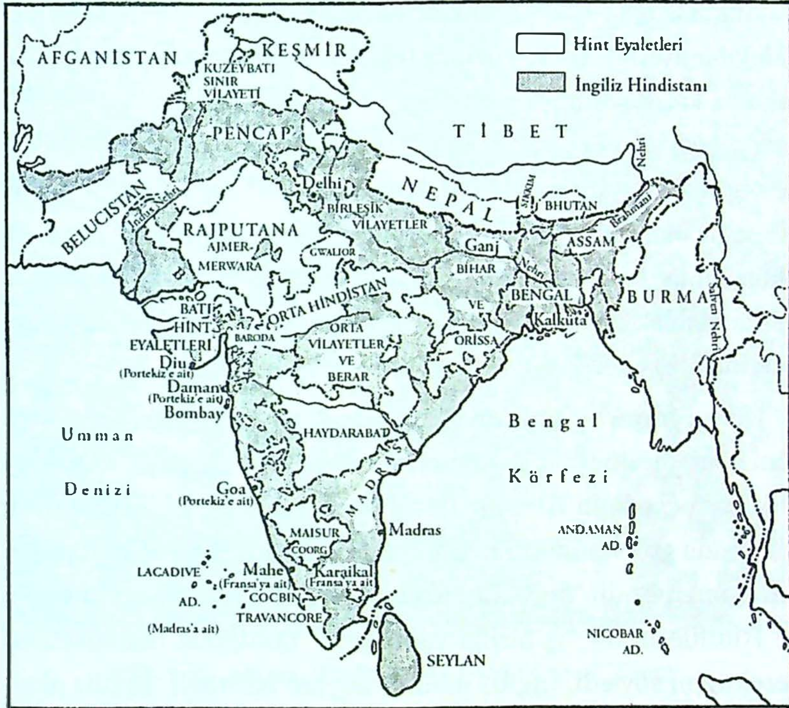
Hindistan Batılı uluslara tümüyle yabancı ve sıklıkla son derecede aykırı inanış ve gelenekleri olan halkların yaşadığı bir yerdir. Bir ulusal ölçekte özyönetime dair hiçbir gelenek yoktur. On kişiden biri bile kendi dilini okuyup yazamazdı. Milyonlarca kişinin ilgisi kendi köyünün ötesine geçmiyordu. İngilizler gelmeden önce çok sayıda istilacı vardı fakat onlar yerlilerle evlilikler yapmışlar ve Müslümanlar haricinde koyu tene sahip olarak bölgenin dinsel ve sosyal fikirlerini benimsemişlerdi. İngilizler bundan uzak durmuştu. Onlar kendi özel alanlarında yaşayan yabancılardan başka bir şey değildi. Çoğu yerlilere karşı bariz bir küçük görme sergileniyordu. Hindistan'a gelen ve giden onlardan yüz binlerce kişi vardı. Onların beyaz tenleri, Avrupalı giysileri ve Batılı tarzları Hindistan'ın binlerce mil ötesindeki bir ada devletine tabi olmasını zor kılıyordu. Çok az Hintli İngilizce konuşabiliyor veya okuyabiliyordu—İngilizce'den daha yaygın bir şekilde kullanılan otuz dil vardı. İngiliz yetkililer ve onların aileleri doğal olarak Sepoy Başkaldırısı'ndan beri tedirginlik hissetmişti; ve yönetim bazen kargaşaların bastırılmasında sert tedbirler uyguluyordu.

Hindistan'da Yönetimin ve Nüfusun Bölünmesi. Hindistan, yönetim bakımından, iki büyük kısma bölünmüştü: *İngiliz Hindistanı* ve *Hintli eyaletler*. Nüfusun büyük çoğunluğunu kuşatan ilki İngiliz Parlamentosunun ve İngiliz hükümdarın atadığı Hindistan valisinin doğrudan denetimi altındadır. O, on beş vilayete ayrılmıştır. Bunların dokuzu –örneğin Bengal, Burma, Bombay, Madras ve Pencap– ebat ve nüfus açısından önemli Avrupalı devletler mertebesindedir. Büyük vilayetlerin her birinin (kraliyet tarafından atanmış) kendi valisi, bir yönetici konseyi ve bakanlar kurulu olan bir tür parlamentosu vardır. Vilayet valisinin özellikle olağanüstü durumlarda büyük güçleri vardır ve yasal yaptırım için beklemek zorunda değildir.

Diğer taraftan Hint devletleri otokratik yerli prensler veya şefler yönetimi altında görünürde bağımsızdır. Kendi bölgelerinin iç meselelerinde bu yapı idare etmektedir fakat her birinin hükümdarın önerdiği bir temsilcinin sarayda bulunacağına dair İngiliz yönetimiyle bir anlaşması vardır. İster Hintli ister yabancı olsun, onların birbiriyle savaşmaları veya başka eyaletlerin iç işlerine

karışmaları yasaklanmıştır. Haydarabat, Maisur, Keşmir, Gwalior ve Baroda bu Hint eyaletlerinin en önemlileridir.

İngiliz Hindistanı ve Hintli eyaletler etrafında yaklaşık altı yüz küçük hükümdar ve klan şefi vardır. Onlar İngiliz hükümetiyle ve prenslerle bir tür feodal ilişki içindedir. Böylece Hindistan eski Kutsal Roma İmparatorluğu yönetimi altındaki Almanya'nın konumunu bir bakıma anımsatır. Buradaki istisnai durum İngiliz Hindistanı'nın başkenti olan Delhi'de zayıf bir imparator yerine güçlü ve tetikte bir denetim vardır. Hintli prensler demokratik yeniliklere hiçbir özlem duymaksızın İngiliz dominyonuna karşı genel bir iyi niyet içindedir.

İngiliz Hindistanı ve Hint Eyaletleri

Politik bölünmelere ek olarak nüfus bir bütün olarak ırk, dil, din ve kast ile alt bölümlere ayrılmıştı. Bir yönetim sistemi üzerinde tam bir uzlaşı olanaksız görünüyordu.[25]

25 Hindistan'da kırktan fazla ırk ve iki yüzden fazla dil ve lehçe vardır. En büyük dinsel grup uzak ara Hindulardır fakat onlar sıklıkla fanatik bir şekilde takip edi-

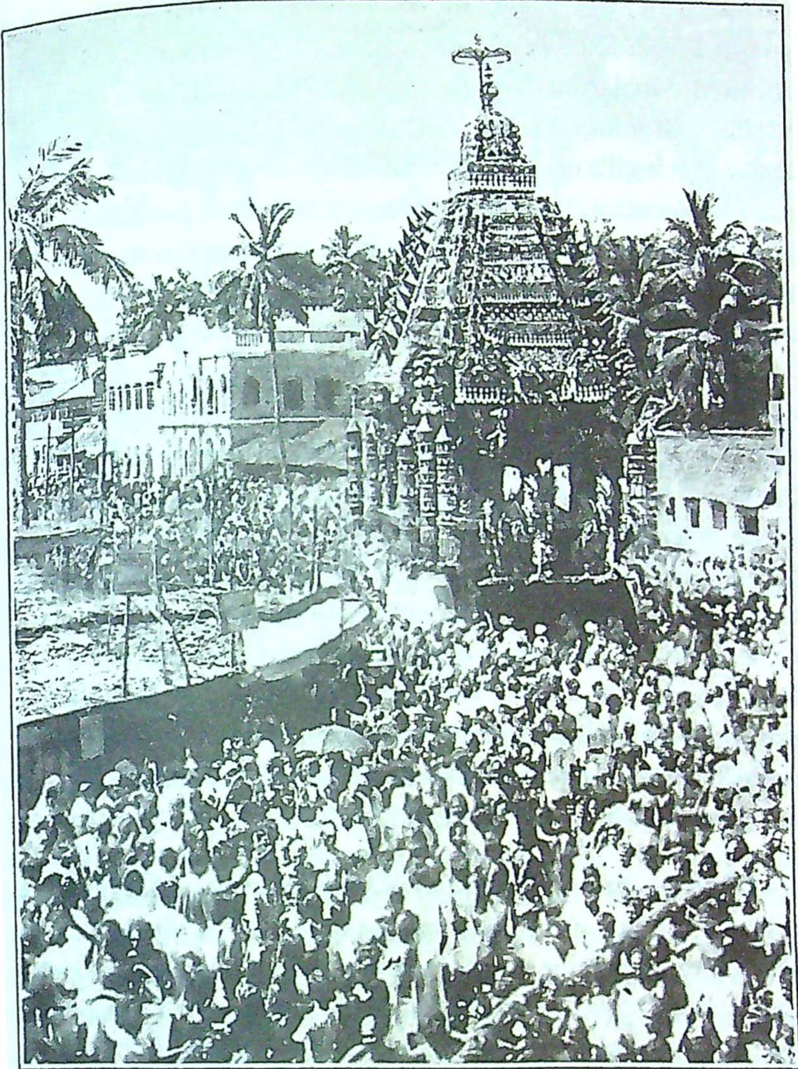
İngiliz Yönetimine Karşı Gösteriler. Savaş 1914'te başladığında, Hintli prensler büyük bir heyecanla İngilizlerin hedefi etrafında toplandı ve 1915'in sonu itibarıyla iki yüz bin Hintli subay ve asker çatışmaya katıldı. Müslümanlar bile onların dost dindaşları karşı tarafta olmasına karşın iş birliği yaptı. 1917'de Hindistan Dışişleri Bakanı Avam Kamarası'nda yönetimin idarenin her bir branşındaki Hintli sayısını arttırma ve Hindistan'daki sorumlu yönetimin ilerlemeci yapısına ilişkin kendini yöneten kurumların kademeli gelişimini destekleme politikasının "İngiliz İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası" olduğunu duyurdu.

Buna karşın İngiliz egemenliğinden kurtulma yönünde propagandalar ateşkes anlaşmasının imzalanmasından sonra artmıştı. Sıklıkla kargaşanın eşlik ettiği çok sayıda gösteri vardı. Sert tedbirler haklı görünüyordu ve olağanüstü durum yetkileri genel vali ve onun konseyine verilmişti. En kötü isyan Pencap'taki büyük bir şehir olan Amritsar'da meydana gelmişti. Orada iki Avrupalı öldürülmüş, bir misyonerlik vahşice harap edilmiş ve bankalar ve başka binalar yakılmıştı. Askerî birlikler "yasal olmayan mitingin üzerine ateş ederek dört yüz yerliyi öldürmüştü.

Saygı gören bir münzevi olan Gandi şimdi Hindistan'ın kendini yönetmesinin bir savunucusu olarak öne çıkmıştı. O çok sayıda takipçi edindi ve Hint Ulusal Kongresi olarak bilinen büyük bir Hindu grup tarafından desteklendi. Gandi Hindistan'daki İngiliz yönetiminin "kuralsız zulüm"den suçlu olduğunu duyurdu ve Hintlilerin bir "iş birliği yapmama" politikası benimsemesi gerektiğini söyledi. İngiliz malları boykot edilmeli, İngiliz okullarına gitmekten sakınılmalı ve hiçbir idari makam kabul edilmemeliydi.

---

len çok sayıda farklı form ve uygulamaları olan mezheplere ayrılmıştır. Hindularla sıklıkla çatışma halinde olan yaklaşık yüz yetmiş milyon Müslüman vardır. Daha ilkel kabilelerin pek çoğu putlara tapar. İlave olarak çeşitli tarikatlardan yaklaşık otuz iki milyon Hristiyan vardır. Halk doğmuş oldukları kastlar altında tuhaf sistemle daha fazla bölünmüştür. Kastlar arasında geçiş yoktur ve birleşmeler sınırlandırılmıştır.

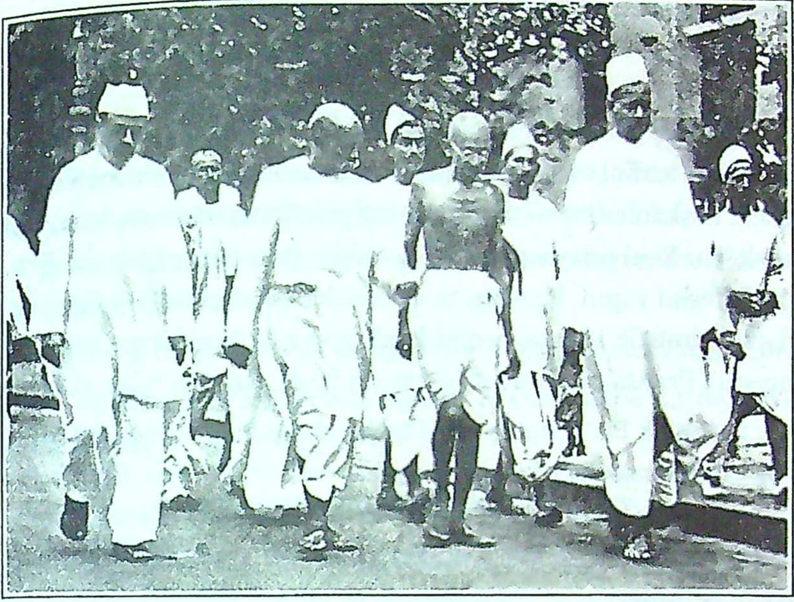
ŞEKİL 85. Güney Hindistan'da Hindu Dinsel Töreni

Hindistan'da dinsel gösteriler yaygın bir durumdur ve çok kalabalık hacıların katılımıyla gerçekleştirilir. Resimde gösterilen Hindu şenliğinde ağır tapınak aracı kendilerini adamış inananlar tarafından caddeler boyunca çekilir. İnananların coşkusu başka mezheplerle çatışmalarının sıkça olmasına engel olmaz

Hint Meselesine Bakmanın Çok Sayıda Yolu. Görmüş olduğumuz gibi, Hint meselesi büyük ölçüde 1930'larda iki yüz yetmiş milyonluk bir nüfusa sahip olan İngiliz Hindistanı ile ilintiliydi. Bu

süreçte Hint eyaletlerinin nüfusu ise sadece yaklaşık seksen milyondu. Şimdi Hindistan'da bazı halk gruplarının nasıl uzlaşmak zorunda olduklarına bakalım. 1) İngiliz Parlamentosunu oluşturan taraflar –Muhafazakârlar, Liberaller, İşçi Partisi yanlıları– vardı. Onlar eski İngiliz egemenliğinin nasıl güvenli bir şekilde gücünün azaltılabileceği ve idareyi Hintlilerin yönetimine bırakabileceklerine karar vermek zorundaydı. Büyük Britanya'nın menfaatlerinin bunu gerektirdiğini uzun zamandır düşünmüşlerdi. Ayrıca, 2) Hint liderliği altında Ulusal Kongre vardı—onlar herhangi bir şekilde fikir birliği içinde değildi fakat Hindu nüfusunun ezici bir çoğunluğunu oluşturuyordu. Ardından 3) büyük Hindu nüfusunun tahakkümünden korkan yetmiş milyon Müslüman vardı. 4) Sihler bir başka güçlü dinsel azınlığı oluşturuyordu. Bunun dışında 5) sayıları altmış veya yetmiş milyon olan "dokunulmazlar" veya baskı altına alınmış sınıflar vardı. Onlar çoğunlukla Hindistan'ın çok eski dönem yerleşimcilerinin torunlarıydı. Son olarak 6) herhangi bir barışçıl yeniden düzenlemeye ulaşılabilmesi için Hint prenslerinin fikirleri hesaba katılmalıydı. Bu grupların çatışan görüşleri ve menfaatleri ve Hintlilerin ortak bir program üzerinde birleşme konusundaki sorunları tatmin edici bir uzlaşı elde edilmesinin zorluklarına ilave yük getirmişti.

Hindistan'ın Yeni Bir Anayasa Kabul Etmesi. 1926 yılında İngilizlerin tümünü içeren Simon Komisyonu adı verilen yapı daha ileri reformlar üzerine rapor vermekle görevlendirilmişti. Üyeleri Hindistan'da edilgen bir düşmanlıkla karşılanıyordu. Komisyon vilayetlerde sorumlu özyönetim olmasını tavsiye etmişti fakat merkezi denetimde hiçbir değişiklik olmamasını savunuyordu. Ulusal Kongre buna öfkelendi ve Ocak 1930'da Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etti. Bir Hint bayrağı oluşturuldu ve eşi benzeri görülmemiş bir ölçekte "Sivil itaatsizlik" duyurusu yaptı ve bunu uyguladı. Hintli kadınlar bile kendi tecrit alanlarından dışarı çıktı ve İngiliz mallarının satıldığı dükkânlar için gözcülük yapmaya başladı. Hindistan'ı çok sert bir şekilde vurmuş olan dünya ekonomik buhranı ticarete yapılan bu müdahaleyle yoğunluğunu artırdı.

ŞEKİL 86. Mahatma Gandhi Bombay'da Hint Ulusal Kongresi'nin Yetkilileriyle Birlikte Yürüyor

Konu Büyük Britanya ve Hindistan'da etraflıca ele alındı. En sonunda 1935'te, İngiliz Parlamentosu Hindistan için yeni bir anayasayı kabul etti. Doğrudan İngiliz temsilciler tarafından yönetilen vilayetler ve Hintli prensler tarafından yönetilen eyaletlerin bir tür federasyonu tesis edildi. Hindistan için bir ulusal parlamento kuruldu ve ona belli başlı konularda yasa yapma hakkı verildi. Ancak Londra'daki İngiliz yönetimi Hint ordusu, maliyesi ve dış ilişkileri üzerine tam denetimini sürdürdü. Bu, elbette, Hindistan'ın bağımsızlık savunucularını tatmin etmedi. Bu, Birleşik Devletler Kongresi tarafından 1934'te Filipinler'e vadedilen tam özgürlük ile çelişiyordu. Bununla beraber yeni anayasa Hindistan milletler topluluğunun yaratımı yönünde bir adım olarak görülebilen şekilde Hint halklarına belirli bir bağımsızlık ve özyönetim sağlayan yeni bir anayasaydı. Bu yeni anayasa sayesinde Hindistan bölgesinde daha önceleri çok fazla olan bölünmüşlük durumunda azalma olacaktı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Savaş-sonrası anayasaların temel nitelikleri nelerdi? Hangi ülkelerde kadınlara oy kullanma hakkı verilmişti? Yeni anayasalar güçlü başkanlar tesis etti mi? Baltık cumhuriyetlerinin isimlerini söyleyin. Yeni anayasalara ilave edilen bazı ekonomik niteliklerin listesini yapın. İspanya ve Osmanlı'da hangi değişimler meydana gelmişti? Fransa neden koalisyon hükümetlerine sahip olmuştu? Fransa'daki temel partilerin bazılarının isimlerini verin.

2. Büyük Britanya'da İşçi Partisi'nin gelişiminin taslağını çizin. Muhafazakârlar sosyal yasaları feshettiler mi? Büyük Britanya neden korumacı gümrük tarifelerine geri döndü? Büyük Britanya tarafından kabul edilen sosyal reform yasalarının bazılarını betimleyin.

3. İrlanda Özerk Devleti'nin yükselişinin izini sürün. Ulster vilayeti neden özerk yönetime karşı çıktı ve mesele nasıl düzeltildi?

4. İngiliz Milletler Topluluğu nedir? Onu bir arada tutan bağlar nelerdir?

5. Hindistan'ın İngiliz İmparatorluğu'ndaki konumu nedir? Hindistan'daki en büyük dinsel grup nedir? Gandhi kimdi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *halkın egemenliği, nispi temsil, parlamenter demokrasi, proletarya diktatörlüğü, İşçi Partisi hükümeti, işsizlik parası, konut reformu, kamu tekeli, Dail Eireann, iş birliği yapmama, kast.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Savaş-sonrası anayasaları hangi şekillerde 1789 Fransız Devrimi fikirlerini ifade etmişti?

2. İngiliz Muhafazakârlar hangi yeni reform fikirlerini kabul etmişti?

3. Türkiye'yi modernleştirmek için hangi reformlar yapılmıştı?

4. İngilizlerin Hindistan için bir yönetim sistemi geliştirmede karşılaştığı zorluklar nelerdi?

TARTIŞMA KONULARI

1. Büyük Britanya'nın sosyal yasaları Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan sorunların çözümüne yönlendirilmişti.

2. Yeni Alman cumhuriyeti eski İmparatorluğun özelliklerinin çoğunu sürdürdü.

3. Küçük bir devlet için kendi diline sahip olmak avantajlıdır.

4. Westminster Yasası'nın etkileri büyük ölçüde bir duyarlılık meselesidir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

W. C. LANGSAM, *The World since 1914* (1936 baskısı): 1) Büyük Britanya'da İşçi Partisi ve Muhafazakâr hükümetler, ss. 275-301; 2) Yeni İngiliz İmparatorluğu, ss. 304-343; 3) Alman siyasi parti çekişmeleri, ss. 438-479, HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe,* Cilt II: 1) Demokratik Cumhuriyetçilik, ss. 888-892; 2) Batı Avrupa'da demokrasi, ss. 943-966.

BÖLÜM XI • DİKTATÖRLERİN YÜKSELİŞİ

RUSYA'DA KOMÜNİST DİKTATÖRLÜK • İTALYA'DA DEMOKRASİNİN FAŞİZM TARAFINDAN DEVRİLMESİ • ALMANYA'DA BİR DİKTATÖRLÜĞÜN DEMOKRATİK CUMHURİYETİN YERİNİ ALMASI

Biz daha önceleri krallar tarafından yönetilmekten ayrışan demokrasinin veya halkın kendi kendini yönetmesinin gelişiminin öyküsünü takip etmiştik. İngilizler 1649'da tiranca yöneten bir kralı katletmişti ve 1688'de bir başkasını tahttan indirmişti. Amerikan sömürgeleri daha sonraları bir İngiliz monarkına karşı ayaklanmış ve bir cumhuriyet tesis etmişti. Fransızlar 1792'de bir cumhuriyet kurdu fakat kısa sürede becerikli bir generalin ve ardından kralların eski soyunun yönetimini kabul etti; sonrasında, 1875'te onlar günümüze kadar süren yeni bir cumhuriyet tesis etti. Görmüş olduğumuz gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çok sayıda monark kendi tahtlarını ve bölgelerini kaybetti.

Bu durumda birkaç ülke halkın gücünü fiiliyatta ortadan kaldırmış olan tek bir hükümdar veya diktatörün tıpkı eski kraliyet hükümdarları gibi ülkeyi despotik bir şekilde yönetmesini kabul etme yönünde bir eğilim gösterdi. Polonya, Macaristan ve İspanya gibi ikincil derecedeki devletler bu eğilimi sergilemişti. Ancak dünya için bütünüyle çok daha büyük öneme sahip olan durum Rusya'da bir diktatörlüğün tesis edilmesiydi. Çar'ın eski despotizminin yerini alan bu yönetim Batılı dünyanın tüm iş faaliyeti sistemine savaş açmıştı. İtalya'da güçlü bir "lider" (*Duce*) anayasal monarşinin sorumluluğunu aldı. Son olarak kısa bir demokratik yönetim döneminden sonra Almanya halkın yazgısı üzerinde üstün güce sahip olduğunu farz eden yeni bir "lider"e (*Führer*) boyun eğdi.

Yunanistan demokrasilerinin genellikle tek bir hükümdarın denetimi altına girdiği ve Roma Cumhuriyetinin sıklıkla diktatörlere sığındığı ve nihayetinde imparatora bir tanrı olarak taptığı anımsanmalıdır. Böylece halka dayanan yönetimlerin bazen bir kabile reisine –sıklıkla ifade edildiği şekilde "at üzerinde olan adam"a– geçit verdiği söylenebilir.

Bir monarkın makamını miras olarak aldığını ve onu ölene veya bir tür devrimle devrilene kadar koruduğunu akılda tutmalıyız. Bir başkan ise belirli bir zaman için hizmet etmesi amacıyla seçilmiştir. Döneminin sonunda yeniden seçilmesi olasılığı vardır. Bir diktatör seçilmiş veya atanmış olabilir ve herhangi kural olmaksızın denetimi elinde tutabilir ve onun görev süresi "elinde

bulundurabildiği kadar uzun" bir dönemdir. Diktatörlerin eylemleri değerlendirilirken bunun akılda tutulması gerekir. Onlar ne pahasına olursa olsun popülerliğini sürdürmek ve eylemlerine dair eleştirileri önlemek zorundadır.

Tüm diktatörler, kendilerini iktidarda tutmak ve planlarını gerçekleştirmek için şiddete ve kolluk kuvveti baskısına başvurur. Onlar basına, radyoya ve filmlere sansür uygular ve böylece kendi lehlerine olmayan fikirleri bastırır. Bunun sonucu olarak diktatörler tarafından yönetilen ülkelerden gönderilen haberler "kurgulanır" ve okuyucular neye inanacaklarını bilemez. Muhaliflerin miting yapmaları yasaklanır ve sıklıkla tutuklanıp hapse gönderilir. Böylece benzer eylemlerde bulunmayı düşünen kişilere gözdağı verilmiş olur. Onlar bazen infaz birlikleri tarafından soğukkanlılıkla öldürülür. Despotizm tüm diktatörlüklerin ortak bir özelliğidir.

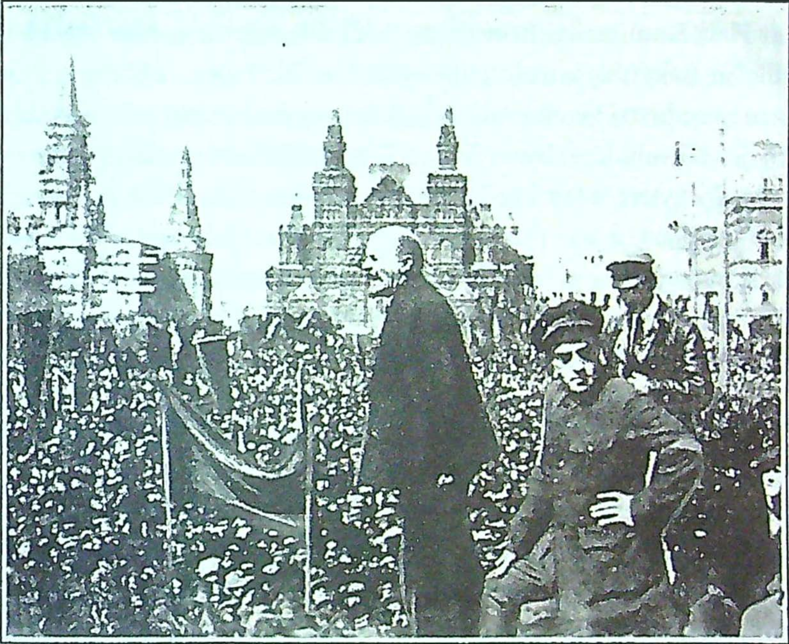
---

1. RUSYA'DA KOMÜNİST DİKTATÖRLÜK

Rus Devrimcilerin Marksist Fikirleri Benimsemesi. Rus Devrimi 1917 yılının sonbaharında gerçekleşti fakat uzun zaman önce, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına yakın Karl Marx tarafından ortaya konan fikirlerin gerçekleştirilmesi yönünde bir girişim olmuştu. Ancak bazı açılardan, önceki sayfalarda izini sürmüş olduğumuz gibi, tarih içinde gelişme yaşadıkça demokrasi ve liberalizme ilişkin teoriler kabul görmüştü. Örnek olarak, Rus liderler monarşiye çok karşıydı ve 1793 yılının Fransız devrimcilerinde olduğu gibi, inanış açısından cumhuriyetçi görüşe sahiplerdi. Onlar toprak sahibi aristokrasiden kurtulmak istiyordu ve bu sınıfı deviren 1848'in en radikal demokratları kadar hevesliydi. Bolşevikler benzer şekilde Devlet Kilisesi'ne ve ruhban sınıfına düşmandı. Bunun sonucu olarak 1906'nın Fransız ruhban sınıfı karşıtları gibi "din insanlarını politikanın dışına itme" konusunda gayretlilerdi—aslında çok daha gayretli. Ancak pek çok açıdan Bolşevikler kendi demokratik ve liberal öncellerinden ayrışmıştı. Bu, özellikle gaddarca yöntemleri, çoğunluğa hükmetmede düşmanlık göstermeleri ve endüstri ve tarıma dair tutumları açısından belirgindi.

Rus Anayasası. 1918'de başlarında Lenin ve Troçki'nin bulunduğu Rusya'nın yeni yöneticileri o zaman kendi denetimleri

altında olan geniş bir bölge için, başkentin Moskova olduğu bir anayasa kabul etti. Bu, bölgenin yaklaşık sekizde yedisini ve Sovyetler Birliği'nin tümü içindeki nüfusu kapsıyordu. O zamanlar Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti adı verilmişti. Bolşevikler güneye ve doğuya doğru kendi güçlerini genişlettikçe, başka bölgeler ortak bir yönetim altına girmişti. Bu artık on yedi cumhuriyeti içeriyordu ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak biliniyordu. Her bir cumhuriyet kendi yerel özerklik haklarına sahipti fakat tümü otorite merkezinin Moskova'daki diktatörlük olduğu Komünist Parti'nin temsilcileri tarafından denetim altında tutuluyordu.

ŞEKİL 87. Lenin Moskova, Kızıl Meydan'da Bir 1 Mayıs Mitinginde İnsanlara Hitap Ediyor

1936 yılına kadar devam eden Sovyet anayasası altında her bir cumhuriyet kendi yerel konseylerine veya sovyetlere sahipti ve bir genel konsey yerel sovyetleri temsil ediyordu. Birliğin en yüce konseyi Sovyetlerin Tüm-Ruslar Kongresi idi. Bu Kongre şehir sovyetlerinden ve bölgesel kongrelerden delegeleri kapsıyordu,

dolayısıyla yerel sovyetlerden temsilcileri içeriyordu. Bu durumda, Kongre'nin üyeleri Birleşik Devletler'de olduğu gibi seçmenlerin doğrudan oyuyla seçilmiyor, yerel ve bölgesel yasama organları veya sovyetler tarafından seçiliyordu.

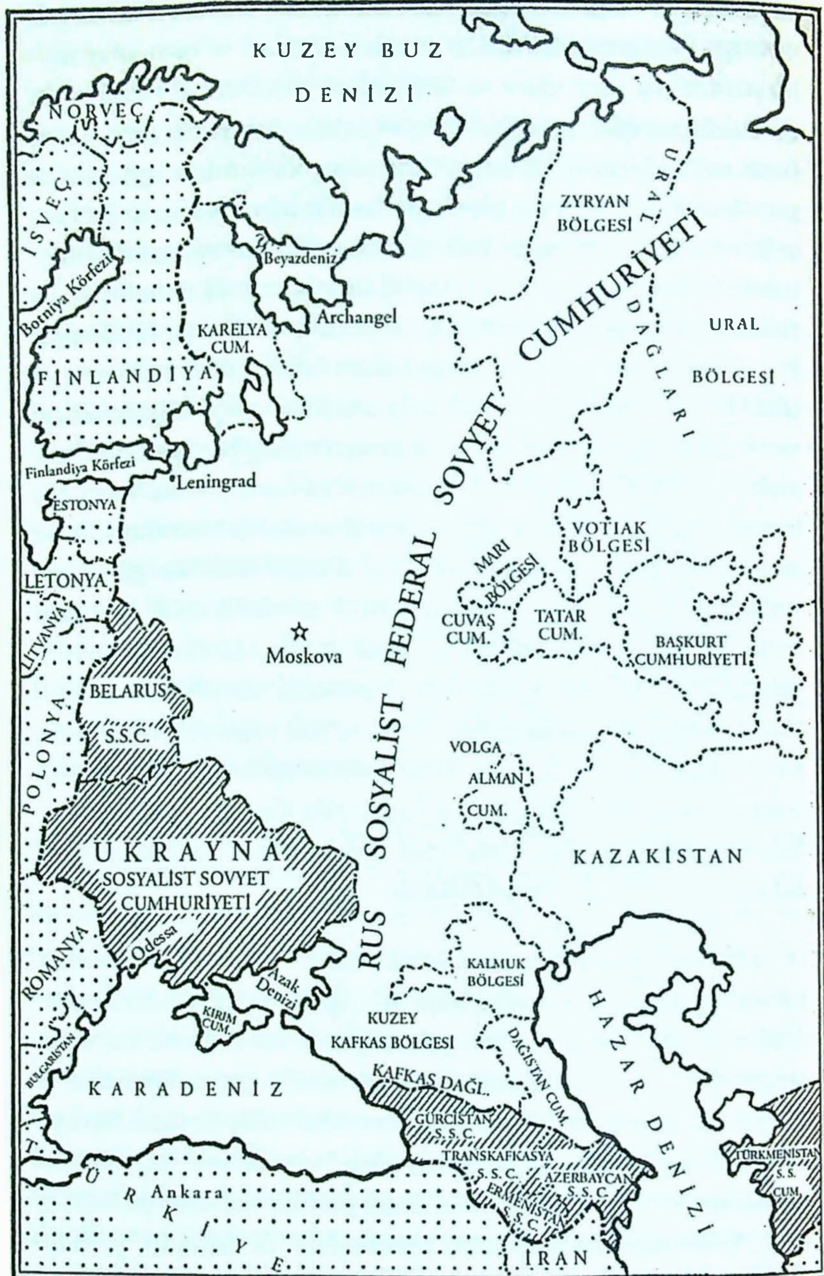
Rus hükümetinin yönetici birimi ikincinin ilki üzerine bina edildiği iki branştan oluşmuştu. Yukarıda betimlenen Tüm-Ruslar Kongresi yıllık olarak toplanıyor ve dört yüz üyeden oluşan Tüm-Ruslar Merkezi Yönetim Komitesi seçiyordu. Bu komite her ay en azından bir kez olacak şekilde sıkça toplanıyordu ve Başbakanlık Heyeti olarak bilinen bir yönetici alt komitesine sahipti. O, genel olarak yasaların yapılmasından ve uygulanmasından sorumluydu. Dört yüz üyelik Merkezî Yönetim Komitesi sonrasında bir Halk Komiserliği Konseyi seçerdi. Bu, bir tür kabine veya küçük bir bakanlar kurulu yapısıydı. Her bir bakan eğitim, sağlık, tarım, endüstri ve ekonomik kalkınma gibi bir birimden sorumluydu. Böylelikle, kabinenin üst düzey yetkilileri seçmenlerden üç veya dört derece uzaktaydı ve tüm hükümet kendi karmaşıklığı içinde şaşkınlık uyandırıcıydı. Dahası, tabandaki seçimler çok az fark yaratıyordu; çünkü tüm siyasi mekanizma fiilen bir diktatör olan bir liderin başkanlığında Komünist Parti'nin temsilcileri tarafından denetim altında tutuluyordu.

"Halkların Hakkı." Oy verme hakkı tüm Rus vatandaşlara tanınmamıştı. O, "üretken emek" ile kendi geçimini sağlayan on sekiz yaş üstü erkek ve kadınlarla sınırlıydı. Oy verme hakkından mahrum bırakılanlar tüccarlar, işverenler, sermayedarlar ve kira, faiz ve kâr payıyla yaşayan tüm kişilerdi. Mülk-sahibi sınıfların neredeyse tümüyle yok edilmiş olmasına bağlı olarak oy verme hakkının neredeyse evrensel olduğu söylenebilirdi. İnsanların fikir özgürlüğü güvence altına alınmıştı fakat uygulamada gazeteler ve kitaplar hükümet yetkilileri tarafından denetim altında tutuluyordu. Komünist öğretilere açık muhalefete izin verilmiyordu. Din insanları yalnızca dinsel görevlerle sınırlandırılmıştı ve hayırseverlik ve sosyal çalışmalarla meşgul olmalarına olanak tanınmıyordu. Sovyet ve komünist sistemin şekli ve ilkeleri üzerine hiçbir saldırıya karşı hoşgörülü bir tutum içinde olunmuyordu.

Sermayenin Millileştirilmesi. İlk Rus anayasası toprak, doğal kaynaklar ve endüstri alanlarında özel mülkiyeti yürürlükten kaldırmıştı. Bankalar, fabrikalar, maden ocakları ve ormanlar millileştirilmişti, yani idare ve faaliyetleri yönetime devredilmişti. Çünkü *laissez faire* ve üretimde ve satışta rekabetin yerine tüm tarım ve endüstrinin hükümet tarafından planlanması uygulaması getirilmişti. Merkezî bir planlama kurulu hangi malların üretileceğine ve her birinden ne kadar üretileceğine karar verirdi. Oluşturulan zenginlik yönetim tarafından sabitlenmiş maaşlar ve fiyatlar aracılığıyla bölünür veya dağıtılırdı. Herhangi bir bireyin kendisi için iş hayatında meşgul olma hakkı küçük atölyeler ve çiftliklerin işletilmesi ayrıcalığıyla sınırlanmıştı. Maaşlar birkaç mesleğin doğasına göre farklılık gösteriyordu—mühendisler, yazarlar ve hükümet yetkilileri en yüksek maaşı alıyordu. Ancak hiç kimseye çok yüksek bir maaş verilmesine olanak tanınmıyordu ve endüstri işçilerine bir asgari maaş ve düzenli istihdam güvencesi verilmişti. Ek olarak, sağlık sigortası ve emeklilik aylığı için para ayrılıyordu. Her ne kadar, bu şekilde iş dünyasında özel mülkiyet ortadan kaldırılmış olsa bile, bireylerin tasarruflarını devlet bankalarına yatırmalarına ve devlet tahvili satın almalarına olanak tanınıyordu. Tasarruf yapanlara varlıkları üzerinden yıllık faiz ödeniyordu. Bolşevikler her ne kadar eski Rus yönetiminin borçlarını tanımamış olsalar bile, yurt içinde ve yurt dışında tahviller satarak yeni borçlar yaratmışlardı.

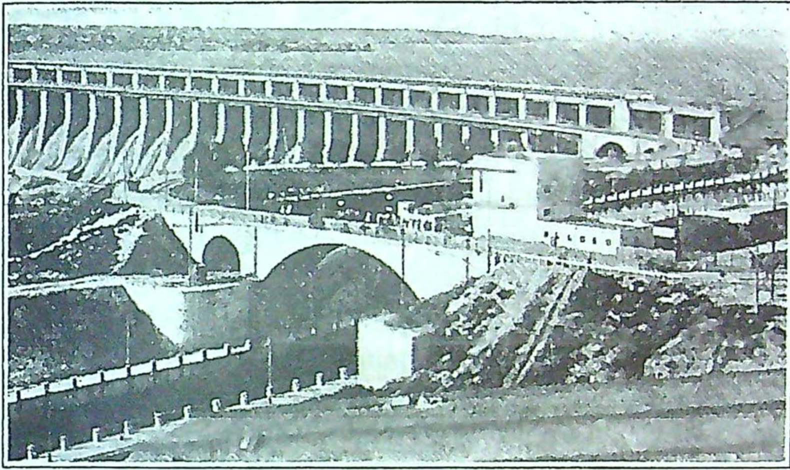
Uluslararası Komünizm Tehdidi. Rus komünistler kendi yönetim şekillerini kurmanın yanı sıra, ilkin başka ülkelerde devrimleri teşvik etmek için sıkı çalışmışlardı. Onlar ılımlı sosyalistlerin[26] düzenledikleri İkinci Enternasyonal'a burun kıvırdılar ve 1919'da Moskova'da Üçüncü Enternasyonal'ı oluşturdular. Savaşta kendi yönetimlerini desteklemiş olan "vatansever" sosyalistleri kınadılar ve tüm ülkelerde komünist partiler oluşumunu kışkırttılar. Komünistlere "kapitalist yönetimleri" devirme ve "proleter

26 "Sosyalizm" ve "komünizm" terimlerinin kullanımında büyük bir karmaşa vardır. Genel olarak Rus Sovyet-sosyalistlerinin en uç noktada olanları komünist olarak adlandırılır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Batı Kısmı

diktatörlüğü" kurma çağrısında bulundular. 1918 ve 1919'da Almanya'daki komünist başkaldırıları ve Macaristan'daki kısa-ömürlü komünist rejimi desteklediler. Zaman zaman Üçüncü Enternasyonal çeşitli ülkelerden komünist delegelerin katılımıyla Moskova'da dünya kongreleri düzenledi ve ateşli bildiriler yayınladı. Tüm bunlar batı Avrupa halklarını ve Birleşik Devletler'i korkutmaya hizmet etti; Rusya tıpkı bir yüzyıl önce Fransa'nın olduğu gibi bir öcü haline geldi.

ŞEKİL 88. Sovyet Rusya'da Endüstriyel Gelişim

Güney Ukrayna'da Dinyeper Nehri üzerindeki hidroelektrik istasyonunun döneminde türünün dünyadaki en büyük tesisi olduğu söylenir. Ucuz elektrik gücünden faydalanmak için yakınına çok sayıda fabrika inşa edilmiştir

Başlangıçta Rus yönetimi uluslararası alanı desteklemek için gayretli ve açık olmuştu. Ancak daha sonra taktiklerini değiştirmek zorunda kaldı. Başka ülke yönetimleriyle hem ticaret yaparak ve elçilikler bulundurarak hem de onların yönetimlerini devirmeye çalışarak ilişkileri sürdüremezdi. Sovyet yönetimi, 1920'den sonra dünya devrimi yapma umudunu yitirdiğinde, kendi endüstrisi ve tarımını geliştirmeye gitgide daha fazla özen gösterdi—buna "tek ülkede sosyalizmi inşa etme" deniyordu. Bolşevikler ise bu konuda aynı fikirde değildi. Başında Leon Troçki'nin olduğu bir hizip tüm enerjisini tüm dünya üzerinde devrimi harekete geçirmeye yoğunlaştırdı; başında Josef Stalin'in olduğu bir başkası ise

sosyalizmi Rusya'da yerleştirmeye dikkatini vermek istemişti. Sonunda Troçki sürgün edildi. Ancak Üçüncü Enternasyonal aralıklarla toplanmasını ve dünyaya duyurular yapmasını sürdürdü.

Rus Devrimi'nin Gelişimindeki Evreler. Ancak Bolşeviklerin devrimden sonraki gün fikirlerini yürürlüğe soktuklarını hayal etmek bir hata olacaktır. Onların faaliyetlerinin tarihi belli başlı evrelere ayrılır. İlk dönemlerde Çar'ın eski düzenini yeniden getirme arayışında olan devrim-karşıtı liderler veya "Beyazlar" tarafından yapılan saldırılara karşı koymaya kendilerini adamışlardı. Bu, açlık, sefalet ve terörle anılan bir iç savaş dönemiydi. Bolşevikler ilkin tüm fabrikaları ele geçirmemişti, onların çoğunu eski sahiplerinin ellerine bırakmıştı. Yönetim ve çalışma denetimini ise kendi üzerlerine almıştı. Bunun işe yaramadığının farkına vardıklarında endüstri araçlarını millileştirdiler. Bolşevikler yurttaki silahlı muhalefeti yenilgiye uğrattıktan sonra, başka ülkelerde komünist devrimler yapılması için ellerinden geleni yaptılar. Bunda başarısız olunduğunda kendi yurtlarının endüstrilerini geliştirme görevine yüzlerini çevirdiler. Yeni tesisler inşa edildi ve küçük çiftlikler büyük kolektif çiftliklere dönüştürüldü. Başta kapitalist yönetimlerle ilişki kurmayı reddetmişken, sonraları onlarla ticaret yapmaya ve karşılıklı elçilik ilişkisi içinde olmaya başladılar. Son olarak, 1934'te Milletler Cemiyeti'ne bile katıldılar. Bu durumda Rus meselelerine dair değerlendirme yaparken onların "sabitleşmiş fikirleri"nin yanı sıra uygulamalarındaki değişiklikleri not almak gerekir.

Yeni Devletteki Zorluklar. 1921'de komünistler kendi uç noktadaki planlarından bir kısmen geri çekilmede bulundu ve kapitalizmin değişikliğe uğramış bir türüne doğru savruldular. Komünizm teorisinin yeni yönetimin ilk evrelerinde uygulanması zor bulunmuştu. Yakın tarihte millileştirilmiş olan endüstriler için becerikli idareciler yoktu; demiryolu sistemi bozuluyor, lokomotifler yıpranıyordu; sermaye yetersizliği vardı çünkü eskiden olduğu gibi yurt dışından borç para bulunamıyordu. Ayrıca köylülerin komünizm ile uzlaşamadıkları aşikârdı. Onların çoğu son

derece yoksuldu ve giysi, ayakkabı, saban ve başka imal edilmiş malların yoksunluğunu yaşıyorlardı. Sokak kavgaları ve süslü ifadelerin onlara hiçbir faydası yoktu, ekmek bulamıyorlar ve açlık sorununu çözemiyorlardı.

ŞEKİL 89. Leon Troçki Kara Kuvvetleri Üyeleriyle Birlikte Görülüyor

Yeni Ekonomik Politika. Sovyet yönetimi artan ekonomik zorluklarla başa çıkmak için Yeni Ekonomi Politikası adı verilen bir yöntem kabul etmişti. Küçük fabrikalar ve dükkânlar özel sektör sermayedarları için restore edilmişti ve belirli koşullar altında özel perakende ticaretine olanak sağlanmıştı. Köylülere ayrıcalıklar tanınmıştı; onların ürettikleri ürünün bir kısmını kendilerine ayırmalarına izin verilmişti. Fabrikalardaki işçi konseylerinin gücü kırılmıştı. Daha sıkı bir merkezî idarenin sağlanmasıyla bir ürün artışı olmuştu. Yabancı sermayedarlar Rusya'ya borç para vermeleri için davet edilmişti; bir para birimi koruma yöntemi kabul edilmişti; endüstriyel girişimlere ilişkin ekonomik planlama başlamıştı. Yeni Ekonomik Politika üretimde belirgin bir

artış sağlamıştı. Bir süreliğine Rusya'nın endüstri ve tarım alanında özel girişimciliğe geri döneceği düşünülmüştü.

Beş-Yıllık Plan. Lenin, Yeni Ekonomi Politikası'nın ortasında bir devrim karşıtı tarafından vuruldu ve hastalıklardan zayıf düşerek 1924 yılında öldü. Josef Stalin, Troçki ve destekçileriyle bir mücadele yürüttükten sonra yönetimin başına geçti ve 1928 yılında büyük bir Beş-Yıllık Plan duyurusu yaptı. Bu plan dört temel niteliği içeriyordu. İlk etapta o Yeni Ekonomi Politikası'ndan vazgeçmek ve 1918'de önerildiği gibi endüstri ve tarımın tümüyle millileştirilmesine geri dönüş anlamına geliyordu. Endüstri ve tarım alanında yapılacak işleri gerçekleştirmesi amacıyla bir ulusal planlama kurulu oluşturuldu. Eski fabrikalar genişletildi, yeni fabrikalar ve elektrik tesisleri inşa edildi ve yeni demiryolları yapıldı. Endüstriyel hamleler gerçekleşirken köylüler küçük çiftliklerden vazgeçip birlikte kolektif yapı oluşturarak yönetim idarecileri denetimi altında faaliyette bulunmaya zorlanıyordu. Buna çiftliklerin "kolektif hale getirilmesi" adı verilmişti. Bu bağlantı halinde yönetim de kendisinin sahibi olduğu çok sayıda büyük çiftlikler işleterek onları "buğday fabrikaları"na dönüştürüyordu.

Ruslar çok sayıda başarısızlığa ve engellere rağmen Beş-Yıllık Plan altında endüstri ve tarım alanında ölçülü kazanımlarda bulunmayı başarmıştı. Devasa demir ve çelik fabrikaları inşa edilmişti. Madencilik artmıştı. Köylü topraklarının yaklaşık yüzde 50'si kolektif hale getirilmişti ve tarım ürünü randımanı artmıştı. Yalnızca böylesine muazzam ulusal çabalarla yaşam standardının artabileceğine ikna olan Sovyet yönetimi 1933'te ikinci Beş-Yıllık Planı uygulamaya geçirmişti.

Sovyet Eğitimi. Bolşevikler iktidara geldiğinde, Rus halkının büyük kısmı okuma yazma bilmiyordu. Sovyet yönetimi kısa sürede bazı temel eğitimler sağlanana kadar komünist planlarla halkın iş birliği yapmasının ve Marksist idealarn yayılmasının gerçekleşemeyeceğini anlamıştı. Bu nedenle hızla devlet okulları kuruldu ve tüm çocukların okula gitmesi mecburi hale getirildi.

Ayrıca yetişkinlere temel bilgilerin öğretilmesi için bir yetişkin eğitimi programı oluşturuldu. Okuma, yazma ve meslekî eğitim alanlarında sınıflar oluşturuldu ve fabrikalarda, çiftliklerde Marksist teori tesis edildi. Sovyet anlayış şemasının popüler hale getirilmesi amacıyla *Yeni Rus Temel Kitabı* adı verilen özel bir cilt hazırlandı. Aynı zamanda ulusal endüstri ve tarımı gerçekleştirmek amacıyla mühendis, bilim insanı ve idarecileri eğitmek için teknik okullar çoğaltıldı. 1933 itibarıyla Sovyet yönetimi en azından yirmi-altı milyon erkek ve kız çocuğu, kadın ve erkeği okullara, yetişkin kurslarına ve üniversitelere kaydetmiş olduğunu rapor etmişti. Bu sayı Çar'ın hükümranlığının son günlerinde yaklaşık yedi milyondu.

ŞEKİL 90. Ukrayna'da Rus Kolektif Çiftliği

Yönetim idaresi altındaki bir birim olarak faaliyet gösteren bu büyük çiftlik daha önceleri her biri bireysel sahibinin becerisine göre işlenen çok sayıda küçük çiftliğe bölünmüştü. Büyük alanların sistemli bir şekilde işlenmesiyle ve traktörlerin, modern makinelerin kullanılmasıyla üretimde büyük artışlar elde edildi. Resimdeki kamyon bölge gazetesi olan Kolektif Çiftçi'*yi tarlalara taşımakta ve hasada ilişkin bilgiler içermektedir*

Sovyetlerin Dine Karşı Tutumu. Komünist liderler başlangıçtan itibaren tüm dinlere karşı açıkça düşmanlık gösterdi ve parti üyelerinin dinlerinden vazgeçmeleri gerekiyordu. Rus Ortodoks Kilisesi'nin mülklerine el konmuştu ve Kilise'ye ödenek verilmesi sona erdirilmişti. Din insanları eğitim, doğum, ölüm ve evlilik kayıtları üzerine tüm denetimlerinden yoksun bırakılmıştı. Kilise'de hizmet vermelerine olanak tanınmasına karşın, geçimlerini tümüyle üyelerden gelen gönüllü katkı ile sağlamaya mecbur bırakılmıştı. Sovyet yönetimi Kilise'nin konumunda bu değişiklikleri yapmanın yanında, din ile alay etmek ve okullarda, basın organlarında onu kökünden sökmek yaklaşımıyla saldırılarda bulunuyordu. Lenin'in kendisi "din insanlar için afyondur" açıklamasında bulunmuştu. Bununla bu dünyadaki zorlu bir hayatın gelecek dünyada mutlu bir hayat vadetmesine dair onları hoşnut kılmasının bir uyuşturulma hali olduğunu kast etmişti. Belki de Sovyet programının hiçbir kısmı komünistlerin başında olan kişileri dine keskin düşmanlıkları ve dinsel öğretileri sindirmeleri nedeniyle daha fazla eleştirilmemiştir.

Yabancı Ülkelerin Rusya'yı Tanıması. Zamanla Sovyet yönetimi başka ülkelere olan düşmanlığını yumuşattı. 1925 itibarıyla Almanya, İtalya, Fransa, Büyük Britanya, Japonya ve çok sayıda başka ülkeden tanınma elde etmişti. Ancak çok sayıda yıl boyunca Birleşik Devletler bunu erteledi. En sonunda, 1934'te Başkan Franklin D. Roosevelt meseleleri konuşmak için Rus yönetimini Washington'a bir temsilci göndermeye davet etti. Rusya'daki Amerikalılara dinsel özgürlük tanıma yönünde bir vaat ve Birleşik Devletler'de komünizm propagandasını teşvik etmekten kaçınılması dahil olmak üzere Rusya'dan taahhütler elde ettikten sonra Sovyetler Birliği'ni tanımaya razı oldu. Karşılıklı olarak büyükelçiler atandı ve diplomatik ilişkiler kaldığı yerden devam etti.[27]

27 "Tanıma" uluslararası yasalarda yer alan bir terimdir ve bir yönetimin onunla diplomatik ilişkiler içine girmek için kalıcı bir şekilde tanınmasıdır. Bu, yaygın şekilde zannedildiği gibi, yeni yönetimin politikasının onaylanması ideasını taşımaz.

Sovyet Liderleri. Sovyetler Birliği 1924 yılına kadar Nikolay Lenin'in yönlendirmesi altındaydı. Rus orta sınıfından bir ailenin oğlu olan Lenin gençliğinde Çar'a karşı devrim için çalışmaya başlamıştı. Faaliyetleri nedeniyle Sibirya'ya sürgün edilmişti ve daha sonra bir sürgün olarak Rusya'dan ayrılmaya mecbur bırakılmıştı. 1917'de, geri dönmesine izin verildiğinde, hemen aynı yılın kasım ayında gerçekleşecek olan Komünist devrim için hazırlanmaya başlamıştı. Yedi yıl boyunca fırtınalı bir süreci yönlendirdi. İş birliği içinde olduğu kişi New York'ta yaşayan ve kendisi de bir sürgün olan Leon Troçki idi. Troçki 1917'de yurduna geri dönmüştü. Hem yurt içinden hem de yurt dışından karşı saldırıları yenilgiye uğratan "Kızıl Ordu"nun başı olarak Kasım Devrimi'nin planlanmasına yardımcı olmuştu. Lenin'in ölümünden sonra Troçki kendisini Komünist Parti'nin başına getirmek ve "dünya devrimi" içinde önderlik etmek için başarısız bir girişimde bulundu.

Bu çabaları Josef Stalin tarafından bastırılmış olan Troçki daha sonra Rusya'dan sürgün edildi. Eski Rus vilayeti Gürcistan'dan bir köylü ailenin oğlu olan Stalin enerjisini Rus endüstri ve tarımının inşa edilmesi yönünde kullandı ve her yerde bulunan "kapitalist yönetimler"in devrilmesi hakkındaki komünist sloganlara gitgide daha az ilgi gösterdi. Çarlık günlerinde etkin bir devrimci olmuştu fakat kendisi Lenin veya Troçki gibi felsefik bir yazar ve halka hitap eden bir konuşmacı değildi. Özünde bir eylem adamıydı ve enternasyonal yanlısı olmaktan ziyade kalben bir Rus idi. Stalin Rusya dış ilişkilerindeki yeni dönüşü oldukça iyi temsil etmişti—yurt içi tarım, endüstri ve ülke içi ticaret aracılığıyla refah arayışı içinde olmuştu. Ruslardan daha fazla ve daha verimli çalışmalarını isteyerek Rusya'nın kendini Uzak Doğu'da

ŞEKİL 91. Josef Stalin

Japonya'ya karşı ve Batı'da yeni Nazi Almanyası'na karşı savunabilecek dirençli bir askerî kuvvet haline getirecek büyük endüstrileri desteklemeye çalışıyordu.

1936 Yeni Anayasası. Rus yönetimi, cumhuriyetin sosyalist ilkelerinin iyi bir şekilde tesis edildiğine inanarak 1936'da yeni bir anayasanın hazırlanması için özel bir komite oluşturdu. Uzun bir çalışmadan sonra bu belgenin çerçevesi çizildi. Anayasa tasarısı Sovyetler Birlik Kongresi'ne sunuldu ve o yılın kasım ayında onaylandı. Yeni anayasa eski yönetim şeklini basitleştirdi ve bazı açılardan daha demokratik hale getirdi. Birliğin yasama gücü iki meclisli bir Yüce Konsey'e verildi. Alt meclis veya Birlik Konseyi nüfusun her 300.000 kişisi için bir üye temelinde ülkenin seçmenleri tarafından doğrudan seçilen üyeleri içeriyordu. Millet Konseyi adı verilen üst meclis yerel konseyler tarafından seçilmiş olan, birkaç cumhuriyetten temsilcilerden oluşuyordu. Birliğin yürütme gücü üst düzey devlet memurları ve birim başkanlarından oluşan bir tür kabineye –Halkın Komiserleri Konseyi– verilmişti. Bu Konsey Yüce Konsey veya Tüm-Birlik yasama organı tarafından seçilecekti ve idari işlerden sorumlu olacaktı. Yeni anayasa, Tüm-Birlik yasama organını temsil etmesi ve oturumlar arasında onun adına eylemde bulunması için otuz-beş devlet memurundan oluşan bir Başkanlık Kurulu oluşturmuştu. Bu memurlar yasama organının bir ortak oturumunda seçilecek olan yetkililerdi.

Anayasanın başlıca demokratik nitelikleri sayı açısından üç taneydi. 1) ulusal yasama organının alt meclis üyeleri dolaylı değil, doğrudan seçmenler tarafından seçilecekti; 2) oy verme hakkı on sekiz yaşına gelen tüm Rus vatandaşlarına verilmişti ve sermayedarlar, din insanları ve başka kişilere karşı daha eski ayrımcılıklar ortadan kaldırılmıştı; 3) yürütme erki daha doğrudan bir şekilde yasama meclisinin denetimi altına veya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Yüce Konsey'ine verilmişti. Cumhuriyetin her bir vatandaşına istihdam, dinlenme, boş zamana sahip olma, eğitim ve yaşlılıkta veya hastalık durumunda bakım hakkı güvence altına alınmıştı. Kadınlara "ekonomik, kamusal, kültürel, sosyal ve siyasi hayatın her alanında erkekler ile eşit haklar"

tanınmıştı. Basın, ifade ve dinsel inanış özgürlüğü vaadinde bulunulmuştu. Bu anayasanın diktatörlüğün sertliğini gerçekten değiştirmekten ne denli uzak olduğu görünecekti. İşin aslı, "eski Bolşevikler" veya "Troçkistler"in vatan hainliği ile suçlanarak yargılanması ve infaz edilmesi yeni yönetim planını kabul edilmesinden sonra devam etmişti.

2. İTALYA'DA DEMOKRASİNİN FAŞİZM TARAFINDAN DEVRİLMESİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyanların Meseleleri. Rusya'da Bolşevikler demokrasinin kötü yönlerini açığa vururken, İtalya'da yeni bir parti liberal ilkelere eşit derecede karşı çıkan bir programla iktidara yükseliyordu. Bu parti ismini antik dönem Roma'da otorite ve birliğin simgesi olan çubuklar demetini tanımlayan İtalyanca *fasci* sözcüğünden almıştır. Komünizmi suçlamış olmasına karşın aynı zamanda halka hitap eden yönetimin tüm şekilleri –parlamentolar, serbest seçimler, ifade ve basın özgürlüğü– hakir görünmüştür. İtalyan faşistleri, tıpkı Rusya'daki komünistler gibi zayıflık döneminde yönetimi ele geçirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, İtalya ekonomik buhran içindeydi. Çalışanlar işsiz kalmıştı, fiyatlar yükselmişti ve yönetim gitgide daha derin bir borç batağına saplanmıştı. Bu durumda köylüler ve endüstri işçileri arasında huzursuzluk baş göstermişti. Grevler sıkça oluyordu ve şiddet içeriyordu. Sosyalist Parti hızla üye toplamıştı ve 1919 seçimlerinde önceki yılın seçimlerinde olduğundan altı kat daha fazla oy almıştı. Aynı zamanda, çok sayıda sosyalist seçimlerde parlamentoda bir çoğunluk elde etmeye dair eski planlarından vazgeçiyor ve yönetimin şiddet kullanılarak ele geçirilmesi şeklinde Bolşevik ideaya sıcak bakıyordu.

Mussolini Yönetimi Altında Faşizmin Yükselişi. Bu belirsizlik döneminde Faşist Parti bir İtalyan demircinin oğlu olarak 1883'te doğmuş olan Benito Mussolini'nin liderliği altında iktidarı ele geçirmişti. Mussolini İtalyan okullarında eğitim görmüştü ve bir süre kendi kendini eğitmişti. Radikal bir propaganda içinde

olmuş ve İsviçre'ye kaçmak zorunda kalmıştı. Orada sosyalist yazılar üzerinde çalışmalar yapmış, Marksist öğretileri benimsemiş ve sonuçta İsviçre'den ayrılmaya mecbur bırakılmıştı. İtalya'ya geri dönerek sosyalist bir gazete olan *Avanti* adlı yayın organında editörlük yapmış ve İtalyan Sosyalist Partisi içinde seçkin bir kişi haline gelmişti. Mussolini, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, İtalya'nın Almanya'dan ziyade İtilaf Devletleri safında yer alması gerektiğini beyan etti. İtalya savaş ilan ettiğinde hemen orduya katıldı ve yaralandı. Akabinde, görüşleri değişmiş olarak kendi teorileri için sosyalist yoldaşlarına saldırdı.

Bu zaman zarfında Mussolini yönetimin eylemsizliğinden yorulan terhis olmuş askerlerden oluşan "savaşan Faşistler" yapısını organize etmişti. İktidarı elde etmeyi ve risk alınmasını istiyordu. Faşistler halkın desteğini kazanmak için, ilkin aşağıdaki reformları teşvik etti: evrensel oy verme hakkı, nispi temsil, günde sekiz-saatlik mesai, sermayedarlar üzerine ağır bir vergi, veraset vergisi ve bazı kilise mülklerine el konması. Onlar ayrıca İtalyan Senatosu'nun lağvedilmesini, savaş gereçleri tesislerinin kamulaştırılmasını, yeni bir yönetim şekli üzerine karar vermesi için bir ulusal konseyin toplantıya çağrılmasını ve Fiume ve Dalmaçya'nın tümüyle ilhak edilmesini önermişti.

Faşistler radikal oyları kapmak için bu programı önerirken, ayrıca komünistler üzerine bir tür iç savaş başlatarak orta sınıflara ve genel olarak mülk sahiplerine hoş görünmeye çalışmışlardı. Onlar bir sistem olarak komünizm aleyhinde söylemde bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda siyah gömlek giyen silahlı erkek çeteleri oluşturuyor, şehrin sokaklarında resmî geçit yapıyor ve yumruklarla, sopalarla komünist yürüyüşçülere saldırıyordu. Sayıca artarken, radikal planlarını terk ettiler ve komünist karşıtlığına gitgide daha fazla ilgi gösterdiler. İtalya, üzerinden çok fazla ay geçmeden tümü Mussolini'nin yönetimi altında bir arada bulunan yerel Faşist toplulukların bir şebekesi ile kaplanmıştı.

Mussolini'nin Zaferleri. Ekim 1922'de Faşistler Napoli'de büyük bir kongre düzenledi ve kırk bin kişiyle caddelerde resmî

geçit yaptı. Mussolini, hararetli bir konuşmada İtalyan bakanlar kabinesini istifaya davet etti ve Roma'ya doğru yürüyerek onların makamlarını basma tehdidinde bulundu. İtalya kralı iyiden iyiye korkmuş olarak, Mussolini'yi başkente çağırdı ve onu başbakan yaptı. Yeni başbakan iktidarı ele geçirdiğinde parlamentoyu oturuma çağırdı ve onlara diktatoryal yetkileri kendisine verme dayatmasında bulundu. Kısa süre içinde kendi görüşlerine karşı çıkan tüm kabine üyelerini görevden aldı ve tüm bakanlar kurulunu ele geçirdi. Eleştiride bulunanları hapse attı veya sürgün etti. Basın ve ifade özgürlüğünü ortadan kaldırdı. Demokrasiyi ve liberalizmi günün koşullarına uymayan yönetim şekilleri diye nitelendirdi ve bunları İtalya'ya ithal edilmiş "yabancı hastalıklar" olarak suçladı. Barış savunucularını hakir gördü, onları korkak ve zayıf diye niteledi, bu savaşın kendi içinde iyi bir şey olduğunu beyan etti. İtalya'nın kılıçla "büyük" kılınacağı vaadinde bulundu. Zamanla eski parlamentoyu bir kenara bıraktı, şehirlerde ve kasabalardaki yerel yönetim haklarını feshetti. Mussolini eski yönetim sistemi için yeni bir plan oluşturdu ve kendisinin yüce başkanı olduğu Faşist Parti mekanizması içinde gerçek iktidarı elde etti.

"Kurumlar" ve Konfederasyonların Oluşumu. Etkin yönetimin engellerinden biri sermaye ve emek arasındaki çatışma olmuştu. Mussolini'nin saçma ve müsriflik olarak gördüğü grevler ve lokavtların olma olasılığı vardı. Bu durumda, işverenlerin ve işçilerin sendikalarının veya kurumların oluşumunu teşvik etti ve hükümet himayesi altında kolektif pazarlıklarla emeğe dair uyuşmazlıkları çözüme kavuşturma yoluna gitti. Grevler yasaklandı. 1926'da on üç ulusal konfederasyon tesis edildi—altı tanesi imalat, tarım, ticaret, bankacılık, kara, deniz ve hava ulaşımı işverenlerinden ve altısı bu alanlarda çalışan işçilerden oluşuyordu, bir tanesi "entelektüel" işçiler içindi. Konfederasyonlar kendi ilgili alanlarında çok sayıda küçük birlik, grup, dernek ve topluluğun temsilcilerini kapsıyordu. Başlangıçta emek sorunlarına eğilmek için tesis edilmiş olan bu ulusal konfederasyonlar yeniden düzenlenen yönetim içinde önemli bir unsur haline gelmişti.

Yeni İtalyan Hükümeti. Mussolini 1848 yılında Charles Albert tarafından kendi Sardinyalı tebaasına bağışlanan sözleşme üzerine temellenmiş olan İtalya'nın eski anayasasını tümüyle feshetmemişti. Ancak bu belge "genişletilmişti" ve temelde değiştirilmişti. Kral yeni düzen içinde unvanını korumasına karşın simgesel bir konuma indirilmişti. Senato da korunmuştu. O kraliyet sarayının prenslerini, yüksek vergi mükelleflerini ve edebiyat, bilim ve ulusa hizmet alanında başarılarıyla seçilmiş kişileri kapsıyordu. Görünürde kral senatörleri seçiyordu; aslında onlar Mussolini'nin kendisi tarafından seçiliyordu.

En çarpıcı değişiklik Temsilciler Meclisi'nde yapılmıştı. Daha önceleri bu meclisin üyeleri doğrudan halkın oylarıyla seçiliyordu. Siyasi partilerin Meclis için bölgelerde aday gösterme hakkı feshedilmişti. 1929 seçimleri için, dört yüz üyenin genel bir "aday listesi" Faşist Büyük Konsey tarafından seçilmişti. Üyeler kısmen ulusal konfederasyonlar ve başka ulusal kurumlar tarafından önerilmişti. Bu genel liste ardından onay için seçmenlere sunulmuştu. 1934'te Mussolini yeni bir plan yaptı. İtalyan uğraş alanlarını ve işlerini yirmi-iki gruba ayırdı ve her bir grup için bir ulusal "kurum" yarattı. Ardından onların üzerinde bir Ulusal Kurumlar Konseyi tesis etti. Bunun aracılığıyla fiyatlar, ücretler ve çalışma saatlerine dair politikalar belirlenecekti. Ertesi yıl, büyük bir törenle Mussolini bu Ulusal Konsey'in eski Temsilciler Meclisi'nin yerini alacağını duyurdu. Böylece İtalyan Parlamentosunun alt meclisi iş ve emek dünyasını temsil edecekti ve yalnızca "politikacılar" bastırılmış olacaktı. Mussolini her bir kurumun başına atama yaparken hükümet Faşist liderlerden oluşacaktı.

Büyük Faşist Konsey. Komünist Parti mekanizması Rusya'da arka planda dururken ve yönetimi denetlerken, İtalya'da Faşist Parti mekanizması İtalyan yönetimini üstlenmişti. Toplamda 42.600.000 olan nüfusun iki milyondan az olmayan kadarı Faşist Parti üyeliğine kabul edilmişti. Yerel olarak yaklaşık on bin Faşist "hücre" veya topluluk yaklaşık yirmi seçkin parti yöneticisi ve hükümet yetkilisinden oluşan Büyük Faşist Konseyi tarafından denetim altında tutulmuştu. Her ne kadar Büyük Faşist Konseyi

Faşist Parti'nin yüce organı olsa da, Mussolini'nin adlandırıldığı şekilde *il Duce* (Lider) denetimi altındaydı. Onun üye sayısı sabit değildi ve Mussolini keyfine göre ona ekleme yapabilirdi. Onun görevleri arasında yeni yasa tasarıları hazırlamak vardı. Ayrıca ona Faşizmin yürütme organı olan Ulusal Yönetim Kurulu'nu atama ve başkanı belirleme yetkisi verilmişti. Konsey Rusya'daki Komünist Parti'nin yönetici konseyi ile karşılaştırılabilir.

Papa ile Yapılan Anlaşma. İtalya 1870'de birleştiğinde, yeni yönetim cebren Roma'nın topraklarını ele geçirmiş ve Papalık bölgesinin neredeyse tümünü zapt etmişti. Her ne kadar parlamento 1871'de Papa'ya Vatikan çevresindeki küçük bir alan üzerinde egemenlik hakları tanımış ve topraklarının kaybına karşılık yıllık bir ödeme sunmuş olsa bile o hükümetle herhangi bir anlaşma yapmayı reddetmişti. Takip eden Papalar kendilerini devletin mahkûmu olarak görmüşlerdi—bu, hem hükümet hem de sadık Katolikler için utanç verici bir durumdu. Ancak nihayetinde, 1929 yılında, Mussolini Papa X. Pius ile uzlaşıya varabilmişti. O yılın konkordatosunda Vatikan bağımsız bir devlet olarak tanınmış ve sonsuza dek kutsal olarak ilan edilmişti. Aynı zamanda Katolik dini İtalya için tek devlet dini olarak duyurulmuştu. Din dersleri ilkokul ve ortaokul için zorunlu kılındı ve Papa'ya büyük miktarda bir para ödendi. Daha sonraları okullarda Faşist öğretiler üzerine çelişkiler yaşansa bile, özellikle

ŞEKİL 92. İtalya'nın Kralı ve Diktatörü

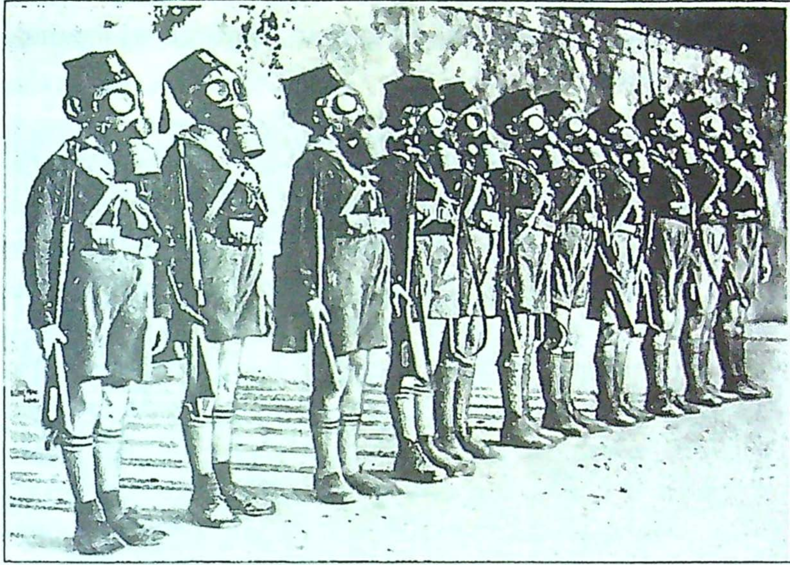
Kral III. Victor Emmanuel ve Başbakan Benito Mussolini. Fotoğraf kuzey İtalya'da ordunun manevraları gözlemlenirken çekilmiştir

komünistlerin sindirilmesi konusunda uzlaşı içinde olarak plan oldukça tatminkâr şekilde gerçekleşmişti.

Eğitimde Reformlar. İtalya'daki Faşistler, tıpkı Rusya'daki Bolşevikler gibi, özellikle propaganda amaçlı olarak eğitim üzerine büyük önem vermiştir. İtalyan halkı arasında cahilliği aşmak için okullara daha fazla para verilmiş ve daha fazla öğretmen atanmıştır. Faşist eğitimin başlıca amaçlarından biri dış ülkelerle yapılan savaşlarda Faşist öğretileri savunmaya ve ülkeleri için ölmeye hazır olan sağlıklı, eğitimli ve disiplinli bir gençlik yetiştirmekti. Erkek çocuklar, sekiz yaşından itibaren, okul eğitimlerini tamamlamak için gençlik kamplarına kaydoluyor ve askerî eğitim alıyordu. Böylelikle, onların zihinleri Faşist öğretilerle doldurulduğu, emek ve savaş için bedenlerinin güçlendirildiği düşünülüyordu.

Faşizm Yönetimi Altında Emeğin Konumu. Her ne kadar Mussolini emekçilerin belli başlı haklara sahip olduklarını ve birlikler halinde organize edilmeleri gerektiğini söylese de, onların İtalya'yı yönetmeye yetecek zekâya sahip olduğuna inanmamıştı. Bunun sonucu olarak, Faşizm işçi sınıfını komünizm anlayışında olduğu gibi yüceltmemiştir. Ne de endüstri işçilerinin kendi birliklerini oluşturmalarına, işverenlerle müzakereleri kendilerinin yürütmesine veya grev çağrısı yapmalarına olanak tanınmıştır. Görmüş olduğumuz gibi, İtalyan endüstri ve tarımının tüm branşları ulusal birlik konfederasyonları veya kurumlar şeklinde düzenlenmiştir. Çalışanların grev yapması yasa ile yasaklanmış ve aynı şekilde işverenlere "lokavt" yapma yasağı getirilmiştir. Maaşlar veya mesailer üzerine bir ihtilaf ortaya çıktığında hükümetin arabuluculuk mahkemesi önüne gelirdi ve her iki taraf karara boyun eğmeye zorlanırdı. Böylece, "toplu pazarlık" maaşlar, mesai saatleri ve çıraklık eğitimi konularında ulaşılan uzlaşılarla herkesin uymak zorunda olduğu şekilde tesis edilmişti. Ancak İngiliz modeli işçi sendikaları yasaklanmıştı. İtalyan işçilerine, hakların bu kaybına karşılık olarak belli başlı "güvence" formları tanınmıştı. Bunlar hastalık ve yaşlılık sigortası, yıllık ücretli izinleri,

yaralanma ve iş göremezlik durumunda tazminat hakkını içeriyordu. Başka bir deyişle, İtalyan işçiler bazı sosyal mevzuatların ayrıcalığına sahipti.

ŞEKİL 93. İtalya'nın Okul Çağındaki Çocukları Tüfek ve Gaz Maskeleri Kullanmaya Alıştırılmıştı

Mussolini'nin güçlü bir İtalyan ordusu planına uygun olarak temel askerlik eğitimi erken yaşlarda başlıyordu ve Fascisti'ye girebilmek için bu bir zorunluluk idi

Mussolini'nin Emperyal Hırsları. Mussolini Rus lider Stalin'den bir başka açıdan ayrışıyordu. Komünistler savaşı bir musibet olarak reddetmişti. Onlar Rusya'yı savunmak için savaşacaklarını duyurmuştu fakat daha fazla toprak elde etmek için yapılan tüm savaşların düpedüz cinayet olduğunu ifade etmişlerdi. Diğer taraftan Mussolini savaşı bir erdem olarak methetmişti. Onu İtalyan nüfusunu bedence güçlü ve ruhen vatansever tutmanın bir aracı olarak görmüştü. Ve bu teori üzerine eylemde bulundu. İtalya'nın toprak ve doğal kaynaklar açısından yoksul olduğunu, nüfusunun arttığını ve genişlemek için daha fazla toprağa ihtiyacı olduğunu söyledi. Bu durumda vergileri artırdı ve orduya, donanmaya büyük miktarda paralar harcadı. Yunanistan ile anlaşmazlık yaşadığında Korfu kasabasını bombardımana tuttu ve

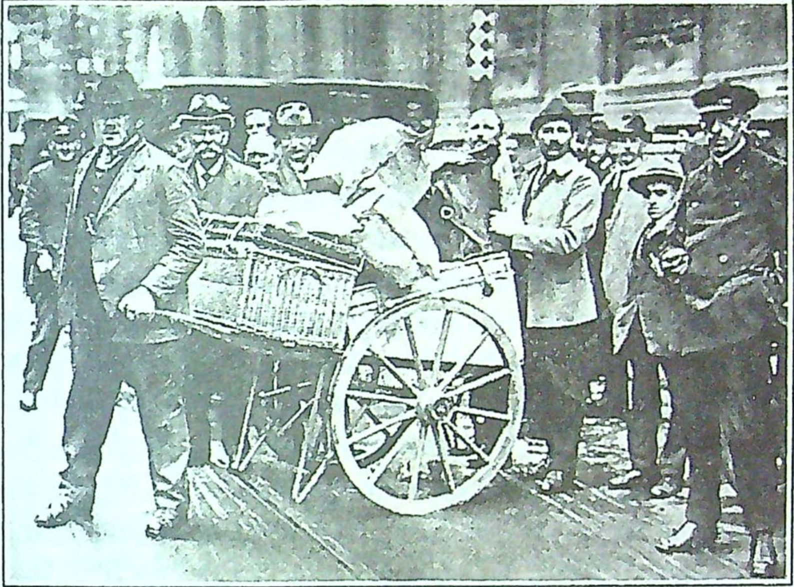
çok sayıda masum yerleşimciyi öldürdü. Fiume, On İki Ada ve Rodos Adası'nı İtalyan egemenliği altına aldı. Arnavutluk'a borç para verdi ve onu İtalya'nın bir tür koruması altına aldı. Fransa'nın ifadesiyle İtalya "avantajlı bir konum" için hak kazanmış olduğunu söyleyerek Afrika'daki İtalyan sömürgeleri üzerinde yaptırımlar uyguladı.

Ardından 1935'te, Etiyopya sınırında İtalyanlar ve Etiyopyalılar arasındaki bir çatışmadan sonra, Mussolini büyük bir orduyu seferber ederek İtalyan Eritre vilayetine gönderdi ve ertesi yıl bu antik dönemden kalma bölgenin ilhak edilmesiyle neticelenecek şekilde Etiyopya ile bir savaş başlattı. Covenant hükümlerine uyumlu bir şekilde meselenin Milletler Cemiyeti'ne bırakılarak uzlaşılmasını reddetti. Silah gücüyle burada yerleşim hakkı olduğunu ileri sürdü. Fransa ve Büyük Britanya'dan protestolar geldiğinde, onların üç yüz yıldır dünyanın her yerindeki toprakları zapt ettiğini anımsattı ve kayıtsız bir şekilde yoluna devam etti. İtalya kralını bir zamanlar Habeşistan olarak bilinen Etiyopya antik dönem toprağı üzerinde "imparator" yaptı.

3. ALMANYA'DA BİR DİKTATÖRLÜĞÜN DEMOKRATİK CUMHURİYETİN YERİNİ ALMASI

Almanya'da 1919 Sonrası Hoşnutsuzluk. Alman halkı Versay Antlaşması ile kendisine dayatılan sert hükümlere içerlemiş ve galip devletlerin hasarın bedelini ödetmesine öfkelenmişti. Onlar gayretli bir şekilde Merkezî Güçler'in savaşın başlamasından tek sorumlu olmakla suçlanmasına dair antlaşma maddesine itiraz etmişlerdi ve "savaş suçlusu" meselesi üzerine keskin bir propaganda sürdürmüştü. Weimar'da tesis edilen cumhuriyetçi ve demokratik yönetim çok sayıda ordu subayı, büyük sanayici ve toprak beyleri için tatminkâr olmaktan çok uzaktı. Onlar kitlelerin kendi kendilerini yönetme çabalarını hakir görüyordu. Onlar sosyalist Başkan Friedrich Ebert'i küçümseyici bir yüz ifadesiyle karşıladı ve ondan ve partisinden kurtulmak için uygun bir anı bekledi. 1920'de bir ordu subayı olan Wolfgang Kapp silahlı bir başkaldırıyla yeni hükümeti devirmeye çalıştı. Bu çabalar boşa

gitmesine karşın, muhafazakârlar Katolik Parti lideri Matthias Erzberger ve cumhuriyetle sadık bir şekilde çalışmış başarılı bir ekonomist olan Walter Rathenau'yu öldürdü. İşin aslı, Weimar cumhuriyetine bağlı eski ordu subaylarından oluşan bir kalabalık "Almanya için bir tür vatan haini" olarak görülmüştü ve "suç" suikast ile cezalandırılmıştı.

ŞEKİL 94. Almanya'da Maaş Ödeme Günü, 1923

Bir tüccar çalışanlarının ödemesini yapmak için neredeyse değersiz kâğıt yüklü bir el arabasını bankadan getiriyor

Almanya'da Kâğıt Paranın Neden Olduğu Sefalet. Savaş devam ederken, Alman hükümeti vergilendirme ve borçlanma ile karşılanamayacak ağır borçlara maruz kalmıştı; bu durumda kâğıt para basma yoluna gidildi. Bu "enflasyon" sebebiyle savaştan önce altın açısından yaklaşık yirmi-dört sent eden Alman markı 1919'da kâğıt halinde yalnızca yedi sent değerindeydi. Ülke hiçbir koşulda kâğıt para basımını durduramayacaktı ve paranın değeri sürekli olarak düşecekti. İşçiler maaşlarının haftanın sonunda hangi değere sahip olacağını bilmiyordu ve tüm ticaret dünyası

allak bullak olmuştu. Fiyatlar yukarı ve yukarı gidiyordu, öyle ki basit bir öğün yemek kısa sürede milyonlarca mark edecekti.

Ekim 1923'te, Berlin'deki yetkililer taksi sürücülerinin taksimetrede görülen rakamın 100.000.000 ile çarpılmasına ilişkin bir duyuruyu postalamıştı. Yaklaşık bu dönemde New York'a gönderilen kayıtlı bir mektuba on milyon marklık sekiz pul yapıştırılması gerekiyordu. Bunların her biri Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaklaşık iki buçuk milyar dolar anlamına gelecekti. Dawes Planı adı verilen bir taslak hazırlayan uluslararası bir komisyon 1924'te Almanya'nın para birimi olarak mark kullanımında altın standardına geri dönmesini düzenledi. Dört yüz kentilyon kâğıt mark yalnızca hurda haline geldi. Bankalarda emanette tutulan veya mevduat bankalarında bulunan tüm para değersiz olmuştu. "Ucuz" paraya veya "yumuşak" paraya talep olduğunda bu enflasyonun sıklıkla ülkelerde paniğe yol açtığı akılda tutulmalıdır. Eğer paranın neredeyse hiçbir değeri yoksa çok miktarda paranın yoksulluk için hiçbir şekilde çare olmadığı görülmektedir. Her şey hesaba katıldığında Almanya'da enflasyonun sona ermesinden önce olan şey bir otobüse veya tramvaya binmek için ödenen beş sent yerine beş milyon dolarlık bir ödeme yapılması şeklindedir.

Almanlar, enflasyondan mustarip iken, yabancı ülkelerle ticareti yenilemeye çalışmak ve savaş tazminatlarının yıllık ödemesini yapmak için para bulmak zorundaydı. Eğer Birleşik Devletler'deki insanlar Alman yönetimine kredi şeklinde büyük miktarlarda parayı riske atmamış olsaydı, Almanya'nın içinde bulunduğu sıkıntılı dönem çok daha kötü olurdu.

Almanya'nın Parti Mücadeleleriyle Zayıflaması. Sosyalist Başkan Ebert 1925'te öldüğünde onun yerini halk tarafından sevilen savaş kahramanı Hindenburg almıştı; ancak eski Prusya generali güçlü bir hükmeden parti oluşturma konumunda değildi. Almanya isim açısından sosyalist bir cumhuriyet olmasına karşın, sosyalistler üç gruba ayrılmıştı. Taleplerinde ılımlı olmalarına karşın Bismarck ile çok fazla sorun yaşamış olan eski Sosyal Demokratlar vardı. İki yeni radikal sosyalist grup ortaya çıkmıştı:

(Adını Roma İmparatorluğu döneminde bir köle başkaldırısını yönetmiş Spartaküs'ten alan) Spartaküscüler ve Rusya örneğini takip etmek isteyen komünistler. Sosyalistlere güç açısından neredeyse eşit olanlar muhafazakârlar idi (genel olarak sermayedarlar, toprak beyleri ve ticaret yapan sınıflardı). Ancak onlar bir Ulusal Halk partisi ve bir Halk partisi arasında bölünmüştü. Ayrıca eski Merkez veya Katolik parti vardı, onlar daha eski imparatorluk yönetimi altında olduğu gibi güç dengesini koruyordu. Hiçbir partinin bir kabine oluşturmaya ve hükümeti belirli bir politika doğrultusunda yürütmeye yetecek gücü yoktu. Her bakanlar kurulu iki veya daha fazla partinin temsilcilerinin bir koalisyonu idi.

Örnekle açıklamak gerekirse ekonomik buhranın başlamasından sonra, Mart 1930'da, bir Sosyal Demokrat şansölye Katolik Merkez partisinin lideri olan Heinrich Brüning tarafından oluşturulan bir koalisyon kabinesine yol verilmişti. O, vergileri artırarak hükümeti borç yükünden kurtarmaya çalışmış, işsizliği azaltmak için büyük mülkleri küçük çiftliklere dönüştürmeyi önermişti—bu, Hindenburg'un kendisine aitken Junkerler tarafından sert şekilde karşı çıkılan bir politikaydı. Bir gümrük birliği şeklinde Avusturya ile birleşerek koşulları düzeltmek için bir plan Fransa tarafından geçersiz kılınmıştı. Hükümet herhangi bir şey yapacak kadar güçlü değildi. Bakanlar bu çöküşü izlemekten başka bir şey yapamıyordu. Bu zayıflık Almanların kendi yazgılarını halka hitap eden bir diktatörün eline bırakmaya bu denli hazır olmasının başlıca açıklamalarından biridir.

Adolf Hitler'in Yükselişi. 30 Ocak 1933'te yaşlı Başkan Hindenburg, gönülsüz bir şekilde 1920'den beri Ulusal Sosyalist Alman İşçileri partisini inşa etmiş olan Adolf Hitler'e yeni bir koalisyon kabinesi oluşturma görevini önerdi. Bu parti kısaca "Naziler" diye adlandırılıyordu ("nät'sēz" diye telaffuz edilmektedir). Çağdaş tarih içinde bu olağandışı kişilik 1889'da Avusturya bayrağı altında doğmuştu. Köken olarak bir Alman bile değildi. Babası Avusturya'da hizmet etmiş alt düzeyde bir memurdu; annesinin Çek kökenli olduğu görülür çünkü Almancayı bir Çek aksanıyla konuşmuştur. Çocukluk döneminde öksüz kalmış olan Adolf bir

ressam olma yönünde şiddetli bir tutkuyla Viyana'ya gitmişti. Aradığı fırsatı bulmada başarısız olarak gündelik işçi olmak zorunda kalmış ve inşaatlarda çalışmıştır. Viyana'da sendikalara karşı yoğun bir nefret edinmiştir ve hiçbir zaman unutmayacağı şekilde Yahudilere karşı öfke geliştirmiştir. 1912'de Viyana'dan Münih'e gitmiştir. Orada geçimini resim, çizim yaparak ve şu veya bu türden "tuhaf işler"de bulunarak sağlamıştır. Ardından savaş başlamıştı. Savaşın hemen başında Alman ordusuna katılmış, yiğitçe hizmet etmiş, yaralanmış ve onbaşı olarak savaştan ayrılmıştır. Savaştan sonra Hitler geçimini sağlamak için istikrarsız mücadelesini sürdürdü. 1919 yılında Münih'te kurulan bir Alman işçi partisine katıldı ve siyasi propagandalarda aktif bir rol oynamaya başladı. 1921'de partinin başkanı seçilen Hitler onu yeniden düzenledi, para kaynakları buldu, Almanya boyunca takipçileri üye yaptı ve parlamento için adaylar belirledi. 1932 yılının kasım seçimlerinde Naziler 11.700.000 oy aldı. Şimdi Hitler'in liderliği altında Almanya üzerinde iktidarı kazanan bu dikkat çekici siyasi organizasyonun ideal ve yöntemlerini incelememiz gerekir.

Nazi İlkeleri. Nasyonal Sosyalistlerin öğretilerini kısaca özetlemek zordur. Onların düşünceleri binlerce konuşma, gazete makaleleri ve kitapçıklara dağılmıştır ve çeşitli formlarda ortaya çıkmıştır. Hitler'in kendisi bile büyük kalabalıkların ilgisini çeken şeyleri keşfederken propaganda sürecinde fikirlerini değiştirmiştir. Kendisinin söylemiş olduğu gibi, "Hiçbir Almanın meselenin kitlelerin biat etmesi olduğunda bir halkı yanlış yönlendirmenin ne denli gerekli olduğuna dair herhangi bir fikri yoktur." Bununla birlikte belli başlı Nazi öğretileri 1920'de yayınlanan bir parti programı içinde ifade edilmişti. Onlar arasında aşağıdakiler bulunur: Versay Antlaşması'nın feshedilmesi, başka uluslarla ilişkilerde Almanya için eşit haklar, tüm Yahudilerin vatandaşlıktan çıkarılması, çalışma karşılığı kazanılmayan gelirlere el konması, savaş kârlarının haczedilmesi, tröstlerin (büyük iş kurumları) kamulaştırılması, Alman ulusunun genişleyebileceği daha fazla toprak ve bölge, çiftlik kredilerinde faizlerin silinmesi, tefecilerin ve haksız kazanç elde edenlerin öldürülmesi, büyük ölçekli

mağazaların bölünmesi ve küçük tüccarlar arasında pay edilmesi, eğitimin herkese açılması, sahiplerine ödeme yapılmaksızın büyük toprağa sahip mülklerin kamulaştırılması, ulusal hükümetin ellerindeki gücün merkezileştirilmesi, sınıfları ve (İtalyan modelini takip ederek) meslekleri temsil eden bir parlamentonun oluşturulması, pozitif Hristiyanlık, bir ulusal ordunun oluşumu ve "yukarıdaki noktalar" için ölümün bile göze alınması.

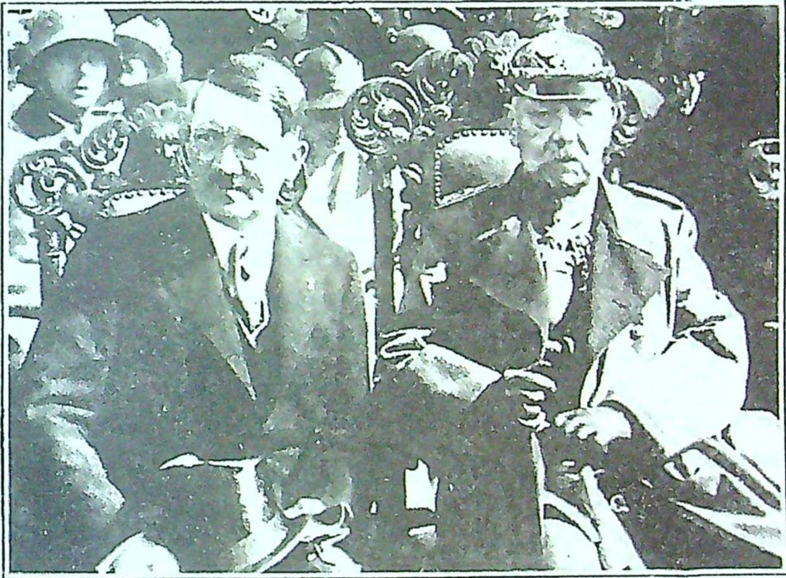
Nazi Cazibesi. Bu programa dair bir inceleme hangi sınıfa yönelik olduğunu kolayca ortaya koyar. Alman köylüleri ve küçük çiftçileri borçlarından kurtulmuş, "faiz köleliği zincirlerini" kırmış ve Junker mülklerinin bölünmesi aracılığıyla daha fazla toprak elde etmişti. Sosyalistlere büyük endüstri alanlarının kamulaştırılması sunulmuştu. Milyonlarca küçük dükkân sahibi ve tüccar en büyük rakipleri olan büyük mağaza zincirlerinin ortadan kaldırılması umudu içinde durumdan memnun olmuştu. Emektar askerler ve aristokratik subaylar Versay Antlaşması ile ülkeye dayatılan sınırlamalara rağmen büyük bir ulusal orduya sahip olma düşüncesinden hoşnut kalmıştı. Genel olarak sosyalistler ve komünistler için partinin adının bir cazibesi vardı. O bir "Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi" idi. Sosyalizm tamamdı ve Alman işçileri de öyle; yanlış olan Marksist Sosyal Demokratlar ve Rus komünistlerdi. Nihayetinde Alman vatanseverliğine büyük başvuru gelmişti: Versay Antlaşması tanınmamıştı ve ulus galip devletlerin mağlup olanlar üzerine dayattığı yükümlülüklerden özgür kılınmıştı.

Vatanseverlik cazibesini artırmak için sürekli tekrarlanan bir şekilde iki slogan kullanılmıştı: "Alman ordusu sahada yenilmemiştir" ve "Savaş Almanya'da orduyu sırtından bıçaklayan Yahudiler, Hür Masonlar ve Sosyal Demokratlar nedeniyle kaydedilmişti." Hitler'in söylediği gibi, Fransa halen "düşman" idi fakat Fransa bir çırpıda fethedilemezdi. Bu durumda Nazilerin öfkesi yurt içindeki "düşman ve vatan hainleri"ne –Yahudiler, Masonlar, Sosyal Demokratlar ve komünistler– yönelmişti. Onlar damgalandıktan sonra Almanya Fransa'yla ilgilenebilirdi. Böylece ilk görev, Nazilerin gördüğü şekilde, yurt içindeki düşmanlara savaş açmaktı.

Yeni Almanya Üçüncü İmparatorluk diye adlandırılmıştı. Birinci İmparatorluk Orta Çağlar'ın Kutsal Roma İmparatorluğu idi; ikincisi Prusya kralı ve Bismarck tarafından yaratılmış olandı. Alman halkı bir üçüncü Alman İmparatorluğu olarak, tüm yenilgileri ve aşağılamaları aşacak ve Nazi liderliği altında hak ettiği şekilde büyük dünya gücü haline gelecekti.

Nazilerin Kendi İktidarlarını Nasıl İnşa Ettikleri. Hitler, muazzam ve güçlü bir parti oluşturma amacıyla yöneticileriyle birlikte çağdaş tarih içinde yer alan en görkemli propagandaların birini gerçekleştirmişti. Onlar her grubun bir lideri olacak şekilde her şehir ve kasabada gruplar organize etmişlerdi. Tüm ülke bölgelere ayrılmıştı ve her bir bölgenin kendi lideri vardı. Onların tümünün üzerinde Lider (*der Führer*) Hitler bulunuyordu. Tümü mutlak ve sorgusuz bir şekilde itaat etmeliydi. Onun ağzından çıkan sözler kanundu. Eylemde bulunmak için iki hakiki ordu oluşturulmuştu: Fırtına Birlikleri (*Sturmabteilung*) ve Koruyucu Muhafızlar (*Schutzstaffel*). Fırtına Birlikleri içinde binlerce eski asker ve daha genç kişiler kaydedilmişti. Bir üniforma çeşidi olarak kahverengi gömlek giyiyor, mitinglerde Nazi konuşmacılarını savunuyor, sokak arbedelerinde yollarına çıkan sosyalistleri, komünistleri ve Yahudileri öldüresiye dövüyorlardı. Daha üst sınıftan kişilerden oluşan Koruyucu Muhafızlar üst düzey Nazi liderlerini korumaya özellikle dikkat ediyordu. Davanın çarpıcı bir simgesi benimsenmişti—bu, Gamalı Haç idi. İtalya'daki Faşist uygulamadan alınmış şekilde kolun uzatılması formunda bir selamlamaları vardı. Gazeteler kurulmuş, tehditkâr resmî geçitler yapılmış ve gösteriler düzenlenmişti. Cadde köşelerinde yapılan mitinglerde katılımcılardan milyonlarca mark toplanıyordu. Büyük salonlarda ve açık havada bu türden mitingler sıkça yapılıyordu. Naziler ve siyasi rakipleri arasında neredeyse sürekli olarak kargaşa meydana geliyordu. Nazi adaylar Temmuz 1932'de Reichstag seçimlerinde toplamda kullanılan 37.100.000 oydan 13.700.000 oyu almıştı. Bu, Hitler'in ertesi yıl şansölye olmasından önceki en üstün başarı düzeyiydi.

Hitler'in İktidara Gelmesi (Ocak 1933). Hitler, on üç yılı aşkın sürece yayılan kampanya rotasında kendi programını değiştirmişti. Büyük endüstrileri kamulaştırma niyeti kabul görmemişti; sahiplerine ödeme yapılmaksızın arazili mülkleri ele geçirme ve bölme projesi rafa kaldırılmıştı; ve namlusunu Yahudilere, sosyal demokratlara, komünistlere ve her düşünce aralığından liberallere ve demokratlara yöneltmişti. Radikalliğini ılımlı hale getirdikçe Markist sosyalizmi ve sendikacılığı ezme fırsatı gören Alman sermayedarlarından büyük miktarda para kaynağı alıyordu—Alman sendikacılarının büyük bir çoğunluğu şu veya bu fraksiyondan sosyalistti. Onlar Junkerler üzerine savaşlarından vazgeçtikten sonra, ayrıca kampanyaları için fonlar sağladılar ve "tehlikeli düşünceleri" nedeniyle ondan korkmaya bir son verdiler.

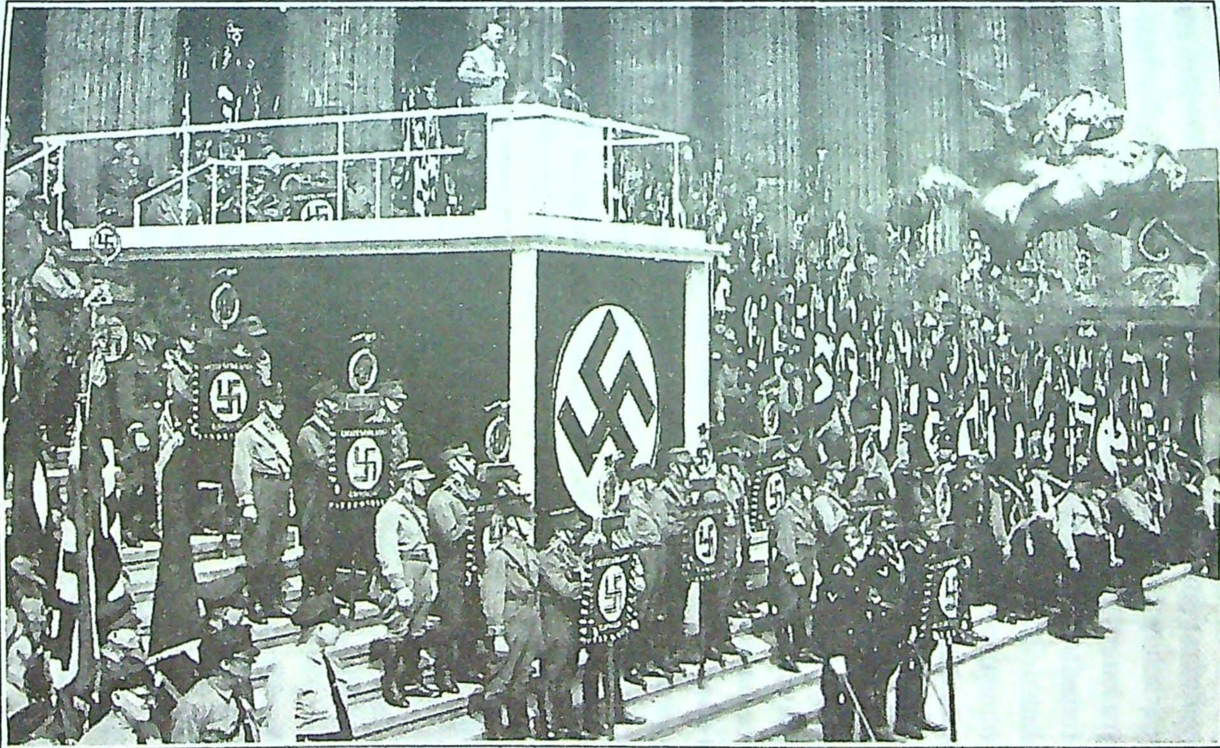
ŞEKİL 95. Şansölye Hitler ve Başkan von Hindenburg

Bu durumda Başkan Hindenburg Hitler'i ekonomik kriz döneminde şansölyelik görevine çağırdı. Yanına kabinede yer alması için iki dostu olan Hermann Göring ve William Frick'i vermiş ve onlarla iş birliği içinde olmasını istemişti. Büyük sanayicileri ve Junkerleri temsil eden bakanların bir çoğunluğunu denetim altında tutmak istiyordu. Bu şekilde, muhafazakârlar Hitler'i

sosyalist, komünist, emek sendikacıları, demokratlar ve liberalleri sindirmede kullanmayı ve aynı zamanda onun herhangi "radikal" bir şey yapmasını önlemeyi ummuşlardı.

Ancak Hitler'in takipçileri çok güçlüydü ve on üç yıl boyunca propagandalar nedeniyle derinden harekete geçirilmiş olan milyonlarca kişi onun sancağının ardından yürümüş olarak bir gecede sessizce sindirilemeyecekti. Hitler, makamı elde ettiğinde kendi muhafazakâr meslektaşlarını kabine dışında tutmak için girişimlerde bulunacaktı. Tüm yüksek yerlerde yönetimi devralacak ve sadık Nazileri bu görevlere yerleştirecekti. Mart 1933'te, Reichstag anayasayı askıya aldı ve makamının dört-yıllık süreci boyunca Hitler'e diktatoryal yetkiler verdi. O, şansölye olarak, yasalar yapabilir ve Reichstag'a danışmaksızın antlaşmalara imza atabilirdi. Anayasa ile güvence altına alınan tüm haklar askıya alınmıştı. Hitler'in takipçilerinin bazıları, özellikle Fırtına Birlikleri idare edilemez olduklarında, 1934 yaz ortasındaki "tasfiye ve arındırma" sürecinde liderleri soğukkanlılıkla vurulmuştu. Aynı yılın ağustos ayında, Hindenburg öldüğünde Hitler "Şansölye" ve "Lider" unvanlarını kendi bünyesinde toplayarak İmparatorluğun başkanı yetkilerinin tümünü almıştı.

Nazi Sindirme Tedbirleri. Naziler tüm yetkiyi güvenli bir şekilde tesis ederek kendi kampanyaları sürecinde insafsız savaş ilan edip kişi ve kurumları sindirme yönünde ilerlemişti. Binlerce Yahudi, sosyalist, komünist, liberal ve demokratı tutuklamış ve hapishanelere veya toplama kamplarına göndermişlerdi. Alman bilimi açısından seçkin bir yere sahip olan neredeyse tüm Yahudi akademisyenleri ülke dışına sürmüşlerdi. Sendikalar feshedilmişti, onların fonlarına hükümet tarafından el konmuştu ve grevler yasaklanmıştı. Nasyonal Sosyalist organizasyon haricinde tüm siyasi partiler ortadan kaldırılmıştı ve bağımsız parti propagandasında bulunmak bir suç haline getirilmişti. Basın ve ifade özgürlüğü kaldırılmıştı. Gazeteler, tiyatrolar, filmler –aslında, tüm yazma, yayınlama, konuşma ve eylemde bulunma faaliyetleri– Propaganda Bakanı Paul Joseph Goebbels'in sansür uygulaması altına alınmıştı. Okullarda ve üniversitelerde ders verme özgürlüğü yasak hale getirilmiş ve Nazi öğretilerinin anlatılması zorunlu hale gelmişti.

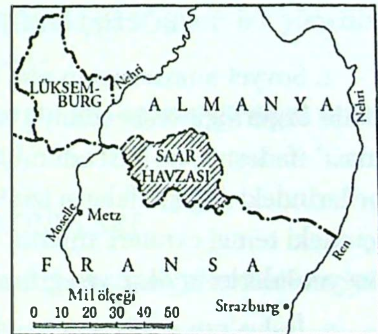
ŞEKİL 96. Hitler Berlin'de Büyük Bir Nazi Topluluğuna Konuşuyor

"İkinci" Alman İmparatorluğu bir federasyon olmuştu ve 1919'da Weimar'da tesis edilmiş bir cumhuriyetti. Ancak Hitler devleti tümüyle konsolide etmek ve birleştirmek arzusundaydı. Böylece 1934 yılında, Reichstag Prusya, Saksonya ve Bavyera gibi bazı devletlerin haklarını rafa kaldırmıştı. Yeni Almanya'nın şansölyeye karşı sorumlu olan Nazi valileri altında tüm eski tarihsel sınırlarından kayıtsız olarak eyaletlere bölünmüştü. Sosyalistler, komünistler, liberaller ve tüm diğer muhalifler parlamentodan çıkarılmıştı ve ulusal meclis Lider'in buyruklarını alkışlama seviyesine düşürülmüştü. Tarafsız yargıçlar ve jürilerin görevden uzaklaştırılmasıyla mahkemeler suçlular için açık yargılama yerleri olmaktan uzaklaşmıştı. Tarafsızlık tek başına "liberal zayıflık" olarak muamele görüyordu. Özellikle Yahudilere karşı eylemler şiddetliydi. Onlar ister yüksek isterse düşük olsun tüm yönetim kademelerinden dışarıda tutulmuştu; daha yüksek okullara kabul edilen sayı katı bir şekilde sınırlandı ve okula devamlılık neredeyse dayanılmaz hale gelmişti; "Ari ırktan olanlar" ve Yahudiler arasındaki evlilik cezalandırılıyordu; ve meslekler uygulama amaçlarıyla Yahudilere kapatılmıştı. Tüm iş alanları ve endüstri girişimlerinden Yahudileri çıkartmak dizginlenmişti. Bu, aşırı büyük bir ekonomik sarsıntı olması korkusu nedeniyle yapılmıştı. Her ne kadar hükümet tüm Yahudi dükkânlara el koymamış ve Yahudiler geçimlerini sağlayacak her fırsattan yoksun bırakılmamış olsa bile Nazi partisinin üyeleri Yahudi girişimlerini boykot etmek ve mahvetmek için özel çaba göstermişti.

Nazi Programı. Eleştirenler ve muhalifler ortadan kaldırılırken, Nazi yönetimi "yeni Almanya'nın oluşumuna çalışıyordu. Junkerlerin mülklerine el konulmamış, savaş gelirlerine haciz konmamış veya tröstler kamulaştırılmamıştı fakat avare olan milyonlara iş imkânı sağlama arayışında bulunuluyordu. Çok sayıda işveren ilave işçi almaya zorlanmıştı. Yollar, köprüler ve başka kamu ıslah çalışmaları emek talebi oluşturmak için başlatılmıştı. Genç erkekler sayıları binlerce olan kamplarda yer alarak ormanlarda ve başka kırsal alanlarda çalışıyordu. Erkeklere yer açmak için yüzlerce kadın endüstri alanlarından, dükkânlardan ve ofislerden

çıkartıldı; çünkü Hitler kadın haklarını "Yahudi entelektüelliğinin bir ürünü" olarak hor görmüştü ve Nazi programında kadınların tek işlevinin çocuk doğurmak olduğunu duyurmuştu. Evlilikleri teşvik etmek için para ayrılmıştı ve çok sayıda genç kadın açık havada "hafif işler" yapmaları için kırsal kamplara gönderilmişti. Fabrika ve dükkân sahipleri işleri "paylaşmaya" zorlanmıştı; bir başka deyişle, toplam istihdam miktarı daha çok kişi arasında bölünmüştü. Almanya'nın yeniden silahlanmasına bağlı olarak savaş malzemeleri tesislerinde vasıflı işçilere iş sağlanarak tam bir patlama yaşanmıştı. Versay Antlaşması'na aykırı olarak yeni bir ulusal ordunun oluşumu tek başına yaklaşık iki yüz bin genç erkek için bir talep yaratmıştı. Her şey hesaba katıldığında, bir bütün olarak endüstri tarafından maaşlar için ödenen toplam para miktarında uyumlu bir artış olmaksızın işsiz sayısında bir azalma görülmüştü. Nazi yönetimi tüm bu çeşitli girişimlerin masraflarını karşılamak için, bankalardan ve kredi kuruluşlarından aşırı derecede borçlandılar ve milyarlarca mark banknot olarak piyasaya sürüldü. Böylece muazzam bir ulusal borç yükü oluştu. 1937 itibarıyla bu gizli borç milyarlarca –belki de yirmi milyar kadar yüksek seviyede– markın tedavüle girmesine yol açmıştı.

Nazi Dış Politikası. Her ne kadar Hitler daha önceki propagandalar esnasında Fransa konusunda intikam tehdidinde bulunmuş olsa da şansölye makamına çıktıktan sonra barışçıl niyetlerini beyan etmişti. Onun ilk adımları Almanya'nın uluslar arasında "eşitlik" içinde olmasının güvence altına alınmasıydı. Hitler, Versay Antlaşması'nda vadedildiği şekilde silahlanmada azaltmaya gidilmesi konusunda isteksiz olmak için başka yetkiler bularak, Almanya'nın Milletler Cemiyeti'nden ayrılacağını, yeni bir ordu tesis edeceğini ve antlaşma ile dayatılan sınırlamalara rağmen bir donanma kuracağını duyurdu. Ayrıca Saar vadisine

Saar Havzası

temsilciler gönderdi ve 1935'te Almanya ile yeniden birleşme lehine oy verilen referandum yapılmasıyla sona eren propagandalarda bulunuldu. Hitler Almanya'nın batı sınırı üzerinde "silahtan arındırılmış bölge"nin ülkeye karşı bir aşağılama olduğunu beyan ederek, eski İtilaf Devletleri'nin karşı çıkışına rağmen askerlerini basit bir şekilde bölgeye gönderdi. Ancak halka yaptığı hitaplarda Fransa'ya karşı hiçbir planının olmadığı konusunda güvence vermişti. Polonya ile bir uzlaşı noktasına ulaştı ve Polonya koridorunu geri kazanma umuduyla şimdilik bundan vazgeçti. Hitler çok sayıda hitabında komünist Rusya'nın Batı uygarlığının düşmanı olduğunu ifade etmiş ve bazı zengin Rus bölgelerinin ele geçirilmesinin takip edeceği şekilde bu ülkeye savaş açmayı ima etmişti.

Kısa bir süreliğine Avusturya'daki Naziler için bu ülkenin Alman İmparatorluğu'na eklenebileceği görünmüştü. 1934 yılındaki Nazi ayaklanmasında, Avusturyalı şansölye Engelbert Dollfuss suikasta uğradı; ancak Viyana'daki yönetimi ele geçirme girişimi, kısmen Avusturya'daki direniş kısmen Mussolini'den gelen bir uyarı nedeniyle, başarısız olmuştu. Bir süre boyunca Almanya eski dost ülke Macaristan ve yeni anlaşmalar yaptığı Polonya haricinde Avrupa'da tecrit edilmişti; ancak 1936 yılında Almanya İtalya ve Japonya'da dostluklar elde etmiş görünüyordu. Birkaç ülkede Nazi sisteminin düşmanları tarafından Alman mallarının boykot edilmesi Avrupalı güçler arasında Almanya'nın rağbet görmemesini vurgulamıştı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Sovyet anayasasının ana hatlarını çizin. Rusya'da basın ve ifade özgürlüğü tesis edilmiş miydi? "Sermayenin kamulaştırılması" ifadesiyle ne kast edilmiştir? Rus enternasyonalizminin teorilerindeki değişikliklerin izini sürün. Sovyet Rusya'nın gelişimi içindeki temel evreleri anlatın. "Yeni Ekonomik Politika" ne idi? Sovyet liderlerin dine ve eğitime yönelik tutumları neydi?

2. İtalya'nın savaş sonrası durumunu ele alın. Erken dönem Faşist fikirler nelerdi? Mussolini İtalyan yönetimini nasıl ele

geçirmişti? İtalyan yönetimi ve ekonomisinde yapılan değişikliklerin bazılarını listeleyin. Papa ile hangi uzlaşılarda bulunulmuştu? İtalya'da emeğin konumunu betimleyin. Mussolini savaşı nasıl görmüştü?

3. Almanya'daki hoşnutsuzlukların sebeplerinden bazıları nelerdi? Alman yönetiminin muazzam miktarda kâğıt parayı tedavüle sokmasının neticelerini betimleyin. Nasyonal Sosyalist partinin ilkelerinin bazılarını söyleyin. Onlar halkın hangi sınıflarına cazip gelmişti? Naziler kendi güçlerini tesis etmek için nasıl organize olmuştu? Onların Yahudilere karşı tutumu nasıldı? Naziler hangi grupları sindirmeye çaba göstermişti? Almanya'nın dış politikasının neticeleri neydi?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyeceğinize bakınız: *Sovyet, kamulaştırma, enternasyonal komünizm, ekonomik planlama, endüstri sistemini anonim şirketler üzerine kurmuş devlet, zorunlu tahkim, tanımama, güç dengesi, gücün merkezileşmesi, gamalı haç, federasyon, Ari ırk, boykot.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1. Rusya 1917 öncesinde demokratik yönetime dair bir deneyime sahip olmuş mudur?

2. Mussolini'nin politikaları Cavour'unkilerden hangi açılarda ayrışmıştı?

3. Alman Reichstag'ında çok sayıda parti etkin bir yönetim oluşturma eğiliminde olmuş muydu?

4. Nazilerin kendi özgürlüklerinin sindirilmesini nasıl savunacaklarını düşünürsünüz?

TARTIŞMA KONULARI

1. Faşizm ve komünizm liberal demokrasiyi reddetme konusu uzlaşmıştır.

2. Faşizm ve komünizm ekonomik politikalarda ayrışır.

3. Bir diktatörlüğün başarısı için gazetelerin denetim altında tutulması ve ifade özgürlüğünün sınırlanması gerekir.

4. Almanya'nın yeniden silahlanması ve Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi Fransa, Rusya ve Büyük Britanya arasında daha yakın bağlar oluşmasına sebebiyet vermiştir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

W. G. LANGSAM, *The World since 1914*: 1) Sovyet ekonomik politikaları, ss. 590-658; 2) Faşist İtalya, ss. 369-414. H. E. BARNES, *The History of Civilization*, Cilt II: Antisemitizm, ss. 475-478. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt II: 1) Rusya'da komünist diktatörlük, ss. 896-929; 2) İtalya'da faşist diktatörlük, ss. 930-942; 3) Orta Avrupa'da demokrasi ve diktatörlük, ss. 966-1007.

BÖLÜM XII • ULUSLARIN ANTLAŞMALARLA ORTAK GÜVENLİK ARAYIŞI

EYLEM HALİNDEKİ MİLLETLER CEMİYETİ • MİLLETLERARASI MAHKEME • BARIŞ ANTLAŞMALARI • SAVAŞ GEMİLERİ SAYISINI AZALTMA ÇABALARI • KARA ÜZERİNDE SİLAHSIZLANMA MESELESİ • ULUSLARIN BORÇLARINI VE TİCARETİNİ DÜZENLEME GİRİŞİMLERİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan değişikliklerin ortasında yurt içi meseleler yeniden düzenlenirken dünya ulusları birbirleriyle olan ilişkileri üzerine karar vermek zorunda kalmışlardı. Onlar bir başka savaş için büsbütün yeniden silahlanıyor muydu yoksa eski ve yeni ihtilafları çözüme kavuşturmanın barışçıl yöntemlerini mi arıyorlardı? Büyük soru buydu. 1919'da tüm dünya savaş yorgunuydu ve savaşın neticeleri –ölümler, yaralanmalar, hastalıklar, ıstıraplar, sefalet ve devrim– görülüyordu. Böylece siyasi liderlerin ve halkların düşünceleri böylesine korkunç bir deneyimin tekrar edilmesini önlemenin yöntem ve araçlarına çevrilmişti. Milletler Cemiyeti faaliyete başlamıştı ve ulusların arasındaki ihtilafları çözüme kavuşturmak için bir Milletlerarası Mahkeme kurulmuştu; uluslar resmî bir şekilde savaşı reddetmişti ve ona bir kez daha başvurulmayacağı konusunda kendi kendilerine güvence vermişlerdi; büyük güçlerin donanmaları Washington ve Londra'da yapılan uluslararası konferanslarda azaltılmıştı; ve karasal silahlanmayı azaltma planları Cenevre'de ele alınmıştı. Bu süre zarfında, Merkezî Güçler'in ödemesine ilişkin hasar miktarına dair belirlemeler yapılmıştı ve uluslararası ekonomi konferansları düzenlenerek ulusların birbiriyle ticaretinin geliştirilmesi yönünde çabalar gösterilmişti. On yıldan daha uzun bir süre boyunca büyük güçler savaşın yinelenmesini önlemek için birlikte çalışmıştı. Ardından, göreceğimiz gibi barış lehine kolektif eylem ilkesi Japonya, Almanya ve İtalya tarafından ihlâl edilmişti.

---

1. EYLEM HALİNDEKİ MİLLETLER CEMİYETİ

Cemiyet'in Hedefleri. Milletler Cemiyeti'nin başlıca amaçları, Başkan Wilson'ın ifade ettiği şekilde, tüm ulusları kalıcı bir birlik halinde tutmak ve barışı korumaktı. Cemiyet'in tüzüğü her bir ulusa bağımsızlığı ve toprakları konusunda güvence veriyordu.

Uluslar kendi aralarındaki tüm ihtilafların barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması arayışı ve herhangi bir yerdeki savaşı önlemek için ortak eylemde bulunma konusunda teminat vermişti. Cemiyet'in bir başka amacı "insanlığın ahlaki ve maddesel refahı"nı desteklemek ve çalışanların hayat standardını yükseltmek için uluslararası planlar yapmaktı. Düşünürler yüzyıllar boyunca insanlığın nasıl geliştirileceği ve savaşın nasıl ortadan kaldırılacağı konusunda fikirler oluşturmuştu. Nihayetinde, bir "halk parlamentosu" rüyası 1919'da Milletler Cemiyeti tesis edildiğinde gerçekleşmiş görünüyordu.

Cemiyet'in Üyeleri. Milletler Cemiyeti her biri kendi delegeleriyle temsil edilen bağımsız devletlerin bir birliğiydi. Devletlerin Cemiyet'e katılırken kendi ulusal haklarını teslim etmedikleri vurgulanmak zorundaydı. Bu, üyeleri üzerine kendi iradesini dayatma yetkisine sahip olan bir süper devlet değildir. Cemiyet ilkin Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile savaşan neredeyse tüm ülkelerden oluşurken ardından tarafsız kalan hemen hemen tüm ülkeler ile katılım sağlanmıştı. Birleşik Devletler birkaç sebeple katılmayı reddetmişti. Bu koşullar altında Almanya, Avusturya, Rusya, Macaristan, Bulgaristan, Türkiye, Meksika ve Kosta Rika dışarıda tutulmuştu fakat herhangi bir zamanda Cemiyet Kongresi'nin üçte ikilik lehte bir çoğunluğu ile kabul edilme mümkündü. Üyeliklere dair değişiklikler içinde en önemli olanları şunlardı: Almanya büyük sevinç gösterileriyle 1925 yılında kabul edilmişti; fakat sekiz yıl sonra Cemiyet'in tutumunu onaylamama gerekçesiyle geri çekilme duyurusunda bulundu. Japonya da Cemiyet'in Çin'i istila etmesini kınaması nedeniyle 1933'te geri çekildiğini beyan etti. Ertesi yıl Rusya kabul edilmişti ve onun temsilcileri barışı korumak için her şeyi yapmaya istekli olduklarını duyurdu. 1936 yılının başında, dünyanın elli-sekiz ülkesi Cemiyet'in üyesiydi. Dışarıda kalanlar arasında ayrılmış olan Almanya ve Japonya ile birlikte Birleşik Devletler, Brezilya, Mısır, Kosta Rika ve Suudi Arabistan vardı.

Birleşik Devletler'in Cemiyet ile Olan İlişkisi. Barış antlaşmasından sonra Paris'ten geri dönen Başkan Wilson antlaşmanın içeriğinde bulunan Milletler Cemiyeti'nin tüzüğünü Senato'nun hızlıca onaylayacağı umuduyla Almanya ile bir görüşme ayarlamıştı. Ancak Cemiyet'e katılıma muhalefet büyüktü ve konu yoğun bir şekilde tartışılmıştı. Senato nihayetinde Başkan Wilson'ın ve çok sayıda seçkin Amerikan vatandaşının önergelerine rağmen onaylamayı reddetmişti. Bir süreliğine Birleşik Devletler yönetimi Cemiyet'in meselelerine dair herhangi bir şey yapmayacaktı. Ancak zaman geçtikçe onunla iş birliği yapmaya başlamıştı.

1927'de Birleşik Devletler yönetimi resmî olarak ekonomik meseleler üzerine bir konferansta temsil edilmişti ve ayrıca ihracat ve ithalat sınırlamalarının kaldırılması üzerine bir konferansa temsilci göndermişti. 1927 tarihli Cenevre Donanma Konferansı birleşiminin olması kısmen Amerika'nın çabalarına dayanır ve bu ülke 1933 tarihli Milletler Cemiyeti himayesindeki Dünya Silahsızlanma Konferansı'nda bir delege grubuyla temsil edilmişti. Milletler Cemiyeti Mançurya vakalarını ele almada iş birliği yapmak için Birleşik Devletler'i davet ettiğinde Amerikalı bir bakan Cenevre'deki siyasi müzakerelere resmî olarak katılmıştı. 1934 yılında Birleşik Devletler Cemiyet'in emek sorunlarına dair ilgisinin bir sonucu olarak Cenevre'de başlattığı Uluslararası Çalışma Örgütü'ne katıldı. Böylece spesifik amaçlar için Milletler Cemiyeti ile sıkça iş birliği yapma konusunda bir politikaya ulaşıldı. Bununla beraber, Cemiyet'e resmî üye sıfatıyla katılarak kendini bağlı kılmayı reddetmişti.

Cemiyet'in Organizasyonu. Cemiyet üç yapıdan oluşmuştur. Kurul, Konsey ve Sekreterlik. 1) Kurul her milletten üçten fazla olmayan temsilciden oluşmuştur. O, "Cemiyet'in eylem alanı içinde yer alan ve dünya barışını etkileyen her konuyla ilgilenmek" üzere yetkili kılınmıştı. Kurul uluslararası duruma dair çeşitli yönetimlerin temsilcileri tarafından yıllık bir değerlendirme yapma konusunda mükemmel bir şansa sahipti. Bu yapıda ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'nın yargıçlarının seçiminde katılımda bulunma ve Cemiyet'in devlet kabul etmesine yetkisi vardı. 2) Konsey altı

daimî ve dokuz daimî-olmayan üyeden oluşuyordu. O, silahlanmanın azaltılması yönünde plan oluşturabilir, uluslararası ihtilaflarda bir arabulucu olarak görev alabilir, yabancı bir ülkeden saldırıda bulunulması durumunda üye devletleri korumanın en iyi araçları üzerine tavsiye verebilir ve yetkileri dahilinde rapor isteyebilirdi. 3) Cenevre'de bulunan daimî bir Sekreterlik Cemiyet'in çalışma ofisi görevini görür. Cemiyet'in bu ana organlarına ilave olarak ekonomi, sağlık, silah ticareti gibi çeşitli alanları değerlendirmek için çok sayıda özel komisyon vardır. Bu organizasyonlar uzman tavsiyesi sunmak ve Cemiyet'e destek vermek için oluşturulmuştu. Cemiyet ile iş birliği halinde fakat onun bir parçası olmayan Uluslararası Çalışma Örgütü mesai saatleri ve maaşlar gibi ortak çalışma sorunlarını incelemekten sorumluydu.

Cemiyet'in Görevleri. Cemiyet Tüzüğü'ne göre tüm üye ülkeler geri kalan bütün üye milletlerin bağımsızlığına ve topraklarına saygı duymak ve bunları korumak konusunda taahhütte bulunur. Taraflar arasındaki müzakereler aracılığıyla düzeltilemeyen onlar arasındaki ihtilafların arabuluculuk veya danışma için Cemiyet'in Konsey'ine teslim edilmesi gerekiyordu. Konsey'in karar vermesinden sonra altı ay geçmesine kadar hiçbir durumda bir üye savaş yoluna gitmeyecekti. Eğer herhangi bir üye sözünü yerine getirmeyi reddederse, onun tutumu Cemiyet'e karşı bir savaş eylemi şeklinde değerlendirilecekti. Bu durumda, itaatsiz devletle olan ticaret kesilebilir ve Konsey faile karşı alınacak askerî tedbirleri birkaç Cemiyet üyesine tavsiye edebilirdi. Kredi ve başka finansal ilişkilerin yanı sıra bir saldırgan ülkeyle olan ticaretin kesilmesi ve ona karşı silahlı kuvvet kullanımı "ekonomik ve askerî yaptırımların topluca uygulanması" diye adlandırılır. Eğer önüne gelen herhangi bir ihtilafta, Konsey oybirliğiyle bir karara varırsa, Cemiyet üyeleri bu karara uymakla yükümlüdür.

Cemiyet savaş öncesi çok fazla sorun oluşturan gizli diplomasi ve gizli antlaşmalardan kurtulmaya çalışır. O, yalnızca Cenevre'de kendi himayesi altında usule uygun olarak kayıt altına alınan halka açık antlaşmaları tanır.

ŞEKİL 97. Cenevre'de Bir Oturum Halinde Olan Milletler Cemiyeti Konseyi

İhtilaflarda Başarılı Müdahaleler. Bazı durumlarda Cemiyet ihtilafları çözüme kavuşturmada başarılı idi; başkalarında daha az talihliydi. 1923'te ortaya çıkan İtalya ve Yunanistan arasındaki ihtilafta İtalyanların Korfu'yu bombalamasından sonra iki güç bir uzlaşı noktasına getirilebilmişti. Bir kez daha 1925 tarihinde, Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki bir savaşın savuşturulmasında dikkate değer bir zafer kazanılmıştı. Yunan yönetimi aslında askerî birliklerine Bulgaristan'ın içine ilerleme emrini vermişti ve Sofya'daki yönetim yardım için Cemiyet'e başvurmuştu. Barış Gücü hızla harekete geçmişti. Cemiyet Konseyi'nin başkanlığı görevini yürüten Fransız devlet insanı Aristide Briand bu yapıyı Paris'te toplantıya çağırmıştı. Konsey derhal ihtilaf yaratan ülkelerin kendi askerî birliklerini sınırları içine geri çağırmaları yönünde çağrıda bulundu. Her iki yönetim buna itaat etti; ve İngiliz, İtalyan ve Fransız askerî güçleri durumu yerinde izlemek için olay yerine sevk edilmişti. Konsey savaş tehlikesini durdurarak sıkıntının sorumlusunun hangi ülke olduğunu bulmak için bir soruşturma başlattı. Bu soruşturma Cemiyet'i temsil eden bir komisyon tarafından yapılmıştı ve Yunanistan'ın saldırıyı yapan taraf olduğu rapor edilmişti. Bunun üzerine Yunanistan kendi hatalı eylemi nedeniyle Bulgaristan'a bir tazminat ödedi. Üç yıl sonra, 1928'de, Cemiyet Bolivya ve Paraguay arasındaki bir çatışmayı geçici süreliğine çözüme kavuşturdu. Ancak çabalarına karşın kısa bir süre sonra onlar savaşa tutuşacaktı. 1935'te, Cemiyet yetkilileri Saar'da bir halk oylamasına başarılı bir şekilde gözetmenlik sağlamıştı. Orada seçimin huzur içinde yapılması ve oyların adil bir şekilde sayılması gerçekleştirilmişti. Buna göre halkın oyu bölgenin Almanya'ya bağlı olması durumunu getirecekti.

Cemiyet'in Başlıca Başarısızlıkları. Yukarıda belirtilen vakalar düşük bir öneme sahipti ancak onların bazıları bir topyekûn savaşa dönüşebilirdi. Ancak büyük güçlerin dahil olduğu iki örnekte Cemiyet başarısız olmuştu. İlki 1931'de başlamış olan Çin ve Japonya arasında bir ihtilafın gelişmesiydi. Japon yönetimi Çin toprağına saygı duyma konusunda uzlaşıda bulunmuş olması gerçeğine karşın, Mançurya'ya askerî birlikler göndermiş, bu bölgeyi

işgal etmiş ve Çin'in eski bir çocuk-imparatoru olan Pu-yi yönetimi altında yeni bir devlet olarak Mançukuo'yu kurmuştu. Bunun üzerine Cemiyet Konseyi Mançurya'daki durumu incelemek üzere bir komisyon atamıştı. Komisyon, uzun bir soruşturmadan sonra Çin'in toprak bütünlüğünü güvence altına alan ve Japonya'ya Mançurya'da belirli haklar veren bir şema oluşturdu. Cemiyet'in Kurulu planı kabul etti ve Cemiyet üyelerine Mançukuo yeni devletini tanımama önerisinde bulundu. Önerge Japonya'da muhalefeti harekete geçirdi; çünkü Tokyo'daki yönetim bu eski Çin vilayetine Japon denetimi altında bağımsız bir devlet statüsü tanıma eğilimi içindeydi. Japon yönetimi Cemiyet'ten istediği şeyi almada başarısız olarak üyelikten ayrıldı ve yoluna Çin'de istediği şekilde davranma şeklinde devam etti. Burada Cemiyet'in güçsüz olduğu ortaya konmuştu.

Bir kez daha, 1935'te, İtalya ve Etiyopya bir çatışma içinde olduğunda, Cemiyet Konseyi İtalya'nın başbakanı Mussolini'yi tüm ihtilafın uzlaşı içinde çözüme kavuşturulmasına izin vermek konusunda ikna edememişti. Burada bir başka güçlü ülke olan İtalya meseleyi silah gücüyle karara bağlama konusunda ısrarcı olmuştu; fakat Cemiyet Konseyi İtalyan yönetimine "ekonomik yaptırımlar" baskısı uygulamayı oylayarak kararlaştırmıştı—bu, İtalya tarafından başarılı bir şekilde karşı konacak bir eylemdi.

Cemiyet Tarafından Yapılan Mali Yardım. Savaş-sonrası yıllarında Avusturya ve Macaristan için Cemiyet himayesinde krediler ayarlanmıştı. Açık veren bütçeler, ağır borçlar ve enflasyon yaratan kâğıt para basımı bu ülkelerde vahim bir finansal durum yaratmıştı. Acil bir şekilde dışarıdan yardım gerekiyordu. Cemiyet ayrıca savaş nedeniyle harap olmuş alanlardan gelen sığınmacılar nedeniyle ortaya çıkan yükü hafifletmek konusunda Yunan yönetimine yardımda bulunmuştu. 1926 ila 1928 yılları arasında Bulgar sığınmacıların sorumluluğunu üstlenmede yardımcı olmak konusunda değerli bir hizmet gerçekleştirildi. 1935'te, Cemiyet başkanlığını bir Amerikalı olan James G. MacDonald'ın üstleneceği bir komisyon oluşturdu. Komisyonun görevi Nazi Almanyası'ndan kaçan Yahudi sığınmacıların yerleşimlerine gözetmenlik

yapmaktı. Ayrıca Estonya yönetimine altın temeli üzerinden kendi para biriminde krediler açılmıştı ve belediye ve liman işleri geliştirmesinde kullanılmak üzere Danzig Özerk Kenti'ne yardımda bulunulmuştu. Aslında, Cemiyet'in finansal faaliyetleri onun gelişiminin öne çıkan ve başarılı bir kısmını oluşturmuştu.

Cemiyet'in Diğer Faaliyetleri. Cemiyet, ticaretin olağan gidişatı içinde kendini çok sayıda başka kayda değer önemdeki soruna adamıştı. Avrupa'da Cemiyet koruması altında bulunan ırksal azınlığa ait yaklaşık otuz milyon insanın haklarını koruma arayışındaydı; Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun daha eski sömürgelerinin idaresine gözetmenlik yapmıştı. Danzig idaresine yardımcı olmuştu ve 1935 yılına kadar Saar havzasını doğrudan yönetmişti. Cemiyet, çeşitli özel komisyonları ve büroları aracılığıyla sürekli olarak ekonomik, sosyal, iş gücü, ırksal, sağlığa dair, ticari ve hukuki meselelerle ilgileniyor ve tüm ülkelerin devlet insanlarına uluslararası ilişkileri düzenlemede veriler sağlıyordu. Bu tür meselelerin ele alındığı uluslararası konferansların posta, ulaşım, telgraf, demiryolu ve taşımacılık giderleri Cemiyet tarafından karşılanıyordu. Milletler arasındaki bilgiye dayalı iş birliği istikrarlı bir şekilde destekleniyordu.

Milletler Cemiyeti'nin Değerinin Tahmin Edilmesi. Milletler Cemiyeti kurucularının umutlarını tatmin etmemişti. Öteki türlü silahlı çatışmalara dönüşebilecek birkaç krize karşı gayretli ve başarılı müdahalelerde bulunulmuştu fakat idare etme girişiminde bulunduğu belli başlı ihtilaflarda zayıf kalmıştı. Taahhüt edilmiş olan silahlanmanın azaltılması gerçekleştirilememişti. Ancak Cemiyet'in faydalı bir amaca hizmet ettiği güvenli bir şekilde söylenebilirdi. Herhangi bir üyenin sıkıntılarının anlatılabileceği bir forum oluşturulmuştu ve başka milletlerin temsilcileri tarafından bu konular ele alınmıştı. Konsey'in toplantıları sıkça farklı ülkelerin elçilerini bir araya getiriyordu. Herhangi bir sorun ortaya çıktığında, hızlıca birleşim gerçekleştirilebiliyordu. Bu, Birinci Dünya Savaşı'nda doruğa çıkan notalar ve telgraflar değiş tokuşu aracılığıyla 1914 yaz mevsiminde yapılan uzun-soluklu

tartışma türünü gereksiz kılmıştı. Milletler Cemiyeti yasaların uygulanması ve yönetimlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda ilk gerçek girişim olarak görünür. Onun çok sayıdaki başarısızlığına rağmen, eski yöntemlere geri dönme olasılığı hiçbir yerde olumlu karşılanmıyordu. En sert eleştirmenler bile milletlerin ihtilafları savaş meydanına taşıyarak başarı sağlayabileceğini düşünmüyordu. Avrupa'da yıkımı önlemek için kolektif eylemin bazı türleri gerekiyordu.

2. MİLLETLERARASI MAHKEME

Uluslararası Adalet Divanı veya Milletlerarası Mahkeme. Cemiyet, çok sayıda özel dava üzerine eylemde bulunmanın yanında, bir Daimî Uluslararası Adalet Divanı'nı Tüzüğüne bağlı olarak tesis etmişti. Bu, yaygın olarak Milletlerarası Mahkeme olarak bilinir. Şubat 1920'de, Konsey tasarladığı mahkeme için bir plan oluşturma amacıyla seçkin avukatlardan bir komite belirledi. Bu, aynı yılın aralık ayında Genel Kurul tarafından onaylandı ve Mahkeme'nin bir üyesi olmak isteyen çeşitli milletler tarafından bir antlaşma şeklinde imzalandı. Cemiyet dışında başka ülkeler için mahkemeye gitme yolu açıktı. Genel Kurul ertesi yıl (Aralık 1921) toplandığında, yirmi-sekiz ülke antlaşmayı onayladı ve yürürlüğe girdi. Mahkeme ilk oturumunu 30 Ocak 1922 tarihinde Hague'de yaptı.

Milletlerarası Mahkeme Milletler Cemiyeti'nin Konseyi ve Genel Kurul'u tarafından seçilmiş olan on beş yargıçtan oluşur. Onlar dokuz yıl için hizmet edebilir ve yeniden seçilebilirdi. Mahkeme'nin yeri Hague'dir ve tüm vakalar çözüme kavuşturuluncaya kadar devam ederek oturumlar her yıl yapılır.[28]

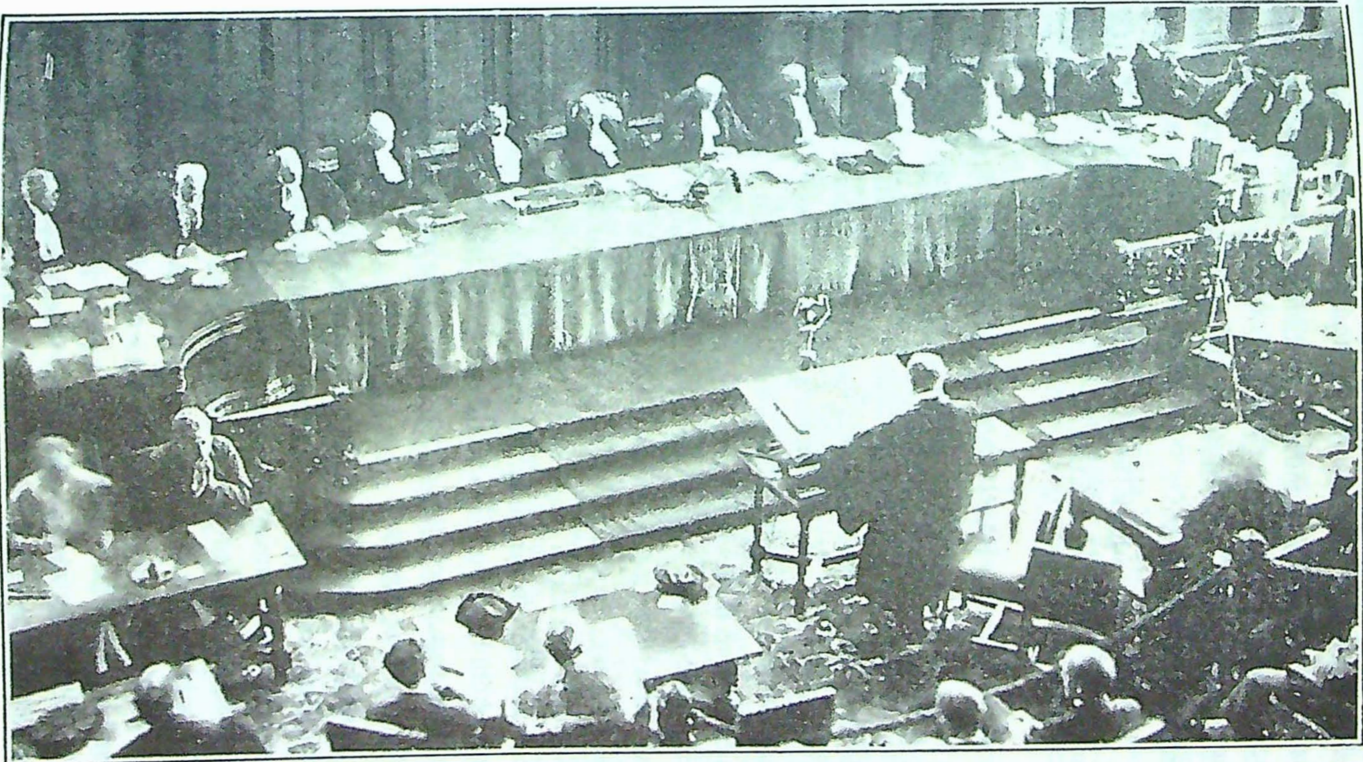
---

28 Mahkemeye katılmış olan milletler Mahkemenin tüm vakalarını kabul etme taahhüdünde bulunmamıştır. Ancak özel bir anlaşmaya imza atarak söz konusu tüm ihtilaflarda Mahkeme'nin hükümlerini kabul etme yönünde taahhütte bulunabilirdi. Bu ihtilaflar 1) bir antlaşmanın yorumlanması; 2) uluslararası hukuka dair herhangi bir mesele; 3) herhangi bir uluslararası yasanın ihlâl edilmesine ilişkin verinin varlığı durumunda mahkemede görülürdü; 4) hasar tespiti yapılırdı.

Milletlerarası Mahkeme ve Hague Adalet Divanı. Bir milletlerarası mahkemenin ele aldığı ilk ciddi tartışma, görmüş olduğumuz gibi, Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Hague Konferansları'nda olmuştu. Ancak milletler o zaman kendi tam bağımsızlıklarını korumaya direnmişti ve yalnızca özel arabuluculuk meselelerini kabul etmeye istekliydi. Hague Arabuluculuk Mahkemesi oluşumuna dair rıza gösterme konusunda daha ileri noktaya gitmeyecekti. Ülkeler ihtilaflara dair kararlara gönüllü olarak güvenme konusunda temkinliydi. Bu mahkeme Hague Konferansları'nda temsil edilen milletler tarafından seçilmiş bir yargıçlar listesini içerir ve görülen her bir dava için listeden belirlenen özel bir jüri heyeti oluşturulur. Oturumlar Andrew Carnegie tarafından bağışlanan Barış Sarayı adı verilen güzel bir binada, Hague'de, yapılırdı.

Hague Arabuluculuk Mahkemesi bazı temel konularda Milletlerarası Mahkeme'den ayrışır. Hague Adalet Divanı ihtilafları uzlaşı yoluyla düzeltme arayışında olan bir arabuluculuk mahkemesidir. Diğer taraftan, Milletlerarası Mahkeme hukuk kuralları üzerine temellenmiş kararlar ve fikirlere dair bir hukuk mahkemesidir. Hague Mahkemesi yargıçları her bir dava için seçilmiştir ve yalnızca Cemiyet kendilerine bir dava verdiğinde hüküm vermek için toplanır. Milletlerarası Mahkeme'nin yargıçları dokuz yıl için bu makamda olur, düzenli olarak buluşur ve zamanlarını ve dikkatlerini Mahkeme meselelerine adardı. Hukuksal ilkeler üzerine vakalara karar verirken, o zamana kadar mevcut olandan daha iyi uluslararası yeni yasalar oluşturma umudu taşırlardı.

Birleşik Devletler ve Milletlerarası Mahkeme. Birleşik Devletler Senatosu Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetmesine rağmen bir Milletlerarası Mahkeme kurulması planını kabul etme meselesini ayrı bir şekilde değerlendirmek durumundaydı. Vatandaşların büyük bir kısmı Birleşik Devletler'i Mahkeme'ye katılma yönünde sevk etti. Hem Başkan Harding hem de Başkan Coolidge belirli koşullarda bunun lehinde olmuştu. Mesele ciddiyetle ülke boyunca tartışıldı. Senato'nun isteklerini karşılamak için başka erkler tarafından büyük çabalar gösterildi fakat netice alınamadı. Mesele 1932'de ele alındı fakat Senato hiçbir eylemde

Şekil 98. Daimî Uluslararası Adalet Divanı

bulunmadı. 1935'te yeniden gündeme geldiğinde, Milletlerarası Mahkeme'ye katılma süreci elden gitmişti.

Bu, barış için vaatte bulunan herhangi bir harekete yardımcı olmaya hazır olanları üzdü. Çok sayıda başkaları ise Birleşik Devletler'in Avrupa meselelerine karışmak ve savaşa sürüklenmek ihtimaline dair tedirgindi.

Her ne kadar Birleşik Devletler Milletlerarası Mahkeme'ye katılmasa bile yargıçlar arasında her zaman Amerikalılar olmuştur.

3. BARIŞ ANTLAŞMALARI

Yeni Savaş Tehlikeleri. İtilaf Devletleri'nin zaferi ve Milletler Cemiyeti'nin tesis edilmesine rağmen yakın tarihte savaşan ülkelerin hiçbiri gelecek hakkında kesinlik hissetmemişti. Şimdilik Almanya'ya karşı zafer kazanılmış olsa bile, Fransa kendi nüfusunun Almanya'nınkinden az olduğunu biliyordu. Eğer Almanya kendi ayakları üzerinde durursa, intikam günü korkunç olabilirdi. Buna önlem olarak Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerde bulunan zenci askerî birlikleri kendi savaşında savaşması için çağırabilirdi. Fransa, Rusya ile geçici olarak savaş alanı dışında kalarak, şimdi güvenebileceği hiçbir güçlü müttefike sahip değildi. Diğer taraftan, silahsızlandırılan ve bir Fransa istilasına açık hale gelen Almanya kötü bir durum içindeydi; ve eğer Fransa ve Belçika savaş tazminatlarını süngüyle toplama konusunda ısrarlı olursa durum daha kötü hale gelecekti.

Doğudaki yeni devletlerin durumu ise çok daha iyi değildi. Onlar görünürde bağımsızdı; fakat şu an oldukları şekilde yalnız bulunarak ya Almanya ya da Rusya'ya karşı zayıftı. Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'nın "Küçük Entente" oluşturma konusunda iş birliği içinde oldukları doğruydu ve Fransa ve Polonya onlara katılacaktı. Ancak en iyimser görüşle, böyle bir birlik Avrupa'nın barışa odaklanması konusunda hiçbir güvence sunmuyordu. Başka bir deyişle, Avrupa Kıtası üzerindeki çeşitli milletler olası bir savaşı göz önünde tutarak anlaşmalar ve ittifaklar yapmakla meşguldü ve harcamalarına silahlar, mühimmatlar, müstahkem

mevkiler ve orduları ekliyorlardı. Bir zamanlar kendi ada yurdu üzerinde güvende ve halen denizlerin efendisi olan İngiltere bile yeni tehlikelerden korkuyordu. Ticareti Kıta üzerindeki karışıklık nedeniyle kötü bir şekilde bozulmuştu ve Fransa'nın havacılık konusunda askerî amaçlarla gelişim sağlaması denizler üzerindeki hakimiyetinin geçmişte kalan bir şey olup olmayacağına dair kaygılanmasına neden oluyordu. Aşikâr bir şekilde, güven oluşturma ve güvenliği sağlamada eski haline getirme açısından bir şeyler yapılmadıkça, her an mahvedici bir savaş patlak verebilirdi.

Locarno Konferansı (1925). Avrupa yıkımın eşiğinde göründüğünde, dikkat çekici bir konferans 5 Ekim 1925 tarihinde İsviçre, Locarno'da başlamıştı. Konferansa Fransa, Belçika, Büyük Britanya, Almanya, Polonya, Çekoslovakya ve İtalya'nın temsilcileri katılmıştı. Amacı Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden beri Batılı milletlerin kışkırtıldığı güvenlik meselelerini tartışmaktı. 1914'ten itibaren ilk kez Almanya barışın korunması için uluslararası bir konferansta bir taraf olmuştu ve ortak bir girişimde başka uluslarla dostane bir ilişki içindeydi. On iki gün süren bir müzakerenin sonunda Almanya, Belçika, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya yaygın şekilde Güvenlik Paktı diye adlandırılan bir Karşılıklı Güvence Antlaşması imzaladı; ve barış ve arabuluculuk adına altı başka anlaşma yapıldı.

Locarno Güvenlik Paktı. Avrupa güçleri, Güvenlik Paktı koşulları ile Almanya ve Belçika arasında ve Versay Antlaşması'nda sağlandığı şekilde Almanya ve Fransa arasında sınırların korunması konusunda birbirlerine taahhütte bulunmuştu. Onlar ayrıca, antlaşmanın hükümlerine uygun olarak Almanya'nın batı sınırı ve Ren Nehri'nin doğusunda elli kilometrelik bir hat arasında uzanan barış bölgesini sürdürme konusunda uzlaştı. Almanya, bu "silahtan arındırılmış bölge" içinde silahlı kuvvetler veya mobilize askerî birlikler bulundurmayacaktı. Almanya ve Fransa daha ileri bir güvence olarak birbirlerine saldırıda bulunmayacaklarına ve birbirlerinin topraklarını istila etmeyeceklerine dair taahhütte bulunmuştu. Aralarında saldırmazlık anlaşması yapılmıştı. Benzer

bir güvence Almanya ve Belçika arasında olmuştu. Bundan daha fazla olarak: eğer onlar arasında bir ihtilaf doğarsa, bunu barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturacaklardı; eğer uzlaşıya varamazlarsa meseleyi arabuluculuk yoluyla çözme konusunda anlaşmışlardı ve nihayetinde, eğer gerekli olursa, Milletler Cemiyeti Konseyi'ne başvurulacaktı.

Silahtan Arındırılmış Bölge

Saldırganlık Meselesi. Eğer paktı imzalayan beş yönetimden biri vaadini tutmada başarısız olursa ve bir başka yönetimin saldırısına maruz kalırsa geri kalanları hemen saldırıya uğrayan ülkenin yardımına koşacaktı. Locarno Paktı'nın en önemli hükümlerinden biri bir saldırı durumunun yürürlüğe girmesine dair tanımdı. Bir millet gerçekten savaş ilan etme zorunda olması ve askerlerini bir saldıran olmak için bir başka ülkeye sokması durumunda mıydı? Sınır üzerinde büyük silahlar yerleştirmek veya güçlü müstahkem mevkiler inşa etmek veya bir komşu bölge üzerinde uçan ordu uçakları göndermek bir saldırganlık mıdır? Bir saldırganlık eyleminde bulunmanın ne olduğunu söylemenin zor olduğu aşikârdır. Locarno'daki kararlar uluslar arasında ortaya çıkan savaşçı ihtilafların bir saldırı eylemini belirlemede milletlerarası mahkemeyi yetkili kıldı ve bu mahkemenin kararının kabul edilmesini hükme bağladı.

Paris Paktı. Birleşik Devletler'in Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin onuncu yıldönümünde, Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand Birleşik Devletler ve Fransa'nın dostluğunun aralarında

savaşın olmamasına dair bir antlaşma ile kalıcı hale getirilmesini önerdi. Bunu Fransız Hükümeti'nden böyle bir antlaşma için resmî bir teklif takip etti. ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellogg dünyanın büyük güçlerinin savaş durumunda buna dair bir hüküm verme yönünde imza atmasının barış için daha iyi bir yardım olacağı önerisinde bulundu. Birkaç müzakereden sonra, Paris'te on beş milletin temsilcileri buluştu ve Birleşik Devletler'de Kellogg Paktı, tüm dünyada ise Paris Paktı olarak bilinen yeni bir plan konusunda uzlaştı. Bu kısa antlaşmada, iki basit ilke duyuruldu; 1) İmzacılar uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için "savaşı kınayacak ve birbiriyle olan ilişkilerinde onu ulusal politikanın bir aracı olarak tanıyacak" idi. 2) Onlar ayrıca çıkış noktası ne olursa olsun, barışçıl araçlar haricinde hiçbir arayışta olunmayacağına dair tüm ihtilaflar için çözüm önerisinde bulunulacağı" konusunda uzlaşmıştı. Böylece savaş kınanacak ve tüm ihtilaflar başka yöntemlerle çözüme kavuşturulacaktı. "Ulusal onur" meseleleri ortaya çıktığında bile, bunların barışçıl müzakerelere konu olması gerekiyordu. Kısa bir süre içinde, altmıştan fazla millet Paris Paktı'nı imzaladı. Fakat ilk sınama 1931'de geldiğinde, Çin'e savaş açmış olan Japonya Birleşik Devletler ve başka ülkelerin itirazlarına kulak asmadı. 1935 yılında, İtalya taahhütlerine karşı kayıtsız kalarak Etiyopya ile savaşa girdi. Böylece, on yıldan daha kısa bir süre içinde savaşı önleme konusunda Paris Paktı'nın yetkilerine dair kuşkular ortaya çıkmıştı.

4. SAVAŞ GEMİLERİ SAYISINI AZALTMA ÇABALARI

Washington Konferansı. Birleşik Devletler'in Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetmesi yönetim adına yeni savaşlar olasılığını düşürme yönünde gösterilen çabaları azaltmamıştı. Tersine olarak, Cemiyet'in önde gelen muhalifi olan Senatör Borah Kongre'de Başkan Harding'in silahların azaltılmasını değerlendirmek üzere bir milletler konferansı çağrısı yapmasını önerdi. Kasım 1921'de Birleşik Devletler, Belçika, İngiliz İmparatorluğu, Çin, Fransa, İtalya, Japonya, Hollanda ve Portekiz'den delegeler Washington'da bir araya geldi. Yaklaşık üç ay boyunca onlar

silahlanma sorunları ve uluslararası ilişkiler üzerinde müzakerelerde bulundu.

Birleşik Devletler, İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya arasında yapılan bir antlaşma onların savaş gemilerinin sayıca azaltılmasını ve on yıllık bir süreyle sınırlandırılmasını sağlıyordu. Tonaj bakımından Büyük Britanya ve Birleşik Devletler eşit durumdaydı ve Japonya onların beşte üçüne denk gelen bir tonaja sahipti—aralarında "5 - 5 - 3 oranı" vardı. Dört-Devlet Antlaşması olarak bilinen bir başka anlaşmayla Birleşik Devletler, İngiliz İmparatorluğu, Fransa ve Japonya Pasifik Okyanusu üzerindeki ada sahiplikleri açısından birbirlerine saygılı olacaklarına taahhütte bulundular. Bir üçüncü antlaşma Washington'da temsil edilen güçlerin her birini Çin'in bağımsızlığına saygı göstерme yönünde bağlı kılıyor ve bu ülkeden özel haklar ve ayrıcalıklar istemekten alıkoyuyordu. Uzun zamandır Birleşik Devletler'in kendi Uzak-Doğu ilişkilerinde sıkıntı yaratan İngiliz-Japon ittifakını sona erdirmek için bir düzenleme yapılmıştı.

Londra Denizcilik Konferansı (1930). Her ne kadar 1921-1922 tarihli Washington Konferansı önde gelen güçlerin savaş gemileri ve uçak gemileri sayısını sınırlamış olsa bile, kruvazör, destroyer ve denizaltı gibi daha hafif savaş araçlarına ilişkin olarak bir anlaşmaya varılması konusunda başarısız olunmuştu. Sonuçta, denizci ülkeler bu türden deniz araçları inşa etmede birbiriyle rekabet etmeyi sürdürmüştü. Sekiz-inçlik makineli tüfek taşıyan kruvazörlerin inşa edilmesi hızla artmıştı. Bu rekabeti denetim altına alma yönünde bir arzu 1930 yılında Londra Denizcilik Konferansı çağrısı yapılmasına sebebiyet verdi. Büyük Britanya, Birleşik Devletler, Japonya, Fransa ve İtalya konferansa temsilciler gönderdi. Konferans öncesinde İngiliz başbakanı Ramsay MacDonald Washington'da Başkan Hoover'ı ziyaret etti; ve özel konuşmalarda, yaklaşan denizcilik konferansında izlenecek yöntem açısından ortak bir temel arayışında bulunuldu.

Londra konferansında, delegeler 1931'den 1936'ya kadar İngiliz, Amerikan ve Japon donanmalarındaki tüm hafif savaş uçaklarının

sınırlanmasını sağlamak amacıyla Washington antlaşması içinde belli başlı makalelerde değişiklik yapılması yönünde bir anlaşmanın taslağını oluşturdu. Böylelikle beş-yıllık bir "denizcilik molası" duyurusu yapıldı. Fransa ve İtalya donanma eşitliği meselesi üzerine tartışma içine girdiler çünkü Fransa İtalya'nın eşit donanma gücüne sahip olması hakkını reddetmişti. Bu ülkelerin hiçbiri paktı imzalamazken, yalnızca üç-taraflı bir anlaşma haline gelmişti.

1936'da Donanma Üzerindeki Sabit Sınırlamalardan Vazgeçilmesi. Donanma-sınırlaması antlaşmaları sona ermek üzereyken, Londra'da Aralık 1935 tarihinde başlayan bir başka denizcilik konferansı yapıldı; ancak eski sınırların sürdürülmesi üzerine uzlaşı sağlanamadı. Japonya Büyük Britanya ve Birleşik Devletler ile eşitlik talebinde bulundu ve daha azına razı olmayacaktı. Sonuç bir kördüğüm idi. Konferans'ta temsil edilen güçler yalnızca iki başlıca nokta üzerine uzlaşı sağlayabildi. Bunlar antlaşmaya dahil edildi (1936). Onlar her savaş gemisi, kruvazör ve başka türde denizcilik aracının inşa edilebileceği maksimum tonajı sabitledi ve ülkelerin birbirine deniz aracı inşa programları hakkında bilgilendirme yapmalarına dair vaatte bulunuldu. Böylece her bir ülke istedikleri kadar büyük bir donanma inşa edebilirdi veya bunun bedelini karşılayabilirdi ve bir donanma yarışı için kapı açılmıştı.

5. KARA ÜZERİNDE SİLAHSIZLANMA MESELESİ

Kara Silahlanmasını Azaltma Hazırlıkları. Kara silahlarını azaltma çabalarının öyküsü savaş gemilerinin sayısını sınırlamanın öyküsünden farklıdır. 1925 yılında, Milletler Cemiyeti Konseyi Versay Antlaşması'nda taahhüt edildiği şekilde silahsızlanmayı değerlendirmek için bir komisyon oluşturdu. Bu yapı Şubat 1932'de Cenevre'de bir araya gelinmesi amacıyla genel bir silahsızlanma konferansı için bir rapor hazırladı. Aralarında Birleşik Devletler ve Rusya'nın bulunduğu altmış ülkenin temsilcileri katılım sağladı. Dünyanın gözü bu etkinliğe çevrilmişti ve

yerkürenin her kesiminden halklardan gelen talepler delegeleri silahsızlanma konusunda azımsanmayacak miktarda bir arayışta bulunmaya yöneltmişti.

Mesele Üzerine Fikir Ayrılığı Yaşayan Milletler. Ancak konferansta silahlanma ölçeğinin azaltılma yönteminde çok sayıda engel ortaya çıktı. Birinci Dünya Savaşı'nın galip ulusları askerî üstünlüğü Almanya'ya devretme konusunda isteksizdi. Kendi açısından Almanya silahlanma konusunda eşitliği elde etmeye hevesliydi. Fransa, diğer ülkelerin gelecekte kendisini Almanya'ya karşı koruması güvencesi olmadıkça bu talebi kabullenme konusunda isteksizdi. Bu bağlamda Fransa Milletler Cemiyeti'nin gerekli olduğunda kararlarını zorla kabul ettirme yetkisine sahip olması gerektiği şeklinde pozisyon almıştı. Ancak öneri başka milletler tarafından reddedildi. Ardından Sovyet Rusya tümüyle silahlardan arınma noktasına gelinmesinin nihai bir hedef olması gerektiği duyurusunda bulundu. Rus delegasyonu tüm milletlerin belirli bir oranda silahlanmanın azaltılması ve bunun tümüyle silahtan arınma hedefine ulaşana kadar sürdürülmesi önerisinde bulunmuştu.

Başkan Hoover'in Planı. Haziran ayında, konferansın çelişen menfaatlerle bloke edildiği aşikâr olduğunda, Başkan Hoover silahsızlanma sürecini hızlandırma arayışına girdi. O, dünyadaki silahların yaklaşık üçte bir oranında azaltılması önerisinde bulundu. "Silahların dünyanın halkları üzerinde ezici yükünü azaltmanın bazı geniş ve belirli yönteminin benimsenmesinin zamanı geldi" diyerek bu konuda ısrarını sürdürdü. Hoover planı aralarında Almanya, İtalya ve Rusya'nın bulunduğu birkaç ülkeden destek güvencesi almıştı. Ancak İngiltere, Fransa ve Japonya buna itirazda bulundu ve bu cüretkâr plan boşa gitti.

Silahsızlanma Konferansının Başarısız Olması. Bu noktada İngiliz yönetimi bir uzlaşı önerisinde bulunarak kördüğümü çözmenin bir yolunu bulmaya çalıştı. Almanya'nın beş yıllık bir dönemde kademeli bir şekilde askerî eşitlik elde etmesine olanak

tanınmasını önerdi ve Avrupalı güçlerin Cemiyet Tüzüğü'nün ekonomik ve askerî yaptırımlarını dayatarak barışı korumak için yeni bir güvenlik paktı içinde kendilerini bağlamaları önerisinde bulundu. Ayrıca İngiliz projesi silahların azaltılması, genç erkeklerin askerî eğitiminin sekiz ayla sınırlandırılması ve büyük makineli tüfekler ve zırhlı tanklar gibi "saldırı" silahlarının üretiminin durdurulması önerisini getirdi.

Bu dönem itibarıyla Başkan Franklin D. Roosevelt resmî görevine başlamıştı ve İngiliz projesine, onay vermeye hazırdı. Elli-dört ülkeye başvuruda bulunarak konferansta kendisini desteklemelerini istemişti. Ancak ne Fransa ne de Almanya bu projeden tatmin olmuştu. Almanya ile olan ilişkiler artık Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin lideri Adolf Hitler tarafından yönlendiriliyordu. O, kendi ülkesi için silahlanma konusunda eşitlik elde edilmesi ve eski Alman askerî sisteminin geri getirilmesi eğilimindeydi. Hitler, Cenevre'de bu noktada kazanım elde edemeyeceğini anlayarak delegelerinden yurda dönmelerini ve Almanya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekileceğinin duyurulmasını emretti. 1935 yılında, Alman yönetimi zorunlu askerlik çağrısında bulundu. Başka Avrupa ülkelerini takip ederek sınırlar boyunca evrensel askerî hizmette bulunulması sistemini getirdi ve açık bir şekilde muazzam bir askerî mekanizma inşa etmeye başladı. Silahsızlanma konferansı tüm uygulama amaçları açısından sona ermişti.

Dört-Devlet Anlaşması. Ancak Avrupa savaştan ürkmüştü. 1933 yılının yaz mevsiminde Cenevre'de hiçbir uzlaşıya ulaşılamayacağı aşikâr hale geldiğinde, "bir nefes alma müddeti" önde gelen dört devlet tarafından taahhüt altına alınmıştı. Roma'da imzalanan Dört-Devlet Anlaşması aracılığıyla, İtalya, Almanya, Fransa ve Büyük Britanya'nın temsilcileri barış için kendi ülkeleri adına taahhütlerde bulundu. Onlar bir barışı koruma bakış açısıyla Milletler Cemiyeti'nin çerçevesi içinde iş birliği yapma konusunda uzlaşmıştı ve oturuma son verilmiş olan Silahsızlanma Konferansı'ndan sonra kendilerinin silahlanmasını azaltma yönünde çabalarını sürdürmede kararlılıklarını göstermişlerdi. Ancak bu uzlaşıya rağmen, Japonya ve Birleşik Devletler ile birlikte

Avrupa ülkeleri savaş hazırlığı içinde orduları ve donanmaları için gitgide daha fazla para akıtmayı sürdürmüştü. Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Japonya ve Birleşik Devletler 1934-1935 mali yılında önceki yıla oranla yalnızca donanmalar için birleşik olarak yüzde 14'lük bir artış göstermişti ve 1913'te harcanan miktarın iki katından daha fazlası sarf edilmişti. 1935-1936 yıllarına dair tahsislerde ise yüzde 7.5'luk bir artış görülmüştü. 1937'de daha da büyük bir artış gelecekti.

6. ULUSLARIN BORÇLARINI VE TİCARETİNİ DÜZENLEME GİRİŞİMLERİ

Alman Savaş Tazminatları Meselesi. Versay Antlaşması'nda Almanya'nın ağır hasar bedelleri ödemesine hükmedilmişti fakat toplam bedel sabit değildi. O, daha sonra galip ülkeleri temsil eden bir tazminat komisyonu tarafından belirlenecekti. Çok sayıda tartışma sonrasında Almanya'ya çıkarılan fatura miktarı, 1921'de, otuz-üç milyar dolar seviyesindeydi—her ne kadar ödemeler kırk-iki yıllık bir döneme yayılmış olsa bile Alman yönetimi bu miktarı ödemesinin olanaksız olduğunu bildirmişti. Bunu bir kördüğüm takip etmişti. Ardından, İtilaf Devletleri bir indirim önermişti fakat Alman yönetimi yirmi-bir buçuk milyar dolardan daha fazlasını ödeyemeyeceğine dair ısrarcı olmuştu. Büyük Britanya bir uzlaşı önermişti. Fransa ve Belçika her kuruş için sabit durmuştu. Bu ülkeler Ocak 1923'te erteleme konusunda sabırsız olarak, askerî birliklerine Ren Nehri'nin ötesinde, başta Ruhr vadisindeki şehirler olmak üzere Almanya'nın imalat bölgelerini iştila etme emri vermişti. Verilen talimat eğer gerekirse Almanlardan zorla para toplanmasıydı. Almanlar direniş gösterdi ve operasyon başarısızlıkla sonuçlandı. Bu sırada Alman yönetimi para biriminde parasal değerin yükseleceği şekilde milyarlarca ve trilyonlarca kâğıt para basıyordu.

Tazminatlar Konusu Üzerine İhtilaf. Seçkin bir İngiliz olan John Maynard Keynes Versay Antlaşması'nın taslağı Paris'te oluşturulurken 1919'da İtilaf Devletleri'nin politikasını suçlamıştı. O,

hasar faturasının Almanya'nın gerçekten ödeyebileceği bir miktar şeklinde belirlenmesini ve bu konunun bir an önce çözüme kavuşturulmasını teşvik etti. Almanya'nın aslında küçük bir tutarı ödeyebileceğini belirtti; çünkü onun altın, emtia veya taşımacılık gibi hizmetlerle ödeme yapması gerekiyordu. Ülkenin yeterince altını yoktu; İngiliz ve Fransız imalatçılar ve çiftçiler ödemenin imal edilmiş mallar, tarım ürünleri veya hizmetleriyle yapılmasına izin vermiyordu. Çünkü bu onların ticaretine zarar verirdi. Ayrıca o dönemlerde Alman halkından elli veya altmış yıla yayılmış ağır taksitler halinde tahsilat yapılması gerçekte onları köle haline getirecek ve başarısız olacaktı. Ancak müttefik galip ülkeler bu türden ekonomik önermeleri dinlemeyecekti. Onlar Almanya'nın tüm varlığını söküp almaya karar vermişti.

Dawes ve Young Planları. Politikacılar kendi zekâlarının sonuna geldikten sonra, iş insanları devreye girmişti. 1923'te Amerikan Dışişleri Bakanı Charles E. Hughes tazminatlar hakkında tartışmalar yürütmenin hiçbir yere varmayacağını ve yeni planlar oluşturmada uzman iş insanlarından faydalanılması gerektiğine dair halka hitap etmişti. Kısa bir süre sonra İtilaf Devletleri başında Birleşik Devletler'den General Charles G. Dawes'in olduğu finans uzmanlarından kurulu bir özel komisyonun atanması konusunda uzlaşmıştı. Komisyon Almanya'nın o dönemlerdeki dış ilişkileri konusunda değerlendirmede bulunuyordu. Ülke bir finansal çöküş durumundaydı ve Fransız askerî birlikleri Ruhr bölgesini işgal ediyordu.

Neticede ortaya çıkan "Dawes Planı" Almanya'ya yönetimin değersiz kâğıt parayı ortadan kaldırarak yeni bir başlangıç yapmasını sağlayacak iki yüz milyon dolarlık bir kredi açıyordu. Yeni bir para birimi oluşturuldu. Bir Alman markı yaklaşık yirmi-dört sentlik bir değere sahipti. Plan ayrıca Almanya'nın tazminat için her yıl ödeme yapabileceğine inandığı miktarı belirlemişti. Dawes Planı'nın kabul edilmesiyle birlikte Fransa Ruhr'dan askerlerini geri çekmişti.

Takip eden dört yıl için tazminat ödemeleri zamanında yapılmıştı fakat Almanya Amerikan bankerleri ve yatırımcıları dahil olmak üzere yabancılara tahviller satarak çok miktarda borç almıştı. Amerikalılar Almanya'ya borç para vermiş ve İtilaf Devletleri'nin alacaklarının ödenmesine yardımcı olmuştu ve toplam Alman borçluluğu ödemelere rağmen artmıştı.

1928'de daha ileri derecede ayarlamalar yapılması gerektiği aşikâr hale gelmişti ve ertesi yıl yeni bir İtilaf Devletleri komisyonu başkanı Birleşik Devletler'in seçkin bir vatandaşı olan Owen D. Young ile oluşturuldu. Bu komisyon tazminat miktarını –yaklaşık otuz-üç milyar dolarlık bir indirimle– sekiz milyar dolara düşürmüştü! Fatura faizleriyle birlikte elli-dokuz yıllık bir süreçte taksitler halinde ödenecekti. Yıllık olarak yaklaşık bir milyar dolarlık ödeme yapılması gerekiyordu. Ayrıca ödemelerin yapılacağı Uluslararası bir banka (Dünya Bankası) oluşturulmuştu.[29]

1929 Ekonomik Krizi ve Lozan Mutabakatı. Young Planı yürürlüğe girdiğinde 1929 yılındaki ekonomik kriz tüm dünya boyunca yayılmıştı. Almanya ağır borç yükü altında olarak kısa süre içinde tam bir felaketin eşiğine gelmişti. 1931 yılında, Başkan Hoover Avrupalı güçlere ülkeler arasındaki borçlara dair tüm ödemelerin bir yıllığına ertelenmesi çağrısında bulunmuştu; teknik tabirle ülkelerin birbirine olan borçları üzerine "bir moratoryum ilan edilmiş" idi. Ertesi yıl, Avrupalı güçler tazminat meselesinin nihai bir şekilde çözüme kavuşturulması için Lozan'da bir konferans düzenlemişti. Bu dönem itibarıyla politikacılar ve iş insanları John Maynard Keynes'in 1919 yılından beri haklı olduğuna ikna olmuştu—Almanya talep edilen milyarları ödeyemeyecekti. Böylece, özel bir mutabakatla Almanya'ya karşı değerlemesi yapılan borcun toplam bakiyesi 750 milyon dolara sabitlenmişti. Bu miktar Dünya Bankası'na ödenecek ve İtilaf Devletleri bunu kredi veren kuruluşlarına devredecekti.

---

29 Almanya'nın İtilaf Devletleri'ne tazminat olarak ödediği altın, emtia ve hizmetlerin Haziran 1931'de toplam değeri resmî olmayan bir şekilde 8 milyar 800 milyon dolardı. Ancak Alman yönetimi bundan çok daha yüksek bir sayı belirlerken Tazminat Komisyonu bundan kayda değer bir şekilde daha azını belirtmişti.

Bu planın tamamlayıcısı olarak "centilmenlik anlaşması" denilen bir belge Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Belçika tarafından Lozan'a eklenmişti. Onlar Birleşik Devletler bu ülkelerin haklarına dair savaş borçlarından tatminkâr bir kesinti yapmaya istekli olana dek Lozan mutabakatını onaylama taahhüdünde bulunmayacaktı. Böylece, borçlu olan uluslar tazminatlar ve savaş borçlarına dair Amerikan yönetimiyle doğrudan bir bağlantı yapma arayışındaydı—bu, Birleşik Devletler'in tanımayı reddedeceği bir bağlantıydı.

İtilaf Devletleri Arası Savaş Borçları. Birinci Dünya Savaşı esnasında İtilaf Devletleri'nin yönetimleri Birleşik Devletler yönetiminden on milyar dolar borç almıştı. Paris Barış Konferansı'nda, Büyük Britanya tüm ülkeler arası borçların genel bir iptalini önermişti; yani, Birleşik Devletler'in aynısını yapacağı şekilde müttefiklerine borç verdiği miktardan vazgeçme isteğini ortaya koymuştu. Bu öneri Başkan Wilson için kabul edilebilir değildi ve Amerikan yönetiminin borçlara dair tutumu değişmeden kalmıştı. Daha sonraları Başkan Coolidge İtilaf Devletleri'ne "parayı borç vermiş olduklarını" söyleyerek ve onun geri ödenmesinin gerektiğini belirterek durumu açıklığa kavuşturmuştu.

Savaştan sonra Amerikan Kongresi Birinci Dünya Savaşı Borç Komisyonu oluşturmuştu. Bu komisyon Birleşik Devletler'e olan borçların geçerli kalacağını beyan etti fakat borçlu ülkelere farklı faiz oranları uygulandı. Faiz oranı ödeme kabiliyetine göre değişkenlik gösteriyordu. Bu temelde, borçlu ülkeler Birleşik Devletler'e taksitler halinde ödeme yapmaya razı olmuştu. Ancak ödenen para büyük ölçüde Alman tazminatından çekiliyordu. Alman tazminatları ödemeleri büyük ölçüde başta Amerikalılar olmak üzere yabancılara satılan tahvillerden çekilerek döngüsünü tamamlıyordu. Böylece, 1929 ekonomik buhranı bu döngüyü kırdığında Birleşik Devletler herhangi bir tahsilat toplamada zorluklarla yüz yüze kalmıştı.

Aslında, Hoover moratoryumu, bir yıllığına borç ödemelerinin durdurulması çağrısına ilave olarak, aynı dönem için tazminatları

askıya almıştı. Bu dönemde, Kongre bir kez daha Amerikan konumunu vurgulamıştı: bu, borçların iptal edilmesi veya azaltılmasının Amerikan politikasına aykırı olmasıdır. Bununla beraber, Almanya'nın hasar faturasını azaltan Lozan Konferansı'ndan sonra, Büyük Britanya ve Fransa bir kez daha Birleşik Devletler'e savaş borçlarını azaltması önerisinde bulunmuştu. Onlar tazminatlar ile borçları birleştirmeye çalıştı. Ancak Başkan Hoover ülkesi adına bu bağlantıyı kabullenmeyi reddetti ve ihtilaf devam etti.

Böylece borçlu milletler 1932 yılından başlayarak yükümlülüğünü yerine getirmemeye başladı, yani ödemeler durdu. Aynı yıl Fransa, Belçika, Macaristan, Yunanistan, Polonya ve Estonya kendi borçlarının ödemesi olarak Birleşik Devletler'e hiçbir şey göndermedi. Sonraki iki yıllık süreçte Finlandiya borcunu tam olarak ödeyen ve ödeme tarihi ayarlaması yapan tek ülkeydi. Ardından Birleşik Devletler Kongresi temerrüde düşen herhangi bir yönetime daha fazla borç para verme konusunda herhangi bir yapılandırma için Birleşik Devletler'e yasaklama getiren bir yasayı (1934 tarihli Johnson Yasası) yürürlüğe soktu. Bundan sonra, Finlandiya haricinde borçlu olan yönetimlerin hiçbirine hiçbir şekilde ödeme yapılmadı.

Dünya Ekonomi Konferansı (1933). Ekonomi alanında panik yaşanması ve uluslararası ticarette düşüş 1933'te Londra'da bir ekonomi konferansı toplanmasına sebebiyet verdi. Onun amacı ekonomik refaha bir geri dönüş getirecek yöntem ve reformları değerlendirme altına almaktı. Konferansa altmış-yedi ülkeden delegeler katıldı. İngiltere kralı V. George konferansı şu sözlerle açmıştı:

Uygarlığın maddesel ilerleyişini sağlarken dünyanın engin kaynaklarının kullanımı insanın gücünün ötesinde olamaz. Bu kaynaklarda hiçbir azalma olmamalıdır. Tersine olarak, keşifler, icatlar ve organizasyon üretimin bolluğunu artırma yönünde olasılıkları çoğaltarak kendi içinde yeni sorunlar oluşmuştur. Ve bu büyüleyici maddesel ilerlemeyle birlikte, ulusların birbirine bağımlılığına ve onlar arasında iş birliği değerinin yeni bir

noktasına ulaşılmıştı. Şimdi insanlığa hizmet etme konusunda ortak menfaatler için bu yeni bilinçliliği kullanmak bir fırsattır.

Ancak zenginliğin geri getirilmesine dair en iyi araçların ne olduğuna ilişkin ulusların arasındaki fikir çarpışmaları konferansın ilerlemesini engellemişti. Büyük Britanya üç temel itirazda bulundu: emtia fiyatlarının artması; tüm ülkelerin para biriminin dengede tutulması; ve uluslararası ticarete dair engellerin ortadan kaldırılması veya azaltılması. Fransa kendi adına Büyük Britanya dahil olmak üzere tüm ülkelerin para biriminde altın standardına geri dönülmesini ve savaş borçlarına dair meselenin çözüme kavuşturulmasını istemişti. Birleşik Devletler her ne kadar gümrük tarifelerinde bir azaltmayı ima etse bile Fransa'nın altın politikasına karşı çıktı ve savaş borçları sorununu değerlendirmeyi reddetti.

Birkaç haftalık tartışmadan sonra Londra Ekonomi Konferansı herhangi yaşamsal konuda bir uzlaşıya varmaksızın ertelendi. Her bir ülke başkalarının satmak zorunda olduğu mallar üzerine gümrük tarifelerini azaltmasını istiyordu ve her biri kendi gümrük vergilerinde indirimler yapma konusunda isteksizdi veya bunu yapmaya muktedir değildi.

Ülkeler daha sonra çeşitli yasalarla "kendi yurtlarını düzene sokma" denemesine girdi. Bunu uluslararası ticaretin canlanmasına bağlı olmaksızın yapıyorlardı. Bu milliyetçilik politikası gerekli oldukça vatanseverler tarafından savunulmuştu. Şimdiki koşullara göre herhangi bir durumda zenginliğin yeniden elde edilmesi için planlar olarak serbest ticaret ve düşük gümrük tarifeleri alın yazısı şeklinde göze çarpmıştı.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1- Milletler Cemiyeti'nin üç kısmının adını verin. Savaşın önlenmesi veya savaşan devletleri baskı altında tutmak için Cemiyet tarafından atılabilen adımlar neydi? Kuruluşundan sonra Cemiyet'in önemli eylemlerinin ana hatlarını çizin. Birleşik Devletler'in Cemiyet ile ilişkileri nasıl olmuştur?

2- Milletlerarası Mahkeme nedir? O, Hague Arabuluculuk Mahkemesi'nden nasıl ayrışır? Birleşik Devletler Milletlerarası Mahkeme'ye katılmış mıdır?

3- Locarno Güvenlik Paktı'nı betimleyin. O, eski ittifak anlaşmalarından nasıl ayrışmıştı? Paris Paktı'nın hükümlerini verin. Zorunlu kılma için herhangi plan içerir mi?

4- Washington Konferansı'na kim çağrıda bulunmuştu? Temel neticeleri listeleyin. 1930'da Londra Konferansı'nda denizcilik sınırlamalarına yönelik başka hangi adımlar atılmıştı? Donanma sınırlamalarından ne zaman vazgeçilmişti?

5- Kara silahlarına dair bir azaltmanın gerçekleştirilmesi için çabaları betimleyin. Fransa neden böyle bir azaltmanın bir bedeli olarak "güvenlik" talep etmişti? Başkan Hoover'ın planı neydi? Şansölye Hitler hangi pozisyonu almıştı?

6- Versay Antlaşması Almanya'nın ödeyeceği hasar miktarını sabitlemiş miydi? John Maynard Keynes'in planı neydi? Almanya'nın ödeme kabiliyeti üzerine sınırlamalar neydi? Dawes ve Young planlarının amaçları nelerdi? Lozan Mutabakatı neydi? "Ülkeler arası borçlar" neydi? Hoover moratoryumu neydi? Avrupa güçleri neden tazminatları Birleşik Devletler'e olan borçlarla bağlantılı hale getirmeye çalışmıştı? Birinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Devletler'in eski müttefikleri Amerikan yönetimine borçlarını ödemiş miydi? Londra Ekonomi Konferansı neden sekteye uğramıştı?

FAYDALI TERİMLER

Aşağıdaki terimlere kaç tane anlam yükleyebileceğinize bakınız: *Tüzük, yaptırımlar, askerî tedbirler, tecrit etme, silahsızlanma, donanma sınırlamaları, Hague Mahkemesi, jüri heyeti, protokol, güvenlik, saldırı ve savunma müttefikliği, ulusal onur; altın, mal ve hizmetle ödeme; moratoryum, borç iptali, gümrük tarifeleri azaltılması.*

YOL GÖSTERİCİ SORULAR

1- Barışı korumak için bir dünya parlamentosu oluşturma fikri yeni bir fikir miydi?

2- Avrupalı güçler Birinci Dünya Savaşı arifesinde bir savaşı önleme çabası içinde genel bir konferans yapmış mıydı?

3- 1899 ve 1907 tarihli Hague konferansları 1921 ve 1930 tarihli Washington ve Londra konferansları kadar başarıya ulaştı mı?

4- Silahlanma yarışı günümüzde halen devam etmekte midir?

TARTIŞMA KONULARI

1- Milletler Cemiyeti savaşa sebebiyet verme olasılığı yüksek konuların açık bir şekilde tartışılması için çalışmalar yapar.

2- Milletler Kellogg-Briand Barış Paktı'na katılmaya zorunlu hissetmiştir.

3- Birleşik Devletler Milletler Cemiyeti'ne katılmaksızın bazı konularda Cemiyet ile iş birliği yapabilir.

4- Uluslararası borçlar yalnızca altın, mal veya hizmetle ödenebilir.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

W. C. LANGSAM, *The World since 1914*: 1) Milletler Cemiyeti, ss. 139-166; 2) Tazminatlar, ss. 170-203; 3) Güvenlik ve silahsızlanma, ss. 204-232; 4) Asya ve Afrika'da huzursuzluk, ss. 240-251; 5) Birleşik Devletler ve Avrupa ilişkileri, ss. 747-791. HAYES, *A Political and Cultural History of Modern Europe*, Cilt II: 1) Milletler Cemiyeti, ss. 1009-1025; 2) Güvenlik arayışı, ss. 1026-1046; 3) Ulusal menfaat arayışı, ss. 1047-1089.

BÖLÜM XIII • AVRUPA'YA DAİR GÜNÜMÜZÜN SORUNLARI

BÜYÜK EKONOMİK BUHRAN • DEMOKRASİLERİN DİKTATÖRLÜĞE VE BUHRANA KARŞI MÜCADELESİ • ULUSLARARASI GÜVENLİĞİN TEHDİT ALTINDA OLUŞU • AVRUPA'DA YENİ İTTİFAKLAR • GEÇMİŞE VE GELECEĞE BAKIŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kısa bir süre boyunca üç şey oldukça kesin görünmüştü. Demokrasi nihayetinde monarşi ve feodalizm ile uzun mücadelesinde zafer kazanmıştı. Endüstri ve ticaretin canlanması çiftçilerin ve endüstri işçilerinin çoğunda, özellikle "sosyal mevzuatlar" yardımıyla zenginlik ve gelişim yönünde vaatte bulunmuştu. Umut verici resmin tamamlanması için Milletler Cemiyeti uluslararası ihtilafların çözüme kavuşturulmasının ve Orta Çağlar'ın bitişinden beri aralıklı bir şekilde Avrupa'da tahribat yaratmış olan topyekûn savaşlara bir dur denilmesinin barışçıl bir yolunu sunmuştu. Ancak görünümler aldatıcıydı. Çok sayıda kral ve imparator devrilmiş olmasına karşın, demokrasi geçmiş yüzyıllarda krallar ve feodal lordların güçlü bir şekilde reddetmiş olduğu demokratik fikirleri küçümseyen ve tanımayan diktatörlerle mücadele etmişti. Ekonomik zenginliğin ümit verici görünümü 1929'da bankaların batması, ücretlerin düşmesi, işsizlik ve genel sefalete eşlik eden bir ticaret kırılmasıyla paramparça olmuştu. Sıkıntıların ortasında, ister demokratik isterse diktatoryal olsun, tüm yönetimler halkın ıstırabını ve moral bozukluğunu aşmak için tasarlanmış tedbirler benimsedi. Aynı zamanda, 1919'da Paris'teki barış konferansında çözüme kavuşturulmamış şekilde kalmış olan meseleler üzerine ihtilaflar yeniden ortaya çıkmıştı. İhtilaflar keskinleşirken, büyük güçler Birinci Dünya Savaşı arifesinde olduğu gibi kendi ordularını ve donanmalarını güçlendirmeye başlamıştı; ve geçmiş deneyimden akıl yürütüldüğünde, Avrupa bir başka topyekûn savaşın eşiğinde görünmüştü. O önlenebilir miydi ve nasıl önlenebilirdi? Bu, çok önemli bir soru haline gelmişti. Eğer savaş bir kez daha kapıyı çalarsa, Avrupa uygarlığının yazgısı ne olurdu? Bu, tüm diğer soruları gölgede bırakan başlıca mesele olmuştu.

1. BÜYÜK EKONOMİK BUHRAN

Savaş-sonrası Ekonomide Canlanma. Versay'da barış anlaşmasının imzalanmasından sonraki on yıl boyunca, Avrupa ülkeleri refah ve istikrara yeniden kavuşmuş görünüyordu. Kargaşa

ve propagandaların olduğuna kuşku yoktu. Ancak her şey hesaba katıldığında, endüstri alanında hızlı bir yükseliş vardı. Pek çok şey ticaret faaliyetlerinde bir iyileşme olmasının lehindeydi. Savaş sürecinde evler, köprüler, demiryolları ve başka yapılar yıkılmıştı ve yeniden inşa edilme görevi piyasaların düzelmesine, fabrikaların açılmasına ve maaşlı çalışanlar için istihdama yol açmıştı. Savaşan ülkeler tüm enerjilerini savaşı kazanmaya yöneltmişken, savaşa dair amaçlar için hemen faydası olmayacak binaların yapılması ihmal edilmişti. Bunun sonucu olarak, 1919 yılından sonra, "duraksama"nın aşılması için muazzam miktarda inşaat yapılması gerekiyordu.

Bu koşullar altında, Avrupa'nın çok miktarda paraya ihtiyacı vardı ve Amerikalı bankacıların ve yatırımcıların borç verecek milyarları bulunuyordu. Savaş sürecinde, Amerikan endüstrisi ve tarımı savaşan ülkeler için mal üretmeyi hızlandırmıştı ve ardından, Amerika'nın savaşa girmesinden sonra Birleşik Devletler yönetimi için üretim artırılmıştı. Birkaç yıllık süre içinde –1916-1921– Birleşik Devletler'in kurumları toplamda 38 milyarlık kâr elde etmişti (bu rakama yüksek vergiler dahildi). Amerikan bankaları da çiftçilerin ve endüstri işçilerinin mevduatlarıyla büyümüştü. Savaş canlılığı boyunca yüksek fiyatlar ve yüksek ücretlerin keyfini süren çiftçi ve endüstri çalışanları olmuştu. Amerikan bankacıları ve yatırımcıları Avrupalı yönetimlere ve sermayedarlara kendi endüstri alanlarını geliştirmek ve desteklemede kullanılması için milyarlarca dolar kredi vermişti.

1931 yılı itibarıyla, Amerikalılar dünyanın tüm kesimlerinde toplamda 15 milyar dolarlık "uzun-vadeli sermaye yatırımı" yapmıştı—bunun üçte birinden daha fazlası doğrudan Avrupa'ya yapılmıştı. Aynı zamanda, Amerikan bankaları ilave yüzlerce milyon dolarlık kısa-vadeli krediler vermişti. Bu afallatıcı toplamlara Birleşik Devletler'in Birinci Dünya Savaşı'nda eski müttefiklerine borç verdiği yaklaşık 11 milyar dolar ilave edilmeliydi. Bir başka deyişle, Amerikalıların yurt dışına toplamda yaklaşık 26 milyar dolar borç vermiş olması Avrupa'nın ayağa kalkmasına yardımcı olmuştu ve 1919 ila 1929 yılları arasında refah sağlamıştı.

Piyasa Canlılığının İnfilak Etmesi. 1928 yılı itibarıyla, Avrupalı endüstriler 1914'teki kendi kapasitelerinin çok ötesine genişlemişti ve seri üretim yöntemleriyle, Amerikan sermayesi ve makinelerinin yardımıyla mallar sel gibi akıyordu. Çekoslovakya, Polonya ve Yugoslavya gibi yeni ülkelerin her biri kendi endüstrisini inşa ediyordu ve ekonomik açıdan kendini bağımsız kılmaya çalışıyordu. Piyasalarda mal bolluğu vardı ve bu bolluk Avrupalı halk kitlelerinin satın alma gücünü aşmıştı. Aynı zamanda, Japonya, Hindistan ve başka uzak uluslar kendi ülkelerini geliştiriyordu ve büyük endüstriyel ulusların –Almanya, Fransa ve Büyük Britanya– eski dış piyasaları bu Batılı ülkelerin üretim fazlasını eritemiyordu. Pazar yoksunluğu yaşayan endüstriler her yerde yavaşlamaya başlamıştı. Düşüş 1929 yılının ilk aylarında aşikârdı ve aynı yılın sonbahar mevsiminde New York City'deki borsada çöküş yaşandı. Hisse ve tahvil fiyatları şaşırtıcı bir hızlılıkla düşmüştü. Tahminlere göre, yılın bitiminden önce, New York piyasasındaki tüm hisselerin toplam değeri en azından 40 milyar dolarlık bir düşüş yaşamıştı. Bu esnada batı ve orta Avrupa'da çöküşler yaşanıyordu. Borsa düşüşlerini endüstri ürünlerinde ivme kazanmış bir azalış takip etmişti ve malların alım-satımlarında azalma olmuştu. Avrupa 1819 ekonomik buhranından beri aralıklı bir şekilde devam etmiş olduğu gibi bir başka endüstriyel krize girmişti.

Krizlerin Doğası. Tüm tarih içindeki bu en büyük ekonomik buhran olağan nitelikler ortaya koymuştu. Ürünlerini kâr elde ederek satmada başarısız olan fabrika sahipleri üretimi kısmıştı veya kapılarını tümüyle kapatmıştı. Yeni fabrikalar ve başka yapı işleri yavaşlamış veya durmuştu. Demiryolu veya buharlı gemiler aracılığıyla malların nakledilmesi hareketi azalmıştı. Ticaret faaliyetlerinin azalmasıyla birlikte endüstri ve ofis çalışanları yönetimler tarafından yapılan bağışlar ve yardımlarla geçimini sağlayabiliyordu. Ekonomik buhranın dördüncü yılında Cenevre'deki Uluslararası Çalışma Örgütü dünyadaki işten çıkarılan işçilerin sayısının otuz milyondan az olmadığını tahmin etmişti. Malların fiyatları düşmüştü. Fabrika ürünlerine olan talep azalmıştı. Mayıs 1931'de merkezi Viyana'da olan Kredi Bankası batmış, kapılarını

kapatmış ve mevduat sahiplerine paralarını ödeyememişti. Bunu Almanya'da banka batışları takip etti. Her ne kadar, Fransa ve İngiltere'nin alıcı bankaları şok dalgasına karşı koymuş olsa bile onlar kredi verme konusunda daha temkinli olmuştu ve böylece ekonomiye ilave yük getirmişti. Ağustos 1931 tarihinde İngiltere Bankası altın standardını bıraktı ve İngiliz kâğıt para birimi artık altın cinsinden ödenebilir değildi. Aralarında Birleşik Devletler'in olduğu birkaç başka yönetim daha sonra İngiliz örneğini takip etmişti; ve böylece yerkürenin ülkeleri uluslararası ticaretin işleyişi için değişmez standardı kaybetmişti.

Halkın Tedirginliğinin Yayılması. Sosyal koşullar üzerine ekonomik buhranın etkisi neredeyse devrimseldi. Milyonlarca erkek ve kadın haftalar, aylar, yıllar boyunca işsiz kalmıştı. Her ne kadar, çoğu bazı yollarla yönetimin maaş ve yardımlarıyla desteklense bile, onların aktif zihinleri ve elleri büyük şehirlerdeki tuğla ve harçların kalabalığı ortasında yapacak hiçbir şey bulamıyordu. Savaşmayı ve yok etmeyi öğrenmiş olan milyonlarca eski asker savaş sonrasında iş bulabilmiş olsa bile sakin bir hayat yaşamayı zor bulmuştu. Ekonomik buhran nedeniyle sokaklara geri dönen eski askerler her zaman olduğundan daha kayıtsız hale gelmişti. Onlar çete kurmak, toplu yürüyüş ve başkaldırma haricinde yapacak bir şey bulamıyorlardı. Okullardan ve üniversitelerden iş bulma ve hayatlarını düzene koyma olasılığı olmayan erkek ve kız çocuklar dökülüyordu. Avrupa'nın işsiz insanları için Birleşik Devletler'in kapıları artık açıktı. Çeşitli göçmenlik yasaları 1924 Tarihli Göç Yasası şeklinde birleştirilerek, Avrupalı ülkelerden yalnızca küçük bir göçmen kotasıyla Amerika'ya gitmelerine artık olanak tanınmıştı; ve Birleşik Devletler yönetimi sorumluluğunda milyonlarca işsizle birlikte, göçmen sayısı konusunda kota sistemi altında sınırlamalar getirilmişti. Avrupa kendi yağıyla kavrulmalıydı çünkü yokluk-çeken insanlar okyanus ötesine kaçmanın yolunu bulamıyordu. Savaştan kalan eski sıkıntılar bir kez daha baş göstermişti. Demokrasi, sosyal reform ve sosyalizm üzerine eski ihtilaflar keskinleşmişti. İş başında mutlu olacak kalabalıklar şimdi kötü durum için suçlayacakları günah keçileri arıyordu.

Onları baskı altında bırakan ekonomik durumun yol açtığı işsizlik, belirsizlik ve sefaletten çıkış yolu araştırıyordu. Kaçınılmaz bir şekilde, politik propagandalar içinde bir çıkış noktası bulunmalıydı. Ekonomik baskıyı hafifletmek için yönetimler yeni planlar yapıyor, yönetim şekillerinde değişiklikler sunuyordu.

Buhrandan Çıkış Yolları Arayışı. Sıkıntılı durumlarla yüzleşmek zorunda kalan her bir Avrupa ülkesinde refahı yeniden getirmenin yolları ve araçları arayışı vardı. İşsizlik ve yoksulluk çok açıktı. Eğer bu durum yayılma gösterirse en güçlü yönetimler için bile tehlikeli bir memnuniyetsizlik ortamı oluşabilirdi. Elbette, Avrupa tarihinde daha önceleri ekonomik buhranlar olmuştu ve yönetimler ekonomiye pek müdahale etmeden olayların gidişatına izin verilmişti. Ve bu ekonomik buhranın aynı türde bir başka ekonomik kriz olduğu görüşüne sahip bazı iyimser düşünürler vardı. Onlar yönetimlerin bu konuda hiçbir şey yapmamasının en iyisi olacağını savunuyorlardı. Ancak demokratik ülkelerdeki başbakanlar ve despotik ülkelerdeki diktatörler bu fikri kabul etmemişti. Demokratik ülkelerde tarım ve endüstri alanındaki kötü durum hakkında bir şey yapmaya dair vaatte bulunmaksızın hiç kimse yönetim makamına seçilemezdi. Despotik ülkelerde ise, diktatörler aşikâr bir şekilde ekonomik sıkıntıyı hafifletmenin bazı yollarını bulmadıkça iktidarda kalamayacaklarını anlamıştı. Kabaca ifade edilirse, ikilemi aşmanın yolları olarak her biri ayrıntılarda değişkenlik gösteren beş proje ortaya konmuştu.

Laissez Faire Programı. Özellikle Büyük Britanya'da *laissez faire* veya "bırakın yapsınlar" teorisine sımsıkı bağlı olan bir düşünce ekolü vardı. Bu düşünce on dokuzuncu yüzyılda popüler olmuştu. Bu, tam manasıyla, yönetimin yurt içinde işsizlik, bankacılık, endüstri ve ticaret alanlarında hiçbir şey yapmaması gerektiği anlamına geliyordu. Serbest ticaret benimsenmeliydi veya dış ülkelerle ticaret konusunda düşük gümrük tarifeleri uygulanmalıydı. Bu, en üst noktada özgürlük getirecekti. Hem ulusal hem de uluslararası politika bu olmalıydı. Büyük Britanya bunu –en azından başlıca noktalarda– bir kez takip etmişti ve bu ülkenin endüstrisi

ve ticareti bu anlayış altında zenginleşmişti. Ülkenin ticareti yaklaşık 1850'den sonra benimsenen politikadan sonra hacim açısından gelişim göstermişti. Ancak aslına bakıldığında, görmüş olduğumuz gibi, Büyük Britanya bu politikasından vazgeçmişti. Ülke bir korumacı gümrük tarifeleri sistemine geri dönmüştü ve 1929 ekonomik krizi ülkenin üzerine çökmeden önce yaşlılık maaşı, işsizlik sigortası ve yurt içi reforma dair başka projeleri kabul etmişti. Bunun sonucu olarak *bırakınız yapsınlar* eski teorisi Büyük Britanya'da veya Avrupa Kıtası üzerinde herhangi bir yerde az dikkat çekiyordu. Politika ne denli liyakatli olursa olsun, genel olarak modası geçmiş olarak değerlendiriliyordu.

Hükümet Müdahaleciliği. Avrupalı liderlerin ikinci bir ekolü *laissez-faire* teorisinin doğruluğunu reddetmişti. Bu grubun sözcüleri bir başka programı öne sürmüştü. Hükümetin ekonomik işleyişe müdahale etmesi gerekiyordu. İşsizler için iş sağlanmalıydı veya en azından onları aç kalmaktan korumak için yaşamlarını sürdürecek kadar para verilmeliydi. Tarım ürünlerinin fiyatları artırılarak çiftçilere yardım edilmeliydi. Para biriminin değeri düşürülerek –altın standardından vazgeçilerek ve faiz ve ana parayı daha ucuzlamış parayla ödeyerek– kamu ve özel sektör borç yükü azaltılmalıydı. Yurt içinde dışarıdan gelen daha ucuz malların bir tufanına karşı endüstri ve tarımı koruma amacıyla ithal edilen mallar üzerine gümrük vergilerinin uygulamaya konması gerekiyordu. Bu, endüstri ve tarımın normal işleyişine pek çok yöntemle hükümetin müdahalesi anlamına geliyordu.

Emperyalizm. Ekonomik buhranla başa çıkmanın üçüncü bir programı hükümet müdahalesine emperyalizmi eklemişti. Büyük Britanya ve Fransa'da bu, anavatan ve sömürgeler arasında daha yakın bir birlik gerektiriyordu. Çünkü İngilizler için bu, imparatorluğun tüm kesimlerinin kendi sınırları içinde ticareti teşvik etmesi ve imparatorluğun dışındaki ülkelerle ticarete karşı bazı türlerde engeller koyması gerektiği anlamındaydı. Aslında, bu programı gerçekleştirmek için adımlar atılmıştı. Fransa için, benzer bir şekilde emperyalist program sömürgeleri bir arada tutmak ve yabancı ülkelerle ticareti denetim altına almak için

projeler içeriyordu. İtalya'da Başbakan Mussolini 1935-1936 yıllarında Etiyopya'nın işgal edilmesini haklı göstermenin teorisinden faydalanmıştı; bu yeni sömürge İtalya'ya hammadde sağlıyor ve İtalyan göçmenleri ve imal edilen mallar için bir pazar yeri oluşturuyordu. Şansölye Hitler aynı ruh hali içinde Alman sömürgelerinin geri verilmesini talep etmişti ve "aşırı kalabalıklaşmış Anavatan"a bazı Rus bölgeleri ekleme olasılığından üstü kapalı bir şekilde bahsetmişti.

Komünist Program. Onların açısından Rusya'daki Bolşevik liderler bu planların hiçbirinin işe yaramayacağını, yani halk için istihdam ve güvenlik sağlamayacağını beyan etmişti. Onlar özel girişimin tüm insanları istihdam etme ve geçimlerini sağlamada başarısız olacağına dair ısrarda bulunmuştu. Sorunun doğru çözümüne sahip olduklarını beyan etmişlerdi; şöyle ki, hükümet tüm temel endüstri alanlarının sahipliğini almalıydı. Buna tarım ve zenginlik üretiminde istikrarlı ve sürekli bir şekilde toprağın işlenmesi dahildi. Eleştirmenler Rusya'da hayat standartlarının düşük olduğuna işaret ettiklerinde, komünist liderler kendilerinin bunu artırmak için sıkı çalıştıkları ve geleceğe dair büyük umutları olduğu şeklinde yanıt vermişti.

İsveç'in "Orta Yol"u. Başta İsveç olmak üzere İskandinav ülkelerinde çok sayıda lider bu programların herhangi birini bütün olarak ele almayı reddetmişti. Onlar *laissez faire* ve emperyalizm fikrini kabul etmedi. Özel girişim alanında becerikli ve enerji dolu iş insanları açısından çok sayıda erdem görmüşlerdi ve bunun sonucu olarak komünist teoriyi bir kenara bırakmışlardı. Ardından kendi programlarını geliştirmişlerdi. İsveç programı dört temel özelliği kapsıyordu: 1) belli başlı alanlarda özel ticaret girişimlerini teşvik etmek; 2) hükümetin demiryolları, telgraf, telefon, ormanlar ve elektrik-gücü tesisleri gibi belli başlı girişimlere sahip olması ve bunları işletmesi; 3) halkın kârların üyeler arasında dağıtılacağı şekilde mal üretmesi ve satması için kooperatif toplulukları oluşturmaya teşvik edilmesi; 4) maaşların yükselmesi, yani endüstri işçilerinin toplu pazarlık aracılığıyla satın

alma gücünün artması için sendikalara destek verilmesi. Kısaca, İsveç liderler bireyciliğin uç noktaları ve komünizm arasında bir "orta yol" seçmişti. Bunu yaparak, "herkes için ortak fayda" açısından bireysel çabanın ve kolektif çabanın avantajlarının korunabileceğini iddia etmişlerdi.

2. DEMOKRASİLERİN DİKTATÖRLÜĞE VE BUHRANA KARŞI MÜCADELESİ

Diktatörlüğün Sorgulanması. İtalyan ve Alman Faşistler kendi zaferlerinin ilk dönemlerinde demokrasinin çaresiz bir hastalık olduğu ve kısa süre içinde her yerde varlığının sona ereceğine dair böbürleniyordu. Onlar dönemin sıkıntılarının çoğunun kaynağının demokrasi olduğuna atıfta bulunmuştu ve kendilerinin İtalya ve Almanya halkı için istihdam ve güvenlik vaat ettiğini belirttiler. Yugoslavya, Polonya ve Macaristan'da diktatörlerin yükselişine derin bir tatminle işaret ettiler ve kitlelerin tek-adam yönetimi altında daha iyi durumda olduğunu duyurdular. Büyük Britanya ve başka demokratik ülkelerde kendilerini lider kılanlar bu türden yüksek sesli iddialardan etkilenmiş olarak Faşist eylemlerde bulunmaya başladılar ve Mussolini ve Hitler'i taklit etme amacıyla takipçiler edindiler.

Almanya gibi bu türden ekonomik refah yaşayan ülkeler kısa süre içinde halk tabakasının ekmeğinden alarak bombalar ve silahlara yatırım yapmaya başladılar. 1935 yılında İtalyanların Etiyopyalıları merhametsiz bir şekilde bombalaması Faşist fikirlere sempati duyan çok sayıda Fransızı ve İngilizi afallatmıştı. Sovyet Cumhuriyeti'nde sefalet, sivil özgürlüklerin olmaması ve düşük yaşam standartları haberleri gerçekler olarak bilinir hale geldikçe komünizmin Bolşevik liderler tarafından sergilenen ümitvar iyimserliğin hiç de yeterli olmadığı aşikardı. Demokratik uluslar despotizmin topyekûn savaş hali doğurma olasılığıyla aşırı büyük bir bedel ödeteceğine dair daha fazla ikna oldular.

Demokrasinin Dünya Boyunca Yayılması. Demokrasinin ölmekte olduğuna dair komünist, faşist ve Nazi diktatörleri tarafından

sıkça açıklama yapılmasına karşın, halkın kendi kendini yönetmesi sürecin hâlihazırda uzun zamandır yürürlükte olduğu ülkelerde halen güçlüydü. Fransa, Belçika, Hollanda, İsviçre, Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Büyük Britanya, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, Birleşik Devletler ve birkaç Güney Amerika ülkesinde parlamenter yönetim varlığını korumuş veya güçlenmişti. Bununla beraber, ordu ve donanmanın Japonya'da artan gücü 1936 seçimlerinde liberalizmin tümüyle ezilmemiş olduğunu göstermişti. Demokrasi üzerine hürmetsizlik gösteren Faşistlere katılan Rusya'daki Bolşevikler bile en azından bir süreliğine onun hakkında daha yumuşak şekilde konuşmaya başlamıştı. 1936'da, Tüm-Ruslar Sovyetler Kongresi çok sayıda demokratik nitelik içeren yeni bir anayasa kabul etmişti. Rus liderler her yerdeki komünistlere seçimlerde şiddet olması ve demokratik yaşam tarzları hakkında konuşmayı durdurma yönünde talimat vermişti. Diktatörlerin eski ve yeni sorunlar için hızlı ve kolay çözümler sağlamasına dair güçlerine olan inanç demokratik ülkelerde azalmaya başladı. Demokratik sürecin yalnızca işlerliği olan değil aynı zamanda insanın mutluluğu için en fazla katkıda bulunacak yönetim şekli olduğuna dair inanç yinelenmişti.

ŞEKİL 99. Stanley Baldwin – Üç Kez Başbakan

Büyük Britanya'nın Politikası. Her ne kadar, Büyük Britanya'da iç karartıcı kâhinler ve "Londra'ya yürüyüş yaparak yönetimi ele geçirmek isteyen Siyah Gömlekliler" olsa bile, İngiliz halkı büyük ölçüde Faşizme karşı kibarca davranmamıştı. Ne Hitler'in ne de Mussolini'nin yaptıkları İngiliz gelenekleri ve fikirleriyle uyum içindeydi. Bu durumda Büyük Britanya kendi eski parlamenter sistemine bağlı kalmıştı. 1935

yılında Muhafazakârlar iktidara geldikten sonra, Başbakan MacDonald'ın Ulusal Koalisyon'un başkanı olmaktan istifa etmesiyle, Liberal Parti ve İşçi Partisi politikalarında keskin bir kırılma olmamıştı ve sosyal reform yasaları gelişmeye devam etmişti. Onlar öngörülebilecek şekilde Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkiler kurmamıştı. Tersine olarak, Fransa ile ortak noktalara sahip olarak, bu ülkenin hükümetiyle işleyen koşulları sürdürdü. Mussolini Milletler Cemiyeti'ni küçümsediğinde ve Etiyopya'ya savaş ilan ettiğinde İngiliz Başbakanı Stanley Baldwin Faşizme karşı keskin bir konuşma yaptı ve onun hükümeti İtalya'ya ekonomik "yaptırımlar" uygulanması için başvuruda bulunmak üzere Cenevre'ye yöneldi—sonuç alamadığı için bu hamlesi boşuna olmuştu. İngiliz muhafazakârlar Faşizmin kendisiyle tartışmaya girmemiş olsa bile, onlar Mussolini'nin Akdeniz'in efendisi olmasını ve bu denizde İngiliz menfaatlerini tehdit etmesini istemiyordu—Mısır, Filistin ve (Hindistan'a, Uzak Doğu'ya ve Avustralya'ya geçiş kapısı olan) Süveyş Kanalı bölgede İngilizler için özel önem taşıyordu. Ayrıca Almanya'ya herhangi sömürgelerin geri verilmesini de istemiyordu.

Büyük Britanya halka dayalı hükümetten vazgeçmenin herhangi işaretini hiçbir zaman göstermedi. Ocak 1936'da V. George'un yerine geçen Kral VIII. Edward iki kez boşanmış bir Amerikalı kadın olan Wallis Simpson'la evlenme planından vazgeçmeyi reddettiğinde, İngiliz başbakanı Parlamento'ya hitap ederek onu tahttan çekilmeye zorlamıştı. Kral, Baldwin'in protestolarını dinledikten sonra (aralık ayında) tahttan vazgeçmişti; ve York Dükü VI. George olarak kral ilan edilmişti. Kral Edward'ın içteki düşünceleri ne olursa olsun, onun tahttan çekilmesi Parlamento'nun İngiliz politikasında halen üstün olduğunu göstermişti.

VI. George'un taç giyme törenini takiben iki sadık muhafazakâr Kabine'den istifa etti. Başbakan Baldwin, "makam sorumluluğu" isteyerek, bir kontluk ve şövalyeliği kabul etmişti; ve Ramsay MacDonald teklif edilen soyluluğu reddederek Güney Amerika'ya bir gemi gezisinde öldü. Altmış-sekiz yaşındaki Arthur Neville

Chamberlain yeni kabinenin başına geçti. O, birleşimde Muhafazakârları ezici bir üstünlükle yenmişti.

Fransızların Denge Sağlama Çabaları. Devrim ve özgürlüğün geleneksel toprakları olan Fransa'da 1929'da başlamış olan ekonomik kriz bir tepe noktasına ulaşmada yavaştı. Bu, kısmen bu ülkede tarım ve endüstrinin oldukça dengede olmasına bağlıydı. Ancak nihayetinde Fransa da işsizlik, fiyatların düşüşü ve tarımsal sorunlara sahipti. Sağ cenahta Faşist bir hizip olan *Croix de Feu* vardı. Başında İtalyan tarzı bir diktatörlük kurulması gerektiğini düşünen Albay de la Rogue bulunuyordu. Binlerce memnuniyetsiz insan –monarşistler, Katolik Eylem Partisi üyeleri ve demokrasinin ve parlamenter yönetimin başka eski düşmanları– onun flaması altında toplanmıştı. Sol cenahta, komünistler cumhuriyetin devrilmesi ve Rus ilkeleri üzerine bir diktatörlüğün tesis edilmesi talebinde bulunuyordu. Bir süreliğine cumhuriyet sanki parti çatışmaları ve hizipler nedeniyle varlığını sürdüremeyebilir olarak görünmüştü. Ekonomik buhranın yarattığı kötü durumu hafifletmek için taslağı oluşturulmuş olan herhangi mevzuata dair bir çoğunluk sağlamada her biri başarısız olan hükümetler kuruluyor ve yıkılıyordu.

Ancak en sonunda, 1935'te bir kuvvetler yoğunlaşması Başbakan Laval'ın liderliği altında işlerlik kazandı ve o yürütmeye ilişkin yönetmelikler yayınlayarak ekonomik krizi önlemek için yetkilendirilmişti. Birleşik Devletler Kongresi'nin 1933'te Başkan Roosevelt'in müzakerelerde bulunma konusunda geniş yetkilerle donatılması gibi, yeni başbakan Fransa için bir "Yeni Anlaşma" oluşturmaya başlamıştı. Onun programı bütçenin dengelenmesi, ticaretin canlandırılması, işsizlere iş olanağı sağlanması ve tarıma destek verilmesini kapsıyordu. Kamu personelinin maaşları azaltılmıştı, kamu işleri istihdam sağlayacak şekilde düzenleniyordu, yüksek fiyatlar azaltılmıştı, çiftçilere krediler açılmıştı ve buğday fiyatını "sabitleme" yönünde girişimlerde bulunulmuştu.

Fransız "Birleşik Cephe." Yaklaşık aynı zamanda Faşizme karşı bir "Birleşik Cephe" sosyalistler, komünistler, ilerlemeci radikaller

ve demokratik cumhuriyeti koruma yönelimli başka gruplar tarafından oluşturulmuştu. 14 Temmuz 1935 tarihinde, Bastil Günü'nde, sayıları dört veya beş yüz bini bulan bu birliğin üyeleri güçlerini göstermek için Bastil Sarayı'na yürüyüş yapmıştı. Fransa artık "tehlikeli bölge"de değildi; ancak Faşizmin Fransız ekonomi sorunlarını çözeceğine dair inanış, özellikle Alman ve İtalyan deneyimi ışığında, azalıyor görünüyordu. Bu netice 1936 yılının ilkbaharında, Fransız seçimleri sol-kanat adayların zaferleriyle sonuçlandığında ve sosyalist bir lider olan Léon Blum yönetimi altında bir kabinenin oluşturulmasıyla bir kez daha desteklenmişti. Her ne kadar, bir koalisyon kabinesi olsa bile parlamento üyeleri demokratik kurumları yukarı taşımada desteklemede sosyalist teorilere karşı çıkmıştı. Dahası, ekonomik buhranla başa çıkmada Blum'un öne sürdüğü bir mevzuat programını onaylamıştı.

ŞEKİL 100. Başbakan Léon Blum Bir Radyo Yayınında Fransız Halkına Hitap Ediyor

Bu program Birleşik Devletler'de Yeni Anlaşma'nın yasalarına bazı benzerlikler taşıyan çok sayıda çarpıcı nitelik içeriyordu. Önem açısından onlar arasında birincisi 1800 yılında Napolyon Bonapart tarafından kurulmuş olan Fransa Bankası üzerinde hükümetin

denetiminin tesis edilmesiydi. Bu bankanın para basma ayrıcalıklı yetkisi vardı ve böylece Fransa'nın parasal sistemini kontrol ediyordu. Bankanın yönetimi uzun zamandır birkaç güçlü sermayedarın ve büyük işletme sahibinin elinde olmuştu. Onlar öylesine zengin ve güçlüydü ki bankaları aracılığıyla kabineleri devirebilirlerdi ve bunu özellikle sahip oldukları veya hükmettikleri gazetelerin yardımıyla yapmışlardı. Bu "kapitalist oligarşi"ye karşı protestolar yüksek sesli ve uzun süreli olmuştu fakat Blum göreve gelene kadar hükümet ona dokunmaya cesaret edememişti. 1936 yılının yazında Fransız Parlamentosu eski yönetim kurulunu yerinden eden ve bir çoğunluğun "devleti temsil ettiği" yeni bir yönetim kurulu oluşturan bir yasa çıkardı. Blum kabinesi, banka üzerinde kamu denetimi sağlamanın yanında, "altın standardından çıktı" ve bir "para yönetimi" kabul ederek Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'e katıldı. Ayrıca endüstri işçilerinin çalışma süreleri azaltıldı ve savaş malzemeleri endüstrilerinin kamulaştırılması yönünde adımlar atıldı. Dış ilişkilerde Büyük Britanya ve Rusya ile yakın iş birliği arayışında olundu.

Blum Kabinesinin Düşmesi. Ancak 1937 yılının başlarında Fransız kredisinin 1926'dan beri en düşük seviyesinde olduğu aşikâr hale gelmişti. Halen bütçe dengelemesi yapmada başarısız olan hükümet ortalamanın çok altında tahvil satıyordu. Genel çalışma hayatı tedirginliği ekonomik belirsizliğe daha fazla katkıda bulundu. Paris Fuarı ile oluşan muazzam coşku hükümetin meseleleri çözebilmesinde umut doğurmuştu. Ancak Başbakan Blum'un Fransa'nın yasama organından diktatoryal yetkiler istediği yaz döneminde Fransız ekonomisi ve mali yapısı, tıpkı 1926 ekonomik krizinde Poincaré'in yapmış olduğu gibi, çok daha kötü hale gelmişti. Muhafazakâr ağırlıklı Senato'nun oylarıyla bu istek reddedildiğinde, Blum hükümeti istifa etti ve onun yerine Radikal Sosyalist Camille Chautemps'in başında bulunduğu bir kabine kuruldu.

Her ne kadar Blum'dan esirgenen olağan üstü yetkilerin çoğu Chautemps hükümetine verilmiş olsa bile grevler devam etti ve mali durum sürekli olarak daha kötüye gitti. Chautemps, Blum

ve Daladier meselenin kökenine inmeye çalışmıştı fakat bu uğraşlar işe yaramamıştı ve mart ayında Başkan Lebrun kabinenin istifasını kabul etti. Üç-günlük bir krizden sonra Blum'dan yeni bir kabine kurması istendi; bir kez daha yetkilerini genişletmek için Senato'dan istediği güvenoyunu almada başarısız oldu ve yeniden istifa etti. 10 Nisan 1938'de Édouard Daladier Radikal sosyalistlerin yeni bir kabinesini kurmada başarılı oldu. Bu hükümete Temsilciler Meclisi'ndeki daha ılımlı gruplardan bazıları katkıda bulunmuştu.

Daha sonraki dönemde zaman zaman genişletilen özel yetkiler alındıktan sonra, Daladier diktatoryal yetkilerini kullanarak üretimi teşvik etmek için yeni ekonomik programı duyurdu. Vergiler yeniden düzenlendi. Düzenli hükümet işlevlerinin sürdürülmesi için daha doğrudan kazançlar elde etme amacıyla ılımlı bir artış yapıldı. Gümrük tarifeleri ticaret dengesinin gelişimi lehine olacak şekilde değiştirilmişti. İşletmeler yeni vergi programında belli başlı ayrıcalıklar elde etme yönünde başvurularda bulunuyordu. Ulusal savunma programı ileri noktaya taşınmıştı ve bunun finanse edilmesi için yeni bir ulusal savunma kredisi oluşturulmuştu.

Daladier hükümeti mali sorunlarla boğuşmayı sürdürdü fakat 1938'de Çek meselesi üzerine savaşın aşikâr hale gelen kesinliği halkın dikkatinin en fazla yoğunlaştığı konu oldu. Çoğu Fransız savaşın herhangi bir günde patlak vereceğini hissetmişti. Coşkulu bir barış yanlısı olan eski Başbakan Blum bile savaş riskinden bahsediyordu. Bu türden koşullar altında, çoğu ülke daha önce mali açıdan olanaksız olduğu düşünülen şeyleri aşmanın yolunu şu veya bu şekilde buluyordu.

Daha Küçük Batılı Uluslar. Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Norveç ekonomik buhranın yıkımından ve Faşistlerin ve işçi sınıfı gruplarının propagandalarından kaçamamıştı. Ancak parlamenter hükümeti devirip onun yerine ya radikal ya da muhafazakâr diktatörlük getirmek için tasarlanan tüm planlar reddedildi. Aynı zamanda onlar ekonomik krizin sıkıntılarıyla

boğuşuyorlardı. Örneğin Belçika kabinesi, 1935'te, Başkan Franklin D. Roosevelt yönetimi altındaki Birleşik Devletler'de uygulanana benzer şekilde endüstri ve tarım alanında hükümet müdahalesi ilkeleri kabul etmişti. İsveç ekonomik reform planlamasında daha ileri gitmişti fakat eski anayasasında hiçbir esaslı değişiklik yapmamıştı. 1932 seçimlerinde, sosyalistler yasama organının alt meclisinde en fazla sayıda koltuk kazandı ve daha sonra çiftçilerin partisiyle bir ittifak aracılığıyla bir koalisyon kabinesi oluşturuldu. 1934'te, İsveç parlamentosu bir işsizlik-sigortası yasası geçirdi ve ertesi yıl emeklilik aylığı yasası kabul edildi. Elektrik tesisleri konusunda hükümet sahipliği ve kooperatif toplulukları gelişimi teşvik edildi. Yaklaşık aynı dönemde tütün ve içki sektörünün İsveç devletinin tekelinde olmasına benzer bir şekilde üç veya dört iş kolunun hükümet denetimi altında olması yönünde planlar oluşturuldu. 1935 yılının sonunda, İsveç yönetimi işsizliğin neredeyse ortadan kaldırıldığını duyurdu. Bu, *laisssez faire* ve komünizm arasında "orta yol" izlenerek gerçekleştirilmişti. Ayrıca Danimarka'nın demokratik ruhu 1935 yılının yaz mevsimindeki bir olayla ortaya konmuştu. Faşistlerin önderlik ettiği büyük bir kalabalık başkente yürüdü. Onlar Kral Christian tarafından nezaketle karşılandı. Kral, liberal ve sosyalistlerin büyük bir çoğunluğa sahip olduğu Danimarka parlamentosunu temsil eden bakanlarla konuşulmasını salık verdi. Bunu hiçbir şiddet olayı takip etmedi ve kalabalık dağıldı.

İsviçre. Kuzeyde Almanya ve güneyde İtalya arasında sıkışmış olan İsviçre kendi demokratik ve cumhuriyetçi geleneklerini korumayı zor bulmuştu. Mussolini'nin Faşist takipçilerinin bazıları İtalya'nın İtalyanca konuşan insanların yerleştiği İsviçre kantonlarını işgal edeceğine dair övünmüştü. Daha sonra Hitler'in Nazilerinden tehditler vardı; belki de Almanca-konuşulan kantonların bir Nazi ayaklanmasıyla koparılabileceği ve Almanya tarafından ilhak edilebileceği düşünülüyordu. Yurt içinde sağ ve soldan eleştiriler vardı. 1864 tarihli federal anayasasının 1848 belgelerine dayanan yapısıyla artık geçersiz olduğuna dair anlayış hâkimdi. Aralarında Radikaller, Katolikler, Sosyal Demokratlar, Liberal-Muhafazakârlar

ve toprakların dağıtılmasından yana olanlar bulunan İsviçre parlamentosunun birkaç partisi Federal Konsey üzerine denetim kurmak için uğraş veriyordu. Ancak kantonları temsil eden İsviçre Senatosu'ndaki Muhafazakârlar alt meclisteki popüler partileri denetim altında tutuyordu ve Federal Konsey bir denge tutturmaya çalışıyordu. Anayasaya eklenen bir yasa değişikliği federal yönetime endüstri üzerinde daha fazla yetki verdi ve ekonomik buhran ile başa çıkmak için daha fazla yetki sağladı. Bu, 1935 yılındaki bir referandum aracılığıyla gerçekleşmişti. Her ne kadar, bir çiftçi-emekçi koalisyonu kendi lehine büyük bir propaganda gerçekleştirmiş olmasına karşın, önerge bir güvenlik payı ile yenilgiye uğramıştı. İsviçre cumhuriyeti, teori ve uygulama açısından Danimarka ve İsveç'ten çok daha muhafazakâr olarak, herhangi bir sosyalist deneyimde bulunmayı reddetmişti.

3. ULUSLARARASI GÜVENLİĞİN TEHDİT ALTINDA OLUŞU

Savaş Sıkıntılarının Büyümesi. Milletler Cemiyeti, Locarno anlaşmaları ve Kellogg-Briand barış paktı bir süreliğine uluslararası ihtilafların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulmasına dair vaatte bulunsa bile, bu yönde umut Avrupa'daki her yerde kabul görmemişti. Almanlar Versay Antlaşması'nın koşullarına karşı protestoda bulunmayı sürdürdü ve Adolf Hitler kendi propagandasını gerçekleştirmede Locarno anlaşmalarını imzalayan bakanın vurulması gerektiğini beyan etti. Almanya'nın içinde bulunduğu sıkıntılı durum özellikle altı noktayı içeriyordu: Batı Almanya'yı Doğu Prusya'dan ayıran Polonya koridoru; milyonlarca Almanın Anavatandan ayrılmış olması ("kanayan sınırlar"); ağır tazminatlar; sömürgelerin kaybedilmesi; Almanya'nın silahlandırılmasında sınırlama olması; ve savaşta yenilgiye uğranması. Avusturyalılar Hapsburg imparatorluğunun yıkılmasının yasını tutuyordu. Macarlar Macar bölgelerinin Romanya ve Yugoslavya'ya verilmesine itiraz etmişti. Polonyalı vatanseverler daha fazla Rus toprağı istiyordu.

Silah-Sınırlandırılması Planlarının Çöküşü. 1935 yılı itibarıyla, karada ve denizde silahlanma rekabetinin sınırlandırılmasına dair çabalar çaresiz bir kördüğüm içinde görünmüştü. Şansölye Hitler, Cenevre silahlanma konferansının sonsuz sayıda ertelenmesinden öfkelenerek, 1933 sonunda Almanya'nın Milletler Cemiyeti'nden ayrılmakta olduğunu ve kendi "ihtiyaçları" doğrultusunda bir ordu ve donanma oluşturacağını duyurdu. Her ne kadar Büyük Britanya bu hareketi kabul edip Alman hükümetiyle bir donanma-sınırlaması anlaşması yapmış olsa bile artık Almanya'nın silahlanma konusunda kendi yolunu takip etmeye niyetli olduğu aşikârdı. Alman askerî birlikleri Ren Nehri bölgesindeki silahtan arındırılmış sahaya ilerlediğinde bu durum daha fazla vurgulanmış oldu. Japonya Mançurya ihtilafı nedeniyle aynı yılın daha önceki bir döneminde Milletler Cemiyeti'nden ayrılma niyetini ortaya koyarken kendi ayrılışı sonrasında denizcilik sınırlamalarının yinelenmesini onaylamayacağı bekleniyordu.

Beklenen olmuştu. 29 Aralık 1934 tarihinde Japon hükümeti Washington konferansında belirlenen donanmaya dair sınırlandırmalara son verileceğine dikkat çekti. Bunun tarihi olarak 31 Aralık 1936'ya işaret etti. Bu, aynı zamanda Londra konferansı anlaşmalarının aynı tarihte sona ereceği anlamına geliyordu. Japonya, donanma gücü üzerine gelecekteki herhangi sınırlamaya ilişkin olarak, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler ile tam eşitlik talebinde bulundu. 1935 yılının sonlarında Londra'da yapılan bir denizcilik konferansında donanma güçleri kendi donanmalarında sabitlenmiş sınırlamaların genişletilmesi üzerine uzlaşamamıştı ve böylece denizcilik yarışında "herkes için serbestlik" lehine bir düşünce oluşmuştu.

Bu süre zarfında, tüm ülkeler 1896 ve 1914 yılları arasındaki rağbet gören tutum içinde daha büyük silahlanmalar oluşturmak için hararetli bir mücadele içinde bulunuyordu. Doğrusu, uygarlaşmış güçler 1938'de silahlanma için milyarlar harcıyordu. Bu, tüm geçmişlerinde olandan çok daha büyük bir miktardı. Onlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan sıkıntılı durumlara çözüm yolu bulmada başarısız olarak, yeniden savaşmayı denemeye

hazırlanıyor görünüyordu. Başlarında Leon Troçki'nin bulunduğu devrimci komünistler beklenti içinde kendi "dönemleri" diye adlandırılan şey için hazırlanıyordu—bu, bir başka dünya savaşından sonra kapitalist uygarlığın çöküşü idi.

Dünyanın Silahlı Kamplara Bölünmesi. Bu koşullar içinde, Avrupalı uluslar Birinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi dost ve müttefik arayışında oldular ve bir kez daha iki gruba ayrılma eğilimi gösterdiler. Almanya, Şansölye Hitler tarafından yapılan barış açıklamalarına rağmen, yıldırım hızıyla yeniden silahlanıyordu. Büyük Britanya ve Fransa Almanya'nın kara ve hava kuvvetleri hazır olur olmaz bir resmî savaş duyurusu yapmaksızın kendilerine ani bir saldırıda bulunabileceği düşüncesiyle alarma geçmişti. Bu nedenle Britanya'nın Alman diktatör ile gitgide artan uzlaşma çabalarıyla birbirlerine yaklaşmışlardı. Doğuda Rusya, benzer şekilde enerjisini savaş için hazırlanmaya yöneltme eğilimindeydi. Almanya doğu Avrupa'da barışı güvence altına alan bir pakt imzalamayı reddetmekle kalmamış, ayrıca Nazi liderleri Sovyetler Birliği'nin en şiddetli uygulamalarını alenen suçlamayla meşgul olmuşlardı. Ocak 1934'te, Polonya ve Almanya on-yıllık bir saldırmazlık paktı imzalamıştı. Şimdi Sovyet Bakanlar Kurulu Polonya ve Almanya'nın, belki de hâlihazırda Çin topraklarını zapt etmekle meşgul olan Japonya'nın yardımıyla, Rusya'ya karşı bir savaş planlamış olmasından kaygı duymuştu. Rus Dışişleri Bakanı Maxim Litvinov böyle bir planı engellemek için, Fransa ile bir saldırmazlık paktı imzaladı ve ardından Fransa'nın desteğini alarak güneydoğu Avrupa'daki daha küçük ulusların pek çoğuyla anlaşmalar yaptı. Burada değişmiş koşullar ortasında eski *Entente* özü vardı. Çar ölmüştü fakat Rusya yaşıyordu.

Almanya benzer şekilde yardım arayışında idi. Görmüş olduğumuz gibi, Almanya ve Polonya aralarındaki Polonya koridoru meselesini aşmış ve bir anlaşma yoluna gitmişlerdi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu perişan haldeydi fakat parçaları –Macaristan ve Avusturya– varlığını sürdürüyordu. 1935 yılında, Alman ve Macar yetkililer arasında konferanslara dair duyurular yapılmıştı ve iki hükümetin bir uzlaşıya ulaştığı düşünülmüştü.

Peki ya Avusturya? Eğer Fransa ve İtalya'ya –özellikle İtalya'ya– yakın durursa Alman Nazileri bu ülkeyi anında ele geçirebilirdi. Ancak Mussolini Tyrol'de böylesine güçlü bir komşu istemiyordu ve Avusturya'daki Katolikler Şansölye Hitler ve onun memurlarının din-karşıtı program ve taktiklerinden hoşlanmıyordu.

Bilinmeyen Nitelikler. Bu uluslar diziliminde üç büyük güç bilinmez durumdaydı: Japonya, İtalya ve Birleşik Devletler. Bir başka topyekûn savaş durumunda, Japonya Çin'i ilhak etmeyi bitirmek için durumun avantajını kullanacak mıydı ve komünizmi sindirme ve uzun-zamandır istediği doğu Sibirya bölgesini zapt etme umudu içinde Rusya'ya saldıracak mıydı? Olasılıklar onun tam da bu politikayı güdebileceği şeklindeydi. İtalya nerede bulunacaktı? Mussolini savaş kaynaklı kötü bir duruma sahipti. Büyük Britanya ve Fransa 1919'da Almanya'nın sömürgelerini bölüştüğünde, İtalya'ya "payını" vermeyi reddetmişti ve bu reddediş Faşist diktatörün içine dert olmuştu. Halka hitaben yaptığı konuşmalarda sıklıkla buna atıfta bulunuyordu. Mussolini ayrıca Arnavutluk'u ve Yugoslavya'nın sahip olduğu Adriyatik kıyılarının bir kısmını çok istiyordu. Belki de Almanya ve İtalya'nın bir birleşimi eski hesapları görmek için etkili bir yol olabilirdi.

Der Führer ve *il Duce*'nin çok sayıda ortak noktası vardı. Her ikisi de diktatördü; her ikisi de faşistti; her ikisi de demokrasiyi, parlamenter sistemi ve "korkakça barış yanlısı olunmasını" suçluyordu. Birlikte bir Faşist dünya yaratabilirlerdi. Diğer taraftan, İtalyan halkının Birinci Dünya Savaşı'ndaki eski müttefikleriyle silahlı bir çatışmaya girmesi için yeterince güçlü olup olmadığına dair bazı kuşkular vardı. Fransa ve İngiliz İmparatorluğu ve onların Doğulu müttefikleri açık bir şekilde Mussolini'nin bir topyekûn savaşta Hitler'e katılmasının Akdeniz'i tehlikeye sokacak bir etkisinin olacağını anlamıştı.

Göz önünde bulundurulması gereken üçüncü güç Birleşik Devletler idi. Gelenek itibarıyla tarafsız bir yapıdaydı, basın ve kamuoyu Avrupa'da meydana gelebilecek bir başka savaştan uzak durulmasının çözüm olacağını vurguluyordu. Bununla beraber, aynı

basın ve kamuoyu diktatörlere karşı demokrasinin yanında yer alanlara güçlü bir sempati ile yaklaşıyordu. Avrupa despotizmin Avrupa ve Asya üzerinde büyük olasılıkla etki alanını genişletmesi durumunda Birleşik Devletler'in Batı Yarımküresindeki üstünlüğünü zorlayacak olması nedeniyle bu ülkenin savaştan uzak kalıp kalmayacağını merak ediyordu.

Mussolini'nin Etiyopya'yı İşgal ve İlhak Etmesi. Mussolini Avrupa'da bir çatışmayı başlatmak için isteksiz ve hazırlıksız durumdayken, İtalyan İmparatorluğunu Afrika'da genişletmede bir çıkış yolu arıyordu. Uzun zamandır bu projesinden bahsediyordu. Kendi Faşist sistemi iddia ettiği gibi başarılı olsa bile, İtalya büyük bir ekonomik sıkıntı içindeydi ve bir askerî harekât için zaman uygun değildi. Yine de 5 Aralık 1934'te İtalyan ve Etiyopyalı askerler Etiyopya'da karşı karşıya geldi. Mussolini hemen İmparator Haile Selassie'den bir özür, tazminat ve İtalyan bayrağına saygı talebinde bulundu. Karşılık olarak, imparator Milletler Cemiyeti'ne başvurdu ve barışın korunması için yardım istedi. Bazı dolaylı müzakerelerden sonra, Cemiyet Konseyi İtalya'yı "prensipte" arabuluculuk yapılmasında uzlaşıya ikna etti. Bir arabuluculuk komisyonu oluşturuldu fakat İtalya onun işleyiş yöntemlerine karşı protestoda bulundu.

Bu süreçte Mussolini, Şubat 1935'te, büyük askerî müfrezeleri ve tedarikleri İtalyan limanlarından Etiyopya yakınındaki Eritre ve İtalyan Somalisi bölgesine gönderiyordu. Eylül ayında, Milletler Cemiyeti bir uzlaşma komisyonu oluşturarak anlaşma yolu arıyordu. İtalya'ya İmparatorluğun simgesel bağımsızlığı korunarak Etiyopya'da üstünlük sahibi olması önerilmişti. Bu da yeterli görülmeyerek reddedilmişti; ve ekim ayında, Mussolini Etiyopya'ya savaş ilan etti. 5 Ekim'de Cemiyet Konseyi İtalya'nın saldıran ülke olduğunu onayladı ve barışı bozan ülkelere uygulanan Cemiyet Tüzüğü'nün yaptırımlarına maruz bıraktı. Ancak Mussolini Cemiyet'e ve yaptırımlara karşı çıktı, Etiyopya'ya daha fazla askerî birlik gönderdi, Etiyopya kuvvetlerini yenilgiye uğrattı, imparatoru ülke dışına sürdü ve 1936 yılının başlarında bu ülkenin yeni İtalyan imparatorluğu tarafından ilhak edildiğini duyurdu.

ŞEKİL 101. Etiyopya İmparatoru Cepheye Gitmeleri Konusunda Savaşçılarını Cesaretlendirmeye Çalışırken Görülüyor

Haziran ayında, Etiyopya, İtalyan Somalisi ve Eritre bölgeleri İtalyan Doğu Afrikası olarak bilinen tek birime dönüştürüldü. Böylelikle birkaç ay içinde fakat muazzam bir para kaynağı harcanarak, İtalya'nın sömürge imparatorluğu 350.000 mil karelik bir alana ve yaklaşık on milyon kişilik bir nüfusa ulaştı. Faşistler tarafından doğal kaynakların kendilerine ait olduğu üzerine hak iddiası yapıldı. İşgal sürecinde aşırı nüfusa sahip İtalya'dan yarım milyon insan birkaç yıl içinde Etiyopya'yı yeni yurtları yaptı. Bu tarihe kadar (1935 istatistik verilerine göre) yalnızca altı bin İtalyan vatandaşının Eritre ve Somali'de yaşıyor olması göçün boyutlarını gözler önüne serer. İtalya'nın bölgeyi işgal etmesi hâlihazırdaki muazzam finansal sorunlara yeni sıkıntılar eklemişti. Temmuz 1938 itibarıyla, İtalya tarafından Afrika'daki masraflar için neredeyse 40 milyar liret harcanmıştı. İtalya'nın bu masraflarının karşılığını alıp alamayacağı belirsizliğini korumuştu.

İspanyol Cumhuriyeti'nde Devrim. İspanyol monarşisinin devrilmesi ve 1931'de bir cumhuriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra, İspanya oldukça durulmuş görünüyordu. Yeni anayasa

İspanya'nın "tüm sınıflardan işçilerin demokratik bir cumhuriyeti olduğunu, bir özgürlük ve adalet sistemi içinde düzenlendiğini" ilan etmişti. Herkes için eşit haklar güvence altına alınmıştı, oy verme hakkı erkeklerin yanı sıra kadınlara genişletilmişti ve dinsel özgürlük tanınmıştı. Ancak yeni hükümet Kilise'nin gücünü azaltmaya başladığında, onların arazili mülklerinin bölüşülmesi planları yapıldığında ve işçi sınıfına imtiyazlar sağlandığında bir tepki oluşmuştu. Olağan siyasi zorluklar Katalonya halkının daha fazla özyönetim talebiyle artmıştı—aslında bu bölge cumhuriyet içinde yüksek bir bağımsızlık derecesine sahipti.

1933 ulusal seçimlerinde, monarşistler, toprak sahipleri ve ruhban sınıfı cumhuriyetçiler ve sosyalistlerin şaşkınlığına yol açacak şekilde büyük kazanımlar elde etmişti. Ertesi yıl Başkan Zamora bir orta yol bulmaya çalışırken, Gil Robles tarafından güçlü bir biçimde yönetilen Katolik Eylem Partisi'nin kabine temsilcilerini kabul etmeye mecbur kalmıştı. Bunun üzerine işçi liderleri genel grev çağrısında bulundu. Oluşan karmaşadan muhafazakârlar ertesi yıl Gil Robles'in savaş bakanı olmasını elde ederek zaferle çıktılar. O bir zamanlar diktatörlük hedeflemekle suçlanmıştı fakat sorumluluğu inkâr etmişti. Hedefinin uzun-zamandır-ertelenmiş ekonomik reformları gerçekleştirmek olduğunu söylemişti: toprakların daha adilce dağılımı, endüstrinin desteklenmesi, köylüler ve endüstri işçileri arasında iş birliği oluşturulması. Kısa bir süre içinde, liberaller, sosyalistler ve soldaki başka partiler muhafazakârların, başta büyük toprak sahiplerinin mülklerinin bölünmesini reddetmeleri olmak üzere, vaatlerini gerçekleştirmede başarısız olmalarından dolayı hoşnutsuzluk göstermişlerdi. Doğrusu, muhafazakârlar ağırlıklı olarak toprak sahipleri, önde gelen sermayedarlar, ordu subayları ve Katolik ruhban sınıfı tarafından destekleniyordu; ve arzu etmiş olsalar bile bunun ötesine gidemezlerdi.

Muhalefeti oluşturan önde gelen partiler, muhafazakârları yerlerinden etmek için, Ocak 1936'da "bir birleşik halk cephesi" oluşturdu. Cephe cumhuriyetçiler, sosyalistler, komünistler ve başka fraksiyonlardan oluşmaktaydı. Ertesi ay yapılan seçimlerde "halk

cephesi" zafer kazandı. Parlamentoda salt çoğunluk elde edilmişti ve anayasa hükümlerine uyumlu yeni bir hükümet oluşturuldu. Seçimde yenilgiye uğramış olan muhafazakârlar, ordu subayları tarafından yönlendirilerek silaha sarıldı, meşru olarak seçilmiş hükümete savaş açtı ve İspanya'yı bir askerî diktatörlük yapmaya ant içti. Başta savaş malzemeleri, uçaklar ve havacılar şeklinde olmak üzere, İtalya, Almanya ve Portekiz'den Faşistlerden yardım alan isyancılar İspanya'nın büyük bir kısmını ele geçirdi ve kasım ayı başında yönetime sadık kişilerin kalesi olan Madrid'i işgal etmenin eşiğinde görünüyorlardı. Ardından Fransa, İngiltere ve başka ülkelerden anti-Faşist gönüllüler tarafından ve Rusya'dan komünistler tarafından yardım alan yönetim yanlıları General Franco'nun komutasındaki asilerin ilerlemesini engelledi. Bir süreliğine, Avrupa güçleri İspanya'daki sivil çatışma şeklinde bir topyekûn savaşa girişmiş gibi görünüyordu; ancak Büyük Britanya tarafından desteklenen Fransa bir "müdahale etmeme" politikası üzerinde uzlaşma sağlamak için Almanya ve İtalya'yı ikna etmişti—oysa onlar buna uymayacaktı. Bu türden uzlaşmalara rağmen, 25 Ağustos tarihinde Santander'in düşüşü İtalyan basını tarafından bir İtalyan zaferi olarak selamlandı. Savaş sürecinde gözlemciler en azından 80 bin İtalyan askerinin İspanya'da bulunduğuna dair tahmin yapmıştı.

Yeni Diktatör Franco. 1938 yılının ilkbaharı itibarıyla, asiler İspanya'nın üçte ikisine sahipti ve Franco yönetim yanlılarına teslim olma çağrısında bulunmuştu. Onlar bunun yerine Barselona'da nihai bir direniş için hazırlıklar yaptı. Aralık ve ocak ayları zarfında asilerin kuşatması başarılı oldu ve Franco şehre girdi. Cumhuriyetçi yönetim devrilmişti ve onun liderlerinin pek çoğu infaz edilmişti.

Kırk-yedi yaşında olan Francisco Franco artık İspanya'nın efendisiydi—o, halkın düşüncesinden ziyade askerî kuvvet tarafından başa geçen bir başka diktatördü. Onun hazırlığı ve deneyimi neredeyse tümüyle askerî meseleler üzerineydi. Toledo Piyade Akademisi'nden mezun bir subay olarak haritacılık alanında uzmanlaşmıştı. Askerî hizmete başladıktan sonra Berlin, Dresden

ve Versay'da bu konuda çalışmalar yapmıştı. Profesyonel bir asker olarak kişisel açıdan intikamcı veya gaddar görünmüyordu. Oysa emri altında bulunan generallerin bazıları böyleydi.

ŞEKİL 102. İspanya'da İç Savaş

Yönetim yanlıları kaldırım taşlarından oluşturulan bir barikatın gerisinden Sevilla kentini savunuyor

Franco İspanya'nın Avrupa meseleleri içinde stratejik öneminin ve kendi hükümranlığının doğasının farkında olarak şöyle söylemişti:

İspanya, İç Savaş'tan sonra, silahlı bir ulus olarak organize edilecektir. . . . Biz Akdeniz'e girişi elimizde bulunduruyoruz. Başka Avrupalı devletler Akdeniz'den bahsederken, biz hiçbir konuşmanın dışında kalmayacağız. Biz olmaksızın Akdeniz'e ilişkin formüle edilmiş hiçbir planlama geçerli sayılmayacaktır.

Franco'nun başarısı özellikle Portekiz yönetimini memnun etmeyecekti. Portekiz de bir diktatörlük idi. Portekiz'in 1933'te İtalyan "kurum devlet" modeli üzerine oluşturulmuş bir anayasası vardı; fakat başkan aslında bir diktatördü ve Ulusal Birlik

adlı tek siyasi parti vardı. Basın ve ifade özgürlüğü polis ve ordu tarafından yok edilmişti ve emek gücünün örgütlenmesi baskı altına alınmıştı.

İtalya'da Ekonomik Gerilimler. Mussolini'nin diktatör olarak başa geçmesinden sonra hiçbir parlamenter münazara içinde bulunmayan İtalya ekonomik buhranın kaygı verici etkisinden sakınamamıştı. Bir Ulusal Kurumlar Konseyi, tüm ticaret, zanaat ve meslekleri temsil ederek, 1934'te, endüstriyel gerilimi rahatlatmıştı. Bu konsey, zaman içinde Temsilciler Meclisi'nin yerini almıştı ve "İtalyan halkının ekonomik birliği ve gücü" adına konuşmuştu; ancak bu, işsizliğe çare olmamıştı veya İtalya'nın dış ticaretini artırmamıştı. Aynı yıl bağımsız bir gözlemci işsiz kalan endüstri işçilerinin sayısının 1.880.000 ila 2.000.000 arasında olduğunu tahmin etmişti. Bu sayıya benzer durumda kalan tarım işçileri dahil değildi. 1933 itibarıyla, İtalya'nın dış ticaret hacmi 1925 yılında olanın üçte birinin altına düşmüştü. Hükümet raporuna göre toplam dış borç 105 milyar liret seviyesindeydi. Oysa 1927 yılında 86 milyar liretlik bir dış borç vardı; ve iç borç yaklaşık 82 milyar liret civarındaydı. Tüm bunlara Etiyopya'nın işgal edilmesi ve sömürge haline getirilmesi için devasa maliyetler ilave olmuştu. Faşist yönetimin halk kitleleri için zor zamanları kolay kılma yönündeki olanca çabalarına karşın, İtalya'nın ekonomik yükü artış göstermişti.

Güneydoğuda Politik Huzursuzluk. Adriyatik'ten Boğaziçi'ne kadar, ekonomik buhran kendi yolunu bulmuştu. Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan maddi açıdan Birleşik Devletler tarafından sağlanan yardımlar almıştı; ancak bu kolay para kaynağı artık kesilmişti ve onların yönetimleri zorluk içindeydi. Yugoslavya 1929'dan 1931'e kadar Kral Alexander yönetimi altında bir askerî diktatörlük denemesinde bulundu. Ardından bir Senato ve Temsilciler Meclisi sağlayan yeni bir anayasa oluşturuldu. Sırp liderler tarafından hükmedilen bir parti haricinde aday olarak gösterilen herkes reddedildi. Fransa'ya 1934'te yaptığı bir gezide suikasta uğrayan Alexander'ın ölümünden sonra çocuk kral olarak tahta

çıkan Prens Paul krallık içindeki tüm Sırplar, Hırvatlar, Slovenler ve Karadağlılar ile uzlaşı arayışı içinde oldu. 1935 seçimlerinde muhalefet partilerine küçük bir özgürlük tanındı ve bir koalisyon kabinesi kuruldu. Bununla beraber, Hırvatlar halen Sırp tahakkümünden hoşnut değildi ve buna karşı propagandalarını sürdürüyordu. Ne diktatörlük ne de sınırlı parlamenter sistem krallığın birkaç kesimi için özyönetimin olduğu Yugoslav birliğini sağlamanın bir yolunu bulmuştu.

Sınırın ötesinde, Bulgaristan'da birbiri peşi sıra askerî darbeler olmuştu. Alexander Stambuliski'nin bir köylü demokrasisi kurma çabaları 1923'te suikasta kurban gitmesiyle kesintiye uğramıştı. Bundan sonra, 1935 yılına dek, takip eden her bir kabine başarılı bir askerî lider olan Kral Boris tarafından kuruldu. O, uzlaşmacı olmak ve tahtını korumak yönünde çaba göstermişti. Bulgar parlamentosu baskı altına alınmamıştı fakat iş başındaki ordu subayı için "noter" görevi görmenin ötesine geçememişti. Kral, iddia edildiği gibi ordu üzerinde sivil bir hâkimiyet tesis etme çabalarıyla sempati toplamış olsa bile bunu gerçekleştirememişti. Onun uzlaşı girişimleri İtalyan kralının kızı olan eşi Joanna tarafından engellenmişti. İtalya kralı Bulgaristan'ı İtalya'nın yazgısına bağlama isteğindeydi—bu, onda yıkım olasılığı gören ordu subayları dahil olmak üzere kendi tebaasının çoğu tarafından korkulan ve hoşlanılmayan bir politikaydı.

Yunanistan da yurt içi güvenliği açısından artık hoşnut değildi. Cumhuriyet bir süreliğine devam etmişti. Parlamenter seçimler aralıklı bir şekilde yapılmıştı. Siyasi partilere bir özgürlük alanı verilmişti. Yerel seçimlerde kadınlara oy hakkı tanınmıştı. Ancak memnuniyetsizlik artmıştı. Mart 1934'te, yaşlı devlet insanı Venizelos'un takipçileri tarafından bir askerî ayaklanma baş göstermişti. Venizelos aslında cumhuriyetin tesis edilmesinde büyük bir rol oynamış biriydi. Ayaklanma süratle bastırılmasına rağmen bunu ertesi yıl Yunan Ulusal Emek Federasyonu çağrısıyla bir genel grev izlemişti. Ancak bu da başarısızlıkla sona erecekti. Bu süre zarfında çok sayıda Yunan o zamanlar Büyük Britanya'da sürgünde bulunan Kral II. George'u geri çağırmanın daha

iyi olacağı sonucuna varmıştı. Bu durumda kabine Kasım 1935 tarihinde monarşinin geri gelme sorusu üzerine bir halk oylaması yapmaya karar vermişti. Cumhuriyetçiler genel olarak oylamayı boykot ederken, monarşinin yeniden canlandırılması lehine oy kullananlar ezici bir çoğunluk elde etti; ve Kral II. George Helen kralı olarak yeniden tahta çıktı. Bir süreliğine parlamentonun yardımıyla yönetmeye çalıştı fakat kısa süre içinde bu çabalarından vazgeçerek bir askerî diktatörlüğe başvurdu.

Polonya'nın İdareciyi Güçlendirilmesi. Polonya, komşuları arasındaki tüm bu karmaşanın ortasında, cumhuriyetçi anayasasını korumayı başardı ve bir süreliğine birkaç dışa yönelik demokrasi işareti verdi. Senato ve halkın oylarıyla seçilen meclis devam etmişti fakat 1926'da, başkanın yetkileri anayasal değişiklikle artırılmıştı. Onun parlamentoyu lağvetme, kabineye önergelerde bulunma ve oturumlar arasında kararnamelerle yasalar yapma yetkisi vardı. Aynı zamanda belirli bir zaman sürecinde yasama organı tarafından onaylanmazsa bakanlar kurulunun vergi ve harcamalar bütçesi otomatik olarak yürürlüğe giriyordu. 1935'te aynı ruhla kavranan yeni bir anayasa 1921 belgesinin yerini almıştı ve siyasi partiler baskı altına alınmıştı. Polonya, yasa formlarına rağmen, pratik amaçlarla bir tür diktatörlük haline gelmişti. Bu, İtalyan modelinin çizgilerini taşıyan bir diktatörlüktü fakat basın ve ifade özgürlüğü daha fazlaydı.

Milletler Cemiyeti'ndeki Zayıflık. Avrupa ülkeleri demokratik kurumlara bağlı uluslar ve diktatörlere boyun eğenler arasında bölünürken, ayrım Milletler Cemiyeti'nde göze çarpıyordu. Mançukuo'yu işgal etmiş olan Japonya Cemiyet'e karşı çıkmış ve üyelikten ayrılmıştı. Hitler Versay Antlaşması'nı tanımamış, Almanya'yı Cemiyet'ten çıkarmış, savaşı yüceltmiş ve yaklaşan bir çatışma için hazırlanmıştı. Her ne kadar İtalya uzunca bir süre boyunca Cemiyet'in göstermelik bir üyesi kalsa da, Mussolini onu reddetti ve Cemiyet'in olumsuz tutumu ve İtalyan ticareti üzerine dayatılan yaptırımlarına rağmen Etiyopya'da savaş yapmıştı. Nihayetinde 1937 yılının aralık ayında Mussolini Cemiyet'ten resmî

olarak çekildi. 1938'de Cemiyet'ten ayrılanlar yalnızca Şili ve Venezüella değildi, 11 Ağustos'ta Polonya geri çekilme kararını duyurdu. Bu, özellikle Hitler'in hoşuna gidecek bir karardı.

1938 itibarıyla, Cemiyet'in yönetimleri istila veya savaşa başvurmaktan alıkoymada yetkisiz olduğu aşikârdı. Her ne kadar Cemiyet varlığını sürdürse ve çok sayıda devlet insanı onu nafile savaşlar için tek alternatif olarak görse bile, anında başarı sağlayacağına dair umutlar yitip yitmişti. Cemiyet'e ve Milletlerarası Mahkeme'ye katılmayı ısrarla reddetmiş olan Birleşik Devletler Eski Dünya'da patlak verebilecek bir başka savaş durumunda Yeni Dünya'yı Avrupalı kaynaklardan gelen kargaşaya karşı korumak için tüm bağımsız Amerikan ulusları bir araya toplama arayışındaydı. 1935 yılında, Birleşik Devletler Kongresi savaşta savaş malzemelerinin satılmasını ve başka yönetimlere borç para verilmesini yasaklayan bir Tarafsızlık Yasası'na yürürlüğe koydu; ve 1936'da Buenos Aires'de büyük bir Pan-Amerikan konferansı düzenlendi. Başkan Roosevelt bunun Avrupa'daki çatışmaların yıkıcı etkisine karşı müşterek koruma için Amerikan ulusları arasında bir tür "birleşik cephe" olduğu şeklinde konuşma yaptı. 1939'da Lima'da gerçekleşen bir başka konferansta gevşek bir birlik oluşturuldu.

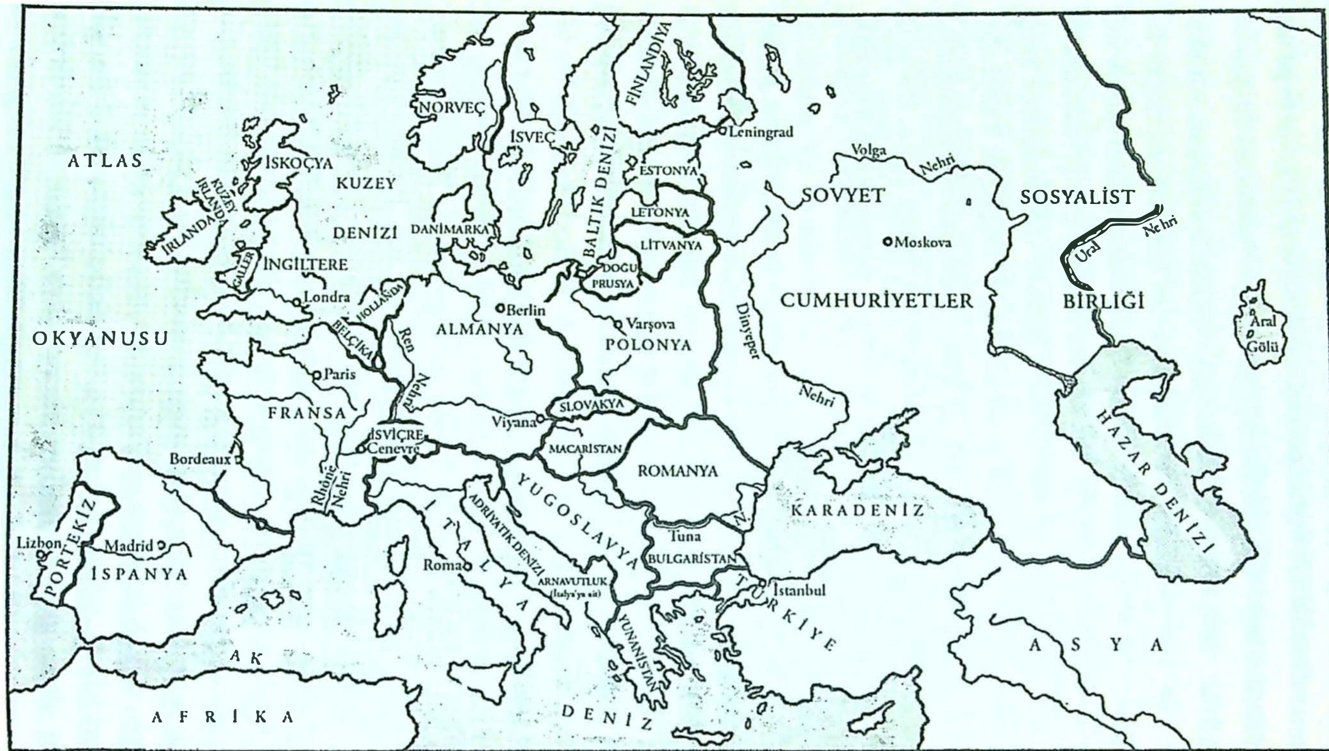
4. AVRUPA'DA YENİ İTTİFAKLAR

Roma-Berlin Ekseni. Hitler 1936 yılında kendisini Avrupa'da hiçbir müttefikinin olmadığı bir durumda buldu. Sovyetler Birliği'nin hissetmiş olabileceği dostluk ne olursa olsun, Hitler aşikâr bir şekilde Rusya'nın aleyhine doğuya doğru genişleme söyleminde bulunduğunda bu dostane olmayan ifadeler nedeniyle iki ülkenin arası açılmıştı. Ruslar Fransa ile savunma müttefikliği içine girme kararı verdiklerinde Hitler'in yapabileceği tek şey yüzünü İtalya'ya çevirmekti ve bu bölgede bile olabilecekler belirsizdi. 1934'te, Hitler Avusturya'yı bünyesine katma tehdidinde bulunduğunda, Mussolini keskin bir protesto içinde olarak Fransa ve İngiltere'ye katılmıştı. Ancak 1936'da koşullar bu diktatörle dostluk kurmada Hitler lehine gelişmişti. Mussolini'nin uluslar ailesi içindeki yeri o zamanlar Etiyopya işgali nedeniyle belirsizdi.

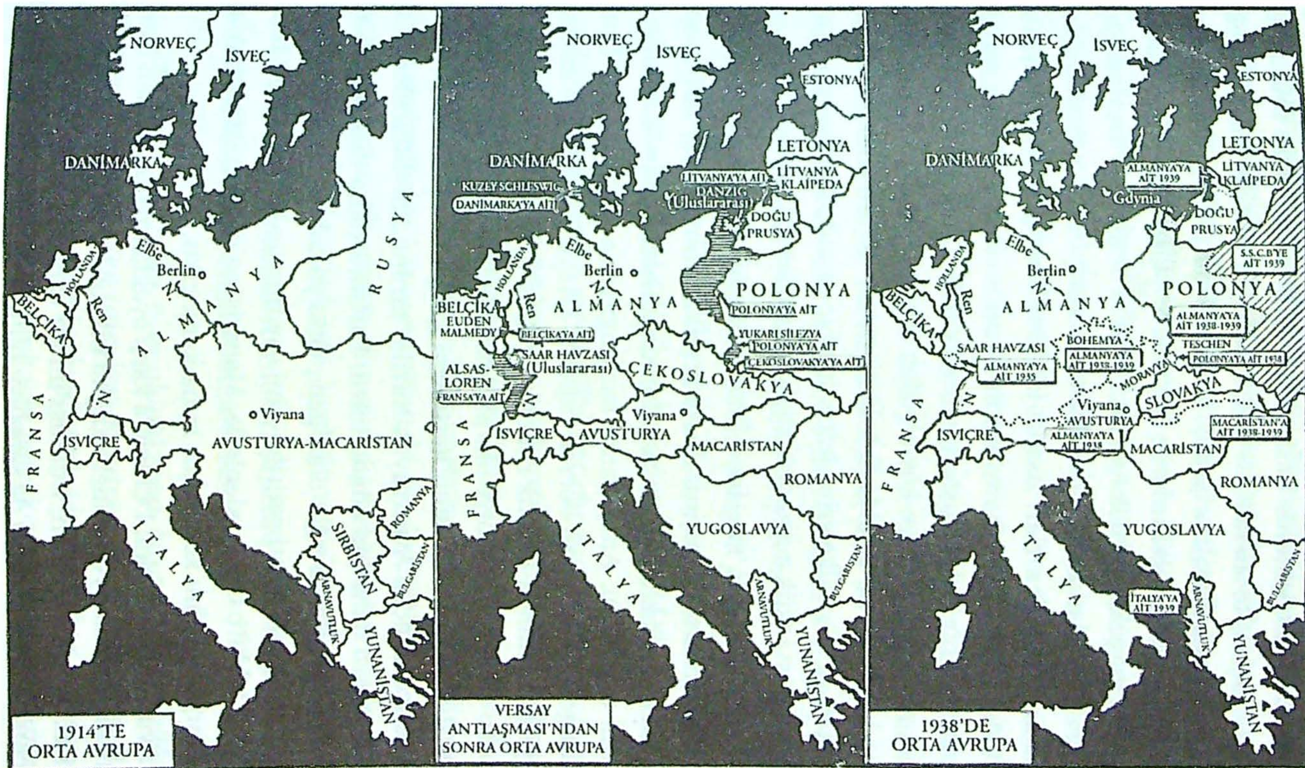
Aslında, yaptırımlar tehdidi Faşist diktatörü neredeyse her dostane tutumu hoş karşılaması durumuna getirmişti. Hitler'in bir İtalyan müttefikliği oluşturması lehine ikinci koşul tüm Avrupa'nın az veya çok müdahil olduğu İspanya'daki uluslararası durumdu.

Hitler, İtalyanların Avusturya'ya ilişkin korkularını yatıştırmak için, Temmuz 1936'da Avusturya'nın tam bağımsızlığını tanıdığını ve iç siyasi meselelerinde özgür kalması konusunda uzlaşmış olduğunu duyurdu. Bu duyuru nihayetinde iki diktatörün dört noktada uzlaşmasının yollarını döşedi: 1) Komünizme karşı Avrupa'nın birleşik olarak savunulması, 2) müşterek ilintili olunan tüm meselelerde iş birliği, 3) İspanya'nın siyasi bütünlüğünün muhafaza edilmesi, ve 4) bir ekonomik iş birliği planı. Hitler'in bir müttefiki vardı. Bu durumda Avrupa Roma-Berlin ekseniyle karşı karşıya kalmıştı.

Kasım ayında, Alman İmparatorluğu Japonya ile bir komünizm-karşıtı pakt oluşturdu. Buna 1937'de Mussolini katıldı. Böylece Roma-Berlin eksenine Tokyo ilave edilmiş oldu. Hitler ve Mussolini birliği daha ileri noktaya taşımak için karşılıklı ziyaretlerde bulundu ve aniden operasyonda bulunma yönünde ikili bir politika oluşturmanın başlıca noktaları üzerinde kuşkuya yer bırakmayacak şekilde uzlaşıldı. En azından Avrupa'daki diğer devletler böyle olduğunu farz ediyordu ve böyle bir faaliyet için hemen hazırlıklara girişildi. 1936'nın Haziran'ında Küçük *Entente* koordineli askerî eylem görüşmelerini ele aldı. Romanya bir askerî demiryolu yapımını planladı ve Fransız-Polonyalı ittifakı askerî denetleme ve planların değiş tokuş edilmesi şeklinde yaşam işaretleri gösterdi. Barışı korumak için toplu eylemin başarısız olmasıyla alarma geçen küçük Belçika 1914'te olduğu gibi kendi topraklarının kullanılması girişimine karşı silahlanmasını artırdı. Büyük Britanya ve Fransa müşterek savunma yükümlülükleri içinde oldular ve her iki ülke Belçika'nın tarafsızlığını güvence altına aldı. Bu faaliyet Mussolini'ye Fransa ve Büyük Britanya'nın niyetini gösterdi, bu nedenle Mart 1937'de Yugoslavya ile bir anlaşma yaptı.

1939'da Avrupa

1914'ten 1939'a Orta Avrupa

Avusturya Hükümet Darbesi. Avrupa'nın tüm ülkeleri arasında çok azı Avusturya'dan daha fazla kaygılı olmuştur. Üç parti Viyana'da ve vilayetlerde hâkimiyeti ele geçirmek için mücadele etmişti. Başkentte sosyalistler çoğunluktaydı ve evler inşa ederek, işsizlere destek olarak ve çeşitli "sosyal hizmetler" sağlayarak işçi kesiminin yaşam standardını geliştirmeye çalışıyordu. Kendi politikalarını gerçekleştirmek için orta sınıf ve zenginler üzerine ağır vergiler koydular. İktidar için ikinci bir rakip Alman modeli üzerine kurulmuş olan Nazi partisi idi. Bu, Nazilerin Avusturya'da bir diktatörlük oluşturma ve ardından mümkün olduğunca çabuk Almanya ile bir birlik oluşturma tasarısıydı. Üçüncü bir parti gücünü orta sınıflardan ve köylülerden alıyordu ve dinsel yönelim açısından güçlü bir şekilde Katolik yapıya yakındı. O, hem sosyalizm hem de Nazi ilkelerine karşı sıkı bir şekilde duruyordu. Ancak görüş ve taktik açısından Faşist unsurlar taşıyordu.

Bu üçüncü parti, Engelbert Dollfuss'un liderliği altında, 1934'te ulusal hükümeti ele geçirdi. Demokratik-cumhuriyetçi anayasayı feshetti ve halk kitlelerinin payının küçük olduğu bir "konsüller" sistemi oluşturdu. Anayasanın başlangıcında "tüm gücün Tanrı'dan geldiği"ni beyan ederek ruhunu ortaya koydu ve yönetim ve eğitim alanında Katolik ruhban sınıfına ayrıcalıklı bir konum sağladı. Dollfuss, şansölye olarak, sosyalistlere karşı bir iç savaş başlattı ve onların kökünü kazımaya girişti. Uzun olmayan bir süre sonra, kendisi Avusturyalı Naziler tarafından öldürülecekti; ancak partisi denetimi elinde tuttu. Partinin daha muhafazakâr üyeleri I. Charles'ın oğlu olan genç Otto'yu tahtın üzerine çıkararak monarşinin geri getirilmesini savunuyordu. Ancak bu tehlikeli bir teklifti. Özel nedenlerle, Macaristan'ın olası istisnasıyla, Avusturya'nın tüm komşuları buna karşı çıktı.

Avusturya yönetimi Dollfuss'a karşı ayaklanmanın Alman Nazi partisinin yardımıyla sahnelendiğini biliyordu. Hitler bunu inkâr etmişti. Ne olursa olsun, Dollfuss'un bir dostu olan Kurt von Schuschnigg'in Avusturya'da şansölye olması kabul edildi ve iki yıl boyunca o yurt içinde düzeni korumak ve yurt dışına yönelik istikrarlı politikalar yürütmek arayışı içinde oldu.

Schuschnigg hiç kuşkusuz Mussolini'nin Hitler'i onun *Kavgam* (Mein Kampf) kitabında yer alan tüm Alman halklarını İmparatorluk'a katma niyetini gerçekleştirmekten alıkoyacağını ummuştu. Ancak eksen dizilimi Mussolini'yi Nazi baskısına direnmenin herhangi bir aracından mahrum kıldığını gösteriyordu. Şubat 1938'de bir askerî yeniden düzenlemeden sonra, Hitler Avusturya meselesini ele almak için kendini hazır hissetti. Schuschnigg'i Almanya'ya davet etti ve Viyana hükümetinde bu makama öncü Avusturyalı Nazilerin getirilmesi konusunda ısrarcı oldu. Schuschnigg dışarıdan pek umutlu olmayarak isteğe teslim olup 13 Mart'ta seçmenlerin Nazi atamalarını onaylayıp onaylamayacaklarını görmek için bir halk oylaması yapılacağını duyurdu. Bu talebin Avusturya hükümeti tarafından reddedilmesinden kısa bir süre sonra altmış-beş bin kişilik Alman askerî birliği Avusturya'yı işgal etti ve başkanın ve Naziler tarafından onaylanmayan kabine üyelerinin çekilmeleri yönünde güç kullandı. Avusturya'ya uçakla giden Hitler 15 Mart 1938'de tüm dünyaya Avusturya'nın Alman İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu duyurarak yeni kabineyi ilan etti.

Nazi Diplomasisi ve İngiliz Yatıştırma Politikası. Avrupa Nazi hükümet darbesiyle şaşkına dönmüştü; ancak birkaç resmî ve gayri resmî protesto haricinde kararlı bir eyleme dair hiçbir belirti yoktu. Mussolini'nin Hükümet Darbesine karşı direneceğini umut edenler için onun Hitler'e gönderdiği telgraf umudun sonu olmuştu. "Benim tutumum" diye yazmıştı, "eksen içinde kutsanmış olan iki ülkemizin dostluğunun sürmesi yönündedir."

Hitler'in diplomasisi Avrupa'yı şaşırtmış olmamalıdır. O, yaşamöyküsünde izleyeceği yöntemi yazmıştı:

Dirayetli muzaffer, eğer olanaklıysa, buyruklar aracılığıyla hüsrana uğramış olan talepleri dayatmayı sürdürecektir. O, bu durumda kendi karakterini kaybetmiş bir ulusla baş edebilir—ve bu bir kez daha silahlanmak için yeterli zemini asla bulamayacağı düşünüldüğünde her ulusun gönüllü bir şekilde teslim olacağı anlamına gelir.

Gönüllü olarak alınan şey ne kadar fazlaysa, nihayetinde ona direnç daha az haklı çıkarılabilir olacaktır çünkü o yeni ve aşikâr bir şekilde soyutlanmıştır . . . talihsizlik ne denli fazlaysa ve ne denli büyükse, birlikte ele alınarak itaatkârlık ve sessizlik içinde kabul edilmiş olacaktır.

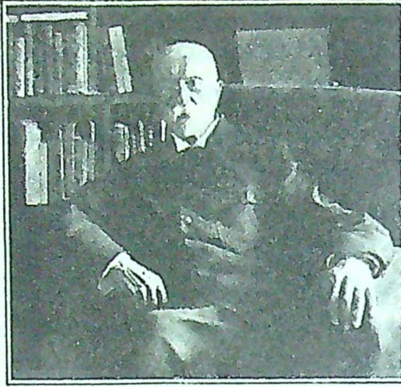
Büyük Britanya, Hitler ve Mussolini tarafından kıskançlıkla bakılan engin bir imparatorluğun kıyısındaki kendi ada tahtından anakara üzerindeki olayları izlemişti. Üç yüzyıl boyunca İngiliz yönetimi şu ya da bu şekilde olaylara başlangıcında ağırlığını koymuştu. I. Napolyon'un planlarına karşı Prusya'yı desteklemişti ve Avrupa'da güç dengesini koruma arayışı içinde Prusya'nın hırslarına karşı Fransa'ya destek vermişti. Ancak İngiliz donanmasının aynı şekilde eski rolünü oynama gücüne ilişkin olarak kuşkular vardı. Bir İngiliz başbakanının bir defasında haykırmış olduğu gibi, yeni savaş silahları İngiliz sınırını Ren Nehri'ne taşımıştı. Bu durumda İngiliz liderler hızlı ve derinlemesine düşünmek zorundaydı. Onlar savaş istemiyordu. Onların meselesi daha ziyade imparatorluğun barış içinde tutulmasıydı.

Ancak yönetime sahip olan Muhafazakârlar bu konuda bölünmüştü. Bir kanat en iyisinin Hitler ve Mussolini ile mutabık kalmak ve Kıtasal savaştan uzak durmak olduğunu düşünmüştü. Bir başka kanat Hitler ve Mussolini'nin aslında savaş eğiliminde olduğunu iddia etmişti ve eğer Fransa ve Rusya üzerinde muzaffer olunursa sıranın Büyük Britanya'ya geleceğini öne sürmüştü. Ne aristokratik eğilimi olan Muhafazakârlar ne de İşçi Partisi'nin üyeleri komünizmi ve onun yöntemlerini onaylamıştı; ancak olaylar onları iki alternatif arasında bir tercihte bulunma noktasına getirmişti: 1) İngiliz İmparatorluğu'nun iki düşmanı olan Hitler ve Mussolini'yi desteklemek, veya 2) Fransa ve Rusya'yı desteklemek. Fransa'nın bir imparatorluğu vardı ve bundan hoşnuttu. Rusya eski Çarlık Rusya emperyalizminden vazgeçmişti ve barış istiyordu. Her ikisi de ürkütücü bulunan bu seçenekler arasında İngiliz düşüncesi gidip geliyordu. Hiç kuşkusuz İngiliz halkı savaştan bıkmıştı ve barış istiyordu.

Ancak Kıta üzerinde olanlar barışı tehlikeye sokmuştu. Başbakan Neville Chamberlain ikinci alternatifi seçmeye çalışmıştı fakat böyle bir tercihte bulunmak diktatörlerin onaylanmama durumunda savaşa başvurmayacağı anlamına gelmiyordu. Chamberlain ve kabinesinin büyük bir çoğunluğu Avrupa'daki gerilimi yatıştırmak amacıyla genel bir şema oluşturmak için herhangi bir ortak zemin olup olmadığına dair bir çaba içinde İtalya ve Almanya ile müzakerede bulunmayı önermişti. Ancak Chamberlain'ın dışişleri bakanı olan Anthony Eden bu türden müzakerelerin İngilizlerin yabancı baskı tehditlerine boyun eğme anlamına geleceğine inanıyordu. O, Chamberlain'ın politikasını aşırı derecede uysal buluyordu ve saldırganlığı azaltmada başarısız olacağına inanıyordu. Şubat 1938'de, bu görüş farklılığının giderilemez olduğunu duyurdu ve istifasını sundu. Yerine Alman İmparatorluğu'nun dostu olarak görülen Vikont Halifax geçecekti. Yatıştırma politikası başlamıştı. İngiltere Milletler Cemiyeti'nin dışında yapılan anlaşmalarla saldırganlığı durdurmaya çalışacaktı.

Fransa ve İngiltere bir barış müzakeresi üstlenirken birbirlerine daha fazla yaklaşmıştı. İki devletin başbakanları ve dışişleri bakanları Nisan 1938'de Londra'da birlikte müzakerelerde bulunmuştu ve iki ulusun ortak menfaatleri ve uluslararası ideallerinin savunulmasında istişare ve iş birliği politikasının sürdürülmesinin iki yönetim için en yüksek önemde olduğuna dair uzlaşıya varmışlardı. Temmuz ayında, candan ilişki Büyük Britanya kral ve kraliçesinin Fransa'nın başkanına bir devlet ziyaretinde bulunmasıyla daha da artmıştı.

Çek Hükümet Darbesi. Hitler, Britanya ve Fransa'nın kendisiyle savaşmayacağına dair aşikâr bir şekilde ikna olarak yoluna devam etti. Onun Avusturya başarısı orta Avrupa'daki konumunu büyük ölçüde güçlendirmişti. Küçük Çekoslovakya devletinin (54.000 mil kare) etrafı şimdi neredeyse kuşatılmıştı. Onun sınırları içinde Almanya'nın Nazi zaferleriyle derinlemesine harekete geçmiş büyük bir Alman nüfus vardı. Çekoslovakya, Birinci Dünya Savaşı'nda oluşturulmuş yeni bir devlet olarak bu dönemin karmaşasından miras kalan sorunlara sahipti. Durumu daha kötü

ŞEKİL 103. On Yedi Yıl Boyunca Çekoslovakya Başkanı Olan Thomas G. Masaryk

kılacak şekilde aralarında toprakların dağıtılması taraftarı olan Tarımcılar, Sosyalistler, Slovak Ruhban sınıfı üyeleri, Komünistler, Macar Hristiyan Sosyalistleri ve Alman Nasyonal Sosyalistler (Naziler) bulunan on ila on beş siyasi parti iktidar için devamlı bir mücadele halindeydi. Ancak yaşlı Başkan Thomas Masaryk ve 1935'ten sonra Eduard Beneš'in ılımlı etkisi altında, Çekoslovakya koalisyon kabineleri tarafından idare edilmeyi sürdürdü ve uç noktalardan sakındı. Arazili mülkleri küçük çiftçiler arasında bölme ve tarımın gerçekleştirilmesinde onlara destek verme yönünde erken dönem taahhütler yerine getirilmişti. 1935 yılında hükümetin konumu oldukça sağlamdı. Birleşik Alman veya Sudetendeutsch Partisi'nin lideri Konrad Henlein (Çekoslovak Hitler diye anılıyordu) partisinin cumhuriyete olan sadakatine dair taahhütte bulunmaya mecbur bırakılmıştı.

Ancak 1936'da Henlein, nüfusun yaklaşık üç buçuk milyon kişiden oluşan Alman unsurlarının lideri olarak Alman azınlık için yapılacak şeylere dair talebini arttırmıştı. Başkan Beneš tüm eşitsizlikleri düzeltmek için hemen adımlar atılacağına dair vaatte bulundu. Şubat 1938 itibarıyla, hükümet Almanlara ayrıcalıklar sunmuştu. Henlein ve onun parti liderleri imtiyazların yetersiz olduğuna dair beyanda bulundu ve tam özerklik içinde hükümet üzerine taleplerini yineledi.

Mart ayında, Avusturya'nın ilhak edilmesinden sonra, Henlein tüm Almanların ortak bir politik cephe oluşturmak için birleşmeleri çağrısında bulundu. 31 Mayıs'ta parti hiçbir yeni üye kabul etmeyeceğine dair beyanatta bulunmuştu. Nisan ayında emirleri Hitler'den alan totaliter bir devletin tesis edilmesini olanaklı kılacağı görünen bir program sunan yeni bir parti oluşturuldu. Ancak

bu parti görünürde demokratik bir cumhuriyetin sınırları içinde olacaktı. Bu, Çek yönetiminin kendi iradesiyle olmasına izin vermeyeceği bir durumdu.

Şimdi Berlin'deki Hitler yönetimi basın organlarında Çekoslovakya'ya karşı karalama niteliği taşıyan coşkulu bir kampanya gerçekleştirmeye başlamıştı. Buna ilave olarak, Alman askerî birliklerinin Çek sınırlarına doğru hareket ettiğine dair söylentiler gerilimi iyice artırmıştı. Çek yönetimi, büyük ölçüde alarma geçmiş bir şekilde Alman sınırı boyunca askerlerini konuşlandırdı ve yaklaşık yüz bin kişilik yedek askerine sancak birliklerine gitme yönünde çağrıda bulundu.

Britanya Berlin ve Prag üzerine baskı kurma arayışındayken, Çekoslovakya'nın müttefikleri olan Fransa ve Rusya eğer bir silahlı saldırı olursa destek vereceklerine dair müphem vaatlerde bulunuyordu. Bu süreçte Çek yönetimi Henlein'in partisini tatmin etmek için milliyetçilik sorununa çözüm yolu arıyordu fakat çok az ilerleme kaydetmişti. Ardından İngiliz yönetimi müzakerelerde yardımcı olması için bir danışman olarak Lord Runciman'ın bulunması önerisini getirdi. Eylül ayında, Nazi partisinin yıllık kongresi yaklaşık bir buçuk milyon Nazi savaşçının toplandığı bir etkinlik olmuştu. Bu, elbette bir uluslararası güvensizlik durumu oluşturuyordu. Hem Fransa hem de İngiltere erkekleri askerlik görevine çağırdı. Fransızlar askerlerini kendi sınır müstahkem mevkilerine (Maginot hattı) gönderiyordu ve İngilizler Kuzey Denizi'nde devasa bir savaş filosu oluşturuyordu.

Ağustos ayında gerilim artarken, müzakerelerin gerçekte Hitler ve Çek yönetimi arasında olduğu aşikâr hale gelmişti. 12 Eylül 1938'de Hitler Nazi kongresinde son hitabetini yaptığında, Sudeten Almanların kendi kaderlerini belirleme hakkını talep etti ve ardından Alman yardımı olmadan onların kendilerini koruyamayacağını açıkça beyan etti. Bu, anında Sudeten bölgesinin Almanya ile birleşimi lehine Çekoslovakya'da gösteriler yapılmasına vesile oldu. Henlein, Beneš ve yönetimi suçladıktan sonra bir savaşçı birlik organize etmek için Almanya'ya kaçtı. Genel başkaldırı ortasında tüm müzakereler kesilmişti.

Berchtesgaden Konuşması. Eşi benzeri görülmemiş bir olayın ilerlemesinin bu aşamasında, şimdi bile net şekilde anlaşılmamış bir şey meydana geldi. Başbakan Chamberlain Hitler'den bir kişisel görüşme istedi. 15 Eylül'de Münih'e uçtu ve Berchtesgaden'deki dağ dinlenme evinde Hitler'i ziyaret etti. Diktatör kısa sürede bir istila için hazır olduğunu ve topyekûn bir Avrupa savaşı riski durumunda bile kendi planını gerçekleştireceğini ortaya koydu. Chamberlain'ın yapabileceği tek şey kendi hükümetine bunu haber vermeye yetecek uzunlukta bir süre için Hitler'den eylemini erteleme güvencesi almaktı.

Chamberlain kabinesiyle bir araya geldi ve Fransa Başbakanı Daladier ve Dışişleri Bakanı Bonnet'e danıştı. Bu konferansın sonucunda, Çek yönetiminden nüfusunun yüzde 50'sinden fazlası Alman olan tüm bölgeleri Alman İmparatorluğu'na bırakmasını istedi. Bunun karşılığında, Çekoslovakya'nın gelecek bağımsızlığı güvence altına alınmış olacaktı. Çek yönetimi savaş dışında başka alternatif kalmamasıyla 21 Eylül'de bu teklifi kabul etti.

Godesberg Konuşması. 22 Eylül'de, Chamberlain talebinin Çek yönetimi tarafından kabul edildiğini haber vermek için Rhineland'de bulunan Godesberg'e gitti. Bu durumda Hitler bölgenin hemen devredilmesi için baskı yaptı. Fransa ve İngiltere bu ivedi taleple karşı karşıya kalarak Çekoslovakya'ya kendilerinin artık seferberliğe karşı tavsiyede bulunamayacaklarını bildirdi ve Çek yönetimi Hitler'in son ültimatomunun kabul edilemeyeceğini duyurdu.

Sonraki birkaç günlük süreçte Fransız yönetimi bir Alman saldırısı durumunda Çekoslovakya'ya yardımda bulunacağını beyan etti ve hem İngiltere hem de Rusya Fransa'ya destek vereceğini duyurdu. Bunun üzerine İtalya eksene bağlılığını bildirdi.

Savaş saat bazında eli kulağında görünürken Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya ve İtalya seferber olmuştu. 27 Eylül'de, Birleşik Devletler başkanı, doğrudan Hitler ile temas kurarak, meselenin çözüme kavuşturulması için bir uluslararası kongre yapılmasını teşvik etti. Ardından Birleşik Devletler,

Fransa ve İngiltere Mussolini'yi barış için etkinliğini kullanmaya davet etti. Onun bunu yapmasıyla, Chamberlain, Daladier, Mussolini ve Hitler 29 Eylül 1938'de Münih'te bir araya gelme konusunda mutabık kaldı.

Münih Paktı. Bu konferansta taslağı çizilmiş olan pakt Çekoslovakya tarafından Sudeten bölgesinin hemen teslim edilmesini özünde sağladı. Bir uluslararası komisyon yeni sınırı nihai olarak belirleyecekti. Çek yönetimi bu taleple karşı karşıya kaldığında boyun eğdi ve Hitler'in askerî birlikleri 1 Ekim'de Sudeten sahasına girdi.

Hem Polonya hem de Macaristan, durumun zorluğunu artıracak şekilde bölgeye yönelik Çeklere karşı savaşçı taleplerde bulundu. Bu, savaş tehlikesini iki katına çıkaracaktı. Bu sıkıntılı meseleler Hitler tarafından yapılan "arabuluculuk" ile ele alındı. Bu bir anlığına onun konumunu yağmacılıktan Çek egemenliğinin "hamiliği" durumuna değiştirmişti. 5 Ekim'de, batılı demokrasilerden yardım beklemenin ümitsiz olduğuna ikna olan Beneš görevinden istifa etti ve yönetimin tüm politikası değişti.

Yeni Çek yönetimi tüm noktalarda Nazi baskısına itaat etti. Teschen alanı olarak bilinen 400 mil karelik maden sahası Polonya'ya bırakıldı; 5000 mil karelik alan ve bir milyonluk nüfus Macaristan'a devredildi; Almanya aslan payı olarak 11.000 mil karelik bir bölgeyi ve üç buçuk milyonluk nüfusu devralmıştı. Böylelikle, Münih Paktı "barışçıl bir şekilde" diktatörün taleplerinin karşılanmasıyla gerçekleşmişti. Küçük Çekoslovakya'nın feda edilmesinin barışı satın alıp almadığını ancak zaman söyleyebilecekti. Kesin olan şey demokrasilerin keskin bir saygınlık kaybı yaşadığı ve kendilerini barış içinde hissetmedikleridir; sonraki yıl zarfında enerjilerini ve paralarını silahlanma için iki kat artıracaklardır.

Çekoslovakya'nın Nihai Durumu. Münih anlaşması Çekoslovakya içinde özerk olması gereken Rutenya ve Slovakya olarak bilinen iki bölge oluşturmuştu. Her iki bölgenin liderleri bağımsızlık talebinde bulunmuştu ve Münih'ten sonra faaliyetlerini iki katına çıkarmıştı. Hükümet onun bütünlüğünü korumak için

adımlar attığında, Beneš'in ardılı olan Başkan Hacha 15 Mart 1939'da bir konferans için Berlin'e davet edildi. Kısa bir konferanstan sonra, Hitler 28 Nisan 1939'da Çekoslovakya'nın geri kalanının Alman İmparatorluğu'nun "koruması" altında olduğunu duyurdu. Bir başka deyişle, Hitler şimdi pratik amaçlar için Çekoslovakya'nın tümünü almıştı. Alman kolluk kuvvetleri bölgeyi "denetim" altına aldı. Toplu tutuklamalar yapıldı. Değeri 100 milyon doların üzerinde olan Çek altın rezervine el konuldu ve Hitler muzaffer şekilde Prag'a gitti.

Slovakya benzer bir şekilde İmparatorluk'un "koruma kalkanı" içine alınırken Macaristan'a bir komünizm-karşıtı paktı kabul etmesinin ödülü olarak Karpat-Ukrayna bölgesinin işgal edilmesi sağlandı. 1939 yılının mart ve nisan aylarında, Hitler'in bölgenin denetimini sağlamada Macaristan'a yardım ettiğine dair haberler verildi. Bu eylem, pek çoklarının öngörüsüne göre, Almanların Ukrayna'ya ve belki Macaristan'ın kendisine el koymasının habercisiydi.

Chamberlain Hitler'in son darbesinin Münih ruhunu sürdürmediğine dair suçlamada bulundu. Başkan Roosevelt Alman eylemlerinin "nedensiz saldırı" niteliği taşıdığını alenen söyledi ve tüm Alman ithal ürünlerine gümrük tarifelerinde yüzde 25'lik bir artış yapıldığını ilan etti. Ancak Hitler yılmadı; ve dünya biraz soluklanmadan önce bir kısmı Milletler Cemiyeti tarafından denetim altında tutulan Romanya bölgesini ilhak etti. Hitler diplomatik açıdan ikinci bir zaferde ekonomik nüfuz ve denetim için büyük olanaklar sunan Romanya ile bir ticaret anlaşması yapmıştı.

Mussolini'nin Çark Edişi – Arnavutluk. Hitler'in Çekoslovakya'ya nihai darbesinin anında neticesi İtalya ve Japonya'yı taleplerini yenilemede harekete geçirmesi idi. Savoy, Nice, Korsika ve Tunus İtalyan Temsilciler Meclisi tarafından tümüyle İtalyan olarak listelenmişti. 1938 yılının kışı ve 1939 yılının ilkbaharında Fransa ve İtalya kendi Afrika topraklarının sınırları boyunca askerî birliklerin toplanmakta olduğunu rapor etmişti.

Afrika topraklarına ilişkin herhangi bir kesin neticeye erişilmeden önce, Mussolini bir başka yönde hareket etmişti. On bin mil kareden biraz daha büyük yüzölçümüne sahip küçük Adriyatik krallığı Arnavutluk'a uzun süredir az veya çok İtalya tarafından hükmediliyordu. 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız olduğu ilan edilmişti fakat 1920'ye kadar istikrarlı bir yönetimi olmamıştı. Bu yıl İtalya ile bağımsızlığını güvence altına alan bir antlaşmaya varılmıştı. 1928'de Arnavutluk'un Kral Zog yönetimi altında bir monarşi olduğu ilan edildi. Yeni monarşi Arnavutluk ve İtalya arasındaki eski anlaşmaları onayladı. Karşılıklı destek ve iş birliği konusunda güvenceler verilmişti. 1936'da, bu düzenleme ticari imtiyazları içerecek şekilde genişletildi. Sonuç olarak, İtalya kısa sürede Arnavutluk ihraç ürünlerinin yüzde 55'inden fazlasının tüketicisi haline geldi.

Ancak 1937 yılından sonra, Kral Zog İtalyan egemenliği altında huzursuz hale geldi; ve hem yurt içi hem de yurt dışı açısından İtalya ile olan farklılıklar tam olarak Mussolini'nin beklemekte olduğu durumu oluşturdu. Kutsal Cuma gününde (7 Nisan 1939) İtalyan savaş gemileri askerî birliklerini Arnavutluk'ta karaya çıkardı ve kısa bir direnişle karşılaştıktan sonra başkent Tiran ele geçirildi ve Kral Zog, eşi ve bebek yaştaki oğluyla birlikte Yunanistan'a sürgüne gönderildi. Alman basını Mussolini'nin eylemini alkışladı ve bu, başka biçimde Mussolini'nin Hitler'in tam onayını almış olduğuna dair göstergeydi. Mussolini'nin işgalinin etkisi Adriyatik'i bir İtalyan gölü haline getirmekti. Avrupa'da gerilim büyük ölçüde artmıştı. Diktatörlerle barış yapma lehine düşüncelerde azalış olmuştu. Amerika'da Arnavutluk vakası diktatörlük yönetimini benimseyen halklara karşı onaylamama ve kuşkuyu yoğunlaştırmayı ileri noktaya taşımıştı.

Japonların Çin'e Saldırmasının Avrupa'daki Sorunları Artırması. Asya'daki olaylar Avrupa'da telaşa yol açmıştı. Temmuz 1937'de, Japonya Çin'e ilan edilmemiş bir savaş açarak Uzak Doğu'yu tehlikeli bir yer konumuna getirmişti. Japonya bundan uzun zaman önce dış pazarları artırma ve yeni hammadde kaynaklarına gereksinim duyan yoğun bir endüstrileşme içinde olmuştu.

Gelişmemiş Çin bunun her ikisini sağlayabilirdi. 1931 yılında, Japonya doğu Asya için bir tür "Monroe Doktrini" ilan ederek Mançukuo kukla devletini tesis edilmişti. Onun istilasının asıl evresi böyle başlamıştı.

Beş yıl boyunca, Japon operasyonları teşvik edilmişti ve Rus propagandası Çin'de iki çatışan tarafı harekete geçirmişti. Ancak Aralık 1936'da bu rakip unsurlar Japonya'ya karşı direnmek için Chiang Kai-shek askerî liderliği altında birleşti. Bunun üzerine Japon hükümeti daha saldırgan bir Çin politikasının benimsenmesi gerektiğine karar verdi. Japon halkı parlamenter seçimlerde militarist bir yönetim izleme konusunda isteksizliğini göstermiş olmasına karşın böyle bir anlayış geliştirilmişti.

Savaşan Japonya ve Çin. Japon askerlerinden oluşan bir müfreze 7 Temmuz 1937'de görünüşte Japon menfaatlerini savunmak için Peiping yakınında konuşlanmıştı. Bu eylem kan dökülmesine ve ayaklanmaya neden olmuştu. Japon yönetimi derhal bunu ciddi fakat ilan edilmemiş bir savaş başlatmak için bir mazeret olarak kullandı. Çinliler, elbette karşılık verdi ve Japon havacılar Tientsin şehrini bombalayarak misillemede bulundu. Bunun üzerine Çin'i birleştirmesi için Chiang Kai-shek'e çağrıda bulunuldu ve ürkütücü bir çatışma başladı.

Çin ile ekonomik menfaatlere sahip olan Batılı güçler savaşın kuzey vilayetleriyle sınırlı kalacağını umuyordu fakat ağustos ayında çatışmalar Şangay'a genişledi. Hem Çinliler hem de Japonlar saldırılar ve bombalamalarla Uluslararası Anlaşmaları ihlâl etmişlerdi—şehir bölgesi yabancı imtiyaz sahipleri tarafından işgal edilmişti. Bu durumda çok sayıda yabancının tahliye edilmesi gerekiyordu. Bir zaman boşluğunda, binlerce Çinli Sivil Çin'in başkenti Nankin'e giden yollardaki tüm savunmasız köyleri bombalayan Japon havacıları bulmak için şehirden ayrılmıştı.

26 Ağustos'ta Çin'in İngiliz büyükelçisi ve iki personeli Japon donanma uçakları tarafından Şangay'ın kırk mil uzağında saldırıya maruz kalmıştı. 30 Ağustos'ta Çin bir Amerikan yolcu gemisini bombaladı. Çinliler derhal ve uygun bir özürde bulundu;

fakat İngilizlerin Çin'e uzanmış olması nedeniyle öfkeli olan Japonlar Büyük Britanya'ya gecikerek ve isteksizce özürlerini iletti.

Japonya'nın Batılı Güçlerle Çatışması. Sonbaharın hemen başlarında Japonya'nın dış güçlerle olan diplomasisi Japon donanma yetkililerinin Çin kıyısının önemli bir kısmı boyunca bir yarı abluka ilan etmesiyle gergin hale gelmişti. Bu süreçte hem Çin hem de Japonya açık bir savaş ilanı için birbirine yeterli sebep vermişti. Ancak Tarafsızlık Yasası altında tümüyle olmasa bile kısmen Birleşik Devletler her iki savaşan devlete silah ve savaş malzemesi sevkiyatını durdurabileceği sebebiyle böyle bir savaş ilanı olmamıştı. Japonların Nankin kuşatmasından sonra, Başkan Roosevelt 5 Ekim 1937'de Şikago'da yaptığı bir konuşmada kuvvete başvuran saldırgan ulusların tecrit edilmesini önerdi ve uluslararası bir eylemde bulunulmasına yönelik çağrı yaptı. Milletler Cemiyeti artık etkisiz kalmıştı, destek görmeyen eylemlerde bulunuyordu ve bu başarısızlık sebebiyle, Belçika hükümeti Brüksel'de bir toplantı yapılması için dokuz ulusa delegeler göndermeleri çağrısında bulundu. Japonya yapılan her öneriye karşı keskin bir şekilde eleştiri getiriyordu ve böylelikle, Başkan Roosevelt'in çağrılarına rağmen hiçbir başarılı sonuç elde edilemedi. Yılın sonu itibarıyla, Japon ordusu Çin bölgesinin 700.000 mil kareden daha büyük bir kısmına sahip olmuştu.

12 Aralık 1937'de meydana gelen bir başka "vaka" Birleşik Devletler ve Japonya arasındaki ilişkileri biraz daha germişti. O gün Yangtze Nehri'ndeki bir Amerikan gambotu olan *Panay* birdenbire bombalandı ve batırıldı. Kurtarma tekneleri hayatta kalanları kurtarırken, Japonlar tarafından makineli tüfeklerle ateş açıldı. Nispeten yavaşça fakat bununla beraber tam olarak Japonya özür diledi ve hasarın bedelini ödedi. Noel zamanı itibarıyla Dışişleri Bakanlığı olayın kapandığını duyurdu fakat o unutulmamıştı.

Asya'daki Savaşın Yoğunlaşması. 1938'de Chiang Kai-shek halka çağrılarını yineledi ve Çin'e yardım sağlanması için yurt dışı propagandasını yoğunlaştırdı. Daha fazla vaka gerçekleştirerek –örneğin Nankin'deki Amerikan elçiliğinin bir yetkilisinin

bir rütbesiz asker tarafından tokatlanmasıyla– Japonlar Çinlilerin davasına yardımcı oldu. 1938 yılının ilkbaharında, Chiang geri çekilirken mülkleri yakmak ve mahsulleri yok etmek şeklinde "yerküreyi kavurma" politikası başlatmıştı. Süchow'da Hwai Nehri'nin sıkıştırılmış sularını serbest bırakarak yüzlerce Japon askerinin ve ayrıca çok sayıda Çinli köylünün boğulmasına neden oldu. Chiang Japon halkının savaşın bedellerinden yorulacağını ve çatışmayı durduracağını ummuştu. Bu türden bir şey olmadı. Japon halkının savaş kuralları altında olmaktan dolayı hoşnutsuz olduğuna dair haberlere rağmen onlar savaş kredilerini onayladı ve aralık ayında savaşın en az bir yıl daha devam edeceğine dair duyuruyu merhametsizce kabul etmişti.

Japonya Tarafından Yürütülen "Açık Kapı" Politikası. Bu süreçte Japonya Çin'deki yabancı menfaatleri üzerine baskıyı artırıyordu. Onun "açık kapı" vaatlerinin çok az şey ifade ettiği veya hiçbir şey ifade etmediği artık aşikârdı. Japonların onların ticareti üzerine kısıtlamalar koyması İngiliz, Amerikan ve Fransız menfaatlerine zarar veriyordu. Tokyo'nun Roma-Berlin ekseniyle iş birliği, bekleneceği gibi, Alman ve İtalyan bölgelerinde protestoları susturmuştu.

Britanya ve Fransa Hitler-karşıtı bloğa Sovyet bağlılığı için teklifini yinelerken, Japonya Çin'deki yabancılara kaba muamele göstermesini artırmıştı. Bu baskı protestoları kışkırttı ve 1939'un ilk aylarında vaka üzerine vaka oldu. Mayıs ve haziranda, Japon askerî emirleri daha zorlayıcı hale gelmişti. 7 Haziran'da bir Japon birliği sahibi İngiliz olan bir fabrikayı istila etti ve bir İngilizi öldürdü. Japonya İngilizlerin itirazlarına karşılık olarak meselenin üzerine gitti ve Japon askerî otoritelerine herhangi müdahale durumunda başka yabancıları karşı eylem, tutuklama ve hatta infaz etmeye dair uyardı.

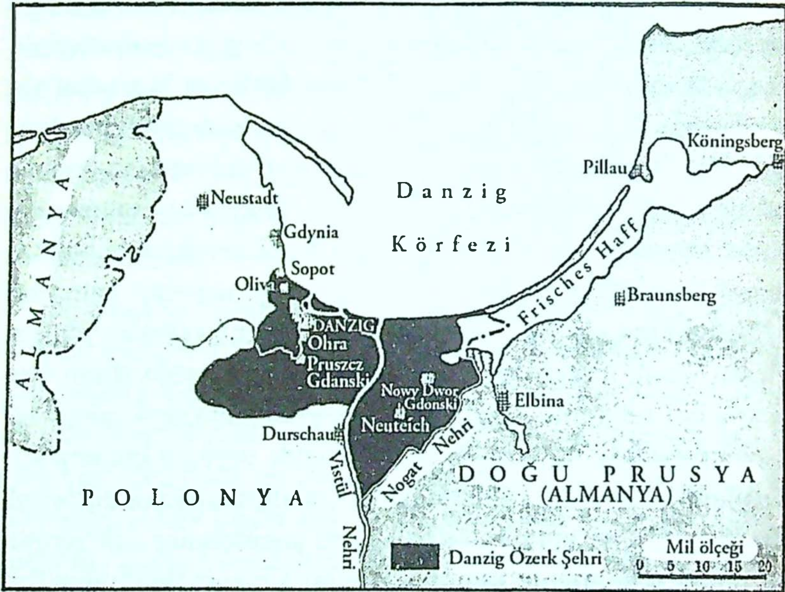
Daha sonra, Japon askerî kolluk kuvvetleri tarafından aranan dört Çinli Tientsin şehrindeki İngiliz arazisine sığınmıştı. İngilizler onları teslim etmeyi reddettiğinde, Japonya tüm bölgeye sıkı bir abluka uygulayarak baskısını artırdı. Japon yetkililer, daha

fazla müzakerede bulunmanın faydasız olacağına dair beyanlarına ilave olarak, İngiliz yönetiminden "Başkomutan Chiang Kaishek'e yardımcı olmayı yeniden değerlendirmelerini" talep etmişti. Yeni Japonya rejiminin iş birliği yapanlara karşı işgalini ilerleteceği duyurulmuştu. 1939'un haziran ayının onundan on beşine kadar, İngiliz kabinesi Japon taleplerinin olası sonuçlarını "tartışmıştı." Aslında Chamberlain yönetimi baskı neticesinde teslim olunduğunu açık etmeksizin geri çekilmenin bir başka yolunu arıyordu. Bu zaman zarfında Japonya ablukasını genişletti ve Japon dış gözlemcileri 16 Haziran'da "Çin'deki yabancı imtiyazlı arazilerin günlerinin sayılı olduğunu" duyurdu.

Avrupa Meselelerinin Bir Krize Yaklaşması. 1939 yılının ilkbaharı itibarıyla, İngiliz yönetimi hem Asya'daki hem de Avrupa'daki diktatörlerin "yatıştırılma" planlarının kati bir başarısızlık olduğunu biliyordu. Japonya Çin'deki İngiliz menfaatlerinin üzerinde tepiniyordu. General Franco, Hitler ve Mussolini'nin yardımıyla İspanya'daki cumhuriyeti yıkmış ve orada totaliter bir yönetim kurmuştu—bu, Büyük Britanya ve Fransa'ya dostane yaklaşmayan bir yönetimdi. Münih krizi esnasında ve sonrasında, Hitler Fransa'ya karşı kendi savunmasını güçlendirmişti. 1938'in mayıs ayında Batı Duvarı olarak bilinen bir savunma hattı inşa edilmesini emretmişti. Bir mühendisler ekibi tarafından yönlendirilen yarım milyon kişi Almanya'nın çimento tedariğinin üçte biri ve bol miktarda ahşap, demir ve çelik kullanarak görevi bir yıldan daha kısa bir süre içinde tamamladı. 1939 yılı için yeni krizin planlanması esnasında Alman moral durumunu desteklemek için, denetim altında tutulan basın batı savunmasına dair yorumlar yapmıştı ve Alman sinema salonları Almanya'nın Fransa'dan gelecek bir saldırıya karşı güvende olduğunu anlatan filmler göstermişti. Hitler, 25 Nisan 1939 tarihli konuşmasında altı milyon Çek vatandaşın ülkeye katılımını duyurarak ayrıca Polonya ile yapılan 1934 antlaşmasının sona erdiğini söylemişti. Polonya elçisine Danzig'in Almanya'ya bırakılması karşılığında "fikir ayrılıklarına dair çözüm yolu" bulunabileceğini iletmişti. Ayrıca Polonya Koridoru boyunca askerî bir geçiş yolunun devredilmesini istiyordu.

Polonya buna askerî birliklerini göreve çağırarak ve destek için Chamberlain'a yüzünü çevirerek karşılık vermişti.

Büyük Britanya'nın Hitler'e Karşı Tavır Alması. Chamberlain daha sonra Büyük Britanya'nın Alman İmparatorluğu tarafından Polonyalıların kendi bağımsızlığını tehdit etme olarak değerlendireceği herhangi bir eylemde Polonya'ya destek sağlanacağını alenen duyurdu. Bu, Chamberlain'ın politikasında tam bir değişime işaret ediyordu ve İngiliz yönetiminin artık Hitler'in taahhütlerine güveninin olmadığını gösteriyordu. Chamberlain, Hitler'i durdurmak için daha ileri bir çaba içinde Romanya ile bir ticari antlaşma arayışı içinde oldu ve başka Balkan devletleri ve Türkiye ile benzer öneriler içinde oldu. Diktatörlerden gelen kuvvet ve tehditler artık kuvvet ve tehdit ile direniş görüyordu.

Yıldırım Harekatının İlk Hedefi Olan Bölge

Bir süreliğine İngiliz yönetimi Fransızların Sovyetler ile daha yakın iş birliği içinde olmasına gönülsüzce değerlendirmede bulunmuştu. Çek ilhakı sonrasında fikir daha çekici görünmüştü ve uzun zamandır komünizme karşı lafını esirgemeden düşmanlık göstermiş olan Muhafazakâr Parti liderleri açık müzakerelere

karşı hazırlanmıştı. Sovyetler Birliği dışişleri bakanı olarak Litvinov'un politikası düşmanca olmamıştı; ancak Mayıs 1939'da Litvinov yerini Fransız ve İngiliz yönetimlerine candan denebilecek şekilde davranamayan V. M. Molotov'a bırakmıştı. Yaz ayları sürecinde bir Sovyet – İngiliz – Fransız paktının gerçekleşme olasılığı uzak görünüyordu.

Polonya Üzerine Artan Alman Baskısı. Polonya üzerine Nazi talepleri artık artmıştı. 17 Temmuz tarihinde Danzig'de yapılan bir hitabette Alman propaganda bakanı Goebbels cesur bir şekilde Özerk Şehir ve İmparatorluk'un yeniden birleşmesinin kaçınılmaz olduğunu beyan etti ve bunu durdurabilecek gücün dünya üzerinde bulunmadığını belirtti. Neredeyse anında Alman yazılı basını ve radyosu tüm gücüyle Polonyalılara ve onları destekleyenlere karşı yönelmişti. Sözüm ona Polonya'daki Alman azınlığına karşı gösterilen "kötü muamele" öne çıkarıldı ve Polonyalı yetkililerin "hoşgörülemez provokasyon" içinde olduğu vurgulandı.

Berlin-Moskova Paktı. Aylarca sonuç alınamayan diplomatik görüşmelerden sonra, Sovyet – İngiliz – Fransız uyuşmasına dair umut 20 Ağustos'ta Sovyetler Birliği ve Alman İmparatorluğu'nun bir ticaret paktı üzerine uzlaşmış olduğuna dair duyuru ile yerle bir oldu. Dört gün sonra, iki güç ikinci bir pakt imzaladı. Bu anlaşmada taraflar birbirine karşı "herhangi başka güç gruplarıyla iş birliği yapılmasına karşı" bağlayıcı hükümler içinde oluyorlardı. Doğrudan veya dolaylı olarak üçüncü taraflarla benzer bir ticaret anlaşması yapmayacaklardı. Ayrıca her biri birbirine karşı güç kullanmayacağına dair taahhütle bulunuyordu. Avrupa Sovyetler Birliği'nin Hitler'e yardımcı olmayı ne kadar genişleteceğine dair kesin bir düşünceye sahip değilken aralarındaki uyumun açık bir şekilde Moskova'nın İmparatorluk'un "ileri gitmesi" için bir işaret niteliği taşıdığı düşünülüyordu.

Berlin-Moskova paktı geniş kapsamlı etkilere sahipti. Japonya yakın bir tarihte Hitler ve Mussolini ile komünizm-karşıtı bir anlaşma içinde olmuştu. Bu onun eski-dönem gücüyle Çin'de keyfi hareket eden politikasını takip etmeye daha az eğilimli olduğu

ve bundan tümüyle vazgeçtiği şeklinde görüldüğü anlamına geliyordu. Bir zaman boyunca Rusya'yı doğu Avrupa'yı savunacak güç olarak görme alışkanlığına sahip olan Türkiye ve Balkan devletleri artık bundan emin değildi. Türkler kısa süre içinde İngiltere ve Fransa ile eski karşılıklı-yardım anlaşmasına olan bağlılıklarını yeniden onaylamıştı. Alman protestolarına rağmen, Türkler bu anlaşmalardan geri çekilmeyi reddederken Fransa ve Büyük Britanya ile olan anlaşmalarının Sovyet-Türk anlaşmalarını hiçbir şekilde zedelemeyeceğine işaret etti.

Barışı Koruma Girişimleri. 1939 yılının ilkbahar ve yaz mevsimi zarfında tarafsız ülkeler tarafından barışı koruma girişimlerinde bulunulmuştu. 14 Nisan'da Başkan Roosevelt bir açık mektupta Hitler'e yeni bir barış çağrısı yaptı ve aynı çağrıyı Mussolini'ye iletti. Avrupa'da çok sayıda ülke adına en azından on yıllık bir süreçte diktatörlerin kendilerini istila etmeyeceği üzerine mutabakat istendi. Diktatörlerin bu koşulları kabul etmesi durumunda Mussolini onlara karşı hiçbir saldırgan tutum içinde olmayacağına dair benzer bir taahhütte bulunacaktı ve silahlanmanın azaltılması ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi üzerine dünya konferansları toplamak için adımlar atılacaktı. Başkan'ın notu batı Avrupa'da neredeyse her yerde onay sağanağına tutulmuştu fakat İtalya ve Almanya basınında kabaca alenen suçlanmıştı.

Polonya Dışişleri Bakanı Josef Beck, Hitler'in suçlamaları ve taleplerini reddederken, barışa öncülük edebilecek daha ileri müzakereler için kapıyı açık bırakma konusunda her zaman dikkatliydi. 7 Mayıs'ta ve yaz mevsimi esnasında Papa defalarca barış için genel çağrıya kendi sesini eklemişti. Ağustos ayında, İskandinav devletleri Brüksel'de toplanarak Kral Leopold'dan benzer bir çağrı işitti; ve 24 Ağustos'ta Başkan Roosevelt İtalya kralından ülkesinin barış için etkinliğini ortaya koymasını ve Almanya ve Polonya arasındaki sorunların savaş olmaksızın çözüme kavuşturulması için daha fazla çağrıda bulunmasını istemişti. Polonya Başkanı Moscicki öneriyi kabul ettiğinde, Başkan Roosevelt bir kez daha Hitler'e beyhude bir başvuruda bulundu. Ancak tüm bu ve benzer çağrılara aldırış edilmedi.

Britanya ve Fransa'nın Savaş için Hazırlanması. Hitler 28 Nisan'da Başkan Roosevelt'e yanıt vermeden önce, Büyük Britanya ve Fransa birbirine yaklaşmıştı. İngiliz ve Fransız askerî yetkilileri planlarını değiş tokuş etmişti. Fransa'nın doğu sınırı üzerindeki müstahdem mevkilerin Maginot hattı denetlenmişti; yeni asker toplama faaliyetleri yapılmıştı; ve 28 Nisan'da İngiliz kabinesi Parlamento'da her yıl yaklaşık iki yüz bin İngiliz gencinin mecburi askerlik hizmetinin onaylanması önergesi sunulmuştu. Bu gençler, altı aylık hizmetlerini tamamladıktan sonra herhangi bir daha ileri seferberlik yasası olmaksızın göreve hazır olarak sayılıyordu. Chamberlain, tüm bunlar yapıldığında "bu ülke Avrupa'da barışı en iyi şekilde sağlayabilecek şekilde bir taahhütte bulunabilecektir" demişti. İşçi Partisi üyeleri bazı onaylamama ifadelerinde bulunmuştu fakat Avam Kamarası neredeyse üçe bir oranında kabine önergesine destek sağlamıştı ve yeni bir yasa hemen yürürlüğe girecekti. Yaz mevsimi sürecinde tam bir donanma seferberlik emri çıkarılmıştı.

Bu andan itibaren Fransa ve Büyük Britanya iki ulusun birleşik güçlerinin idaresi için bir genel plan tesis ederek en yakın iş birliği içinde çalışmıştı. Her ikisi yurt dışı için krediler ayarladı ve tarafsız devletlere bir savaşta varlığını sürdürmek için savaş malzemeleri sağlayacaktı. Polonya Balkan devletlerinin çoğu gibi neredeyse tümüyle seferber olmuştu. Belçika, Hollanda ve İsviçre gibi geleneksel açıdan tarafsız olan uluslar bile kendi askerî hazırlıklarını artırmıştı. Daladier ve Chamberlain defalarca Hitler'i Polonya'ya yapmış olduğu taahhütlerini yerine getirmesi konusunda uyarmıştı fakat diktatörün tutumu onun Polonya'ya diz çöktürmek niyetinde olduğunu kesinlikle ortaya koymayı sürdürmüştü.

Hitler'in Büyük Britanya'yı Uyarması. 25 Ağustos 1939'da Hitler İngiliz büyükelçisini makamına çağırdı ve ona bir tür ültimatom verdi. Ona Polonya'nın "provokasyonlarının hoş görülemez noktaya gelmiş olduğunu" söyledi. Almanya kendi doğu sınırındaki meseleleri çözüme kavuşturacaktı ve Danzig ve Koridor sorunları çözülmeliydi. Ardından Almanya'nın sömürgeye

dair talepleri "en uzun zaman limiti" içinde barışçıl yöntemlerle müzakere edilebilirdi.

Hitler'in nihai söylemi "Eğer İngiliz hükümeti bu fikirleri reddederse, bu durumda savaş olacaktır" şeklinde idi. 28 Ağustos 1939'da Büyük Britanya bir kez daha Polonya hükümeti ile müzakereler yapılmasına yönlendirmişti. Hitler, ertesi gün Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'a danıştıktan sonra Polonya ile doğrudan konuyu ele almak için istekli olduğunu ifade ederek bir başka nota verdi; ancak bir Polonyalı temsilcinin ertesi gün 30 Ağustos'ta tam yetkili olarak gelmesi gerekiyordu. Alman notasında Polonya'ya tanınan zaman aralığı öylesine kısaydı ki Büyük Britanya tarafından daha ileri bir eylemde bulunulması neredeyse olanaksızdı ve İngiliz bakanlığından zamanın uzatılmasına ilişkin taleplerde bulunulan en az beş telgraf gönderilmişti.

Almanya'nın Polonya'ya Savaş Açması. 31 Ağustos'ta Von Ribbentrop Polonya'nın Bay Hitler'in 29 Ağustos'ta belirlediği barış önerisini kabul etmediğini duyurmuştu ve artık çok geçti. O akşam, Alman radyosu başka talepler arasında Danzig'in İmparatorluk'a geri verilmesi, Koridor boyunca bir yol açılması ve tartışmalı bölgede on iki ay sonra bir halk oylaması yapılması yönünde müphem ve belirsiz önerileri içeren on-altı-maddelik bir programı yayınladı. Hitler kesinlikle bu talepler hakkında herhangi bir şey yapılmasını beklemiyordu çünkü Alman askerî birlikleri hâlihazırda Polonya sınırına yığılmıştı.

1 Eylül 1939 şafağında, Alman motorlu ordusu ve hava kuvvetleri Polonya'ya girdi. Hitler resmî bir şekilde kendisine bir başka seçenek bırakılmadığını ifade etti. Polonya'nın tüm barış önerilerini reddetmiş olduğu belirtilmişti. Britanya ve Fransa son bir çağrıda bulunmuştu; ve ardından, saptanan zaman sınırı dolduğunda, 3 Eylül'de kendilerinin Almanya ile savaş halinde olduğu değerlendirmesinin yapılacağı duyurulmuştu.

Alman yıldırım savaşı, Blitzkrieg, 1 Eylül'de başlamıştı. O gün Varşova bombalandı ve şehir neredeyse harabe haline gelene kadar bundan sonra defalarca bombalanacaktı. Alman silahlı kuvvetleri

dehşet verici hızla Polonya'nın üzerinden geçmişti. Polonya, cesur bir şekilde savunma yapmasına karşın donanım açısından zayıftı ve iyi-idare-edilen bir orduya sahip değildi. İmparatorluk'un ilk hamlesi Koridor'un imha edilmesiydi. Vakit geçirmeden bir darbede bulunulmuştu. Güney tarafından Polonyalıların Silezya endüstriyel alanı devralınmıştı. Posen üzerinden Varşova'ya yönelik akına keskin bir şekilde karşılık verilmişti. Alman motorize birimleri yolun her bir milinde ordunun başkente giden yolunu açması ve Polonya halkının moralini bozmak için hava akınlarını kullanmıştı. Her ne kadar şehir 27 Eylül'de teslim olsa da, yirmi-günlük bir kuşatma altında tutulmuş olan ordu ve Polonya halkı ruh bakımından fethedilmemiş görünüyordu.

Polonya'nın Bölüşülmesi. Tıpkı Prusya ve Rusya'nın on sekizinci yüzyılda Polonya'nın bölüşülmesinde etkin olması gibi, şimdi Sovyetler Birliği ganimetten bir pay hak iddiasında bulunuyordu. "Emperyalist savaşlar ve Faşizm"e karşı komünist söylemlerine rağmen, Sovyetlerin Hitler ile yaptığı anlaşma Polonya'nın yıkımını tamamlamak için Rus diktatörü Stalin'e yeterince olanak tanımıştı. Sovyet ordusu, İmparatorluk ordusunun ani zaferi için hazırlıksız bir şekilde 16 Eylül itibarıyla kısmen seferber olmuştu. İki gün sonra, iki istilacı ordunun askerî liderleri Brest Litovsk'ta bir araya geldi ve Polonya'yı bölüştü. 27 Eylül'de Varşova'nın teslim olmasından sonra, bölüşülme aleniyet kazanmıştı ve Sovyetler Birliği savaşın devam etmesinde tüm suçu Büyük Britanya ve Fransa üzerine atan İmparatorluk ile aynı söylemde bulunmuştu; ve Sovyet ve İmparatorluk diplomatları savaşın devam etmesi için gerekli adımların atılması konusunu ele almıştı. Sonraki birkaç gün zarfında hem Büyük Britanya hem de Fransa Hitlerizm'in devrilmesine kadar savaşın devam etmesi niyetini tekrarladı.

Batıda ve Deniz Üzerinde Savaş. Polonya Alman istilasının duyurulmasının birleşik İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin hemen saldırıya geçmesi için işaret olmasını beklemiş olsa bile büyük bir hayal kırıklığı onun kaderi olacaktı. Eylül ayı boyunca geniş

kapsamlı hazırlıklar yapılmıştı. Çocuklar ve savaşa katılmayanlar Londra ve Paris metropoliten alanlarından tahliye edilmişti. Hava akınlarına karşı "karartmalar" ve başka tedbirler alınmıştı; sağlam erkekler sancaklara çağrılıyordu ve kadınlar endüstri için seferber oluyordu. Hiçbir taraf Almanların Polonya'ya karşı yönlendirmiş olduğu gibi, havadan sınırlı-olmayan bir savaş halini ortaya koymaya bir eğilimini açığa çıkarmamıştı. İngiliz hava kuvvetleri Almanya'nın üzerine geldiğinde Alman vatandaşlarının Hitler rejimini ve onun amaçlarını anlamalarına hizmet edecek şekilde propaganda el ilanları bırakmıştı. 1 Kasım 1939 tarihi itibarıyla, batı cephesi güçlü şekilde tahkim edilmiş iki hat ile "dayanıklı" hale getirilmişti. Maginot hattının Fransa'ya geçişi kapatması gibi Batı Duvarı Almanya'yı korumuştu.

Deniz üzerinde öykü bir parça farklıydı ancak faaliyet donanma gözlemcilerinin umduğu gibi değildi. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, Alman denizaltıları ve torpilleri İtilaf Devletleri'nin yanı sıra tarafsız ülkeleri tehdit etmişti. Her ne kadar Alman denizaltılarının kumandanları uyarı yapmaksızın gemileri batırmamak için ilkin emir almış olsalar bile İngilizler dört yüz yolcusuyla Liverpool'dan Montreal'e giden *Athenia* adlı yolcu gemisinin böyle bir uyarı olmaksızın torpille vurulmuş olduğunu iddia etmişti (4 Eylül 1939). Bundan sonrasında denizaltı saldırıları, Alman akıncıları tarafından makineli tüfek atışları veya deniz mayınlarıyla temasın olmadığı ve İngiliz veya Fransız gemi kayıplarının yaşanmadığı bir gün bile geçmemiştir.

İngiliz ve Fransızlar kendi adlarına Alman ticaret gemilerini denizlerden temizlemiş ve onları tarafsız ülke limanlarına sığınmaya zorlamıştı. İngiliz havacılar Alman donanma üslerine birkaç saldırıda bulunmuştu. Alman uçak ve denizaltı saldırılarına karşı koyabilmek için tedbirler alınmıştı. Zaman zaman İngiliz deniz kuvvetleri Alman denizaltılarının batırıldığını duyurdu fakat bu tür bilgilerin Almanlar için faydalı olabileceği düşüncesiyle böyle zaferlerin tam sayısı veya yerleri hakkında bilgi vermedi. Her ne kadar Alman denizaltıları ve bombardıman uçakları İngiliz gemileri üzerine çok sayıda dikkat çekici baskınlar yapsa bile,

savaşın ilk aylarında onların İngiliz deniz gücünü ezebileceğine dair hiçbir belirti yoktu.

Tarafsız Ülkeler ve Savaş. 1939'daki savaşta 1914'te olduğundan daha fazla tarafsız ülke vardı. Savaş başlar başlamaz Birleşik Devletler 1937 tarihli Tarafsızlık Yasası'nı uyguladı. Bu yasa, başka amaçların yanı sıra silah, savaş malzemeleri ve donanımları savaşan ülkelere satma konusunda bir ambargo uygulayarak Amerika'yı savaş dışında tutmak için tasarlanmıştı. 1939'un ilkbaharında, Başkan Roosevelt Kongre'den savaşan ülkelere mühimmat satışına izin veren bir yasa değişikliği talebinde bulundu. Bunun olmaması durumunda ticareti denetim altında tutmanın zor olacağı belirtildi. Ancak Kongre bu önergeyi reddetti. Başkan kendisinin haklı olduğuna inanarak Kongre'yi 21 Eylül'de özel oturuma çağırdı. Görüşme konusu Tarafsızlık Yasası'nın gözden geçirilmesiydi. Haftalar süren tartışmalardan sonra savaşan ülkelere silah, mühimmat ve savaş donanımı satışı üzerine ambargo kaldırıldı ve savaş bölgelerindeki Amerikan ticareti üzerine birkaç sınırlama ilave edildi. Satın alıcıların tüm savaş malzemelerini onlar için nakit para ödeyerek alması ve kendi gemilerinde taşıması gerekiyordu. Ayrıca Amerikan gemilerinin belli başlı savaş bölgelerine girmeleri ve Amerikan vatandaşların gemi üzerinde böyle alanlara yolculuk etmeleri yasaklanmıştı. Bu eylemin Amerika'yı savaş dışında tutmada başarılı olup olmayacağı belirsizdi; ancak hiç kuşku yoktu ki, Birleşik Devletler'de kamu duyarlılığı büyük ölçüde Büyük Britanya ve Fransa lehineydi.

Her ne kadar Almanya ile yasal bir pakt içinde ve Polonya'nın bölüşümünde iş birliği halinde olmasına karşın Rusya Batı'daki savaşta bir tarafsız ülke olduğunu açıklamıştı. Sovyetler Birliği bu türden açıklamalar yaparken Rusların doğu Baltık bölgesi üzerinde yeniden denetim sağlama amacı güttüğü görünen bir politika izlediği anlaşılıyordu. Ekim ortası itibarıyla, Estonya, Litvanya ve Letonya savaş tehdidi altında kalarak Sovyet taleplerine razı olmuştu. Sovyetler Birliği daha sonra küçük Finlandiya devletinden belirli toprak imtiyazları ve Finlandiya Körfezi'ndeki stratejik adaları tahkim etme hakkı talep etti. Finlandiya yönetimi, durum

değerlendirmesi yaptıktan sonra kendi bağımsızlığını tehlikeye atma olasılığı büyük olan herhangi ayrıcalığı vermeyi reddetti.

Bu noktada Birleşik Devletler başkanı Moskova'ya bir kişisel mektup gönderdi. Mektupta Sovyetler Birliği'nden Finlandiya ile barışçıl ilişkileri bozabilecek herhangi eylemden kaçınması talebinde bulunuyordu. Sovyet yönetimi bu mektuba "güven tazeleyici" bir yanıt verdi fakat kasım ayında Baltık ülkeleri başta olmak üzere Avrupa'yı alarma geçirecek şekilde benzer tonlarda Finlandiya ile müzakerelerini sürdürdü. Norveç, İsveç ve Danimarka İskandinavya yönetimlerinin temsilcileri Sovyet saldırganlığı tehdidini karşılamak için Stockholm'de bir araya geldi. Görüşmede çok sayıda Kuzey ve Güney Amerika devletinin alkışlayacağı bir politika tesis edilmişti. Böyle bir destek Finlandiya Başkanı Kallio'nun Sovyet taleplerine direnişini açıklamada faydalı olmuştu. Kısa bir süre sonra Rusya Finlandiya'ya savaş açmıştı.

19 Ekim 1939'da Türkiye Fransa ve Büyük Britanya'nın temsilcileriyle bir karşılıklı-destekleme paktı imzaladı. Ancak bu ülkelerin hiçbiri çatışma sürecinde yıl boyunca bir tarafsız ülke olarak kalmadı. Alman İmparatorluğu'nun dostu olarak tanınan İtalya çatışmanın dışında kaldı. Mussolini zaman zaman halen Hitler ile beraber olduğunu göstermişti fakat Rusların Balkanlara ilerlemesi olasılığı üzerine alarma geçmişti.

Batı yarımkürede Birleşik Devletler tarafından tarafsızlık mevzuatının gözden geçirilmesi hiçbir surette tarafsız ülkelerin tedirginliğini ortaya koyan tek faaliyet değildi. Yirmi-bir Amerika kıtası ülkelerinin yönetimleri 1939 yılının eylül ve ekim aylarında Panama'da Batı Yarımküresinde savaş tehlikelerine karşı savunma yolları ve araçlarını ele almak için bir İnter-Amerikan Kongresi'nde bir araya geldi. Bu konferansın en şaşırtıcı neticesi Nova Scotia'nın etrafından Kanada'nın Pasifik kıyılarına kadar güvenlik bölgesi tesis eden bir bildirgenin yayınlanmasıydı. Bu bölge üç yüz mil genişliğindeydi ve uluslararası yasaların koruması altındaki karasularına tanınan geleneksel üç-millik sınıra bir tamamlayıcı olarak görülmüştü. Savaşan ülkeler bu bildiriye kuşkuyla yaklaşacaktı çünkü imzacılar arasında yalnızca Birleşik Devletler'in

sahip olduğu gemiler bu düzeyi koruma yeterliliğindeydi. Her ne kadar İnter-Amerikan Kongresi hiçbir uygulama başarısına sahip olmayabilse bile, Batı Yarımküresinde yeni hedefler için yeni ilişkilerin olasılığını göstermesi açısından kayda değerdir.

Savaştan Sonra – Ne Olur? Böylelikle Avrupa'nın demokrasileri dünya çapında bir savaş durumuna dair diktatörlere karşı aynı safta yer alacaklardı.

Birinci Dünya Savaşı Birleşik Devletler, Kanada, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, S.S.C.B. ve Avustralya'daki her aile için beş dönümlük bir toprak ve hane başına 3500 $'lık bir gelir sağlamaya yetecek kadar maliyetli olmuştu; ayrıca bu ülkelerdeki her bir iki yüz bin ve üzeri nüfuslu kente 10 milyon $'a mal olacak bir üniversite ve 5 milyon $'a mal olacak bir kütüphane; beş yüz bin öğretmen ve elli bin hemşire için yıllık 2500 $'lık ömür boyu maaş; ve Fransa ve Belçika'daki parasal değeri olan her şeyi satın almaya yetecek miktardaydı.[30]

1918'de biten Birinci Dünya Savaşı yalnızca milyonlarca cana ve milyarlarca dolara mal olmamıştı. O, savaş-yorgunu halkların tutkuyla arzu ettikleri kalıcı barışın gerçekleşmesinde ve hatta uzun bir barış dönemi olmasında başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Yeni savaş kaç cana ve paraya mal olacaktı? 1940 yılının başında hiç kimse bu konuda tahminde bulunmanın ötesinde bir şey yapamazdı.

5. GEÇMİŞE VE GELECEĞE BAKIŞ

Tarihin Uzun Yolu. Şimdi XIV. Louis çağının mutlak monarşisinden günümüze yaptığımız yolculukta geriye doğru bakabiliriz. Bu, uzun bir yoldur. Biz bu dönemde orta sınıfın ve çalışan kesimin yükselişini ve Avrupa'nın çoğu ülkesinde monarşinin ve feodalizmin devrilişini gördük. Pek çok yerde kral yanlısı ve feodal eğilimlerin devam etmesine karşın Avrupa ilişkilerindeki bu değişim muazzam olmuştu. Devrimler, savaşlar ve tepkiler

30 İstatistikler Dış Politika Birliği tarafından derlenmiştir.

aracılığıyla bir dağdan aşağı doğru inen bir buzulun hareketi gibi ilerlemişti. On sekizinci yüzyılın ilk kısımlarında egemen olduğu gibi kralların, feodal beylerin ve ruhban sınıfının yeniden yönetimi ele alması artık düşünülemez görünüyordu. Endüstri, tarım, ticaret, çalışma, yaşama ve düşünme şekillerindeki değişim bunu olanaksız kılıyor gibiydi.

Savaşlar, devrimler, tepkiler ve politik tartışmaların arka planında doğa bilimleri, edebiyat, beşerî ilişkilere dair bilimsel bilgiler ve uygarlık hakkında düşüncelerde bir gelişim yaşanmıştı. Bu eğilimi tersine çevirmek ve XIV. Louis çağındaki yanlış muhakemelere geri dönmek olanaksız görünüyordu. Mutlakiyet çağında hiçbir şey ifade etmeyen halk kitleleri derinden harekete geçirilmişti. Eski dönemlerin cahilce ve budalaca itaat edişine geri dönülebileceği akıl alır değildir. Gelecekte ne olursa olsun, emin bir şekilde bunun geçmişte olanla tam anlamıyla aynı olmayacağını söyleyebiliriz. Mevcut olaylara bakmamız gereken ışık budur. Böylece sabah haberlerinin heyecanı veya bazı anlık büyük değişimlerde dünyanın sonunun geldiğine dair varsayımlara karşı güçlenmiş oluruz.

Faşizmin Demokrasiye Meydan Okuması. Her ne kadar krallar, feodal beyler ve ruhban sınıfı tarafından yönetilme durumu genel olarak kırılmış olsa bile, demokrasi kendini genel adı "Faşizm" olan bir başka mutlakiyet formuyla mücadele ederken bulmuştur. Nitelikleri ne olursa olsun, Faşizm demokrasinin temsil ettiği her şeyin inkâr edilmesi anlamına gelir: basın ve ifade özgürlüğü, yönetilenlerin rızasıyla yönetim ve sorunların tartışma, halk kararı ve barışçıl eylemle çözüme kavuşturulması. Faşizm kendini askerî güçle iktidara getirmiş olan bir lider tarafından yönetilmek anlamındadır. Kişi polisler, askerler veya parti milisleri tarafından güç kullanılarak başa gelir. Şiddet kullanarak iktidara gelmiş olan Faşizm savaşı yüceltir. Bunu bir ulusal savunma aracı olarak değil, kendi içinde bir hedef olarak, insanoğlunun en soylu işi olarak ululaştırır. Faşist liderler savaşı iradelerini komşu ülkeler üzerine dayatmanın bir aracı olarak görür. Faşist liderler hoşgörüyü, barış arzusunu ve yaşama ve yaşatma

isteğini bütünüyle zayıflık olarak ilan eder. Onların görüşünde diktatör Devlet'tir, erkekler asker olarak Devlet'in hizmetkârlarıdır ve kadınların birincil işlevi Devlet'in geri planda askeri olmaktır. Faşist liderler kendi ülkelerinde despotizmin tesis edilmesinden yeterince hoşnut olmayarak başka ülkelerde propaganda yürüterek ve yardımlarda bulunarak İspanyol asilerinin durumunda olduğu gibi diğer yönetimleri devirmek için çaba gösterir. Onlar bu durumda demokrasinin yönetimin gerçekleşmesinde ve sosyal ilişkilerin yürütülmesinde doğru ve adil olarak gördüğü her şeyin müzmin düşmanıdır.

Komünizmin Demokrasiye Meydan Okuması. Komünizm başka yöntemlerle benzer şekilde demokrasiye meydan okur. Onun liderleri Rusya'da işçi sınıfı adına bir diktatörlük kurmuştur. Dinsel hoşgörü, tartışma özgürlüğü ve halkın kararıyla yönetim tanınmaz. Tıpkı Faşistler gibi, onların casusları başka ülkelerde propaganda gerçekleştirir. Onlar iktidarı şiddet kullanarak ele geçirmek için endüstri işçilerine başvurmuştur. Sosyal demokratların savunmuş olduğu şekilde halka dayalı tartışma yöntemleriyle sosyalizmin gerçekleştirilmesi ideası zayıf ve umutsuz budalalık şeklinde görülerek komünistler tarafından reddedilmişti. Onlar eğer sosyalistler bir anayasal seçimi gerçekten kazanırlarsa ve planlarını yürürlüğe koyarlarsa, orta sınıfların kendi yönetim şekillerine karşı bile bir devrim yapmada orduya ve polise başvuracaklarını iddia etmişti. Yine de komünistlerin savaşı kendi içinde bir hedef olarak yücelttikleri söylenemez; aslında onlar yöntemler açısından kendi aralarında bölünmüştür. Leon Troçki tarafından yönlendirilen bir kanat daha sonra liderinin Rusya'dan sürgün edilmesini yaşamıştır. Onlar devrimsel bir eylem için her yerde bir hazırlanma içinde olarak propagandalarını sürdürmüştür. Josef Stalin'in başında olduğu bir başka hizip yurt dışındaki propagandalara daha az ve yurt içinde endüstri ve tarımın gelişmesine daha fazla vurgu yapmıştır. Ancak onlar arasındaki tüm farklılıklara rağmen, komünistler yönetimlerini kuvvet üzerine dayandırdı ve demokrasiyi yönetim açısından tanımadı. Her ne kadar, 1936'da Rusya tarafından kabul edilmiş yeni anayasanın

demokratik nitelikleri değişmiş bir bakış açısının kanıtları olarak işaret edilse bile temelde Rus yönetiminin diktatoryal uygulamalarının değişmiş olduğu gösterilemezdi.

Uygarlığın Altında Yatan Kuvvetler. Her ne kadar 1940'lı yılların gazeteleri doğal olarak Avrupa'daki sarsıcı politik ve askerî vakalar üzerine vurgu yapsa ve yönetimlerin müzakereleri üzerine yayın yapsa bile, bu olaylar tüm öyküyü oluşturmaz. Liderler kendi bakış açılarını ilan eder, kasılarak yürür ve tehditlerde bulunurken büyük halk kitleleri –erkekler, kadınlar ve çocuklar– çalışmaya, yaşamaya, okumaya ve düşünmeye devam eder. Kalabalıklar, hiç kuşkusuz, silahların göz boyamasıyla esir edilir ve kenar hatlar üzerindeki yığınlar alkışlamaya katılır. Kalabalıkların sesi basın sansürü aracılığıyla kısılır. Gerçekte olup biten hakkında bilgi almak engellenir veya politikacı ve askerlerin yüceltildiği film gösterimi ve radyo yayıncılığıyla yanlış yönlendirilir. Ancak başka kalabalıklar kendi başlarına bazı şeyler düşünmektedir. Propagandanın belirli bir miktarı tüm despotik ülkelerde yer altına iner. Yüzlerce yazar, on sekizinci yüzyılda olduğu gibi, halen işbaşındadır. Onlar bilgi ve fikirlerini yaymaktadır. Diktatörlere rağmen ne politika ne de askeriye hayatın tümünü oluşturur. Barış içinde yaşamak ve çalışmak isteyen halen milyonlarca Avrupalı vardır. Onlar savaşın ve şiddetin ekmek ve barınak sağlamadığını fakat yıkım ve sefalet getirdiğini bilir.

XIV. Louis'nin çağından geriye uzak bir geçmişe baktığımızda büyük uygarlık kuvvetlerinin halen var olduğuna ve dayanacaklarına dair hemen hemen hiç kuşku duymayız. Askerî diktatörlükler tüm tarih boyunca parçalanmıştır. Savaş, şiddet ve mutlakiyet gelenekleri eskidir. Halen varlığını sürdürür. Demokratik uygarlıklar nispeten yenidir. Onun kazanımları acı çekilerek edinilmiştir. Onun gidişatı tepkiler ve geri dönüşlerle belirlenmiştir. Yine de onun geleceğine dair umut kendi insanî değerlerini el üstünde tutan sayısız milyonların eğiliminde merkezlenmiştir. Bu milyonlar savaşta ve tiranlıkta zalimlik ve sefaletten başka hiçbir şey görmemiştir. Geçmiş yüzyıllarda despotlar üzerine çok sayıda zafer kazanıldığı bilinerek salt kuvvet tarafından insanlar

üzerine dayatılan otokratik yönetime karşı insanlık mücadelesi gerçekleşmektedir.

Sorular ve Alıştırmalar

BÖLÜM DEĞERLENDİRMESİ

1. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan parası Avrupa'daki refahın geri getirilmesine nasıl yardımcı olmuştu?

2. "Ticaret buhranı" ifadesini tanımlayın.

3. Ekonomik krizden çıkış yolları olarak sunulan temel şemaları tartışın.

4. Faşizmin başarısı üzerine neden kuşkular ortaya çıkmıştı?

5. Başlıca demokratik ve faşist ülkelerin bir listesini yapın.

6. Büyük Britanya, Fransa ve başka demokratik ülkeler tarafından takip edilen politikaların ana hatlarını çizin.

7. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle oluşan temel sıkıntılı durumu ifade edin.

8. Yeniden silahlanmaya başvurulması konusunu değerlendirin.

9. Avrupa güçleri hangi yöntemlerle diplomatik ve silahlı çatışmalar için yeniden dizilmişlerdir?

10. Bir başka Avrupa savaşında yer almaya karşı Birleşik Devletler'de oluşan duyguyu nasıl değerlendirirsiniz?

11. Milletler Cemiyeti'nin Etiyopya'da bulunmasına karşı İtalya'ya muhalefetini anlatın.

12. İspanya'daki ve güneydoğu Avrupa'daki hangi kargaşalar Avrupa'nın istikrarını tehdit etmişti?

13. Hangi pratik sebepler Büyük Britanya ve Fransa'nın barışı desteklemesine yol açmıştı?

14. Birleşik Devletler barışı desteklemek için hangi çabalarda bulunmuştu?

15. Avusturya'nın Üçüncü İmparatorluk tarafından işgal edilmesinin sebepleri üzerine yorum yapın.

16. Çekoslovakya'yı kolay bir av yapan koşullar nelerdir?

17. Uluslar nasıl şimdi bir araya dizilmişti?

18. Büyük Britanya'nın önündeki alternatifleri ifade edin.

19. Uygarlığın altında yatan güçler nelerdir? Bu güçlerin varlığını sürdüreceğine inanmak için hangi zeminler vardır?

TARTIŞMA KONULARI

1. Ekonomik buhranlar Avrupa'daki sosyal ve politik tedirginlikten büyük ölçüde sorumludur.

2. Birleşik Devletler bir topyekûn Avrupa savaşında tarafsızlığını koruyabilmiş midir?

3. Batı Avrupa'nın ülkelerinde demokrasinin devam etmesi için bazı sebepleri yazın.

4. Derin politik kargaşalar döneminde bile barış ve uygarlığa yol alan güçler vardır.

ÖĞRENMEDE İLAVE DENEYİMLER

Yönetim şekillerindeki başlıca değişimler yıllık olarak yayınlanan *Statesman's Year Book*'ta kaydedilmiştir. Olayların özetleri *Current History, Time, The Newsweek* ve *American Observer* gibi dergilerde yer almıştır.

EK BÖLÜM • DAHA YAKIN TARİHLİ GELİŞMELER

Uygarlığın Öyküsü kitabının 1940 yılında basılmış olması nedeniyle bu tarihten sonra günümüze kadar gelen olaylar zamandizinsel bir şekilde ek bölüm olarak verilmiştir (ç.n.).

Rusya'nın Finlandiya'yı Ezmesi. Almanlar ve Ruslar Polonya'yı istila ettikten sonra Rus yönetimi küçük devletler Estonya, Letonya ve Litvanya'yı kendi askerî denetimi altına girmeye zorladı. Böylelikle kendi gücünü Baltık boyunca genişletiyordu. Ardından bir başka küçük komşusu olan Finlandiya'ya yüzünü çevirdi ve Rus sınırını Leningrad'ın kuzey ve batısına doğru millerce genişletecek şekilde bir toprak parçasını talep etti. Finliler talebi yerine getirmeyi reddettiğinde Ruslar Kasım 1939'da onlara savaş ilan etti. Finliler aylarca kendilerini ustaca ve kahramanca savundu fakat nihayetinde ezici Rus güçlerine teslim olmak zorunda kaldı. 12 Mart 1940'ta galiplerle anlaşmaya vardılar ve Sovyetler Birliği'ne Rusya için büyük ekonomik ve stratejik değeri olan Karelian Kıstağı, Viborg (Viipuri) ve başka bölgeleri teslim etti.

Almanya'nın Beş Küçük Komşusuna Saldırması. Nisan 1940 başında batı tarafında uzun bir sükûnetten sonra Almanlar aniden Danimarka'yı istila etti, Kopenhag'ı işgal etti ve bu krallığın tümünü katı bir şekilde yönetmeye başladı. Ardından casusların ve birkaç vatan haininin yardımıyla Norveç'e saldırı gerçekleşti. İngiliz ve Fransız askerî birliklerinden yardım alan Norveçliler gayretli bir savunma içinde oldular fakat başarı elde edemediler. Almanlar güney ve orta Norveç'in tümünü işgal ve istila ederken Norveçli askerler Uzak Kuzey'deki Narvik limanını elde tutmak için savaşmıştı.

Almanlar mayıs ayında hiçbir ülkenin veya halkın haklarına saygı duymadıklarını aşikâr hale getirerek, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg boyunca batıya ilerlediler. Yollarına çıkan her kişiyi

ve her şeyi insafsızca yok etmeye başladılar. Kısa bir zaman içinde Hollanda ordusunu teslim olmaya zorladılar ve Hollanda yönetimi İngiltere'ye kaçtı. Böylece kısa sürede doğu Belçika'yı aştılar ve Fransa'ya girdiler.

Büyük Savaşın Başlaması. Ardından, küçük ülkeleri aşma sürecinden sonra kendi ilerleyişlerinde ilk kez olarak, Almanlar iki güçlü rakip olan Büyük Britanya ve Fransa ile ilgilenmeye başladı. Mayıs 1940 ortaları itibarıyla Fransız sınırı boyunca geniş bir cephede kaçınılmaz savaş başlamıştı; ve Fransız, İngiliz ve Belçikalı askerler ümitsiz bir şekilde Alman istilacılarını durdurma ve geri püskürtme mücadelesi veriyordu.

Ancak onların çabası boşunaydı. Belçika kralı kısa sürede ordusunu teslim etmişti. Manş Denizi'nin limanları Almanların eline geçmişti. Ağır tankları ve uçaklarıyla ilerleme halinde olan Alman orduları önüne geleni süpürüyordu. Onlar ardından tüm kuzey Fransa'yı geçtiler, Paris'i zapt ettiler ve güneye Fransa'nın kalbine doğru ilerlediler. Fransız ve İngiliz askerî birliklerini önlerine katmışlardı. İtalya, İtilaf Devletleri için meseleyi daha kötü hale getirecek şekilde, 10 Haziran'da Almanya tarafında savaşa girdi. Fransız yönetimi 17 Haziran'da orduları tümüyle geri çekilmiş durumda bir ateşkes için Hitler'e çağrıda bulundu ve "onurlu bir barış" talebini iletti. İngiliz yönetimi, yılmaz bir şekilde sonuna kadar savaşma niyetinde olduğunu duyurdu ve Fransız sömürgelerindeki orduların kumandanları kendilerinin savaşı sürdüreceğini beyan etti. Birleşik Devletler'de Kongre ve Başkan Roosevelt gece gündüz ordu ve donanmayı hazırlama konusunda planlar üzerine çalışıyordu. Doğudan gelen haberler Japonya'nın gözünün Hollanda Hint adaları ve Fransız Hindçini üzerinde olduğunu ortaya koymuştu. Rusya ile Prusya sınırı üzerindeki Litvanya'nın yanı sıra Estonya ve Letonya'yı işgal ederek Almanya'ya yaklaşmıştı. Tüm dünya nefesini tutmuş bir şekilde kara ve deniz üzerinde devam eden savaşı izliyordu.

Fransa'nın Düşüşü. Hitler aslında 12 Kasım 1939 tarihinde Fransa'yı istila etmeyi planlamıştı. Kötü hava koşulları bu planını

defalarca ertelemesine sebep olmuştu. Munster'den Bonn'a uçan Alman Hava İndirme Alay komutanının uçağının Belçika sınırları içinde düşmesiyle Fransa'yı istila planı ortaya çıkmıştı. Esir alınmadan önce belgeleri yok edemeyen subayın taşıdığı planlar Belçikalılar tarafından İtilaf Devletleri'ne teslim edilmişti. Tüm planlamanın yeniden yapılması gerekiyordu. Yeni plan General Erich von Monstein'in zekâ ürünüydü. O, Ardenler boyunca bir darbe önerisi taşıyordu. Hitler bu fikre öylesine hayranlık duymuştu ki, fikrin kendisine ait olduğunu inanma noktasına gelmişti.

Alman panzerleri Lüksemburg üzerinden Ardenler'e doğru yönelmişti. O zamana dek hiçbir savaşta görülmemiş bir tank yoğunluğu vardı. Saldırının başlamasından dört gün sonra Fransa sınırı geçilmiş ve Meuse'ye varılmıştı. Buna karşı koyabilecek yalnızca birkaç kötü donanımlı Fransız tank birliği vardı. İngiltere Başbakanı Churchill ertesi gün Paris'e uçtu. Güneyden engelleme yapmak için yollar arıyorlardı. Ancak 10 savaş uçağı tahsis edebilmişti. 17 Mayıs'ta kendi tank birliğini kullanmak üzere genç tugay komutanı Charles de Gaulle gönderilmişti. Ancak onun yüz elli civarındaki tankı Laon bölgesine geri püskürtülmüştü. 20 Mayıs itibarıyla Abbeville'de denize ulaşılmıştı. Kaçılabilecek son nokta olan Dunkirk'e yaklaşılmıştı.

İngilizler operasyonda altı destoyer ve iki yüze yakın savaş uçağı kaybetmişti; askerî birlikler savaş malzemelerinin çoğunu geride bırakmıştı. Yaklaşık yüz elli bin Fransız askeri esir düşmüştü. 14 Haziran'da ilk Alman askerleri Paris'teki Champs-Elysées boyunca ilerliyordu. Bunun duyurulmasıyla birlikte Mussolini tarafından İtalya'nın savaşa katıldığı bildirildi. Müzakere masasında bir yer edinme umuduyla askerlerine güneyden Fransa'ya saldırma emri vermişti.

21 Haziran'da Verdun'un seksen-dört yaşındaki kahramanı Mareşal Philippe Pétain Almanlardan ateşkes talebinde bulundu. Bu isteği duyan Hitler anlaşmanın 1918'de Alman generallerin teslimiyet belgesini imzalamış oldukları yer olan Compiègne'deki aynı demiryolu vagonunda imzalanması konusunda ısrarcı oldu. Bunu kabul eden Vichy hükümeti birkaç gün sonra Nazilerle iş

birliği yapmanın bedelini ödeyecekti. Churchill Pétain'in Nazilerle gizli bir anlaşma yapmış olmasından korkarak ve Fransız filosunun Almanların eline geçmesinden çekinerek Cezayir, Oran'daki Fransız savaş gemilerinin yok edilmesi emrini verdi. Kendisi daha sonra bunun vermiş olduğu "en nefret dolu karar" olduğunu söyleyecekti. Bunun üzerine Pétain Britanya ile olan diplomatik ilişkilerini derhal kesti ve Cebelitarık adasına göstermelik bir bombalama yapılması emrini verdi. Sonraki dört yıl boyunca Vichy hükümeti Nazi politikalarını desteklemek ve aktif iş birliği içinde olmak arasında gidip gelecekti.

Fransa muharebesinin tüm katılımcılar için muazzam neticeleri olmuştur. Fransa ordusu bütünüyle yok edildi ve Fransa'nın kendisi bölündü; muzaffer olma hızı Hitler'in ordularının yenilmez olduğuna dair bir inanış doğurdu—buna kendisi de inanmış olan Hitler Rusya ve Kuzey Afrika'da daha sonra felaket yaşayacaktı. En önemlisi on milyondan fazla sivil tahliye edilmişti. Batı Avrupa yollarında sefalet getiren yorucu yürüyüş onların yazgısı olmuştu. Ve Manş Denizi'nin öte tarafında Hitler'in yalnızca 23 deniz mili uzaklıkta olduğu hissediliyordu.

Britanya Muharebesi. İngilizler bu dönemde Alman enigma şifrelerinin bazılarını kırabilmişlerdi. Buna istinaden yakın tarihte kendi ülkelerine yönelik hiçbir istila planının olmadığını biliyorlardı. Fransa muharebesi sürecinde çok sayıda İngiliz uçağı kaybedilmişti. Dunkirk kıyılarında ordunun ağır silahlarının pek çoğu bırakılmıştı. Bir genel askere alma çağrısıyla 1.7 milyon İngiliz silahlı kuvvetlere katılmıştı. Bir Yurt Savunması oluşturulmuştu.

Aynı zamanda savaşın sona ermesi için diplomatik ilişkiler yürütülüyordu. Eski başbakan David Lloyd George ve eski kral VIII. Edward bir savaş durumunda Britanya'nın yenilgiye uğrayabileceğini dillendiriyordu. Bazı İngiliz aristokratlar Hitler'i yatıştırmak için Malta'nın ve başka İngiliz sömürgelerinin devredilmesini değerlendiriyordu. Ancak Churchill son derece kararlıydı ve Britanya'nın sağlam durması gerektiğini söylüyordu. Bu türden fikirleri göz önüne almayı reddetmişti.

Hitler 19 Temmuz'da yaptığı bir konuşmada Britanya'yı kendi barış koşullarını reddetmeleri durumunda "sonu gelmez bir ıstırap ve sefalet" yaşanacağına dair uyarmıştı. Birkaç gün sonra Britanya'nın istila edilmesine yönelik Deniz Aslanı Operasyonu'nun 15 Eylül'de başlayacağına dair haberler vardı. Alman genel kurmayı istila planları hakkında kaygılıydı. Alman donanması görevi yerine getirme açısından yetersizdi. Ancak Alman Hava Kuvvetleri'nin Britanya üzerinde hava üstünlüğünü ele geçirmesinden sonra Manş Denizi'nin geçilmesinin mümkün olacağını düşünüyorlardı. 13 Ağustos'ta Britanya Muharebesi adı verilen çatışmalar başlayacaktı.

İlk gün müteakip aylar için bir model oluşturmuştu. Alman Hava Kuvvetleri bombardıman uçaklarının dalgasına savaş uçakları eşlik ediyordu. İngiliz havaalanları, limanlar ve başka stratejik hedefler bombalanıyordu. Kayıp oranı kabaca ikiye bir şeklindeydi. İngilizler eğitimli pilot açısından ciddi bir yetersizlik içinde olmalarına karşın az sayıdaki uçaklarıyla çok işler yapabilmişlerdi. Kent bölgesinde yoğunlaşan hava saldırıları sonrasında bir Alman bombardıman uçağı 24 Ağustos'ta ülkesine geri dönerken kaza eseri olarak Londra'yı bombalamıştı. Churchill buna Berlin'e yapılan bir dizi küçük hava akınıyla yanıt vermişti. Hitler öfkelenerek İngiliz şehirlerinin bombalanması emrini verecekti—bu, her iki tarafın savaşın geri kalanında benimseyeceği bir stratejiydi. Ekim ayında muharebe sona erdiğinde Almanların kaybettiği 1733 uçağına karşı İngilizler 915 uçak kaybetmişti.

Hitler aynı ay kış boyunca Britanya istilasını erteledi. İngiliz şehirlerinin kitlesel bombalanmasıyla üç buçuk milyon ev yok olmuş ve yaklaşık otuz bin kişi ölmüştü. 1941 yılının haziran ayı itibarıyla Britanya üzerine Alman hava saldırıları ilginin Doğu'ya verilmesi nedeniyle azalmıştı. Birleşik Devletler gıda ve tedarik yollarını açık tutarak İngiliz direnişine destek vermiş oluyordu. Hitler Eylül 1939'dan beri bunun farkında olarak İngilizleri açlığa mahkûm etmek için ağır tonajlı gemilerin batırılması emrini vermişti.

Atlas Okyanusu Muharebesi. 4 Eylül 1939'da *Athenia* adlı İngiliz gemisinin batırılmasıyla Atlas Okyanusu Muharebesi başlamıştı. Fransa'nın düşmesiyle birlikte Fransa'nın Atlas Okyanusu limanları Almanlar için erişilebilir hale gelmişti. Yalnızca Temmuz 1940 tarihinde Atlas Okyanusu'nda yaklaşık beş yüz bin tonluk gemi batırılmıştı. Alman şifre kırıcılar İngiliz denizcilik işaretlerini okumayı öğrenmiş, böylelikle seyir rotalarını ve planlarını saptayabilmişti. Alman denizaltıları şaşmaz kesinlikle hedefi buluyorlardı. Ancak denizaltılar yavaştı ve mesafeler muazzamdı. Hitler denizaltı imalatına öncelik vermemişti. 1940 yılı sonu itibarıyla yalnızca 22 denizaltı faaliyetteydi.

Amerika'da yürürlüğe giren bir yasa gemi kiralama şeklinde İngilizlere yardımcı olacaktı. ABD Başkanı Franklin Roosevelt stratejik İngiliz üsleri ve başka ticari ayrıcalıklar karşılığında 50 adet Amerikan destroyerini İngilizlere verme taahhüdünde bulundu. Eylül 1940 tarihinde gemiler teslim edildiğinde bu yaşlı deniz araçlarının yalnızca dokuz tanesinin hizmete hazır olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak Amerika'yı savaştan uzak tutma yönünde güçlü bir lobi yürüten Roosevelt'ten gelen önemli bir simgesel jest olarak değerlendirilmişti.

Roosevelt 1940 yılının sonunda üçüncü dönem için rahatça seçildiğinde artık İngilizlere daha fazla yardımcı olabilirdi. Amerikan askerî birlikleri orada bulunan İngiliz kuvvetlerini rahatlatmak için İzlanda'ya gitmişti ve kısa süre içinde Alman denizaltılarının saldırısına uğramıştı. Nisan 1941'de yaklaşık yedi yüz bin tonluk deniz araçları Atlas Okyanusu'nun dibini boylamıştı. Bu, olasılıkla Britanya'nın savaşı kaybetmeye en yakın olduğu andı. *Bismarck* adlı Alman gemisinin 28 Mayıs'ta tuzağa düşürülüp batırılması durumu tersine çevirmek için bir başlangıç olmuştu. Hitler ne havada ne de denizde Britanya'yı dize getirememişti.

İşgal Edilmiş Avrupa'da Tiranlık. Fransız mareşal Pétain'in Hitler'in generalleriyle ateşkes imzalamasından kısa bir süre sonra 49 yaşındaki General Charles de Gaulle Bordeaux'dan Londra'ya gitti. 18 Haziran 1940 tarihinde geleceğin özgür Fransız ordusunun

lideri Fransız halkına radyodan ünlü konuşmasını yaptı—halkına bir silahlanma çağrısında bulunmuştu. Bu esnada Paris'te bulunan muzaffer Hitler ise Napolyon Bonapart'ın mezarını ziyaret ediyordu. İşgal edilmiş Polonya'da hâlihazırda soykırım eylemleri yapılmasına karşın, batı Avrupa'nın halkları halen yeni efendilerinden bekleyecekleri şeyin ne olduğundan emin değildi. Bu durum uzun süre belirsiz kalmayacaktı.

Nazi işgali altında bulunan Fransız vatandaşların BBC radyosunu dinleme hakları yoktu. İletişim ve serbestçe seyahat hakkına sahip değillerdi. Akşam 7 itibarıyla sokağa çıkma yasağı uygulanıyordu. Diğer taraftan Hollanda'da "kraliyet" ifadesi sokak isimlerinden çıkarılmıştı. Norveç halkından Nazi işgalinin bedelini ödemeleri istenmişti.

Pasif direniş eylemleri oluyordu. Norveçli tarih öğretmenleri ittifakla greve gitmişti ve Danimarkalı öğrenciler İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri renkleriyle spor faaliyetinde bulunmuştu. Hatta Danimarka kralı 300 yerel Nazinin müdahil olduğu bir baskında yaralanan bir polise geçmiş olsun dileğini telgraf aracılığıyla iletmişti. Ancak bu isyan gösterilerinin etkisi küçüktü—ve bazen geri tepiyordu. Norveç yüce mahkemesinin üyeleri Nazi yönetimindeki adalet yaklaşımını protesto etmek için istifalarını sunduklarında basitçe yerlerine daha uysal kişiler getirilmişti.

Sıradan insanlar için işgalin bedeli kısa sürede aşikâr hale gelecekti. 1940 yılının sonu itibarıyla toplama kamplarında bulunan aile üyelerinin ölüm haberleri Varşova'ya ulaşmaya başlamıştı. Partizanlar ve etnik açıdan "istenmeyenler" hızlı bir şekilde vuruluyordu. Cermen-olmayan insanlar *kitle halinde* baskı altına alınıyordu. 20 Nisan 1941'de (Hitler'in 52. doğum gününde) bir Alman askeri vurulduğunda, 22 sivil rehine misilleme olarak infaz edilmişti. Onların yazgısını gösteren posterler kent boyunca asılmıştı.

İngiltere'de BBC radyosu 20'den fazla dilde yayın yaparak işgal edilmiş ülkelerin sürgünlerine hitap ediyordu. Nazi propagandacıları ise kendi adlarına korku salıyorlardı. Hitler'in kendisi

"Winston Churchill" adının başında "ayyaş" lakabı olmaksızın ifade edilmesini yasaklamıştı.

Mussolini'nin Talihsiz Maceraları. Mussolini'nin Britanya ve Fransa'ya savaş ilan etmesindeki başlıca motivasyonu barış konferansında masada olmaması korkusuydu. Mussolini faşist müttefiki tarafından kuzey Avrupa'da elde edilen kazanımları kıskanarak akıllıca olmayan bir şekilde Yunanistan'a savaş açtı. 28 Ekim 1940 tarihinde İtalyan askerleri yazlık üniformalar içinde sınırı geçerek kış koşullarının olduğu bir muharebe alanına ulaştı—ve Yunan ordusuyla başa çıkamayan deneyimsiz askerler Arnavutluk bölgesine geri püskürtüldü. Böyle olsa bile Mussolini'nin savaşa girmesi Mısır ve Sudan'daki İngiliz toprakları için tehdit oluşturuyordu. Çünkü Libya ve Doğu Afrika'da büyük İtalyan orduları bulunmaktaydı. Orada yarım milyon İtalya'nın karşısına çıkabilecek yalnızca yaklaşık elli bin İngiliz ve İmparatorluk askeri vardı.

Churchill Ortadoğu'daki petrol alanları ve Mısır'ı korumak için Britanya'nın tank birliğinin üçte birini bu bölgeye gönderdi. Ayrıca İngiliz savaş uçakları bölgede havadan destek verdi. Tobruk ve El Aghelia'da 10 İtalyan birliği yok edildi, 130.000 savaş esiri alındı ve yalnızca 438 kayıp verilerek zafer elde edildi. Ancak savaşın en kötü kararlarından biri Churchill'in Balkanları olası Nazi saldırısından korumak için Tobruk'taki garnizonun çoğunu Yunanistan'a aktarması olmuştu.

Hitler Ortadoğu'daki petrol alanlarının savaşın neticesini etkileyebileceğini fark ederek Mussolini adına müdahalede bulundu. Karadeniz ve Ortadoğu'daki petrol alanlarını tehdit edebilmek için Yunanistan'ı işgal etmesi gerektiğine karar vermişti. Bulgaristan'dan yardım istedi ve Yugoslavya'dan en azından tarafsız kalması talebinde bulundu. Yugoslavya'nın kısa sürede çöküşüyle birlikte İtalyanlar ve Macarlar bu ülkeyi istila etti. İngiliz yardımına karşın Yunan askerî birlikleri Alman ilerlemesi karşısında direnemedi. Artık Ortadoğu'nun büyük kısmı tehdit altındaydı. Iraklı askerî birlikler Bağdat civarındaki İngiliz hava

üslerine saldırdı ve Vichy hükümeti Almanların kendilerinin Suriye'deki hava üslerini kullanmalarına izin verdi.

Hitler'in Ordularının Stalin'in Rusya'sını İşgal Etmesi. Nazilerin Sovyet Rusya'yı işgal etmesi olasılıkla İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli anıdır. İki ülke arasında Molotov-Ribbentrop paktı imzalanmış olmasına karşın, Hitler her zaman Stalin'e karşı güvensizlik içinde olmuştu. Komünistler hep Nazilerin gerçek ideolojik düşmanları olarak görülmüştü. Hitler'in yaşam alanı için Doğu'da toprağa ihtiyacı vardı ve bu bölgeyi istila etmek için stratejik sebepleri bulunuyordu.

Napolyon'un Rus toprakları üzerinde felaket getiren macerası tüm askerî okullarda öğretilmesine karşın Hitler bu bölgenin basitçe istila edilebileceğine ikna olmuştu. Eğer Alman kuvvetleri Kızıl Ordu'yu yeterince hızlı bir şekilde yok etmeyi başarırsa büyük kentlerin alınmasıyla Rusların koşullarını kabul edeceğini düşünmüştü. Stalin kendisi açısından tümüyle hazırlıksızdı. Sovyet lideri Hitler'in Britanya'yı başarılı bir şekilde istila etmesine kadar saldırıda bulunmayacağını farz etmişti.

Barbarossa operasyonu 22 Haziran 1941 tarihinde başladı—bu, 1812'de Napolyon'un istilasının yıldönümünden önceki gündü. Üç milyondan fazla asker, yedi bin yüz ağır silah ve üç bin üç yüz tank 930 millik bir cephe boyunca yığılmış olmasına karşın savaş ilanı yoktu. Kızıl Ordu kuzeyden, merkezden ve güneyden kuşatmalarla Rusya'nın ortasında kapana kıstırılmıştı. Alman Hava Kuvvetleri beş kenti bombardımana tutmuş ve altı Sovyet havaalanını vurmuştu. Batı'daki Rus hava kuvvetleri etkin bir şekilde yok edilmişti. Almanların ele geçirdikleri ilk köy olan Slochy yakıldı ve yerleşimcileri öldürüldü. 26 Haziran'da Finlandiya Almanya'nın tarafında Rusya'ya savaşını yinelemeye karar verdi. Bunu ertesi gün Macaristan takip etti. Stalin 11 gün boyunca üzüntü içinde kendini dış dünyaya kapattıktan sonra 3 Temmuz'da ilk kez olarak Gürcü aksanıyla halka hitap etti. Kendisini başkomutan ilan ederek Kızıl Ordu'yu toparlamaya çalıştı. Ordunun yaklaşık üç yüz bini savaş esiri olmuştu.

Alman generalleri bu türden afallatıcı başarılar elde etmiş olmalarına karşın hatalar yapmıştı. Onların hızlı ilerleyişi tedarik hatlarının aşırı genişlemesine sebep olmuştu. Saldırılarını yoğunlaştırmada zorluk yaşarken yerleşimciler kendi şehirlerini bir müstahkem mevkiye dönüştürmede yeterli zamanı buluyordu. Ayrıca üst kademede anlaşmazlıklar vardı. Panzer generali baskı kurup Moskova'yı almak isterken Hitler güneydeki endüstri alanlarını almayı tercih edecekti. Böylece Alman güçleri bölge üzerinde dağılmıştı.

Stalin bu süre zarfında Leningrad'ın savunmasının sorumluluğuna George Zhukov'u atamıştı. Zhukov muharebenin ilk evresini kazanacak ve 1944 yılına dek sürecek olan kuşatmaya direnecekti. Ruslar yeniden gruplaşmaya başlamıştı. Sovyet askerî altyapısı bozulsa bile Rusya devasa bir ülkeydi. Geleceğin başbakanı Alexei Kosygin'in yönlendirmesi altında ülkenin endüstriyel kapasitesi doğuya doğru taşınmıştı ve kısa zamanda çok sayıda fabrika üretime devam edecekti. Kısa sürede bir ayda 3000 uçak ve 2000 tank yapılabilecek altyapı oluşturulmuştu.

Churchill'in Barbarossa konusunda işittiklerine tepkisi tek amaç ve hedeflerinin Hitler'i ve Nazi rejiminin tüm kalıntılarını yok etmek olduğunu söylemek şeklinde olmuştu. Rusya'ya ve Rus halkına yardıma hazır olunduğu belirtildi. Stalin Britanya'nın desteğini almış olarak savunma direnişini artırdı. Kış aylarının gelmesi Hitler için daha kötü bir durumun habercisi olacaktı. Petrolün bile donduğu soğuk hava koşulları altında Alman tank mürettebatı tanklarını harekete geçirebilmek için aracın altında dört saate kadar varan şekilde ateş yakmak zorunda kalmışlardı.

Hitler Moskova'ya ilerleyişini ertelemek zorunda olduğunu anlamıştı fakat zafer önceden duyurulmuş olduğu için propagandanın tersine döneceğinden korkmuştu. Almanlar baskıyı sürdürerek 2 Aralık'ta Moskova'ya ulaştı. Kremlin görüş alanı içindeydi. Ancak üç gün sonra General Zhukov birliklerine saldırı emri vermişti. Hitler kendi askerlerine sağlam durma emrini yineleyecekti. Netice onlar için felaket olacaktı. Alman askerleri donarak ölürken onların silahları buz tutmuş haldeydi.

Yılbaşı öncesi öfkeli Hitler tüm grup komutanlarını azletti ve başkomutan olarak görevi devraldı.

Uyuyan Dev. Bu süreçte İngiliz ve Amerikan yetkililerinden oluşan gizli bir grup Churchill'in savaşa katılmaya ilişkin teşviklerinin başarılı olması durumunda ne olacağını ele alıyordu. Gizli olunması yaşamsaldı çünkü Amerikan kamuoyu onları bir Avrupalı savaşına çekebilecek herhangi bir girişime karşı şüpheyle yaklaşıyordu. Ancak Atlas Okyanusu'nda olanlar durumu basının ve politikacıların denetiminden çıkaracak türdendi. 10 Nisan 1941 tarihinde bir ABD destroyeri olan *Nitblack* saldırıya uğramıştı; altı ay sonra *Reuben James* adlı bir başka destroyer torpille vurulmuş ve tüm mürettebatıyla birlikte sulara gömülmüştü. Roosevelt "Hitler'in torpilleri tüm Amerikan deniz araçlarına yönelmiş durumdadır" demişti fakat halen savaştan uzak duruyordu. Hitler'in Sovyet Rusya'yı istila etmesi bir "müdahalede" bulunmasına engel olmuştu. Amerikalılar Britanya gibi demokratik bir ülkeye yardım gönderilmesine hazırdı fakat komünistlere veya onların müttefiklerine tedarik sağlamaları için mucize olması gerekiyordu. Bir süreliğine İngilizler bu yönde yönlendirme yapabilmek için beyhude çaba içinde oldu.

Churchill amacına ulaşmada başarısız görünürken Japonlar topyekûn bir saldırıyla bunun yolunu açmıştı. 7 Aralık 1941'de onların uçakları Pearl Harbour'a saldırdı—ve Birleşik Devletler artık Pasifik'te savaş halindeydi. Ertesi gün Churchill Kongre tarafından Amerikan duyurusu öncesinde Japonya'ya savaş ilan etti. Diğer İngiliz müttefikleri bunu takip etti. Bunlar arasında hem Japonya'ya hem de Almanya'ya karşı resmî olarak savaş ilan etmiş olan Çin vardı.

11 Aralık'ta Britanya için çok daha iyi haberler vardı: Hitler ABD'ye savaş ilan etmişti. Churchill ABD'nin savaşa müdahil olmasının nihai zaferi getireceğine inanıyordu. Ancak ABD göreceli olarak savaşa hazır değildi. Bu, tek başına Japonya ile savaşmaktan farklı bir durumdu. 1942 yılının ilk gününde iki lider Washington'da bir ortak duyuru yaptı. Milletler Cemiyeti'nin 26

ülkesine çağrıda bulunulmuştu. Kısa süre içinde Britanya, Kanada ve ABD Dieppe liman kentine saldırıda bulundu. Fransız kentinde yaşananlar bir felaketti. Ancak İtilaf Devletleri planlamacıları daha sonra İtalya ve Normandiya'da kullanılacak karaya çıkma teknikleri hakkında önemli bilgiler edineceklerdi. Amerikalılar kendilerini savaşta bulduklarında ülkenin gemileri Alman denizaltılar tarafından yoğun şekilde vuruluyordu. Haziran 1942'de 700.000 tonluk gemi kaybı olmuştu. Sayılar Mart 1943'e kadar artış gösterecekti.

Ancak Amerikan ticari deniz araçları artık seri halinde imal ediliyordu; her bir gemi dört gün kadar kısa bir sürede inşa edilebiliyordu. Ayrıca gelişmiş deniz radarlarıyla donatılmış olarak daha korunaklıydı. Örneğin Mayıs 1943'te tek bir gecede yedi denizaltı batırılmıştı. 1942 yılı boyunca Washington zirvesinde alınan kararlara rağmen Amerikan ve İngiliz güçleri Stalin'in baskısına karşılık vermemiş ve Avrupa'da henüz ikinci bir cephe açmamıştı. Amerikalılar buna tam olarak hazırlıklı değildi ve Ruslar ciddi bir yenilgi tehlikesi içinde görünmedikçe bunu yapmayacaklardı.

Stalingrad ve Leningrad Muharebeleri. Stalingrad Muharebesi çağdaş Rus tarihi için efsanevi bir yere sahiptir. O, savaşta bir dönüm noktasıydı fakat aynı zamanda Hitler'in herhangi türden bir geri adım atmayı reddetmesiyle nasıl merhametsiz bir katliama dönüştüğüyle anılmaktadır. Almanlar harabe halindeki bombalanmış bir şehir içinde en büyük avantajları olan hareketliliklerini kaybetmişti. Ruslar her küçük boşluğu eve dönüştürmüş ve savunma noktası yapmıştı. Almanlar tehlikeli bir durum içinde kalmışlardı. Hitler'e yapılan uyarılar işe yaramayacaktı. O, bir Rus karşı saldırısını öngörmemişti. Kasım ayında Zhukov komutası altındaki altı Rus birliği Stalingrad'ın kuzeyi ve güneyinde bulunan Almanlar ve Romanyalılar tarafından tutulan hatları kırdı. Dört gün sonra şehrin diğer tarafında bulunan Rus güçleriyle bağlantı kurdular. Alman generalinin taktiksel bir geri çekilme önerisi Hitler tarafından reddedilecekti.

Yapılabilecek bir başka şey Alman hava kuvvetlerinin hava indirme yöntemiyle tedarik sağlamasıydı fakat kötü hava koşulları buna engel olacaktı. Yeni yılın gelişiyle birlikte artık çok geçti. Etrafı sarılmış Alman mareşali Paulus 24 generali ve 91.000 Alman askeriyle 31 Ocak'ta teslim olacaktı. Haberin Almanya'ya ulaşması üç gün alacaktı. Hitler "Savaş tanrısı karşı tarafa geçti" diyecekti. Ancak onun kumandanları Hitler'in savaş yönetimine dair ciddi kuşkular duymaya başlayacaktı.

Ne Hitler ne de Stalin ideolojik açıdan geri adım atmaya hazır olduğu için binlerce kişinin öldüğü korkunç bir katliam yaşanmıştı. Rusya kayıplarını telafi etme konusunda daha iyi bir konumdaydı. Almanlar ise planlarının şifresinin İngilizler tarafından kırılması ve bunun doğrudan Sovyet komuta merkezine iletilmesi nedeniyle bir başka dezavantaja sahipti. 1943 yazında Hitler'in 100-millik cephesi olan yaklaşık 2500 tank ve 900.000 askerle başlatacağı Citadel operasyonuna Kızıl Ordu hazırlıklıydı. Almanların kayıpları korkunçtu: 70.000 asker, 1400 uçak ve 1500 panzer. Bu Berlin'e uzun, kahredici bir geri dönüşün başlangıcına işaret etmişti.

Kuzey Afrika Seferi. Rus Cephesi'nin muazzam ölümcül mücadelesiyle karşılaştırıldığında Kuzey Afrika'daki muharebeler nispeten küçüktü. Yine de hem Churchill hem de Hitler simgesel önemin yanı sıra büyük stratejiler uygulamıştı.

1942 yılının ilk aylarında İngiliz ve Hintli destek güçleri tarafından yardım edilen Güney Afrikalı askerî birlikler birkaç aylık mücadele sonunda Alman birliklerinin ilerleyişine karşı koyamamıştı. Yaklaşık 35.000 kişiden oluşan garnizon teslim olmaya zorlanmıştı. Singapur'un düşüşü hariç tutulursa bu olasılıkla İngilizlerin savaştaki en kötü yenilgisiydi. Hitler keyfi yerine gelmiş olarak Alman birlik komutanı Rommel'i mareşalliğe terfi ettirdi.

Mareşal Rommel İngiliz ordusunu Tobruk'tan Mersa Matruh'a, ardından Mısır sınırına yakın olan El Alamein'e kadar takip etti. Rommel'in danışmanlarından bazıları tedbirli olması konusunda uyardı fakat Rommel temkinli biri değildi. Kahire ve İskenderiye

Almanların Afrika birliğinin gelişiyle tehlike altındaydı. Mussolini'nin kendisi de Libya'ya gelmişti. Uçağıyla askerlerin seferini takip ederek Kahire'ye girmeye hazır görünüyordu. İngiliz filosu İskenderiye'nin açığında yer alıyor ve Kızıldeniz'e doğru ilerliyordu. Rommel'in ordusu İskenderiye'den yalnızca 100 mil uzakta olmasına karşın artık tükenmişti.

El Alamein İskenderiye'den yalnızca 60 mil uzaklıktaydı. Burası savunma için iyi bir bölge olabilirdi. İlk muharebe orada 30 Haziran 1942 tarihinde başladı ve temmuz ayı boyunca İtilaf Devletleri ve Merkezî Güçler bir ileri bir geri şeklinde çatışma içinde oldular. Merkezî Güçler ağır kayıplar verdi. Cepheye gelen Churchill'in ilk tercihi olan General Gott'un bir hava saldırısında öldürülmesinden sonra General Sir Bernard Montgomery görevi devraldı.

Montgomery Churchill'den gelen saldırma yönündeki tekrarlanan talepleri göz ardı etti; o, kendi tedarik rotalarının düşmanınkinden daha güvende olduğunu biliyordu. Sakince gücünü topladı. 23 Ekim'de İtilaf Devletleri 1000 tank, 2000 ağır silah, 700 uçak ve 150.000 askerle savaşa hazırdı. Başlangıçta kayıplar verilmesine karşın her şeyin plana uygun ilerlediğini düşünüyordu. İyimser olmakta haklı çıktı. 2 Kasım'da Alman zırhlı birliklerine ağır hasar verildi. Rommel hastalık nedeniyle evindeyken bu görevi üstlenen General Stumme ateş altındayken bir kalp krizi sonucu ölmüştü. Hitler Rommel'i Avusturya'daki evinden aradı ve Libya'ya geri dönmesi talimatı verdi: fakat savaş hâlihazırda kaybedilmişti. "Çöl Tilkisi" lakaplı Rommel Afrika birliklerine tam-ölçekli bir geri çekilme emri verdi.

1943 yılının başlarında Rommel, sayıca üstün fakat tedarik açısından yoksun bir şekilde Batı Libya ve Tunus'ta halen İtilaf Devletleri'nin moralini bozmak için bir dizi gözü pek karşı-saldırıda bulunuyordu. 8 Mayıs'ta Tunus'a giren İtilaf kuvvetleri 130.000 savaş esiri alarak Kuzey Afrika kıyılarının efendisinin kendileri olduğunu ilan etti.

İtilaf Devletleri'nin Tüm Cephelerde İlerleyişi. Kasım 1943'te Stalin nihayet Tahran'da Roosevelt ve Churchill ile bir araya gelmeyi kabul etmişti. Roosevelt Ruslarla bir uzlaşıya varmaya kararlıydı. Konferans sıkıntılı bir şekilde başlamıştı. Stalin'e Almanların nasıl hızla yenilgiye uğratılabileceği sorulmuştu. Sovyet lider bir an bile tereddüt etmeksizin İtilaf Devletleri'nin kuzey Fransa'da karaya çıkma harekâtı yapması gerektiği şeklinde yanıt verdi. Churchill böyle bir planda yaşanabilecek başarısızlığın korkunç neticeleri olabileceğini ifade etti. En sonunda Roosevelt çıkarmanın başarısının savaşı yıllarca kısaltabileceğini söyleyerek ikna olduğunu beyan etti.

Sonraki altı ay boyunca Londra ve Washington'da ayrıntılar titizlikle ele alındı. Üst derecede komutan Eisenhower olacaktı. İtilaf Devletleri karaya nerede çıkılacağına dair sorunla yüz yüze gelmişti. Pas de Calais en yakın yer iken, Normandiya daha az yoğun bir şekilde savunuluyordu. Nihayetinde Normandiya üzerinde karar kılındı. İstihbarat birimleri Almanların karaya Calais'ten çıkılacağına inanmış olduklarını göstermişti. General Patton komutası altında kurmaca bir ordu birliği burayı ağır bombardıman altında tutacaktı. Aslında Alman generaller konu üzerinde bölünmüştü. Bu nedenle Alman kuvvetleri ikisi arasında bölünecekti. 5 Haziran'da D-Günü başlamıştı. İlk İngiliz hava indirme birlikleri Caen'in altı mil kuzeyinde karaya inmişti—ve istila başlamıştı.

Ertesi günün sonu itibarıyla muazzam bir hava indirme filosu Normandiya kıyılarına 156.000 kişinin inmesini sağlamıştı. Çeşitli aksaklıklara karşın Operasyon genel anlamda sarsıcı bir başarı elde etmişti. 20 Temmuz'da Albay von Stauffenberg'in Hitler'e yaptığı suikast denemesinden Hitler yalnızca yaralanarak kurtulmuştu. Rommel albaya intihar ve "Halk Mahkemesi" arasında bir seçim yapmasını istedi. O intihar etmeyi seçmişti. Fransa'nın kuzey kesimleri artık özgürleştirilmişti. Şimdi sıra İtilaf Devletleri'nin güneyde karaya çıkmasına gelmişti. Anvil Operasyonu 15 Ağustos'ta gerçekleşti. 50.000 İtilaf kuvveti Côte D'Azur'da karaya çıktı. 26 Ağustos 1944 tarihinde Işıklar Kenti Paris bir kez daha özgürdü.

Alman Ordularının Ren Nehri'nin Ötesine Sürülmesi. 1944 yılının sonlarında Hitler'in durumu ümitsiz görünüyordu. Alman ordularının tüm kaynakları tükenmiş olarak geriye püskürtülmüştü. Hitler hastalıktan titrerken Almanya'yı savunmak için bir Halk Ordusu kurmuştu. 16 ila 60 yaş arası tüm sağlam erkekler askere alınmıştı. Ruslar doğudan ve İtilaf Devletleri batıdan Almanya'ya doğru ilerliyordu. Kasım 1944 itibarıyla Fransa, Belçika ve Yunanistan'ın çoğu özgürleştirilmişti.

Berlin Muharebesi ve Hitler'in Ölümü. 1945 yılı ocak ayının ortasında Stalin'in ordusu Almanya sınırına dayanmıştı. Aynı yılın 13 ve 14 Şubat tarihinde İngiliz ve Amerikan bombardıman uçakları tarihi fakat stratejik açıdan önemsiz bir şehir olan Dresden'i bombalamıştı. Ardından Rus cephesinden sığınmacılar buraya yığılmıştı. Şehrin alevleri 200 mil öteden görünebiliyordu ve alevler bir hafta sürmüştü.

Denizde İtilaf Devletleri donanmaları halen İtalya'daki ve Fransa'nın güneyindeki operasyonları destekliyordu. Mart 1945'te Finlandiya, Mısır ve Türkiye Almanya'ya savaş ilan etti. Hitler çaresizlik içinde 16 yaşının altındaki çocukları da askere almaya başlamıştı. 7 Mart'ta Ren Nehri'nin ötesine geçildi. İtilaf Devletleri ilerleyişinde kısa süreli bir durma yaşandı. Oysa Churchill Eisenhower'dan kendilerinin Ruslardan önce Berlin'e girmeleri yönlendirmesinde bulunmuştu. Eisenhower ise Bavyera bölgesinde Nazi kalıntılarının bulunabileceğinden endişeliydi.

12 Nisan'da Roosevelt öldü. Hem Hitler hem de Goebbels bir son dakika mucizesiyle kurtulmuş olduklarına inanmıştı fakat İtilaf Devletleri'nin koşulsuz teslim olmalarına dair talepleri devam ediyordu. Ana Alman ordusu nihayetinde Ruhr'da teslim oldu. Hitler 20 Nisan'da doğum gününü kutladıktan sonra geriye kalan takipçilerini azletti. Yalnızca Goebbels Berlin'deki sığınağında Hitler ile beraber kaldı.

Stalin hâlihazırda Berlin için kendi yarışını başlatmıştı. Zhukov'un doğudan ve Koniev'in güneyden Alman başkentine doğru saldırıya geçmesini istemişti. Yorgun ve bitkin olan Hitler başı öne

eğik şekilde sığınağında oturuyordu. Elleri titriyordu, zaman zaman anlamsızca emirler veriyordu ve haritanın etrafındaki var-olmayan birlikleri hareket ettiriyordu.

İtalya'da ise Alman direnişi çökmeye başlamıştı: İtilaf Devletleri nihayet Po Nehri'ni geçmişti. Bu başarı Venedik ve Cenova'yı özgürleştirmek isteyen İtalyan partizanlar arasında genel bir ayaklanmaya işaret etmişti. Bu esnada yanında bol miktarda para ve mektuplar bulunan Mussolini özgürlüğü satın alma umudu içindeydi. 28 Nisan'da o ve metresi Clara Petacci İtalyan partizanlar tarafından bir Alman konvoyundan alındı ve vuruldu. Onların cesetleri iğdiş edildi ve Milano'da ana meydanda ayaklarından asıldı.

Alman kuvvetleri 29 Nisan'da nihayet teslim olmuştu. Yaklaşık 150.000 İtalyan partizan silahlarını İtilaf kuvvetlerine teslim etti. Hitler aynı gün sonunun uzakta olmadığının farkına vararak İtilaf Devletleri ile müzakere yapmaya çalışması nedeniyle Goering'in tutuklanmasını emretti ve kendi ardılı olarak Doenitz'i atadı. Ardından Eva Braun ile evlendi ve vasiyetnamesini yazdı. Ertesi gün, 30 Nisan'da, sığınaktaki personelle vedalaştı ve kendini odasına kapattı. Ardından kendisini vurdu; Eva Braun zehir almıştı. Daha sonra ne olduğu halen belirsizdir. Alman anlatımıyla onların bedenleri üzerine benzin dökülmüş ve yakılmıştır. Diğer taraftan Ruslar onların cesetlerini ele geçirdiklerini ve fotoğrafını çektiklerini, ancak daha sonra yok ettiklerini söylemiştir. Hangisi olursa olsun geriye hiçbir şey kalmamıştır.

Pearl Harbor Saldırısı. İkinci Dünya Savaşı öncesi doğal kaynak yoksunu olarak gelişiminde dış ülkelere bağımlı olan Japonya gümrük korumaları nedeniyle hammadde bulmada yaşadığı zorluktan Birleşik Devletler'i sorumlu tutuyordu. Buna misilleme olarak 7 Aralık 1941'de 423 Japon savaş uçağı Japon filosunun altı uçak gemisinden havalandı. Sabahın erken saatlerinde onlar Pearl Harbor üzerindeydi. Saldırı iki büyük dalga şeklinde geldi. İki saat sonra dört Amerikan savaş gemisi suların altına gömülmüştü ve başka dört tanesi ciddi şekilde hasar görmüştü. 188

ABD uçağı yok edilmişti ve 3500'den fazla Amerikan görevli öldürülmüş veya yaralanmıştı.

Amerikan Karşı-Saldırıları. Asya boyunca yaşanan yoğun saldırılardan sonra dünya savaşını bitirecek olan nihai saldırılar ABD uçaklarından Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombaları olacaktı. Hiroşima'yı atılan ilk bombanın infilak etmesiyle anında yaklaşık seksen bin insan ölmüştü. Radyasyon nedeniyle ölenler ile birlikte bu sayı iki yüz binin üzerine çıkacaktı.

6 Ağustos 1945 tarihinde atılan ilk atom bombasından üç gün sonra ikincisi Nagazaki'ye atılacaktı. Bomba yaklaşık kırk bin kişiyi öldürecekti. İnfilak nedeniyle iki mil uzunluğunda bir krater oluşmuştu. Atom bombası saldırılarından hayatta kalanlar da gerçek kurban olmuşlardı. Bombanın düştüğü noktanın yarım millik yakınında bulunanlar radyasyonun etkisiyle yavaş bir ölümle karşı karşıya gelmişlerdi. 14 Ağustos tarihinde Japonya İmparator'un konumunun korunması tek şartıyla İtilaf Devletleri'ne teslim oldu.

İkinci Dünya Savaşı tam anlamıyla bir küresel çatışma olmuştu. Antarktika dışında tüm kıtalarda çarpışmalar yaşanmıştı. Toplamda 61 ülke savaşa dahil olmuştu—bu, insan ırkının dörtte üçüne denk gelmiştir. Savaş nedeniyle ölen insan sayısı tam olarak bilinmese de 30 milyonu sivil olmak üzere en azından 55 milyonluk bir kayıp tahmini yapılmıştır. Büyük maddi kayıpların yaşandığı altı yıllık süreç sonrasında soğuk savaş dönemi başlayacaktı.

Soğuk Savaş Dönemi. Sovyetler Birliği savaşta ağır bir bedel ödemişti. Yeni ortaya çıkacak Avrupa haritasında bunun karşılığını almak istiyordu. Bu süreçte Sovyetler Birliği önderliğinde Doğu Bloku ülkeleri ve ABD önderliğinde Batı Bloku arasında SSCB'nin dağılma tarihi olan 1991 yılına kadar uluslararası düzeyde siyasi ve askerî gerginlik yaşanmıştır. Mart 1947 tarihinde ABD Başkanı Truman SSCB'nin himayesi altında olduğunu düşündüğü ülkelere ekonomik ve askerî yardım içeren bir doktrin ilan etti. Aynı yılın mayıs ayında Marshall Planı devreye sokuldu. Ancak teklif Doğu Avrupa ülkeleri tarafından reddedildi. Karşı

hamle olarak ekim ayında SSCB ve sosyalist ülkeler dış siyaseti eşgüdümlü hale getirmek için Kominform yapısı kuruldu. 1949 yılında SSCB'nin atom bombası yaptığını açıklamasından sonra iki blok arasındaki gerilim arttı. 1950'de Kore Savaşı patlak verdi. Stalin'in 1953'te ölmesinin ardından Kore'de ateşkes ilan edildi. Mayıs 1955'te Varşova Paktı kurulmasıyla gerilim azaldı. İki süper güç silahsızlanma konusunda bir araya geldi.

İsrail'in Kurulması. İsrail Devleti Batı Asya'da Akdeniz'in güneydoğu kıyısında ve Kızıldeniz'in kuzey kıyısında yer alan bir ülke olarak 14 Mayıs 1948'de kurulmuştur. 1947'de Birleşmiş Milletler'in hazırladığı Filistin Paylaşım Planı ile bölgede bağımsız Arap ve Yahudi devletleri ile uluslararası Kudüs yönetiminin kurulması istendi. Arap liderler bu planı reddetti. Ertesi yıl İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan edilmesiyle Arap-İsrail Savaşı gerçekleşti. Bu tarihten itibaren iki toplum arasında pek çok savaş oldu. 1967'da Altı Gün Savaşı yaşandı.

Avrupa Birliği'nin Kurulması. 1913 yılında Avrupa Birliği Anlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. Avrupa Birliği sayısı yirmi yedi olan tüm üye ülkeleri bağlayan standart yasalar aracılığıyla insan, eşya, hizmet ve sermaye dolaşımı özgürlüklerini kapsayan bir ortak pazar geliştirmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Haziran 1948'de beyannameyi hazırlamıştır. Birkaç değişiklik yapıldıktan sonra 10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'nun Paris oturumunda kabul edilmiştir. Beyanname 30 maddeden oluşmaktadır. Bu bildiriyle birlikte yalnızca demokratik anayasalarla tanınan temel, medeni ve siyasi haklar değil; ekonomik, sosyal, kültürel haklar da genel tanımlarla belirli hale gelmiştir. Hükümetler Beyanname'de belirtilen insan haklarının evrensel ve etkili bir şekilde tanınmasını ve gözetilmesini güvence altına alan ilerici tedbirlere uyacaklarını taahhüt eder.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması. Çin Kuzey Çin Ovası'ndaki verimli Sarı Nehir havzasında dünyanın ilk uygarlıklarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Çin'deki siyasi sistem binlerce yıl boyunca ilki yarı efsanevi Xia Hanedanı olan ırsi monarşiler ve hanedanlıklara dayalıydı. İlk hanedanlıklardan itibaren Çin defalarca genişledi, bölündü ve tekrar birleşti. 1912'de Çin Cumhuriyeti son hanedan olan Çing Hanedanı'nı devirerek Çin'in yönetimini üstlenmişti. Bu yönetim 1949'da Çin İç Savaşı'nda Halk Kurtuluş Ordusu tarafından yenilene dek Çin anakıtasını yönetti. 21 Eylül 1949'da Komünist Parti Pekin'de Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurdu.

Kore Savaşı. 1950-1953 yılları boyunca Kuzey Kore ve Güney Kore arasında yapılan savaştır. Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olmuştur. Savaş, ABD ve müttefiklerinin, daha sonra da Çin'in müdahalesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çatışma 27 Temmuz 1953'te Kore Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi. Kuzey ve Güney Kore'yi ayırmak için Kore Tarafsız Bölgesi oluşturuldu. Ancak hiçbir barış antlaşması imzalanmadığı için iki ülke teknik açıdan halen savaşta ve donmuş bir ihtilaf halindedir. Kore'nin yakılıp yıkıldığı savaş sürecinde yaklaşık üç milyon insan ölmüştür.

Küba Devrimi. ABD'nin hemen yanı başında sosyalist bir ülke yönetimi kurulmasıyla neticelenen Küba Devrimi süreci 26 Temmuz 1953'te Moncado Kışlası isyanıyla başlamıştır. 1 Ocak 1959 tarihinde Batista'nın kovulması ve Santa Clara, Santiago de Cuba şehirlerinin Fidel Castro, Che Guevara ve Raul Castro liderliğindeki isyancılar tarafından ele geçirilmesiyle son bulmuştur. "Küba Devrimi" terimi aynı zamanda kısaca Batista'nın devrilmesi ve sosyalist ilkelerin yeni Küba hükümeti tarafından uygulanmasını belirtir.

Küba Devrimi zafere ulaştıktan sonra Küba toplumunun ekonomik ve sosyal hayatında çok önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Yabancı işletmeler kamulaştırılmış, toprak reformu yapılmıştı. Adada büyük yatırımları olan ABD Castro yönetimini devirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Domuzlar Körfezi Çıkarması

olarak bilinen saldırıyla ada işgal edilmeye çalışılmıştır. İşgal girişiminin püskürtülmesiyle Küba hızla sosyalist sisteme geçmiş ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini sıkılaştırmıştır. ABD'nin düzenlediği ve adadaki Guantánamo Üssü'nden desteklenen Mongoose Operasyonu yüzünden bir kez daha işgal edilme tehlikesi belirince Castro yönetimi adaya Sovyet balistik füzelerini yerleştirerek Küba Füze Krizi'nin patlak vermesine yol açan süreci başlatmıştır.

Nükleer Silahlanma Yarışı. Soğuk Savaş sürecinde başta ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere büyük ülkelerin üstünlük kurmak için girdikleri bir silahlanma yarışıdır. İkinci Dünya Savaşı'na son noktayı atom bombalarının atılması koyduktan sonra bu alanda yarış hızlanmıştır. Sovyetler Birliği ilk nükleer silahını 1949 yılında gerçekleştirecektir. İki yönetim de nükleer cephanelerinin nitelik ve niceliğini artırmak için devasa paralar harcamıştır. ABD ve SSCB'nin yanı sıra Birleşik Krallık, Çin ve Fransa Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren nükleer silah geliştirmiştir.

Rekabetin Uzayda Devam Etmesi. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği 1955'ten 1975'e kadar resmî olmayan bir uzay rekabeti içinde olmuştur. Uzaya uydu, roket ve sonda yollayarak keşif yapmak, insan göndermek ve Ay'a ayak basmak gibi çabaları içermiştir. Bu yarış aynı zamanda ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş'ın (1947-1991) bir parçasıdır.

Sovyetler Birliği, Vostak serisi uzay araçları ile uzaya ilk insanı göndermeyi başardı. Yuri Gagarin 12 Nisan 1961'de Vostak 1 aracıyla yaptığı uçuşla dünya yörüngesine başarıyla ulaşan ilk insan olmuştur. Uzay yarışının başlangıcında Sovyetlerin sağlamış olduğu üstünlüğe karşı ABD bir karşılık verme arayışına girdi. Başkan Kennedy tarafından başlatılan Ay'a insan indirme ve geri getirme hedefine ulaşmak için geliştirilen projeye Apollo adı verildi. 20 Temmuz 1969'da Ay'a ilk ayak basan insan Neil Armstrong oldu.

Soğuk Savaş'ın İkinci Çatışması: Vietnam Savaşı. Doğu Bloku ülkeleri olan Kuzey Vietnam, Çin ve Sovyetler Birliği ile ABD ve

ABD destekçisi olan anti-komünist Güney Vietnam arasında yaşanan savaştır. ABD, 1963-1973 yılları arasında savaşa dâhil olmuş ve altmış bin asker kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Çinhindi, Japonya'nın eline geçmişti. Bu devlet 1945'te yenileceğini anlayınca buradaki milliyetçi duyguları körüklemiş ve bölge halkını silahlandırmıştır. Çinhindi'nde üç bağımsız devletin (Vietnam, Laos ve Kamboçya) kurulduğunu ilan ederek Vietnam'ı İmparator Bao Dai'nin yönetimine bırakmıştır. Bölgenin komünist bloğa geçeceği endişesiyle ABD yüz binlerce askerini buraya gönderdi. Vietnam Savaşı çok çetin geçtiği kadar iki tarafın da birbirine acımadığı bir savaş olarak akıllara kazınmıştır. Vietnam bir buçuk milyon yurttaşını kaybetmesine ve topraklarının üçte birinin verimsizleşmesine karşın savaştan galip çıktı. ABD'nin Vietnam'ı bölme planı gerçekleşmemiştir. Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam 1975 yılında birleşmiştir.

Çin Kültür Devrimi. Mao Zedong ve ekibi SSCB'de var olduğunu iddia ettiği "bürokratik komünizm" anlayışının Çin'deki varlığına son vermek amacıyla 1966'dan 1976'ya kadar sürecek olan Çin Kültür Devrimi'ni başlattığını duyurdu. Bu dönemde bütün okullar ve üniversiteler radikal bir şekilde komünizm savunucusu Kızıl Muhafızlar aracılığıyla Mao'nun bildirilerini takip edecek şekilde düzenlenmiştir. Bu örgütlenmede Lin Piao büyük rol üstlenmiştir. Örgütlenmeyle birlikte opera, tiyatro, vb. kültür etkinliklerinde eski ve klasik eserler yasaklanmış, sadece "devrimci" eserlerin yer alması sağlanmıştır. Başlangıçta kültür ve sanat alanında bir reform olarak ortaya atılan Kültür Devrimi fikri, partideki tasfiyeler ve ordudaki hareketlerle genel bir siyasi hamleye dönüşmüştür. Bu kapsamda Çinli gençler üniversiteleri, kütüphaneleri, müzeleri basıp "eski toplumu" ve "eski alışkanlıkları" temsil eden eserleri tahrip etmişler, birçok ibadet yerini ateşe vermişler, mağazaları işgal edip buraları artık halk adına yöneteceklerini ilan etmişlerdir.

Çin Kültür Devrimi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin hem SSCB hem de Batı Bloku ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Mao'nun ölümüyle birlikte sona eren Kültür Devrimi batılı yazarlara göre

bir neslin eğitimsiz kalması, halkın gruplaşması, milyonlarca insanın işinden, konumundan olması ve ekonomik yavaşlama gibi çok ciddi sonuçları olmuştur.

1968 Mayıs Olayları. Fransa'nın yakın tarihinin en önemli kırılma noktalarından birini oluşturmaktadır. 1968 yılının mayıs ve haziran aylarında, Fransa'da muhafazakâr De Gaulle iktidarına karşı Nanterre Üniversitesi'nde başlayan öğrenci hareketi giderek büyümüş ve işçi sınıfının desteğini alarak ülke çapında ayaklanmaların, fabrika işgallerinin ve genel grevin yaşanmasına yol açmıştır. 1958'de Cumhurbaşkanlığına gelen İkinci Dünya Savaşı kahramanı Charles De Gaulle, 1965'te yeniden aynı göreve seçilmiştir. Fransa iktisadi açıdan, daha sonra "Görkemli 30 yıl" olarak adlandırılacak olan en rahat dönemlerinden birini yaşamaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda işsiz sayısında kayda değer artış görülmüştür. De Gaulle'ün giderek daha otoriter bir şekil alan yönetimi eleştirilmektedir. Tekel durumundaki Fransız televizyonu (ORTF - Office de la Radiodiffusion Télévision Française) tek yönlü olarak resmî söylemi aktarmaktadır.

1968 Mayıs olayları, üç aşamada meydana gelişmiştir. İlk olarak öğrenci hareketleri yaşanmış, ikinci aşamada işçiler eylemlere destek vermiş ve son olarak siyasi sonuçlar görülmüştür.

Birkaç aydır Paris'in Nanterre Üniversitesi'nde öğrenciler ve yönetim arasında süregelen anlaşmazlıklar sonucunda, Üniversite'nin dekanı Pierre Grappin 2 Mayıs 1968 günü üniversitenin kapatılmasına karar verdi. Bunun üzerine, 3 Mayıs günü, yaklaşık 400 öğrenci, Nanterre Üniversitesi'nin kapatılmasını protesto etmek için Paris Sorbonne Üniversitesi'nde toplandı. Göstericiler, herhangi bir uyarı yapılmadan polis tarafından dağıtıldı ve emniyet güçleri üniversiteye yerleşti. 6 Mayıs günü, Fransa Öğrencileri Ulusal Birliği'nin (UNEF - Union Nationale des Étudiants de France) çağrısı üzerine, 20.000 kadar öğrenci, üniversite hocası ve diğer destekçileri, Sorbonne'a doğru yürüyüşe geçti. Cop ve göz yaşartıcı gaz kullanan polis ile barikatlar kuran ve kaldırım taşı fırlatan göstericiler arasında çatışmalar yaşandı ve yüzlerce

kişi tutuklandı. Ertesi gün, Zafer Takı'nda toplanan öğrenciler üç temel istekte bulundular: tutuklanan öğrencilere karşı suçlamaların geri alınması, polislerin üniversiteden ayrılması, Nanterre ve Sorbonne üniversitelerinin yeniden açılması.

10 Mayıs günü, üniversitelerin bulunduğu şehrin Sol Yakası'nda toplanan göstericilerin Sağ Yaka'ya geçişi Çevik Kuvvet (CRS - Compagnies Républicaines de Sécurité) tarafından engellendi. Polisin, gece saat 2.15'te göstericilere saldırmasıyla başlayan çatışmalar sabaha kadar sürdü. Bunun sonucunda yüzlerce insan tutuklandı ve yaralandı. Olaylar radyodan canlı olarak yayınlandı ve sonuçları ertesi gün televizyondan gösterildi. Polisin aşırı güç kullanımı karşısında, şarkıcılar, şairler destek vermeye başladı. Devrimin öğrencilerden değil, işçilerden gelmesi görüşünde olan Komünist Parti, kerhen hareketi desteklemeye başladı. Başta Genel Emek Konfederasyonu (CGT - Confédération Générale du Travail) ve İşçi Kuvveti (CGT-FO-Force Ouvrière) olmak üzere sol sendikalar, 13 Mayıs günü için genel grev ve gösteri çağrısında bulundular.

13 Mayıs günü Paris'te bir milyonun üzerinde kişi yürüdü. Polis ortalıkta yoktu. Başbakan Georges Pompidou tutukluların salıverileceğini ve Sorbonne'un açılacağını ilan etti. Ancak gerginlik azalmadı, aksine tepkiler daha da arttı. Sorbonne açılınca, öğrenciler onu işgal ederek özerk bir "Halk Üniversitesi" ilan etti. Televizyona çıkan öğrenci önderleri, amaçlarının "tüketim toplumu"nu yok etmek olduğunu ilan etti. Devam eden günlerde, fabrika işgalleri başladı. 14 Mayıs günü birkaç fabrikada başlayan işgaller, 16 Mayıs'ta 50 fabrikanın işgal edilmesiyle devam etti. 17 Mayıs günü iki yüz bin, 18 Mayıs günü iki milyon işçi grev yaptı. Bir hafta sonra grev yapan işçi sayısı iş gücünün yaklaşık üçte ikisine denk gelen 10 milyona ulaştı.

Grev hareketi sendikaların denetiminden çıktı. İşçiler, maaş artışı ile yetinmemekte, Cumhurbaşkanı De Gaulle ve Hükümetin istifa etmesi ve fabrikaların kendilerine devredilmesini istemekteydi. Hükümet, sendikalar ve işverenler arasında yapılan müzakereler sonucunda 27 Mayıs günü mutabakata varılan Grenelle

Anlaşmaları ile asgari ücretin % 35, ortalama ücretin de % 10 artmasını öngörmekteydi. Ancak Anlaşmalar, işçi tabanı tarafından reddedildi. 27 Mayıs günü, UNEF önderliğinde Paris'in Sebastian Charléty stadyumunda 30.000 - 50.000 kişi toplandı. Söz alanlar hükümetin istifa etmesini ve seçimlerin yapılmasını talep etti.

Devrim olasılığı had safhadaydı. Bununla birlikte, Komünist Parti sokak temelli devrime destek vermedi, kamu binaları işgal edilmedi ve hazır durumda tutulan ordunun kullanılmasına gerek kalmadı. Bundan sonra öğrenci ve işçi eylemlerinin hızı azaldı. Polis, 16 Haziran günü Sorbonne'a girdi. De Gaulle'ün korktuğunun aksine, 23 ve 30 Haziran'da düzenlenen seçimlerden partisi galip geldi. Bu çerçevede Cumhuriyeti Savunma Birliği (UDR - Union pour la Défense de la République) 487 sandalyeli Meclis'te 354, Sosyalistler 57, Komünistler 34 sandalye kazandı. Bununla birlikte De Gaulle'ün siyasi zaferi kısa süreli oldu. 27 Nisan 1969'da Merkezî otoritenin bölgelere dağılması ve Senato'ya üye olma kriterlerini yeniden düzenlemeye yönelik referandumun arkasına siyasi ağırlığını koydu, ancak "hayır"ın % 52 ile galip gelmesi sonucu görevinden ayrıldı. Ama siyasî sonuçlarının ötesinde, 1968 Mayıs olayların etkisi, kültürel, toplumsal ve ekonomik alanlarda yoğun olarak hissedildi.

Toplumda geleneksel kuralların reddedilmesi ve otoritenin sorgulanmasına yol açan "özerklik", "kişisel gelişim", "yaratıcılık" ve "bireye önem verilmesi" gibi yeni değerler ortaya çıktı. Olayların sonrasında, özellikle 1970-1975 yıllarında, ahlaki kurallar tartışmaya açıldı. Bu bağlamda cinsel özgürlük ve feminizm gelişti. Komünizme inanç azaldı ve solcu çevrelerde kötümserlik ağırlık kazandı. Eğitim alanında gelişmeler görüldü. Öğrenci artık bir "çırak" olarak değil, kendi eğitimi konusunda söz hakkı olan bir "birey" halini aldı. Eğitimde ifade özgürlüğüne, tartışmaya daha çok yer verildi. Öğrenci ve ebeveynler okul meclislerine dahil oldu. Kilise de sarsıldı. Bundan sonra, dinin gereklerini yerine getirenlerin sayısında kayda değer azalma görüldü.

Çevre Hareketi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen çeşitli çevresel felaketlerin ortaya çıkmasıyla çevreyi ihmal etmenin, hastalığın ve hava ve su kirliliğinin yayılmasının maliyetlerini fark edilerek Çevre Hareketi yükselmeye başladı. Aldo Leopold, 1940'lı yıllarda "*A Sand County Almanac*" kitabını yazmıştı. "Doğal sistemlerin güzelliğini, bütünlüğünü ve sağlığını" sürdürmenin ahlaki ve etik bir zorunluluk olduğunu kabul eden bir toprak etiğine inanıyordu.

Çevre hareketinin teşvik edilmesindeki bir diğer önemli edebi güç, Rachel Carson'un bir böcek ilacı, kirletici olan DDT ve sentetik maddeler kullanarak doğayı kontrol etme girişimleri nedeniyle kuş popülasyonlarının azalmasıyla ilgili olan *Sessiz Bahar'dı.* Okurlarına verdiği temel mesaj, karmaşık ve kırılgan ekosistemi ve nüfusun karşı karşıya olduğu tehditleri belirlemekti. 1958'de Carson, doğanın insan korumasına ihtiyacı olduğu fikriyle son kitabı üzerinde çalışmaya başladı. Carson'ın etkisi radyoaktif serpinti, duman, gıda katkı maddeleri ve böcek ilacı kullanımıydı. Carson'ın asıl odaklandığı pestisitler, doğayı kırılgan, insanlar ve diğer türler için tehlikeli teknoloji kullanımı olarak tanımlamasına yol açtı.

Illinois merkezli çevre aktivisti James F. Phillips, "Fox" takma adını kullanarak, 1969'da başlayıp 1970'lere kadar devam eden çok sayıda gizli kirlilik karşıtı kampanya yürüttü. Faaliyetleri arasında, yasadışı kanalizasyon deşarj borularının tıkanması ve bir US Steel fabrikasının ürettiği zehirli atık suyun şirketin Chicago şirket ofisinde boşaltılması yer alıyordu. Phillips'in "eko-aşama" kampanyaları medyanın büyük ilgisini çekti ve ardından çevresel yıkıma karşı diğer doğrudan eylem protestolarına ilham verdi.

İlk Dünya Günü 22 Nisan 1970'te kutlandı. Kurucusu, eski Wisconsin Senatörü Gaylord Nelson, 1969'da Santa Barbara kıyılarındaki petrol sızıntısını gördükten sonra, çevre eğitimi ve farkındalığının gücünü yaratmak için ilham aldı. Greenpeace, siyasi savunuculuğun ve mevzuatın etkisiz veya verimsiz çözümler olduğuna inanan ve şiddet içermeyen eylemi destekleyen bir organizasyon olarak 1971 yılında kuruldu. 1980, Earth First'ün yaratılışına

tanık oldu! Eko-merkezli bir bakış açısına sahip olan bu grup insanların gelişme hakları arasında eşitliğe, diğer tüm türlerin gelişme haklarına ve yaşamı sürdüren sistemlerin gelişme haklarına inanan bir gruptur.

1950'lerde, 1960'larda ve 1970'lerde birçok olay, insanların neden olduğu çevresel hasarın büyüklüğünü gösterdi. 1954'te Bikini Atoll'da yapılan bir hidrojen bombası testi, Japon balıkçı gemisi *Lucky Dragon 5'in* 23 kişilik mürettebatını radyoaktif serpintiye maruz bıraktı. 1967'de petrol tankeri Torrey Canyon, Cornwall kıyılarında karaya oturdu ve 1969'da petrol, Kaliforniya'nın Santa Barbara Kanalı'ndaki bir açık deniz kuyusundan döküldü. 1971'de Japonya'daki bir davanın sonuçlanması, on yıllarca süren cıva zehirlenmesinin Minamata halkı üzerindeki etkilerine uluslararası dikkat çekti.

Aynı zamanda, ortaya çıkan bilimsel araştırmalar, çevreye ve insanlığa yönelik mevcut ve varsayımsal tehditlere yeni bir dikkat çekti. Bunlar arasında , *The Population Bomb* (1968) adlı kitabı, üstel nüfus artışının etkisine ilişkin Malthusçu endişeleri canlandıran Paul R. Ehrlich de vardı. Biyolog Barry Commoner büyüme, refah ve "kusurlu teknoloji" hakkında bir tartışma yarattı. Ek olarak, Roma Kulübü olarak bilinen bilim insanları ve siyasi liderlerden oluşan bir dernek, 1972'de *Büyümenin Sınırları* adlı raporunu yayınladı ve insan faaliyetlerinden kaynaklanan doğal kaynaklar üzerindeki artan baskıya dikkat çekti.

1972'de, Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm'de düzenlendi ve ilk kez birden fazla hükümetin temsilcilerini küresel çevrenin durumu ile ilgili tartışmalarda birleştirdi. Bu konferans doğrudan devlet çevre kurumlarının ve BM Çevre Programının oluşturulmasına yol açtı. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, nükleer karşıtı aktivizm, daha geniş bir ilgi ve etki kazanmak için yerel protestoların ve siyasetin ötesine geçti. Tek bir koordinasyon teşkilatından yoksun olmasına rağmen, nükleer karşıtı hareketin çabaları, özellikle Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler'de büyük ilgi gördü. 1979'daki Three Mile Adası kazasının ardından, birçok kitlesel gösteri yapıldı.

1970'lerden bu yana, kamu bilinci, çevre bilimleri, ekoloji ve teknoloji; ozon tabakasının incelmesi, küresel iklim değişikliği, asit yağmuru, mutasyon ıslahı, genetiği değiştirilmiş mahsuller ve genetiği değiştirilmiş çiftlik hayvanları gibi modern odak noktalarını içerecek şekilde gelişmiştir. Mutasyon ıslahı ile ekin çeşitleri, tohumları kimyasallara veya radyasyona maruz bırakarak oluşturulmuştur. Bu çeşitlerin çoğu bugün halen kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri 1970'lerde Temiz Su Yasası, Temiz Hava Yasası, Tehlike Altındaki Türler Yasası ve Ulusal Çevre Politikası Yasası gibi birçok çevre yasası çıkardı. Bunlar, mevcut çevre standartlarının temelleri olmaya devam ediyor.

İran İslam Devrimi. İran Devrimi veya İslam Devrimi 1979 yılında İran'ın Muhammed Rıza Pehlevi liderliğindeki bir monarşiden, Ayetullah Ruhullah Humeyni yönetiminde İslam hukuku ve Şiî mezhebi görüşlerini esas alan İslam Cumhuriyeti kurulmasına dönüşen popüler hareketin adıdır.

Devrimin nedenleri arasında Şah yönetiminin halktan destek görmemesi ve son zamanlarda Şah'ın özellikle Amerikalı yetkililerle fazlaca içli dışlı olması sayılabilir. Aslında güç düşüncesi ve Cumhuriyet isteyen Mollalar tarafından güce kavuşmak için Devrim isteği eski zamanlardan beri sürüyordu. Ancak kısa süren ikinci monarşi döneminin ardından Tebriz'den gelen Settar Han ve Bagir Han komutasındaki Kuvayı millî Tahran'ı ele geçirdikten sonra Cumhuriyet yanlısı mollalar yargılanmış, Şeyh Feyzullah Nuri idam edilmiş ve Devrimciler böylece bastırılmışlardı. Bu baskı şiddetli bir şekilde Rıza Şah döneminde de sürmüş, oğlunun döneminde ise daha serbest kalmışlardı. 1902 doğumlu Ayetullah Nurullah Humeyni Şah'ın politikalarına açıkça karşı çıkmış ve İslam'ın uzlaşmaz bir şekilde devlet politikası olması gerektiğini belirtmiştir.

Humeyni devrimden önce Paris'teydi. 1 Şubat 1979'da İran'a milyonların katıldığı bir karşılamayla dönen Ayetullah Humeyni, Devlet Başkanlığına getirildi ve ömür boyu devletin dini ve siyasi lideri olarak kaldı. Devrim sırasında ilk önce liberal, sol ve

İslamcı gruplar Şah'ı devirmek için birleşmiş, Şah'ın devrilmesinden sonra ise iktidara yükselen Ayetullah Humeyni, liberal, solcu ve ılıman Müslüman muhalif liderleri ve grupları sindirmiştir. Devrimin oluşum sürecinde rantiyeci devlet modelinin petrol krizleri sonucunda çökmesi etkili olmuştur. Muhammed Rıza Şah'ın İran'ın gereksinimleriyle örtüşmeyen tarım politikaları kırsaldan Tahran'a göçü hızlandırmış ve büyük kentlerde İslam'a yönelen bir sınıf yaratmıştır. İran Devrimi'nin oluşumunda Amerika'nın İnsan Hakları Politikası ivmeyi arttırıcı bir rol oynamıştır. Aydınlar yayınladıkları açık mektuplarla demokratikleşme isteklerini belirtirken, ABD'nin de bu süreçte Şah'a baskı yapacağını düşünmekteydiler. Devrim sürecinde farklı gruplar Şah'ı devirme amacıyla birleşmiş, İslamcılar bu süreç içinde güçlenerek İslam Devrimi ve Demokrasi sloganıyla solcu, muhafazakâr, aydın grup ve halkı birleştirerek zafere ulaştıkları diğer grupları saf dışı bırakarak sonunda İran'daki Monarşi'yi İslam Cumhuriyeti'ne dönüştürmüşlerdir. Devrim sonucu aydın kesim zengin kesim ile beraber yurt dışına kaçmıştır. Özellikle aydın kesimin yurt dışına kaçması Kültürel devrim ile beraber ivme kazanmıştır. Hızla aydın ve okumuş kesimini elinden kaçıran İslam cumhuriyeti yönetimindeki İran'da bu durum defalarca meclis gündemine gelmiştir.

İran-Irak Savaşı. Saddam'a bağlı Irak ordusu 22 Eylül 1980'de büyük gruplar hâlinde Hurremşehre saldırıya geçmesiyle iki ülke arasında savaş başladı. Savaşın nedenleri için ortak bir fikir birliği bulunmamaktadır ancak İran ve özellikle Saddam Hüseyin'den önceki Irak arasında yıllardan beri sınır krizi yaşanmaktaydı. Saddam yıllardan beri büyük Petrol rezervlerine sahip Huzistan eyaletine göz dikmişti ve Arap kökenli Huzistan halkını bahane ederek Huzistan'ı Irak topraklarına katmaya çalışıyordu. Devrimden önce küçük çaplı sınır çatışmaları yaşanmış, birkaç kez iki ülkenin hava kuvvetleri birbirine ateş açmış, birkaç uçak düşmüştü ancak devrim öncesi İran ordusunun gücüne istinaden Saddam devamlı geri çekilmeye mecbur kamıştı. Saddam ayrıca Basra Körfezi'ndeki İran hâkimiyetine de son vermek arzusundaydı, Irak

güçlerinin körfezi ele geçirmesini istiyordu. Devrimin zaferini takiben tecrübeli generallerin kurşuna dizilmesi ve hava kuvvetleri pilotlarının tutuklanması ve kimi zaman idamıyla beraber İran ordusu güçsüz kalmış, ülkedeki siyasi ve güvenlik kargaşası da Saddam'a saldırı zamanının alarmını vermişti. Rehine krizinin yaşanmasıyla beraber uluslararası siyaset de İran aleyhine cephe tutmuştu. Böylesine bir zamanda İran'a saldırmak dünya tarafından fazla bir tepkiye yol açmayacaktı ancak Saddam saldırıyı takip eden bir yılda ummadığı bir direniş ile karşılaşmış, art arda birçok Arap ülkesinin de aracılık ettiği (örn. Suudi Arabistan barışın sağlanacağı durumda İran'a ödenmesi gereken tazminatın 70 Milyar $ olarak Arabistan tarafından karşılanmasını teklif etmişti) barış antlaşmalarıyla İran'a Barış teklifinde bulunmuştu. Her seferinde ise Ayetullah Humeyni'nin muhalefetiyle karşılaşmış, barış sağlanamamıştı. Humeyni'ye göre savaş Kerbela'nın İran topraklarına katılacağı güne kadar sürmesi gerekiyordu. Saddam rejiminin 1988'de yeni füze sistemlerine sahip olması ve füzelerle Tahran'ı hedef almasıyla beraber Humeyni ateşkes antlaşmasını imzalamaya mecbur kalmış, savaş resmen berabere bitse de antlaşmanın imzalanma koşullarını dikkate alındığında İran mağlup sayılmaktadır. Savaş sürecinde resmî rakamlara göre yaklaşık 500.000 insan hayatını kaybetmişti ancak gerçek rakamın 1 milyon kişi civarında olduğu düşünülmektedir.

Çernobil Faciası. 26 Nisan 1986 tarihinde Sovyetler Birliği'ne bağlı Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Pripyat şehri yakınlarındaki Çernobil Nükleer Santrali'nin 4 numaralı reaktöründe gerçekleşen nükleer kazadır. Kaza, Uluslararası Nükleer Olay Ölçeği'ne göre bugüne kadar meydana gelmiş en büyük nükleer kazalardan biridir. Kaza sonrası 600.000'den fazla işçi nükleer faciaya müdahalede bulunmuş ve birçoğu radyasyona maruz kalmıştır.

Kaza 4 numaralı reaktörde yapılan sistem testi esnasında başlamıştır. Çernobil Nükleer Santrali Pripyat kenti, Belarus idari sınırı ile Dinyeper Nehri yakınlarında bulunan bir RBMK reaktörüydü. Test esnasında ani ve beklenmedik bir güç dalgalanması fark edilerek acil durum butonuna basılmıştı fakat güç çıkışı daha

fazla büyüyerek son noktaya ulaştığında buhar basıncı bir dizi tepkimeye neden oldu. Tüm bu olaylar nötron moderatör ile hava arasındaki grafitin birleşmesine neden oldu ve nükleer çekirdekte erime meydana geldi. Tutuşma ile çıkan yangın atmosfere yükseldi. Böylece Pripyat başta olmak üzere geniş bir coğrafyaya yüksek derecede nükleer serpinti bulutu yayıldı. 1986 yılından 2000 yılına kadar Belarus, Rusya ve Ukrayna'da ciddi olarak kirlenmiş bölgelerden toplam 350.000 kişi tahliye edildi. Kaza ile ilgili olarak Sovyetler Birliği hükümeti, Sovyet nükleer güç endüstrisi ve prosedürleri hakkında ketum olmakla suçlandı. 1980'lerde başlatılan Glasnost politikasına rağmen, hükümetin Çernobil faciasını gizli tutmaya çalıştığı ve kaza ile ilgili olarak hızlı kararlar almayarak bu konuda sessiz kaldığı iddia edildi. Çernobil Nükleer Santrali, daha önce görülmemiş bir mühendislik yöntemiyle 2016 yılında çelik kalkanla örtüldü. 275 metre genişliğinde, 108 metre uzunluğunda ve 36 bin ton ağırlığındaki kalkan, reaktörün üstünü örtecek şekilde inşa edildikten sonra kaydırma işlemiyle 5 günde reaktörün üzerine konumlandırıldı.

Berlin Duvarı'nın Yıkılışı. Berlin Duvarı Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Almanya'ya kaçmalarını önlemek için Doğu Alman meclisinin kararı ile 13 Ağustos 1961 yılında Berlin'de yapımına başlanan 46 km uzunluğundaki duvardır. Batı'da yıllarca "Utanç duvarı" olarak da anılan ve Batı Berlin'i abluka altına alan bu betondan sınır, 9 Kasım 1989'da Doğu Almanya'nın, isteyen vatandaşların Batı'ya gidebileceğini açıklamasının ardından tüm tesisleriyle birlikte yıkılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda savaşı kaybeden Almanya ve başkenti Berlin işgal kuvvetlerince Amerikan, Fransız, İngiliz ve Sovyet bölgesi olarak dörde bölündü. Kısa süre sonra Batı ittifakı benzer şekilde olan yönetim birimlerini birleştirdi ve tek bir yönetim birimine dönüştü. Sovyetler Birliği ise bu birleşmeye karşı çıktı. Batılı işgal kuvvetleri Sovyetler'e karşı Almanya'yı tekrar inşaya girişip komünizme karşı karakol kurmayı amaçladı. Sovyetler de bu girişime karşı Doğu Almanya'da yeni bir rejim kurmaya girişti. Ekonomisi sosyalizme dayanan, siyasi yönetimi

otoriter olan Doğu Almanya'dan Batı'ya kaçışlar büyük ölçüde Berlin'den gerçekleşiyordu. Doğu ile Batı Almanya arasındaki katı sınır 1952'de çizilmişti bile. Sadece Berlin metrosunu kullanarak 1955 yılına kadar 1950'lerin başında büyük bir ekonomik büyüme yakalayan Batı Almanya'ya 270 bin insan kaçmıştır. Zamanla tel örgü ve mevzuat değişiklikleri de Batı'ya kaçışı engelleyemez duruma gelmişti. Bunun üzerine bu kaçışları engelleyici bir duvar örme fikri, dönemin Sosyalist Birlik Partisi *(SED)* lideri Walter Ulbricht'in Sovyet liderlerine önerisi sonucu ortaya atılmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği, Batı Berlin'i Doğu Almanya sınırları içinde bir fesat yuvası, kapitalizmin kalesi, karşı propaganda merkezi olarak gördüğü için Berlin Duvarı'nı örmeyi çözüm olarak benimsedi.

Duvar Doğu Almanya'nın içinde ABD güdümünde kapitalist Batı Berlin'i çevrelemek için, Doğu Almanya meclisinin kararıyla 12-13 Ağustos 1961'de bir gecede örülmüştür. 1961 yılında Berlin Duvarı'nın yerine önce sadece basit bir tel örgü çekildi. Daha sonra bu örgünün yerine adı kapitalist batıda "Utanç duvarı" olarak da bilinen Berlin Duvarı inşa edildi ve bu tel örgü duvarın üstünde yeniden yer aldı. Doğu kısmında duvar boyunca yerde çelik kapanlar ve mayın tarlaları bulunuyordu, 186 yüksek gözetleme kulesi ve yüzlerce lamba konmuştu. Doğu tarafında motosikletli ve yaya polisler ve köpekler de kontrol halindeydi. Duvar boyunca 25 adet karayolu, demiryolu ve suyolu sınır kapısı yer alıyordu. Kaçmak isteyen kişiler kapanlara yakalanıp ağır derecede yaralanıyordu. Mayına basan kişiler ise hemen orada ölüyor ve böylece cezaları verilmiş oluyordu. Tüm bu kontrol ve gözetlemelere rağmen, yaklaşık 5 bin kişi tüneller, evde yaptıkları balonlar ve bunun gibi yollarla, Doğu'dan Batı'ya kaçmayı başardı.

Doğu Alman hükümeti son dönemine kadar bu duvarı, sosyalist Doğu'yu kapitalist Batı'ya karşı koruyan bir kalkan olarak göstermiştir. 1989 yılı başlarında Alman Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti, isteyen Doğu Almanya vatandaşlarının Sovyetler Birliği dahilindeki diğer Doğu Bloğu ülkelerine geçiş yapabilmesine izin verdi. Bu iznin çıkmasıyla beraber binlerce Doğu Alman

vatandaşı Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Yugoslavya gibi ülkelerin başkentlerine akın etti. Doğu Alman hükümeti, duvarın kaldırılmasına onay vermişti. 9 Kasım 1989'da bu kararı halka açıklamak üzere bir basın toplantısı düzenlendi. Karar açıklandığı andan itibaren duvarın iki tarafında yüz binlerce insan birikmeye başladı. Gece yarısına doğru hükümet ilk olarak Brandenburg Kapısı'ndan başlayarak barikatları ve geçiş önlemlerini kaldırdı. Her iki Almanya tarafından yaklaşan insanlar duvarın üzerinde buluştular. İnsan seli bir saat içinde yüz binlere ulaştı. Duvarın yıkımına resmî olarak 13 Haziran 1990'da üç yüz Doğu Alman sınır askeri tarafından başlandı.

Günümüzde duvar, sosyal açıdan yer yer kendini fark ettiriyor olsa da fiziksel olarak hemen hemen hiç algılanmamaktadır. Bir zamanlar duvarın şehrin tam ortasından geçtiği yerler, bugün yeniden imara açılmış, yerini bina, meydan ve sokaklara bırakmıştır, diğer yerler genelde yeniden kullanıma girmiş yol ya da yeşillendirilmiş park alanıdır. Duvarın kimi kesimleri anıtsal amaçlı olarak yerinde bırakılmıştır.

Tiananmen Meydanı Olayları. Çin'in başkenti Pekin'de bulunan Tiananmen Meydanı'nda 1989 Tiananmen Meydanı Olayları yaşanmıştır. Bu yılın 15 Nisan'ı ve 4 Haziran'ı arasında öğrencilerin, aydınların ve işçilerin önderliğinde gerçekleşen gösterileri ve ardından yaşananları ifade eder. Pekin'de protestolar Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı ve pek çok sivil yaşamını yitirdi. Ölü sayısı resmî kaynaklarına göre 200 - 300 arası, Çinli öğrenci örgütlerine ve Çin Kızılhaç'ına göre ise 2000 - 3000 arasındaydı. Bununla birlikte Çin Hükümeti'nin pek çok bağımsız kaynak tarafından da doğrulanan iddiasına göre ölümlerin önemli bir kesimi meydanda değil, meydana çıkan sokaklarda oldu.

Körfez Savaşı. Birinci Körfez Savaşı, kod adı Çöl Fırtınası Harekâtı, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan krizin sonucunda, ABD öncülüğünde, Birleşik Krallık, Fransa, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır'ın da aralarında bulunduğu 37 ülkenin

dahil olduğu koalisyon gücünün Irak'a karşı düzenlediği askerî harekâttır. Harekât, 17 Ocak 1991'de Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkartmak için yapılan hava bombardımanıyla başladı. Bunu 24 Şubat'taki kara harekâtı izledi. Harekât sonunda Irak'ı Kuveyt'ten çıkaran koalisyon güçleri mutlak bir zafer elde etti.

Irak'a karşı oluşturulan koalisyona 40'a yakın ülke katılırken, 30'dan fazla ülke de Basra Körfezi'ne asker gönderdi. II. Dünya Savaşı'ndan beri ortaya çıkan bu en büyük askerî koalisyona katılan ülkeler ABD, Arjantin, Avustralya, Bahreyn, Bangladeş, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, Çekoslovakya, Danimarka, Fas, Fransa, Güney Kore, Hollanda, Honduras, İspanya, İsveç, İtalya, Kanada, Katar, Kuveyt, Macaristan, Mısır, Nijer, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Suriye, Suudi Arabistan, Türkiye, Umman, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dı. Japonya ve Almanya herhangi bir askerî katkıda bulunmamalarına rağmen, her biri sırasıyla 10 milyar ve 6.6 milyar dolar mali yardım gösterdi. Amerikalı general Norman Schwarzkopf, Jr. da koalisyon güçlerinin komutanı olarak atandı.

Koalisyon güçlerinin öncelikli hedefi Irak'ın hava gücü ve hava savunma sisteminin yok edilmesiydi. Sortiler büyük ölçüde Suudi Arabistan'daki üsler ile Basra Körfezi ve Kızıldeniz'de konuşlanmış olan uçak gemilerinden gerçekleştirildi. Hava saldırılarının başlamasından itibaren birkaç hafta içinde Irak'ın komuta ve iletişim altyapısı, elektrik üretim kapasitesi, havaalanları ve hava savunma sistemi, kimyasal silah ve nükleer araştırma tesisleri büyük ölçüde yok edildi. Şubat ortalarına gelindiğinde müttefik hava saldırılarının ağırlığı Kuveyt'te ve Irak'ın güneyinde bulunan ileri kara kuvvetlerine kaymış bulunuyordu. Bu saldırılar tahkimatlar, yeraltı sığınakları, silah depoları, tanklar ve öteki zırhlı araçların yok edilmesini getirdi. Koalisyonun hava saldırılarına karşı Irak'ın uçaksavar savunması şaşırtıcı biçimde oldukça yetersiz kaldı.

Müttefikler Irak direnişini çökerterek Kuveyt kentini geri aldı. Bu arada Kuveyt'in batı kesiminde zırhlı birliklerle bir yarma hareketine girişen asıl kuvvetler hızla Irak içlerine yöneldi ve Basra'nın

güneyinde tutunmaya çalışan Cumhuriyet Muhafızları adlı seçkin Irak birliklerinin çoğunu 27 Şubat'ta saf dışı bıraktı. Amerika Birleşik Devletleri başkanı George Bush 28 Şubat'ta ateşkes ilan ettiğinde, Irak direnişi bütünüyle kırılmış bulunuyordu.

Irak'ın yenilgisinden hemen sonra Saddam yönetimini hedef alan halk ayaklanmaları ülkenin önemli bir bölümünü sardı. Saddam yönetimi belirli bir güçlükle karşılaşmakla birlikte elinde kalan kuvvetleri kullanarak bu ayaklanmaları bastırmayı başardı. Mart 1991'de, Basra ve çevresinde başlayan Şiî ayaklanması Bağdat'a kadar sıçradı, ancak iki hafta içinde Irak kuvvetlerince sert biçimde bastırıldı. Şiî ayaklanmasından birkaç gün sonra da kuzeyde Kürt ayaklanması başladı. Ayaklanmalara karşı Saddam Hüseyin yönetiminin giriştiği sindirme hareketinin vardığı boyutlar yeni bir uluslararası bunalım yarattı.

Bosna Savaşı. Bosna-Hersek'te 1 Mart 1992'den 14 Aralık 1995'e kadar sürmüş olan bir savaştır. Üç yıldan fazla süren bu savaş sırasında yüz binden fazla insan hayatını kaybetmiş, iki milyon kadar insan da yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalmıştır. Sovyet Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarının yıkılması sonrasında Batının Balkanlardaki çalışmaları da bu bölgede patlayan savaşlarda oldukça etkilidir. Vatikan, Avusturya ve Almanya, Hırvatistan'ı Yugoslavya'dan ayrılmaya teşvik etti. Hırvatistan'ı çok geçmeden Bosna izledi. 29 Şubat - 1 Mart 1992'de Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar bir bağımsızlık referandumu düzenlediler ve sonuç yüzde 99.7 ile Yugoslavya'dan bağımsızlık ilanı yönünde oldu.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu himayesinde bulunan Bosna-Hersek, kozmopolit bir yapıda olmasına rağmen o dönemin şartlarında milliyetçilik duygusunu öne çıkaramayan bir bölge olmuştur. Ancak yine de Sırpların ilk etnik düşüncelere dayanan faaliyetleri, o dönemde güneye inmek isteyen Rusya'nın Ortodoks ve Slav kimliğiyle Sırpları etkilemesiyle başlamıştır. Tımar sistemi sebebiyle Boşnaklara daha geniş alanlar verilmesi Sırpları oldukça rahatsız etmiştir. 1908 yılından itibaren

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Daha o dönemde sınırları belli olan bir bölge haline gelmiş ve etnisite yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ ve Slovenya'nın oluşturduğu Yugoslavya devletinin ortaya çıkışı ise Birinci Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmiştir. İki dünya savaşı arasındaki süreçte ise Boşnakların çoğunlukta olduğu bu bölgede henüz gerilimi başlatan nedenler görülmemektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sırplaştırma politikaları baş göstermiştir. Bosna-Hersek'in kuzey ve güney kısımlarına Sırpların göç ettirilmesinin amacı, kuzeyde Hırvat ve Boşnak ayrımını, güneyde ise Karadağ Müslümanları ile Boşnak ayrımını yaratmaktır. Doğu Bloğu ülkelerinin 1990'lı yıllara yaklaşırken komünizmi terk ederek bağımsızlık istemeleri etnik ve dini farkların ortaya çıkışını tetiklemiştir. Sırbistan yönetiminin ve Başkan Miloseviç'in benimsediği "Büyük Sırbistan" hayali, Bosna'da başlayacak çatışmanın en büyük sinyalidir. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığı sonrası Bosna-Hersek'te de yankı uyandırdı. İlk ayrılık Bosnalı Sırpların Yugoslavya içerisinde kalmak isterken, Boşnak ve Hırvatların bağımsızlık istemeleri sonucunda yaşanmıştır. Referandum yapılmasına karar verilmiş ve çıkan sonuç bağımsızlık yönünde olmuştur. Daha sonra da Bosna-Hersek parlamentosu bağımsız bir "Bosna-Hersek Devleti" kurulduğunu ilan etmiştir. Buna karşılık Bosna-Hersek içerisinde kendi parlamentolarını kurarak Yugoslavya'ya bağlı kaldıklarını duyuran Sırplar, büyük bir savaşın temellerini orada atmış olmuştur. 1992 yılında başlayan savaş, 1995 yılına kadar sürmüş ve NATO müdahalesi ile çatışma durdurulmuştur. BM ve ABD'nin önderliğinde 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile savaş sona ermiştir.

Yugoslavya'nın Dağılması. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra artan etnik çekişmeler, ekonomik bunalım ve Doğu Avrupa'daki değişiklikler nedeniyle 1980'lerin sonlarından 2000'li yıllara kadar yaklaşık 20 yıl süren kanlı bir süreç sonunda yedi ayrı egemen ülkeye bölünmesidir.

Josip Tito'nun Mayıs 1980'de ölmesinden sonra ekonomik bunalım ve etnik çekişme ortamında federal birliği korumanın güçlüğü daha açık biçimde ortaya çıktı. 1980'ler boyunca 1974 Anayasasının da verdiği yetkilerle Federasyonu oluşturan cumhuriyetler ekonomik ve siyasi alanda merkezden neredeyse bağımsız davranmaya başladılar. Giderek artan borç yükü 1983'ten sonra ekonomik istikrar programı doğrultusunda köklü reformların yapılmasını zorunlu kıldı. 1981'de Kosova'da başlayan siyasi amaçlı gösteri ve eylemler (1981 Kosova protestoları) zamanla öteki cumhuriyetlere de sıçradı. Cumhuriyetler arasında gerginleşen ilişkiler parti ve devlet kademelerinde de sarsıntıya yol açarak sıkça hükümet değişiklikleri getirdi. Özellikle Sırbistan ile Hırvatistan ve Slovenya arasında ortaya çıkan çatışma, 1989 sonlarında Doğu Avrupa'da başlayan değişim rüzgârının da etkisiyle köklü rejim düzenlemelerine yönelik girişimlerle birleşti.

1990'lara federal yönetimden kopma çabalarının ve siyasal istikrarsızlığın yol açtığı sorunlarla girildi. Sırbistan'ın sertlik yanlısı başkanı Slobodan Milošević'in bütün Yugoslavya'ya merkeziyetçi bir yapı dayatmasından çekinen Slovenya, anayasada ülkenin kendi kaderini yalnızca Slovenya Yasama Meclisi'nin belirleyebileceğini ve gerekirse federasyondan ayrılma kararı alabileceğini öngören bir değişiklik yaptı. Bu değişiklik Sırbistan'da gösterilere ve Sırp hükümetinin Slovenya'ya ticari boykot uygulamasına yol açtı.

1990'da Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler kendi çok-partili seçimlerini yaptılar ve Sırbistan ve Karadağ dışındaki cumhuriyetlerde bağımsızlık yanlısı muhalif kesimler seçimleri kazanırken, bu iki cumhuriyette eski komünistler iktidarlarını sürdürdüler. Bu arada Hırvatistan'daki Sırp azınlık Sırbistan'ın desteğiyle yönetime karşı bir ayaklanma başlattı. Kosova'da da Arnavutların Sırbistan'ın bir yıl önce bölgeyi fiilen ilhak etmesine karşı başlattıkları mücadele kanlı çatışmalara yol açtı. Batı tarafından Yugoslavya Halk Ordusu'nu zayıf düşürmek ve Slav birliğini yıkmak için Böl ve Yönet politikası kullanılarak birbirine yakın dilleri konuşan Slav halkları birbirlerine karşı kışkırtıldı.

Yugoslavya'nın bir arada yaşamasının artık mümkün olmaması üzerine önce Eylül 1991'de Makedonya, Kasım 1991'de Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti. Aralık 1991'e değin Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Makedonya bağımsız bir cumhuriyet olarak tanınmak için Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurdu. Daha sonradan Kosova, Sırbistan ve Karadağ'ın da birlikten ayrılmasıyla Yugoslavya yedi bağımsız devlete dönüşmüş oldu.

11 Eylül Saldırıları. Radikal İslamcı silahlı grup el-Kaide'nin 11 Eylül 2001 Salı sabahı Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlediği dört koordineli bir terör saldırısı dizisidir.

Kuzeydoğu eyaletlerinden kalkan ve Kaliforniya istikametine doğru ilerleyen dört yolcu uçağı, el-Kaide üyesi olan 19 kişi tarafından uçuş sırasında kaçırıldı. Hava korsanları, beşli üç grup ve dörtlü tek grup olarak organize edilmişti. Hedefini vuran ilk uçak American Airlines'ın 11 sefer sayılı uçuşuydu. Uçak saat 08.46'da Aşağı Manhattan'daki Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çarptı. 17 dakika sonrasında, saat 9.03'de, Ticaret Merkezi'nin güney kulesine United Airlines'ın 175 sefer sayılı uçağı çarptı. İki saat içinde 110 katlı her iki bina da çökerken 7 Dünya Ticaret Merkezi'nin de arasında bulunduğu çevre yapıların bazısı yıkıldı, bazılarıysa hasar gördü. Dulles Uluslararası Havalimanı'ndan kalkan üçüncü uçak, American Airlines'ın 77 sefer sayılı uçuşu, Ohio üzerindeyken kaçırıldı. Saat 9.37'de, uçak Arlington County, Virginia'daki Pentagon (ABD Savunma Bakanlığının karargâhı) binasının batı cephesine doğru çarptı. Dördüncü ve son uçak, United Airlines'ın 93 sefer sayılı uçuşu, başkent Washington, D.C.'ye doğru gidiyordu. Uçak saat 10.03'de Shanksville, Pensilvanya yakınlarındaki bir araziye düştü. Uçağın yolcuları, uçağın kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalıştı ve nihayetinde uçuşu amaçlanan hedeften saptırdı. Böylece 93 sayılı uçuş, 11 Eylül saldırılarında hedefini gerçekleştiremeyen tek uçak oldu. Guantanomo'daki cezaevinde tutulan ve ABD'de yargılanan Halid Şeyh Muhammed ve Remzi bin el-Şibh verdikleri ifadede, son uçağın hedefinin ABD Kongre Binası olduğunu söylemiştir.

Saldırıları gerçekleştiren kişilerin, Usame bin Ladin'in liderliğindeki el-Kaide ile bağlantılı olduğu belirlendi. ABD, el-Kaide'yi Afganistan'dan çıkarma ve bin Ladin'i iade etme taleplerine karşılık vermeyen Taliban'ı devirmek için Terörizmle Savaş'ı başlattı ve Afganistan'a karşı savaşa girdi. Birçok ülke terörle mücadele yasalarını güçlendirdi, terör saldırılarını önlemek için kolluk kuruluşlarının ve istihbarat teşkilatlarının yetkilerini arttırdı. Bin Ladin, yakalanmadan geçirdiği yaklaşık on yıllık bir sürenin ardından, Abbottabad'daki kompleksinde bulunduğu sırada düzenlenen Neptün Mızrağı Harekâtı sonucunda ABD kuvvetleri tarafından öldürüldü. Olaylarda 19 hava korsanı ile uçaklarda ve yerde bulunan 2.974 kişinin hayatını kaybettiği açıklanmıştır. Kayıp durumda olan 24 kişinin ise öldüğü varsayılmaktadır.

Afganistan Savaşı. 2001 yılında ekim ayının 7. gününde başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri tarafından 11 Eylül saldırıları gerekçesi ile yapılmıştır. ABD Başkanı George W. Bush'un "terörle mücadele" politikası kapsamında yaptığı bir savaştır. Harekât Usame bin Ladin'in yakalanmasına değin sürmüştür. Aynı zamanda Taliban ve diğer Taliban yandaşı güçlerin ortadan kaldırılması ile harekât sona erecekti. Böylelikle Afganistan'da iç güvenlik sağlanmış olacaktı. ABD ve Birleşik Krallık önce hava bombardımanı daha sonra da takviye güçlerle beraber Afganistan'a asker indirdi. 2002'de Amerikan ve İngiliz askerleri Kuzey İttifakı ile savaşa katıldı. Daha sonra gerginlikler üzerine NATO güçleri (Koalisyon güçleri) Afganistan'a asker indirdiler. Daha sonra Amerikan hükümeti kalıcı barışı sağlamak amacı ile bölgede asker bulundurup varlıklarını hissettireceklerini açıkladı.

2008 Küresel Ekonomik Kriz. 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve birçok ülkeyi olumsuz yönde etkileyen ekonomik gelişmelerdir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile kıyaslanan bu kriz ABD'deki taşınmaz mal piyasasının birden değer kaybetmesiyle başlamıştır. 2000'li yıllar boyunca başta petrol olmak üzere bütün emtia ve tarım ürünleri fiyatlarında büyük bir yükseliş gözlendi. Çin ve Hindistan gibi yüksek nüfuslu ülkelerde gözlenen

ekonomik büyüme bu ürünlere olan talebi arttırdı ve fiyatların yükselmesine neden oldu. 2008 yılında gıda fiyatları tarihin en yüksek düzeylerine ulaştı. Altın ve petrol gibi değerli maddeler de tarihinin en yüksek değerini kazanırken Amerikan dolarının değeri hemen hemen bütün diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde düşmüştür.

Elinde çok miktarda yüksek riskli konut kredisi tutan yatırım bankalarından Bear Stearns mart ayında iflas ederek ABD hükümeti tarafından diğer bir yatırım bankası olan JPMorgan Chase'e satıldı. Bu iflası diğer bir yatırım bankası olan Lehman Brothers ve Merrill Lynch ve sigorta firması American International Group izledi. Washington Mutual ve Wachovia gibi bankalar iflas ederek diğer bankalara satıldılar. Bu krizi durdurmak için eylül ayı sonlarında ABD Kongresi 700 milyar dolarlık bir kurtarma paketini onayladı. ABD'deki kriz kısa zamanda Avrupa'ya da sıçradı.

Arap Baharı. 2010 yılında başlayan, Arap dünyasında yaşanan bir dizi hükümet karşıtı protesto, ayaklanma ve silahlı isyanlardı. Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden ortaya çıkmış; bölgesel, toplumsal bir siyasi-silahlı harekettir. Protestolar, mitingler, gösteriler ve iç çatışmalar yaşanmıştır. Halklar, özgürlük mücadelesi adı altında birçok Arap diktatörünü resmen devirmiştir.

Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta ve Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta küçük çapta olmak üzere tüm Arap dünyasında baş gösteren mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışmalardır. İslamî demokrasi talepleri artmıştır. Birçok uzman bu eşi görülmemiş halk hareketini, Arap dünyasında yaşanan en büyük değişim olarak yorumlamaktadır. Protestolar, Arap Dünyası'nda başta gelen işsizlik, gıda enflasyonu, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi pek çok sorun sonucunda önce Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlamıştır. Ardından benzer sorunlar yaşayan ülkelerde domino etkisi göstererek yayılmıştır. Tunus'u Mısır,

Yemen, Cezayir ve Ürdün izlemiştir. Ardından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın tamamına yayılmıştır. Ayrıca Arap ülkeleri olmayan İran, Arnavutluk ve Ermenistan'da bile, Arap Baharı'nın etkisiyle küçük çapta olaylar gözlenmiştir.

Rusya-Ukrayna Çatışması. Bir yanda Rusya, Beyaz Rusya ve Rus yanlısı güçlerin, diğer yanda Ukrayna'nın dahil olduğu bir savaştır. Yevromaydan'ın ardından görevden alınan Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Kırım'daki gerginlik nedeniyle Rusya'dan bölgeye asker göndermesini istemesinin ardından 2014 yılında başlayan ve Şubat 2022'de büyüyen askerî hareketliliktir. Bu savaşa Rusya'nın Kırım'ı ilhakı (2014), Donbass Savaşı (2014-günümüz), siber savaş ve siyasi gerilimler de dahildir. Rusya'nın bölgedeki jeopolitik çıkarlarını, vatandaşlarını ve konuşlandırılmış askerlerini koruduğunu iddia eden Devlet Başkanı Vladimir Putin, müdahale için parlamentodan onay almıştır. 21 Şubat 2022'de Rusya Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerini resmen tanıdığını açıkladı. 2021'de diplomatik krizin ardından Ukrayna sınırlarına yakın bölgelere askerî yığınak yapan Rusya, 24 Şubat 2022'de geniş çaplı bir şekilde Ukrayna'yı istila etmeye başladı.

İLERİ OKUMALAR

KISIM I

Avrupa'nın Emperyalist Genişlemesi. BARNES, H. E., *Genesis of the World War* (1927), tümü. CROCE, B., *History of Italy* (1929), bölümler ix-x. DAVIS, W. S., *History of France* (1919), bölümler xxiii-xxvi. FAY, S. B., *Origins of the World War* (1928), Cilt I. GIBBONS, H. A., *World Politics* (1922), bölümler iv-xxiv; *New Map of Africa* (1916), birçok yerde; *New Map of Europe* (1917), bölümler vi-xx. GOOCH, G. P., *Germany* (1929), bölümler iv-vi; *History of Modern Europe* (1923), bölümler i-xvi. HARRIS, N. D., *Europe and Africa* (1927), birçok yerde. HAZEN, C. D., *Modern European History* (1920), bölümler xxviii, xxxiii-xxxv. HENDERSON, E. F., *Short History of Germany* (1916), Cilt II, bölümler xi-xiii. HERSHEY, A. S. ve S. W., *Modern Japon* (1919), birçok yerde. HOSKINS, H. L., *European Imperialism in Africa* (1930), tümü. MOON, P. T., *Imperialism and World Politics* (1926), birçok yerde. SCHMITT, B. E., *England and Germany* (1918), bölümler iv-xv. SEYMOUR, C., *Diplomatic Background of the War* (1916), tümü. SLOSSON, P., *Twentieth Century Europe* (1927), tümü SWAIN, J. W., *Beginnings of the Twentieth Century* (1933), Kısım II. TREAT, P. J., *The Far East* (1928), bölümler v-xiii, xviii-xxxvii. TROTTER, R. G. *The British Empire-Commonwealth* (1932) (kısa yorum, iyi yazılmış). WILLIAMS, B., *Cecil Rhodes* (1921), tümü. WOODWARD, W. H., *A Short History of the Expansion of the British Empire*, 1500-1930 (1931), birçok yerde.

KISIM II

Bilgide İlerleme. BEARD, C. A., *A Century of Progress* (1933), tümü. BEKKER, PAUL, *The Story of Music* (1927), birçok yerde. CLAPHAM, J. H. *The Economic Development of France and Germany*, 1815-1914 (1923), tümü. CRAVEN, T., *Modern Art; The Men, the Movements, the Meaning* (1934), tümü; *Men of Art* (1931), birçok yerde. CROCE, B., *History of Italy* (1929), bölüm x. DE KRUIF, P., *Microbe Hunters* (1926); *Men Against Death* (1932); *Hunger Fighters* (1928). EDDINGTON, A. S., *New Pathways of Science* (1935). GARDNER, HELEN, *Art Through the Ages* (1926), bölümler xxii-xxx. GIBBONS, H. A., *Wider Horizons* (1930), tümü. LOCY, W. A., *Biology and Its Makers* (1908). MACY, JOHN, *Story of World's Literature* (1925), birçok yerde. MARVIN, F. S., *Recent Developments in European Thought* (1920), tümü. OGG, F.

A., *Social Progress in Contemporary Europe* (1927). OGG ve SHARP, *Economic Development of Modern Europe* (1926), Kısımlar III-IV. PAGET, S., *Pasteur and After Pasteur* (1915), tümü. SEDGWICK, W. T. ve TYLER, H. W., *Short History of Science* (1917), birçok yerde. SLOSSON, EDWIN, *Creative Chemistry* (1921), tümü. SLOSSON, P., *Twentieth Century Europe* (1927), bölümler xxi-xxii. THOMPSON. H., *The Age of Invention* (1921). TOWERS, W. K., *From Beacon Fire to Radio (Masters of Space)* (1924), birçok yerde WILLIAMS, H. S. *The Story of Modern Science* (1931).

KISIM III

Birinci Dünya Savaşı ve Barış. BARNES, H. E., *Genesis of the World War* (1927), tümü. BENNS, F. L., *Europe Since 1914* (1936), Kısımlar I-II. BOGART, E. L., Direct Relations (1929). CHEYNEY, E. P., *Short History of England* (1932), bölüm xxi. CROCE, B., *History of Italy* (1929), bölümler xi-xii. FAY, S. B., *Origins of the World War* (2 cilt; 1929). GIBBONS, H. A., *New Map of Europe* (1917), bölümler xviii-xxi; *World Politics* (1922), bölümler xxiii-xi. GOOCH, G. P., *Germany* (1929), bölümler vi-x; *History of Modern Europe* (1923), bölümler xvi-xix. HAYES. C. J. H., *A Brief History of the Great War* (1920), tümü. KEYNES, J. M., *Economic Consequences of the Peace* (1920), tümü. KNIGHT, BARNES ve FLÜGEL, *Economic History of Europe* (1928), Kısım II, birçok yerde. LANGSAM, W. C., *The World Since 1914* (1933), Kısım I. LIPPMANN, W, *The Stakes of Diplomacy* (1917), tümü. MUIR, R., *Political Consequences of the Great War* (1931), OGG, F. A., *Governments of Europe* (1920), bölümler xxxviii-xli (devrimler ve yeni anayasalar). OGG ve SHARP, *Economic Development of Modern Europe* (1926), Kısım V. PAXSON, F. L., *Pre-War Years, 1913-1917* (1937) (Birleşik Devletler üzerine). POWERS. H. H., *The Things Men Fight For* (1916). SEYMOUR, C., *American Diplomacy During the World War* (1934). SLOSSON, P., *Twentieth Century Europe* (1927), bölümler x-xv. SWAIN, J. W. *Beginning of the Twentieth Century* (1933), bölümler xviii-xxix. USHER, R. G., *Story of the Great War* (1919), tümü; Pan-Germanism (1913), tümü. VERNADSKY, G., *The Russian Revolution, 1917-1930* (1932), bölümler i-ii.

KISIM IV

Günümüzde Avrupa. ARMSTRONG, H. F., *When There is No Peace* (1939). BEARD, C. A., *Cross Currents in Europe Today* (1922). BENNS, F. L., *Europe Since 1914* (1939), Kısım III. BOGART, E. L., *Direct and Indirect Costs of the Great War* (1920), BOWMAN, I., *The New World: Problems in Political Geography* (1922) (Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren politik coğrafya). CHEYNEY, E. P., *Short History of England* (1932), bölüm xxii. DAVIS, J., *Contemporary Social Movements* (1930), Kısımlar IV, VI-VII. DAY, C., *Economic Development of Modern Europe* (1933), bölümler vi, xiii, xix. DEAN, VERA M., *Europe in Retreat* (1939). EURICH ve WILSON, *In 1937* (1938), tümü. GIBBONS, H. A., *Europe Since 1918* (1923), tümü; *World Politics* (1922), bölümler xli-xlix; *Wider Horizons* (1930), tümü. GOOCH, G. P., *Germany* (1929), bölümler xiii-xvi. HOOVER, C., *Germany Enters the Third Reich* (1933). SMYTH ve ANGOFF, *The World Over* (1939).

Demokrasi ve Diktatörlük. ARMSTRONG, H. F., *Hitler's Reich* (1933), tümü. ASCOLI ve FEILER, *Fascism for Whom* (1938). BENNS. F. L., *Europe Since 1914* (1939), bölümler xvi-xvii. BOLITHO, W., *Italy under Mussolini* (1926), tümü. BUELL, R. L. (Ed), *New Governments in Europe* (1934), tümü. COLE, G. D. H. ve M. I., *Intelligent Man's Review of Europe Today* (1933). FODOR, M. W., *Plot and Counterplot* (1937). HAYES, C. J., *France; a Nation of Patriots* (1930). HINDUS. M., *Humanity Uprooted* (1930). HIRST, F. W., *Consequences of the War to Great Britain* (1934). HITLER, A., *My Battle* (1933). HULLINGER. E. W., *The New Fascist State* (1928). ILIN, M., *New Russia's Primer* (1931). JACKSON, J. H., *The Post-War World, 1918-1934* (1935), bölümler iii-vii, Kısımlar II, VI. KARPOVICH, M., *Imperial Russia, 1801-1917* (1932), bölüm iii. LANGSAM, *The World Since 1914* (1933), Kısım II. MADARIAGA, S., *Spain* (1923). MUSSOLINI, B., *My Autobiography* (1928). SALVEMINI, G., *Fascist Dictatorship in Italy* (1927). SELDES, G., *Sawdust Caesar* (1935). SHUSTER, G. N., *Strong Man Rules* (1934). SLOSSON, P., *Twentieth Century Europe* (1927), bölümler xvi-xx. TREAT, P. J., *The Far East* (1928), bölümler xxxviii-xlii. VERNADSKY, G., *The Russian Revolution, 1917-1931* (1932), özellikle bölüm iii.

Güvenlik Arayışı. BASSETT, J. S., *The League of Nations: A Chapter in World Politics* (1928). BEARD, C. A., *The Navy: Defense or Portent?* (1932); *Cross Currents in Europe Today* (1922). BRADFIELD, B. A., *A Little Book of the League of Nations, 1920-1927* (1927). BUELL, R.

L., *International Relations* (1929). BUSTAMENTE, A. S. DE, *The World Court* (1925). CHASE, S., *Men and Machines* (1929); *Economy of Abundance* (1934). DAVIS. J., *Contemporary Social Movements* (1930), Kitaplar VI-VIII. GEWEHR, W. M., *Nationalism in the Balkans* (1931), ss. 95-121. JACKSON, J. H., *The Post-War World, 1918-1934* (1935), Kısımlar III-V. LANGSAM, W. C., *Europe since 1914* (1940), bölümler vi, vii-ix. MADARIAGA, S., *Disarmanent* (1929). MUMFORD, L., *Technics and Civilization* (1934). SEARS, L. M., *History of American Foreign Policy* (1927). SIMONDS, F. H., *Can Europe Keep the Peace?* (1932). WAGNER, D. O., *Social Reformers* (1934), ss. 561-740. WEBSTER, C. K., *League of Nations in Theory and Practice* (1933).

Güncel Meseleler. Günlük gazeteler olarak aşağıdaki yayın organlarına başvurun: *The New York Times* veya başka büyük uluslararası hizmet veren gazeteler. Haftalık dergiler: *The Nation* (New York); *The New Republic* (New York). Aylık veya iki haftalık yayınlar: *Current History; Review of Reviews: The Fortnightly Review* (Londra).

EK BÖLÜM

Daha Yakın Tarihli Gelişmeler. Boyle, David. *World War II*, Metrobooks, 2001. Castro, Fidel, *Havana Bildirileri*, Doruk Yayınları, 2012. Goldschmidt, A., Davidson, L., *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Doruk Yayınları, 2018. Hufschmid, Eric, *11 Eylül Saldırısının Bir Analizi, Sancılı Sorular*, Doruk Yayınları, 2003. Luttwak, Edward N., *Çin'in Yükselişi*, Doruk, 2016. Sümer, Gültekin, *Soğuk Savaş Tarihi*, Doruk Yayınları, 2012.

KAYNAKÇA

Abbott, W. C., *Expansion of Europe, A Social and Political History of the Modern World* (2 cilt). Henry Holt and Company, New York, 1929.

Adams, George B., *The Growth of the French Nation.* The Macmillan Company, New York, 1911.

Allsopp, Henry, *Introduction to English Industrial History.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1913.

Angell, Sir Norman, *Peace with the Dictators.* Harper & Brothers, New York, 1938.

Armstrong, H. F., *Hitler's Reich.* The Macmillan Company, New York, 1933.

Armstrong, H. F., *When There Is No Peace.* The Macmillan Company, New York, 1939.

Artz, F. B., *Reaction and Revolution in France.* Harper & Brothers, New York, 1934.

Barnes, H. E., *Genesis of the World War.* Alfred A. Knopf, Inc., New York, 1927.

Bassett, J. S., *The League of Nations: A Chapter in World Politics.* Longmans, Green & Co., New York, 1928.

Beard, C. A., Cross *Currents in Europe Today.* Marshall Jones Company, Boston, 1922.

Belloc, Hilaire, *Marie Antoinette.* G. P. Putnam's Sons, New York, 1924.

Benns, F. L., *Europe Since 1914.* F. S. Crofts & Co., New York, 1936.

Bogart, E. L., *Direct and Indirect Costs of the Great War.* Oxford University Press, New York, 1920.

Bolitho, W., *Italy under Mussolini.* The Macmillan Company, New York, 1926.

Bowman, I., *The New World: Problems in Political Geography.* World Book Company, Yonkers-on-Hudson, New York, 1922.

Bruun, Geoffrey, *The Enlightened Despots.* Henry Holt and Company, New York, 1929.

Buell, R. L. (Ed.), *New Governments in Europe: The Trend Toward Dictatorship.* Thomas Nelson & Sons, New York, 1934.

Buffinton, A. H., *The Second Hundred Years' War, 1689-1815.* Henry Holt and Company, New York, 1929.

Bury, J. B., *History of Freedom of Thought.* Henry Holt and Company, New York, 1913.

Bustamente, A. S. de, *The World Court.* The Macmillan Company, New York, 1925.

Chase, S., *Men and Machines.* The Macmillan Company, New York, 1929.

Chase, S., *Economy of Abundance.* The Macmillan Company, New York, 1934.

Cheyney, E. P. *Short History of England.* Ginn and Company, Boston, 1932.

Childs, H. L. (Çev.), *Nazi Primer; Official Handbook for Schooling the Hitler Youth.* Harper & Brothers, New York, 1938.

Clapham, J. H., *The Economic Development of France and Germany, 1815-1914.* The Macmillan Company, New York, 1923.

Croce, B. A., *History of Italy, 1871-1915.* Oxford University Press, New York, 1929.

Davis, Jerome, *Contemporary Social Movements.* The Century Company, New York, 1930.

Davis, W. S., *Short History of the Near East.* The Macmillan Company, New York, 1922.

Day, C., *Economic Development of Modern Europe.* The Macmillan Company, New York, 1933.

Dean, Vera, *Europe in Retreat.* Alfred A. Knopf, New York, 1939.

De Kruif, P. H., *Microbe Hunters.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1926.

De Kruif, P. H., *Hunger Fighters.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1928.

De Kruif, P. H., *Men Against Death.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1932.

Dietz, F. C., *The Industrial Revolution.* Henry Holt and Company, New York, 1927.

Eddington, A. S., *New Pathways of Science.* The Macmillan Company, New York, 1935.

Fay, S. B., *Origins of the World War.* The Macmillan Company, New York, 1928.

Fisher, H. A. L., *Napoleon.* Henry Holt and Company, New York, 1913.

Flenley, R., *Makers of Nineteenth Century Europe.* E. P. Dutton & Co., Inc., New York, 1931.

Fodor, Marcel W., *Plot and Counterplot in Central Europe.* Houghton Mifflin Company, Boston, 1937.

Fournier, *Napoleon the First.* Tr. by Corwin and Bissel. Henry Holt and Company, New York, 1903.

Gedye, G. E. R., *Betrayal in Central Europe.* Harper & Brothers, New York, 1939.

Gershoy, L., *The French Revolution and Napoleon.* F. S. Crofts & Co., New York, 1933.

Gewehr, W. M., *Nationalism in the Balkans.* Henry Holt and Company, New York, 1931.

Gibbons, H. A., *New Map of Africa.* The Century Company, New York, 1916.

Gibbons, H. A., *New Map of Asia.* The Century Company, New York, 1919.

Gibbons, H. A., *New Map of Europe.* The Century Company, New York, 1917.

Gibbons, H. A., *Wider Horizons.* The Century Company, New York, 1930.

Gibbons, H. A., *Nationalism and Internationalism.* Frederick A. Stokes Company, New York, 1930.

Gibbons, H. A., *Introduction to World Politics.* The Century Company, New York, 1922.

Gibbons, H. A., *Europe Since 1918.* The Century Company, New York, 1923.

Gibbs, Sir Philip, *Across the Frontiers.* Herbert Joseph, Ltd., Londra, 1939.

Gooch, G. P., *History of Modern Europe.* Henry Holt and Company, New York, 1923.

Gooch, G. P., *Germany.* Benn, Londra, 1929.

Gottschalk, L. R., *The Era of the French Revolution.* Houghton Mifflin Company, Boston, 1929.

Graham, S., *Peter the Great.* Simon & Schuster, Inc., New York, 1929.

Guedalla, P., *The Second Empire.* Garden City Publishing Company, Garden City, Long Island, New York, 1922.

Gunther, John, *Inside Asia.* Harper & Brothers, New York, 1939.

Gunther, John, *Inside Europe.* Harper & Brothers, New York, 1938.

Harris, N. D., *Europe and Africa* (Intervention and Colonization of Africa kitabının gözden geçirilmiş bir baskısı). Houghton Mifflin Company, Boston, 1927.

Hayes, C. J. H., *A Brief History of the Great War.* The Macmillan Company, New York, 1920.

Hayes, C. J. H., *France; a Nation of Patriots.* Columbia University Press, New York, 1930.

Hazen, C. D., *Modern European History.* Henry Holt and Company, New York, 1920.

Hershey, A. S. ve S. W., *Modern Japan.* Bobbs-Merrill Company, New York, 1919.

Hindus, M., *Humanity Uprooted.* Jonathan Cape and Harrison Smith, Inc., New York, 1930.

Hirst, F. W., *Consequences of the War to Great Britain.* Yale University Press, New Haven, 1934.

Hitler, A., *Mein Kampf* (My Battle). Reynal & Hitchcock, Inc., New York, 1939.

Hoover, C., *Germany Enters the Third Reich.* The Macmillan Company, New York, 1933.

Hoskins, H. L., European *Imperialism in Africa.* Henry Holt and Company, New York, 1930.

Hullinger, E. W., *The New Fascist State.* Ray D. Henkle, Publisher, New York, 1928.

Ilin, M., *New Russia's Primer.* Houghton Mifflin Company, Boston, 1931.

Jackson, J. H., *The Post-War World, 1918-1934.* Little, Brown & Company, Boston, 1935.

Johnson, A. H., *Age of Enlightened Despots*. The Macmillan Company, New York, 1911.

Jones, F. E., *Hitler's Drive to the East*. E. P. Dutton & Company, New York, 1937.

Karpovich, Michael, *Imperial Russia, 1801-1917*. Henry Holt and Company, New York, 1932.

Keynes, J. M., *Economic Consequences of the Peace*, Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1920.

Knight, M. M., Barnes, H. E. ve Flugel, F. *Economic History of Europe*. Houghton Mifflin Company, Boston, 1928.

Knowles, L. C. A., *Industrial and Commercial Revolutions in Great Britain during the Nineteenth Century*. E. P. Dutton & Co., Inc., New York, 1926.

Kropotkin, P. A., *The Great French Revolution*, 1789-1793. Vanguard Press, New York, 1927.

Kropotkin, P. A., *Memoirs of a Revolutionist*. Houghton Mifflin Company, Boston, 1899.

Langsam, W. C., *The World Since 1914*. The Macmillan Company, New York, 1940.

Leigh, Randolph, *Conscript Europe*. G. P. Putnam's Sons, New York, 1938.

Lennhoff, Eugene, *The Last Five Hours of Austria*. Frederick A. Stokes Company, New York, 1938.

Locy, W. A. *Biology and Its Makers*. Henry Holt and Company, New York, 1908.

Lowell, E. J., *Eve of the French Revolution*. Houghton Mifflin Company, Boston, 1892.

McBain, H. ve Rogers, L., *The New Constitutions of Europe*. Doubleday, Doran and Company, Inc., Garden City, New York, 1922.

Macy, John, *Story of World's Literature*. Boni & Liveright, New York, 1925.

Madariaga, S. *Disarmament*. Coward-McCann, Inc., New York, 1929.

Madelin, L., *Figures of the Revolution*. Macaulay Company, New York, 1929.

Madelin, L., *The French Revolution*. G. P. Putnam's Sons, New York, 1916.

Mahan, A. T., *Influence of Sea Power in the French Revolution and Empire, 1793-1812* (2 cilt). Little, Brown & Company, Boston, 1901.

Marriott, J. A. R., *Makers of Modern Italy.* Clarendon Press, Oxford, 1931.

Marvin, F. S., *Recent Developments in European Thought.* Oxford University Press, New York, 1920.

Marvin, F. S., *The Century of Hope: A Sketch of Western Progress from 1815 to the Great War.* Oxford University Press, New York, 1919.

Marvin, F. S., *The Living Past.* Oxford University Press, New York, 1917.

Mathiez, A., *The French Revolution.* Alfred A Knopf, Inc., New York, 1928.

Moon, P. T., *Imperialism and World Politics.* The Macmillan Company, New York, 1926.

Muir, R., *Political Consequences of the Great War.* Henry Holt and Company, New York, 1931.

Mumford, L., *Technics and Civilization.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1934.

Mussolini, B., *My Autobiography.* Charles Scribner's Sons, New York, 1928.

Nowak, F., *Medieval Slavdom and the Rise of Russia.* Henry Holt and Company, New York, 1930.

Ogg, F. A., *Governments of Europe.* The Macmillan Company, New York, 1920.

Ogg, F. A., *Social Progress in Contemporary Europe.* The Macmillan Company, New York, 1927.

Ogg, F. A. ve Sharp, W. R., *Economic Development of Modern Europe.* The Macmillan Company, New York, 1926.

Packard, L. B., *Age of Louis XIV.* Henry Holt and Company, New York, 1929.

Paget, S., Pasteur and After Pasteur. The Macmillan Company, New York, 1915.

Palın, F. C. ve Graham, F. E., *Europe Since Napoleon.* Ginn and Company, Boston, 1934.

Paxson, F. L., *Pre-War Years,* 1913-1917. Houghton Mifflin Company, Boston, 1937.

Perkins, J. B., *France under Louis XV* (2 cilt). G. P. Putnam's Sons, New York, 1897.

Perkins, J. B., *France under the Regency.* G. P. Putnam's Sons, New York, 1892.

Powers, H. H., *The Things Men Fight For.* The Macmillan Company, New York, 1916.

Price, G. W., *I Know These Dictators.* Oxford University Press, New York, 1938.

Salvemini, G., *Fascist Dictatorship in Italy.* Henry Holt and Company, New York, 1927.

Schevill, F., *History of the Balkan Peninsula.* Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1933.

Schmitt, B. E., *England and Germany, 1740-1914.* Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1918.

Schmitt, B. E., *The Coming of War, 1914.* Charles Scribner's Sons, New York, 1930.

Schuschnigg, Kurt, *My Austria.* Alfred A. Knopf, New York, 1938.

Sears, L. M., *History of American Foreign Relations.* T. Y. Crowell Company, New York, 1927.

Sedgwick, W. T. ve Tyler, H. W., *Short History of Science.* The Macmillan Company, New York, 1917.

Sée, H., Modern Capitalism. Adelphi Co., New York, 1931.

Sée, H., *Economic and Social Conditions in France During the Eighteenth Century.* F. S. Crofts & Co., New York, 1927.

Seldes, G,. *Sawdust Csesar.* Harper & Brothers, New York, 1935.

Seldes, G., *World Panorama, 1918-1933.* Little, Brown & Company, Boston, 1933.

Seton-Watson, R. W., *Britain and the Dictators.* The Macmillan Company, New York, 1938.

Seymour, C., *Diplomatic Background of the War.* Yale University Press, New Haven, 1916.

Shuster, G. N., *Strong Man Rules.* D. Appleton-Century Company, Inc., New York, 1934.

Simonds, F. H., *Can Europe Keep the Peace?* Harper & Brothers, New York, 1932.

Slosson, Edwin, *Creative Chemistry*. The Century Company, New York, 1921.

Slosson, P., *Twentieth Century Europe*. Houghton Mifflin Company, Boston, 1927.

Smedley, Agnes, *China Fights Back*. The Vanguard Press, New York, 1938.

Strachey, L., *Queen Victoria*. Harcourt, Brace and Company, Inc., New York, 1924.

Swain, J. W., *Beginning the Twentieth Century*. W. W. Norton & Company, Inc., New York, 1933.

Thayer, W. R. *Dawn of Italian Independence* (2 cilt). Houghton Mifflin Company, New York, 1892.

Thompson, H., *The Age of Invention*. Yale University Press, New Haven, 1921.

Tickner, F. W., *Social and Industrial History of England*. Longmans, Green & Co., New York, 1929.

Towers, W. K., *From Beacon Fire to Radio* (Masters of Space); The Story of Long-Distance Communication. Harper & Brothers, New York, 1924.

Treat, P. J., *The Far East*. Harper & Brothers, New York, 1928.

Trevelyan, G. M., *Garibaldi and the Making of Italy*. Longmans, Green & Co., New York, 1911.

Trevelyan, G. M., *England under the Stuarts*. G. P. Putnam's Sons, New York, 1926.

Trotter, R. G., *The British Empire-Commonwealth*. Henry Holt and Company, New York, 1932.

Usher, A. P., *Introduction to the Industrial History of England*. Houghton Mifflin Company, New York, 1920.

Usher, R. G., *Pan-Germanism*. Houghton Mifflin Company, New York, 1913.

Usher, R. G., *Story of the Great War*. The Macmillan Company, New York, 1919.

Vernadsky, G., *A History of Russia*. Yale University Press, New Haven, 1930.

Vernadsky, G., *The Russian Revolution, 1917-1931*. Henry Holt and Company, New York, 1932.

Wagner, D. O., *Social Reformers*. The Macmillan Company, New York, 1934.

Wakeman, H. O., *Ascendancy of France*. The Macmillan Company, New York, 1897.

Webster, C. K., *League of Nations in Theory and Practice*. Houghton Mifflin Company, Boston, 1933.

Webster, C. K., *The Congress of Vienna*. Oxford University Press, New York, 1919.

Whitham, G. M., *A Biographical History of the French Revolution*. Viking Press, Inc., New York, 1931.

Williams, B., *Cecil Rhodes*. Henry Holt and Company, New York, 1921.

Williams, H. S., *Story of Modern Science*. Funk & Wagnalls Company, New York, 1931.

Young, Arthur, *Travels in France, 1787-1789*. Bell, Londra, 1924.

DİZİN

Yakın Çağ'dan Günümüze

Uygarlığın Öyküsü

James Harvey Robinson

Charles Austin Beard

Donnal Vore Smith

Uygarlığın Öyküsü dizisinin son cildi ağırlıklı olarak 20. yüzyıla damgasını vuran dünya savaşlarını ele alıyor. Demokratik güçler ve diktatörler arasında yaşanan büyük çaplı çatışmalar, küresel ölçekte büyük yıkımları beraberinde getirecektir. İki dünya savaşı arasındaki Büyük Ekonomik Kriz ve II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Soğuk Savaş bu yüzyılda meydana gelen diğer olayların önceli veya habercisi olarak görülüyor. 1990'lı yılların başında ise SSCB'nin dağılmasıyla birlikte özellikle çatışmalar açısından dünya daha sakin bir döneme girmiştir.

Her ne kadar 21. yüzyılın hemen başında insanlar 11 Eylül saldırısına tanık olsa da tek kutuplu dünyada mücadele artık savaş meydanlarından çıkıp ülkelerin iç karışıklıkları sonucu değişen siyasi durumlara evrilmiştir. 2010'lu yıllar "Arap Baharı" adı verilen Ortadoğu ve Afrika'daki rejim değişikliklerine sahne olmuştur. Ülkelerin ekonomik düzlemde rekabet ettikleri bu dönemde sakinliği bozan en yakın tarihli olay Şubat 2022'de başlayan Rusya - Ukrayna çatışmaları olacaktır.

retorikkitap.com
retorikkitap

